

صَفْوَةُ النَّفْسِ

پنستو

تأليف

محمد علي الصابوني

بہ مکہ مکرمہ کنبی دیا جا عبد العزیز پوہنتون
د شرعیات و اسلامی زده کرو استاذ

زبارونکی

مولوی شمس اللہ کمال زاده

الہیہ لکچر ہاؤس
کونہ لاہور پاکستان

صفوہ التفاسیر

پنجم ٹوک

د قرآن کریم ہفتہ تفسیر چہ د ماثور او معقول تولکہ اولہ خورا معتبر و تفسیر و نوٹخہ لکہ:
طبری، کشاف، قرطبی، الوسی، ابن کثیر، بحر محیط اونور وٹخہ یی غور چان شوی اوپہ
روانو اونویو اسلوبو چہ بیان اولغوی ارخونو ته پکبني پاملرنه شوی لیکل شوی دي۔

مؤلف

محمد علی الصابونی

به مکہ مکرمه کبني دپاچا عبدالعزیز پوهتون
د شرعیاتو او اسلامی زده کرو استاذ

زبارونکی:

مولوی شمس الله کمال زاده

مکتبہ دارالعلوم دیوبند

☎: 03337907394-03353132868

Ph: 03159807152-03337907398

E-mail: maktabamaroofia786@gmail.com

① http://www.facebook.com/maktabamarofia

المکتبۃ المدینۃ العلمیۃ

(کنڈ) کاسی روڈ شالدرہ کنڈ پاکستان

(لاہور) ہادیہ علیہ شتر غزنی شریٹ اردو بازار لاہور

دچاپ ټول حقوق له مکتبه معروفیه سره محفوظ دي

د کتاب پیرندنه

د کتاب نوم: ----- پښتو صفوه التفاسیر
 تالیف: ----- الشیخ محمد علی الصابونی رحمہ اللہ
 پښتو ژباړه: ----- مولوي شمس الله کمال زاده
 د کمپوز چاري: ----- مرحوم انجنیر عبد الله کل (ریان)
 اوزیاته برخه مولوي عبد البصیر
 خپرونکي اداره: ----- (کونړ) (لاهور)
 د چاپ شمیر: ----- ۸۰۰ ټوکه
 د چاپ کال: ----- ۱۴۴۰ هجري قمری د محرم الحرام میاشت
 د کتاب ترلاسه کولو پته: ----- (کونړ) (لاهور)

عزیز الوسیع میسایز

☎: 03337907394-03353132868

Ph: 03159807152-03337907398

E-mail: maktabamaroofia786@gmail.com

① http://www.facebook.com/maktabamarofia

المکتبۃ المعرفۃ

(کونړ) کاسی روډ شالوده کونړ پاکستان
 (لاهور) هادیہ حلیمہ سترغزی سٹریټ اردو بازار لاهور

الله تعالى فرماي:

﴿ وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾ (١٠) وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ ءَاتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ (١١) وَمَا كُنْتَ تَسْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَازِمْتَ الْمُطَلُّوكَ (١٢) بَلْ هُوَ آيَاتٌ يَنْتَشِرُ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ (١٣) وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (١٤) أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (١٥) قُلْ كَفَى بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (١٦) وَتَسْتَعِجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْةٌ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (١٧) تَسْتَعِجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ (١٨) يَوْمَ يَنْفَسُهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (١٩) يَنْعَادِي الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِنِّي فَاعْبُدُونِ (٢٠) كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ (٢١) وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُؤْتِيَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرَ الْعَامِلِينَ (٢٢) الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٢٣) وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (٢٤) وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ (٢٥) اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٢٦) وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (٢٧) وَمَا هَذِهِ الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوةُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ (٢٨) فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِ دَعَاؤُا اللَّهِ تَخْلُصِينَ لَهُ الَّذِينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ (٢٩) لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاتَيْنَاهُمْ وَلِيَسْمَعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (٣٠) أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مَأْمُونًا وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَيْدٍ مِائِينَ يَمِينٍ أَفَرَأَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ (٣١) وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (٣٢) ﴿

العنكبوت: ١١ - ٦٩﴾

مناسبت:

کله چي الله تعالى دهغو کسانو چي پرته له الله يې نور معبودان نيولي گمراهي ونښوده اوددوی مثال يې دغني (تناوکنس) دخوني څرگند کړ نودلته يې داهل کتابو لپاره دايمان په بلنه او دعوت کي د نرمي امر وفرمايو او ورپسې يې درسول الله ﷺ په رښتنولي کوټلي دلائل اوبراهين راوړل اودقرآنکریم دصحت اوصدق لپاره يې دلائل وړاندي کړل دسورت په پای کي يې دهغه څه يادونه وکړه کوم چي دتوحيد په لاره کي مانع گرزي او هغه دفاني دنيا په ژوند غولېدل دي اوبيايې دمشرکينو هغه حالت چي پ سختي کي يې الله په يادوي او په توحيد يې يادوي مگر دسوکالي په وخت کي يې بياهرکړي (او مشرکان شي) بيان کړ.

لغتونه:

(بغته) ناڅاپه نابيره (بغشام) پتوي يې له غشاء څخه اخيستل شوی اوغشاء غطاته وايي (لبوتهم) په يوځای کي داقامت په توگه اوصېدلوته (بوا) وايي يعني زه به دوی ته داوسېدلولپاره هستوگنځی ورکړم (غرفه) بالاخانې دجنت لوړي خوني (بؤفکون) گرزول کاوه شي له حق څخه د باطل په لوري (بسط) خپروي غوړوي (بقدري) تنگوي (موی) هغه ځای چي هلته انسان اوسي.

دنزول سبب:

ابن عباس رضی الله عنهما وايي چي رسول الله ﷺ هغه وخت چي مسلمانان دمشرکانوله ضررڅخه ډېر په خور شول دهجرت امر ورکړ او ورته يې وويل مدينې ته ولاړشئ او هجرت وکړئ له ظالمانوسره مه اوسئ هغوی ورته وويل موږ خو هلته نه سراي لرو اونه ځمکه نه داسي خپلوان چي موږ ته خواږه اوبه راکړي نو داآيت شريف نازل شو: ﴿وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِنَّا كَاشِعُونَ﴾ (۱) داآيت ترپايه

تفسير:

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ او جگړې مکوئ (ای مؤمنانو) له اهل کتابو سره مگر په هغه (خصلت) چي هغه ډېرښه دی (لکه دالله ﷻ دقدرت په نښانو بلنه اوياتنبيه په دلائلو اوبراهينو باندې) ﴿إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ﴾ مگر هغه کسان چي ظلم يې وکړ له دوی ځيني (او تاسو سره جنگېږي اودرسره دښمني کوي نوله هغوی سره په توره وجنگېږئ په شدت او غلظت ورسره مجادله وکړئ. امام فخر رازي وايي چي که مشرک ديوبدکار دکولو ملاتړلي وه نوله هغه سره دي په سخته رويه رفتار وشي اودهغه دتگلاري دي سپکاوی وکړل شي خوکه چېرې کتابيانو چي په کتابونو يې ايمان

(۱) انقرطبي ۳۶۰/۱۳

راوړی او په پیغمبرانو هم مګر یوازې په رسول الله ﷺ یې اعتراف ندی کړی احسان کاوو تاسو هم ورسره په هغه ډېر ښه خصلت باندې مجادله کوئ مګر هغه کسان چې دوی ظلم کړی او الله ته د ولد نسبت کوي او یا وایې چې: الله ثالث ثلاثة (د درې ګونو یو دی) نوله هغوی سره دي په سخته رویه مجادله وشي اود دوی جهالت دي ورته څرګند شي (١) ﴿وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزِلَ إِلَيْكُمْ﴾ او وایاست تاسي چې ایمان راوړی دی موږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی موږ ته او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسو ته (چې تورات، انجیل دی ابوهریره ؓ وایې چې اهل کتابو به تورات په عبراني ژبه لوستل او د مسلمانانو لپاره به یې په عربي تفسیر کاوونو رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسو مه دهغوی تکذیب کوئ او مه یې تصدیق کوئ او داسي وایاست چې موږ ایمان راوړی په هغه کتاب چې موږ ته نازل شوی او په هغو چې تاسو ته نازل شوي دي (٢) ﴿وَالنَّهْأَ وَالنَّهْأَ وَالنَّهْأَ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ او الله زموږ او الله ستاسو یو دی او موږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي یو (په وحدانیت یې منو حکمونو او امرونو ته یې غاړه ایږدو) ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ او همداسي (لکه په نورو انبیاءو) نازل کړی دی موږ ته کتاب (قرآن) (ای محمده ١) ﴿فَالَّذِينَ آمَنَتْهُمْ أَكْثَرُ الْكُتُبِ يَوْمَئِذٍ﴾ پس هغه کسان چې ورکړی دی موږ دوی ته کتاب (لکه عبد الله بن سلام او نور ملګري یې) ایمان راوړی دوی په دې قرآن ﴿وَمَنْ هَتَّؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ﴾ او ځیني له دغو مکې والو هغه څوک دي چې ایمان راوړي په دې (قرآن) ﴿وَمَا يَجْعَلُ يَتَابِعِنَا إِلَّا آلُ الْكَافِرُونَ﴾ (اونه منکرېږي په آیتونو زموږ مګر کافران) یعني اونه منکرېږي زموږ په آیتونو چې خورا څرګند او په دلالتو لار دي مګر هغه په کفر کې ډوب کافران چې په عناد کې بېخي وروستي پړاو ته رسېدلي وي قتاده وایې چې جحد هغه انکار ته چې وروسته له معرفت (پېژندګلوي) وي ویل کېږي (٣) ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَحِطُّ بِسَمِيتِكَ إِذَا لَأَزْتَابَ الْمُبْطِلُونَ﴾ (اونه وې ته (ای محمده ١) چې لوست به تا پخوا له دې قرآنه څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) اونه به دي لیکه (دغه کتاب) په ښي لاس خپل (او که چېرې ته لیکونکی اولوستونکی وای) نو هلته به شک کاوو باطلونکو خلګو) یعني ای محمده تا خود قرآن کریم تر نزول دمخه لیک اولوست نه پېژاند اُمي وې ابن عباس وایې چې رسول الله ﷺ اُمي وو نه یې څه لوستل اونه لیکل (٤) که چېرې تاسو لوستلای لیکلای شوای نوبه کافرانو په قرآن کریم کې شک کاوو چې ښایې دغه به یې له پخوانیو کتابونو راخیستي او الله ته به یې منسوب کړي وي په آیت شریف کې ددې دلیل دی چې دغه قرآن د الله له لوري نازل شوی کتاب

(١) التفسير الكبير ٢٥/٧٥

(٢) أخرجه البخاري

(٣) الفرطبي ١٣/٣٥١

(٤) أخرجه البخاري

دی خکه هغه ٺامي پيغمبردی دغه معجز کتاب چي په پتو چارو اود تېرو امتونو په خبرونو دک دی دوی ته راوړی اودغه دده په رښتنولي ستربرهان اولور دلیل دی ابن کثيروايې معناداچي ای محمده تاخو پخپل قوم کي وخت ډېر تېر کړی پخواله دې چي قرآن ورته راوړې ته خونالوستی وې اونه دي خه لیکلای شوای هر سړی دې پېژني چي ته ٺامي وې او همداسي رسول الله ﷺ ترپايه پوري خه نه لیکل ، نه يې کوم توری او حرف لیکلی هغه ﷺ دوحی کاتبان لرل چي وحی به يې ورته لیکله (۱) ﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ يَبَيِّنُ فِي صُورِ الْكِتَابِ اٰتُوا الْعِلْمَ﴾ (بلکه دغه (قرآن) ښکاره آيتونه دي په سينود هغو کسانو کي چي هغوی ته علم ورکړی شوی دی) يعني خبره دغسي نه ده لکه چي ظالمان اوباطلونکي يې انگېري بلکه دغه په اعجاز څرگند او ښکاره آيتونه دي دا په ډاگه کوي چي قرآن الهي کتاب دی اود علماوو په زړونو کي خوندي دی مفسرين کرام وايې چي د قرآن کریم له ځانگړتياوو څخه دادی چي الله پاک هغه له تغير او تبديل څخه په دوو ډولونو ساتلی لومړی حفظ فی السطور اودوهم يې حفظ فی الصدور دی په خلاف دنورو کتابونو چي هغه خويوازي په ليکنه کي راغلی مگر په سينو کي خوندي شوی نه دی خکه نو تحريف ورته لاره موندلې ده اود دغه امت په صفتونو کي راغلي چي (انجيلونه يې په سينو کي دي) حسن رحمه الله وايې چي دغه امت ته حفظ ورکول شوی دی او پخوانيو به خپل کتابونه يې له دې چي له مخي يې ووايي نشو لوستلای او کله چي به يې پټ او ونغښتل پرته له انبياوو عليهم السلام نه په هغه څه به نه پوهېدل کوم چي به ددوی په کتاب کي ووېرې ﴿وَمَا يَحْكُدُ بِشَايِنًا اِلَّا الظَّالِمُونَ﴾ اونه منکرېري په آيتونو زموږ (هيڅوک) مگر ظالمان (هغه چي په کفر او عناد کي وروستي پړاوته رسېدلي وي) ﴿وَقَالُوا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا آيَاتٌ مِّنْ رَبِّنَا﴾ او وايې دغه (دمکې کافران) چي ولي نه نازلوی شي پردغه (محمد) معجزې له لوري د رب دده؟ (چي دده په رښتنولي دلالت وکړي لکه اوبه د صالح ﷺ او يالکره موسی او مانده دعیسی عليهما السلام ﴿قُلْ اِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ﴾ ووايه دوی ته بېشکه همدا خبره ده معجزې خاص دالله په نزد دي (زما په لاس نه دي چي معجزې درته راوړم که الله وغواړي معجزې رااستوي او که وغواړي منع کوي يې زما په وس کي نشته) ﴿وَإِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ اوبېشکه همدا خبره ده چي زه ښکاره وېرونکی يم (دالله له عذاب نه داچي معجزې درته راوړم) ﴿اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ﴾ (آيادوی ته کافي نه دی (له جهته دمعجزې) داچي) بېشکه موږ نازل کړی دی په تاکتاب (قرآن) چي تل پردوی لوستل کېږي) استفهام دتوبيخ لپاره دی يعني مشرکينوته دغه معجز کتاب کافي نه دی چي همېشه يې دوی اوري؟ اوڅرنگه چي دوی دمعجزاتو غوښتنه کوي چي دغه قرآن ستا په نبوت خوراڅرگند دليل دی؟ ابن کثيروايې چي الله تعالی ددوی زيات جهل اود عقل خامي بيانوي چي دوی درسول الله په رښتنولي باندي معجزه وغوښتله پداسي حال کي چي هغه داسي معجز کتاب دی چي هيڅ باطل ورته هيڅ لاره نلري اوتر سترو معجزاتو لاستردی خکه

چي دوخت فصحاء اوبلغاء يې له مقابلې څخه عاجز دي آيا دوی ته دا کافي نه ده چي په تاامي غوندي شخص چي نه ليکلاي اونه لوستلاي شي داسي کتاب چي دپخوانيو امتونو په اخبارو مشتمل دي درکړي شوي؟ څکه نو وروسته فرمايې: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرًا لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (بېشکه چي پدې (کتاب قرآن) کي خامخا رحمت مهرباني او پند دى لپاره دهغه قوم چي ايمان راوړي) يعني بېشکه چي په نازلولو ددې قرآن عظيم الشان کي په بندگانو ستر نعمت دى چي دضلالت او گمراهي څخه يې ژغورلي او همداراز پند پکي شته دهغه چالپاره چي مقصدي يې ايمان راوړل دى تعنت او عناد نه کوي ﴿قُلْ كَفَرْتُ بِاللّٰهِ بَنِيَّ وَيَنَتَكُم مَّهْدًا﴾ (وايه (اى محمده دوى ته ۱) الله زما وستاسي په مينځ کي شاهد کافي دى (چي زما در سالت در بنستولي شاهدي وايي) ﴿يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ (چي ور معلوم دى هر هغه شى چي په آسمانونو کي دى او (هر هغه څه چي) په ځمکه کي دى) (که زه دروغجن یم هغه به راڅخه کسات واخلي) ﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ﴾ (او هغه کسان چي ايمان يې په باطل راوړي او په الله کافران شوي دي هم دوى زيانکاران دي (چي کفر يې په ايمان بدل کړى دى) ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ﴾ (اوبېره (تلوار) کوي دغه (کفار) په تايه راتلو د عذاب کي) (وايي) ﴿فَأَمْطَرْنَا عَلَيْنَا حِجَابًا مِّنَ السَّمَاءِ﴾ (اودغه هسي استعجال دى چي تکذيب او استهزاء ورسره دى) ﴿وَلَوْلَا اَجَلٌ مُّسَمًّى لِّجَآءِ هَؤُلَاءِ الْعَذَابِ﴾ (او که نه وای هغه نېټه ټاکلي شوى (لپاره د عذاب) نو خامخا راغلي به وو دغو (غوښتونکو د عذاب ته) عذاب (سمد لاسه) ﴿وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْةٌ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (او خامخا به شي (داعذاب) دوى ته يوناځاپه حال داچي دوى به خبر نه وي (په راتلو او وخت يې) ﴿يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ﴾ (بېره کوي کفار په تايه (راتلو) د عذاب (په دنيا کي) حال داچي بېشکه دوزخ خامخاپه کافرانو احاطه کونکى دى) دغه دوى له عناد او سرکښي څخه تعجب دى چي دوى څرنگه په دنيا کي دژر راتلونکي عذاب غوښتونکي دي حال داچي ددوزخ عذاب پردوى داسي راگرزېدلى لکه لاس وندى (وښى) په لاس باندې چي ځني پټېدلای او تنبېدلای نشي بيا يې څرنگوالى داسي بيانوي چي: ﴿يَوْمَ يَغْشَاهُمْ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ﴾ (ياد کړه اى محمده هغه) ورځ چي لاندې به کړي دوى عذاب له پاسه (دسرونو) ددوى اوله لاندې د پښود دوى نه (اوله ټولو طرفو نو اولورو) ﴿وَيَقُولُ دُوۡرُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (اووبه وايي دوى ته (الله د پښتو په ژبه) وځکى تاسي (خوند د سزا) دهغه (عمل) چي وى تاسي کاووبه مو) (په دنيا کي له استهزاء او گناهونو څخه) وروسته الله تعالى له دې چي د منکرانو کفارو حال يې بيان کړ د متقيانو نېکانو حال داسي بيانوي چي: ﴿يَعْبَادِىَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوۡا اِنَّ اَرْضِىْ وَسِعَةٌ﴾ (اى زما بندگانو چي ايمان يې راوړى دى بېشکه زما ځمکه ارته ده) دغه خطاب د تعظيم او تشریف لپاره دى چي دهجرت لپاره هڅونه او تحريض پکي شته يعني اى هغو کسانو چي الله دخپل عبوديت لپاره مشرف کړي ياست که چېرې تاسو دخپل ايمان په

څرگندولو کي ستونزي ويني اوله ظالمانوسره گاونډي توب نشي کولای نو دالله ځمکه پراخه ده مقاتل وایې دغه دمکې دپېوزلانو په باب نازل شوی دی (١) ﴿فَإِنِّي فَأَعْبُدُونَ﴾ پس خاص مالره عبادت وکړئ تاسي (نه بل چاته) ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ هریو نفس څکونکی دمرگ دی (خامخا مري) ﴿ثُمَّ إِلَيْنَا رُجْعُوتُ﴾ بیا (خاص) مورته (په بعث بعد الموت کي) راوستل کېږي (يعني هر چېري چي یاست مرگ درته راتلونکی دی نو تل دالله په طاعت عبادت کي اوسئ او چي کله د هجرت درته وویل شي نو هجرت وکړئ له مرگه خلاصون هېچېري نشته وروسته به بیاالله ته دحساب او جزا لپاره راوستل کېږي ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ او هغه (کسان) چي ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه عملونه (يعني دایمان او اعمالواخلاص یې یوځای کړي دي) ﴿لَنُبَوِّثَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا﴾ خامخاځای به ورکړو موږ هرومرو دوی ته له جنته په دنگومانپوکي ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ چي بهېږي لاندې (له ونومانپو) ویالې ﴿خَالِدِينَ فِيهَا يَغْمَرُ الْغَمِيلِينَ﴾ حال داچي تل به اوسېږي په دغو (مانپو) کي ښه دی اجر ددغو عمل کونکو (اوچتي مانپي په داجنت کي) ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ هغه (عمل کونکي) چي صبر یې کړی (په تکلیفونوگاللودهجرت اورېرونو په لاره دالله کي) او (خاص) پخپل رب باندې توکل کوي (په ټولوچاروکي په البحرالمحيط کي راوړي چي همدغه دخير ښیگنو، کوچي اومغز دي چي صبر په تکلیفونو او دچارو سپارښت الله ته وشي (٢) ﴿وَكَايْنٍ مِّنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا﴾ (او دېردي له خوځېدونکو) په ځمکه) چي نه پورته کوي دوی خپله روزي (يعني ډېر داسي کمزوري دی روح (ساکبان) دي چي پخپله دروزي په لاس ته راوړلونه توانېږي مگرالله هغوی ته سره له کمزوري ددوی روزي ورکوي ﴿اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ﴾ الله رزق رسوي هغوی ته او تاسي ته هم، الله ﷻ دټولو مخلوقاتو دروزي دتکفل وعده فرمایلي ده تاسي له دې مه وېرېږئ چي کله هجرت وکړی روزي به له کومه کوی الله رزاق دی په التسهیل کي وایې چي په آیت شریف کي مقصد دمسلمانانو د زړونو تقويه کول دي کله چي دوی دخپلو ټاټوبو او هیوادونو دپرېښودلو په وخت کي له لوږې اوفقر څخه وېرېږي نو لکه چي څرنگه الله دغو کمزورو ساکبانو ته روزي ورکوي کله چي تاسي له خپله ښاره اودیاره هجرت وکړی داسي به یې تاسي ته هم درکوي ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (٣) اوهم دی ښه اورېدونکی (دتولو اوقوالو ستاسي) ښه پوه دی (په ټولو احوالو ستاسي) بیا خبره دشرکانو توبیخ اوترهني ته راغبرگه شوه چي دوی څرنگه دغیرالله عبادت کوي؟ ﴿وَلَيْن سَأَلْتَهُم مِّنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَسَخَّرَ

(١) زادالمسیر ٢٨١/٢

(٢) البحر ١٥٧/٧

(٣) التسهیل ١١٩/٣

الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ ﴿١﴾ اوقسم دی که سوال وکړې ته (له دوی نه ای محمده ۱) چې چاپیدا کړي دي آسمانونه اوځمکه ؟ اومسخرکړي (په کارېې اچولي) دي لمر اوسپوړېمې نو خامخاهرو مرو وایې کفارد مکې چې الله (پیدا کړي دي يعني ای محمده که ته مشرکانوته دعالم علوي اوسفلي په هکله اوهغه عجائبات او غرائب چې پکې دي وپوښتې چې داچاپیدا کړي دي ؟ اودغه لمر، سپوږمې چایه داسي دقیق نظام د بندگانو د مصلحتونو ترسره کولو لپاره تابع کړي دي ؟ نودوی به وایې الله ﴿٢﴾ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾ پس څرنگه دوی (له توحیده) گرزولی شي (سره له دې چې دغه اقرار هم کوي ؟) ﴿٤﴾ اللَّهُ يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ﴿٥﴾ الله پراخوي رزق لپاره دهرهغه چاچې اراده وکړي (دپراخي يې) له خپلو بندگانو څخه اوتنگوي يې په ده (که اراده دتنگي يې وکړي) اودغه ټول دازموښت لپاره چې شاکر اوصابر ښکاره شي ﴿٦﴾ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ بېشکه چې الله په هرشي ښه عالم دی (هغه کوي چې دده د حکمت اومصلحت غوښتنه وي) ﴿٨﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ زَلَّ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْبَاهُ الْأَرْضُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولَنَّ اللَّهُ ﴿٩﴾ اوبيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه ای محمده ۱) چې چانازل کړي دي له (لوري) دآسمانه اوبه ؟ پس ژوندی کړي يې ده په دې اوبوسره ځمکه پس له مرگه (وچوالي) ددې نو خامخا وایې دوی هرومروچې الله (نازلي کړي دي ۱) يعني که ته له مشرکانو څخه پوښتنه وکړې چې له آسمانه اوبه چار او رولي چې ډول ډول مېوې دانې اوفصلونه يې وروسته له وچوالي دځمکي رازرغونه کړي ؟ نودوی به وایې دغه (دالله جل جلاله کاردی) ﴿١٠﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١١﴾ ووايه ای محمده ۱) ټوله ثناالله ته دی بلکه زیاتره ددوی عقل نلري (چې پدې اقرار کوي چې الله رازق اوخالق دی خوله دې سره سره دبل چا عبادت کوي) ﴿١٢﴾ وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُمْ وَلِمْبُتٌ ﴿١٣﴾ اوندی دغه ژوندون ددنیا مگر عبث اولوبي دي ژر تېرېږي لکه چې ماشومان یوه شېبه لوبي کوي اوبیا سره تېت پرک شي ﴿١٤﴾ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِمُ الْحَيَاةُ ﴿١٥﴾ اوبېشکه چې دارآخرت خامخاهم دی دی واقعي ژوندون (چې مړینه اوتلخي نه لري) ﴿١٦﴾ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾ که چېرې وای دوی چې پوهېدلای (نوفاني به يې په باقي باندې نه غوره کولای ځکه چې دنیا خسیسه اوسپکه ده دالله په وړاندې دماشي دوزرتول نلري ﴿١٨﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَا اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الَّذِينَ ﴿١٩﴾ (پس هرکله چې سپاره شي دوی په بهرې نودوی بولي (هلته یوازي) الله په داسي حال کي چې خالص کونکي وي دوی دغه الله ته دین (اعتقاد) دغه په مشرکانو باندې ددریم دلیل راوړل دي چې دوی څرنگه چې سختي اومشکلات وويني الله بولي اودسوکالۍ اوراحت په وخت کي بیا مشرکان شي ؟ د﴿٢٠﴾ مُخْلِصِينَ ﴿٢١﴾ په لفظ کي یوه ډول تهکم اواستهزآ

(۱) په حدیث شریف کي راځي چې که چېرې دنیا دغو ماشي دوزر غوندي قدر لرلای نوبه يې کافرتنه داوبو غورې غوندي هم نه وه ورځکلي.

شته ﴿فَمَنْ شَرَّهُمْ﴾ (پس هر کله چې نجات ورکړی الله دوی ته وچي ته ناخپه دوی بېله الله سره شریک نښی (لکه یخو اغوندي) يعني کله چې الله دوی ته د سمندر له ډوبیدلو څخه نجات ورکړی او وچي ته راوړزی نو دوی سره کفر غوره کوی او اشراک خوښوی هغه الله حي دوی یی زغورلي هسوی ﴿يَكْفُرُوا سَمَاءً بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُمْ﴾ کفران دی شي دوی په هغه نعمت چي موږ دوی ته ورکړی وو او گټه دی واخلی دوی اېه دغه ژوندانه کي) ﴿فَسَوْفَ يَفْتَنُوكَ﴾ پس ژر به دوی پوه شي (په عاقبت دخپل کار) (۱) امر د تهدید لږه دی ﴿وَأَنْتُمْ يَرَوْنَ أَنَّ حَمَلًا حَرَمًا أَيْمًا وَيَخْطَفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ﴾ (آينه ويني) نه پوهیږی چي بېشکه موږ گرزولی مودی (د اېنار د دوی مکه) حرم امن ورکونکی (له آفتونو) حل داچي تنستول کېږي نور خلک له چاپېره د دوی) يعني آیادغه کفار د پند او عبرت په سترگونه گوري چي څرنگه مو مکه دامن ښار گرزی چي نه پکي قتل کېږي اونه څوک بند یا نښې اوله دوی خوا وښادغه پښې کېدونکي دي ضحاک وايي چي د ﴿وَيَخْطَفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ﴾ معنا داچي ځيني ځيني نور وژني او په اسارت یی نسی (۲) ﴿أَفَأَنْبَطِلُ يُؤْمِنُونَ وَيَقَعَهُ اللَّهُ يَكْفُرُونَ﴾ (آيا پس په باطلو معبودانو ايمان راوړي دوی او په نعمت دالله (چي په حرم کي اوسېدل او امن دی) کفران کېږي) يعني آيا وروسته له دې سترو نعمتو دوی بيا هم په الله کفران او په بتانو ايمان راوړي؟ ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ قَرَّبَ شَيْئًا إِلَى اللَّهِ كَذَبَ يَتَعَصَى لِمَا حَاءَهُ﴾ او څوک دی ډېر ظالم له هغه چاچي له ځانه په الله دروغ وېږي او بکذب وکړی (د حق قرآن) چي کله ده ته راشي (بلکه ترده بل ډېر ظالم نشته) ﴿الَّذِينَ فِي حَتَمٍ مَّتْوًى يَشْتَكِبُونَ﴾ آه نشته په دوزخ کي ځای دهستوگني لپاره د کفرانو (په آياتونو دالله جزا د تکذيب او کفر د دوی) (بلکه شته) ﴿وَالَّذِينَ هَدُوا فِيمَا تَهْتَبْتَهُمْ سُوءًا﴾ او هر چي هغه کسان دي چي جهاد کوي تل (له نفس شيطان، خواهشاتو او کفارو سره چي د دين د پښمان دي دالله درضاء لپاره) خامخاوبه ښوودوی ته لاري خپلي (چي موږ ته پرې راځي) ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ او بېشکه الله خامخانه ښکوک راوړسره دی (په مرسته او مدد کي).

بلاغت.

پدی آیتونو کي چي د بدیع اوبیان کومي ښکلاوی شته لنډيز يې دادی:

۱- تحفېضر او هڅونه لکه چي فرما يې ﴿لَوْلَا أَرْكَ عَلَى عَيْنَيْ رَبِّعِهِ﴾.

(۱) دغه د امر معاد صابوني صاحب د تفسردی

(۲) الفهرطی ۱۳/۳۲۳

- ۲- دطباق صنعت لکه دا کلام ﴿ءَامُرُ بِالْطَّيْلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ﴾ .
- ۳- دحصر افاده چي پدې کلام کي شته ﴿اُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ﴾ يعني نه بل خوک
- ۴- اصاب چي خوخله د عذاب يادونه شوي لکه چي الله فرمايې ﴿وَسَتَعْلٰوَنَكَ بِالْعَذَابِۙ وَيُوَلِّاۙ اَحْلٰۙ مُسَمًّیۙ... سَتَعْلٰوَنَكَ بِالْعَذَابِۙ وَاِنَّ جَهَنَّمَۙ يَوْمَ يَفْشٰۙهُمْ الْعَذَابُ﴾ تر يايه پوری
- ۵- اضافت د تشریف او تکریم لپاره لکه دلته ﴿بِعِبَادِيَ الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا﴾ .
- ۶- دطباق صنعت ﴿يَسْطٰۙ الرِّزْقَ وَيَقْدِرُ﴾ او همداسي ﴿اَفِیۡالْبٰطِلِ یُؤْمِنُوْنَ وَرِیۡقَمَۥۤ اَللّٰهُ یُکْفِرُوْنَ﴾ .
- ۷- عقلي مجاز چي پدې کلام کي دی ﴿حٰرَمًا ءَمِنًا﴾ يعني اهل دهنه.
- ۸- بلیغه تشبیه چي پدې آیه شریف کي دی ﴿وَمَا هٰذِهِ الْحَیۡوَةُ الدُّنْیَاۤ اِلَّا لَهْوٌ وَّلِیۡبٌ﴾ چي په اصل (کالیهو، کالعب) وود تشبیه ادوات او وجه د شبه حذف شوه نو بلیغه تشبیه وگرزېده لکه چي وایې زید زمری دی
- ۹- یجاز بل حذف چي د شرط خواب حذف شوی ځکه چي سیاق ورباندې دلالت کوي هلته چي فرمايې ﴿لَوْ کَانُوْا یَعْلَمُوْنَ﴾ يعني که چېرې پوهېدای نو دنیا به یې په آخرت او فنا په بقانه بدلولای او غوره کولای
- ۱۰- دفواصلو مراعت کول چي دکلام روتق او جمال زیاتوي او په اورېدلو کي ځانگړي اغیزه لري لکه ﴿اَفِیۡالْبٰطِلِ یُؤْمِنُوْنَ وَرِیۡقَمَۥۤ اَللّٰهُ یُکْفِرُوْنَ... بَلْ اَکْثَرُهُمْ لَا یَعْقِلُوْنَ... اِذَا هُمْ یُشْرِکُوْنَ﴾ .
- تنبیه: مسلمان ته نه ښایې هلته چي دالله عبادت کول ورته گران وي واوسي دالله ځمکه پراخه ده او په آیتونو کي دهجرت وجوب ته اشاره ده چي دارالاسلام ته دي ورشي اولکه چي ویل شوي دي (کل مکان ینبت العز طیب) هرچېرې چي عزت شته هغه ښه دی

دالله په مرسته دالعنکبوت سورت تفسیر بشپړ شو.

د الروم سورت مڪي اوشپسته آيتونه لري

د سورت يه وړ ندي.

* الروم سورت مڪي اوهډفونه ي همغه دمکي سورتو بودي چي د عقېدي قضايايو خبري اودهغوي عمومي چوکاټ او یرخ ډگرچي ايمان په وحدانيت، رسالت اوبعث اوجز، دى تعقيبوي

* د سورت پيل په يوغيبي مهم خبرچي پخوا له پېښېدويي قرآنکريم وړاندوينه کوي پيلېږي هغه چي کله پدې نژدې کي ددوى تر مينځ جگړه پېښه شي روميان به په فارسيانو برى مومي اوهمداسي وشول لکه چې قرآنکريم فرمايلي وو اونبوت څرگند شو همدغه در رسول الله صلى الله عليه وسلم په رسالت بود څرگند دليل دى چې کوم څه ي راوړي هغه وحى اود قرآن له خورا لوړو معجزاتو څخه گڼل کېږي.

* بيا سورت دهغي جگړې حقيقت نيسي کومه چي در حمن اوشيطان د پلويانو تر مينځ وي دغه جگړه ډېره پخوانۍ ده چي له ژوندانه سره سمه راروانه ده دغه جگړه به تر هغو ونه درېږي څو حق اوباطل شتون لري شراوخر موجودوى وشيطان خپلي لښکري راغونډوي اودالله دنور له مينځه وړلو هلي خلي کوي دانبياو وعليهم السلام ددعوت مخه نيسي او په دې آيتونو کي داسي دلائل اوشواهد شته چي حق په باطل برى مومي ودغه په ټولو زمانو او وختونو کي راځي دغه دالله سنت دى ولن تجد لسنة الله تحويلا

* بيا سورت د فېمټ خبري کوى اود کفارو گمراهانو برخه ليک رااخلي چي په دغه سخته ورځ به څرنگه له کړاوونو کرېږي "هلله چي مؤمنان به په پراخو باغچو د جنت کي خوښ اوهو ساوي او کفار به په عذاب کي اوږى رااوړي وروستى تم ځاى به ددواړو ډلو جلا جلا وي او حقيقي برى اورښتوني بدمرغي همدغه دي

* ورپسې سورت دک ثنائو ځيني مشاهد راوړي اوغيبي دلائل وړاندي کوي هغه چي دالله ﷻ په قدرت اوحدا نيت گواه دي ترخودالله په عظمت او جلال باندي دليل شي هغه چي دهغه په وړاندي غاړي کېږي اود منني سرونه ورته ټيټېږي چي دلته الله ځيني مثالونه دهغوچي درحمان عبادت کوي اودهغوچي دبثانو عبادت کوي رااخلي

* په پاى کي سورت د قريشي کفارو خبر راوړي هغوته چي آيتونه اواخطارونه گټه نه ور رسوي اوهر څومره د قدرت نښانې او څرگند دلائل چي وويني بيا هم پند نه اخلي اونه لاري ته راځي دوى لکه مړي داسي دي چې نه اوړي، نه ويني همدغه گرد بيا تونه در رسول الله ﷺ د تسليت اود لاساېني په مقصد چي هغه له مشرکانو ډېر تکاليف ليدل نو هغه به د صبر مارپينه ده چي خوږوړي مرسته اونصرت مومي زغم دي ولري

تسميه اونومول

خكه ورته سورة الروم واسي چي دغه خرگنده معجزه هغه چي دقرآنكريم په رښتنولي دلالت كوي پكي راغلي
 فرمايي ﴿اِنَّ اَتَّ عِنتَ الرُّومِ فِي اَذَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عِيسَى مَسْخُوفُونَ﴾ ۱۰ په اودغه دقرآنكريم
 له ځيني معجزاتو څخه گڼل كېږي
 الله تعالى فرمايي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿اِنَّ اَتَّ ۱ عِنتَ الرُّومِ ۲﴾ ۱۰ ﴿وَالَّذِي اَلْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ مَسْخُوفُونَ ۳﴾ ۲ ﴿فِي يَضَعُ سِيْرُ اللَّهِ ۴﴾
 ﴿الْاَمْرُ مِنْ قَدْ وَنَ تَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَقْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۵﴾ ۳ ﴿يَضُرُّ اللَّهَ يَضُرُّ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْكَرِيمُ ۶﴾
 ﴿الرَّحِيمُ ۷﴾ ۴ ﴿وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۸﴾ ۵ ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ ۶﴾
 ﴿الْآخِرَةِ مُرْعِلُونَ ۷﴾ ۶ ﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنَّمَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ ۷﴾
 ﴿كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ۸﴾ ۷ ﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَنِةَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۸﴾
 ﴿كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَنَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَّرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَّرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا ۹﴾
 ﴿لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَفْسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۱۰﴾ ۸ ﴿ثُمَّ كَانَ عَنِةَ الَّذِينَ آتَوْا الشُّرَاقَ ۹ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۱۰﴾
 ﴿وَكَانُوا بِهَا فَتَنَةً ۱۱﴾ ۹ ﴿اللَّهُ يَبْدُؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۱۲﴾ ۱۰ ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفِثُ الْمُغْرِمُونَ ۱۱﴾
 ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ۱۳﴾ ۱۱ ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُؤْمِرُ ۱۲﴾
 ﴿بَنَفَرَتُونَ ۱۴﴾ ۱۲ ﴿فَمَا الَّذِيكَ ءَامُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُخْبَرُونَ ۱۵﴾ ۱۳ ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ۱۴﴾
 ﴿وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَائِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ۱۶﴾ ۱۵ ﴿فَسُحْنَنَ اللَّهُ حِينَ تُسْوَكَ وَحِينَ تُصْحُونَ ۱۷﴾
 ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعِشْيَا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ۱۸﴾ ۱۶ ﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۱۷﴾
 ﴿وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُفْرَحُونَ ۱۹﴾ ۱۸ ﴿الروم: ١-١٩﴾

لغتونه:

(يعلون) مات به شي (اثر و الارض) ځمكه يې وكرله دكښت لباره يې واروله (السوء) (داسوا) تانيث دى لكه
 چي (حسى) د (احسن) تانيث دى او (سوءاى) متناهي عذاب ته وايي (يعرون) خوشحاله به وي جوهرې
 وايي چي (حبر) (سرور) ته وايي يعني په نعمت او ښه حالت كي به خوشحاله وي (عش) له ماښامه نيولي
 ترما سخوتن تيارې پوري وخت ته وايي (ظهورن) دغرمې په وخت كي ورگډېدلوته وايي.

تفسير:

﴿ اَللّٰهُ ﴾ له مقطعاتو حروفو خنه دی خود قرآن کریم په اعجاز دلالت وکړي (۱) ﴿ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴾ فِي اَذْنِ الْأَرْضِ ﴿ مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدې) ځمکه کي (د فارس ځمکي ته) ﴿ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴾ اودغه (روميان) وروسته له دغه مغلوبیت ددوی ژر به غالب شي (په فارسيانو باندې) ﴿ فِي يَضِجُ مِيزِينٌ ﴾ په څوکاله کي يعني په دومره موده کي چي څوکاله به زیات نه وي (بضع) له دریو کالونو نیولي تر نهو کالونو پوري مودې ته وایي. مفسرین کرام لیکي چي د فارسيانو او روميانو تر مینځ جگړه ونیسته او فارسيان په روميانو غالب شول دغه خبره رسول الله ﷺ ته ورسېده او اصحابان (رضی الله عنه) خبر شول او سخته ورته ښکاره شوه خوابدي شول مشرکان پدې خوشحاله شول ځکه چي فارسيان آتش پرسته مجوسيان وو او کتاب یې نه لاره او روميان خواهل کتاب وو مشرکانو اصحابو ته وویل تاسو خواهل کتاب یاست او روميان هم کتابیان دي موږ چي بې کتابه اُمیان یوزموږ وروڼه فارسيان ستاسو په ورونو روميانو غلبه ومونده همداسي به موږ پرتاسو بری موږ ابو بکر صدیق (رضی الله عنه) ورته وویل: الله مودا آرمان نیمگړی کړه (لا یقر الله أعینکم) نوالله دا آیت راواست وو ﴿ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴾ فِي يَضِجُ مِيزِينٌ ﴿ اود جگړې په اووم کال بیا لښکري سره ښکړپه ښکړ شوې او روميانو فارسيان راوپرزول مسلمانان پدې خوشحاله شول ابو السعود وایي: چي دغه آیتونه له ښکاره معجزاتو د قرآن کریم څخه دي چي در رسول الله د نبوت په رښتنولي شاهدي وایي اودا چي قرآن کریم د الله جل جلاله له لوري رانازل شوی کتاب دی چي له داسي پتو خبرو څخه پرده پورته کوي چي له الله پرته بل هیچاته معلوم نه دی اولکه څرنگه چي یې وړاندوینه کړي وه هغسي وشول (۲) بیضاوي وایي چي دغه آیت شریف د نبوت دلیل دی چي له غیبو څخه یې خبر راوړی (۳) ﴿ قَبْلَ وَمِنْ بَعْدُ ﴾ (خاص الله ته دی حکم امر پخوا او اوس) تر پخوا له غلبې او اوس وروسته له هغې دغه ټول د الله په فیصله کېږي ابن جوزي رحمه الله وایي معنادا چي غلبه د غالب او مغلوبیت د مغلوب د الله په حکم او قضاء سره کېږي (۴) ﴿ وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِجُ الْمُسْتَوْكُ ﴾ او په دغه ورځ (د غلبې دروم په فارس) خوشحاله به شي مؤمنان (په غلبه د کتابیانو په فارسيانو مجوسيانو باندې ځکه اهل کتاب تر مجوسيانو مؤمنانو ته نژدې دي او همداسي دغه فتح د بدر دورځي له بري سره سمون پیدا کړ ابن عباس (رضی الله عنه) وایي چي د بدر ورځ د بتانو او اوږد عبادت کونکو لپاره د ماتې ورځ وه.

(۱) وگوره هغه څه چي موږ د البقرة سورت په پیل کي لیکي دي

(۲) ابو السعود ۴/ ۱۷۲

(۳) البيضاوي ۲/ ۱۰۳

(۴) زاد المسیر ۲/ ۲۸۸

﴿يَضُرَّ اللَّهُ بِضُرِّ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ (په نصرت دانه) له کتاب نوسره په مجوسانو (مرسته کوي الله له هر هغه چا سره چي د نصرت اراده يې وکړي هم دی ښه غالب و بر رحه والادي) يعني الله خپلو بندگانوته مرسته ورکوي او هغه زورور ذات دی چي له دښمنانو کسات خلي و خبر دوستانو د بر رحه کونکي دی ﴿وَعَدَ اللَّهُ لَا بُحَيْفُ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾ (وعدده کړي ده الله) (وعدده کول) الله له خلمي وعدې خلاف نه کوي (ځکه چي وعدده يې حق او وينا يې رښتې ده) ﴿وَلَيْكُنْ كُزُّ الْأَيْسِ لَا يَقْسُوكَ﴾ وليکن زياتره خلک نه پوهېږي (پدې له جهله اوبې عقلي څخه چي د الله په وعدده کې خلاف نشته) ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنْ أَعْيُنِنَا أَلَدُنَا﴾ (بلکه) پوهېږي په ښکاره سطحې شيانو له دغه ژوند د دنيا څخه) هغه چي د دوی مصالح لکه زراعت، تجارت، تعميرات او داسي نوري چاري تشکيلوي ابن عباس وايي دوی نه د ژوندانه چاري ور معلومېږي چي کله به کښت کړونده کوی کله به يې رېښي، کله به درځني کېږي او څرنگه به کور ودانوي؟^(۱) ﴿وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفِلُونَ﴾ (حال دا چي دوی له آخرت نه هم دوی غافلان دي) يعني دوی د آخرت له چارو رانده دي چي د آخرت لپاره سوج وکړي او بيا آخرت کار وکړي امام فخر رازي وايي: د آيت معنادا چي د دوی علم په دنيا کې راگېردی خوسره له دې د نېهم هغسي نه پېژني لکه چي ده، دوی يې يوازي سربېره سطحې پېژني چي هغه يې لذتونه او هوسونه لوبې دي او د ننه باطن يې ورته معلوم نه دی چي دا کړاوونه او تاوانونه لري دوی ته يې برسېره معلوم دی او په آخوا فنا يې نه پوهېږي له آخرت څخه غفلت کونکي دي^(۲) ښايي چي په دغه تعبير د ﴿ظَاهِرًا﴾ کي دي دې ته اشاره وي چي دوی يوازي پټو کي (قشر) پېژندلی مغز يې هډو پېژندلی نه دی د دوی پوهه د څارو سو (حواناتو) پوهه ده ﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّشْتَىٰ﴾ (آل فکر نه کوي دوی پخپلو ځانونو کي چي نه دي پيدا کړي الله دغه آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چي په مينځ د دغو دواړو کي دي مگر په حقه او په ټاکلي نېټې سره) يعني دوی فکر نه کوي په خپلو عقلونو چي وپوهېږي الله هغه عظيم او جليل ذات دی چي ځمکه او آسمانونه يې عبث نه دي پيدا کړي بلکه د پورسېدلي حکمت له مخي يې پنځولي دي چي په يوه ټاکلي نېټې به له مينځه ځي چي هغه د قيامت ورځ ده؟ قرطبي وايي چي پدې کي دفناء راتلول لپاره تنبيه نغښتي ده چي هر مخلوق اجل لري او دا چي نيکو کار ته به ثواب او بد کار ته جزا ورکولی شي^(۳) ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (او بېشکه چي ډېر له خلکو (کفارو) په ملاقات درې خپل (په قيامت کي) خامخا منکران دي (چي بعت او جزا نشته) ﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ (آيانه گرزي دغه کفار په ځمکه کي پس ودي گوري دا چي څرنگه وه آخره خاتمه دهغو کسانو چي تردوی پخوا تېر شوي دي) يعني

(۱) القرطبي ۷/۱۴

(۲) التفسير الكبير ۹۷/۲۵

(۳) القرطبي ۷/۱۴

ايدوی سفره کړی چې دوی د هلاک شوو کنه والې وويني او وپوهیږي چې هغه کسان چې دخپلو انبیاوو تکذیب یې کړو هغوی هلاک شوي نوبه دوي عبرت اخیستی وو ﴿كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ ووهغه پخواني امتونه ډېر سخت له دغو (کفارو) نه جهته دقوت) یعنې قوی بدنونه زیات مالونه اولادونه یې درلودل ﴿وَأَنَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا﴾ او خپروله به دوی ځمکه (لپاره) د استخراج، معادنو، کښتونو کرلو او مانی جوړولو (لپاره) او ودانه کړي وه (پخوانیو کفارو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې دوی ودانه کړي وه داځمکه بیضاوی وایې چې دغه دمکې په کفارو باندې تهکم او اسهزاده یعنې دوی خوپه دنیا مغروره دي خودوی ډېر کمزوري دي ځکه چې دوی خوپه ښارونو کې پراخي لتوي په خلکو برلاسي غواړي او دځمکې په گوټ گوټ کې تعمیرات او ودانۍ جوړوي پداسې حال کې چې دوی داسې ځای ته فناوروي چې گټه پکې نشته (١) ﴿وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ﴾ اورا غلې وودوی ته رسولان ددوی په ښکاره دلالتو (د قدرت او معجزو) خودوی یې تکذیب وکړ ﴿فَكَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَئِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ اونه وو الله چې پردوی باندي ظلم وکړی ولاکن وودوی چې پر خپلو ځانونو به یې ظلم کاوو (په کفر او تکذیب کولو نو د هلاکت وړ او مستحق وگرزیدل ﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسْتَوُوا الشُّوَاءَ﴾ بیا وه آخره خاتمه دهغو کسانو چې بدې کړي وو ډېره بده (چې د دوزخ اوردی) ﴿إِنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ﴾ پدې سبب چې دوی تکذیب کړی دی دالله دآسونو او وودوی چې (دالله په آبنو نوبه یې) ملنډي وهلې ﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ الله اول ځل خلک پیدا کوي (پخپل قدرت) بیا یې راعاده کوي (وروسته له مرگه) بیا به خاص همهغه الله جل جلاله نه بهول کېږي تاسې (لپاره د حساب او جزاء) ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴾ (اوپه هغه ورځ چې قیامت قائم شي ناهيلي (زړه ماتې) به شي ظالمان) یعنې کله چې قیامت قائم شي او خلک د حساب لاره راټول کړل شي نومجرمان به چوپه خوله پاتي شي دلیل به ورته پاتي نشي شونډي به نشي خو خولای ابن عباس وایې ﴿يُبْلِسُ﴾ ناامیده به شي اومجهد وایې رسوا به شي قرطبي وایې چې په لغت کې مستهوره داده چې کله څوک وایې (أبلس الرجل) هغه چې چوپه خوله پاتي شي اودلیل یې نه وي ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ﴾ اونه به وي دوی ته له خپلو شریکانو ددوی کوم شفاعت کونکی (چې شفاعت به وکړي) ﴿وَكَانُوا يُشْرِكُ بِهِمْ كُفْرَهُمْ﴾ اوشي به دوی له خپلو شریکانو بېزاره منکران ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفَرُونَ﴾ اوپه هغه ورځ چې قیامت قائم شي به دغه ورځ کې تار په تار خپاره به شي ټول مخلوقات، د قیامت د قیام لفظ یې دوېروني او تخويف لاره مکرر راوړ ځکه دغه یوه ښوونکی حالت دی او مؤمنان کافران به سره بېلېږي یوه ډله به جنت ته او بله

به دوزخ ته درومي ځکه فرمايې: ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ پس هر هغه (کسان) چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه هغه چي ايمان او اعمال صالحه يې يوځای کړي) ﴿ فَهُمْ فِي رَوْحٍ يَخْبُرُونَ ﴾ پس دوی به د جنت په روضه کي خوشحاله کړی شي ﴿ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ ﴾ او هر هغه کسان چي کافران شوي دي او دروغجن يې شمېرلي دي آيتونه د (قرآن) زموږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت (بعث بعد الموت) باندې ﴿ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ﴾ پس دغه کسان په عذاب کي حاضر کړی شوي دي (تل ترتله) ﴿ فَسُبْحَنَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴾ پس (تسبیح ووايې د الله) کله چي داخل شي په بېگه کي او کله چي ننوزي په سبا کي (يعني د الله تنزيه له ټولو صفاتو د نقصان څخه وکړی او هغه وستايې) ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًا وَحِينَ يُظَاهِرُونَ ﴾ او خاص هم ده ته د ټولو ثنا صفت دی په آسمانونو کي او په ځمکه او کله چي ننوزي په آخرد ورځي کي او کله چي ننوزي په وخت د ماسپښين کي. ابن عباس ؓ وايې چي اهل السماوات او اهل الارض يې ثنا وايې او ورته لمنځونه کوي (١) مفسرين کرام وايې چي ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ اعتراضيه جمله ده او اصل کلام همغه ﴿ فَسُبْحَنَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَعَشِيًا وَحِينَ يُظَاهِرُونَ ﴾ دي او حکمت پدې کي دې لوري ته اشاره کول دي چي د عبادت توفيق نعمت دی ښايې چي ورباندې حمد وويل شي (العشي) د ماښام له لمانځه تر تيارې خپرېدو پوري ﴿ تُظَاهِرُونَ ﴾ کله چي په ماسپښين کي ورگډه ېږي ﴿ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ﴾ راوباسي (الله) ژوندي له مړي (لکه مؤمن له کافره، مرغه له هگۍ) او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالمه، نطفه له حيوانه) ﴿ وَيَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴾ او ژوندي کوي ځمکه پس له مرگه (وچوالي) دهغي او په مثل (درا ايستلو ددې شيانو) را ايستل کېږي تاسي (له قبرونو څخه لپاره د حساب جزاء په ورځ د قيامت کي قرطبي وايې چي الله ﷻ دخپل قدرت کمال بيان کړنولکه چي ځمکه د نباتاتو په را زرغونولو وروسته له وچوالي را ژوندي کوي همدا سې به تاسي په بعث بعد الموت کي را ژوندي کړي (٢) بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

١- د طباق صنعت لکه ﴿ عُلِبَتْ... سَكَبُوتُ ﴾ اود ﴿ قَبْلُ... بَعْدُ ﴾ ترمينځ.

٢- د سلب طباق چي فرمايې: ﴿ لَا يَعْلَمُونَ... يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾

(١) القرطبي ١٠/١٤

(٢) القرطبي ١٢/١٤

- ۳- دمبالغي صيفه ﴿ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴾ يعني ښه زورور ښه رحم والا.
- ۴- دضمير تکرار دحصر دافادي لپاره لکه ﴿ وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفِلُونَ ﴾ اوداچي اسميه جمله يې راوړه ترڅو چي ددوی دغفلت په استمرار اودوام دلالت وکړي.
- ۵- انکار او توبيخ چي پدې آيت کي شته: ﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا ﴾
- ۶- اشتقاقی جناس لکه ﴿ اسْتَوُوا السَّوَاءَ ﴾ ترمينځ.
- ۷- بيا طباق چي د ﴿ تُسَبِّحُونَ... تُصَيِّحُونَ ﴾ ترمينځ.
- ۸- مقابله چي دنېکمرغه کسانو او بد مرغانو د حال ترمينځ دی فرمايې: ﴿ فَأَمَّا الْاِيَّتِ مَأْمُوءٌ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُخْبَرُونَ ﴿۱۰﴾ وَأَمَّا الْاِيَّتِ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴾.
- ۹- باريکه استعاره پدې کلام کي ﴿ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ ﴾ دلته يې ژوندی د مؤمن لپاره استعاره کړ او مړی يې د کافر لپاره اودغه خورابنکلي او آغلي استعاره ده چي په بنایست او جمال کي وتلي ده.
- ۱۰- د فواصلو مراعات کول چي په سمع باندي اغيز پرې باسي لکه ﴿ فِي رَوْحَةٍ يُخْبَرُونَ... ﴾ د الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ... رُحْمُونَ ﴿ او نورو خايونو کي

لعليقه:

زمخشري وايي چي دالله تعالی داويناچي فرمايې: ﴿ يَقْلَمُونَ طَهْرًا مِنَ الْخَيْرِ الدُّنْيَا ﴾ پدې دلالت کوي چي دنبا ظاهراو باطن لري ظاهري هغه څه دي چي جهال يې په بنایست، ښکلا، سوکالي او خوندونو کي ويني او باطن او حقيقت يې بيا هغه دي چي د آخرت لپاره پکي توبنه برابره شي طاعات، عبادات او نیک اعمال پکي ترسره کړي. (۱)

الله تعالی فرمايې:

﴿ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَشَدُّ بِشَرٍّ نَسْتَشِيرُكُمْ ﴿۲﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَفَ السَّيِّئَاتِ وَالْوَكْرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ ﴿۴﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَانْفِصَالُكُمْ مِنْ فُضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُسْمِعُونَ ﴿۵﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمْ الْبَرْقَ

خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢١﴾
 وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَهُ مَنْ فِي
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ ﴿٢٣﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَتْ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ
 الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ
 أَيْمَانُكُمْ مِن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْتَكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ
 الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٥﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ
 نَّاصِرِينَ ﴿٢٦﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ
 الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ مُبِينٌ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ
 الْمُشْرِكِينَ ﴿٢٨﴾ مِّنَ الَّذِينَ قَرَأُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا سَيعًا كُلُّ جَزِئٍ مِّنْ أَلَدِهِمْ فَرِحُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَسَّ
 النَّاسَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُمْ مُبِينٌ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةٌ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٠﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاتَيْنَاهُمْ
 فَتَمْتَعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾ أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِذَا أَدْنَاكَ النَّاسَ
 رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبَهُمْ حَسَافَةٌ مِّمَّا قَدَّمْتَ إِلَيْهِمْ إِيَّاهُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٣﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
 وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٤﴾ فَتَاتِذَا الْفَرَقِ حَقَّهُ وَالْمُسْكِينِ وَآلِ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ
 رَحْمَةَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا ءَاتَيْنَاهُمْ مِنْ رَبٍّ لَّا يُزِيدُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزِيدُوا عِندَ اللَّهِ وَمَا ءَاتَيْنَاهُمْ مِنْ
 رَّزْقٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْطَعِفُونَ ﴿٣٦﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُعِيْضُكُمْ ثُمَّ يُجْبِيْكُمْ
 هَذَا مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلْ مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣٧﴾ الروم: ٢٠ - ١٠

مناسبت:

كله چي الله تعالى په آخرت كي دخلگواحوال ياد کړل او په پيدا ايست او اعاده يې خپل قدرت وښوده دلته
 يې پخپل ربوبيت او وحدانيت باندي هغه دلائل چي بشري پنخولي مختلف صورتونه او ربي يې
 وربښلي ځمکي يې په باران وداني کړي دخلگودخوب آرام اوروزگار چاري يې پرمخ بولي بيان کړل
 بيا يې د مشرکانو لپاره مثالونه راوړي چي هغوی څرنگه د غير الله عبادت کوي سره له دې چي الله خالق
 اورازق دی ۱۹

لغتونه:

(آياه) د آيت جمع او په ربوبيت او وحدانيت باندي علامې ته وايي (تشرود) انصار د ژوندانه په شتونو كي
 خپرېدلوته وايي (نسکوا اليها) څو تاسي هغوی ته ميلان وښی او الفت ومومي (فتون) دهغه ارادی نه

غارہ اینسودونکي (الثل الاعلى) په کمال او جلال کي ستروصف (القيم) سم برابرچي کړ والی پکي نه وي (مبین) له انابت څخه اخیستل شوی چي په توبه او اخلاص سره رجوع کولو ته وایي.

تفسیر:

﴿وَمَنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ او یوه له نښو (قدرت) ددغه (الله) داده چي پیدایي کړی (اصل) دتاسي له خاورو (چي آدم علیه السلام وو او اضافت دپیدایښت یې څکه دوی ته وکړ چي آدم دبشر اصل وو) ﴿ثُمَّ إِذَا أَشْرَبْنَاهُ مَتَّيْنًا﴾ (بیابان تاسي یې بشر خورېږي) یعني بیابان ته تاسي اړول کېږي له نطفې څخه علقي ته ، بیامضغې ته ، وروسته بیابان یاران بشر جوړېږي چي تصرفات کوی په هغه څه کي چي ستاسي دمعبشت قوام ورباندي راځي . ابن کثیر وایي پاکي ده هغه ذات لره چي دوی یې پیدا کړل ویې گرزول تابع یې کړل اود ژوندانه دارتیاوو او مکاسبولاري چاري یې وروښودلې اود دوی ترمینځ یې په علومو او فکرونو ، حسن او قبح ، بدایي او فقر ، سعادت او شقاوت کي تفاوت راوړلې .

﴿وَمَنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾ او ځيني له نښو (قدرت) ددغه (الله) دادی چي پیدا کړي دي تاسي ته له ځانونو ستاسي مېرمني (بنځي جوړه) یعني دالله په عظمت او بشپړ قدرت باندي له دلالت کونکو څخه بودادی چي ستاسوله جنسه یې آدمیاني ستاسوپه شان بنځي درته پیدا کړي له بله جنسه څخه نه دي . ابن کثیر وایي که چېرې بنځي له کومه بله جنسه وای له پېریانو ، یا له حیواناتونو دغه مینه الفت به نه وو موجود بلکه کرکه او نفرت به یې ځای نیولی وو همدغه دالله بشپړ رحمت دی چي په بني آدم یې لورولی دی ﴿لَتَنْكِحُوا إِهْنَهَا﴾ لپاره ددې چي مائل شی دوی ته (او مطمئن اوسی) ورسره الفت ونیسی ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ او گرزولی یې دی په مینځ ستاسي (اود بنځو) کي دوستي او مهرباني شفقت . ابن عباس وایي چي ﴿مَوَدَّةً﴾ دسړي محبت له بنځي سره او شفقت مهرباني بیاد

﴿وَرَحْمَةً﴾ معناده چي هغې ته کله تکلیف رسېږي خاوند یې ورباندي ترحم کوي ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ بېشکه په دغه (پیدا کولو دمودت اورحمت) کي خامخاډېري نښي دقدرت دي دپاره دهغه قوم چي فکر کوي (په قدرت او عظمت دالله کي) او بیاد هغه ستر حکمت پېژني ﴿وَمَنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَفَ الْبَیْنَكُمْ وَالْأَنْزِلَ﴾ او (ځيني) له نښو (قدرت) ددغه (الله) پیدا کول دآسمانونو او ځمکي دي او اختلاف دژبو ستاسي اود رنگونو ستاسي) یعني دالله په بشپړ قدرت ستر دلالت کونکی دادی چي آسمانونه یې په پراخوالي او اوچت والي پیدا کړي او ځمکه یې په پندوالي او ټیټوالي پیدا کړي لغتونه اوزبي یې لکه عربي ، عجمي ، ترکي ، رومي او نور پیدا کړي رنگونه یې سپین ، تور او سره پیدا کړي ترڅو چي یو تن له بله سره مشبه نشي او یو انسان په بل خطاشي سره له دې

چي گرد آدم ﷺ اولاده ده ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾ بيشكه په دغه (اختلاف كي) خامخاه بري نيسي (د قدرت) دي لپاره د عالمانو پوهانو (د بصيرت خاوندانو لپاره) ﴿وَمِن مَّآثِرِهِ مَآمُرُ بِالْإِثْلِ وَالنَّهَارِ﴾ او خيني له نيسو (د كامل قدرت) د دغه (الله) ستاسي خوب دی په شپه او ورځ كي (ستاسو د بدني راحت لپاره) ﴿وَأَنبِئَاؤُكُمْ مِّن فَضْلِهِ﴾ او طلب ستاسي دی (په ورځ كي) د الله له فضله (روزي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ﴾ بيشكه پدې (خوب او معيشت) كي خامخاه بري نيسي (د قدرت) دي لپاره دهغه قوم چي اوري (په اورېدلو د پوهي او پېژندلو) ﴿وَمِن مَّآثِرِهِ يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ او (خيني) له نيسو (د قدرت) د دغه (الله دادي) چي نيسي تاسي ته برېښنا د پاره دوهري (د تندر) اولپاره د اميد (د باران) قنده وايي معنادا چي وېره پکې ده د مسافر لپاره او اميد پکې دی د مقیم لپاره (١) ﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَقْعًا مَّوْتًا﴾ او نازلوي (الله) له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگه (وچوالي) دهغې (چي نه نبات اونه کښت پکې وي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ بيشكه په دغه (برېښنا او باران) كي خامخاه بري نيسي (د قدرت) دي د پاره د (هغه) قوم چي عقل لري (او په نعمتونو كي تدبر او سوچ کوي) ﴿وَمِن مَّآثِرِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾ او (خيني) له نيسو (د قدرت او عظمت) د دغه (الله دادي) چي ولاړدی آسمان (او چت يې له سترو) او ځمکه په امر دده (او حکمت يې چي نه لوېږي اونه اوري په اوسېدو نکوياندي).

﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتَرْتُمْ فَتَرُجُّونَ﴾ بيا کله چي راوبولي تاسي په بللو سره له ځمکي څخه ناڅاپه تاسي راوړي (ژوندي له قبرونو لپاره د حساب اوجزاء يوه ثانيه هم څنډه نه کوي په راوتلو كي مفسرين کرام وايي چي دا هله چي کله اسرافيل (عليه السلام) په دوهمه نفخه شپېلۍ پوکړي او ووايي اي قبرونو خاوندانو پاڅئ نوله پخوانيو او وروستيو څخه به څوک پاتي نشي مگر پاڅي به او انتظار به کوي (٢) ﴿وَلَهُ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ او خاص الله لره دي هر هغه چي په آسمانونو كي دي او په ځمکه كي دي (له ملاتکو پيريانو او انسانو څخه ملکا او عبيدا تصرفا چي هيڅوک ورسره شريک نه دی) ﴿كُلُّ لَّهُ قٰنِیْنٌ﴾ داتول دغه (الله) ته اطاعت کونکي امرمنونکي دي ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چي اول خلي خلک پيدا کوي بيا به داخلگ را ژوندي (وروسته له مرگه لپاره د حساب اوجزاء) ﴿وَهُوَ أَمَرْتُ عَلَيْهِ﴾ او دغه (بيا ژوندي راپاخول هم) دېر آسان دي په دغه (الله) دغه دابن عباس (رض) ويناده مجاهد وايي معنادا چي دغه بيا راپاخول

(١) الطبري ٢٢/٣١

(٢) البحر المحیط ١٢٨/٧

تر لومړي پيداينست الله ته زښته ډېر سهل اوزښته ډير سپک دی لومړی پيداينست ورته سهل اوسپک دی (۱) مفسرين کرام وايي الله تعالی له خلکو سره داسي مخاطبه کوي چي ددوی عقل ورسېږي يعني کله کله چي ستاسوپه اندازه دوهم ځل جوړول تر لومړي ځل آسانه دي نو هغه چي لومړی پيداينست کوي هغه ته يې بيا دوهم وار راپاڅول ستاسي له اصولو او منطق سره خورا آسانه ده ﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾ او خاص الله لره دی شان صفت ډير لوی، لوړ چي بل چالره هغه جلال، کمال، سلطان او عظمت نشته ﴿فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (په آسمانونو او په ځمکه کي) يعني څوک چي په آسمانونو او په ځمکه کي دي هغوی يې داسي ستايي چي (ليس کمثله شئ) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ او همدی دی ښه غالب، قوي، ښه حکمت والا چي گرد کارونه يې د حکمت او مصلحت په غوښتنه دي بيا الله تعالی ددوی د بتانو د عبادت بطلان داسي بيانوي چي ﴿ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ بيانوي (الله) تاسي ته (ای مشرکانو!) يو مثال له ځانونو ستاسي څخه دهغه مثال دادی ﴿هَلْ لَّكُم مِّنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (آيا شته تاسي ته (بلکه نشته) له هغو مريانو چي مالکان شوي دي دهغو، ښي لاسونه ستاسي څه شريکان (له تاسي سره) په هغه څه کي چي موږ تاسي ته درکړي (له رزقه ؟) يعني آيا ستاسو کوم يو پدې راضي ياست چي ستاسي مریي په خپل هغه مال روزي کي چي الله درکړي شريک ومني نو چي تاسي خوښ نه ياست بيا څرنگه پدې راضي کېږي چي له الله سره بل څوک شريک کوی چي هغه په اصل کي د الله مخلوق او بنده وي؟ ﴿فَأَنشَرْنَا فِيهِ سَوَاءً تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ﴾ (پس تاسي او دامريان مو په هغه (رزق) کي سره برابري چي وېرېږي له هغو لکه وېرېدل ستاسي له نفسونو (د نورو اصیلو شريکانو) خپلو) دغه د مثال تتمه ده يعني تاسو او ستاسي مريونه خو په دغه مال کي ستاسو سره برابره ياست او نه تاسي له هغوی څخه داسي وېرېږي لکه له نورو احرارو شريکانو څخه او تاسي چي خپل مريونه پخپل مال کي شريکان نه مني نو څرنگه له الله سره دهغه په خلق او ملک کي شريکان مني؟ ﴿كَذَلِكَ نَقُصُّ الْأَيَّاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ په مثل ددغه (تفصيل) موږ په تفصيل سره بيانوو آيتونه (د قدرت) دپاره (دهغه) قوم چي عقل لري (اوسوچ کوي) ﴿بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ بلکه متابعت کوي هغه کسان چي ظلم يې کړی دی (په شريک نيولو له الله سره) د آرزوگنو خپلوبي له علمه (او برهانه) قرطبي وايي چي کله ددوی په شريک نيولوباندي کوم دليل او عذر پاتي نشونويي وفرمايل چي ددوی شريک نيول يوازي ددوی د نفسي خواهشات او د پلرونو او اسلافو درانده تقليد زېږنده ده (۲) ﴿فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَصْلَى اللَّهُ﴾ پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چي الله دی گمراه کړی وي (هيڅوک يې ورته ښودلای نشي) ﴿وَمَا لَهُمْ مِّنْ نَّاصِرِينَ﴾ او نشته ددوی لپاره هيڅوک

(۱) مختصر ابن کثير ۵۲/۳

(۲) القرطبي ۲۳/۱۴

له مرسته کونکو (ژغورونکوله عذاب دالله نه) ﴿فَاقْصِرْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾ پس برابر کره (ای محمده) مخ خپل دین ته پداسي حال کي چي مائل اوسې حق ته (له باطل نه) چي حق داسلام دین دی) ﴿فَطَرَتْ﴾
الله اَلَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ (لازم ونیسی) پیدایښت دالله هغه چي الله پیدا کړي دي خلک په هغه پیدایښت (يعني دغه حق دین چي موږ یې تاته داستقامت امر کوو هغه فطرت دی چي الله ورباندي خلک پیدا کړي او دغه دتوحید فطرت دی لکه چي په حدیث شریف کي راځي. کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه...) (۱) ﴿لَا يَدْبِلُ لَخَلْقِ اللَّهِ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) دالله ته ابن جوزي رحمه الله وايي چي لفظ یې دنفی او معنایې دنهی ده یعني دالله پیدایښت مه بدلوی چي خلک له فطرت څخه اړوي کوم چي الله ورباندي پیدا کړي دي ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيُّمُ﴾ همدغه مستقیم دین دی (چي هیڅ کوږوالی نلري) ﴿وَلَيْكُمُ أَكْثَرُ النَّكَاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ لیکن زیاتره خلک (په توحید) نه پوهېږي دخپل معبود او خالق په هکله سوچ نکوي ﴿مُذِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ حال داچي رجوع کونکي یاست دغه (الله) ته او وېرېږي (له عذاب د) الله او قائموی لمنځونه یعني ای خلکو پر دین باندي استقامت وکړئ پداسي حال کي چي خپل رب ته په اخلاص دعمل او په توبه رجوع کونکي یاست له الله جل جلاله څخه پخپلو کروړو کي ووېرېږي اولمنځونه ادا کوئ داسي چي الله رضا کړي ﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ اومه کېږئ تاسي له مشرکانو، بیایې دهغه تفسیر داسي وفرمایو چي: ﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِبَعًا﴾ له هغو (مشرکانو) چي تار په تار کړي یې دی دین خپل اودوی دلي دلي شوي وو (هرچا دخپلي خوښي او خواهش سره سم عبادت کاوو) ﴿كُلٌّ فِي فَتْرٍ يَمَّا لَدَيْهِمْ فَرَحُونُ﴾ (هره یوه ډله په هغه (دین) چي له دوی څخه دی خوشحاله دي) یعني هره ډله تپله پخپل له خانه جوړ کړي دین باندي خوښ دي خپل باطل لکه حق داسي ورته برېښي ابن کثیر وایي معنا داچي دهغو مشرکانو په شان مه کېږئ چي خپل دین یې بدل او تغیر کړی وو په ځیني یې ایمان درلود او په ځیني نور بیا کافران وولکه یهودان اونصرانیان، مجوسیان اوبت پرستان او نور کافران پرته له مسلمانانو نوددغو باطلو دینونو پلویانو پخپلو کي سره اختلاف درلودهري ټولۍ به خان برحق ګانه (۲) ﴿وَإِذَا مَنَّ النَّاسُ سُوءَ دَعْوَىٰ رَبِّهِمْ مُبِينًا إِلَيْهِ﴾ اوکله چي ورسېږي خلکو ته څه ضرر (فقرن جوړي ونور څه) نوبولي دوی خپل رب په داسي حال کي چي رجوع کونکي وي خاص الله ته ترڅو یې له دې ضرر څخه وژغوري داوخت دوی خپل بتان پرېږدي ځکه دوی پوهېږي چي هغه دوی ته له ضرره ژغورنه نشي ورکولای نوددوی رجوع فقط همداوخت وي ﴿ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾

(۱) متفق علیه.

(۲) مختصر ابن کثیر ۵۵/۳

بيا کله چي الله وروځکي له خپله لوري کوم رحمت ناڅاپه يوه ډله له دوی نه خپل رب سره شريکان نيسي دآيت شريف مقصد د مشرکانو بدي بنودل دي چي دوی هغه کسان دي چي دکړاو اومصیبت په وخت کي الله مني اوکله چي سوکالي اونهعت الله ورکړي بيا له الله سره شريکان نيسي ﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاتَيْنَهُمْ فَتَمَنَّوْا فَسَوَفَ تَلْعَنُوهُمْ﴾ دپاره ددې چي ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو نعمتونو چي الله دوی ته ورکړي دي پس گته اخلي (ای کفارو) پس ژربه معلوم کړی تاهي (دخپل عمل عاقبت چي په فاني دنيا کي مودژوندانه له خپلو خوښيو مزي اخيستي) ﴿أَمْ أُنْزِلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُمْ يَنْكُرُونَهَا﴾ (۱) يا نازل کړی دی موږ پردوی کوم برهان (علمي سند) پس هغه خبري کوي په هغه چي وو دوی په هغه سره شريک پيدا کوی (له الله سره دوی، بلکه نه مودی نازل کړی استفهام دانکار او توبيخ لپاره دی) ﴿وَإِذَا أَدْفَكَ النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا﴾ (کله چي وروځکو موږو خلکو ته څه رحمت نودوی په هغه باندې خوشحاله شي) ﴿وَإِنْ تُصِيبَهُمْ مُّصِيبَةٌ يَمَّا فَدَمَتْ أَبْدِيَهُمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ (او که ورسپري هغوی ته څه سختي په سبب دهغو (اعمالو) چي پخوا لېرلي دي لاسونو ددوی ناڅاپه به بيا دوی ناامیده شي) (دالله له رحمت او خلاصون څخه) ابن کثيروايې چي دغه دانسان په خټه کي شته هرچاته چي نعمت ورسپري خوښ شي او و غوږېږي او چي کله ورته سختي ورسپري نوبيا نا هیلې شي مگر هغه چي الله ژغورلی وي (۱) ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ (آيا نه ويني (نه دي خبر) دوی چي بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چاته چي اراده وکړي اوتنگوي يې (هغه چاته چي ويې غواړي؟) (نودوی دي د فقر او تش لاسي په وخت کي دالله له رحمت نه ناامیده کېږي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (بېشکه په دغه (پراخي اوتنگي) کي خامخا دلائل (د قدرت) دي لپاره دهغه قوم چي ايمان راوړي (په حکمت دالله چي خالق اورازق دی) ﴿فَتَانِذَا الْفَرَقَ حَقَّهُ وَالْمُسْكِينِ وَآلِ السَّبِيلِ﴾ (پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند دخپلوي (قرايت) ته حق دده (چي نهکي اوصله رحمي ده) اومحتاج ته اومسافرت ته صدقه اواحسان. قرطبي وايې چي کله الله مخکي ذکر کړل چي پراخي اوتنگي دالله له جانبه ده نو يې شتمنوته امر وکړ چي فقيرانوته دهغوی کفايت ورکړئ ترڅو د بدي شکر وازمويي خطاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اومقصد ورڅخه دهغه امت دی (۲) ﴿ذَلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾ (دغه (ورکول د حقوقو) خبر غوره دی (له | مساک او بخل څخه) لپاره دهغو کسانو چي اراده لري د ثواب (رضا) دالله (تعالی) . ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (او همدغه (ورکونکي) د حقوقو) هم دوی دي په مراد رسېدونکي برياليان ﴿وَمَا ءَاتِيَهُمْ مِّن رَّبٍّ إِلَّا يَبْرُؤُوا فَلَا يَرَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ﴾ (او هغه څه چي تاسي يې له سود نه ورکوی لپاره

(۱) مختصر ابن کشر ۵۵/۳

(۲) القرطبي ۳۵/۱۴

ددې چي زيات شي په مالونو دخلگوكي پس نه زياتېږي هغه په نزد (دالله) يعني اي بډايانو كوم مالونه چي تاسي د سودلپاره وركوي چي ستاسي مالونه ورباندې زيات اوتكنيرشي هغه نه زياتېږي اونه پاكېږي ځكه دغه ناولي پليت كسب دى الله برکت پکې نه اچوي زمخشري وايي: دغه آيت كټ مټ لكه هغه بل آيت غوندي چي فرمايي: ﴿بِمَحْنِ اللَّهِ الرِّزْقَ وَيُرِي الْمَدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ﴾ (النور ۲۸۲) دى (۱) ﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّكَوٰثٍ تُرِيدُوْنَ وَجَهَ اللَّهِ﴾ او هر هغه چي وركوي يې تاسي له زكات څخه چي اراده لرئ تاسي په هغه سره ثواب (اورضاء) دالله) يعني هغه چي تاسويې د صدقې او احسان په توگه محض دالله دخوښي اورضالپاره وركوي ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْطَرُّونَ﴾ پس همدغه (محض الله وركونكي) همدوى دي زياتونكي (د حسنا توخپلو) ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾ (الله هغه (مطلق قادر دى) چي پيدا كړي يې يې تاسي بيا يې روزي دركړي ده تاسي ته) يعني الله جل وعلا هغه د بندگانو خالق اورازق ذات دى چي انسان دمور له گېډي بريندلوڅخه لغر پداسي حال كي پيدا كوي چي نه علم او پوهه لري اونه اورېدل ليدل (پخپل واك) كوي بيا الله روزي وركوي مال، متاع او دولت ورسپاري ﴿ثُمَّ يُيَسِّرُكُمُ ثُمَّ يُيَسِّرُكُمُ﴾ بيا مړه كوي تاسي بيا به ژوندي كړي تاسي (په بعث) سره (ترخو ستاسي دكړو جزاء دركړي) ﴿هَلْ مِّن شَرِّكًا بِكُمْ مَّنْ يَفْعَلُ مِّنْ ذَٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ﴾ آيا شته له دغو شريكانو ستاسي داسي څوك چي كولاى شي هغه له دغو كارونو څخه كوم شي؟ بلكه يوازي الله دخپل واك خاوند دى په پيدا كولو، روزي وركولو، مړه كولو او بيرته راپاخولو كي ﴿سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (پاكي ده الله ته او دېر لوى پورته دى شان دالله له دې نه چي شريك پيدا كوي دوى له الله سره) يعني الله لره پاكي ده چي ده لره دي شريك، هم مثله، ولداو يا والدوي

بلاغت:

پدې آيتونو كي چي دبديع اوبيان كومي ښكلاوي شته لنډيز يې داي:

۱- د طباق صنعت د ﴿خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ او ﴿يَبْدُوْا... يُبِيدُهُ﴾ او ﴿يَبْسُطُ... وَيَقْدِرُ﴾ او ﴿يُيَسِّرُكُمْ

...يُيَسِّرُكُمْ﴾ ترمينځ.

۲- اشتقاقي جناس لكه دا: ﴿دَعَاكُمْ... دَعَاةً﴾ او ﴿فِطَرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ﴾ په كلماتو كي.

۳- مقابله چي فرمايي: ﴿وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا﴾ او د ﴿وَلَا تُصِيبُهُمْ مِّتْنَةٌ يَمَّا قَدَّمْتُ أَيْدِيَهُمْ﴾

ترمينځ چي راغلي ده

۴- مرسل مجاز پدې كلام كي چي فرمايي: ﴿فَأَنفِرْ وَجْهَكَ﴾ دلته راوړل د جزء او مراد خني كل دى

يعني الله ته ټول برابر شه ۱

۵- مرصع سبع لکه پيلي ملغلري غوندي چي فرمايې: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ﴾ ترپايه پوري

الله تعالى فرمايې:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْأَرْضِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيَ النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۱۱) قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۱۲﴾ قَائِمَةً وَحَمَكٌ لِلَّذِينَ الْفَتِيرِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَ لَهُ مِنْ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصْدَعُونَ ﴿۱۳﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نُفْسِهِمْ بِمَهْدُونَ ﴿۱۴﴾ لِيَخْرَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِثُّ الْكَافِرِينَ ﴿۱۵﴾ وَمَنْ ءَايَنَاهُ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرًا وَيُذِيقَهُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِيَخْرَى الْعَالَمُ بِأَمْرِهِ وَلِيَتَّقُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۶﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَآمَنُوا فَانْقَسَبَ مِنَ الَّذِينَ أَكْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَنْسُطُّهُ فِي أَسْمَاءٍ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَشِيرُونَ ﴿۱۸﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُزَلَّ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿۱۹﴾ فَانْظُرْ إِلَى ءَانْتَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُخَيِّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُخِي الْمَوْتِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۰﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا بِرِيحٍ فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ تَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿۲۱﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتِ وَلَا تَسْمِعُ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿۲۲﴾ وَمَا أَتَى بِهَدِ الْعَمَى عَنْ صَلَاتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۲۳﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ تَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ تَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْئَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿۲۴﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّانَةَ بِنَفْسِهِ الْمُخْرَمُونَ مَا لَيْسُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿۲۵﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَاقِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَاقِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾ يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذَرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْتَفَعُونَ ﴿۲۷﴾ وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِثَابِتٍ لَيَقُولُنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَسْمَ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿۲۸﴾ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۹﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقُونَ ﴿۳۰﴾

مناسبت:

کله چي الله تبارک و تعالی د مشرکینو بدې څرگنده کړه چي دوی د غیر الله عبادت کوي نو دلته یې د محنت او ابتلا، سببونه وښودل چي هغه کفر، د گناهونو خپرېد او د فسق او فساد د پروالی دی چي برکتونه ټولوي

او عذابونه رابولي نويې دتېرو امتونو دهلاکتونو مثالونه راوړل چي قریش تنبيه شي او هغوی ته يې وفرمايل ترخودرو مېنيو مشرکانو څخه عبرت واخلي چي هغوی څرنگه الله ددوی دطفیان اوسرغړوني له امله پوپنا کړل ۱۲

لغتونه:

(بصدعون) جلا جلا تار په تار کېدل او (صداع) هم له دغي مادې څخه دی او ځکه يې صداع بولي چي دسربرخي يوله بله بېلوي (مهدون) پرځای کول غوړول له (مهاده) څخه اخیستل شوی هغه (فراش) ته وايي (کسف) د (کسف) جمع او توتې ته وايي (الورق) باران (مهلين) ناامیده چي غمگین ورباندي معلومېږي (يؤفکون) اړول کېږي (افک) دروغوته وايي (يستعون) دالله درضا ترلاسه کولو دپاره غوښتل شوي

تفسير:

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾ څرگنده شو (آثارد) فساد په وچه اولمده کي په سبب دهغې (گناه او شرک) چي کړي دي لاسونو دخلکو (بيضاوي وايي چي مقصد له فساد څخه کاځني ، سوځېدل ، دوېدل ، بې برکتی اوتاوانونه دي چي دخلکو دگناهونو له شامته پېښېږي (۱) ابن کثيروايي چي مراد په مېوو دانو کي نقصان دی چي دگناه په وجه رامینځ ته کېږي ځکه دآسمان اوځمکي سم والی ، ښه والی په طاعت سره دی (۲) ﴿لِيَذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا﴾ لپاره ددې چي (الله) وروځکوي دوی ته څه (سزا) دهغو (عملونو) چي دوی کړي دي (يعني لپاره ددې چي ددوی دعملونو ځيني سزاه دنيا کي ورکول شي پخوا دآخرت له سزانه ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ دپاره ددې چي دوی واورې (له دغو گناهونو او بديو څخه) ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ﴾ ووايه (ای محمده! مشرکانوته) چي وگرزی په ځمکه کي (دتېرو امتونو) پس وگورئ څرنگه شوه خاتمه دهغو کسانو چي پخواله دوی څخه وو (آيا الله هغوی دهغه تکذيب له کبله چي دخپلو نبیانو يې کاووه لاک نکړل؟ چي دپنځاخیستونکو لپاره عبرت شي) ﴿كَانَ أَكْثَرُهمْ مُشْرِكِينَ﴾ ووزياتره ددوی مشرکان (نوهلاک شول) ﴿فَاقْرَأْ وَحَنَكْ لِلَّذِينَ الْفَسِيرِ﴾ پس برابر کړه مخ (وجود) خپل دين سم (معتدل) داسلام) ته (۳) ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنْ اللَّهِ﴾ (پخواله هغه چي هغه ورځ راشي چي نشته هيڅ بيرته گرځېدل هغې ته له (جانبه د) الله (يعني ترپخواله راتلودهغې ورځي چي الله ټاکلي راځي به او هيڅوک نشي کولای هغه وگرزوي ځکه دادالله فيصله ده) ﴿يَوْمَئِذٍ يَصْدَعُونَ﴾ په دغه ورځ کي به دغه

(۱) لېضاوي ۲/۱۰۶

(۲) مختصر ابن کثير ۵۷

(۳) القرطبي ۱۴/۴۲

(مخلوق) تاريه تارشي يوه ډله به په جنت کي اوبله به دوزخ ته درومي ﴿مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ﴾ هرڅو چې کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه (اوتل به په اور کي وي) ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا لُبْسَ لَهُ لَبْسُهُمْ بَمَهْدُونِ﴾ او هرڅوک چې هغه نېک عمل وکړي پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پوري سامانې جوړوي. قرطبي وايي چې ﴿بِمَهْدُونِ﴾ معنا دا چې دوی پخپل دغه ښه عمل کولو سره د ځر لپاره په آخرت کي فرشونه غوړوي (١) د (مهد الفراش) معنا غوړول د فراش دي ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ﴾ لپاره ددې چې (الله) جزا ورکړي هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) له فضله خپله (هغه چې له متقيانو سره يې وعده کړې ده) ﴿إِنَّهُ لَا يَجِبُ الْكَافِرِينَ﴾ بېشکه چې الله نه خوښوي کافران (بلکه الله يې بد گڼي نو هغوی ته پخپل عدل سزا ورکوي او مؤمنانو ته پخپل فضل سره جزاء ورکوي) ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ (او ځيني له ښانود (قدرت) د الله دادي چې رالېږي بادونه زېري ورکونکي) يعني ځيني له هغو ښو چې د الله په بشپړ قدرت دلالت کوي دادي چې بادونه رالوزوي او هغه وريځي راشي او د بارانو د اورښت او د ځمکي د زرغونوالي او روزي زېري ورکوي ﴿وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ اولپاره ددې چې وځکوي په تاسي (په سبب د دغو بادونو) ځيني (مزي) درحمت خپل (چې بارانونه دي او بلاد عباد ورباندي ژوندي کوي) ﴿وَلِيَجْزِيَ الْفُلُكَ بِأَمْرِهِ﴾ اوبل لپاره ددې چې بهرې پرې روانه شي په حکم د الله (او اراده يې) ﴿وَلِيَتَنَفَّسُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِتُكْمِلُوا شُكْرَهُمْ﴾ اولپاره ددې چې طلب کړي (په چلولو د بهرې له ځينو) له فضل د الله څخه (په سوداگري د بحر) او ددې لپاره چې تاسي شکر وباسي (په دغو سترو نعمتونو باندې) ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ﴾ او خامخا په تحقيق ليرېلي وو موږ پخوا له تا (ای محمده انور) رسولان په لوري د قومونو ددوی (په دې کي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ډاډينه او تسلا ده چې نصرت او فتح نژدې راتلونکي ده) ﴿لِقَوْمِهِمْ بِالْيَمِينِ فَانْقَمًا مِنَ الَّذِينَ نَحَرُّوا﴾ پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په ښکاره معجزو سره (چې ددوی تصديق يې کوو) پس بدل واخيست موږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو هلاک موکړل) ﴿وَكَاكَ حَقًّا عَيْنًا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اودی حق (واجب) پر موږ نصرت د مؤمنانو (دغه آيت معترض واقع شوی دی چې د بادونو دا حکاموپه مينځ کي رامخته شوی او مقصد پکي د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډاډينه او تسليت دی ابو حيان وايي چې دغه آيت د الله جل جلاله ددې وينا چې ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ او ددې قول چې ﴿إِنَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَثِيرٌ مَحَابَا﴾ تر مينځ راغلی دی مقصد ورڅخه د رسول

الله زره ته ډاډور کول او ورته زېري اورول دي او همداسي دکفارو لپاره تهديد او وعيد دی وروسته الله تعالى دبادونو له الوتلو څخه حکمت بيانوي چي هغه دوریځو راپاخول اوله هغوی څخه دباران اورول دي فرمایي: ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَثِيرُ سَحَابًا﴾ الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چي رالېري بادونه پس پورته کوي (په هواکي) ورېځي ﴿فَنَسُطُهَا فِي السَّمَاءِ كَيْفَ نَشَاءُ﴾ پس خپروي دغه ورېځي په آسمان کي چي څرنگه يې خوښه شي (دالله پندې اويانړۍ، يودبل دپاسه اويويوستوي) ﴿وَنَحْمَلُهُ كَيْفًا﴾ اوگرزوي دغه (ورېځي) توبه لاندې باندې ﴿فَمَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ جَلِيدٍ﴾ پس وينې به ته څاڅکي دباران چي راوړي له مينځه ددغي (ورېځي) ﴿فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ پس کله چي ورسوي دغه باران هغه چاته چي اراده وکړي (الله) له بندگانو خپلوناڅاپه دوی پرې خوشحالېږي اوزېري کوي ﴿وَلَمَّا كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْقَلْبِ لُمُوسًا﴾ او (بېشکه چي وو) دوی پخواله دې چي نازل کړی شوی وو په دوی باران) پخواله دې (ظهورد) ورېځي اوباران) خامخاناامیده (له اورېسته) يعني که څه هم دوی ترپخوا له اورېسته دبارانه ناهيلي وو بيضاوي وايي چي تکرار دتاکيد لپاره راغلی ترڅو پدې دلالت وکړي چي پردوی اوږدې وچکالۍ تېري شوي اوله بارانه بېخي ناامیده وو(١) ﴿فَاطْرَ إِلَى مَائِنٍ رَّحِمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ وگوره (ای مخاطبه ۱) نبي درحمت (باران) دالله ته چي څرنگه ژوندی کوي ځمکه په باران د(وښو، گلانو، ونو، مېوو او کښتوپه زرغونولو) وروسته له مړيني او وچوالي دهغې؟ ﴿إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ بېشکه دغه (ژوندي کونکي دځمکي) خامخا ژوندی کونکي دمروههم دی او هغه (الله) په هرشي باندې (چي اراده وکړي) ښه قادردی (هيڅوک الله مغلوبولای نشي) ﴿وَلَمَّا أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا﴾ (اوکه ولېږو موبباد) په شنه کښت اوفصل) پس وبه وينې دوی دا (کښت) تک ژير) يعني که چېري موبددوی په شتو کښتونو باندې وړانونکی تاواني باد راوالوزوو اوددوی کښتونه ورتک ژير کاندې ﴿لَطَلُّوا مِنْ تَعْدِهِ يَكْفُرُونَ﴾ خامخا دوی به وروسته له دغه ژېړ والي کافران وگرزي (ځکه دوی په نعمت خوشحالېږي اوچي کله مصيبت ورته راشي بيانو دپخواني نعمت څخه انکارکوي ددوی څخه دپوهي اومنلوتمه مه کوه سالنه فرمایي چي دوی لکه مړي غوندي دي نصيحت ورته گته نه رسوي ﴿فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ پس بېشکه ته مړي نشي اورولای اونشي اورولای کنوته غږ (دبللو) کله چي وگرزي دوی په داسي حال کي چي شاگرزوونکي وي) يعني ای محمده! (ص) ته مړي نشي اورولای اونه هغه څوک چي کون وي په ځانگړي توگه کله بياچي کون مخ هم اړولی وي نو دغه کفران همداسي دي نه وري اونه په اورېدلي نصيحت باندې غوږ گروي اونه گنه ترې اخلي مفسرين کرام وايي داهسي مثل

دی چي الله د کافرانو لپاره ویلی دوی یې له مړو او کنوسره مشابه کړي دي ﴿وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ اَلْمُنَىٰ عِرْ صَلَّٰلِهِمْ﴾ او نه یې ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) رڼدو ته له گمراهي د دوی نه ﴿اِنْ تُسْمِعْ اِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِتَاٰیِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُونَ﴾ نشي اورولای ته (د پوهي او منلو په توگه) مگر هغه چاته چي ایمان یې راوړی دی په آیتونو زموږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکي دي یعني ته پرته له هغو مؤمنانو چي زموږ په آیتونو یې باور دی نور څوک نشي اورولای همدغه مؤمنان دي چي له وعظ نصیحت څخه گټه اخلي ځکه الله ته غاړه ایښودونکي دي ﴿اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَکُمْ مِّنْ ضَعْفٍ﴾ الله هغه ذات دی چي تاسي یې پیدا کړي یاست (ای خلکو) له کمزوري (شي څخه چي نطفه ده او بیا په مختلفو مراحلو او پړاوو چي یو ځل د مور په نږه کي ماسوم بیا زېږېدلی مولود بیا تې رڼوونکی وروسته بیا له تي جلا شوی (مفطوم) یاست چي دغه گرده کمزوري او ضعف مرحلې دي لکه چي کمزوري ستاسي د پیداينست ماده وي ﴿ثُمَّ جَعَلْ مِنْ نُّعْدٍ ضَعْفٍ قُوَّةً﴾ بیا یې درکړي ده وروسته له ضعف (طفولیت) څخه قوت د (ځواني) ﴿ثُمَّ جَعَلْ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشِبْهً﴾ بیا یې درکړی وروسته له قوت (خلیتوبه) ضعف او د وېښتو سپین والی (بوداتوب) ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ پیدا کوي (الله) هر هغه چي اراده وکړي (د پیداينست یې) له کمزوري، قوت، ځواني او بوداتوبه څخه) ﴿وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ﴾ او همدغه (الله) ښه عالم دی، ښه قادر دی (په هر څه) یعني الله د خلکو په تدبیر ښه پوه دی او څه چي غواړي په هغه ښه قدرت درلودونکی دی ابو حیان وايي چي دانسان پیداينست له کمزوري څخه دده دوړکتوب د دورې کمزوري د بوداتوب په وخت کي او په دغو وختونو کي گرزول راگرزول دیو پوه جوړونکي پیدا کونکي په قدرت سره کېږي (۱) ﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُقَسِّمُ اَلْجَبْرُثُونَ مَا لَیْسُوا عِزَّ مَسَاعِدٍ﴾ او په هغه ورځ کي چي قیامت قائم شي نو مجرمان (کافران) به قسمونه خوري پدې چي نه دی پاتي شوی (په دنیا کي) غیر له یوه ساعته، بیضاوي وايي دوی به دغه لږ موده یا خو پدې وگڼي چي عذاب یې په آخرت کي تل تر تله دی او یا به ځني هېروي (۲) ﴿كَذٰلِكَ کَانُوْا یُؤْفَكُوْنَ﴾ همدارنگه وو دوی چي گرزول کېدل به (له حق څخه باطل ته اوله رښتیا نه دروغو ته په دنیا کي) ﴿وَقَالَ الَّذِیْنَ اٰتَوْا الْعِلْمَ وَالْاٰیْمَنَ لَقَدْ لَیْسَتْ فِیْ کِتَابِ اللّٰهِ اِلَّا یَوْمَ الْبَقْعَةِ﴾ او وايي به دوی ته (هغه کسان چي ورکړی شوی وو دوی ته علم او ایمان درد او تکذیب په توگه چي ولي دروغ وایاست (۳) خامخا په تحقیق دې پاتي شوي یې په دنیا کي (چي هغه لیکلي دي په کتاب د الله (لوح محفوظ) کي تر ورځې دبعث یوري) ﴿فَهَکَدَا یَوْمَ الْبَقْعَةِ وَلَکِنَّا کُنْمَا لَا نَعْلَمُوْنَ﴾ پس دغه ده ورځ دبعث (چي تاسي ترې منکړی) ولېکن تاسي وی په دنیا کي (چي دجهل او غفلت له امله) نه پوهېدی

(۱) البحر ۷/۱۸۰

(۲) البيضاوي ۲/۱۸

(او انکار موکاوو تاسو د حق اود حق د پلویانوسره جفا کوله الله فرمایي: ﴿فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ﴾ پس په دغي ورخي کي به گټه نه رسوي هغو کسانو ته چي ظلم يې کړی دی (په خپلو ځانونو په کفر سره) عذر د دوی ﴿وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ﴾ اونه به دوی د الله راضي کولو ته وبللی شي (چي توبه وکاري او طاعات عبادات وکړي ځکه چي د توبې وخت تېر شويدي ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾ او خامخايه تحقيق بيان کړي موږ لپاره د خلکو په دغه قرآن کي له هر ډول مثال (څخه چي انسانان ورته اړوي لکه وعظونه ، پندونه او اخبار چي د چاشک اوسبه پاتي شي

﴿وَلَكِنْ حَسَنُ بَيِّنَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَسْرَ إِلَّا مُبْطِلُونَ﴾ (او قسم دی ای محمده!) که راوړي ته دوی ته کوم آيت (د قدرت معجزه) نو خامخاهرو مرو به ووايي هغه کسان چي کفران شویدی چي نه یاست تاسي (ای محمده او مؤمنانو) مگر دروغجنان (باطل و بونکي) يعني که چيري به د دوی د وړاندیز په شان هغوی ته د موسی عليه السلام د همسا ، يد بيضاء ، ياد صالح عليه السلام داوښي او نوري معجزې راوړي هم دوی به له ډېره عناده ووايي چي ته اوستاملگري دروغجنان او تېرايستونکي یاست

﴿كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ همدا رنگه (لکه چي مېر مولکولی دی) مېر لکوی الله په زړونو د هغو کسانو چي نه پوهېږي (په توحيد او صفاتو د الله باندی) ﴿وَصَرِّفْنَا وَغَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقُونَ﴾ پس صبر کوه (ای محمده په تکذيب او ضرر د دوی!) د الله د نصرت وعده رښتياده (چي دين ته به غلبه ورکوي) اونه دي پورته کوي تا (پرېشاني او خفگان ته دي نه رېباسي) هغه کسان (چي په آخرت) يقين نه راوړي (ته خپل صبر او زغم له لاسه مه ورکوه او پخپل دعوت کي ثبت قدم اوسه!).

بلاغته

پدې آيتونو کي چي د بدیع او بيان کومي ښکلا وي شه لنډه يريې دادی

۱- د طباق صنعت چي فرمایي: ﴿الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾

۲- مرسل مجاز چي جزء راوړل شي او د کل اراده ترې وشي لکه ﴿يَمَّا كَسَتْ أََيْدِي النَّاسِ﴾

۳- داشتقاقي جناس صنعت چي کله فرمایي ﴿فَأَقْرَ وَخَلَّكَ لِلدِّينِ الْفَتِيرَ﴾

۴- باريکه استعاره پدې کلام کي چي ﴿فَلَا تُفْسِدُهُمْ يَمَهُدُونَ﴾ هغه څوک چي نیک اونه عملونه يې له مخه استوولي دي دهغه چاسره يې تشبيه کړل چي د خوب لپاره ځی غوړولي ترخو يې خوب ور نه کوم تاواني شی ور تر یخ نه کړي

٥- د اطناب اسلوب د الله تعالى پدي ڪلام کي چي ﴿ وَمَنْ يَنْهَ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَتَا وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ ﴾
 آيت ترپايه داددي لپاره چي زيات نعمتونه ورپه گوته کړي که نه دغه کافي ووچي الله فرمايلي وای
 (لتبتغوا من فضله) خوانه په تفصيل سره ددي لپاره راوړل چي بندگانوته د نعمتونو يادونه وکړي
 ٦- اشتقاي جناس لکه ﴿ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا ﴾

٧- ايجاز يا الحذف چي ڪله وايي ﴿ هَاءُ وَهَمْ بِالْبَيْتِ فَاسْتَقَمْنَا ﴾ دلته يي هغه څه حذف کړل چي وييلي يي
 وای نو دوی تکذيب استهزاء وکړه بيا موږ بدل ترې واخيست.

٨- تصرېحي استعاره پدي ڪلام کي ﴿ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتُ ﴾ کفار يي له مړوسره او همداسي له ګنوسره
 تشبيه کړل چي دوی احساس نلري مواعظ نه اوري او براهيم نه مني.

٩- طباق د ﴿ ضَعِفَ... قُوَّةُ ﴾ په کلماتو کي.

١٠ د مبالغې صيغې لکه ﴿ الْقَلِيلُ الْقَدِيرُ ﴾ چي راغلی دی.

١١- تام جناس چي ڪله فرمايې ﴿ رَبَّوْمَ نَقُومُ السَّاعَةِ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَنَا بِسَاعَةٍ ﴾ په لومړي
 ساعت سره مراد د قيامت ورځ او په دوهم سره ګری (موده) چي دغه ڪامل جناس دی اوله بديعي
 محسناتو څخه ګڼل کېږي.

تنبیه:

سمه خبره داده چي مري اوري ځکه چي رسول الله ﷺ يو وخت وفرمايل: تاسو تردوی ښه نه اوري
 او بيا فرمايې چي (مري دخلګود پڼو غږ اوري) اودا چي الله تعالى فرمايې ﴿ فَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتُ ﴾ له دې
 څخه مراد د تدبر او پند اخيستلو اور بدل دي والله اعلم.

د الله تعالى په مرسته د الروم سورت تفسير بشپړ شو.

دلqمان سورت مکي اوڅلورد پرش آيتونه لري

د سورت په وړاندي:

• دلqمان سورت له مکي سورتونو څخه يودی اولکه نور مکي سورتونه دعقيدی موضوع څېري اودهغې بنسټيزدرې اصول رااخلي چي وحدانيت ، نبوت اوبعث نشوردي.

سورت په پيل کي دکتاب حکيم يادونه کوي هغه چي درسول اکرم ﷺ تلپاتي معجزه کتاب دی خوداجهان وي دامعجزه به وي بيادالله په وحدانيت باندي دلائل اوبراهين راوړي اودقدرت څرگندي نبي اوپدغه پراخوکائناتو کي دابداع عجائبات اومحکم متناسق نظام چي په ځمکه ، آسمان ، لمر ، سپوږمۍ ، شپه ، ورځ ، غرونو ، دريابونو ، څپو ، بارانونو ، وابو ، ونواونورو هغه څه چي سړی يې خواشاوني اوڅرگندي يادونه کوي چي څرنگه دسړي زړه ته دالله قدرت لاره مومي اوعقل څرنگه ورته حيرانبري چي پرته له دې چي ددې سترخالق قدرت ته تسليم شي بل لوری نه مومي

• لکه چي سورت دمشرکانوپام دالله دقدرت اوحدايت هغودلائلوته چي په دغه عجيبه کائناتوکي ليدل کېږي رالروي کله چي فرمايې: ﴿ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ۚ لِيُظَاهِرُوا لِي مَا يُمِيزُهُمْ رَبُّهُمْ مِنْ رَبِّي ۚ وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ ﴾

• په پای کي سورت دهغې سختي ورځي يادونه کوي چي هلته مال اولادچاته گټه نه رسوي نوداسي فرمايې: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ﴾

دآيت ترپايه

تسميه اونومول يې:

دغه سورت نه ځکه دلqمان سورت وايې چي دحکيم لقمان ﷺ کيسه پکي راغلي ده هغه چي دحکمت ، فضيلت اودالله دمعرفت رازپکي نغبنستی دی دالله صفات بيانوي دشرک بدي اودم وايې له قبائحواوگناهونو څخه نهی کوي اودښوخيونو اومکارم الاخلاق په هکله مارپينه فرمايې پدې کيسه کي قېمتي وصيتونه شته چي الله ﷻ دلqمان ﷺ په ژبه بيان کړي دي اودحکمت اولارښووني په هکله غوره ځای لري.

الله تعالی فرمايې:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ اِنَّكَ اَنْتَ الْكَاتِبُ الْحَكِيمُ ۝ ۱ ۝ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝ ۲ ۝ الَّذِي يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ ۳ ۝ اُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّنْ رَبِّهِمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝ ۴ ۝ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُشْتَرِ لَهْوًا الْحَدِيثَ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِمِثْرِ عِلْمٍ وَسِعِدَهَا مُرُوءًا ۚ اُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝ ۵ ۝ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَٰكُن مُّنتَكِرًا ۚ كَان لَّا يَسْمَعُهَا كَان ۚ فِيْ اُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَسَّرَهُ بِعَذَابِ الْيَمِّ ۝ ۶ ۝ اِنَّ الدِّيبَ اَمَانًا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ حَقُّ الْيَمِّ ۝ ۷ ۝ خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِمِثْرِ عَمَدٍ تَرْوَاهَا وَالْقُلُوبُ فِيْ

اَلْاَرْضِ رَوَّيْ اَنْ تَبِيدَ بِكُمْ وَتَذَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَانَةٍ وَاَرْلَا مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَالْمُتَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾
هَذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَارْؤُوفٌ مَاذَا خَلَقَ الَّذِيْنَ مِنْ دُونِهِۦٓ بَلِ الْطَّالِمُونَ فِي صَلَاتٍ مُّخِيٍّ ﴿١٢﴾ لِفغان: ١ - ١١
لغتونه:

(الحكيم) محکم چي پکي خلل او تناقض نه وي (یوفون) یقین بشپړېدو (جازم تصدیق) ته وایې (مولى) له خیر او عبادت څخه گرزونکى مشغول کونکى باطل (وفا) دروندوالی چي له اورېدلو څخه منع کوي وي (عمد) دعما د جمع اوستني ته وایې (رواسی) ټینگ غرونه او ویل کېږي (رست السفینه) کله چي ودرېږي او قرار ونيسي (نمید) بنورېدل خوځېدل (ب) خپرېدل او تیت او پرک کېدل ته وایې.
دنزول سبب:

وايې چي نضرین الحارث به سندرغاړي مینځي رانیولې او کله به یې یو څوک پیدا کړي هغه به د اسلام دراولو اراده درلوده نوبه یې هغه روست هغې مینځي نه به یې وسپارو او ورته ویل به یې خواږه ورکړ، او شراب ورباندي وڅښه سندرې ورته وېوله او بیا به یې هغه ته ویل چي دغه ترهغه څه بهتر دی کوم چي محمد ﷺ دی هغه ته بولي چي لمونځ، روژه اودده په وړاندي جنگېدل دي نوالله ﷻ د آیت نازل کړ چي
﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُصِلَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (١)
تفسیر:

﴿التر﴾ دغه له مقطعاتو تورو څخه دی چي د قرآن کریم په اعجاز تنبیه ورکوي اودې ته اشاره کوي چي دغه معجز کتاب چي دده د آیتونو په شان بل منظوم کلام علماء، فصحاء، بلغاء، او ادیبان هډور اوږې نشي هغوی ته چیلنج ورکول شوی دی مگر له توانه یې بهر دی سره له دې چي هغوی په عربي گډېږي هغه چي له دي تورو ﴿الف، لام، میم﴾ څخه جوړ شوي همدغه له خورا څرگندو دلائلو او براهینو څخه دی چي دغه د حکیم او علیم ذات له لوري راغلی کتاب دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ د آیتونه د کتاب حکمت لرونکي دي دهغه چي په ټولو کتابونو باندي په بیان، تشريع او احکامو کي لور دی (د حکیم معنادلو حکمت خاوند اوداچي ورته په بعید اشاره شوي ددې لپاره چي دهغه منزلت په فضل او شرف کي ليري او اوچت دي ﴿هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ﴾ هدایت او رحمت دی لپاره د نېکوکارانو د هغوی چي په دنیا کي یې نېک عملونه کړي اوداچي دوی یې ځانگړي یاد کړل ددې لپاره چي دوی ورباندي نفع اخیستونکي دي وروسته یې الله صفتونه داسي ستايي ﴿الَّذِينَ يُفِضُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ هغه کسان چي قائموي (سم اداکوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی زکات (مستحقینو ته په اخلاص د الله درضاء لپاره ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ اودوی په آخرت باندي هم دوی یقین کوي) چي هیڅ شک او شبه پکي نلري د(هم) ضمیر یې ددې لپاره مکرر راوړ چي حصرافاده کړي ﴿أُولَٰئِكَ عَلَىٰ

(١) وگوره اسباب النزول دواحدې لیکنه همدا راز د قرطبي او بحر محیط تفسیرونه.

هُنَالِ مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١﴾ دغه (ساييلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (لوري) درب ددوی اودغه (کسان) همدوی په مراد رسېدلي دي. په دنيا او آخرت کي نېکمرغه دي ابو حنين وايي چي په ﴿أُولَئِكَ﴾ سره تکراري اشاره ددې لپاره شوي چي ددوی لور قدر او فضيلت څرگند کړي (١) کله چي الله تعالی د هغه نېکمرغه کسانو حال وښود چي په کتاب الله يي سمه لاره موندلي ادهغه په اورېدلو يې نفع اخيستي ده اوس دهغو بد مرغانو يادونه کوي چي دوی د الله د کتاب له اورېدلو څنگ کړي گټه يې ورباندي نه ده اخيستي اودغنا او موسيقي لورته يې مخه کړي ده نو فرمايي ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾ او ځيني له خلگو څخه هغه څوک دي چي پېرې (اخلي) عبث خبري (اړونکي له طاعته د الله راگرزونکي له لاري دهغه کومي چي نه پکي خيروي اونه کومه گټه زمخشري وايي لهو هرباطل ته چي له خير څخه سړی مشغولوي وايي لکه په کيسونکلو نوښتې رنول او په توکو تکالو مجلسونه کول يايې فائدي اوناښايسته کلام (٢) ابن جرير له عبدالله بن مسعود څخه روايت کوي چي هغه له دې آيت شريف څخه وپوښتل شو هغه ورته په خواب کي وويل . والله الذي لا اله الا هو درې ځله يې دغسي لوړه وکړه اوبيا يې وويل چي دغه غناء (سندري) دي (٣) حسن بصري وايي چي دغه آيت د سندرو او موسيقي په هکله نازل شوی دی (٤) ﴿لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ يَغْيِرَ عَلَيْهِ﴾ دپاره ددې چي وښويوي (خلگ) د الله له لاري بې له علمه (دليل اوبرهان) ﴿وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا﴾ او چي ونيسي دا (آيتونه د کتاب الله) په توکو مسخرو؛ اودغه په بدي کي زيات او گمراهي کي ژوردي ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپک کونکی (سخت سره له ذلت او خواري) ﴿وَإِذَا نُنَادِيَهُمْ أَيْنَمَا لَئِن مَّسْتَكْبِرُوا كَانُوا لَمْ يَسْمَعُوا﴾ اوکله چي ولوستل شي په ده باندي آيتونه (د قرآن) زمورېنومخ ترې وگرزوي حال داچي متکبر سرغړونکی وي داسي چي گواکي له سره يې ندي اورېدلي دا آيتونه ﴿كَانُوا فِي أَدْبِهِ وَقَرَأُوا﴾ گواکي په دواړو غوږونو دده کي دروند والی کونوالی دی (چي نه يې اوري) ﴿فَنَزَّلَهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ پس ده ته زهري ورکړه (ای محمده ١) په عذاب دردناک سره ، دلته يې د تهديد پر ځای بشارت د تهکم و مسخرې په توگه راوړی دی په البحر المحيط کي وايي چي دلته داخيستونکي (پېرودونکي) بدي له خو و جو هاتو وښودل شوه يو داچي له حکمت څخه مخ اړوي بل له حق څخه نېکمرغي اوبيا يې اورېدلو ته التفات او پاملرنه نه کوي دومره زيات په څنگ کولو کي ډوب وي چي دده حال له هغه چا سره تشبيه کېږي چي بېخي يې اورېدلي نه وي ځکه هغه بېخي دي لوري ته توجه نکړي وروسته بيا هغه ته د تهکم په

(١) البحر ٧٠/٨٣

(٢) الکشاف

(٣) الطبري ٣٩/٣١

(٤) ابن کثير ١٢٣/٣

اسلوبو دستخت عذاب زهري ورکول کيږي (۱) کله چي الله کفارو ته د دردناک عذاب تهديد واوراوه دلته
 يې ورپسې د مؤمنانو هغه وعده چي ورسره په جنات النعيم شوي راوړه چي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ﴾ بېشکه هغه کسان چي ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه (عملونه) يعني ايمان او ښک
 اعمال يې يوځای کړي او ښه نيت په عمل کي اخلاص يې ترسره کړی) ﴿مَنْ جَاءَ النِّعَمِ﴾ شته دوی لره
 جنتونه د نعمتونو (هستو گنځي چي ډول ډول خوندونه مزي او په ښايسته خوراک، څښاک، پوښاک کي
 همداسي په مېرمنو حورالعین او نورو هغو انعامونو چي پاک الله تبارک و تعالی له خپل فضل او مرحمت
 څخه ورباندې لوړولي (پېرزو کړي) کوم چي نه سترگوليدلي، نه غوږو اورېدلي، نه د چاپه زړه تېر شوي
 به مشتمل وي ﴿خَلِيدِينَ فِيهَا﴾ حال دا چي تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کي (هيڅکله به ځني نه وزي)
 ﴿وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا﴾ وعده د الله حقه رښتيا ده (خلاف پکي نشته ان الله لا يخلف الميعاد) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ
 الْحَكِيمُ﴾ او هم دی ښه غالب قوي (چي هيڅوک يې مغلوبولای نشي چي له خپلي وعدي يې تېر کړي)
 ښه حکمت لرونکی هغه چي هر کار په حکمت او مصلحت کوي بيا الله تعالی د خپل قدرت دلائل
 او د عظمت او جلال آثار څرگندوي چي دهغه ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ په وحدانيت برهان شي فرمايې: ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ
 عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾ پيدا کړي دي (الله) آسمانونه يې له ستونو چي تاسي يې وينی) يعني آسمانونه سره دهغوی
 له لويوالي پراخوالي ټينگوالي يې ستونو پيدا کړي حال دا چي تاسو يې همداسي يې ستونو لارویني چي
 پرته د قادر مقتدر الله له قدرته يې بل څه نه تکیه کوي ﴿وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوْسًا أَنْ يَمِيدَ بِكُمْ﴾
 او غورځولي (پيدا کړي يې دي) په ځمکه کي غرونه دپاره ددې چي ځمکه په تاسي باندې ونه خوځېږي
 (چي هلاک به موکړي وداني به مووراني شي. امام فخر رازي وايې: پوه شه چي د ځمکي ثبات په
 دروندوالي دی که داسي نه وای داوبو په واسطه به له خپله ځايه خوځېدله او بادونو به هرلوري ته وره
 او که چېرې الله لکه شگي غوندي پيدا کړي وای بيا به د کښت او زراعت لپاره سمه نه وه لکه چي موږ
 وينو شگلنه ځمکه بوتې نه زرغونوي اوله يوځايه بل ځای ته يې شگي لېږدي همدغه د الله ﴿حَكِيمٌ﴾ حکمت
 دی چي غرونه يې ورباندې غورځولي دي فسبحان الله المتعال ﴿وَبَثَّ مِنْهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ﴾ او ويې شيندل
 (خواره واره يې کړل) په دغه ځمکه کي له هر ډول (ساکنو) خوځېدونکو حيواناتو څخه او هغه چي ځيني
 يې دخوړلو لپاره ځيني يې د سپرلی لپاره او ځيني نور دنورو کارونو او منافعو لپاره چي شمېر او شکل يې
 يوازي الله تعالی ته معلوم دی پيدا کړي دي ﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ اوناخلي کړي دي موږله (لوري)
 د آسمانه اوبه (ستاسي او ستاسي د چارپايانو د ساتني لپاره) ﴿فَأَبْنَأْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ﴾ پس
 زرغونه کړي دي موږ په دغه ځمکه کي له هر قسمه گياوي ښې (گټوري خاصي جوړې غذاوي

اودواوي (۱) ﴿ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ ﴾ دغه ټول مذکورہ شيان (دالله مخلوق دی) يعني ای مشرکانوداچي ويني گرددالله تعالی مخلوقات دي وگورئ آسمانونو اوځمکي ته ، انسان ته ، نبات ته ، حيوان ته اوتولومخلوقاتو ته بيادالله دقدرت اوبديع صنعت آثارپکي ولتوئ اوسوج پرې وکړئ ﴿ فَأَرْوِفْ مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ﴾ پس وښين (ای مشرکانو) ماته هغه شی چي دغو بتانو پرته له الله پيدا کړي دي؟ دغه داسي پوښتنه ده چي تهکم اواستهزآ پکي ده وروسته له دې تبکيت څخه يې بياددوی ښکاره گمراهي داسي په ډاگه کړه چي ﴿ بَلِ الْغَالِبُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ بلکه دغه ظالمان (مشرکان) په ښکاره گمراهي کي دي يعني ددوی خسران بهخي څرگند او گمراهي يې ښکاره ده ځکه دوی عبادت هغه چاته کوي چي هغه يې اهل نه دی دهسي چا عبادت کوي چي نه اوري ، نه ويني ، نه گټه رسوي نه تاوان دفع کوي دوی ترڅلوربولو څارويولايې لاري دي ځکه څوک چي دجامد بت عبادت کوي اوسترخالق چي دتدبسرځاوندوي پرېردي هغه ترحيوان لاپه مرتبه کي ټيټ دی.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

- ۱- دمصدر راوړل دمبالغې لپاره لکه ﴿ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُتَحَيِّينَ ﴾ .
- ۲- په بعید سره اشاره کول چي ﴿ تِلْكَ ءَايَاتُ ﴾ اوداسي يې ونه فرمايل چي ، (هغه) ځکه چي هغه دستري مرتبې اولورشان اومقام ځاوند دی
- ۳- اطناب دضميرواسم اشارت په تکرار سره لکه ﴿ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتْلِحُونَ ﴾ لپاره دزياتي ستايني اوتکریم همداسي دغه جمله حصرافاده کوي يعني دوی په مرادرسېدلي دي نه بل څوک.
- ۴- تصرېحي استعاره پدې کلام کي چي ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ ﴾ ددوی حال يې له هغه چاسره مشابه کړچي يوداسي څيزرانيسي چي په هغه کي تاواني وي اوهمداراز يې اخيستل (شراء) دتبدیل په ځای استعاره کړه چي تصرېحي استعاره ورته ويلای شو
- ۵- مرسله مجمله تشبيه پدې کلام کي ﴿ كَانَ فِي أُنْتِهِ وَقَرَأَ ﴾ دلته يې دتشبيه ادات اوتوري يې راوړل خودشبهې وجه يې حذف کړه نومرسله مجمله تشبيه ده

(۱) سيد قطب رحمه الله پخپل تفسیرفي ظلال القرآن کي وايې چي قرآنکريم دانبیي چي نباتات جوړه جوړه پيدا شوي ﴿ مِنْ صُكُلٍ رَّوَّجٍ كَرِيمٍ ﴾ اودايوسترحقيقت دی چي همداوس علم هغه ته لاره ومونده هرپوتی (نارینه والی اوبښځينه والی) خائنه خائنه ځليې لري ياپه يوگل پوتې کي اوياپه جلاجلانوکي په يوه ښاخ کي ياپه جلاجلانوکي اوهيڅ مېوه ترهغهونه پيدا کړې څوچي نارينه اوبښځينه تلفيح يې سره نه وي شوي لکه داسي چي انسان اوحیوان توالد کوي

۶- دتهکم اسلوب جي فرمايې ﴿فَقِشْرُهُ يُعَذِّبُ أَلِيمٌ﴾ څڪه بشارت اوزمري خود خبر نيسيگني په باب وي او په شرکي استعمال يې استهزاء او تهکم دی.

۷- النفات له غيبت څخه تکلم نه چي ﴿وَأَرْزَأْنَا مِنْ لَسْمَاءِ مَاءٍ﴾ وروسته له ﴿حَقِّقْ وَانْقُ وَتَّ﴾ څخه راغلي او هغه گردد عذاب ضمير وو وروسته يې ﴿وَأَرْزَأْنَا﴾ واورې چي در حمن دشان تعظي اود نعمتونود امتنان بشير تبا و نيسي اود اهم له بد يعني محسناتو گنل کېږي.

۸- په اسم مفعول باندې دمصدر اطلاق دمبالغې په توگه لکه ﴿هَذَا خَلْقُ اللَّهِ﴾ يعني دغه دالله مخلوق دی.

۹- اسفهام دوييخ اوتبکيت لپاره لکه ﴿مَا دَاخَلَ الدِّينَ مِنْ دُونِهِ﴾.

۱۰- دضمير پر ځای دظاهر راوړل چي زيات وييخ افاده کړي اود دوی زبنسته زيات جهل او گمراهي وټاکي لکه داچي ﴿مَنْ أَنْظَمُوا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ اودود داسي وو چي ويلى شوي وای (بل هم في ضلال مبين)

۱۱- په وروستي توري کي دفواصلو مراعت کول لکه ﴿الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ... يُعَذِّبُ أَلِيمٌ ... جَنَّاتُ النَّعِيمِ ... زَوْجِ كَرِيمٍ﴾ دغه ډول ته په بدیع کي سجع وايي او غوره يې هغه دي چي فقرې يې برابري ، له تکلف څخه آزاده او بې له تکراره وي اودا په قرآن کریم کي ډېره شته فائده او گټه:

الله جل جلاله پدې سورت کي دغه کتاب ته د حکمت خاوند ووايو چي ﴿الْكِتَابِ الْحَكِيمِ﴾ څکه چي دسورت له آب و هواسره برابره ده اود حکمت موضوع پکي خوخلي تکرار شوي چي ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ نوله کتاب سره داصفت مناسب وو چي دده له نورو صفاتو څخه غوره او راوړل شي اوداهم دقرآن کریم دود ، دستور دی چي دالفاظو اود هغوی داستعمال دخیونو تنسيق او بڼه اوبد تل په پام کي نيسي الله تعالی فرمايې:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌ حَمِيدٌ ١٢﴾
 وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَبْنَى لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ١٣ وَوَضَعْنَا الْقُرْآنَ يُؤَلِّمُ بِهِ حِمْلَةَ أُمَّةٍ وَهَذَا عَلَى وَهْنٍ وَفَضَّلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَلَدِكَ إِلَى الصَّامِرِ ١٤ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ١٥ يَبْنَى إِنَّمَا إِنْ تَكُ مِنْ حَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمْنُونِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ١٦ يَبْنَى أَفِيرُ الصَّلَاةَ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوبِ وَأَنَّهُ عَنِ

الْمُكْرِرَ وَاصْبِرْ عَنْ مَا اَصَابَكَ اِنَّ دَلِيكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصْعِقْ بِهِ لِّلنَّاسِ وَلَا تَمْسِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا اِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْصِصْ مِنْ صَوْتِكَ اِنْ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتُ لَصَوْتُ الْغَيْبِ ﴿١٩﴾

لقمان: ۱۲ - ۱۹

مناسبت:

کله چي الله تعالى د مشرکانو عقيدوي فساد د دوی د عناد او شرک له وجهي وښود چي هغوی هغه بتان چي دهیڅ څیز پیدا کونکي نه دي له الله سره چي د هرڅه خالق دی شریکان نیولي نودلته یې د حضرت لقمان وصیتونه چي خورا قبېلني ملغلري د بشپړ حکمت په ټول تللي د بلني اود دعوت د سمي لاري بل مشالونه دي اولومری پیل یې له شرک څخه د ځان ژغورني په وصیت شوي راوړل هغه شرک چي تر ټولو گناهونو د الله په نژدېد او ستردي.

لغتونه:

(الحكمة) په کړو وړو کي سموالی په اصل کي حکمت هر څیز په خپل ځای ایښودلو ته وایي په اللسان کي وایي چي د (أحكم الأمر) معنادا چي چاره یې په ښه توگه سرته ورسوله چي کله وویل شول (رجل حكيم) معنایې دادی چي په چارو ښه پوهېدونکی داتقان خاوند دی (١) (عطف) ورته وعظ او نصیحت یې کاوو پند یې ورکاوو (وها) ضعف ته چي بل ځای الله فرمایي ﴿وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي﴾ (مریم ٤) یعنی ضعیف شو هډوکي مي (لهانه) داهسي لفظ دی چي یوازي دتي رودلو (صاع) په هکله ځانگړی استعمال یې او فصل بیاعام دی او کله چي وایي (فصلت المرأة ولده) یعنی هغه یې له تي څخه جلا کړ (اناب) په توبه او استغفار سره رجوع کولو ته وایي (صغر) صغر په دوو، زور وړو باندې یوه ډول ناروغي ده چي اوښانونه رسېږي او غاړې یې کږې وي بیا وروسته په کبراوو یا پسره له یو چا څخه مخ اړولو ته وویل شو (مرحاً) خوښي اونا زنځرو ته وایي (مخال) په کبراو غرورتگ کونکی بولي (القص) درمیانه تگ کول چي نه ډېر گړندی او نه ډېر آرام (اغضض) تیت کړه.

تفسیر:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ او خامخا په تحقیق موږ لقمان ته حکمت (عقل، علم) ورکړی وو یعنی هغه ته موږ رایې، وینا سموالی رښتنولي ورکړي وه چي له حق سره سمه وینا به یې کوله مجاهد وایي حکمت یعنی فقه او عقل او په وینا کي صواب، لقمان نبي نه وو بلکه هغه حکیم وو (٢) ﴿إِنْ أَشْكُرَ لِلَّهِ﴾ (چي الله ته شکر کوه) یعنی هغه ته مو وویل چي الله ﷻ دانعامونو شکر ادا کړه چي تاته یې حکمت درکړی اوستا په ژبه یې جاري کړی دی قرطبي وایي چي د جمهور و علم او رایه داده چي حضرت لقمان پیغمبر نه وو او په حدیث شریف کي راځي چي: لقمان نبي نه وو بلکه د الله یو بنده وو چي زیات تفکر یې کاو و دښه یقین خاوند وو ده له الله سره ګډینه درلوده نو الله ته محبوب شو نو ورباندې یې د حکمت پېرزوینه وکړه

(١) لسان العرب مادة حکم

(٢) الطبري ۴۳/۲۱

(١) ﴿وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ او هر چا چي شکر و کړ پس بېشکه همدا خبره ده چي شکر و کړ د پاره (د نېکني) د خان خپل (فائده او ثواب يې ده ته راجع ده ځکه الله ته د شاکر شکر څه گټه نه رسوي او نه هم ورته د کفر کفر څه تاوان رسولای شي ځکه نو وروسته فرمايې ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾ او هر څوک چي کافر شو پس بېشکه الله غني ډېر يې پروا درلود او خاوند دی (مستحق دتادی چي په ذات او صفاتو يې وويله شي امام رازي وايې چي معنادا چي د چا شکر ته اړه نه دی چي د يو چا کفر الله نه تاوان ورسوي الله پخپله ستايلي شوی ذات دی که خلک يې شکر پر خای کړي او که نه (الله يې پروا نلري) (٢) وروسته الله تعالی د لقمان څه نصيحتونه خپل زوی ته داسي بيانوي چي لومړی يې له شرک څخه وېروي ځکه هغه تر ټولو گناهونو بده گناه ده ويې فرمايل چي: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لِبَنِيهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَسَىٰ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ او بيا د کړه (ای محمده هغه وخت) چي وويل لقمان خپل زوی ته پداسي حال کي چي ده پس ورکاوه هغه ته ای زما زوی گوټيه له الله سره شریک مه نيسه (هيڅوک نه بت، نه بشر او نه زوی) ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ بېشکه چي شرک خامخاهېر لوی ظلم دی؛ ځکه چي يو څيز له خپله خايه پرته بل خای اېښودل دی چي يو څوک خالق او مخلوق سره مساوي گڼي او الله او بت يو ډول مني دغه (بېشکه) چي تر ګردو خلکو احمق او ناپوه دی د عقل او حکمت له منطقه ډېر ليري دی او ورسره ښايې چي ظالم وبلل شي او د حيواناتو په کتار کي ودرول شي ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَلَدَيْهِ﴾ او موږ وصيت امر کړی دی انسان ته (دا احسان کولو) له مور او پلار سره (په ځانګړي توګه له مور سره) ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنَا عَلَىٰ وَهْنٍ﴾ (چي په نس کي) ګرزاووده لره مور دده په سستي سره له پاسه دبلي سستي) چي د حمل له وخته بيا تر زېږېدلو پوري يې کړاونه ګاللي څومره چي دمور په ګېډه کي جنين لوټېږي هغومره دمور ضعف زياتېږي ﴿وَفَصَّلَتْهُ فِي عَامَيْنِ﴾ او بېلول دده دی له تي څخه (په پوره کېدلو) د دوو کالو کي ﴿إِنْ أَشْكُرْ لِي وَلَوْلَاكَ إِلَٰهٌ الْيَمِينُ﴾ (او ورته ويلي مودي دا چي) شکر کوه ماته او خپل مور او پلار ته خاص ماته ستاسي راتله دي) يعني د خپل رب د ايمان او احسان شکر ادا کړه او دمور او پلار دروزني شکر پر خای کړه ماته ستاسي راتله دي زه به نېکوکار ته دنېکي او بدکار ته د بدې بدله ورکړم ابن جزوي وايې چي داوينا ﴿إِنْ أَشْكُرْ لِي﴾ دو صيت تفسير دی او دده او تفسير ترمينځ دا آيت چي ﴿حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنَا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَّلَتْهُ فِي عَامَيْنِ﴾ معترضه راغلی چي داوښيي مورد زوی ډېر کړاونه ګاللي چي دهغي ستر حق ښکاره کوي او تر پلار يې حق دمخه دی (٣) ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾

(١) القرطبي ٥٩/١٤

(٢) التفسير الكبير ١٤٥/٢٥

(٣) التسهيل ١٣٢/٣

فَلَا تُطِعْهُمَا ﴿۱﴾ اوکه کوبنبن وکړي دامور اوپلار په تاپدي چي شریک کړي ته له ماسره هغه شی چي نه وي تاته په هغه سره څه علم نوددوی دواړو اطاعت مکوه (چي لاطاعة لمخلوق في معصية الخالق)

﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ ﴿۲﴾ اوله دوی سره په دني کي ښه غوره ملگرتياکوه (ورسره احسان او معروف کوه ځکه چي د دوی کفر هغه ددوی کړاوونه چي له تاسره یې کړي له مينځه نه وړي او په ښکيو بي سترگي پستول به کار نه دي) ﴿وَاتَّبَعَ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ﴾ ﴿۳﴾ اومتابعیت کوه دهغه چاچي بیرته ماته راگرزیدلي دي (په توحید، طاعت او ښکواعمالو) ﴿ثُمَّ إِنِّي مَرْجِعُكُمْ فَأُبَيِّنُ لَكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ﴿۴﴾ بیا (خاص) ماته ستاسي راتله دي (په قیامت کي) پس زه به خبر کړم تاسي په هغو عملونو چي تاسي به کول او حکمت په وصیت کولو دا احسان له مور اوپلار سره دلqمان دوصیتونو په ترڅ کي دادی چي دلومړي آیت ناکیدونښي چي هلته دشرک بدي راغلي وه ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿۵﴾ لکه چي الله تعالی وايي چي سره له دې چي موږ له مور اوپلار سره دا احسان کولو امر فرمایلی اودهغوی دسترحق په وجه موددوی اطاعت ورباندې لازم کړی له دې گردوسره سره بیا هم موږ هغه ته پداسي حال کي چي شرک ته یې بولي دنه منلو او اطاعت نه کولو ویلي دي چي شرک خوراستره گناه اوډېره بده اونهایت ښه عمل دی وروسته بیا کلام دلqمان وصیت ته راگرزي چي ﴿يَبْنُؤُاْ إِنَّمَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ حَرْدَلٍ﴾ ﴿۶﴾ ای زمازوی گوته بهشکه دا (گناه) که کوم شی دی په اندازه ددانې د (ږدن) اوزي څخه (په کوچنیوالي کي)

﴿فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ﴾ ﴿۷﴾ پس وي دادانه په کومي تېري کي یاوي په آسمانونو کي یا په ځمکي کي الله به یې راوړي (حساب کتاب ته) غرض له دې څخه یو تمثيل دی چي له الله تعالی څخه هیڅ شی پټ نه دی که هرڅومره وړوي او هرڅومره خوندي او گوبښه شوی وي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ ﴿۸﴾ بهشکه الله ښه باریک لیدونکی (او) ښه خبردار دی (په پتورازونو) ﴿يَبْنُؤُاْ أَقْرِ الضَّلَوةَ﴾ ﴿۹﴾ و امر یال معروف وانه عَنِ الْمُنْكَرِ ﴿۱۰﴾ ای زمازوی گوته لمونځ قائموه (پخپلو وختونو او خشوع آدابو سره له ټولو حقوقو) او امر کوه (خلکوته) په ښکي او منع کوه (خلگ) له بدونه ﴿وَأَصْبِرْ عَلٰٓ مَا أَصَابَكَ﴾ ﴿۱۱﴾ اوصبرکوه په هغه سختي چي ماته رسېږي (له تکالیفو او محنتونو څخه) (ځکه چي دعوتگرتنه اړومرو خلگ رېږونه وررسوي، ابو حیان وايي چي کله یې لومړی ځل له شرک څخه منع کړ دوهم ځل یې ورته وښودل چي الله څومره د قدرت خاوند او پوه یې څومره زیاته ده نویيایي د طاعاتو او عباداتو ورته امر وکړ او تر ټولو غوره طاعت ته یې متوجه کړ چي هغه لمونځ دی وروسته یې امر بالمعروف او نهی عن المنکر ورپه لاس کړ ورپسې یې په هغه لاره کي دزغم اوصبر حوصلې مارېینه ورته وکړه ځکه چي په عمومي توگه دغسي کسان له کړاوونو، ازموینستونو سره مخ په مخ کېږي) ﴿إِنَّ دَٰلِكَ مِنْ عَزَمِ الْأُمُورِ﴾ ﴿۱۲﴾

بیشکه دغه (ذکر سوي نصیحتونه) له مهمو مقصودي کارونو څخه دي (ابن عباس رضی الله عنه وايي چې دايمان حقيقت دادی سړی به په کړاوونو صبر کوي امام رازي وايي معناداچي دغه له واجبي امورو څخه چې لازم دي گڼل کېږي (عزم) مصدر د مفعول په معنادی (۱) ﴿وَلَا تُصَيِّرْ خَذَكَ لِلنَّاسِ﴾ او مه گرزوه مخ خپل خلکوته (له ډېره کبره او غروره) قرطبي وايي چې له دوی نه د کبر په وجه چې پر ځان وياري اودوی سپک گڼي مخ مه کړوه اودغه د ابن عباس وينا ده ﴿وَلَا تَمِشْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا﴾ او مه کوه تگ په ځمکه کي په ناز اونخرو ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَبْخِثُ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ بیشکه الله نه خوښوي هر کبر کونکی فخر کونکی (په خلکو) دغه د پورتنی نهی لپاره تعلیل دی يعني د کبرجنو خلکو تگ مکوه ځکه چې الله کبرجنان نه خوښوي هغه چې خپل ځان په خلکو لور گڼي د الله په بندگانو مستي کوي په ناز او مکيز روان وي وروسته کله چې يې له بدو خوښوونو څخه منع کړ د ښو خوښوونو يې ورته تلقين وفرمايو چې: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَأَقْصِصْ مِنْ صَوْنِكَ﴾ او ميانه روځه پخپل تگ کي (مه ډېر وروځه مه ډېر گرندی) او وروکړه غږ خپل (مه يې لوړوه چې هوښيار سړي په ډېر لوړ آواز گرېدل ښه نه اوسي) ﴿إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ بیشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخاد غږ دی (نو څوک چې غږ لوړوي نو هغه به داسي ښکارېږي حسن بصري رحمه الله وايي مشرکانو به په لوړ آواز فخر کاوو نو دا آيت ددوی ترديد کوي چې که چېرې لوړ آواز ښه وای دخو خوتر هر چا آواز لوړ دی قتاده وايي چې بد آواز دخو دی لومړی پيل يې (زفير) او وروستی يې (شهيق) دی.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چې د بدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

- ۱- د ضبط صنعت چې د ﴿يَتَكَبَّرُ... كَمَرًا﴾ ترمينځ راغلی دی.
- ۲- د مبالغې صيغه چې فرمايې ﴿عَنِ حَمِيدٍ﴾ او ﴿لَطِيفٌ خَيْرٌ﴾ او ﴿فَخُورٍ﴾ ځکه چې فعيل او فاعول حميد او فخور د مبالغې صيغې دي او معنا يې زيات حمد ويلي شوی اوزيات فخر کونکی دی.
- ۳- ذکر د خاص وروسته له عام څخه لکه: ﴿يُولَدِيَّةٌ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ﴾ او داددې لپاره چې د خاص په هکله زياته پاملرنه او اهتمام وشي.
- ۴- رومي راوړل دهغه چې د تاخير وړ او مستحق وي لکه ﴿إِلَى التَّصِيرِ﴾ او ﴿إِلَى مَرْجِعِكُمْ﴾ يعني خاص ماته نه بل چاته ددې لپاره چې د حصر افاده وکړي.
- ۵- د تمثيل صنعت چې فرمايې: ﴿إِنَّمَا إِنَّكَ مِنْفَعَالٌ خَيْرٌ مِنْ حَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ﴾ دغه يې د الله ﷻ د پراخ علم او دهغه د احاطې لپاره مثال راوړی چې گرد شيان که واړه دي او که غټ سپک دي او که درانه وچ دي، که ښکته الله پاک په ډېر وړو کي چې که ډېر پټ ځای کي هم وي پوهېدونکی او عالم دی.

۶- تميم (بشپړاوی) چې کله فرمایې ﴿فَتَكُنْ فِي صَحْرٍ﴾ يوځل يې دخپل وړوکوالی خفا بيا په تېره کي چې خای يې هم پټ وي نودغه د بدیع له صنائعوڅخه یو بل صنعت دی

۷- مقابله چې د ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ بيا فرمایې ﴿وَأَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ د دواړو لفظونو تر مینځ مقابله شته.

۸- تمثيلي استعاره داسي چې ﴿إِنْ أَنْكَرَ الْأَصْرَاتِ لَصَوْتُ الْمَيِّرِ﴾ هغه څوک چې په لوړ آواز کوکاري وهي له خړوسره تشبیه شول او غږونه يې دخړوله هنگاروسره ، د تشبیه ادات ياد شوي نه دي بلکه داستعارې په توګه يې راوړل چې د لوړ غږونو څخه کرکه ونیسي.

تنبيه

کله چې الله تعالی دمور او پلار د شکر پر خای کولو امر وکړ نو يې دخپل خان شکر تر هغوی دمخه کړ او يې فرمايل ﴿إِنْ أَشْكُرْ لِي﴾ ورپسې يې زیاته کړه چې ﴿وَلَوْلَا ذِكْرُ اللَّهِ لَفَدَّ لَهَا﴾ اودادې لپاره چې د الله حق تر مور او پلار دمخه دی پدې چې الله پاک جل جلاله وعم نواله دانسان د پيداينست او خلقت حقيقي سبب دی او مور او پلار د پيداينست ظاهري اوصوري سبب جوړېږي نو ځکه يې الله پاک هغه وخت چې مور او پلار خپل اولاد کفر ته رابولي هغوی اطاعت منل حرام وګڼل او يې فرمايل ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا﴾.

الله تعالی فرمایې:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَهْرَهُ وَيَاطِئُهُ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُحَدِّثُ فِي اللَّهِ كِبْرًا وَلَا يُغْنِي عَنْهُ وَلَا يَهْدِي وَلَا يَكْتُمُ مِّنْهُ مُنِيرٌ ﴿١﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدَ آبَاؤُنَا أَوْ لَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢﴾ وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٣﴾ وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْمِلُ كُفْرَهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ ثُمَّ نُنْفِذُهُمْ فِي عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْغَنِيُّ ﴿٧﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَمَ وَالْبَحْرِ يَمْدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَنْحَارٍ مَا نَفَذْتُ كَلِمَتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ مَا خَلَقْتُكُمْ وَلَا بَعَثْتُكُمْ إِلَّا كَافِرِينَ وَجِدْتُمْ أَنَّهُ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٩﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَمَلُونَ خَيْرٌ ﴿١٠﴾ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْأَنْفَالَكُ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ يَنْفَعَتِ اللَّهَ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٢﴾ وَلَإِذَا غَشِيَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْنَصِدٌ وَمَا يَحْمَدُ بِمَا نَزَّلْنَا إِلَّا كُلُّ خَسَّارٍ كَفُورٍ ﴿١٣﴾ يَكَايُهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٌ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٢٣﴾

﴿٢٢﴾ لقمان: ۲۰ - ۲۴

مناسبت:

کله چي الله ﷻ له شرک څخه تحذير و فرمايو او دهغه د تائيد لپاره يې د حضرت لقمان وصيتونه دايمن او بڼواخلاقيو په هکله راوړل وړپسې دلته دخپل وحدانيت په باب ښکاره دلائل راوړي او د صنعت له مخي په صانع باندې برهان او هغه نعمتونه چي شمېر يې نشي کېدای چي هغه د آسمانونو تسخير او هغو شيانو چي په همدې آسمانونو کي دي لکه لمر ، سپوږمۍ ، ستوري ، وريخي او نور او همداسي د ځمکي او د ځمکي په مخ او تل کي چي څه شيان دي لکه حيوانات ، نباتات کانونه ، سمندرونه او نور چي دانسان لپاره يې تابع ، او تسخير کړي دي او دغه گردد الله په وحدانيت گواهي ورکوي د سورت پای کي د پنځو مغيباتو په بيان سره کېږي لغتونه:

(اس) بشپړ کړي يې دي (اسمک) منگولي يې لگولي دي (هدت) خلاص او تمام به شي (بوخ) نتي باسي لکه چي الله فرمايې ﴿حَقٌّ يَلِجُ الْجَمَلُ فِي سَرِّ الْخَبَاطِ﴾ (الاعراف ۴) (الفلک) بهرۍ (کالظل) لکه وريخي د ظل جمع ده او داهر هغه څه نه وايې چي پر ناسيوري کوي هغه که غروي ، که وريخ او که بل څه (حق) مکر جن غدار (الغرور) خطا ايستونکی شيطان او انسان لکه چي وايې (غره الامل) آرزو تېرايستلی وو. تفسير:

﴿أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ آيا نه وينی تاسي (ای انسانانو) چي بېشکه الله مسخر کړي (په کار اچولي دي) تاسي ته هر هغه چي په آسمانونو کي دي او هر هغه چي په ځمکه کي دي ، لکه لمر ، سپوږمۍ ، ستوري خو ورباندې گټه واخلي اولکه غرونه ونې ، مېوې ، رودونه (نهرونه) داتول ستاسي دخير ښېگڼي لپاره دي ﴿وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَهَرَهُ وَبَاطِنَهُ﴾ (او پوره کړي دي الله پر تاسي خپل نعمتونه په ښکاره او په پټه) يعني او بشپړ کړي يې دي پر تاسو ای خلگو خپل ښکاره ليدونکي نعمتونه لکه اورېدل ، ليدل ، روغتيا او اسلام او ناڅرگند نعمتونه لکه زړه ، عقل ، فهم او پېژندگلوي ، يانور ، بيضاوي وايې . معنادا چي درکړي يې دي محسوس او معقول نعمتونه هغه چي پېژنی يې او هغه چي نه يې پېژنی (۱) ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُحَدِّثُ فِي اللَّهِ بَغْيًا عَمِلَ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابَ مُبِينٍ﴾ او ځيني له خلگو هغه څوک دی چي جگړه کوي په (حق د) الله چي يې له پوهي (د توحيد او صفاتو) او بې له (لاري د هدايت او بې له روښانه کسابه) چي د الله له لوري رانازل شوی وي . قرطبي وايې . دغه آيت د يويهودي په باب رانازل شوی چي پيغمبر ﷺ ته راغی ورته ويل يې ماته ستاد رب خبرا کړه هغه له څه شي څخه (جوړ شوی) دی

نوتند و ورباندي راپرېوت اودى يې هلاک کړ^(۱) دروښان معنا زغورونکى له باريکي د جهل اوبېونکى رناته ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ اوکله چي وويل شي دوى ته چي متابعت وکړئ په صدق سره دهغه (قرآن) چي الله نازل کړى دى (پخپل استازي) او په هغه باور وکړئ ځکه هغه د حق اوبطل هدايت اوضلاّت تر مينځ جلاوالى کوي ﴿قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا﴾ نوو يې دوى نه ابلکه دهغه شي متابعت کوو چي موږ پلرونه په هغه موندلي وو (چي دبتانو عبادت يې کاوو) ﴿أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾ (نوالله وايي) آيا (د پلرونو متابعت کوي) اگرکه وي شيطان داسي چي بولي دوى په لوري ددوزخ (عذاب؟) استفهام د انکار لپاره دى يعني آيا دوى دهغه متابعت کوي که څه هم هغه گمراه اودوى د سخت عذاب طرف ته بيايي؟ بلکه متابعت دي نه کوي ﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ﴾ اوهرڅوک چي وسپاري مخ (خان) خپل الله ته (طاعات يې کوي حکمونونه يې غاړه ايرېدي) ﴿وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ حال داچي دى نیکوکاروي (موحد مؤمن وي) قرطبي وايي چي عبادت پرته له احسان اوقلبي معرفته گټه نه رسوي^(۲) او مثال يې دغه آيت دى ﴿وَمَنْ يَمَلَّ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ (طه ۱۱۲) نو ايمان ته اړو مرو اړتياشته ﴿فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ﴾ نو په تحقيق ده منگولي ښخي کړى په کړى مضبوطي (چي پرې کېدل نلري) کشاف وايي دغه د مثال په ډول راوړل شوى دى چي دتوکل کونکي حال يې له هغه چاسره تمثيل کړچي له لوري څخه راګوزېږي او په مضبوطه رسۍ يې منگولي ټينګي کړي وي امام رازي وايي ترګردوټينګه کړى دالله ﷻ لورى دى اوهرڅه له الله څخه پرته شلېدونکي اوفاني دي^(۳) يوازي الله باقي اوتلپاتي ذات دى ﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ اوخاص الله نه دي دتولو کارونو خاتمه نه بل چاته نوالله به عمل کونکو ته ښه جزا ورکړي ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْمِيكَ كُفْرُهُ﴾ (اوهرڅوک چي کافر شو پس تادي خفه نکړي کفر دده) دغه د رسول الله ﷺ لپاره تسليت دى چي اى محمده ﷺ تاته دي دکفارو کفراودگمراهانو ضلالت خواشيني او غم پېښ نکړي چي موږ به اړو مرو له دوى څخه انتقام اوکسات واخلو که ژروي اوکه وروسته ﴿إِنَّا مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا﴾ (ځکه چي) خاص موږ ته دي بياراتله ددوى په قيامت کي پس موږ به دوى خبرکړو په هغو اعمالوچي دوى کړي دي (په دنياکي) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ بېشکه چي الله ښه عالم دى په هغو خبروچي (ددوى) په

(۱) القرطبي ۷۴/۱۴. اوچايباويلي چي دنضر بن حازث اوابى بن خلف اونورو کسانو چي له رسول الله سره يې دالله دوحدا بېب اوصفاترپه هکله بى له عقلي علمه اوشرعي دليله محاذله کوله راغلي دي

(۲) التفسير الكبير ۲۵/۱۵۴

(۳) الکشاف ۳-۳۹۵

سينو کي دي (له مکړه ، کفره ، اونکذيب څخه په هغوبه جزا ورکړي) ﴿ نَمَتُّهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴾ نفع به ورکړو موږ دوی ته (په دنیا کي) لېشاني بیا راوړلو دوی په ډېره ناچاري سره په لوري د سخت عذاب (د جهنم) بیا الله تعالی د دوی استحقاق د عذاب لپاره څرگندوي چي دوی څرنگه په دنیا کي متناقض او دوه مخي کړنلاره درلوده هغه دا چي الله یې پدې پېژاندو چي ځمکي آسمانونه یې پیدا کړي خوله دې سره سره به یې د بتانو عبادت کاوو او هغه یې ورسره شریکان نیول او پدې یې اعتراف کاوو چي الله ﷻ مالک دی او دانور گرد یې مخلوقات دي نو الله فرمایي: ﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ﴾ او قسم دی که وپوښتي ته ای محمده (دغه) (کفار د مکې مشرکین) چي چاپیدا کړي دي دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخاوبه وایې دوی هر ورو چي الله (ځکه) چي دابېغې روښانه خبره ده نو دوی مجبور دي په دې به اقرار کوي ﴿ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ﴾ ووايه (ای محمده!) ټوله ثناء خاص الله لره ده) يعني کله چي دوی مقرر شول نوته دوی ته و وایه چي الحمد لله پرتا سودلیل ثابت شو او پردې ثناء ووايه، دایمان دلائل ظاهره ، عیان او څرگند دي ﴿ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (بلکه زیاتره د دوی نه پوهېږي) يعني زیاتره د دې مشرکانونه سوچ کوي اونه فکر ځکه نونه پوهېږي بیا الله فرمایي ﴿ اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ خاص الله لره دي هر هغه څه چي په آسمانونو کي دي او په ځمکه کي دي (ملک، خلقا او تدبیراً) ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴾ بېشکه چي الله دی همدی دی یې پروا ډېره ثاور نه ویلي شوي (په صنعت او نعمتونو یې) ﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ ﴾ او که چېرې هغه څه چي په ځمکه کي دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي ﴿ وَالْبَحْرِ يَمْدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ ﴾ (اوسیا هی شي) بحر مرسته وکړي له ده سره پس له تمامېدو دده او وروسته له ده اوه (نور) دریا بونه (او ورباندې ولیکلي شي کلماتي دالله چي دالله په عظمت ، صفاتو او جلال دلالت کوي) ﴿ مَا نَفَذْتُ كَلِمَتُ اللَّهِ ﴾ پس خلاص به نشي کلمات دالله (او دغه دریا بونه او قلمونه به خلاص او تمام شي ځکه ونې اوسیندونه متناهي او دالله کلماتي غیر متناهي دي قرطبي وایې کله چي الله ددې یادونه وکړه چي الله آسمانونه او ځمکي مسخر کړي او نعمتونه یې بشپړ کړي نو یې ددې تنبیه و فرمایله چي که چېرې دا گرده ونې اوسیندونه سیاهي او قلمونه شي او دالله د صنعت عجائبات چي دالله په قدرت او وحدانیت دلالت کوي ولیکي دغه عجائبات به تمام نشي (۱) او ابن جوزي وایې چي په کلام کي محذوف شته هغه دا چي ولیکلی شي په دغو قلمونو او پدې سیاهيو باندې دالله کلمات دغه قلمونه به مات اوسیا هی به تمامه شي مگر بیا به هم دالله کلمات پوره او بشپړ شوي نه وي يعني منقطع به نشي (۱) ﴿ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

(۱) القرطبي ۷۲/۱۴

(۲) زاد المسیر ۲-۳۲۲

بېشکه چي الله ښه غالب قوي دی (هيڅ څيز يې مغلوبولای نشي) ښه حکمت والادی (چي هېڅ شی او چاره يې له علم او حکمت څخه وتلي نه ده) ﴿مَا خَلَقُكُمْ وَلَا بِعَنُكُمۡ ۚ لَا كُفۡسٌ وَّاحِدٌ ۚ﴾ ندي پيدا کول ستاسي او بيا ژوندي راپاڅول ستاسي مگر داسي دی (لکه پيدا کول) ديونفس (ځکه کله چي الله د يو څيز پيدا کولو اراده وکړي د (کن) په حکم (فيکون) شي صاوي وايي معنادا چي په الله هيڅ شی مشکل نشي دگرد عالم پيدا کول او بيا راژوندي کول ورته داسي آسانه دي لکه چي يونفس پيدا کوي اويایي بيا ژوندي راپاڅوي (١) ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ بېشکه چي الله ښه اورېدونکی (د بندگانو د اقوالو) ښه ليدونکی (په اعمالو د دوی) دی بيا الله دخپل قدرت او ځواک ښانې چي په آفاقو کي تر سترگو کړي داسي بيانوي ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ﴾ (آيانه وښي) ته ای مخاطبه بلکه وښي يې) چي بېشکه الله نني باسي شپه په ورځ کي اونني باسي ورځ په شپه کي) يعني ای مخاطبه ته په بشپړه توگه پدې علم نلري هغسي علم لکه چي په سترگو يې ويې چي لوی الله پخپل کامل قدرت سره د شپې تياره دورځي په رڼا نني باسي او دورځي رڼا د شپې په تياره کي دننه کوی له يوې څخه کموي بله لويوي دغه يې دازلي حکمت سره سمه کړنلاره ده ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَهْلٍ مُّسْتَقَرٍّ ۚ﴾ (اوسمخړ کړي په کاراچولي يې دي تاسي ته لمر اوسيوېرمی هريونه (د غودواړو نه لکه نور سيارات) روان دي (په آسمان کي) تر ټاکلي مودې پوري) يعني تابع کړي يې دي په راځلو اولوبدلو چي دمودو ټاکنه وکړي اومنافع گټي بشپړي کړي هريو پخپل فلک کي گړزي ترڅو اچي د قيامت ورځ راځي) ﴿وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (اوبېشکه الله په هر هغه څه چي تاسي يې کوی ښه خبر دی) يعني الله تعالی ستاسو په حوالو، اعمالو خبردار دی هېڅ شی ورڅخه سې او الوښه نه دی ښکه يو څوک چي دغه ښايسته صنعت گوري او دغه لوړ تدبير سنجوي نويياله دي څخه نه غډله کړي چي دغه الله جلّ دده په گردو اعمالو محيط او خبردار دی ﴿ذَٰلِكَ يَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ ۚ﴾ (دغه) شامل معرفت کمل قدرت) له دې سببه دی چي بېشکه الله هم دی حق دی) يعني داچي وموليدل الله څرنگه دکمل قدرت خاوند او عجيبه صنعتونو څښتن دی ددې لپاره دی ترڅو درته له ورايه وبرېښي چي الله حق د دې د اولازم دی چي يوازي دهمده عبادت وکړي شي ﴿وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَبِطْلٌ ۚ﴾ (اوبېشکه هغه بتونه چي دوی يې بولي (عبادت يې کوي) بي له دغه (الله نه) باطل دي) گردهغه چي دوی بي سره نه ده عبادت کوي لکه بتان اونور معبودان باطل دي حقيقت نلري لکه چي لبيدوايې (الاکل سن ماخله باطل) ټول دالله مخلوق اوبندگان دي داسه له حکم نه بغير څوک يوه ذره له څابه خوځولای نشي ﴿وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ (اوبېشکه الله هم دی ښه پورته لوی دی) (په صفاتو او ذات کي) ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ تِلْكَ الْجِبَالَ جبالٌ ۚ﴾ (آيانه وښي نه چي بېشکه دابېرې په بحر کي دالله په نعمت (فضل) سک

(١) حاشية الصاوي على الجلالين ٢٥٩/٣

کوي^(۱) دغه بوه بڼه دنعمتونو پدونه ده چي اي هونښاره ته دغه ستري ستري بهرې نه وينې چي دالله په قدرت په بحرکي رواني دي او بحرانه ورته مسخرکړي دي خکه که چيري په اوبوکي دغه خواک و قوت نه وي چي سري وربندي رواني شي تللي به نه وي^(۲) خکه نو وروسته فرمايې ﴿لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ﴾^(۳) فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿ لپاره ددې چي تسي ته وښي له دلانلود (قدرت وحدانيت) دده بېشکه پدې (سخيرد بهرېو اوبړول دخورا کونو، اوروږي اوسوداگري توکوکي) خامخاه بردلائل (قدرت) دي لپره دهره برصا بردهر شا کر ﴿وَإِذَا غَشِيَهُمْ مَوَاجٌ كَظُلُومٍ﴾ اوکله چي لاندې کړي دغه (کفار) يوموج لکه وريخي (يوغرغوندي) ﴿دَعَاُ اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ نو بولي دوی الله پداسي حال کي چي دوی خالص کونکي وي خاص الله ته (دين خپل) کله چي وپوهېږي پرته له الله بل څوک ددوی ژغورونکی نشته نو همدغه الله ته زاري جگي کوي ﴿فَلَمَّا بَحَثْنُهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْنَصِدٌ﴾ پس کله چي دوی ته الله نجات ورکړي (راوې باسي) دوچي لوري ته نوخيني ددوی په سمي لاري وي. په آيت شريف کي حذف راغلي هغه داچي خيني په سمه لاري اوخيني نورييا انکار کوي اودليل يې دادی چي الله بيا فرمايې

﴿وَمَا يَتَخَذُ بَنَاتًا﴾ دمفتصد معن په عمل کي ميانه رو. ابن کثير وايي: معناداچي دغسي هيڅ نه ښايي خکه هغه چا چي دسي سترکر اوونه او هيببت ناکي پېښي يې وليدې اودالله دقدرت او وحدانيت لويې لويې ښښي ورته څرگندي شوې وروسته بياچي کله الله ورباندي خپل فضل او مهرباني وکړه اودې يې وژغورو نوداسي ورسره ښائېدل چي بشپړښه عمل وکړي اوطاعاتو، عباداتو ته ملاوتري اوڅوک چي بيا هم مفتصد وي هغه مقصردی^(۱) ﴿وَمَا يَتَخَذُ بَنَاتًا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ﴾ اوانکارنه کوي زمورده قدرت له دلانلودمگر هغه چي دېر عهد ماتونکی غدار اونا شکره وي (دنعمتونودالله) ﴿يَتَأْتِيَ النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمْ﴾ اي خلکو ووهرېږي (له عذابه) درب ستاسي (په امثال داوامرو او اجتناب له نواهيو څخه)

﴿وَأَحْسَنُوا تَوْماً لَا يَحْزَنُ وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ﴾ او ووهرېږئ تاسي له هغي ورځي چي نه به شي دفع کولای عذاب هيڅ پلار له خپله زويه) ﴿وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئاً﴾ اونه هيڅ زوی (داسي دی) چي هغه دفع کونکی شي له خپل پلار څخه کوم شی (څه عذاب او گناه يې پخپله غاړه واخلي). طبري وايي معناداچي نه عذاب دفع کوي اونه کوم شفاعت او سپارښتنه هلته په کارېږي مگردنېکو عملونو اوطاعاتو به ورته گټه رسېږي اودده په ښه به کېږي کوم چي پخوايې له دنيا نه استولي وي^(۲) ﴿إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ بېشکه د الله وعده رښتېده (وعده د ثواب او عذاب اوبعث او جزاء) ﴿فَلَا تَمُرُّنَّكُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا﴾

(۱) محنصر ابن کثير ۲۹/۳

(۲) طبري ۸۸۴/۵

پس نه دي غره کوي تاسي خامخا دغه د دنیا ژوند (په لذتونو او خوندونو چي ورباندي تېروزی) ﴿وَلَا يَمُرُّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ﴾ اونه دي غره کوي خامخا تاسي په الله باندي شیطن (هره کونکی) هغه چي خلک په چتیا توله آخرت څخه خطا باسي ﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِثْمُ السَّاعَةِ﴾ (بېشکه خاص له الله څخه علم دنیامت دی) يعني هغه د غیبرو کلیگاني پنځه دي لکه چي په حدیث کي راځي (مفتاح الغیب خمس لا يعلمهن الا الله) اودغه آیت یې تلاوت وفرمایو (١) ﴿وَنَزَّلْنَا الْقَمِثَ﴾ اوالله باران نازلوي (وخت اوځی دنزول یې ورته څرگند دی) ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ﴾ او معلوم دی الله ته هغه څه چي دمیندوپه ارحامو کي دي (چي نردی که ښځه، نهکمرغه سعیددی او که بدمرغه شقي) ﴿وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ مَّذًا تَكْتُمُ عَدَاً﴾ اونه پوهېږي هیڅوک چي سبابه څه کر کوي ښه به کوي که بد ﴿وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾ اونه پوهېږي هیڅ نفس چي په کومه ځمکه کي به مري (اوخښېږي) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ بېشکه الله ښه عالم دی (په دغو څیزونو اونورو اقوالو) ښه خبرداردی په ټولو احوالوپه ظاهري اوباطني گردوچارو پوه او خبردی.

بلاغت:

پدې آیتونو کي چي د بدیع اوبیان کومي ښکلاوي شته لنډيز یې په لاندې ډول دی.

۱- د طبایو صنعت لکه ﴿طَهْرَةً.....وَبَاطِنَةً﴾ اوداسي د ﴿الْحَقُّ.....الْبَاطِلُ﴾ ترمینځ.

۲- انکار او توبیخ سره له حذفه چي فرمایې ﴿أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ﴾ آیدوی یې پلوی کوي که څه هم شیطان یې د دوزخ اورته بولي؟

۳- مرسل مجاز لکه ﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ﴾ جزء یې راوړی اود کل اراده یې ده

۴- تمثیلی تشبیه لکه ﴿فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾ هغه څوک چي په اسلام یې منگولي ښځي کړي له هغه چا سره یې مشابهه وګاڼه چي لوړ غره ته څېړي او په مضبوطه رسی یې لاسونه ټینګ کړي دي دلته یې د تشبیه ادات حذف کړی چي مبالغه افاده کړي.

۵- مقابله چي فرمایې ﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ اود ﴿وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْمِلُ كُفْرَهُ﴾ ترمینځ.

(١) أخرجه البخاري

۶- استعاره چي فرمايې ﴿عَذَابٌ غَلِيظٌ﴾ د غلظت (پنډوالی) کلمه يې د شدت لپاره استعاره کړې ده. څه هم هغه دا جسامو اجرامو په باب راتله د معنوي خيز لپاره يې استعاره راوړې ده.

۷- رومي راوړل دهغه څه چي دوروستي راوړلو وړ او مستحق وولکه ﴿وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ ترڅو چي حصر افاده کړي يعني يوازي الله ته نه بل چاته.

۸- د مبالغې صيغې چي ﴿صَبَّارٌ... شَكُورٌ... خَنَّارٌ... كَفُورٌ... عَلِيمٌ... خَبِيرٌ... سَمِيعٌ... بَصِيرٌ﴾ اولکه چي د فواصلو توافق هم پکي څرگند دی اودغه ته سجع وايې چي له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي.

د سورت لقمان تفسير بشپړ شول الله الحمد والمنة

د السجدة سورت مکي اودېرش آيتونه لري.

د سورت په وړاندي:

• دغه سورت مکي اودنوروسورتونو په شان د عقيدې موضوع څېړي ايمان په الله، د قيامت په ورځ او په کتابونو او پيغمبرانو او په بعث او نشور دايې مهم توکي دي او هغه محور چي دغه سورت ورباندې راگرزي دبعث بعد الموت موضوع ده هغه چي مشرکانو به ډېر ځله دهغې په هکله جگړې او شخړې کولې اودرسول الله ﷺ ددروغجن گڼلو لپاره يې واسطه گرزولي وه.

• دسورت پيل د شک او شېبې په دفع کولو کېږي کوم چي دقرآنکريم په هکله يې درلودهغه مقدس کتاب چي درسول الله ﷺ ستره معجزه او په خواوشايې د شک او ترديد ځای نشته کېږي ددغه سپېڅلي کتاب داعجاز څرگندتيا، ددلالتو روښانتيا، دبيان خلا اود احکامو لوړتيا او اعتلاء څخه يې هيڅوک انکار نشي کولای خوبيا هم مشرکانو به رسول الله ﷺ په دې تورن کاوو چي دغه يې له خپله خانه جوړ کړی نو دغه سورت نازلېږي اودغه بهتان په خپل کوټلي برهان اودليل له مينځه وړي.

• بيا سورت د قدرت او وحدانيت دلائل بيانوي هغه چي په علوي کائناتو او سفلي کي يې آثار ښکاره دي چي په ترڅ کي يې دواحد قهار ذات ابداع ته پام راواړول شي ورپسې د مشرکانو هغه بېځايه شک او شېبه چي دبعث او نشور په باب يې لرله رااخلی او په ښکاره اقرار کوي اودغه دقرآنکريم دخواکمن بيان اودليل څرگندوی دی.

• په پای کي سورت د يوم الحساب يادونه کوي او هغه څه بيانوي چي الله پاک د متقيانو مؤمنانو لپاره له نعمتونو څخه تيار کړي چي تل تر تله جنت اود هغه بې شمېره نعمتونه دي همداراز د مجرمينو کفارو تل تر تله عذاب او کړاوونه چي همېشه به په دوزخ کي ورسره لاس او گړېوان وي بيانوي.

تسميه اونومول يي:

دي سورت ته خكه سورت السجدة وايي چي الله پکي دنهکانو مؤمنانو اوصاف راوري هغوی چي کله به يي قرآني آيتونه واوريدل نوبه سجده به پر بوتل ﴿ خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴾

الله تعالى فرمايي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ اَلَمْ تَنْزِلْ الْعِصْيَ لَا رَبَّ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْمَلٰٓئِكَةِ ۝۱ اَمْ يَقُولُوْنَ اَفْتَرٰنُهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّا اَتَتْهُمْ مِنْ نَّذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ۝۲ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اَسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُوْنِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝۳ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يُعْرِجُ الْاَبْرَارَ فِي يَوْمٍ كَانَ بِمِقْدَارِهِ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ۝۴ ذٰلِكَ عَلِيْمُ الْعِصْيِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيْمُ ۝۵ الَّذِي اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ۝۶ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلٰلَةٍ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۝۷ ثُمَّ رَوٰنَهُ وَنَفَخَ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِنَا وَجَعَلَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ۝۸ وَقَالُوا اِذَا ضَلَلْنَا فِي الْاَرْضِ اَوْ اَلَا اَوْذَا ضَلَلْنَا رَبِّكُمُ تَرْجِعُوْنَا اِلَى الْاَرْضِ اَوْ اَلَا لِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۝۹ اَمْ يَلْقَآءُ رَبِّهٖمْ كَفِرُوْنَ ۝۱۰ قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ۝۱۱ وَلَوْ تَرَىٰ اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ مَا كَسٰوْا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا اَبْصُرْنَا وَسَمِعْنَا فَأَرْجِعْنَا فَعْمَلْ صٰلِحًا اِنَّا مُوقِنُوْنَ ۝۱۲ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ۝۱۳ فَذُوقُوا يَمًا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا اِنَّا نَسِيْتُكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ يَمًا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝۱۴ اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيٰتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا دُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝۱۵ تَتَجَافَىٰ جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُوْنَ ۝۱۶ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ جَزَآءًا بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝۱۷ ﴾ السجدة: ۱-۱۷

لغتونه:

(الفراء) له خانه جوړول (بهرج) پورته کېږي (بدر) دنورو خلکو د چارو تدبیر کوي (سلالة) خلاصه (مهمین) سپک خوار (سواء) په تکمیل د اندامونو یې برابر او سم کړ (صلتا) چي موږ هلاک شو ضائع شو د عربوله دي ويناڅخه اخیستل شوی چي (ضل اللبن فی الماء) شیدې په اوبو کي ورکي شوې (ماکسوا) تیت سرونه نیکته اچونکي (الحنة) پېریان او الونیا پت خیزته وایي.

(۱) د سلالة په وضاحت سره معناد لمؤمنون په سورت کي کنلای شی

تفسير:

﴿الَّذِينَ﴾ له مقطعات و تورو څخه دى او د قرآن كريم په اعجاز تنبيه وركوي (۱) ﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْمَلَكَيْنِ﴾ (نازلېدل د (دغه) كتاب (قرآن) چي نشته هيڅ شك پدغه كي له (جانبه د) رب د عالميانو دى) يعنې دغه كتاب چي تاته اى محمده وحى شوى بېشكه چي دغه د الله عزوجل له لوري او د رب العالمين تنزيل دى ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَيْنَاهُ﴾ (آيا وايې (دغه كفار قريش) له خپله ځانه يې جوړ كړى دى؟ (ام) دېل په معنادى سره له همزې د (بل ايقولون) معنا دا چي آيا مشركان وايې چي دغه قرآن محمده له ځانه جوړ كړى دى؟ نه داسي نه ده لكه چي دوى وايې ﴿بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ (بلكه همدغه (قرآن) حق دى نازل شوى دى) له جانبه د رب ستا بياضوي وايې چي لومړى يې د قرآن مجيد اعجاز ته اشاره و فرمايله بيا يې دا وينا ورباندې مرتب كړه چي دغه د رب العالمين له لوري دى او پدې يې د شك او شېبه ليري كول تائيد كړل او بيا يې له دې څخه هغه جانب ته لېږدېدل او انتقال وكړ كوم چي دوى به ويل او ددې خلاف به يې خبري كولې ترڅو دوى د وينا ناسموالى او تعجب بېكاره كړي ورپسې يې له راتلو څخه مقصد بيان كړ چي ﴿لِنُذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَتْهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ﴾ چي وروپري ته (په قرآن سره) هغه قوم چي نه دى راغلى دوى ته هيڅ وېرونكى پخوا له تانه (اى محمده ۱) مفسرين كرام وايې چي دوى د فترت د زمانې خلك وو هغه موده چي د محمد ﷺ او عيسى ﷺ تر مينځ وه او تردې دمخه انبيا عليهم السلام راغلي وو لكه ابراهيم، هود او صالح عليهم السلام څوكله چي پردوى موده اوږده شوه نو يې محمد مصطفى ﷺ راواست و و ترڅو دوى و وېروي او دليل ورباندې ثابت شي ﴿لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾ ددې لپاره چي دوى سمه لاره و مومي او په الله ﷻ ايمان راوړي بيا الله پاك د توحيد دلائل داسي بيانوي ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ الله هغه (مطلق قادر) ذات دى چي ځمكه او آسمانونه يې پيدا كړي دي او هر هغه چي په مينځ د دغو دواړو كي دي په (اندازه) د شپږو ورځو كي. حسن بصري رحمه الله وايې چي دغه د دنيا د ورځو په اندازه او كه الله غوښتي واي د سترگو په رپ كي به يې پيدا كړي و و خود الله غوښتنه داده چي بندگانونه په كرار او تاني د چارو سرته رسول وروښيي. قرطبي وايې چي الله دوى ته دخپل قدرت بشپړتيا او كمال وروښود ترڅو قرآن واوري او سوچ پرې وكړي او د (خلق) معنا وروسته له نهستي او عدم څخه پيدا يښت دى (۲) ﴿ثُمَّ أَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ بيا يې استواء و فرمايله پر عرش باندې (همغسي چي د الله له شان سره وړ او لائقه ده يې له تشبيه او تمثيل نه) ﴿مَّا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَيْعٍ﴾ نشته تاسي لره (اى كفارو) غير له الله هيڅ دوست او نه شفاعت كونكى (چي د الله په وړاندې ستاسي شفاعت وكړي مگر په اجازه دده بلكه الله هغه ذات دى چي ستاسي

(۱) هغه څه چي د البقره سورت په پيل كي پدې هكله ليكل شوي وگوره.

(۲) القرطبي ۸۲/۱۴

دچارو تدبير کوي اوستاسي مصلحتونه په پام کي لري ﴿ اَوَلَا نَتَذَكَّرُونَ ﴾ آيا پس پندنه آخلي؟ (چي ايمان راوړي) ﴿ يَذَرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ﴾ (تدبير کوي) (اونازلوي) امرکار له آسمانه څمکي ته) يعني الله د گردو مخلوقاتو چاري سمبالوي که په آسمان کي دي او که په څمکه کي دهیچا کار خوشی نه پرېږدي ابن عباس رضي الله عنه وايي معنادا چي الله فيصله او قضا له آسمانه څمکي ته رالېږي او هغه څه چي الله يې تدبير او قضا فرمايلي وي رانېکته کوي ﴿ ثُمَّ يَمْزُجُ إِلَيْهِ ﴾ بيا بيرته خېژي هغه کار الله ته (گرد په ورځ د قېمت کي چي تر مينځ يې فيصله صادره کړي) ﴿ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾ چي ده اندازه دهغي (ورځي) زر کاله له هغو (دنيوي وختونو) چي تاسي يې شمېري ﴿ ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾ همدی عالم دی په هر پټ او ښکاره، قرطبي وايي چي په آيت شريف کي دو عيد او تهديد معنا نغښتي ده لکه چي ويلي يې وي په اخلاص وينا او عمل کوئ زه ورباندي جزاء درکوم اود ﴿ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴾ معنده هغه چي له خلکو پټ او هغه چي ورته څرگندوي ^(١) ﴿ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴾ ښه غالب (په تقدير) ښه مهربان (په بندگانو چي دچارويې تدبير کوي) ﴿ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ﴾ هغه الله چي ښايسته کړي يې دی هر شی چي پيدا کړي يې دی يعني هر څيز چي يې پيدا کړي دی هغه يې ښه محکم او مضبوط جوړ کړي. ابو حيان وايي چي دغه د امتنان لپاره ښه بلغ دی او معنادا چي هر شی يې پخپل ورځای باندي ايښی دی ځکه نوابن عباس رضي الله عنه وايي چي بيزو (شادی) خوښايسته نده مگر هغه جوړښت يې مضبوط محکم دی ^(٢) ځيني علماء کرامو ويلي که بالفرض ته داسي تصور وکړې چي د فیل سر داوښ وي اودسوی سر دي د زمري وي، ياد انسان سر دي لکه د خره وي نو پدې کي به ډېر نقصان ومومي او هيڅ تناسب به پکي نه وي خو که چېرې پدې وپوهېږې چي داوښ اوږده غاړه او څېرلي شوندي ددې لپاره دي چي هغه وکولای شي د تگ په حال کي خوراک وکړي او يادا چي که چېرې د فیل خرطوم نه وای نو بيا به يې نشوای کولای د خورلو، څښلو لپاره په پروترو او ياناستي خوراک، څښاک وکړي ځکه چي خوراغت بدن لري که پدې گردو وپوهېږې نوبه دي په دې باور شي چي د الله جوړښت خورا پرځای او په اتفاق پوره دی نوبه يې اختياره ووايي ﴿ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ ^(٣) ﴿ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴾ او شروع کړي يې دی پيداښت دانسان (يعني آدم) له ختي څخه ﴿ ثُمَّ جَعَلْ قَلْبَهُ مِنْ صَلَافٍ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴾ بيا يې پيدا کړ نسل اولاد دده له خلاصي له خوارو ضعيفو او بوڅڅه (چي مني دي) ﴿ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِيٍّ ﴾ (بيا يې برابر کړ) (قالب د) هغه او پويې کړ په دغه (قالب کي) له روح خپل څخه) يعني کله چي يې اندامونه برابر کړل او دمور په رحم کي يې خلقت ورکړ وروسته يې پکي روح پوکره نو هغه په بشپړ صورت

(١) القرطبي: ٨٩/١٣

(٢) البحر: ١٩٩/٧

(٣) اوضح التفسير

اونبايسته جوړښت څرگند شو ابو السعد وایې چې دروح نسبت الله تعالى ته کول دانسان دتشریف اوتعظیم لپاره دی اوچي پدې گواهي ورکړي چې دغه یو عجیب اوبديع مخلوق دی دسترشان خاوند دی چې د حضرت ربوبیت سره مناسبت لري (١) ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾ وېې گرزول (دري کړل) تاسي ته (ای بنیادمانو) غوږونه اوسترگي (چي پرې اوری اووینی) اوزړونه (چي عقل اوفکرپری کوی حق اوهدايت ورباندې پېژنی) ﴿فَلْيَلَا مَا فَشْكُرُوا﴾ خوسره له دغونعمتونوبېخي تاسي (خپل رب ته) لږشکرکوی د (ما) کلمه دلېوالي دتاکید لپاره راوړل شوي ده ﴿وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ اووایې (دمکې کفارچي له بعث نه منکردي) آیا کله چي موږ په ځمکه کي ورک شو (هډوکي مواړې شي اوغوبني موخاوري آن تردې چي بېخي ورک شو) ﴿أَوَلَا لَنِي خَلَقَ جَدِيدًا﴾ آيا بېشکه موږ خامخاپه نوي پیدايښت کي یو؟ (بلکه نه یودغه استبعاد دبعث اونشورپه هکله دی اوبعث بعدالموت ریشخند اوملنډي بولي ځکه الله فرمایې: ﴿بَلْ هُمْ يَلْفَافَةً رَبِّهِمْ كَفِرُونَ﴾ بلکه دوی له ملاقات درب خپل منکران دي (چي په قیامت ایمان نه راوړي) ﴿قُلْ يَتُوقِنُكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته خواب په دغو باطلو گمانونو ددوی) قبض کوي ارواح ستاسي پرېسته دمرگ (عزرائیل) هغه چي مقرر ده په تاسي (دی اودده مرستندويان) ﴿ثُمَّ إِلَيْنَا رُجْعُكُمْ﴾ بيابه خپل رب ته بیرته بوتلل شی (په ورځ دقیامت لپاره دحساب اوجزآء ابن کثيروایې چي ظاهره دادی چي ملک الموت یومعلوم ذات اوشخصیت دی اوپه ځینو آثارو کي هغه ته عزرائیل نوم ورکول شوی اومشهورهم دی هغه بیامرستیالان لري (لکه چي په حدیث شریف کی راغلی) هغوی دخلگوساوي له گرده بدنه راکاږي ترڅو یې مری ته راوړسوي بیایې ملک الموت قبض کوي (٢) اومجاهدويلي چي گرده ځمکه لکه یوطشت (لگن) غونډي راونغبستل شي بیا (عزرائیل) هغه ارواحان چي غواړي قبض یې کړي ترگوټو کوي (٣) وروسته الله تعالی دمجرمانو حال احوال چي له ذلت اوخواري سره به لاس اوگرېوان وي داسي بیانوي ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ﴾ اوکه ته ووينې (ای محمده ١) کله چي دغه کافران ښکته اچونکي به وي سرونو خپلو په نزد درب خپل (په ورځ دقیامت له شرم اوخجلته، ندامته نويود برسخت هېښوونکی منظر به وي چي اندازه یې په هیبت اوقظاعت کي نشي کېدای (٤) ﴿رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾ (وايې به) ای زموږ ربه موږ وليده دحقیقت (چاري) او وامو ورېده (وعده ستا او تصدیق دپیغمبرانوهغه چي موږ ترې منکروو اوموږ پخواړانده کانه وو) ﴿فَأَنزَجْنَا سَمَلًا صَالِحًا﴾ پسر بیرته بوزه موږ (دنیا ته) چي ښه عمل وکړو ﴿إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ بېشکه چي موږ یقین کونکي

(١) ابو السعد ٤/١٩٢

(٢) مختصر ابن کثیر ٣/٧٣

(٣) الطبري ٢٢/٢٨

(٤) ابو السعد ٤/١٩٧

يو) په ټينگ باور سره چې ستا وعده حق او ملاقات دي حق دي. طبري وايي. معنا دا چې موږ اوس ستا په وحدانيت يقين کوو اوله تا پرته هيڅوک د عبادت وړ نه دی بېشکه ته ژوندي کوي خلک او مړه کوي يې

(۱) الله تعالی د دوی ترديد هسي فرمايې. ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى﴾ او که موږ اراده کړي وای نو خامخاور کړي به وو موږ هر نفس ته (په دنيا کي) هدايت دهغه (خودغه زموږ له حکمت سره اړخ نه لگوي ځکه موږ له دوی څخه دا اختياری ايمان غوښتونکي یونه داچي په جبر او اکراه سره يې ايمان ته اړباسو) ﴿وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي﴾ وليکن مقرر شوي ده دغه وينا (حکم) له ما (چي مجرمانوته به عذاب ورکوم) ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ خامخاډک به کړم دوزخ (له کفارو نه) له پريانو او انسانانو ټولو څخه) ﴿فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾ پس وځنئ تاسي (دا عذاب) په سبب ددې چي هېرکړی ووتاسي ملاقات ددغي ورځي ستاسي (دغه به دوزخيانوته دتوبېخ په توگه وويل شي چي تاسي په دنيا کي په لذاتو او شهوتونو کي ښځ او ډوب وی نواوس دغه داهانت (سپکتيا) عذاب وځنئ) ﴿إِنَّا نَسِينَاكُمْ﴾ بېشکه چي موږ به هم تاسي هېرکړو (په عذاب کي لکه چي تاسو زموږ په آيتونو عمل کول هېرکړی وو) ﴿وَذُوقُوا عَذَابَ الْحُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ او وځنئ تاسي د نهي عذاب په سبب دهغه (کفر او تکذيب چي وی تاسي کاووبه مو) (په دنيا کي) کله چي يې دبد مرغه کسانو حال ووايو ورپسې يې دنېکمرغه کسانو حال او هغه څه بيان کړل چي الله ﷻ په دار الجزاء کي دائمی نعمتونه مقرر کړي دي ترڅو چي بندگان درغبت اور هبت ترمينځ خپل ژوند عيار کړي

﴿إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا﴾ بېشکه همدا خبره ده چي ايمان راوړي په آيتونو زموږ هغه کسان کله چي پندورکړی شي دوی ته په دغو (آيتونو) نو پرېوزي پداسي حال کي چي سجده کونکي وي (الله ته لپاره دتعظيم دآيتونو يې) ﴿وَسَبِّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ﴾ او تسبيح وايې سره له ثنادرې خپل اودوی تکبر لويې نه کوي (له طاعت او عبادت څخه يې) ﴿نَسْجُدُ لِمَا جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ ليري کېږي ددې ددوی له ځايونو دخوب څخه، (لپاره دتهجد کولو مقصد دا چي خوب يې لږ وي ځکه دوی شپې لمانځه ته پاڅېږي لکه چي الله بل ځای فرمايې) ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّذِينَ يَهْتَدُونَ﴾ ويا لمانځه يې ستغبرو) ﴿الذاريات ۱۷، ۱۸﴾ مجاهد وايې چي ددې څخه مراد قيام الليل دی ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ بولي دوی رب خپل له ويرې د (عذابه دالله نه) اوله طمعي (درحمت او ثواب دده نه)

﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ او ځيني له هغو مالونو چي موږ دوی ته ورکړي دي لگوي يې (په لاره دالله کي چي دخير ښېگني کارونه وي) ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ پس نه دی معلوم هيڅ نفس ته هغه شی چي پټ کړی شوی دی دوی ته له يخوا لي دسترگونه چي (لاعين رأت ولا اذن سمعت

ولا خطر على قلب بشر ﴿ جَزَاءً يَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ ﴿ جزاء دهغه عمل چي دوی به کاوو (له نهکو اعمالو به دنیا کي) .

الله تعالی فرمایي:

﴿ اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴾ ﴿۱۸﴾ اَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا يَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا ارَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا اُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ دُورُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿۲۰﴾ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْاَلَدِيِّ دُونَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۱﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذَكَرَ يثَابِتَ رِبِّهِ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا اِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْقِمُونَ ﴿۲۲﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَحَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿۲۳﴾ وَحَمَلْنَا مِنْهُمْ اٰيَةً يَهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِثَابِتِنَا يُلْقِنُونَ ﴿۲۴﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ بِفَصْلِ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۲۵﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِنِهِمْ اِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً اُولَئِي يَسْمَعُونَ ﴿۲۶﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا نَأْكُلُ مِنْهُ اَنْعُمُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ اَوَلَا يَبْصُرُونَ ﴿۲۷﴾ وَيَقُولُوا مَتَى هَذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۸﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيْمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿۲۹﴾ فَاَعْرَضَ عَنْهُمْ وَاَنْظَرْنَا اِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ ﴿۳۰﴾ ﴿ السجدة: ۱۸ ۳۰۰

مناسبت:

کله چي الله تعالی دمجرمانو حال په آخرت کي بيان کړاوبيايې ورپسې دمتقيانو مؤمنانو احوال وښودل چي په دارالنعم کي يې ورته څرنگه کرامتونه او عزتونه خوندي کړي نودلته يې داپه ډاگه کړه چي دواړه دلي يوه ول اومساوي نه دي يوه ډله دابرارونېکانو اوبله دفجارو بد کردارو ده ځکه چي دالله دعادل دغه غوښتنه اوتفاضاده چي دصالح مؤمن او فاسق فاجر تر مينځ توپير وکړي

لغتونه:

(فاسق) دالله له طاعت څخه وتلی او خارج ته فاسق وايي (نزلا) مېلمستيا او هغه ورکړه چي د مېلمان په وياړ تيارېږي (الحزن) وچه لامزروع چي پکي نبات نه وي (جرز) قطع ته وايي زمخشري ليکي چي (جرز) هغي ځمکي ته وايي چي وابنه يې رېبل شوي قطع شوي وي يادا چي داوبوله نېستي څخه ورک شوي ، ياهم ليري شوي او حيواناتو پرې کړي وي هغي ځمکي ته چي بېخي څه نه شنه کوي (جرز) نشي ويلای (-)

(۱) (الفج) حکم ته ويل کڀري لکه چي حاکم ته فاتح او فتاح وايي ځکه دخلکو ترمينځ دخلاصون فبصلي کوي (نظرون) مهلت ورکول شوی خنډول شوی

دنزول سبب:

وايي چي د حضرت علي بن ابي طالب او (عقبه بن ابي معيط) ترمينځ د بنمني او منازعه وه وليد بن عقبه حضرت علي کرم الله وجهه ته وويل: چي چپ شه ته خو کوچنی هلک يې او په الله سوگند چي زه تر تازره ور اوږب غرانديم تر تاپوه اوښه ليکونکی يم حضرت علي کرم الله وجهه ورته وويل چي: ته چپ شه ته فاسق يې نويياد آيت نازل شو: ﴿ اَمَّنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَتْ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴾ (۱)

تفسير:

﴿ اَمَّنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَتْ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴾ آيا پس هغه څوک چي مؤمن (متقي) وي لکه هغه څوک دی چي فاسق دی (خارج له طاعته دی)؟ ندي برابر د قيامت په ثواب او کرامت کي لکه چي په دنيا کي په طاعت او عبادت کي نه و ورسره برابر او دغه هغسي ده لکه چي فرمايي: ﴿ اَمْجَعِلُ الْمُتْلِبِينَ كَالْمُتْرَمِلِينَ ﴾ (القلم ۳۵) ابن کثير وايي الله تعالی له خپل عدل او کرم څخه اخبار فرمايي: چي د قيامت په ورځ دده په حکم کي هغه کسان چي په دنيا کي مؤمنان او د انبياوو عليهم السلام تابع وو له هغو کسانو سره چي هغوی فاسقان او مکذبین وو برابر ندي (۲) بيا الله د دوی جزا په تفصيلي توگه داسي بيانوي چي ﴿ اَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ ۖ هَرْجِي هَغْه کسان دي چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه دهستوگني (چي هلته يې داوسېدلو ځايونه لوړي ودانۍ او خونې وي بيضاوي وايي چي جنت په حقيقي توگه هستوگنځی دی او دنيا د کوچېدلو مېنه ده چي ارو مړوبه ځني لېږدي (۳) ﴿ نَزَلًا يَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ (په طريقه د مېلمستيا په سبب د هغو عملونو چي دوی به کول) يعني دغه د جنت ورکول مؤمنانو ته لکه هغه د مېلمان په لپاره چي د سوغاتونو او هداياوو تيارول دود وي خو يې اکرام وشي دوی ته ورکول کډې ځکه چي دوی ښک اعمال ترسره کړي دي ﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَاُولَٰئِهِمُ النَّارُ ﴾ او هرڅه هغه کسان دي چي فاسقان شوي دي پس ځای د هستوگني د دوی اور (ددوزخ) دی ﴿ کَلَّمَا ارَادُوْا اَنْ يَخْرُجُوْا مِنْهَا اُعِيْدُوْا فِيْهَا ﴾ هرکله چي اراده وکړي چي راووزي له دغه اوره نوبيرته به دوی په دغه اور کي غورځول کډې. فضيل بن عياض رحمه الله وايي زمادي په الله سوگندوي چي لاسونه به يې

(۱) الکشاف ۳/ ۴۰۸

(۲) حاشية الصاوي على الجلالين ۳/ ۲۲۵

(۳) مختصر ابن کثير ۳/ ۷۲

(۴) البيضاوي ۲/ ۱۱۲

ترلي او پڻي به بي ڇولني وي اوداور لمبي به بي پورته راو خبروي او پرڻتي به بي په ختکو نو و هي (۱)
 ﴿وَقِيلَ لَهُمْ دُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾ اودوی ته به وبل کپري (د توبیخ اوا هانت
 په توگه) وځکني تاسي عذاب داور (ددوزخ) هغه (عذاب) چي وی تاسي دهغه به موتکذيب کاوو (په
 دني کي اومسخري مله وي به مو ورپسي کولې بيابي په ژر تر ژره عذاب تهديدوي، فرمايې
 ﴿وَنُذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الَّا ذُنَّ﴾ او خامخاوبه ځکوو موږ هرو مرو په دوی باندي له هغه عذابه نږدي
 (په دنيا کي له قتل، بندي کېدلو، ازميښتونو او کړاوونو څخه حسن رحمه الله وايي چي ﴿الْعَذَابِ
 الَّا ذُنَّ﴾ د دنيا مصيبتونه، رنځونه اونور مشکلات دي چي بندگان ورباندي ازمويلي کپري ترڅو توبه
 وکاري او ابو مجاهد وايي چي مرادله دې څخه قتل اولوبه ده ﴿ذُنَّ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ﴾ (۲) تر پخوا له لوی
 عذاب نه (چي د آخرت دی) ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ لپاره ددې چي دوی (له کفر گناه نه اسلام ته) وگوزي،
 وروسته له دې چي دوی بي د عذاب وړاومستحق وگنل ويې فرمايل ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ﴾
 او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا څخه چي پندور کړل شي په آيتونو درې خپل (قرآن باندي؟) ﴿فَرُّوا عَنْهُمْ
 عَصَاهُمْ﴾ بيا مخ ترې واړوي (او ويې نه مني ايمان ورباندي رانه وړي بلکه له دې لوی ظالم نشته) ﴿إِنَّا
 مِنَ الْمُجْرِمِينَ﴾ بېشکه موږ له دغو مجرمانو څخه غچ اخيستونکي يو، دلته بي اسم ظاهر
 د ضمير پرځای راوړ چي دغه جرم او گناه پردوی تشبیه کاندې ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾
 او خامخا په تحقيق موږ موسی ته کتاب (تورات) ورکړی وو ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾ پس مه
 کپړه ته په شک کي له ملاقاته ددغه (موسی) يعني لکه چي هغه ته مو تورات ورکړی ووهغسي مورتا ته
 قرآن درکړی نولکه څنگه چي موسی د تورات تلقی وکړه پس مه کپړه ته په شک کي له تلقی د قرآن (۳)
 اومقصد رسول الله ﷺ درسات تقرير او تشبیه دی اودا چي کوم کتاب ورکول شوی هغه آسماني وحی
 دی الهي کتاب دی ﴿وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ او گرزولی وو موږ تورات هدايت لپاره د بني
 اسرائيلو (له گمراهي څخه) ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً﴾ او گرزولي ووهوږځيني له دوی نه امامان (چي
 دخبرښېگنو پېشوايان وو) ﴿يَهْدُوكَ بِآيَاتِنَا﴾ چي لاره به بي ښودله خلکو ته زموږ په حکم ﴿لَمَّا
 صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ﴾ (کله چي دوی صبر وکړ او وودوی چي په آيتونو زموږ به بي يقين کاوو)

(۱) المختصر ۷/۳

(۱) مفسرين کرام وايي چي دمکې خلگونه داسي لوبه او کاځتي راغله اوه کاله بي دوام وکړ اودوی د سپيو،
 مرزگو غوښی او هډوکي خوړل

(۲) ځيني مفسرينو ليکلي چي ضمير موسی ته راجع دی چي ته د موسی له ملاقات څخه په شک کي مه کپړه او کوم
 چي موږ ليکلي راجع او د بيا وای او ابو السعد غوره دي

يعني ڪلهه جي بي دالله په ليار ڪي په تڪليفونو صبر و ڪر اوو دوى چي زمور په آيتونوي تېنگ باور او تصديق ڪاوو ابن جوزي وايي چي په دې ڪي قريشوته تنبيه ده كه چيري تاسوا طاعت و ڪري او ايمان راوړي له تاسو څخه به امان و ټاڪم (۱) ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَسْتَمِعُونَ﴾ او بېشكه رب ستاهم دى به فيصله (حكم) ڪوي په مينځ ددوى ڪي په ورځ د قيامت ڪي په هغه شي ڪي چي وو دوى په دغه شي ڪي به بي اختلاف ڪاوو (په دنيا ڪي له دېني امورو څخه) طبري وايي چي دوى به په دېني امورو ڪي لکه بعث، ثواب او عذاب ڪي اختلاف ڪاوو (۲) وروسته الله په خپل مخلوق ڪي د قدرت په آثارو تنبيه فرمايي او په كفارو باندي د پخوانيو امتونو هغوى چي كفر ي ڪاوو هلاک شول دليل راوړي فرمايي ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ﴾ آيا لاره نه ده بنودلي دغو (دمکې كفارو) ته چي څومره (ډېر) هلاک ڪري دي مور پخوا له دې نه له اهل د زمانو د پخوانيو چي د خپلوانبياوو تڪذيب يې ڪړى وو ﴿يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ﴾ چي تل نهرېري دغه (کفار) په (ورانو کنډوالو) کورونو ددې (کفارو) (او پخپلو سفرونو ڪي د هغوى وراني هستوگنځي ويني آيا عبرت نه اخلي؟ ابن کثير وايي چي دغه مکذبين د هغو ظالمانو په کورونو تهرېري اوله هغوى څخه هيڅوک نه ويني کوم چي به دلته اوسېدل (۳) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾ بېشكه په دغه (هلاکولو) (د پخوانيو) ڪي خامخا لوى دلائل د قدرت دي آيا پس دوى نه اوري؟ (د عبرت په غوږنو چي پدې هلاکولو ددوى ڪي زمور په قدرت باندي ستر دلائل موجود دي بيا الله تعالى د وحدانيت دلائل داسي بيانوي چي ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ آيا دوى نه ويني چي بهر مور (ويايي) (د) اوبو طرف د ځمکي وچي ته (چي گياه پکي نه وي) ﴿فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا﴾ پس راو باسو مور په هغه سره کښت (فصل) مېوې دانې ﴿فَنَأْكُلُ مِنْهُ أَنْفُسُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ﴾ چي خوري له دغه کښته چارپايان ددوى (وانبه پاني) او نفسونه ددوى (دانه او مېوه سبزيجات او فاکهه) ﴿أَفَلَا يَبْصُرُونَ﴾ آيا پس دوى نه ويني (نبي د قدرت دده چي وپوهېري هغه څوک چي د ځمکي په راژوندي کولو قادر دى ددوى په راژوندي کولو هم توانا دى ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (اروايي) (کفار) ڪله به وي دغه فتح (فيصله) كه چيري بي تاسي رښتوني (په دغه فتح ڪي) يعني دمکې كفارو به مسلمانانو ته د ملنډواواستهزآ په توگه ويل چي ڪله به تاسي په مورې برى مومى او غالب کېږي به؟ كه تاسي پخپله دعوى ڪي رښتوني ياست صاوي وايي چي مسلمانانو به ويل چي: الله به ژر مور ته په مشرکانو فتح او برى راپه برخه ڪري اوز مور تر مينځ به فيصله وکړي او چي ڪله به دمکې مشرکانو دغه واورېدونو به يې

(۱) زاد المسير ۲/۲۴۴

(۲) الطبري ۲۲/۳۸

(۳) مختصر ابن کثير ۷/۳

د تڪذيب او استعجال په توګه داسي ويل چي کله به وي دغه فتح؟ بيا د آيت نازل شو چي ﴿قَدْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِسْنُهُمْ﴾ ووايه (اي محمده ادوی ته د توبيخ په توګه) چي په ورځ د فتحي (قيامت) کي به هېڅ ګټه ونه رسوي هغو کسانو ته چي کافران شوي دي ايمان راوړل ددوی (اونه عذر وړاندي کول ددوی نوبياولي تلواره کوی) ﴿وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ اونه به دوی ته مهلت ورکړل شي اونه به ورته انتظار وکړی شي. بيضاوي وايي چي يوم الفتح د قيامت ورځ اود مسلمانانو د بري او فتح ورځ ده چي همداه د فيصلې ورځ وي چا بيا ويلي چي دغه د بدر ورځ ده (۱) ﴿فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ﴾ پس له دوی نه مخ وګرځوه (ددوی پروا مګوه اي محمده) ﴿وَأَنْتَظِرُ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ﴾ او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (چي پر تا غلبه و مومي) يعني دوی ته د عذاب دراتلو سترګي په لار اوسه اود دوی هم پر د عذاب رانللو انتظار کوي قرطبي وايي چي دوی پر تاسي باندې د زمانې د حوادثو انتظار باسي (۲)

بلاغت:

په پخوانيو او په دې آيتونو کي چي د بيان او بدیع کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی:

۱- اشتقاقی جناس لکه: ﴿لِنُنْذِرَ... نَذِيرٌ﴾ همداسي ﴿وَأَنْتَظِرُ إِنَّهُمْ مُنْتَظَرُونَ﴾

۲- د طباق صنعت چي ﴿الْمَيْبِ... وَالشَّهَادَةِ﴾ ترمينځ اود ﴿خَوْفًا... وَطَمَعًا﴾ ترمينځ دی.

۳- له غيبت څخه خطاب ته التفات لکه ﴿وَعَمَلْ لَكُمْ﴾ چي په اصل کي (و جعل له) دی او نکته داده چي خطاب له ژوندي سره کېږي نو کله چي الله پکي ساپوه کړه نو يې له اولادې سره خطاب کول ښه اېسي.

۴- انکاري استفهام چي مقصدي استهزاء وي لکه ﴿وَقَالُوا أَهَذَا ضَلَالَنَّا فِي الْأَرْضِ أَمْ نَأْتِي خَلْقَ جَدِيدٍ﴾

۵- د اضممار صنعت لکه ﴿أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا﴾ يعني (يقولون ربنا ابصرنا وسمعنا).

۶- اختصاص او خانګړتيا لکه چي فرمايې: ﴿ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾ يعني يو ازي هغه ته، نه بل چاته په ورځ د قيامت کي رجوع کونکي ياست.

(۱) البيضاوي ۲/ ۱۱۳

(۲) القرطبي ۱۴/ ۱۱۲

۷- حذف د خواب د (وَلَوْ) د تهريل او هيبت لپاره چي کله يې فرمايلي دي ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُخْرِمُونَ مَأْكُورًا رُّؤُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ يعني که چيري دي وليد نو يوهينوونکی هيبتناک منظر به وي.

۸- د مشا کلت صنعت هغه چي په لفظ کي يورنگه او په معنا کي مختلف وي لکه ﴿نَبِئْتُ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِبْتَكُمْ﴾ ځکه چي الله تعالیٰ خوهرول نه کوي معنادا چي په عذاب کي به موهسي پرېږدم لکه چي يو څوک کوم هېر کړی شی پرېږدي.

۹- لطيفه مقابله چي د ابرار او فجارو د جزا تر مينځ راځي ﴿أَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ... وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ﴾ اودغه له بديعي محسناتو څخه يو صنعت دی.

۱۰- کنایه له زیات عبادت او د شپې رنولو څخه چي فرمایي: ﴿تَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾

۱۱- استفهام د توبيخ او تقریع لپاره کله چي راځي ﴿أَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ﴾ ؟ ﴿أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ﴾ ؟ ﴿أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾ ؟ ﴿أَفَلَا يَبْصُرُونَ﴾ ؟

۱۲- د فواصلو او د آیتونو د بیل د سبع مراعات هلته چي فرمایي: ﴿إِنَّا مُوقِنُونَ... لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ وَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ... أَفَلَا يَسْمَعُونَ﴾ اودغه هم له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي اودا په قرآن کریم کي زیات شته

دالله په مرسته دالسجدة سورت تفسیر بشپړ شو

دالاحزاب سورت مدني اودري اويآيتونه لري.

دسورت په وړاندي:

دالاحزاب سورت دمدني سورتونوڅخه دی هغه چي داسلامي امت دژوندانه تشريعي اړخ ته پاملرنه کوي او هغه لکه نور مدني سورتونه دمسلمانانوعمومي او خصوصي ژوندڅيري او په ځانگړي توگه دکورنۍ چاري پداسي توگه سمبالوي چي دنېکمرغي اوسوکالي ضمانت يې وکړي ځيني دودونه اودستورونه غندي او هغه رواجي موروثي عادات لکه زوی نيول (تبنی) (ظهار) اوداچي دچاپه سينه کي دوه زړونه کېدای شي باطل اعلانوي اواسلامي ټولنه دجاهليت له پېکه اوناولو دودونوڅخه پاکوي او هغه خرافات اوباطل سوچونه چي په هغه وخت کي تيت اوخپاره وو راتولوي اوله مينځه يې وړي کولای شوچي ددغه سورت ستر موضوعات په دريو ټولگيو کي خلاصه کړو:

لومړی: اسلامي آداب اوتوجيهات

دوهم: الهي احکام اوتشريعات

درېم: داحزاب اوبني قريظه له غزاگانوڅخه يادونه.

رومبی له اجتماعي آدابوڅخه غږېږي لکه دوليمي آداب دستراوحجاب مسئله اوله بې حيايې او تبرج څخه ځان ژغورنه همداسي درسول الله ﷺ سره دآدابومعامله اونوره پرتولنيز آداب اواخلاق په گوته کوي

دوهم دلته تشريعي ځيني حکمونه لکه دظهار، تبنی، مېراث اودمتبنی زوی دطلاق شوي مېرمني سره نکاح کول اودرسول الله ﷺ دزوجاتوتعدد اوپه هغه کي حکمت په رسول الله ﷺ باندې درود لوستل. شرعي حجاب او هغه دوليمي په بلنه کي اړوند امور اوداسي نور حکمونه راځي.

درېم دغه سورت په تفصيل سره دخندق دغزاء هغه چي داحزاب غزوه يې هم بولي بيانوي اودهغې دبرباريک انځورکاري چي څرنگه گړدي دکفراوشرقاوي په مسلمانانوچاپېر راوگرزېږي اوپه دې ترڅ کي دمنافقانو له پتورازونوڅخه پرده پورته کوي اومسلمانان ددوی له دوکو، چلونواو نيمگړتياوووهروي چي منافقين مسلمانان کمزوري کوي، عزمونه يې سستوي اودسورت په پيل اوپای کي ددوی په هکله تفصيلي خبري کوي آن تردې چي هيڅ رازيې پټ نه پاتي کېږي اوداسي يې رسواکوي چي هيڅ چل، مکر اودوکه يې پټه نه پرېږدي اومؤمنانوته هغه الهي ستر نعمت اونصرت ورپه يادوي چي ددښمنانوزور يې اوبه کړ اوملانکي اوباد يې ددوی دمرستي لپاره ورته راواستولولکه چي دبنی قريظه غزاهم راآخلي اوديهودانو پېمان شکنې اوبدعهدي چي له رسول الله ﷺ سره يې کړي وه غندي.

تسميه اونومول يې:

ځکه ورته سورت الاحزاب وايې چي مشرکانوله ټولوخواوو په مسلمانانوراودانگل اوتول کفار لکه غطفان، بني قريظه، دمکې مشرکان اوعربي لنډه غريوموتي دمسلمانوجگړې ته تيارشول مگرالله پاک

هغوی تورمخ شرمه دلی به شاو تمبول او مسلمانان بهی د جگړې له ن سار څخه په دغې څرگنده معجزې سره وژغورل.

الله تعالی فرمایي:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَطْعَمُوا الْكُمِينَ وَالْمُسْفِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَأَنفَعُ مَا يُؤْتِي إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝ مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فِي جَوْفِهِ ۝ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تَطْهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ۝ أَذْعَوْهُمْ لِأَسْبَابِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝ الَّتِي أُولَى الْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَمْسِهِمْ وَأَرْوَاجُهُمْ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝ وَإِذَا أَحَدًا مِنَ الَّذِينَ تَلِيْتُمْ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ مِنْ قُوْجٍ وَلِبْرِهِمْ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ۝ لَيْسَ لِلصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ۝ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ۝ هَالِكًا ابْنَى الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ۝ وَإِذْ يَقُولُ الْمُفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝ وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَرَسَّاتٍ مِنْهُمْ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْعَدْوِ إِنْ يُؤْتَا عِوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعِوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ۝ وَلَوْ دُحِيتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَوْفَاقِهِمْ أَسْبَابُ الْفِتْنَةِ لَأَنصَرَفُوا وَرَأَوْهَا وَمَا تَلَبَّسُوا بِهَا إِلَّا بَسِيرًا ۝ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّوهُمُ الْأَذْبُرُ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مُسَوَّلًا ۝ قُلْ لَنْ يَفْعَلَكَ الْيَرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُنْعَمُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِيكُمْ مِنْ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَحِثُّونَ لَهُمْ مِنَ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ فَلَمْ يُنْصَرَفْ وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْنَهُمْ يَمْطَرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْنِي عَنْهُ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِالسِّنَةِ جَدَايَ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمَرُوا فَحَبِطَ

اللَّهُ أَعْمَلَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَلَٰكِنْ بَآتِ الْأَحْزَابُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَذَكَّرُونَ
فِي الْأَحْزَابِ يَسْتَلُوكَ عَنْ آبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ الأحزاب: ۱-۲۰

لغتونه:

(ادعاء کم) متبني زوی ته وایې هغه چي دبل چاروی وي او خان ته یې نسبت وکړی شي په لسان العرب کې وایې چي (دغی) هغه چاته وایې چي له پلاره پرته بل چاته منسوب شي (اقسط) بنیم عادلانه او ویل کېږي (اقسط الرجل) کله چي عدل وکړي اوبیا (قسط الرجل) کله چي ظلم وکړي (مسطورا) لیکلی شوي چي نه ورکېږي (مبالغه) په قسم سره مؤکد شوی عهد او پیمان (المناجر) د حنجره جمع او حلق ستوني ته وایې (بشر) د مدینې منورې پخوانی نوم او رسول الله ﷺ طیبه و نوموله (عورة) ناخوندي هغه ځای چي پکې نارینه نه وي ویل کېږي (دار معورة) يعني ناخوندي سرای هغه چي ورننوتل آسانه وي جوهرې وایې چي (عورة) هر هغه ځای ته ویل کېږي چي انسان له دښمن څخه ورباندې وېرېږي هغه که کنډو وي یا بل دنتوتلو غار (۱) (افطار) د قطر جمع اولوري طرف ته وایې (بعضکم) ژغوري مو، منع کوي مو (الموقوف) په شا کونکي، گرزونکي له (عاق) څخه اخیستل شوی دی

دنزول سبب:

أ - روایت کېږي چي په قریشو کي یوتن چي جمیل بن معمر نومېدو خورا هوښیار او د حافظې خاوند وو او قریشو به ویل چي دغه ډیر څه یادوي ځکه دوه زړونه لري نوالله ﷺ دا آیت نازل کړه ﴿لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَتٍ فِي جَوْفِهِ﴾ (۱)
ب - روایت کېږي کله چي نبي ﷺ د تبوک د غزالپاره چمتو والی اعلان کړ ځیني خلکو ویل موږ به له مور او پلار سره مشوره وکړو نوالله تبارک و تعالی دا آیت نازل کړه ﴿الَّذِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أُنْفُسِهِمْ﴾ (۲)

تفسیر:

﴿بَتَّانِيهَا أَلَيَّ أَلَيَّ اللَّهُ﴾ ای نبي (محمد ه ۱) ووېرېږه (تل) له الله څخه ، ندآء د تشریف او تعظیم لپاره شویده ځکه چي د نبوت منصب د تعظیم و تکریم گواهي ورکوي يعني په تقوی باندې تل تر تله ثابت اوسه . ابوالسعود وایې چي رسول الله ﷺ ته د نبوت په عنوان ندا کول دهغه د شان سترتوب ښيي او مراد له تقوی څخه دهغه زباتوالی او په هغې باندې ثبات او ټینګاردی ځکه چي هغه خورا پراخه ساحه

(۱) لصحاح (عور) ماده

(۲) زاد المیر ۲، ۳۴۹

(۳) اللوسي ۲۱/ ۱۵۱

لري په توله ساحه يې څوک نشي رسدلای (۱) ﴿وَلَا تُطِيعُ الْكُفْرَانَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ و مه مننه (حکم) د کفرانو و منافقانو (کنه چي تانرمي اوتسهل ته بولي چي ددوی خدايانوته بدونه وايي اوددوی خبروته غورمه نسه که څه هم دوی داسي درته ښکړه کړي چي دغه نصبحت او خسرخواهي ده منسرين کرام وايي مشرک نوبه رسول الله ته ويل چي ددوی معبودان دي په بدونو مونو اوصفتونو نه ستايي اوداسي دي و يې چي دغه معبود ن شفاعت کولای شي خورسول الله ﷺ دغه بده وگنله وکرکه يې ترې وکره چي دغه آيت نازل شو (۲) ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ بېشکه چي الله ښه عالم دی (په هرشي) ښه حکمت والادی (يعني الله دخپلو بندگانو په عملونو او کړو وړو عالم دی اوڅه چي يې په زړونو کي دي ورته معلوم دي ددوی چاري په تدبير د حکمت سره سرته رسوي ﴿وَأَتَّبِعْ مَا يُوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ اومتابعهت کوه (ای محمده) دهغه حکم چي درلېږل کېږي تاته له جانبه درب ستا (له شريعت اودين حکيم څخه په قرآن کریم منگولي ولکوه هغه چي تاته رانازل شوی دی) ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ بېشکه چي الله دی په هغو کارونو چي تاسي يې کوی ښه خبردار (ستاسي د چارو هېڅ څيز ورڅخه پټ نه دی په هرڅه به جزا درکړي) ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ اوتوکل وکره په الله (هغه ته په گردواوورو کي پناه بوسه) ﴿وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ اوکافي بس دی الله کارجوړونکی (مرستندوی اوساتونکی ستا اوملگرو دی بيا نه تعالى د جاهليت گمانونه د حق په رښتوني بيان داسي باطلوي چي ﴿مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوَابٍ﴾ نه دی پيدا کړی الله لپاره د هېڅ سړي دوه زړونه په دتنه دده کي مجاهدوايې دغه آيت دقرېشو دهغه تن په باره کي نازل شوی چي دوی به ورته له ډېره زېرکتيا او هوبنياري (ذاقلبين) وايواوده به هم دعوی کوله چي زما په سينه کي دوه زړونه دي په هريوه باندي دمحمد تر عقل زه زيات عاقل يم (۳) ﴿وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ أَلْفَىٰ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ﴾ اونه دي گرزولي الله ښځي ستاسي هغه چي ظاهر کوی تاسي له هغو څخه ميندي ستاسي. ابن جوزي (رحمه الله) وايي الله داسي اعلانوي چي مېرمن مورنشي کېدای او په جاهليت په دغه خبره ښځه طلاق کېدله چي کله به يې هغې ته وويل (ته په ماباندي لکه دمور شاغوندي يې) (۴) ﴿وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ﴾ اوندي گرزولي الله هغه په زامنو بلل شوی ستاسي (واقعي) زامن ستاسي ﴿ذَلِكَم فَوَ لَكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ﴾ دغه (گړدي چتي) خبري ستاسي دي په خولو ستاسي (چي هېڅ حقيقت نلري) ﴿وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ﴾ اوالله حق وايي (هغه چي له واقعيت سره سمون لري اوله هره لوري سره مطابق وي) ﴿وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ﴾ اوهمدغه (الله) سمه

(۱) ابوالسعود ۲۰۱/۴

(۲) القرطبي ۱۱۵/۱۴

(۳) القرطبي ۱۱۲/۱۴

(۴) زادالمسير ۳۵۰/۲

صافه لاره سسي، غرض او مقصد به آيت سرييف کي د ج هليت د دوری غلط گمانونه اوبې خايه انگړني دي چي ورباندې د بطلان کرښه راکړي لکه چي د يو چا په سينه کې دوه زړونه نشي کېدای همداسي سني کېدای چي د يو چا ښځه دې دهغه مور شي او يادې (منسې) زوی بلل شوی دهغه رښتونی حقيقي زوی وگرزی نو دوی څرنکه هغه مېرمني چي ظهرو سره کوي خپلي ميندي وبولي؟ او يا څرنکه هغه ر من بلل شوي کسان چي د بل چا اولادوي ددوی زامن کېدای شي؟ سره له دې چي ددوی له نسله څخه نه دي بيا الله معالی فرمايې چي دوی دخپلو پلرونو په نامه ي دوي فرمايې: ﴿ اَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ﴾ او بولئ ناسي دغه (ادعيا) پلرونو ددوی ته دغه (نسبت) اصلي پلرونو ددوی ته (دېر برابر) (او غوره) دی د الله په نزد سره (۱) ابن جرير وايې معنا دا چي د دوی منسوبول خپلو پلرونو ته د الله په نزد خور ابرار او رښتوني او غوره دي تردې چي تاسو يې له پلرونو پرته بل چاته نسبت کړئ (۲) ﴿ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ﴾ پس که نه پېژنئ تاسي پلرونه ددوی (ای مؤمنانو) پس دوی ستاسي وروڼه دي په دين کي ﴿ وَمَوْلَايُكُمْ ﴾ او دوستان ستاسي دي (په دين او اسلام کي) نو بايد يو څوک داسي ورته ووايې ای وروڼه! ای دوسته! چي ديني ورورولي او دوستي مقصدوي ابن کثير وايې الله تعالی امر کړی ترڅو نسبتونه د ادعياوو خپلو اصلي پلرونو ته وکړئ شي او که يې پلرونه نه پېژندل بسادي وروڼه او دوستان وپېژني پرځای ددې چي ځان ته يې په زوی ونوموي اوله دې کبله رسول الله ﷺ زید بن حارثه ته وويل چي (أنت اخونا ومولانا) (۳) ابن عمر رضی الله عنهما وايې چي موږ به زید بن حارثه زید بن محمد بالوترڅو چي دا آيت نازل شو چي ﴿ اَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ﴾ (۴) ﴿ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ ﴾ او نشته پر تاسي (هيڅ) گناه په هغه څه کي چي تاسي پکي خطاشوي يې (پرته له خپله پلاره موبل چاته منسوب کړي وي لکه چي وايې (زید بن محمد) ﴿ وَلَكُمْ مَا تَمَسَدْتُمْ قُلُوبُكُمْ ﴾ وليکن شته گناه په هغه شي کي چي قصد يې وکړي زړونه ستاسي (اوبې له خپله پلاره يې قصد ابل چاته نسبت وکړي) ﴿ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا رَحِيمًا ﴾ اودی الله ښه ښوونکی دېر رحم لرونکی (چي له خطا کار څخه عفو کوي او په مؤمنانو رحم فرمايې وروسته الله ﷻ درسول الله ﷺ شفقت او نصيحت پخپل امت باندې داسي ستايې ﴿ أَلَيْسَ أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴾ (د الله) نبی (محمد) دېر ور لاتی دی له مؤمنانو سره ترڅو ننو ددوی) يعني رسول الله پر خلکو مؤمنانو ددوی تر خپلو ځانونو لاهم مهربان دی اوددی حقدار دی چي په ټولو ديني او دنيوي چارو کي يې حکم ته غاړه کښېښودل شي طاعت يې

(۱) تفسير آيات الاحکام للصابوني ۲/ ۲۵۴

(۲) الطبري ۲۶/ ۷۲

(۳) مختصر ابن کثير ۳/ ۸۲

(۴) أخرجه البخاري

واجب ولازمه دی ﴿وَزَوْجَهُ اُمَّهُنَّ﴾ او بنهي ددغه (نبي دالله) ميندي ددوی دي (تعظيم او تحريم)
 ابوالسعود وايي دهغوی منزلت دمیندو منزلت دی په حرمت او اسحقان دتعظيم کي اوله دی پرته
 بيا هغوی لکه اجنبیاتي دغسي دي (١) ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ او خاوندان د خپلوې ځيني ددوی ډېروړ لائق دي پر ځینو نورو (په میراث کي)
 په (حکم د) کتاب دالله کي له مؤمنینو (انصارو) اوله مهاجرینو څخه ﴿إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَيَّ أُولِيَاءُكُمْ مَعْرُوفًا﴾ مگر خود اچي وکړي (پخپل ژوند کي) له دوستانو خپلو سره (چي انصار او مهاجرین دي) څه
 احسان (یا ورته د مرگ په وخت کي وصیت وکړي دغه جائز دي ځکه چي الله تعالی خپل بندگان دا احسان
 او ښکني لوري ته هڅولي دي مفسرین کرام وايي چي دادهغه حکم نسخ دی کوم چي پخوا به
 مسلمان نو په ایماني اخوت او هجرت باندې یوله بله میراث ووړ (٢) ﴿كَانَ ذَلِكَ فِي كِتَابِ
 مَسْطُورًا﴾ دی دغه (توارث په مینځ ددوی الارحامو خپلوانو کي) په کتاب (عزیز) کي لیکلی شوي (چي)
 تغیر او تبدیل نه مومي قناده وايي معناد اچي دالله په نزد لیکلی شوي چي کافر له مسلمان څخه میراث
 نشي وړلای ﴿وَإِذَا أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ﴾ او (یاد کړه ای محمده!) کله چي واخیست موږ له ټولو
 انبیو و څخه عهد (ټینګ په قسم) ددوی (چي په درباندي لازم شوي حکمونو به وفا کوی او ځيني به
 د ځینو نورو تصدیق کوی او در رسول الله محمد ﷺ او نورو نبیانو په رسالت به ایمان راوړی ﴿وَمِنْ
 نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ﴾ اوله تانه اوله نوح نه اوله ابراهیم نه اوله موسی اوله عیسی زوی
 دمريمي نه (چي دغه مشهور پیغمبران اولو العزم دي اود اچي رسول الله (محمد) یې ترگړدو له مخه
 یاد کړ ترڅو چي مزید شرف او تعظیم یې بیان شي بیضاوي وايي دغه انبیاء علیهم السلام یې په ځانگړي
 توگه ځکه ذکر کړل چي دوی د شریعت خاوندان او مشهور کسان دي او چي ږومبی له ټولو یې محمد رسول
 الله ﷺ یاد کړ چي دشن تعظیم او تکریم یې وشي (٣) او ابن کثروايي چي له رسول الله خاتم الانبیاء څخه
 یې ځکه پیل کړل چي شرافت او ستر مقام یې وښيي او بیا یې دمودې اوزمانې په ترتیب سره یاد کړل (٤)
 ﴿وَإِذَا أَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ او واخیست موږ له دغو (ټولو انبیاءو) څخه (په قسم سره) محکم عهد (چي
 د رسالت د تبلیغ په لاره کي به پخپلو و جانیو وفا کوي ﴿لَيَسْئَلَنَّا الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ﴾ ډېره ددې چي
 ویونښتي (الله) له صادقانو څخه له صدقه (رښتیا) ددوی (چي خپل قوم ته یې د رسالت تبلیغ کړی دی؟
 صاوی وايي چي حکمت له یو ښلود انبیاءو سره له علمه دالله تعالی په رښتنولي دانبیاءو ددای چي

(١) ابوالسعود ٢٠٣

(٢) ردالمسر ٣٥٤

(٣) لیبصوي ١١٤

(٤) مختصر ابن کثیر ٨٢٠٣

د کفر و نفيح اور سوايي د قيامت په ورځ وشي^(۱) قرطبي وايي چي دلته د اتنبه شته چي کله ايس،
عليهم السلام هم پوښتل کېږي نور خلک به ولي نه پوښتل کېږي؟ او د پوښتني گټه د کفارو توښه دي
لکه چي الله تعالى عيسى عليه السلام ته فرمايي ﴿أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُوا مِنِّي آلِهَةً مِّن دُونِ اللَّهِ﴾
(السنده ۱۱۲) (۲) ﴿وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ او الله تيار کړی دی له پاره د کفرانو عذاب دردناک (په سبب
د کفر د دوی او په سبب د دې چي له حق څخه څنګ کوی وروسته الله تعالى دا حزاب د غزا پېښې داسي
بيانوي چي نه خومره سر نعمت درباندي وکړ ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ ان
هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) ياد کړئ تاسي نعمت د الله پر تاسي ﴿إِذْ جَاءَكُمْ
جُودٌ﴾ کله (چي (په غزوه دا حزاب کي) راغلي تاسي ته لښکري (د کفارو او پرتاسي را وگرزېدې
ابو السعود وايي چي مراد له لښکرو هغه گوندونه چي قریش، غطفان، د قريظه او بني نضير يهودان وو
او تقريباً دوولس زره کسان وو کله چي رسول الله ﷺ دغه واورېدل د سلمان فارسي عليه السلام په اشاره يې په
مدینه منوره د خندق راتاوولو کار پيل کړ او درې زره مسلمانان يې لښکري تيار او د خندق په وړاندي يې
مېشت کړل او سخته وېره خپره شوه، مسلمانانو د ډول ډول گمانونه وکړل منافقان راپاڅېدل او (معتب بن
قشیر) وويل موږ ته محمد د کسري او قيصر د خزانو د عدي را کوي خوموږ اودس ماتي ته نشو تلای^(۳)

﴿فَازْسَلْنَا عَلَيْهِم رِيحًا وَجُودًا لَّمْ يَرْوِهَا﴾ نور او لېږل موږ پردوی باد او داسي فوځونه (د ملانکو) چي تاسي
دوی (هيڅ) نه ليدلې يعني پردوی موسخت باد راواوړاو او د پرنستو لښکري مو راواستولې چي
نژدې يوزرتنه پوځ وو مفسرين کرام وايي چي الله پاک په سخته توره او سره شپه کي ورباندي د صب باد
راواوړاوو چي د دوی ډېگونه يې واپړول او څېمې يې له بېخي وايستلې او سري يې پر ځمکه وويشتل
الله پاک ملانکي راواستولې چي د دوی په زړونو کي يې رعب او وېره وراچوله^(۴) ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرًا﴾ (او دی الله په هغو کارونو چي تاسي يې کوی ښه ليدونکی) يعني الله تعالى ستاسي په
کړو وړو چي خندق کيښی اوله رسول الله سره په دغه وخت کي په مرسته دوام او ثبات کوی ښه ليدونکی
دی ﴿إِذْ جَاءَكُمْ مِّن قَوْكُمْ﴾ کله چي راغلي تاسي ته د کفارو لښکري له پاسه (د ختيز له لوري چي هغه
اسد او غطفان وو) ﴿وَمِنَ آسْفَلِ مِصْرَ﴾ اوله ښکته (لوري) د تاسي (د لوبديز له لوري چي قریش،
کنانه او د عربو لڼد غر (اوباش) وو مقصد دا چي مشرکان له مشرق او مغرب څخه راغلل او په مسلمانانو
باندي لکه چې لاسوندي په مړوند راتاووي هسي را وگرزېدل او د بني قريظه يهودانو ورسره مرسته وکړه
د رسول الله عهد يې مات کړ اوله مشرکانو سره ملګري شول هغه وروچي وېره زیاته شوه او ابتلاء

(۱) الصاوي علی الجلالين ۳/۲۹۹

(۲) القرطبي ۱۴/۱۳۲

(۳) ابو السعود ۴/۳۰۴

(۴) الصاوي علی الجلالين

خوراستره شوه ځکه الله فرمايې ﴿وَاِذْ زَاغَتِ الْاَبْصَارُ﴾ وکله چي سترگي خړي کړې شوې (له هيبت او ويرې نه) ﴿وَلَفَّتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ﴾ او ورسېدل زړونه ستوني ته (له ډېري وېري) دغه د سختي وېري لپاره تمثيل دی لکه چي د هر چا زړه ستوني ته له ډېره کړاو او هيښته راختلی وي (١) ﴿وَتَطْمَنُّنَ بِاللّٰهِ الْقُلُوبُ﴾ او گمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز گمانونه. حسن بصري رحمه الله وايې: چي منافقانو داسي گمان وکړ چي مسلمانان به له بېخه وايستل شي او مسلمانانو هسي گمان وکړ چي دوی به بری مومي نو مسلمانانو د خير گمان وکړ او منافقانو د شر گمان ابن عطيه وايې نژدې وو چي مسلمانانو په دې اضطراب کي هسي گمان کړی وای چي دا څرنگه وعده خلافي وشوه او دغه داسي وسوسې دي چي مؤمنانو ته رسېږي او بنيادم يې دفع نشي کولای او منافقانو تلوار وکړه او ويې ويل چي موږ ته الله او پيغمبر دوکه راکړه (٢) ﴿الْعِيَاذُ بِاللّٰهِ﴾ ﴿هَٰذَا لَكَ اَبْتٰى الْمُؤْمِنُوْنَ﴾ پدغه وخت کي مؤمنان وازمويل شول (له منافقانو څخه) قرطبي وايې دغه ابتلاء په وېره او قتال سره وه همداراز په ولېره، محاصره او جگړه کولو يو ستر ازموينست وو (٣) ﴿وَزُلْزِلُوْا زَلْزَالًا مُّشِدِّدًا﴾ او وڅوڅول شول په څوڅولو سختو سره (لکه چي ځمکه يې ترېنولاندي په زلزله او وڅوڅېږي ابن جزوي وايې چي د زلزلې اصل سخت څوڅول دي او دلته مراد ځني اضطراب د زړونو او د هغو بڼو رېدل دی (٤) ﴿وَاِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ او کله چي وويل منافقانو او هغو کسانو چي د دوی په زړونو کي (د نفاق) ناروغي وه (ځکه چي ايمان يې زړه ته ننوتلی نه وو) ﴿مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اِلَّا غُرُوًا﴾ نه ده وعده کړي له موږ سره الله او رسول د دغه (الله) مکر په تېرايستلو سره (باطله او دوکه صاوي وايې چي دغه ويونکی (معتب بن قشير) ووهغه چي ويل به يې: محمد موږ ته د فارس او روم د فتحي خبر راکوي اوس داودس تازه کولو لپاره هم له وېري څخه چېرته گوښه کېدلای نشود دغه د تېرايستلو پرته بله وعده نه ده (٥) چي محمد (ص) مو تېر باسي ﴿وَاِذْ قَالَتْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ﴾ او کله چي وويل يوې طائفي له دغو (منافقانو) څخه چي هغوی (اوس بن قيطي) او دده پلويان وو (أبي بن سلول) او د هغه پيروان وو ﴿يٰۤاَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوْا﴾ ای د يثرب خلکو نشته ځای (د هستوگني) تاسي ته پس بيرته وگرزوئ (پرېږدئ محمد او ملگري يې) ﴿وَنَسْتَدِيْنُ فَرِيْقَ مِّنْهُمْ اَلَّتِيْ﴾ او اجازه د بيرته تللو غواړي يوه ډله له دوی له نبي څخه (او غير معقول عذرونه وايې چي) :

(١) القرطبي د دغي معناله عکرمه رضي الله عنه څخه را نقل کوي او څرگند دادي چي زړه يې له ډېره تکانه او اضطرابه گواکي ستوني ته راختلی وو.

(٢) البحر المحيط ٢١٧/٧

(٣) القرطبي ١٤٢/١٤

(٤) التسهيل ١٣٤/٣

(٥) حاشية الصاوي ٢٧٢/٣

﴿قُلْ يَقُولُونَ إِنِّي نَوْنَا عَوْرَةً﴾ ۱ وای چي بيشكه زمونږ کورونه (له سړيو) تش پراته (خالي) دي (وهرېزو چي دبسم ياغل ورته مخه نکړي) ﴿وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ﴾ (الله سي تکذيب فرمايې) حال داچي نه دي تش پراته کورونه د دوی (لکه چي دوی گمان کوي) ﴿إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا﴾ ۲ نلري اراده دوی (پدغه تگ سره) مگر د تېښتي (له جنگه او په مضارع سره تعبير کول چي) ﴿وَيَسْتَفْزِذُونَ﴾ ۳ دی لپاره داستحضار راوړل شوی لکه چي اورېدونکي هم دا اوس ورته گوري اودوی خپل عذرونه او حيلې وړاندې کوي بيايې الله داسي رسوا کوي چي ددوی کذب او نفاق ښکاره کوي: ﴿وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سَأَلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا﴾ ۴ او که رانني ايستې شي (دغه کفار) پردوی (منافقانو) له اطرافو ددغي (مدينې منورې) بيا له دوی څخه د کفر بيا له مسلمانانو سره د جنگ فتنه وغوښتل شي نو خامخار به شي دوی هغي (فتنې) ته (او د کفارو ملگرتيا به وکړي) ﴿وَمَا تَلَبَّثُوا فِيهَا إِلَّا بَسِيرًا﴾ ۵ او څنډه به ونکړي په دغه قبول دفتنې کي مگر لږ (ځکه چي سخت په فساد ککړ دي حق ورڅخه تللی ايمان يې بايللی له لږ ويږي او ترهي سره هم ايمان تينگولای نشي) (دغه ددوی تر ټولو ستره بدمرغي ښيي) ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلَّفُوا أَلَا فِتْنَةً﴾ ۶ او خامخا به تحقيق وو دوی چي له الله سره يې وعده کړي وه پخواله دې نه چي وبه نه گرزوي (په جنگ کي) شاوي خپلي) يعني دغه منافقان هغه څوک دي چي له الله سره تينگه وعده کړي وه تر پخواله دې جنگ د خندق او وروسته دبدر له جنگه چي له جگړې څخه به هډونه تېښتي ﴿وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا﴾ ۷ (اودی عهد د الله پوښتېدلی شوی) يعني دغه وعده په وفا کولو وړ اولانقه وه ځکه دوی به له هغي څخه وپوښتل شي او پدې کي وعيد او تهديد نغښتی دی. قتاده وايې کله چي منافقان دبدر له غزا څخه پټ شول او هغه څه يې وليدل چي الله جل جلاله اهل بدر ته له کرامت او مرستي څخه ورکړل نودوی وويل که الله موږ ته جگړه راوليدله خامخا به وجنگېږو (۲) ﴿قُلْ لَّنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ﴾ ۸ (ووايه (ای محمده دوی ته) چي له سره به نفع نه رسوي تاسي ته تېښته که چيري تاسي له مرگه اويا قتل و تېښتی) يعني ای محمده دغو منافقينو ته ووايه هغه څوک چي له جنگه ددې لپاره تېښتي چي ژوندي پاتي شي نو ستاسي تېښته به ستاسي عمرونه اوږده نکړي اوله سره به مو اجل وروسته نکړي اونه به مرگ درڅخه وگرزوي) ﴿وَلَا تَنْتَعِمُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ۹ او کله چي وتېښتی نو ژوندي به پاتي نکړی شی مگر لږ وخت (ځکه چي مرگ هر چاته راتلونکی دی او څوک چي په توره ونه مري په بل څه مري) ﴿قُلْ مَنْ ذَا

(۱) دغه دقتاده او ابن زيد وينا او ابن جرير غوره کړي ده قرطبي وايې چي سدي، حسن او فرآ، وايې معناداچي به به شي پاتي به مدينه کي وروسته له ملگرتيا د کفره مگر لږ کسان چي مگر د به هلاک شي اولومړی وينا د اکثر و مفسرين کراموده اودغه ددوی د کمزور و نيتونو اوزيات نقد له محي که چيري کفار ورته راگډ شي ددوی به هم کفر ورسره اعلان کړي
قرطبي ۱۴/۱۵۰

(۲) حاشية الصاوي ۳/۲۷۳

لَا يَبْقِيَنَّكُمْ مِنَ اللَّهِ ﴿۱﴾ ووايه (ای محمده دوی ته ۱) څوک دی هغه ذات چي وساتي تاسي له (عذاب) دالله تعالیٰ ﴿۱﴾ اِنْ ارَادَ بِكُمْ شَوْءًا اَوْ ارَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ﴿۱﴾ که چيري اراده وفرمايي پرتاسي دبدي (هزیمت) ، یا اراده وفرمايي پرتاسي درحمت (ژوندي پاتي کېدلواونصرت) ﴿۱﴾ وَلَا يَحْدُونَ لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكُمْ وَلَا يَصْبِرُ ﴿۱﴾ اونه به مومي دوی خپلوخانونوته بې له الله کوم دوست (فريادرس) اونه کوم مددگار (دفع کونکی دضرر) ﴿۱﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّضِينَ مِنْكُمْ ﴿۱﴾ په تحقيق سره الله ته ښه معلوم دي منع کونکي له (جهاده) له تاسي (هغه منافقان چي دخلکو عزائم سستوي اوله جنگه بې راگزوی) ﴿۱﴾ وَالْفَائِلِينَ بِإِحْوَانِهِمْ هُمْ إِلَيْهَا ﴿۱﴾ او وېونکې خپلو وروڼوته (چي) راشي په لوري زموږ (چي آرامي ، هوسايې اوراحت ومومي) يعني اوهغه کسان چي خپلو دکفراونفاق وروڼوته وايې چي موږته راشي محمداو ملگري بې خوشي کړي چي هلاک شي تاسي له دوی سره ملگري مه جنگېږئ الله فرمايي ﴿۱﴾ وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۱﴾ اونه راځي دوی جنگ ته مگرلږ (لږه دريآه اوسمعت) ، صاوي وايې چي شان د همدغو کسانو چي خلک له جنگه منع کوي همدا سي دی چي جنگ ته نه راځي مگرلږ کله ناکله هغه هم دناولي او پلييت مقصد لپاره وي (۱) په البحر المحيط کي ليکي معنادا چي نه راځي جنگ ته مگر په راتگ لږ سره له مسلمان نوسره راووزي چي گواکي دوی بې ملگري دي جنگ نه کوي مگرلږ کله چي مجبور او ارشي نو ددوی جنگ کول دريآه لږه دی حقيقت نلري (۲) ﴿۱﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ﴿۱﴾ (بخيلان دي (په دوستي شفقت له تاسي سره اونصيحت) پرتاسي (چي خير خواهان مونه دي) ﴿۱﴾ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْتَنَبُ مِنْ أَلْمُوتِ ﴿۱﴾ (پس کله چي راشي وېره (ددښمن) نووېه وينې ته دوی چي گوري به تاته (ترهور) چي چاپېرېه جوړلي (گاتي) دسترگوددوی په شان دهغه چا چي بېهوښي راغلي وي په هغه (دځنکندن) دمرگ) يعني کله چي قتال پېښ شي نوته به دغه منافقان پداسي فوق العاده وېره کي وگوري چي مثال دي کله نه وي ليدلی سترگي به بې ردي بدي راخلي وي لکه چي څوک دمرگ په سکر اترکي وي قرطبي وايې چي دغه ددوی دې زړه والي اوجبن ستاينه ده ځکه چي بې زړه ښي اوکين لوري ته گوري اونېغي سترگي اروي دېرخله خوله وېري وېري ورباندي بې هوښي رځي (۳) ﴿۱﴾ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ ﴿۱﴾ کله چي وېره لاړه شي (جگړه پای ته ورسېږي) نو دوی تاسي ته په تېرو ژبوسره ضرر رسوي (اوپه پېغور اوبدي بيانولو کي مبالغه کوي قتاده وايې کله چي دغښتونودوېش وخت وي نو تاسي ته ژبه ورشي اودايې موږته بې راکړئ موږ ستاسوسره ووتاسي څوترموږ وراومستحق نه ياست هوډ جگړې په وخت ترگرځوخلگودوی بې زړه او ډارن وي خود ولجې (غښت) ددېش په وخت کي ترټولو ژب غړاند

(۱) حاشية الصاوي.

(۲) البحر ۲۲۰/۷

(۳) القرطبي ۱۵۳/۱۴

اوبخیلان وي (۱) ﴿ اَشِيعَةً عَلَى الْحَيِّ ﴾ (بخیلان (حریصان) وي په خیرکي) يعني دوی تاسي سره سره مخاطبه کوي چي د بخیلانوي دوی په غنیمت اومال ترلاسه کولوکي دهرحریصان وي ﴿ اُولَئِكَ ﴾ بُوْمُنُوْا ﴿ دغه کسان (دجنگ گیدران دولجې زمربان) ایمان بې ندی راوړی (په حقیقت سره) که دغه په ظاهره خان مؤمن گڼي) ﴿ فَاحْبَبْتُ اَللّٰهَ اَعْمَلَهُمْ ﴾ پس باطل کرل الله عملونه ددوی (ځکه چي یس داعمالوپه قبلېدو کي لومړی شرط دی) ﴿ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اَللّٰهِ بَسِيرًا ﴾ اودی دغه (ابطال داعمال) په ان باندې آسانه، وروسته الله تعالی هغه څه بیانوي چي ددوی په بې زړه توب دلالت کوي فرمایي ﴿ بِحَسْرَةٍ اَلْاَعْرَابِ لَمْ يَذْهَبُوْا ﴾ (گمان کوي دغه (منافقان) په لښکرو (دکفارو) چي تللي نه دي) (بیرته په ماتې يعني دغه منافقان له بهرې وهرې داسي گمان کوي چي دقریشي کفارو اونورو دلو تپلولښکري چي په مدینه راتاوشوي وې تللي نه دي (حال داچي هغه تللي دي) ﴿ وَلَئِنْ يَّاتِ الْاَعْرَابُ يُّوَدُّوْا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُّوْا ﴾ فِي الْاَعْرَابِ ﴿ او که چېرې بیاراشي لښکر (دکفارو جنگ ته) نومنافقان دا دوست گڼي چي دوی کاشکي په لیري کلیو) داعرابو کي وای (وتلي له بناره) ځکه دوی له جنګه سخت وهرېږي اوپرتاسي باندې دهلاکت انتظار کوي ﴿ يَسْتَلُوْكَ عَنْ اَنْبِيَائِكُمْ ﴾ چي پوښتني به یې کولې (له لیري) له (احوالو) خبرو ستاسي (چي څه ورته پېښه شوه؟) آیا مؤمنان هلاک اوابوسفیان بریالی شو؟ ترڅو ستاسي حال په خبرونو ترلاسه کړي نه دا چي په سترگومو وويني ﴿ وَلَوْ كَانُوْا فِيْكُمْ مَا قَتَلُوْا اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ او که چېرې وای دغه منافقان په تاسي کي نوجنگ به یې نه ووکړی مگر لږ (دریاء لپاره ځکه دوی دهردارن اوپه ژوندانه مین خلګ دي

بلاغت:

په دې آیتونو کي چي دبدیع اوبیان کومي ښکلاوي شته لنډیز یې دادی:

۱- تنکیرداستغراق اوشمول دافادې لپاره لکه چي فرمایي ﴿ مَا جَعَلَ اَللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ ﴾ او دحرف جر راوړل دتاکیدي استغراق لپاره دی اودنتي سيني ﴿ فِيْ جَوْفِهِ ﴾ یادونه دانکار دزیات انځورولو په مقصد راغلی دی.

۲- اشتقاقی جناس کله چي فرمایي ﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى اَللّٰهِ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴾

۳- دطباق صنعت په مينځ د ﴿ اَخْطَاكُمْ... تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ﴾ اود ﴿ رَحْمَةً... مَوَءَا ﴾ تر مينځ خکه چي مرادله (سوء) خکه شراوله (رحمت) خکه خیردی.

۴- بلیغه تشبیه هلته چي فرمایي ﴿ وَازْوَجَهُ اُمَّهَاتِهِمْ ﴾ دلته د تشبیه وجه اوادات حذف شوی نوبلیغه تشبیه بلل کېږي اواصلي کلام داسي راځي چي (وازاو اج... مثل امهاتهم) په لزوم د درنښت، تعظیم، اجلال او عزت کي.

۵- مجاز بالحذف چي وایي: ﴿ اُولَکَ بَعْضِ ﴾ يعني وړاولاتق دی په وړلود میراث د ځينو کي.

۶- ذکر د خاص وروسته له عام خکه د تشریف لپاره چي فرمایي: ﴿ وَلِذَ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَنِ ثُج ﴾ خکه دغه گردد کړ شوي عليهم السلام د انبياوو په جمله کي راتلل او ځانگړي يې خکه راوړل چي د شان لوړتيا او شرافت يې وښيي.

۷- استعاره چي فرمایي: ﴿ مِثْقَا غَلِيظَا ﴾ حسي څېړي کوم چي دا جسامولپاره استعمالېږي د معنوي څېړ لپاره استعاره کړ چي د ميثاق حرمت عظمت او دروندوالی وښيي.

۸- د التفات صنعت چي پدې کلام کي دی ﴿ لَيْسَ لَكَ الصَّدَقَاتِ عَنْ صِدْقِهِمْ ﴾ او غرض ور خکه تبکيت اود مشرکانو تقبیح ده.

۹- د طباق صنعت چي د ﴿ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ مِنْكُمْ ﴾ تر مينځ دی.

۱۰- تمثيلي تشبیه د الله په دې وينا کي: ﴿ نَدُّواْ اَعْيُنَهُمْ كَالَّذِيْ يُفْتَنُ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ﴾ خکه چي وجه د شبه له متعدد خکه اخیستل شوي ده.

۱۱- په تمثيل کي مبالغه چي فرمایي: ﴿ وَبَلَغَتِ الْقُلُوْبُ الْحَنَاجِرَ ﴾ د زړونو تصوير يې داسي وکړلکه چي په اضطراب او خوځښت کي ستوني ته راپورته شوی وي.

۱۲- کنایه چي فرمایي: ﴿ لَا يُولُوْاْ الْاَذْبُرَ ﴾ چي له جگړې خکه د تېښتي کنایه ده.

۱۳- مکنيه استعاره چي فرمایي: ﴿ سَلَفُوكُمْ بِالْاَيْتِ جِدَادِ ﴾ ژبه يې له تېرې توري سره تشبیه کړه مشبه به يې حذف او له لوازمو خکه يې يوه ته اشاره وکړه چي (سلق) دی دو هلو په معنا چي دغه مکنيه اولفظ د (جداد) يې تر شیع دی.

١٤- دفواصلو توافو سه وروستنبونوروكي لکه ﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ ﴿مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾ و د سي نورچي دکلام بنديست اورونو زياتوي اوخوند وړه آزانکه خبروي او په زړه کي خای پرانيزي (١)

تنبيه.

الله تعالى پخپل کلام کي انبياء عليهم السلام ته ددوي په نومونو خطاب کوي وايي ﴿قِيلَ يَسُوعُ أَهْبِطْ بِسُلْطَنِي مَنَا﴾ (هود ٨٤) ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي ثَمُودَ نَبِيًّا﴾ ﴿قَدْ صَدَفْتَ الرُّبِّيَّا﴾ (الصافات ١٠٥) ﴿قَالَ يَنْتُوَسِقْ إِنِّي أَخْطَأْتُكَ عَلَى نَاسٍ مِّنْ مَّوَالِيٍّ وَبِكَلْبِي﴾ (الاعراف ١٠٤) اورسول الله ﷺ ته يې د خطاب لپاره پرته د نبوت اورمالي له لفظه بله کلمه نه ده کارولي ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (الانفال ٢٤) ﴿يَأَيُّهَا الرُّسُولُ نَعَمْ مَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَبَيِّنَاتٍ لِّقَوْمٍ يُدْعُونَ﴾ (لعمده ٢٧) ترپايه پدې ټولو کي درسول الله ﷺ د شان لوړتيا اود مقام تعظيم دي اودې ته اشاره ده چي دغه سترنبي خاتم الانبياء سيد الاولين والآخرين دي امام الانبياء والمرسلين دي اوموږته له هغه ﷺ سره د ادب ښوونه اوتعليم راكوي ترخويي په ډېر درناوي واچول، عزت سره ډېر ګروپه ښه صفت سره يې وستاېولکه چي فرمايې ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ (النور ٢٣) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَعُصُونَ أَمْرًا مِّنْ عِندِ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ﴾ (الحجرات ٣) (٢)

لطيفه.

که څوک وايي چي رسول الله ته په تقوي امرکول څه فائده لري هغه خودمختياروا امام دي؟ خواب داچي دغه امر د تقوي په ثبات اودوام باندي دي لکه چي الله فرمايې ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ءَامِنُوا﴾ (البقره ١٧٧) يعني په ايمان ثابت واوسئ اويالکه چي مسلمان وايي ﴿أَعِدْنَا الْقُرْطُ الْمُسْتَعِيمَ﴾ (الفاتحه ٢) او هغه ته د سمي لاري ښودنه شوي مقصديي داچي تل تر تله موپه سمه لاره ولرې اوياداچي ورته ووايې خطاب رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دي اومرادور څخه د هغه امت دي.

(١) موږ د بلاغت مثالونه په لنډه ګڼه نو ګه ياد کړل ترڅو لوستونکي له بياني ښکلا څخه څه خوند وڅکي او که نه د الله (ﷻ) په معجز کلام کي خودومره زيات د بلاغت پاڼه اودسان رازونه شته چي انسان يې خوند څکي خو به ژبه ورڅخه تعبيرکول محال وي.

(٢) وګوره هغه بيان چي ابوحيان به البحر المحيظ کي ليکلی او هغه چي قاضي عياض په شفا کي راوړي دواړو په دې هکله ډېري ښې خوندوري او ښايسته ليکني کړي دي.

کله چې الله دا حزب غزوه بیانوله په ترڅ کې یې د منافقانو او مذبذب خلکو دریز څرگند کړ چې له جهاد څخه یې څنګ کاوو او نور یې هم راګرزول یې دې آیتونو کې الله ﷻ مؤمنانو ته امر کوي چې په رسول الله ﷺ پسې اقتداء وکړي دهغه صبر، ثبات، قرباني او جهاد د خان لېاره سرمشق وګرزوي ورپسې بیا دامهات المؤمنین در رسول الله ﷻ دمېرمنو څخه غږېږي او هغوی ته د نبوي زهد اوله دنیا څخه دمخ پرېولو مارپینه کوي ترڅو د نورو مؤمنانو مېرمنو مقدايانی جوړې شي.

لغتونه

(اسود) قدوة او پيشوايي ته وايي په دې کي دوه لغتونه دي يويي دهمزي زهر اود دوهم پېښ دي ويل کيږي
(انسى فلان بفلان) يعني فلاني په فلاني پسي اقتدا وکړه (غه) نذر دده او عهدي يې . ويل کيږي امر
(غه) کله چي و مري تعبیر له مرگه څخه په نجب څکه چي هر ژوندی بايد و مري اود غه يې په غاړه پوردي
اوجي و مري وفات شوگواکي خپل نذري پر ځای کړ^(۱) (صا صيهم) بر جونه ددوی د (صيصه) جمع دي
(امکر) متاع هغه توبني ته وايي چي سړی يې له ځانه سره وړي اوله دې څخه د طلاق شوي ښځي د نفعي
اخيستلو اود زړه د تسکين لپاره هغو جاموته چي دمپړه له خوا ورکول کيږي هم متعه وايي^(۲) (اسر حکي)
اسراح په لغت کي خوشي کولو آزادولو ته وايي^(۳) اودلته مراد ور څخه طلاق دي (تبرجت المرأة)
معنا زينت يې څرگند کړ او پردوته يې خپل محاسن وښودل اصل يې له څرگندولو او ظهور څخه اخيستل
شوی او برج ته چي ويلای شي هم څکه چي ښکاره او سترلوي دي (قرن) اصل يې (أقرن) و وړاء يې حذف
کړه او فتحه يې ماقبل ته ورکړه دوصل همزه يې د قاف له تحرک څخه وروسته چي ورته اړتینه ليدل
کېده وغورځوله نو (قرن) پ تي شو (الرجس) په لغت کي پليدي اونجاست ته وايي او مراد دلته ځني
گناهونه دي څکه گناهکار په گناهونو داسي ناولی او پليت کيږي لکه په نجاستونو باندې چي تن او بدن
ناولی کيږي^(۴)

د نزول سبب

أ - ابن جرير طبري له انس بن مالک څخه روايت کوي وايي چي زماتره (انس بن نضر) د بدر په غزا کي
ونده نه واخيستي او ويې ويل زه له لومړي جنگ څخه چي در رسول الله په ملگرتياوو پاتي شوم که الله
بيا جگړه راوليدله الله به مي وويني چي زه څرنگه له دښمن سره جنگ کيږم؟ کله چي دا حد جگړه پېښه شوه
او مسلمانانومي و خوره نوهغه وويل: ای الله زه به زه بيم له دې کاره چي دغو وکړ (مقصدي يې مشرکان
وو) اوزه تاته معذرت وړاندې کوم له دې کاره چي دانورو وکړ (مقصدي يې مؤمنان وو) او بيا مخ په
وړاندې توره په لاس روان شو چي سعد بن معاذ په مخه ورغی نويې وويل: ای سعد زما دي په الله
سوگندوي چي د جنت خوشبويي دا حد له غره سره احساسوم بيا يې په جگړه کولو پيل وکړ تر څو چي
شهيد شو نو سعد وويل: ای رسول الله مادومره ونشو کړای لکه چي ده وکړل (رضی الله عنه وارضاه) انس
بن مالک وايي موږ هغه د شهيدانو په مينځ کي بيا موند او څه د پاسه اتيا پرهارونه يې په بدن لگېدلي
وو چي يا خودتوري وار وو ، ياد نهزي زخم او ياد غيشي تپ موږ هغه نشو پېژندلای تر څو يې خور راغله
اود گو توبه بندونويې وپېژاند انس رضي الله عنه وايي موږ به ويل چي دغه آيت شريف ﴿لَمِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ

(۱) القرطبي ۱۴-۱۵۸

(۲) المعجم الوسيط ۱/۱۲۷

(۳) المصباح المنير ۲/۲۳۲

(۴) الکشاف ۳/۴۲۵

مَدْفُورًا مَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَصَصَ نَجْمَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْطَرُّ بِهِ دَدَهُ وَدَدَهُ دَمْلُكَرُوبَهُ هَكْلَهُ رَانَا زَلْ شَوِي دِي (۱)

ب- امام احمد له حضرت جابر رضي الله عنه خڻه روايت ڪوي چي حضرت ابوبڪر الصديق رضي الله عنه راغي اور رسول الله نه دورتلوا اجازه يي و غوڻيسته چي نورخلگ هم در رسول الله په دروازه ڪي انتظار ڪوي اجازه ورنڪري شوه اوبيا عمر رضي الله عنه راغي اجازه يي و غوڻيسته ورنڪري شوه اوبيا ابوبڪر او عمر رضي الله عنه ته دنني ورتلو اجازه ورنڪول شوه چي راغلل ڪه گوري رسول الله ﷺ ناست دي او خواوشايي مرميني (رضوان الله عليهن) ناستي دي رسول الله ﷺ هيڻ هم نه وايي حضرت عمر رضی الله عنه وويل زه به رسول الله ته ڇه (مالڪيني) خبري وڪرم بنايي چي وڃاندي نوبې وويل اي رسول الله ا ڪه دزیدلور (دعمر مبرمن) له ماڻه دنقي غوڻيسته وڪري ورمبريه پري تا وڪرم رسول الله ﷺ موسڪي شوچي نوا جي بنڪاره شول اووي ويل: دوي له ماڻه دنقي غوڻيسته ڪوي نوا ابوبڪر رضي الله عنه راولا شوچي عاشه رضی الله عنه ووهي او حضرت عمر بيا حفصي رضی الله عنها ته گوانبهدو دواړو وويل تاسي دواړه له رسول الله ﷺ څه هغه څه غواړي چي له ده سره نشته؟ اور رسول الله ﷺ دوي دواړه منع ڪول اودوي (مبرمنو) وويل چي قسم په الله ڪه به وروسته له دې مجلس څه بيا هغه څه و غواړو ڪوم چي له رسول الله سره نشته اوله ﷺ دخيار آيت نازل ڪر چي **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُحِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَرِيتَهَا**

فَعَالَيْنَ أُمَتَّعْكُنَّ وَأُسَرَّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ڇه نوله عاشي رضی الله عنها څه يي پل ڪره اوورته ويي ويل: زه تاته ديو ڪار په هڪله وایم اونه غواړم چي په تلواره سره پرېڪره وڪري ترڅو دي مور اوپلار په مشوره ڪي درسره ګډه ڪري نه وي هغي وويل: داڅه ڪاردي اي رسول الله؟ نور رسول الله ﷺ دغه آيت ورته تلاوت ڪي هغي رضی الله عنها وويل آيا ستا په باب له مور اوپلار سره مشوره وڪرم بلڪه زه الله اور رسول الله او آخرت غوره ڪوم اوله تا څه غوڻيسته ڪوم چي خپلو مبرمنوته به دي دغه زما غوراوي نه يادوي نور رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل زه الله پاک مشقت بارونڪي نه به را ستولي بلڪه بنودونڪي او آسانونڪي استازي یم ڪه له دوي څه چي هره يوه له مانه وپوښتي زه به يي خبره ڪړم (۲)

ج- أم سلمة رضی الله عنها وايي چي دي رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وويل: اي دالله نبي څه خبره ده چي زه اورم سري په قرآن ڪريم ڪي ذکر ڪري او دبنځو يادونه نه ڪري؟ نواله ﷺ دا آيت نازل ڪي **وَإِنْ**

الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ (۲) دا آيت ترپايه

تفسير:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ڇه خامخا په تحقيق دي تاسي ته (اي مؤمن نو) په (ڪار د) رسول الله ڪي ښه (غوره) اقتداء (چي دده په اخلاص، جهاد، صبر او ٻولو اقوالو، افعالو، احوالو ڪي

(۱) ابن جرير طبري ۸۵/۲۰

(۲) أخرجه الامام احمد كذا في ابن كثير ۹۲/۳

(۳) رواه النسائي في سننه عن أم سلمة

ورپسي افساء وکړي ځکه هغه له ځانه څه نه وایي اونه دخپلو خواهشاتو پیروي کوي هغه
 گردژوند دوحی او تنزیل تابع دی ځکه نودده پیروي او تگلاره پرتا سو واجب ده ﴿لَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ﴾
 ﴿وَالْيَوْمَ الْآخِرِ﴾ لسه دهغه چاچي وی دی داربری له الله او امیدلری (درضاء اولقاء یی) او (دثواب
 دنعمتونود) ورځي وروستی (دقیامت) ﴿وَدَكَرَ اللَّهُ كَثِيرًا﴾ او الله ډیر یادوي (په زړه او ژبه ابن کثیر وایي
 الله تبارک و تعالی خلکو ته امر کړی چي په رسول الله پسي دهغه په صبر، جهاد، ثبات دالله په لاره کي
 پیره داری او نور وچارو کي اقتداء وکړي ځکه نوهلته چي ځيني کسان دا حزاب په جنگ کي پرېښه
 متزلزل، مضطرب شول ورته یې وفرمایي ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ يعني دهغه
 شمائل په ځان کي راوړئ او په هغه پسي اقتداء وکړئ (۱) ورپسي الله دصادقانو مؤمنانو دریزدغه
 جگړه کي ستایي کله چي دوی ددریشولنسکري اوله هغوی سره مل دلی نپلې ولیدی نوله دوی څخه
 دیقین او اخلاص ویناوی څرگندی شوي چي ددوی په ایمان او قرباني یې له ورايه شاهدي ویله الله
 فرمایي ﴿وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ او کله چي ولیدلې مؤمنانو لنسکري
 (دکفارو) نوویل. مؤمنانو دا هغه دی چي وعده کړي ده له موږ سره الله او رسول ددغه (الله دنصرت) يعني
 کله چي مؤمنانو کفار ولیدل چي له هره لوري پردوی راچاپېر شول لکه چي لاس ونډی په مړوند راتاوي
 نو یې وویل چي دغه دالله او رسول الله هغه وعده ده چي موږ ته یې راکړي وه چي کپا وونه او ابتلاوي به
 راځي اوبیه به په دښمنانو بری مومی ﴿وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ او رښتیا ویلي وو الله او رسول ددغه الله
 (چي کله یې موږ ته بشارت اوزبری راکاوو مفسرین کرام وایي کله چي مؤمنانو خندق کیندل یوه ستره
 اوتینگه ډبره یې مخي ته راغله چي ماتول یې له ترانه بهروو رسول الله صلی الله علیه وسلم یې خبر کړ
 او هغه بیا کله راواخیست درې ځله یې ووهله چي دکسری اوروم دمانیو انځورونه یې په شفلو کي
 څرگند شول نور رسول الله دوی ته وویل په بریالیتوب باندي زېری درکوم) او کله چي دوی
 د مشرکانو لنسکري ولیدلې چي دادي راغلي ویي ویل ﴿هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ (۲) ﴿وَمَا رَأَوْهُمْ إِلَّا﴾
 ﴿إِيمَانًا وَكَلِيمًا﴾ اوزیات نه کړو دغو (کفری لنسکرو) مؤمنانو ته مگر ایمان او تسلیم (انهي احکامونه)
 يعني دغه بې سروپ په لنسکرو او سختي تنگسیا او ایسارتیا دوی (مومنانو) ته ورزیات نکړ مگر په الله
 یې قوي او ژور ایمان اودهغه حکمونو ته غاړه ایښودل یې ورزیات کړل ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا﴾
 ﴿عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ﴾ ځيني له مؤمنانو څخه داسي دي چي رښتیا کړي یې ده هغه خبره چي عهد یې له الله
 سره په هغه باندي کړی وو (چي ویلي یې وو که له رسول الله سره یوځای دجنگ کولو موقع راغله دوی به
 ثبات او استقامت کوي څو چي شهادت نه رسېږي ﴿فَمِنْهُمْ مَّنْ قَصَصَ نَحْنُ وَ مِنْهُمْ مَّنْ يَنْطَرُ﴾ پس ځيني له
 دوی هغه دي چي بر سره یې کړ نذر خپل (شهیدان شول لکه انس بن نضر او سیدنا حمزه رضی الله عنهم)

(۱) مختصر ابن کثیر ۳-۸۸ (۲) حاشیه البیضاوی

وڃيئي له دوی هغه دي جي انتظار باسي (د شهادت في سبيل الله) ﴿وَمَا تَدْرُؤْنَ شَيْئًا﴾ و بديل بي نه ڪر
 (عهد خپل سوه ذره هم) په بدلولو سره (ڪوم چي له الله سره بي ڪري وو) ﴿لِيُخْرِجَ اللَّهُ لَصَدِيقِينَ﴾ بصيرت همت
 لپاره ددي چي جزاء ورکري الله رښتنيو ته (په سبب د) رښتيني ددوی (نڀڪه جزا په آخرت کي) ﴿وَبَعْدَ
 التَّصْفِيكِ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾ او په عذاب به ڪري منافقان ڪه اراده و فرمايي د (نعذيب بي چي په
 نفاق کي به بي مړه ڪري) يار جوع په رحمت سره ورباندي وکري (او ورباندي ورحميري چي ايمان راوړي)
 ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ بيشڪه چي الله دي بنه بنسونکي (د خطيئو) بنه رحم والا (په بند گانو) ابن
 کثير وايي: څرنگه چي دالله رحمت او مهرباني پر غضب او فخر غالبه وه آيت شريف بي ورباندي بي ته
 ورسود (۱) ﴿وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْطِهِمْ﴾ او بيرته وشرل الله (له مدينې نه) هغه ڪسان چي کفران شوي
 شوي وو (په ماتي سره له جنگه) سره له قهره خپله (ڏک زړونه هغه چي هغه څه ته نه ورسدل ڪوم چي بي
 هيله وه) ﴿لَمْ يَأْتُوا خَيْرًا﴾ چي ويي نه موند هيڻ خير (بري پر مسلمانانو) يعني دوی نه په دنيا کي
 خير وليدنه په آخرت کي بلڪه خانو نه بي په گناهونو بار ڪرل چي د رسول الله (صلي الله عليه وسلم)
 وڙلوته بي لبخي رانغښتي وي ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ﴾ او ڪفايت وکړ الله مؤمنانو ته دجنگ
 ڪولو (په امداد داستولو دبد او پرښتو ترڅو چي دغه ڪفارو تبديل) ﴿وَكَاكَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا﴾ اودي
 الله قوي بنه زورور ډېر زبردست (چي څوڪ بي مغلوب ڪولای شي ځکه به رسول الله صلي الله عليه
 وسلم ويل لا اله الا الله وحده، نصر عبده وأعز جنده وهزم الأحزاب وحده) (۲) ﴿وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَهَرُوا مِنْ
 أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَافِيهِمْ﴾ اورا ڪوز ڪرل الله هغه ڪسان چي ڪومک بي ڪري ووله دغو (ڏلو احزابو)
 سره (او وعده بي ماته ڪري وه چي بني قريظه وو) له ڪلا گانوددوی (چي هلنه بي پناه اڃسٽي وه)
 ﴿وَوَقَّفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ﴾ او وځورځوله الله په زړونوددوی کي وږه (ترڅو چي خانو نه بي تسليم ڪړل
 او برجونو څخه راڪوز شول. ابن جرير وايي چي دغه آيت دبنی قريظه ديهودوپه باب راغلی دی ڪوم چي له
 رسول الله سره بي عهد ڪري وو (د مسلمانانو د بنمنانو ملاتړ به نه ڪوي) بيبي وعده ماته ڪړه
 اود قريشو ملگرتيا بي وکړه او ڪله چي قريش له مدينې منورې څخه په شاشول نو رسول الله بني قريظه
 محاصره ڪړل ترڅو چي د (سعد بن معاذ) په حکم کولو راضي اورا ښکته شول نو سعد رضي الله عنه داسي
 فيصله صادره ڪړه چي نارينه دي ووژل شي او ښځي، ماشومان دي په اسارت ونيول شي (۳) همدغه دالله
 جل جلاله ويناده چي فرمايي ﴿فَرِيقًا تَقْتُلُونَ﴾ يوه ډله تاسي ووژله (چي داتوسو او نهو سوو برصنځ

(۱) مختصر ابن کثير ۸۹/۳

(۲) أخرجه الشيخان.

(۳) التسهيل في علوم التنزيل ۱۳۲/۳

(و) ﴿وَتَأْسِرُونَ مِرْيَا﴾ او بندي کوله به تاسي بله ډله چي بنځي او ماشومان ددوی و ﴿وَأَرْزَنَكُمْ
 أَرْصَهُمْ وَيَدْبِرُهُمْ وَتَمُوتُمْ﴾ او په ميراث يې درکړه تاسي ته ځمکه ددوی او کورونه ددوی او مالونه ددوی
 ﴿وَأَرْضًا لَمْ تَطْثُوهَا﴾ او هغه ځمکه چي تاسي پائمال کړي نه وه (چي دخيبر ځمکه وه ځکه هغه له بني
 قريظه وروسته دمسلمانانولاس ته راغله اونوري گړدي ځمکي چي له دې وروسته مسلمانانوفتحي
 کړي پکي راځي ﴿وَكَاكَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا﴾ او دى الله په هر څيز باندې ښه قادر (چي اراده وفرمايې)
 هيڅ څيز يې له آسماني موجوداتو او ځمکني موجوداتو څخه مغلوب کولای نشي ابو حيان وايې چي
 الله پاک دغه آيت دخپل قدرت په بيانولو پای ته ورساو واولکه چي دې ته اشاره وي چي مسلمانانوته به
 دپرفتوحات ورپه برخه کوي يعني لکه چي دغه فتح يې درکړه همداسي نور ښارونه ملکونه به هم ستاسي
 په واک کي درکړي (۱) ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا﴾ اي نبي ووايه
 بنځو خپلوته که چيري يې تاسي چي غواړي همدغه ژوندون (لږ) ددنيا (اورونق ښايست) دهغه (يعني
 اي نبي ستاهغو مېرمنوته چي له تاڅخه دنفقې دلگښتونود زياتوالي غوښتنه کوي ووايه که چيري
 ددنيا دښايست اونعمتونو غوښتونکي ياستي ﴿فَنَعَالَيْكُمُ الْمَغْنَمُ﴾ پس راشن چي (طلاق) متعه
 درکړم تاسي ته ﴿وَأَسْرَحَكُنَّ مَرْحَمًا جِيلًا﴾ او خوشي کړم تاسي په خوشي کولو ښکوسره ﴿وَلِدَكُنَّ
 ثُرَدًا﴾ الله ورسوله، والدار الآخرة ﴿او که يې تاسي چي اراده لري دالله اود رسول ددغه (الله) (اوبري په
 نعمتونود کور دآخرت) ﴿فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (پس بېشکه الله تيار کړي دپاره
 دنېکي کونکو (بنځو) له تاسي څخه اجر ډېر لوی) دغه ځواب دشرط دی يعني نوبيا الله دنېکي
 کونکو (محسناتو) لپاره ددوی دنېکي په مقابل کي ستر ثواب چي ستايل يې نشي کېدای تيار کړی چي
 هغه دجنت نعمتونه دي کوم چي نه سترگوليدلي، نه غوږونو اورېدلي اونه دچاپه زړه باندې تېرشوي
 دي په البحر المحيط کي ليکي چي کله الله ﷺ خپل پيغمبر ته بري ورپه برخه کړ احزاب وتښتېدل او بني
 قريظه او بني نضير فتح شول نودرسول الله صلى الله عليه وسلم ازواج مطهراتو خيال کاوو چي
 ديهودوخزاني اوگېني دمسلمانانولاس ته ورغلي نودوی هم رسول الله ﷺ ته وويل اي دالله استازي
 دکسري اوقيصرلوني په ورېښمينو جامواوگانو پسرولي او موبلکه چي ته مووينې په تنگسيا اولورې کي
 ژوند کوو! په رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه خبره شاقه اوسخته شوه چي دوی ورڅخه
 دمزيدولگښتونواوسامانونو غوښتنه وکړه چي له دوی سره دي همداسي معامله اوچلندوکړي لکه چي
 پاچهان اولويان يې له خپلو مېرمنوسره کوي نوالله ﷺ ورته وفرمايل چي دوی ته دي هغه څه ولولي کوم
 چي ددوی په هکله رانازل شوي دي اوپدې وخت کي درسول الله ﷺ (۹) مبارکي مېرمني وې (۱)

﴿يَنْبِئُكَ أَلَيْسَ لِمَنْ يَأْتِيَنَّكَ مِنْكَ يَفْقَهُ مُبَيِّنًا﴾ ۱ اوای دښي ښځو هرڅوک چي راشي له تاسي په يوه ناکاره کار ښکاره (کبيره گناه له کبائر ويا داسي گناه چي په بدې کي له حد نه متجاوز وي ابن عباس رضي الله عنه وايي معنادا چي نشوز او سوء الخلق وکړي (دښي عصيان) (۱) ﴿يُضَاعَفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾ ۲ نودو چنده شي هغې ته عذاب په دوچند (دعذاب دنورو ښځو ځکه چي زيادت دبدوالي دگناه تابع دزيادت دفضل او مرتبې دی) (۲) ﴿وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ ۳ اودی دغه (دوچندي د عذاب) پرالله آسانه ستاسي وجهت اودرسول الله دزوجيت نسبت دالله له عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولای په آيت شريف کي دخطاب تلوين دی وروسته له هغه چي دوی ته مخاطبه دپيغمبر په ژبه کېدل او س دوی ته مستقيماً دالله خطاب متوجه شو ترڅو يې ددې چاري پاملرنه کړي وي اوددوی نصيحت يې مهم گڼلې وي صاوي وايي چي دغه آيتونه دالله له لوري دښي الله مېرمنو ته خطاب اوويناده چي ددوی دبهتري څرگندونه کوي اوددوی مرتبه او مقام ښکاره کوي ځکه ترته او په خطاب کي تشديد ددوی دستري مرتبې تنبيه ورکوي چي دوی رسول الله ته نژدې او په جنت کي درسول الله صلى الله عليه وسلم مېرمني (ښځي) دي نو په اندازه دنژدې والي پيغمبر ته ددوی قرب او نژدېوالي الله تبارک و تعالی ته دی (۲) ﴿وَمَنْ يَفْقَهُ مِنْكُمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعَمَلْ صَالِحًا﴾ ۴ اوهرڅوک چي (تل) اطاعت وکړي له تاسي الله اورسول الله ته اودتېکيو عمل کوي ﴿تُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ﴾ ۵ نو ورپه کړو موږ هغې (ښځي) ته اجر دهغې دوه کړته (دوه چنده په ثواب دنورو ښځو) دوه ځلي به ثواب ورکړو يو ځل په طاعت او تقوی باندې بل ځل درسول الله صلى الله عليه وسلم دخوښي ترلاسه کولو په غرض چي په حسن معاشرت يې ورسره دقناعت ژوند خپل کړی دی ﴿وَأَعْتَدْنَا لَهُمُ رِزْقًا كَرِيمًا﴾ ۶ اوتيار کړی دی موږ هغې ته رزق روزي نېکه (په جنت کي دعزت تل ترته بيا يې ددوی فضيلت په نورو ښځو هسي بيان کړ چي ﴿يَنْبِئُكَ أَلَيْسَ لِمَنْ يَأْتِيَنَّكَ مِنْكَ يَفْقَهُ مُبَيِّنًا﴾ ۱ اي دښي ښځو! نه ياست تاسي لکه يو ټولگی (دمحمدي امت له) ښځو څخه. تاسي ترهغوی افضل او اشرف مقام لری تاسي د خاتم الانبياء زوجاتي ياستی دنور امت دښځو په شان نه یی ﴿إِنْ تَقَبَّلْتُمْ﴾ ۷ که چېرې تاسي پرهېزگاري کوله، دغه شرط دی اوځواب يې حذف شوی ځکه چي ماقبل وربدي دلالت کوي يعني که مو پرهېزگاري کوله نو بيا په خوراسترو مرتبو کي ياست. قرطبي وايي چي الله دښوډه چي د فضيلت بشپړتوب د تقوی په شرط دی ځکه چي الله دوی ته د سيد الاولين والآخرين ملگرتيا ورپه برخه کړي (۲) ابن عباس وايي. معنادا چي پرماستاسو قدر دنورو صالحاتو ښځو په شان نه دی تاسو ماته ډېرې معززي او ثواب موږ پر ستردي کله چي تقوی يې ورلره شرط کړه ځکه چي فضيلت په

(۱) زادالمسیر ۲/۳۷۸

(۲) الکشاف ۲/۴۳۴

(۳) الصاري ۲/۱۷۲

(۴) القرطبي ۱۴/۱۷۷

تقوی تر لاسه کېدای شي په یوازي نبوي پیوستون او اتصال فضیلت نه مومي (۱) ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾
 پس نرمي مه کوئ په خبرو کي (که مو پسته خبره وکړه له نارینه ووسره) ﴿فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَمٌ﴾
 نو به طمع وکړي هغه څوک چي په زړه کي رنځ وي (د گناه او د ښځو خبري اتري خوښوي) ﴿وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا﴾ او وواياست تاسي ښه خبره (تکه سپینه چي پکي نرمي او ماتوالی نه وي کله چي له سړيو سره خبري کوئ) (۲) ابن کثيروايي چي ددې معناداچي له پردیو نارینه وو سره به داسي خبري نکوئ چي نزاکت او پیوستوالی پکي محسوس وي اونه به ورسره داسي غږېږئ لکه چي له خپل خاوند (مېړه) سره غږېږي
 ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ (او قراري په کورونو کي کېښئ) او پرته له اړتیا بهر مه راوړئ لکه هغه کوڅه دهی یې معنابنځي چي گرده ورځ په بازارونو کي گزري ﴿وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ او مه ښکاروئ (ښایست خپل بېگانه سړي ته) په شان د اظهار د جاهلیت د (ښځو) رومبښو (چي بازار ته به راوتلې، ښایست، گینه به یې لوڅه کړي وه د بدن هغه غږي اواند اموڼه چي لوڅول یې مناسب نه وو دوی به برېښه کړي وو قتاده وایي دهغوی په تگ کي به یوه ول ناز او خرام وو الله ترې منع کړي ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾ اوسم دروئ لمونځ او ورکوئ زکات ابن کثيروايي الله پاک دوی لومړی له شرڅخه منع کړل اوبیا یې د خیر ورته امر وکړ چي هغه د لمونځ درول دي چي یوازي الله ته عبادت دی اوبل د زکات ورکول دي چي هغه له مخلوقاتو سره ښکي کول دي (۳) ﴿وَأَطِئْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ او (تل) اطاعت کوئ د الله او در رسول د دغه الله په گردو او امر او نواهیو کي چي د متقي مېرمنو مرتبې مو په برخه شي
 ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ بېشکه همدا خبره ده چي الله اراده لري ددې چي ليري کړي له تاسي گناه ای اهل بیتو (در رسول الله کورنۍ) ﴿وَيُطَهِّرَ تَطْهِيرًا﴾ او چي پاک کړي تاسي (له گناه) په پاکوالي سره (په ښه توگه) ﴿وَأَذْكُرَنَّ مَا بُنِيَ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ﴾ اویا دوی تاسي هغه چي لوستی کېږي په کورونو ستاسي کي له آیتونو د الله (چي قرآن دی) اوسنت د نبي علیه السلام دی (څکه چي فلاح او نجات پکې ده) زمخشري وایي چي دوی ته یې ورپه یاد کړل چي کورونه یې (مهابط الوحی) دوحی دراکوز بدلو ځایونه دي او ورته یې وفرمایل چي هېرنکړي هغه کتاب

(۱) زاد المسیر ۲/ ۳۷۸

(۲) زه وایم کله چي قرآن کریم مېرمنوته داسي حکم کوي چي په پسته اوږه ورومکي لهجه دي له پردو نارینه وو سره خبري نکوي ترڅو فاسقان فاجران د زړه رنځوران د گناه هیله من شي نو بیا هغه چي په ناروا سندرو او سازوونو رفصونو شپې رڼوي او راډیو گایي بلویزومان یې نور و نه هم خبروي او په یې حیاسي سره یې خلک اوري، وېښی ددوی به څه حال وی او داچي له دې سره سره ځینې هغه چي ځان ته علما، وایي ساحکم کړي چي د ښځی غږ غورت نه دی ۴ الهی ددغي زمانې له شره چي ځوانان یې فاسقان، ښځي یې حیا او معروف نه مکر او مکر نه معروف ویل کېږي موږ د ښه ولا حول ولا قوة الا بالله (صابوني) ۵۰۰
 (۳) ابن کثیر ۳/ ۴۹ المختصر

چي دوه څېره سره جمع کوي يوداچي د نبوت په رښتنولي دلالت کونکي آيات او بل داچي آيتونه د حکمت د علومو او آسماني شريعتونو دي (۱) ﴿إِنَّ اللَّهَ كَأَنَّ لَطِيفًا خَيْرًا﴾ بېشکه چي الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار عالم په مصلحتونو د ښه گانو او خبردار ورباندې ځکه بې نوهغه څه ورنه شريعت گرځولي چي په دنيا او آخرت کي بې دنېکمرغي لامل گرزي بيا الله ﷻ داسي څرگندونه کوي چي نارينه او ښځينه په ثواب او جزاء کي سره برابر دي فرمايې ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ﴾ بېشکه چي مسلمانان نارينه او مسلمانانې ښځينه (هغوی چي د اسلام په اوامرو او اخلاقو نښايسته وي) ﴿وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ او مؤمنان نارينه او مؤمنانې ښځي (چي د الله او دهغه په آيتونو چي په انبياوو بې نازل کړي تصديق کونکي وي) ﴿وَالْقَنِينِ وَالْقَنِينَتِ﴾ او اطاعت کونکي سړي او اطاعت کونکي ښځي (تل تر تله عبادت کونکي) ﴿وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ﴾ او رښتيني سړي او رښتونې ښځي په ايمانو، نيتونو، اقوالو او فعالو کي ﴿وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ﴾ او صبر کونکي سړي او صبر کونکي ښځي (چي په طاعاتو ثبات اوله شهواتو څخه په هر حال خان راگرزوي) ﴿وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ﴾ او وېرېدونکي عاجزي کونکي سړي او وېرېدونکي عاجزي کونکي ښځي (په زړونو او اندامونو) ﴿وَالْمُنْصِقِينَ وَالْمُنْصِقَاتِ﴾ او خيرات کونکي سړي او خيرات کونکي ښځي (د خپلو مالونو په مکينانو باندې د صدقې او زکات) ﴿وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ﴾ او روژه نيونکي سړي او روژه نيونکي ښځي (د رمضان دمياشتي او نوري نفلي روژې چي د بدن زکات دی روژه بدن پاکوي) ﴿وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ﴾ او حفاظت کونکي سړي ځای د شهوت خپل (له پرديو ښځو) او حفاظت کونکي (ښځي) ځای د شهوت خپل له پرديو سړيو اولوڅولو) ﴿وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ﴾ او ذکر کونکي سړي الله لره (په ذکر) ډېر او ذکر کونکي ښځي (الله لره په ډېر ذکر په خپلو ژبو او زړونو په گړدو وختونو او ټولو ځايونو کي) ﴿أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ تيار کړی دی الله دغو (متقينو ابرارو ته چي په دغو صفاتو متصف دي) مغفرت او اجر لوی (چي جنت دی سره له بخښلو د گناهونو يې په سبب دنېکو اعمالو د دوي بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بديع او بيان کومي ښکلا وي شته لنډيز يې په لاندې ډول دی

۱- اطناب په تکرار سره د اسم ظاهر لکه ﴿هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ، وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ دغه اسم کریم يې د تعظيم او تشريف لپاره مکرر ياد کړی دی

۲- استعاره جي فرمايې: ﴿قَضَىٰ نَحْبَهُ﴾ نحب نذرته وايې دمرگ لپاره يې استعاره کړې چې دهرڅو پای مرگ او مړينه ده لکه چې دغه مرگ دانسان په غاړه پور او نذر وي (۱)

۳- اعتراضيه جمله جي فرمايې: ﴿وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ﴾ اوداددي لپاره چې پدې تنبيه وفرمايې چې د عذاب اور حمت چاري دالله ﷻ په مشيت پوري اړه لري.

۴- مقابله جي داسي راځي: ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا﴾... ﴿وَلَا كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ﴾

۵- بليغه تشبيه پدې كلام كي: ﴿وَلَا تَبَرَّحْ تَبَرَّحَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾ چې اصل يې دادې (کنبرج الجاهلية) ادات (توري) د تشبيه او وجه د شبه حذف شوي بليغه تشبيه يې بولي.

۶- دعاء عطف پر خاص باندې لکه: ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾ وروسته له دې ويناڅخه چې ﴿وَأَطِيعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ ځکه چې دالله اور رسول اطاعت خو په روميني او امر واونواهي كي شامل اوگډوو.

۷- استعاره پدې كلام كي: ﴿لِيَذْهَبَ عَنْكُمُ الرِّجْسُ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ دلته يې رجس دگناهونو لپاره استعاره کړ او پاکي يې د تقوى لپاره ځکه چې گناهکار په گناوو ناولی کېږي او تقوى بياسرى پاکوي لکه چې پاکه سوتره جامه وي.

۸- ايجاز بل حذف دالله پدې قول كي چې ﴿وَالْحَفِظَتِ﴾ دمفعول حذف دپخواني دلالت له کبله شوی که داسي نه وای والحافظات فروجهن به راوړل کېدو.

۹- د تغليب صنعت هلته چې فرمايې: ﴿أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ﴾ دنارينه ووجمع يې راوړي که څه هم بنځمني ورسره گډي دي دغه جمع يې تغليبي راوړي ده.

۱۰- دفواصلو توافق لکه: ﴿قَدِيرًا... بَسِيرًا﴾ چې دغه هم له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي او اغېزمن وي.

الله تعالى فرمايې:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا ٢٣﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَخُفِيَ فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَخَشِيَ النَّاسُ اللَّهَ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَهُ فَلَمَّا قَضَىٰ رَبِّي أَمْرَهَا وَطَرَا رِجْحَانُهَا لَيْكِي لَا يَكُونَ

عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى نَفْسٍ مِنْ حَرَجٍ
بِمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ
وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَئِنْ رَأَوْا اللَّهَ
وَحَاتَمَ اللَّيْنِ ثُمَّ كَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ بَيِّنَاتٍ لِّلَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَيُحْمِلُهُمْ
رَحْمَتُ اللَّهِ وَرَحْمَةُ الرَّسُولِ وَاللَّهُ يُصَلِّي عَلَى نَبِيِّكُمْ وَمَلَكِيكُمْ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا
﴿٤٢﴾ يَجْعَلُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَفْوَةً وَرَحْمَةً وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٣﴾ بَيِّنَاتٍ لِّلَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا
وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٤﴾ وَيَشِيرُ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَثِيرًا ﴿٤٥﴾ وَلَا تُطِيعُ الْكُفْرِينَ
وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذُنَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٦﴾ بَيِّنَاتٍ لِّلَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ
طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعَهُنَّ مَسْرُوحَةً مَسْرُوحًا جَمِيلًا ﴿٤٧﴾
بَيِّنَاتٍ لِّلَّذِينَ آمَنُوا أَنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَنَوَاتِ عَمَّكَ
وَنَوَاتِ عَمَّكَ وَنَوَاتِ خَالِكَ وَنَوَاتِ خَلَّتِكَ الَّتِي هَاجَرَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ
أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٤٨﴾ تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتَقْوَى إِلَيْكَ مَنْ
نَشَاءُ وَمِنْ أَبْنَائِكَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَأَ عَنِتُّهُمْ وَلَا تَحْزَنَ وَبَرَضْتَ بِمَا آتَيْنَهُمْ
كُلُّهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٤٩﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ
أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٠﴾

الاحزاب: ۳۶ - ۵۲

مناسبت:

کله چي الله جل شانہ د مؤمنانو صفتونه ياد کړل او هغه منزلتونه او رتبې يې وستايلې چي دوی ته ورکول
کېږي ورپسې يې وفرمايل چي در رسول الله اطاعت د الله جل جلاله اطاعت او در رسول الله ﷺ امر د الله
دامر په شان دی او بيا يې دهغه ستر نعمت يادونه وکړه کوم چي د ﷺ سراج منير ذات بعثت وو هغه چي
د عالميانو لپاره رحمت دی

لغتونه:

(الحمة) مصدر او د اختيار په معنادی دغه مصدر غير قياسي لکه چي (طيرة له تطير) څخه راغلی (۱) (مدبه)
څرگندونکی دهغه (ابدي الشی) څرگندیې کړ (وطر) حاجة، د نفسي خواش اړتيا زجاج وايي (وطر) هغه
حاجت ته وايي چي د ترسره کولو په هڅه کي يې دی او کله چي انسان ته ورسېږي ويل کېږي (قضى)

وطره) او مبرديا وايي (الوطر) شهوت ته وايي مثلاً چي وايي (ما قضيت من لقائك وطراً) يعني داسي خوند مي درباندي وانه خيستل لکه چي زړه مي غوښتل (حرج) تنگسيا او گناه (عنوا) تېر شوي (لندرامفور) ازلي فيصله شوي (بکره) دسهار لومړی وخت (اصلاً) دورخي وروستی موده (لرحمی) خنلوي (١) (لنوی) خان ته درولي لکه چي الله فرمايي ﴿أَوَلَمْ يَأْتِ الْبَنُو أَحْكَهٗ﴾ (يوسف ٢٩).

دنزل سبب:

ابن عباس رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ زينب بنت جحش (رضي الله عنها) حضرت زيد بن حارثة ته وغوښتل خوهغي ممانعت کاو واوله دغه نکاح څخه خوښه نه وه نو د آيت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾ د آيت تر پايه نو زينب رضي الله عنها دغه الهي حکم ته غاړه کښېښوده او هغه يې په نکاح واخيست. او په يوروايت کي راځي چي هغي هم ممانعت وکړ او ورور يې عبدالله هم غوښتل ممانعت وکړي ځکه چي خور يې قريشي نسيه وه او کله چي آيت شريف نازل شو نو عبدالله د حضرت زينبي ورور راغي رسول الله ﷺ ته يې وويل اي رسول الله څنگه چي غواړي ماته امر وکړه! رسول الله ورته وويل چي زيد ته يې ورنکاح کړه نو هغه راضي شو اوله زيد رضي الله عنه (سره يې نکاح وروتهرله) (٢) تفسير:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ﴾ اونه دی (روا) بنائېدونکي هيڅ مؤمن سړي اونه هيڅ مؤمني ښځي ته ﴿إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا﴾ کله چي حکم وکړي الله او رسول ددغه (الله) په يو امر کار کي صاوي وايي چي د الله تعالی نوم د تعظيم لپاره راوړل شوی او پدې کي دغه ته اشاره هم شته چي د رسول الله فيصله د الله فيصله ده ځکه هغه له خپله هوډ خوا هڅه څخه نه غږېږي (٣) ﴿أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾ دا چي وي دوی ته اختيار له امره کاره خپله (بلکه دوی بايد د الله او رسول الله حکم ته غاړه کښېږدي ابن کثير وايي چي دغه آيت په گردو امورو او چارو کي عام دی چي کله رسول الله يو حکم صادر کړي بيا يې چاته د مخالفت کولو مجال نشته اونه به پکي خپله رايه او وينا چلوي (٤) ځکه نو سخت تهديد فرمايي چي ﴿وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا﴾ هر څوک چي د الله او د الله در رسول اطاعت نه کوي پس په تحقيق گمراه شو په ښکاره گمراهي سره (سمه لاره يې پرېښوده په کې وسر شو) ﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ

(١) نفس المرجع.

(٢) القرطبي ٨٤/٨٧

(٣) حاشية الصاوي ٣/٢٧٨

(٤) ابن کثير مختصر ٣/٩٧

الله صَليَهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ ﴿ (اوياد کړه ای محمده!) کله چې تاوويل هغه (زيد) ته چې الله ورباندي (په اسلام) نعمت کړی وواوتا ورباندي د (آزادولو) انعام کړی وو مفسرين کرام وايي چې زید بن حارثه د جاهليت دوختونو مری وو او خد بهی رضی الله عنها پېرلی (اخيستی) وو اوبيايې رسول الله ﷺ ته

وروبانېه او هغه هم په زويتوب ونيو او دخپلي ترور لور (زينب بنت جحش) يې ورته په نکاح کړه :

﴿أَمْسِكَ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ﴾ چې وساته ته په خان بنځه دتا (زينب بنت جحش) اوله الله ووېرېږه (مه يې

طلاقه!) ﴿وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ﴾ حال داچې پتوله (ای محمده) تا پخپل زړه کې هغه خبره

چې الله دهغې ښکاره کونکی وو (چې دهغې دنکاح کولو اراده وه) په التسهيل کې وايي چې در رسول الله دغه پتول داسي څه دي چې نه پکې گناه شته اونه عيب خو هغه په دې وېرېدو چې خلک به وايي دخپل متبني بنځه يې په نکاح کړه نو يې دحياء او حشمت له مخې دغه خبره پتوله او الله دغه ښکاره کړه

چې دهغې دنکاح فيصله يې له رسول الله سره وکړه ﴿وَتُخْفِي النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَهُ﴾ او وېرېدې ته

له خلکو او الله ډېر لائق دی ددې چې ووېرېږې ته له ده نه) يعنې ته له دې وېرېدې چې خلک به وايي:

محمد صلی الله عليه وسلم دخپل (متبني) مېرمن په نکاح واخيسته اولائق خودادی چې ته له الله ﷻ

اخيښي داسلام دښمنان په ضعيفو روايتونو پورې لاس نيسي چې نه سرلري اونه سريند او رسول الله ته ورباندي پېغور ورکوي اود ستر مقام اهميت ته يې نه گوري ما په ځيني تفاسيرو کې ددغو باطلو خبرې وليدې چې دمستشرقينو له خوا چې څخه يې رااخيستي او دحاطب الليل په شان يې راټول کړي چې له هغو څخه يودا چې رسول الله ﷺ زينب بنت جحش وليدلې داسي حال کې چې دزيد مېرمن وه خود رسول الله په زړه کې يې ځای ونيو او يې ويل (سبحان مقلب القلوب) نوکله چې حضرت زينب دغه واورېدل زيد ته يې ويل او زيد رضی الله عنه وغوښتل چې هغه طلاقه کړي خود رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويل

﴿أَمْسِكَ عَلَيْكَ زَوْجَكَ﴾ آن تردې چې قرآن کریم نازل شو او رسول الله ته يې عتاب وکړ چې ولي يې پتوي. دغه هغه باطل روايتونه دي چې هېڅ صحت نلري لکه چې علامه ابوبکر ابن العربي وايي: اوآيت شريف پدې صراحت کوي چې دغه بهتان

دی ځکه الله ورته اخبار کوي چې الله به هغه څه څرگند کړي کوم چې رسول يې پتوي ﴿وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ﴾ نوالله څه څرگند کړل آيا در رسول الله عشق او محبت يې له زينب سره څرگند کړ؟ او که هغه چې رسول الله ته دهغې نکاح کولو امر چې ستر حکمت پکې نغښی وو او هغه دتبني (حکم باطلول وو کوم چې په جاهليت کې مشهور دود وو ځکه الله پدې په ښکاره

نوکه تصريح فرمايې ﴿فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا لِيَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ حَرَجٌ فِيْ اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ

وَطَرًا﴾ ای خلکو فکر سوچ وکړئ حق دحق لپاره وپېژنئ او وگورئ چې تاسې څه واياست؟ دغه غېرمعقول دی چې بوڅوک

دي په دې وترتل شي چې دگاوندې له ښځې سره مينه نه افشاء کوي او معاذ الله چې دالله پيغمبر دي له يوې داسې مېرمنې سره زړه وتري چې هغه دبل په عصمت او نکاح کې وي اوبيايې دغه محبت پټ کړي ترڅو چې قرآن نازل شي او پدې مينه پتولويې وترتي ځکه دغه خو له يوه عادي سړي سره هم نه ښايي څه خواشرف الخلق محمد ﷺ سره او غايت مافى الامر لکه چې په البحر المحيط کې له علی بن الحسين څخه راوړي چې هغه وايي: الله پيغمبر ﷺ ته خبر ورکړی وو چې زينب به ستا مېرمن شي ترپخوا له هغه چې په نکاح يې واخلي او چې زيد ورته راغی دخپلي مېرمنې شکوه گيله يې کوله نور رسول الله صلی الله

عليه وسلم ورته وفرمايل: ﴿أَمْسِكَ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ﴾ الله رسول الله ته عتاب وکړ چې مادرته ويلي وو هغه به ستا په

نکاح کې راخي او ته هغه پتوي چې ستا په زړه کې دي هغه چې الله به يې څرگندوي!

ددغې ناروا افتراء بطلان زموږ په کتاب النبوة والانبياء ص ۹۹ کې وگورئ (صابوني) رحمه الله.

څخه ووبرېږي او هغه څه ښکاره کړي کوم چې الله تاته وحی کړي چې ته به وروسته له هغه چې زید رضی الله عنه زینب ته طلاق ورکړي ورسره نکاح کوي ابن عباس رضی الله عنه وایي چې رسول الله له دې وېرېدو چې منافقین به وایي محمد دخپل زوی (مطلقه) مېرمن پخپله نکاح کي واخیسته ﴿فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا﴾ کله چې تمام کړ زید له دغې (ښځې) څخه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې سرشو) نو په نکاح درکړه موږ تاته دغه (زینب) اودغه قطعي په ډاگه ددې دلالت کوي چې رسول الله دهغې دنکاح کولو اراده پټه ساتلي وه چې دهغې له طلاق کېدلو وروسته به دالهي وحی دتنفیذ په غرض هغه به نکاح اخلي نه داچې دهغې مینه یې پټه ساتلي وه لکه چې دروغجنان وایي او مفسرین کرام وایي چې رسول الله ته دهغې دورپه نکاح کولو چاري الله ترسره کړي وې او کله چې دهغې عدت تېر شو نور رسول الله ﷺ یې له اذن، عقد، مهر او شهودو ورته راغی اودغه در رسول الله ﷺ څانگړتیا وه بخاري له انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي چې حضرت زینب به په نورو أمهات المؤمنینو در رسول الله ﷺ په مېرمنوباندي ویاړ کاوو چې تاسو خپلو خپلوانو په نکاح ورکړي یاست او زه الله ﷻ له اوو آسمانونو دپاسه دپیغمبر په نکاح ټاکلي یه او وروسته الله ددغه زواج حکمت داسي بیانوي چې .

﴿لَئِنْ لَا يَكُونَنَّ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا﴾ لپاره ددې چې نه وي په مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو) ښځود ادعیاوو ددوی کله چې تمام کړي دغه ادعیا (له دوی نه غرض خپل ابن جوزي وایي: معناداچې موږ به زینب تاته په نکاح درکړو هغه چې د زید ښځه ده کوم چې تاپه زویتوب نیولی خو چې څوک داسي گمان ونکړي چې دمتبني ښځه نکاح کول (وروسته له طلاق او عدت تېرېدلو څخه) ندی روا ﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا﴾ (اودی امر حکم دالله هرو مرو کېدونکی) یعني دالله حکم او وحی داسي ده چې اړومرو به زینب ستا په نکاح کي راځي او کله چې له مؤمنانو څخه حرج ليري کړ نو له سید المرسلین څخه یې په ځانگړي توگه دهغه دتکریم او تشریف په توگه حرج او تکلیف نفی کړ چې ﴿مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ﴾ نشته پرنبی هیڅ قدر سختي او وبال په هغه کار کي چې مقرر کړی دی الله ده ته (له ورکولو دزوجاتو مطهراتو) ضحاک وایي چې یهودانو به در رسول الله عیب پدې وایو چې ډېري نکاح گاني لري نو الله ددوی دغه عیب داسي باطل کړ چې ﴿سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ﴾ (دغه) طریقه مقرر کړي ده الله په هغو انبیاءو چې ترده رومي تېر شوي دي ابن کثیر وایي معناداچې دغه په نکاح کي پراخي اوزیاتوالی دتېرو شویو انبیاءو سنت دی کوم چې الله ﷻ محمد رسول الله ته وربښلی لکه چې دحضرت داؤد عليه السلام (۱۰۰) ښځي اود حضرت سلیمان عليه السلام بیادري سوه (۳۰۰) مېرمنې وې پرته له مینځو څخه ﴿وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا﴾ اودی حکم امر دالله یو حکم مقرر کړی شوی (په قطعي توگه په ازل کي چې تغیر او تبدیل به نه مومي وروسته الله ﷻ) په انبیاء علیه السلام داسي ښاوايې ﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ﴾ هغه انبیاء چې رسوي پیغامونه دالله (خپلوا متیانوته) یعني دغه کسان چې تاته مي دهغوی خبر درکړای محمد ه اوستا مقتدایان دي هغه

انبياء دي چي دالله پيغ مونه خلگوته رسوي ﴿وَيَخْشَوْنَ اللَّهَ لَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ﴾ اووهربري له دغه (الله) نه اونه وهربري د بل هيچا نه مگريوازي له الله نوپردوي پسي اقتداء وکړه ﴿وَكُنْ بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ اوکافي دى الله بڼه حساب کونکى (د بندگانو) (په ټولو اعمالو، افعالو نوښايي له چاونه وهربري ا وروسته الله دتبنى حکم چي په جاهليت کي دود ووداسي باطلوي چي: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾ ندى محمد (ﷺ) (حقيقي) پلاردهيخ يوتن له سريوستاسي. مفسرين کرام وايي کله چي رسول الله ﷺ زينب رضی الله عنها په نکاح واخيستله نوخلگوويل چي محمد دخپل زوى ښځه په نکاح کړه بيا دغه آيت نازل شو زمخشري وايي: معناداچي محمد ﷺ په تاسو کي دهيچا حقيقي پلار نه دى ترخودده او هغه ترمينځ داسي حرمت لکه دپلار اوزوى دمصاهرت اونکاح په هکله ثابت کاندې (۱) ﴿وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَحَائِمَةُ النَّبِيِّ﴾ ولکن دالله رسول دى (خلگوته) اوخاتم النبیین دى (چي وروسته به بل نبي نه راځي ابن عباس وايي گواکي که چېري په ده نبوت ختم شوى نه وای نوبه يې زوى درلود له ده وروسته به هغه نبي وو (۲) ﴿وَكَانَ اللَّهُ يَكُلُّ شَيْءًا عَظِيمًا﴾ اودى الله په هرڅه بڼه عالم (ستاسي داحوالو هيخ ورڅخه پټ اوالونيانه دى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ اى هغوکسانو چي ايمان يې راوړى دى (اى مؤمنانو) يادوى الله په ډېرو يادولو سره (په تهليل) تمجيد، تقديس او تحميد سره دشپې او ورځي او په سفر او حضر کي) ﴿وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ اوتسبيح وايي (لمونځ کوئ) ده ته په سبا او بېگانه کي علماء کرام وايي دغه وختونه يې ځکه خانگري کرل چي پدې دواړو وختونو کي ملائکي رانښکته کېږي (۳) ﴿مُؤَلَّى يَصَلِّي عَلَيْكُمْ﴾ الله هغه ذات دى چي رحمت رانازلوي په تاسي (اوستاسي چاري ستاسي له مصلحتونو سره سمې پرمخ بيايې) ﴿وَمَلَائِكَتُهُ﴾ اوپرېنتې ددغه (الله هم دعا او استغفار درته کوي رحمت درته غواړي. ابن کثير وايي دالله له لوري (صلوة) معنا په بنده باندې دپرېنتوپه وړاندې ثناويل دي اوچا بياويلي چي (صلوة) معنا رحمت استول دي اود ملائکو (صلوة) بيا دعا او استغفار گڼلى شي (۴) ﴿لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ دپاره ددې چي (الله) وباسي تاسي له تيارو (دکفره) اود گناه رڼا (داسلام او طاعت) ته ﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ اودى الله پر مؤمنانو ډېر رحم والا (چي لږ ښک اعمال يې هم قبلوي اوله ډېرو گناهونو څخه ورته برېږي ځکه دوى په ايمان کي اخلاص لري) ﴿يَجْعَلُ لَهُمْ يَوْمَ يَقُونَهُ سَلَامٌ﴾ پېشکش دوى ته (دالله له لوري) په هغې ورځي چي دوى ملاقات وکړي له دغه (الله)

(۱) الکشاف ۳/۳۰

(۲) زاد المسير ۲/۳۹۳

(۳) حاشية الصاوي ۳/۲۸۱

(۴) مختصر ابن کثير ۳/۱۰۱

سره سلام دی او په جنت کي د ملک العلام له لوري اکرام دی لکه چي الله فرمایي ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجَبٍ﴾ (یس ۵۸) ﴿وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا﴾ اوتیار کړی دی الله دوی ته اجر د هر لوی (جنت) اود هغه بل ترتله نعمتونه ابن کثیر وایي چي مراد له اجر کریم څخه جنت اود انمي نعمتونه دي چي هلته د خوراک، څښاک، داغوستلو جامې، خوندونه اوبنکلي مناظر دي چي نه سترگو لیدلي، نه غوږونو اورېدلي نه دکوم بشر په زړه باندې تېر شوي دي (۱) بیا چي کله الله داو فرمایيل چي مؤمنان یې دکفر له تیارو د هدایت او ایمان رناته رايستلي نویې دروېښانه دېوي اوصاف داسي یاد کړل هغه چي کائنات یې رناکړي دي فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا﴾ ای نبي بېشکه موږ لېږلی یې ته شاهد پخپل امت او نورو 'مؤمنو' چي انبیاوویې هغوی ته رسالت رسولی دی ﴿وَمُنْشِرًا﴾ اوزېږی کونکی (په نعيم سره مؤمنانو ته) ﴿وَسَدِيرًا﴾ او وېړونکی (له جحیم څخه لپاره دکافرانو) ﴿وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ﴾ اوبلونکی (د خلکو عبادت ته د) الله په حکم اذن سره (نه له خپله ځانه څخه) ﴿وَمُرَاجَا مُنِيرًا﴾ (اودېوه روښانه کونکی) يعني ای محمده ته لکه روښانونکي دېوه غوندي یې چي له معاند او منکر څخه پرته بل څوک در څخه اښاري کولای (۲) زمخشري وایي رسول الله ﷺ یې له بلي دېوي سره تشبیه کړ ځکه چي د هغه په وسیله الله تعالی دکفرتیارې رناکړې او گمراهانوته یې ورباندې لاره وښودله لکه چي دتوري شپې تیارې په بل مثال اودېوي رناکېږي اولارېکي لیدل کېږي (۳) الله ﷻ په پنځواو صافو وستایو چي هغه ټول کمال، جمال او ثنا، جلال دي او په پای کي یې وفرمایيل چي ﴿لَكُمْ بَلَدٌ غَوْنَدِي﴾ لکه بله دېوه غوندي دی چي دگمراهي تیارې ورباندې څيرلي کېږي (صلوات الله وسلامه عليه في كل حين وأن) ﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿اوزېږی ورکړه مؤمنانوته په دې چي بېشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل د هر لوی (په جنات النعيم کي) ﴿وَلَا تُطِيعُ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ اومه منه (حکم) دکافرانو او منافقانو (چي له تا څخه غوښتنه کوي چي د دین په چارو کي ورسره مساهله وکړي بلکه څه چي درته وحی کېږي په هغه باندې ثبات کوه) ﴿وَدَعِ أَذْنَهُمْ﴾ اوپرېږده ضرر د دوی (ورباندې پروامکوه چي دوی خلک د الله له لاري بندوي) ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ اوپرا الله توکل وکړه (په ټولو احوالو او چارو کي) ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ اوکافي دی الله وکیل کار جوړونکی په ټولو امورو د دنیا او آخرت کي صاوي وای چي په آیت شریف کي دې طرف ته اشاره شوي چي توکل د هر ستر امر دی څوک چي په الله توکل وکړي نو د دنیا او آخرت چارې به یې الله سمی کړي (۴) څرنگه چي خبره د پیغمبر ﷺ د مېرمنو په هکله وه

(۱) ترمذي له حضرت عائشې نه روايت کوي

(۲) ابن کثير ۱۰۲/۳

(۳) الکشاف ۴۳۲/۳

(۴) حاشية الصاوي على الجلالين ۲۸۲/۳

اود حضرت زينب رضي الله عنها د طلاق واقعہ بيان شوه نواوس الله د مؤمنانو د مېرمنوپه هکله اود هغوی د طلاق په اړه سمه لاره داسي نښي ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ﴾ ای هغو کسانو چي پيمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چي په نکاح واخلي مؤمني ښځي ﴿ثُمَّ طَلَقْتُهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَمْسُوهُنَّ﴾ بيا طلاقي کړي تاسو دوی پخواله دې نه چي (صحيحه خلوت وکړي) له دوی سره دلته يې مؤمناني ځانگړي کړي سره له دې چي کتاييا توهم دغه حکم دی لپاره ددې چي پدې تنبيه وفرمايې چي مؤمنانولر ښايې دخپلي نطفې لپاره غورچاڼ وکړي او پرته له مؤمني عفيفي څخه بل څوک په نکاح رانخلي (۱) ﴿فَالَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا﴾ نونشته تاسي نه پردغو مطلقاتو هيڅ شمېر (دورخو) چي شمېری به تاسو هغه؛ ځکه تاسو ورسره مجامعت ندی کړی او هلته د حمل (اميدواري) احتمال نشته ترڅو چي ښځه دخپل نسب د ساتلو لپاره په عدت کي وساتي ﴿فَمَتَّعُوهُنَّ﴾ نو ورکړئ دوی ته څه متعه (فائده) يعني پرتاسو باندې ددوی اکرام واجب دی ددوی د خاطر ساتلو او خوښي لپاره څه متعه جوړه او مال ورکړئ چي د طلاق تلخي ورباندې آسانه اود زړه ماتوالی يې يو څه کوشير اوروغ شي ﴿وَمَرَّحُوهُنَّ مَرَاحًا جَمِيلًا﴾ او خوشي کړئ دوی په خوشي کولو ښو سره؛ بې له اضرار او ياتلف د حقوقو يې ابوحيان وايې چي د (سراح جميل) معنادا چي په ښه کلمه او وينا يې رخصت کړئ پرته له دې چي واجب حق ځني منع کړئ (۲) بيا الله تعالی در رسول الله د زوجاتو متعلق احوال داسي فرمايې ﴿يَتَأْتِيهَا الْيَقِينُ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الْيَقِينَ ؕ آيَّتٌ أُجْرَهُمْ﴾ (ای نبي موږ بېشکه حلالي کړي دي تاته ښځي ستا هغه ښځي چي ورکړي دي تادوی ته مهرونه ددوی) يعني ای پيغمبره موږ تاته قسما قسم ښځي حلالي گرزولي چي پرتا پراخي او آساني وي اوله دې څخه ستا هغه مېرمنې هم دي چي تاهغوی په مسمی مهر سره کړي اوستا په عصمت کي دي (۳) ﴿وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ﴾ او هغه ښځي چي مالک شوي دي (دهغو) ښي لاس ستاله هغو (وينځو) چي را گرزولي دي الله په تا (له کفارو) دغه وينځي يې ځکه ځانگړي يادي کړي چي په کفارو باندې دنصرت او فتحي په وخت کي لاس ته راغلي اودوی ترهغو وينځو چي د مال په بدل کي اخيستل شوي دي غوره دي ځکه ددوی په موندلو کي ډېري هلي خلي شوي کړاوونه او سختي گالل شوي کومي چي د مال په بيه وينځو کي نه ليدل کېږي نو دغه افضل او غوره دی ﴿وَنِّبَاتٍ عَمَّكَ وَنِّبَاتٍ عَمَّتِكَ وَنِّبَاتٍ خَالَكَ وَنِّبَاتٍ خَلَّتِكَ الْيَقِينُ هَاجِرَن مَعَكَ﴾ اولوني دتره

(۱) الکشاف ۳/۴۳۳

(۲) البحرالمحيط.

(۳) دغه د مفسرينو يو قول دی او بل دا چي مراد گړدي ښځي دي الله پاک رسول الله ته روا کړي چي هره ښځه په نکاح واخلي او مهر يې ورکړئ او دغه تر لومړني قول پراخ دی او قرطبي غوره کړی د حضرت عائشې رضي الله عنها په حديث يې استدلال کړی دی چي هغه فرمايې: (مامات رسول الله حتی احل الله له النساء) د مکرره القرطبي ۱۲/۲۰۷

ست اولوني دترورب نوست اولوني دتوري گ نوست هغه بنخي چي له تا سره يې هجرت کړي وي ﴿وَزَّيْزُ الْمُؤْمِنَةِ﴾ اِنْ وَهَبْتَ نَفْسَكَ لِنَبِيٍّ ﴿او هغه بنخه مؤمنه چي وبنسي خان خپل، نبي ته (بې له مهره) يعني او هغه مؤمنی صالح نبي بنخي حي دالله اور رسول الله دمنني او محبت له وجي تاته خان وبنسي هم مودرنه روا کړي دي ﴿اِنْ ارَادَ النَّبِيُّ شَيْئًا يَسْتَكْبِرُ﴾ که نبي اراده وکړي ددي چي په نکاح واخلې (بې له مهره) دغه بنخه ﴿خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ خالصه (جائزه ده) تاته غير له نورو مؤمنانو) يعني هغوی ته پرته له مهر او ولوره دغه نکاح جائزه نه ده اونه هم بنخه خان وربنلي شي او پدغه سورت کي بيا مهر منل واجبې ﴿قَدْ عَيْنَكُمْ فَرَصْنَا عَلَيْهِمْ فِيْ اَرْوَاحِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ﴾ (په تحقيق معلوم دي موږ ته هغه حکم چي موږ مقرر کړي دي پر دوی باندې په حق دبنځوددوی اودهغو وينځوچي مالکان دي (دهغو) نبي لاسونه ددوی) يعني موږ ته معلوم دي هغه څه چي په مؤمنانو مو واجب کړي لکه نفقه، مهر، په عقد کي شاهدان اوداچي له څلورو بنځوبه زياتي په نکاح نه اخلې اوداچي رواکړي مودي وينځي سربېره پردغواصيلو بنځو باندې او ای محمده اهرچې ته يې تاسوته مو خاص ځانگړي آسانتياوي درکړي دي ﴿لِكَيْلَا يَكُوْنَ عَلَيْكَ حَرَجٌ﴾ لپاره ددي چي نه وي پرتا باندې هيڅ حرج سختي ﴿وَكَاكَ اللهُ عَقُورًا رَّجِيمًا﴾ اودى الله ښه بنسونکى ښه رحم والا ﴿تُرْجَىٰ مِنْ نَفْسَاءَ يَنْهَنَ وَتَقْوَىٰ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسَاءَ﴾ بيرته کوي هر هغه بنخه چي ته غواړې اورا نژدې کوي هر هغه بنخه (خپله) چي غواړې ته (له دغو بنځو خپلو) يعني تاته اختيار دی چي کومه يوه بنخه طلاقوي (اوياکومه يوه خاتنه راگرزوې له دوی نه) ﴿وَمِنْ أَنْفَيْتَ مَرَّ عَرَلَتْ فَلَاحُاحَ عَلَيْكَ﴾ او هغه چي بيا يې غواړې له هغو (بنځو خپلو) چي ليري کړي دي پر نشته هيڅ گناه پرتا باندې ﴿ذَلِكَ أَتَىٰ أَنْ تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَخْزَيْنَكَ وَبَرَّضْنِيكَ بِمَا آتَيْنَهُنَّ كُنْهُنَّ﴾ دغه (نفويض دکلي واک اختيار دبنځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چي بخي اور وښه شي سترگي ددوی اونه به غمجنې کېږي او خوشحالېږي دوی په هغه شي چي ورکوي ته دوی ته ټولي ددوی څکه دوی ته چي کله معلومات وشي چي دغه دالله اوامردې نوبه هيڅکله نه خواشيني کېږي اوزرونه به يې خوښ اوراضي وي ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ﴾ (او الله ته معلوم دی هر هغه څه چي ستاسي په زړونو کي دي) خطاب رسول الله ته دتعظيم له کبله دی يعني الله ته هغه څه چي ستا په زړه اود هر انسان په زړه کي دي ښه معلوم دي چي عدل او مساوات دی که ظلم، مينه ده او که نفرت اوتاته مواختيار څکه درکړچي درباندې آسانتياوي ﴿وَكَانَ اللهُ عَلِيمًا حَلِيمًا﴾ اودى الله ډېر عالم ښه تحمل والا) يعني الله ته ستاسو پټ او ښکاره معلوم دي الله دحلم خوند دی د عقوبت په راوستلو کي جلتي نه کوي بلکه مهلت ورکوي او خنډوي يې امام بخاري له حضرت عائشي رضی الله عنها څخه روايت کوي وايي چي مابه له

(۱) دغه دابن عباس ويناده او مجاهد او ضحاک بيا وايي معناداچي تقسيم ورکړئ هغې ته چي ستا خوښه شي او هغې ته چي نه يې غواړې مه يې ورکوه او ستا اختيار دی چي چاته ډېر تقسيم ورکوي او چاته لږ په تاباندې مشقت نشته کذا فى البحر ۷/ ۲۴۷

هغو مېرمنود پيغمبر څخه غيرت کاوو چاچي رسول الله ته خپل ځانونه بنسلي وواو ويل به مې چي آيا ښځه هم خپل ځان چاته بنسلي ؟ کله چي دا آيت نازل شو ﴿ تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُمْ وَتَقْوَىٰ إِلَيْكَ مَنْ نَشَاءُ وَمِنْ أَبْنَائِكَ وَمَنْ مَلَكَتْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ﴾ نو ماو ويل چي ستا پروردگار ستاله خوښي سره سم خپل حکمونه رااستوي بيا وروسته الله تعالى فرمايې ﴿ لَا يَحِلُّ لَكَ الْإِنْسَاءُ مِنْ بَعْدُ ﴾ ندي حلالي تاته ښځي (اي پيغمبره) وروسته له دغو (نهو ښځو چي ستا په نکاح کي دي) ﴿ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ مِنْهُنَّ مِنْ أَنْزَلِ ﴾ اونه دا (درته روادې) چي بدل کړې په دوی له نورو ښځو (چي کومه يوه طلاقه کړې او پرځای يې بله په نکاح واخلي) ﴿ وَلَوْ أَتَبَّكَ حُسْنُ ﴾ اگرکه تعجب درولي تاته ښايست ددې نورو هم ﴿ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ﴾ مگر خو (روادې درته) هغه وينځي چي مالک وي ښي لاس دتا (پر هغوی ځکه چي هغوی مېرمني نشي گڼل کېدای) ﴿ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴾ اوای الله په هر څيز باندې (د اعمالو ستاسي) ښه ساتونکی. پدې کي د هغه چالپاره وپرونه او تحذیر دی چي څوک دالله له حدودو تجاوز کوي او حلال حرام نه مراعات کوي. مفسرين کرام وايې چي الله تعالى رسول الله ته څلور ډلي ښځي حلالي گرزولي، دمهر ولور والي، مهاجراتي، مملوکاتي، ځانونه ښونکي ښځي (واهباتي) دغه ټولي لپاره دپراخي او آساني په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ترڅو درسالت په خپراوي او د تبليغ او دعوت رسولو لپاره مرستندويې ثابتې شي، او کله چي دتخيير آيت نازل شو ﴿ قُلْ لَا زَوْجَ لَكَ كُنُزٌ ثَرِيدٌ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ﴾ اور رسول الله ﷺ دوی ته اختيار ورکړ او دوی هم الله، رسول او آخرت غوره کړنو الله ﷻ هم ددوی هسي اکرام و فرمايو چي رسول الله ته يې دنورو ښځو دنکاح کولو اجازه ورنکړه او يوازي ددوی لپاره يې رسول الله غوره کړ.

بلاغت:

بدې آيتونو کي چي د بديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- تکبير د عموم دافادې لپاره لکه ﴿ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ ﴾ ځکه چي نکره دنفی په سياق کي راشي نو عموم پکي نغبتی وي يعني هيڅ يوه ته له دوی څخه نشته چي غيرله هغه چي الله اورسول يې اراده لري دوی وغواړي.

۲- طباق د ﴿ وَتُخْفَى... مُبْدِيه ﴾ ترمينځ اود ﴿ الظُّلُمَاتِ... النُّورِ ﴾ ترمينځ همداسي د ﴿ وَمُبَشِّرًا... وَنَذِيرًا ﴾ ترمينځ اودغه له بديعي محسناتو څخه گڼل کېږي.

۳- اشتقاي جناس لکه ﴿ قَدْرًا مَقْدُورًا ﴾ چي راغلی دی.

۴- سلسبي طباق چي فرمايې: ﴿ وَتَخْشَوْنَهُ... وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا ﴾

Scanned with CamScanner

مَنْ اللَّهُ لَمَنْ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٢﴾ يَوْمَ ثَقُلَتْ سُوءُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ بَلَّغْنَا اللَّهَ أَطْعَمَنَا اللَّهُ وَأَطْعَمَنَا الرُّسُلَا ﴿٦٣﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطْعَمْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَاءَنَا فَأَصْلَحُوا سَبِيلًا ﴿٦٤﴾ رَبَّنَا إِنَّهُمْ ضَعِيفِينَ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَتُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٥﴾ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَشْكُرُوا كَالَّذِينَ مَادُوا مُوسَى فَقَرَّاهُ اللَّهُ مَتًا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجْهًا ﴿٦٦﴾ يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَفَرُّوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٦٧﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٦٨﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٦٩﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ ۝ الاحزاب: ۷۲ -

مناسبت:

کله چي الله تعالى در رسول الله اودهغه دازواج مطهراتواحول بيان کړل نودلته يې هغه ادا د راولې چي بايد هر مسلمان چي د پيغمبر کورته ورځي په دغو آدابواو اخلاقوسينگاروي چي د پيغمبر انگرته دي په استيدان (اجازه غوښتلو) ورننوزي او هلته دي په هغوی باندې ځان نه باروي ورپسې در رسول الله صلى الله عليه وسلم دشرافت بيان فرمايې چي پاک الله او پرېښتې ورباندې درودوايې دسورت په پای کي د آخرت دورځي په بيان او هلته دکفارو گمراهانو دسرنوشت اودنېکمرغه اوبدمرغه خلکو دبرخليک په هکله بشپړېږي.

لغتنه:

(۱) پخوالی تيارېدل په لسان العرب کي وايې چي (اننى الشئ) ديوڅيزيخېدل اورسېدل ، بشپړېدل بولي (۱) (مناسبت) استثناس په خبروالفت نيول اوخوند اخیستلوته ويل کېږي (وما بالدار من انيس) په کور کي څوک نشته چي پام ورسره غلط شي (متاع) دارتياوړ څه شي لکه ، تير ، تېشه ، لور ، يوم اونور (متاع) افتراء اودروغوته وايې اصل يې له (بهت) څخه اخیستل شوی و هغه دروغوتور او تهمت ته وايې (۲) (حلايهن) دجلباب جمع اوهغي جامې ته وايې چي گردبدن نغاړي او پټوي يې لکه اوسنۍ چادري اوبرقع (المرحون) آوازي خپرونکي دروغ اوباطل دخلکو د وېروني لپاره تیتونکي ته وايې (مهرک) (اغراء) معناويې هڅاوو او ورباندې مسلط يې کړ (سعی) سخت بلدونکی.

دنزول سبب:

۱- انس (رضي الله عنه) روايت کوي چي کله رسول الله ﷺ (زينب بنت جحش) په نکاح واخیستله نو يې دولسمې بندوست وکړ خلک يې راوغوښتل کله چي دودې وخوړل شوه ځيني ډلگۍ در رسول الله ﷺ په کور کي کيناستل او خبري يې کولې کله چي ښځي يې دبول ته مخ اړولې وونودوی په رسول الله باندې درانه

(۱) لسان العرب

(۲) القرطبي ۱۴/۲۲۴

شول انس رضي الله عنه وايي جي هبرمي دي مارسول الله ته وويل جي خلڪ ووتل اوڪه هغه راته وويل. سر
رضي الله عنه وبي جي هغه ڪورته دننه شوزه ورپي و م جي پرده ولوبده اوزما او هغه ترمينخ حجاب ولکندو
 اوبير رسول الله خلڪوته وعظ وکر او الله د آيت نازل ڪر جي ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ

أَنْتُمْ يُؤْذَنُ لَكُمْ﴾ (۱)

ب - ابن عباس رضي الله عنه وايي جي خينو مؤمنانوبه در رسول الله ددودي انتظار ڪا و او تر پخوا ددودي نه
 تساريد لوبه ڪورته ورتلل هلته به تر هغو ناست ووخوچي به ددودي چمتو شوه ددودي به بي وخورله او نه به
 وتل نودغه آيت نازل شو (۲)

ج - عائشة رضي الله عنها وايي جي حضرت عمر رضي الله عنه رسول الله ﷺ ته وويل اي پيغبره ست سي
 ڪورته نهڪ اوبد خلڪ راخي ڪاشڪي دي امهات المؤمنين ته دحجاب حڪم ڪري واي جي چانه ليدلای
 نود حجاب آيت نازل شو ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ دَلِيكُمْ أَطْهَرُ لِقَائِكُمْ وَنُفُوسِكُمْ﴾

(الاحزاب ۵۳) (۳)

د - له سدي ڇهه روايت ڪبري جي فسا قوفجارو به بنخي تنگولي، آزارولي ڪلهه جي به دشپي را ووتلي
 اوچي کومي مبرمني به بي وليدل جي هغه به په پرده کي وي نوبه بي نه خورولي ويل به بي دغه اصيلي
 دي اوچي بي له حجاب به بي وليدل نوبه بي ويل دغه وينخي دي او هغه به بي ربرولي الله دغه آيت نازل

ڪر. ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابِهِنَّ﴾ (۴)

تفسير:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾ اي هغو ڪسانوچي ايمان بي را وري دي
 (يعني اي مؤمنانو) مه تنوزي ڪورونو دني ته مگر هغه وختي تنوزي جي اذن وڪري شي تاسي ته
 اضافت دڪورونو نبي ته لپره دتشریف او تعظيم شوي دي او مؤمنانوته دغه سترادب داسي وربنودل
 ڪبري جي تاسي په هيڻ حال له احوالو دني ڪورونوته مه تنوزي مگر ڪلهه جي عليه السلام درته اجازه
 درڪري اودغه نه نوتل دهغه دمهرمنود حقوقو دمراعات ڪولو لپاره دي جي په هغوي باندي ستاسو
 ورتگ دروندنشي ﴿إِنْ طَلَبَ غَيْرَ طَيْرِينَ إِنَّهُ﴾ (لپاره دخورلود) طعام ته په دغه حال کي جي نه اوسي
 منتظر پخلي دهغه ته ﴿وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَأَدْخُلُوا﴾ وليکن ڪلهه جي تاسي وبللي شي پس تنوزي ﴿فَإِذَا
 طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا﴾ پس ڪلهه جي خواره و خوري نو خواره شئي (نور هلته خندمه ڪوي) خپلو ڪورونوته

(۱) توله کيسه په صحيحينو کي وگوره اودغه در رسول الله (ص) خرگنده معجزه ده.

(۲) التسهيل لعلوم التنزيل ۱۴۲/۳

(۳) ابن جزري وايي جي لومري وينا د حضرت انس مشهوره ده اود ابن عباس وينا د آيت په هغه برخه پوري اړه لري جي الله له دي
 څخه نهبي کوي جي تراذن دمخه ورتنوزي.

لا ڀڻڻ) ﴿وَلَا مُتَنَبِّينَ لِجَدِثٍ﴾ اومه ڪٻڻي لپاره د (ساعت تهرې د) خبرو، ابو حيان وايي ڇي دوي له
 دي ڇڻه منع شوي دي ڇي ڊهر ڇڻو وکري اويو دبل خبرو ته سره غور ونيسن او مجلس وکري (۱) ﴿إِنَّ
 رَيْبَكُمْ كَانَ يُوْذِيَّ اَلَّتِي﴾ بيشڪه (دغه کارستاسي) داسي ڪردي ڇي نبي ته تڪليف رسوي
 اورباني درنبري ڊهرو چارو اوامورو له ادا ڪولو ڇڻه بي جاربا سي ﴿فَيَسْتَخِي، مِنْكُمْ﴾ پس
 حياء کوي (نبي) له تاسي (ڇي تاسي ته دوتلو اورو ڪري ڇڪه هغه دسترو اخلاقو خاوند اود مهربان زړه
 څښتن دي ﴿وَأَنَّهُ لَا يَسْتَخِي، مِنْ اَلْحَقِّ﴾ اوانه حيانه کوي له (ويلود خبري) حقي، قرطبي وايي ڇي دغه
 سترالهي ادب دي ڇي پنڊ ڊونڪو، لٽانوته بي وربو دلي دي دثعلبي په ڪتاب کي راغلي ڇي
 دنٿانودبي لپاره بس دومره ڪافي دي ڇي شريعت بي تحمل نه دي ڪري (۲) ﴿وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا
 فَسْأَلْنَ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ﴾ اوڪله ڇي تاسي له دغو (مطهراتو ازواجو) ڇڻه ڪوم ڊار تيا ورڇيز غواري
 ڊردي له شابي وغواري ﴿ذَلِكَ لَكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ﴾ دغه (غوڻستل له پردي ڊباني) ڊرياک
 (ساونڪي) دي دزرو نو ستاسي اوددوي لپاره (ڇي له شڪ اوبدگماني ڇڻه موڙ غوري) ﴿وَمَا كَانَ
 لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ﴾ اوتاسي ته نه دي روا ڇي تڪليف ورسوي رسول الله ته (هغه ڇي الله
 دهغه په سبب تاسي ته په ژوند کي هدايت درپه برخه ڪري دي) ﴿وَلَا أَنْ تَكُونُوا أَرْوَاحَهُ، مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا﴾
 'ونه دي (روا تاسي ته) دا ڇي په نڪاح واخلئ بنخي دده پس له وفاته (يا طلاقه) ڇڪه هغوي ستاسي لکه
 ميندي دي اورسول الله مودپلار په شان دي نو آيا داورده ڇي هغه پخپل خان دده او يا اهل دده باني
 وکروي اوربروي ؟ ﴿إِنْ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا﴾ بيشڪه دغه (ايڏاء درسول اونڪاح دازواجوبي
 ڊره لويه (گناه) ده د الله په نزد ڇي الله بي هيڇڪله نه بنبي ابوالسعود وايي ڇي پدي کي درسول الله
 صي الله عليه وسلم دشان لور تيا اوتعظيم شته اودا ڇي دهغه درنڀت احترام په ژوند او مرگ ڪنبي
 لازم او واجب دي (۳) بيا الله تعاليٰ فرمايي ﴿إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ﴾ ڪه چري تاسي ښڪاره کوي ڪوم
 خيزاوي بي پتوي هغه ڇيز (په سينو) کي ﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَاتِبٌ كُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ پس بيشڪه الله په هر ڇيز
 عناوت سي ڀڻه عالم دي (اوپه هغوبه جزاء درکري بيضاوي وايي ڇي په دغه تعميم کي سره دمقصود
 له برهه دتهديد زياته مبالغه اودهيت زياته اندازه نغڻبي ده (۴) وروسته بيا الله دمحرمو استثناء
 داسي بيانوي ڇي ﴿لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِيءِ أَبَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا آبَائِ إِيَّاهُنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِيَّاهُنَّ وَلَا

(۱) البحر المحيط ۲/۲۳۷

(۲) القرطبي ۱۴/۲۲۴

(۳) ابوالسعود ۴/۲۸۸

بيضاوي ۲/۱۲

يَسَاطِئَهُمْ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ ﴿١﴾ نشته گناه پردغو بنځو (په ترک د حجاب په وړاندي د پلرونو ددوی اونه په خامنو ددوی کي اونه په وروڼو ددوی کي اونه په زامنو د زامنو ددوی کي اونه په خامنو د خوندو ددوی کي اونه په بنځو ددوی (يعني په بنځو دنورو مؤمنانو) اونه په وينځو ددوی کي چي مالکون دي نبي لاسونه ددغو (بنځولره) قرطبي وايي کله چي د حجاب آيت نازل شونو پلرونو او زامنو رسول الله ته وويل چي آيا موږ به هم له پردې هاخوا ورسره خبري کوو؟ نو بيا دغه آيت نازل شو (۱) او مراد له (نسائهن) څخه د مؤمنو بنځي دي ځکه چي د يهودانو بنځي خپلو مېړونو ته د مسلمانانو بنځو اوصاف بيانوي نو مسلمانني بنځي ته ځکه روانه دي چي يهودانو بنځو ته خپل زېنت، سينگار وښيي چي هغه يې بيا خپل مېړه يهودي ته وست يې (۲) ﴿وَأَقْنِ اللَّهُ﴾ او وروڼو يې اې بنځوله الله تعالى څخه (په پته او ښکاره سره)

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا﴾ بېشکه الله په هر شي باندې ښه عالم شاهد دی (هغه ته د زړه رازونه داسي معلوم دي لکه چي د اندامونو کره وړه ويني امام رازي رحمه الله وايي چي پدغه ځای کي (شهيدا) راوړل خورا ښکلي او غوره دي ځکه چي رومي د خلوت د جواز لوري ته اشاره وشوه چي د حجاب د پرېښودلو په هکله وه نو دلته الله وفرمايل چي هغه ته جلوت او خلوت يوډول دي په دواړو بشپړ علم او پوهه لري نوله الله عز وجله څخه وروڼو يې (۳) بيا الله تعالى در رسول الله درناوی داسي بيانوي

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ﴾ بېشکه الله او پرېښتي د الله درود وايي پر نبي باندې د الله (رحمت لېږي) مقام يې اوچتوي او شان يې لوړوي (او ملائکه الابرار ورته دعوي کوي استغفار غواړي اوله الله عز وجله څخه سوال کوي چي خپل نبي ته لوړي مراتبي عنایت کړي. قرطبي وايي چي د الله له لوري درود معناد الله رحمت اورضادې او د ملائکو او پرېښتو له لوري بيا دعا او استغفار او دامت له پلوه دعا او تعظيم دی (۴) ضاوي وايي چي پدې آيت شريف کي خورا ستر دليل دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم در حمتونو مورد دی هغه افضل الاولين والآخرين دی ځکه چي په نبي باندې درود د الله له لوري رحمت دی چي له تعظيم سره نژدې او غبرگ وي اوله نبي څخه پرته په بل چا يوازي در حمت معنالي لکه ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ﴾ (الاحزاب ۴۳) وگوره فرق د دواړو درودونو تر مينځ او د فضل د دواړو مقامونو او مراتبو تر مينځ نو پدې سبب رسول الله در حمتونو مهبط او د تجلياتو مصدر دی (۵)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ای هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) درود ووايئ پر هغه (نبي) او سلام (پرې) ووايئ په سلام وپلوسره؛ ځکه چي هغه پر تاسو حقداردی تاسو ته يې له گمراهي څخه هدايت ته لار ښوونه کړي اوله تيارو د کفر څخه يې د اسلام رڼانه را ايستلي

(۱) القرطبي ۳۱/۱۴

(۲) الصاوي ۲۸۷/۳

(۳) التفسير الكبير ۲۵/۲۷

(۴) القرطبي ۳۲/۱۴

(۵) حاشية الصاوي ۲۸۷/۳

يَسْتَنُوْكَهٖ جِي يِي مَبَارَك نُوْم ذَكَرْ شِي تَاسِي وَايَاسْت اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلِّمْ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا (نه كعب بن عجرة ڄڻه روايت شوى چي اى پيغمبره مور ته خوشلام معوم دى درود څرنگه ووايو؟ رسول الله و فرمايل چي داسي و اياست (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم ...)) (۱) حديث شريف تر يايه صاوي وايي چي حڪمت له درود د پريستو او مؤمنانو پر رسول الله باندې دهغه تعظيم پر ځاى كول دي كوم چي دوى په الله پسي درود په لوستلو كي اقتداء كوي اودهغه ﷺ دځينو حقوقو ادا كول دي كوم چي په مخلوقاتو يي لري ځكه هغه د هر نعمت لپاره چي تردوى پوري رارسېدلى واسطه وواوچاته چي څوك د كوم نعمت در سېدلو سبب وي پر هغه حق لري چي مكافات يي ډاكرې همدغه ددوى په دې وينا كي چي وايي (اللهم صل على محمد ...) نغبتى راز دى (۲) ﴿لَئِنْ اَلَّذِيْنَ يُذَوِّرُ اَللّٰهُ وَرَّسُوْلَهُ﴾ بېشكه هغه كسان چي ايذاء رسوي (الله) ته (په ولد نسبت كولو او شريك نيولو او يا داسي ستايلو چي له الله سره ورته وي لكه چي يهودانو به ويل ﴿يَدُ اَللّٰهِ مَقْلُوْلَةٌ﴾ (المائدة: ۲۴) او يا به نصار او وويل ﴿اَلْمَسِيْحُ ابْنُ اَللّٰهِ﴾ (التوبه: ۳۰) او ايذاء رسوي رسول د هغه الله ته (په نسبت كولو دروغو په رسالت دده او پېغور د شريعت دده او استهزاء په دعوت دهغه؛ ابن عباس ؓ وايي: دغه آيت دهغو كسانو په هكله نازل شوى چا چي به پيغمبر ﷺ ته پېغور ور كاووكله چي يي (صفيه بنت حنن) په نكاح كړه (۳) ﴿لَعَنَهُمُ اَللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ ليري كړي دي الله دوى (له خپله رحمنه) په دنيا او آخرت كي او خپل غضب يي ورباندې كړى چي دوى يي سپك كړي دي او په آخرت كي به تل تر تله په اور كي وي ﴿وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ اوتيار كړى يي دى دوى ته عذاب سپكونكى (داورد دوزخ چي نهايت له ذلته ډك اوسپكونكى دى) ﴿وَالَّذِيْنَ يُذَوِّرُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَغَيِّرُ مَا اكْتَسَبُوا﴾ اوهغه كسان چي ضرر رسوي مؤمنانو سريو ته او مؤمناتو بنځوته په (تومت لگولو) په غير دهغه كار چي دوى كړى وي ﴿فَقَدْ اَحْتَمَلُوا بُهْتَنًا وَاِنْمَاطِيْنًا﴾ پس په تحقيق دوى پخپل ځان باروي غټ دروغ وبنكاره گناه، قرطبي وايي چي دالله اور رسول الله ايذاء يي مطلقا ياده كړه اود مؤمنانو يي مفيده ذكر كړه ځكه چي دالله اور رسول ايذا خوار و مړو، كه پكه په ناحقه وي اوله مؤمنانو سريو او بنځو څخه څوكله كله څه (گناه) صادرېږي هم (۴) او كله چي الله رېږول او ايذاء در رسول حرام كړل نو يي پيغمبر ته و فرمايل چي گردامت ته نارې كړه چي په اسلام منگولي ولگوي اود هغه بنووني ومنئ په خاصه توگه دغه ټولنيزه چاره چي د حجاب په باب ده اود مېرمني عزت، كرامت او عفت خوندي كوي اوله ناولي كتلو څخه يي ژغورئ د فاسقانو فاجرانو له چټي خبرو او ملنډو يي ساتئ اودهغو له بدونيتونو څخه يي په امان كوي

(۱) المرجع المذكور.

(۲) الصاوي ۲۸۷/۳

(۳) زاد المسير ۴۲۰/۲

(۴) القرطبي ۲۳۸/

نویې وفرمايل: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِيكَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلِيبِهِنَّ﴾ ۱ اي نبي ووايه ښخوته دي اولونوته دي اوبښخودنورو مؤمنانوته چي خپاره دي کاندې پرتولو خانوونو خپلوله ټکريو پرونو خپلو څخه (ترڅو چي محاسن او زېښتونه يې پټ کاندې اود فاسقانوزيبي څني بندي شي اود جاهليت دښخوله صفاتو څخه گوښي شي طبري له ابن عباس عليه السلام څخه روايت راوړي چي هغه رښي الله عنه ددغه آيت په هکله داسي وفرمايل چي: الله د مؤمنانوښخوته کله چي دکومي اړتيا له مخي له کوره څخه بهر راوړي فرمايې چي خپل مخونه دي پټ کړي او پرونې دي دسر له پاسه په ځان راخپاره کړي اويوه سترگه دي لوڅه وي (۱) ابن کثير له ابن سيرين څخه روايت کوي چي هغه وايې ماله عبیده السلماني څخه دالله عليه السلام ددې کلام په هکله چي فرمايې: ﴿يُدْنِيكَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلِيبِهِنَّ﴾ ۲ وپوښتل نو هغه سر اومخ پټ کړ او چپه سترگه يې راڅرگنده کړه (۲) ﴿ذَلِكَ أَذْفَىٰ أَنْ يَغْرَقَ فَلَا يُوْذَنُ﴾ ۳ دغه (پټول د بدن) نژدې دې دوی ته چي و به پېژندل شي دوی (چي اصيلي دي) پس دوی ته به ايداء نه رسول کېږي (يعني دغه تستراو پتوالی دې ته نژدې دی چي دوی په عفت، صيانت او حجاب وپېژندی شي اونولی بدان مفسدين بيا ورته طمع نه کوي چاپياويلي چي نژدې دی چي په اصل والي وپېژندی شي اوله مينځو څخه بېلي شي) ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ۴ اودی الله ښه ښونکی د (تېرو خطياناتو) ډېر رحم والا (په بندگانو چي ددوی د مصلحتونو يې پاملرنه کړي ده بيا الله دتولو ډلو چي ضرر وررسوي داسي عذاب بيانوي او هغوی تهديدوي فرمايې: ﴿لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ الْمُتَنَفِّقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ ۵ (قسم دی که منع نشول منافقان او هغه کسان چي په زړونو د دوی کي رنځ دی) يعني که چېرې دغه منافقان چي په خوله دايمن چيغي وهي خو په زړه کي کافران دي له نفاقه منع نشول اويادغه زانيان چي په زړونو کي يې دفجور رنځ دی له زنا او بد کاري خپلي څخه منع نشول ﴿وَالْمُزَّجِّقُونَ فِي الْمَدِينَةِ﴾ ۶ او (که منع نشول) بدې آوازې گډونکي په (ښارد) مدينې کي (چي دخلکو افکار گډوډوي اونفاق خپروي) ﴿لَنُفَرِّقَنَّ بِهِمْ﴾ ۷ نوخمخابه (ای محمد) تامسلط کړو پردوی باندي ﴿ثُمَّ لَا يُحَاوِرُوكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا﴾ ۸ بيا به همسايه توب ونکړي دوی له تاسره په دغه (مدينه) کي لږ وخت (چي دوتلو تياري ونيسي امام رازي وايې چي الله پاک خپل نبي ته داسي وعده ورکړي چي دښمنان به يې له مدينې څخه دده په لاس ورکوي او شري دده شوکت به لوړېږي) (۲) ﴿مَلْعُونِينَ﴾ ۹ ترټلي شوي (له رحمته دالله) ﴿أَيْنَمَا تُفْقَرُوا﴾ ۱۰

(۱) دغه دابن عباس وېساد مخ په پټولو کي صريح نص دی او همدا سې ابن کثير له ابن سيرين څخه روايت راوړي چي صريح اوصحيح روايتونه دي هغوی دښخومخ پټول واجب گڼي نو دتفسردعلمارو اوسلف صالحواقوال چيرته ۱۰ اودعلم دمدعيانو چي په اوسني عصر کي دښخي مخ لوڅول رواکوي چيرته دي ۹ دتفسيرينو وينوي زمور په کتاب (روائع البيار) کي وگوره ۲۸۲/۲

(۲) ابن کثير ۱۱۴/۳

(۳) التفسير الكبير ۲۳۱/۲۵

أُحْدُوا وَقَتْلُوا تَقْتِيلًا ﴿ هَرچېري چي وموندلی شي وبه نيول اووبه وژلی شي په وژلو د (خواري) سره
 (ځکه چي کافران دي) ﴿ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِيكَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ﴾ دايوه لاره يني ده الله په حق
 دهغو (منفقانو او مرجفانو) کي چي له دې نه پخواتېر شوي دي. قرطبي وايي معنا داچي دغه دالله سنت
 دی چي څوک نفاق کوي او په انبياوو پسي بدي آوازي خپروي هغه دي ونيولی شي اوودي وژلی شي
 (۱) ﴿ وَلَنْ نَحْدِلَ لِسَنَةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴾ اوله سره به نه مومي ته لاري دالله ته هېڅ تبديل، تغيير؛ ځکه چي
 هغه په ډېر ټينگ تاداو بناشوی ده صاوي وايي چي په آيت شريف کي در رسول الله لپاره تسلا ده يعني ته
 دمنافقينوله شتون څخه مه غمگين کېږه ځکه دغه پخوانی سنت او تېره لاره ده يوه زمانه له زمانوهم بې
 منافقانه وه وروسته الله تعالی قيامت اودهغه کړاوونه داسي بيانوي چي ﴿ يَسْتَلْكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ﴾
 پوښتنه کوي (مشرکان) خلگ له تاڅخه د قيامت (دراتلو) داستهزآء او ملنډوپه ډول چي کله به وي؟
 ﴿ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ﴾ ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده علم د قيامت (خاص) په
 نزدالله دی ماته يې وخت نه دی معلوم الله ديو حکمت له مخي هغه پټ کړی اونه کوم پيغمبر ته دهغه علم
 شته اونه هم پوښتي ته ﴿ وَمَا يَذْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴾ اوڅه شي پوه کړی يې ته (په قيام د قيامت)
 يعني ته ترې بېخبره يې نوبيا ورته ووايه (بنايي چي قيام د قيامت دي نژدې وي. ابوالسعود وايي چي
 پدې کي دمستعجلينو لپاره تهديد اود متعنتينو لپاره تبکيت نغښتی دی اوداچي دضمير پرځای يې
 ظر راوړی دهيت اوزيات تاکيد لپاره دی (۲) ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَعَمَّ الْكَافِرِينَ ﴾ بېشکه الله کافران رټلي دي
 (اوله رحمته يې شړلي دي) ﴿ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴾ اوتيار کړی يې دی دوی ته سختي لمبې وهونکی اور
 ﴿ حَالِيَيْنَ فِيهَا أَبَدًا ﴾ حال دا چي همېشه به اوسي په دغه اور کي تل تر تله ﴿ لَا يَحْدُونَ وَإِنَّا لَا نَصِيرُ ﴾
 نه به مومي دوی هيڅ دوست اونه کوم مددگار (چي له اوره يې وژغوري) ﴿ يَوْمَ نُقَلِّبُ وُجُوهَهُمْ فِي النَّارِ ﴾
 هغه ورځ چي چورلولی به شي مخونه ددوی په اور کي (لکه دکباب عوبنه چي په يوه بله خوا اړول کېږي
 ﴿ يَقُولُونَ بَلْبَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ ﴾ وايي به دوی ای کاشکي موږ دالله اطاعت کړی واي او
 اطاعت موکړی واي در رسول (دالله) دغه به دافسوس په توگه وايي چي کاشکي موږ دالله اور رسول اطاعت
 کړی وی نوبه به دغه سپک کونکي عذاب نه اخته کېدلو ﴿ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُرَّاهَنَا فَأُصْلُوا
 السَّبِيلَ ﴾ اووايي دوی ای زموږ ډېره بېشکه موږ اطاعت کړی وو زموږ د مشرانو خپلواو زموږ د غټانو
 خپلو پس ورکه کړه دوی له موږ څخه سمه لاره (اوايمان) ﴿ رَبَّنَا إِنَّهُمْ ضَلُّوا عَنْكَ الْعَذَابِ ﴾ واي

(۱) القرطبي ۱۴/۲۳۷

(۲) تفسير ابوالسعود ۴/۲۲۰

زمودر به ورکره دوی ته دوچنده له عذابه (زمودرخه دوی زمودر گمراهي سبب وو) ﴿وَالْعَنَتُمْ لِمَا كُفِرْتُمْ بِهِ﴾^(۱) اوليري کره دوی له خپله رحمته په ترټلو لویوسره بیا الله ددی تحذیر فرمایي چي پیغمبر ته دي ضررونه رسول شي لکه چي يهودانو خپل نبی ته خور ورکاوونوی و فرمايل: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ

ءَدَّوْا مُوسَى﴾ ای هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) مه کېږئ په شان دهغو کسانو چي ايذاء يې رسولی ده موسی ته (او هغه يې د برص په رنځ رنځور کړلی وو او يايې نور تومتونه ورباندي ترلي وو ځکه چي هغه به زیاتره گوښه خان لامبل چي حياء يې لرله نو الله دهغه برائت څرگند او دوی يې ددوی په ویناکي کومه چي ورباندي موسی عليه السلام تورن کاوو دروغجنان کړل امام بخاري له ابي هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: چي موسی عليه السلام د بر حيدزک او خان پت ساتونکی وو دخپل تن څخه به يې هيڅ غړی برېنده نه ښکارېدو چي زيات شرمناک وو نو بني اسرائيلو وويل چي دی ياد برص په رنځ اخته دی او يايې خصيه پرسېدلې ده، يابل کوم آفت ورباندي شته او الله وغوښتل چي د بني اسرائيلو له دغو چتې او باطلو تورو څخه د موسی عليه السلام برائت ثابت کړي نو يوه ورځ يې له خلگو بېل گوښه د غسل کولو اراده وکړه جامې يې په يوه ډبره کېښودې او غسل يې پيل کړ چي غسل يې بشپړ کړ نو د جامو اغوستلو په تکل شو که گوري ډبره و خفته او جامې يې ورسره يووړې موسی عليه السلام لکره پسي راواخيسته او ډبري ته يې تارې وهلې: هاده بري زما جامې، آډبري زما جامې! ترڅو چي د بني اسرائيلو پريوه ټولې تېرشواو هغوی دی برېنده وليدل چي ډبرنبايسته وجود الله ورکړی او الله دده برائت له هغه څه چي دوی به ويل څرگند کړد حديث ترپايه ^(۱) ﴿فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا﴾ پس پاک کړدغه (موسی) لره الله له هغو دروغو چي دوی پری ويل ^(۲) ﴿وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجْهًا﴾ او ورو (موسی) د الله په نزد مخه ور (د عزت خاوند) ابن کثير وايي معنا دا چي ده د الله په نزد جاه او وجاهت لرلو هرڅه چي يې له الله غوښتی هغه ورکړي دي ^(۳) ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ ای هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو) و وېرېږئ له عذابه د الله او وايي خبره سمه محکمه رښتيا (چي الله رضا کړي. طبري وايي معنا دا چي عادلانه خبره کوي چي ظلم پکي نه وي حق و اياست چي باطل نه وي ^(۴) ﴿يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾ چي ښک صالح کړي (الله) تاسي ته عملونه ستاسي (او قبول يې کړي ابن عباس وايي معنا دا چي ستاسي حسنات درڅخه قبول کړي ^(۵) ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾ او وېښي (الله) تاسي ته گناهونه ستاسي ^(۶) ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ او هر چا چي اطاعت وکړد الله او در رسول ددغه (الله) پس په تحقيق بريالی شو په بري ډېر لوی سره بيا وروسته چي الله دوی ته مکارم الاخلاق وروښودل نو د شرعي تکاليفو په قدر يې ورته تنبيه داسي و فرمايله ^(۷) ﴿إِنَّا عَرَضْنَا

(۱) رواه البخاري ۳۱۲/۲

(۲) مختصر ابن کثير ۱۱۲/۳

(۳) نفس المرجع

لَأَمَانَةٍ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبْتَنَ أَنْ يَحْمِلَهَا وَأَشْفَقَ مِنْهَا ﴿١﴾ بېشکه موږ وړاندي کړ امانت (شرعي تکليف او فرائض) په (آسمانونو او پرځمکه او غرونو پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او وېرېدل دوی له هغه (امانت) نه ابو السعود وايي معنا دا چې دغه امانات دومره د لوړ شان خاوندان وو چې که دغه ستر اجرام ورباندې مکلف شوي وای چې په ستر توب او قوت او شدت کې مثالونه دي که يې شعور او ادراک لرلای نو دغه مکلفيت به يې منلی نه وو او وېرېدل به (۱) ابن جزې وايي چې امانت دغه شرعي تکليف دي چې د طاعاتو و جائب او د معاصيو، نواهي دي چې د بيا ويلي چې امانت د مالونو مراد دی او صحيح دادی چې دغه شرعي مکلفيتونه دي او وړاندي کول يې په دوه ډوله امکان لري يودا چې: الله تعالى دي (دغه ځمکو آسمانونو او غرونو ته حقيقت) فهم او ادراک ورکړی وي او دوی دي ترې وېرېدلي او ممانعت دي کړی وي. دوهم دا چې مقصد تعظيم د امانت د شان دی چې دغه دومره دروند دی که په آسمانونو ځمکه او غرونو وړاندي شي لکه چې ووايي دروند بارمي په مرکب بار کړ او هغه يې له بارولو او وېرېدو سېکه کړه مقصد دا چې د بارولو توان يې نه لاره (۲) ﴿وَحَمَلَهَا إِلَى سَنِّ إِيَّاهُ كَانَ طُلُومًا حَهُوْلًا﴾ او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بېشکه چې دغه انسان د هر ظالم (او په خپل عاقبت) ندان دی. ابن جوزي وايي چې پدې کلمه چې (أبين) دی مخالفت مراد نه دی بلکه له وېرې څخه ممانعت دی ځکه چې دغه وړاندي کول الزامي نه بلکه اختياري وو (۳) ﴿لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ﴾ دغه د امانت تحمل غرض ددې لپاره وو چې عذاب ورکړي الله منافقونو سرېو او منافقانو بڼځو ته او مشرکانو سرېو او مشرکانو بڼځو ته ﴿وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ او رجوع په رحمت سره وکړي الله په مؤمنينو او مؤمناتو (او مغفرت ورته وکړي رضوان ورکړي) ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ او دی الله بڼه بڼونکی (په مؤمنانو چې تېر خطيئات يې وربښلي) ډېر رحم والا (چې ثواب يې ورکړي او په ډول ډول اکراماتو يې نازولي دي بلاغت:

پدې آيتونو کې چې د بدیع او بیان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- د تشریف لپاره اضافت لکه: ﴿لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ﴾ ځکه کله چې يې نبي ته نسبت وکړ شو شرافت يې بيا موند.

۲- د طباق صنعت د ﴿فَادْخُلُوا... فَاَنْتَشِرُوا﴾ ترمينځ اود ﴿إِنْ تُبْذُوا... تُخْفَوُ﴾ ترمينځ اود ﴿تُفْقَوُا﴾ اؤندوا ﴿ترمينځ.

(۱) الطبري ۲۲/۳۸

(۲) التسهيل في علوم التنزيل ۳/۱۴۵

(۳) زاد المسير ۲/۲۲۸

۳- سلبی طباق چي فرمایي ﴿فَيَسْتَخِي مِنْكُمْ ۖ وَاللَّهُ لَا يَسْتَخِي مِنْ الْحَقِّ﴾ .

۴- دخاص ذکر کول وروسته له عامه لکه ﴿لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُتَفِقُونَ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ﴾ همدغه مرجفون دمنافقانوله ډلي دي لومړی يې تعميم وفرمایو او بيا يې ځانگړي راوړل چي دتفيع اوتشيع زياتوالی يې ونښي.

۵- دمبالغې صيغې لکه فعول او فعيل چي د ﴿إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۖ يَكُلُ شَيْءًا عَلَيْهِ ۖ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَوِيهٌ﴾ په جملو کي راغلی دی.

۶- دمصدر او فعل يوځای راوړل چي تاکيد افاده کړي لکه: ﴿وَقَاتِلُوا قَتِيلًا ۖ وَسَلِمُوا تَسْلِيمًا﴾ چي راغلی دی.

۷- دافسوس او ټکان خوړلو کلماتي چي دتمنا په بڼه راغلي لکه ﴿يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ﴾ .

۸- تشبيه چي فرمایي: ﴿لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ إِذَا دُاعُوا مَوْسَىٰ﴾ دغه ته مرسله جمله تشبيه وايي.

۹- تمثيلي استعاره پدې کلام کي ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ﴾ امانت يې په لوی والي او سترتوب کي دومره دروند وښود چي که چېرې په آسمانونو ځمکه او غرونو بارشي توان به يې ونه لري او ځني وبه وهرېږي دغه د امانت دشان دلويوالي او دروندوالي خوراغوره تمثيل دی.

۱۰- لطيفه مقابله لکه په مينځ د ﴿لَيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ﴾ اود ﴿وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ کي چي راغلي اود سورت پای په دې آيت شريف سره هغه صنعت دی چي دبديع علما يې (ردالعجز على الصدر) بولي ځکه دهورت پيل دمنافقينو په قبائحو شوی وو او پای يې د منافقينو په بد برخه ليک او عاقبت راغلی دی نو کلام په پل او پای کي ښکلی ښکاري.

۱۱- په رسول الله باندې دستايني او ثنا کلماتي پداسي ډول چي ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ﴾ ددېرو بياني باريکيو درلودونکي دي لکه:

ا- خبرپه (ان) باندې مؤکد راوړل شو چي اهتمام افاده کړي.

ب- اسميه جمله ددوام موندلو لپاره راغلي ده.

ج- دغه اسميه جمله چي په پيل کي يې (ان الله) په پای کي يې فعليه جمله چي (يصلون) راغلي له دې کبله چي دې ته اشاره وکړي دغه دالله ثنا په خپل پيغمبر باندې نوی نوی وقتا فوقتا تل تر تله په دوام صادرېږي نو دغوياري کورازونو ته ښه فهم وکړه.

۱۲- دفواصلو مراعات چي په اورېدلو باندې ښه خوندوره اغيزه لري لکه ﴿وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ۖ لَا يَخْذُرُونَ لِبَاسًا وَلَا نَاصِيرًا ۖ وَالْعَذَابُ لَهُمْ أَكْبَرًا﴾ چي داهم له بديعي محسنو څخه گڼل کېږي.

لطيفه:

دغه آيت شريف چي فرمايې ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ دې ته اشاره کوي چي بنه اودعوت ترهغو پوري گټه ور او مشرنشي کېدای ترڅو چي يې دعوتگراو مبلغ له خپله خانه او اهله پيل نکري او همدغه د حجاب د عملي کولو پيل درسول الله په ښځو او لورنو د دغه راز څرگندوی دی. دغه چ په وړاندي چي مخ پتول رو ابولي د مفسرينو کرامو ويناوي:

۱- ابن کثير وايي: الله پاک د مؤمنانو ښځو ته کله چي له کوره د ضرورت لپاره بهر وزي حکم کړی دی چي مخونه دي په پر و نو پټ کاندې

۲- ابن جوزي وايي چي د الله تعالی ددې وينا چي فرمايې: ﴿يَذَرْنَكَ عَلَيْنَّ مِنْ بَلَائِبِهِنَّ﴾ معنا دا چي دوی دي خپل سرونه او مخونه پټ کړي ترڅو داسي ونښودلي شي چي دوی اصيلي دي

۳- ابو السعود وايي: د آيت معنا دا چي دوی دي په پر و نو خپل مخونه او بدنونه ټول پټ کړي کله چي د کومي اړتيا لپاره بهر وزي.

۴- طبري وايي: چي دوی دي له وينځو سره په لباس کي ځان نه مشابه کوي کله چي د يو کار لپاره دباندې وزي او وېښتان او مخونه يې لوڅ وي ترڅو فاسقان فاجران ورباندې ونه بلوسي

۵- په البحر المحيط کي وايي: مقصد له دې کلمې چي (عَلَيْنَّ) دی دا چي مخونه دي ونغاړي ځکه چي په جاهليت کي به دميرمنو مخ څرگندوو وو.

۶- البصاص وايي چي: په آيت کي ددې دلالت شته چي ځوانه ښځه دي مخ پټ کړي ترڅو د زړه رنځوران (منافقان) ورته طمع ونه کړي دغه د مفسرينو کرامو ويناوي وې چي د ښځي د مخ پټولو په هکله راغلي والله بقول الحق وهويهدی السبيل^(۱)

دالله ﷻ په مرسته د الاحزاب د سورت تفسير بشپړ شو

۱ اوگوره د شرعي حجاب شرطونه اود تشریعي حکم څرنگوالی زموږ په کتاب (روائع البيان في تفسير آيات الاحکام من القرآن کي ۲ ۳۸۷

د سبأ سورت مکي او څلور پنځوس آيتونه لري:

د سورت په وړاندې:

د السبأ سورت مکي او د اسلامي عقيدې موضوع څېړې د ديني اساساتو لکه د وحدانيت اثبات، دنون او بعث او نشور په هکله غږېږي.

په پيل کې سورت د الله لور تيستايي هغه چې مخلوق يې پنځولی د عالم چاري يې مضبوطي کړې کائنات يې په تدبير او حکمت جوړ کړی او هغه علیم او خبر ذات دی چې د يوې ذرې په اندازه وور څيز په په آسمانونو او ځمکه کې له هغه څخه پتېدلای شي. او دغه د هغه په وحدانيت باندې ستر برهان او دليل دی.

همدا سي سورت له يوې خورا مهمې قضیې څخه خبري کوي چې هغه له آخرت څخه د مشرکانو انکار دی او دبیرته راپاڅېدل (بعث بعد الموت) تکذيب کوي نورسول الله ته حکم کوي چې په ستر رب باندې سوگند وکړي چې معاد برحق دی او اجساد به بیرته راژوندي کېږي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ د آيت تر پايه.

سورت د ځينو پيغمبرانو کيسې راوړي نو داؤد عليه السلام او د هغه زوی سليمان عليه السلام او هغه مخلوقات چې دوی د وارو ته اېل او تابع گرزېدلي وو رااخلي لکه چې سليمان ته باد، هوا او مرغان مسخر وواوله حضرت داؤد سره به غرونو تسبیح وپله دغه د الله پردوی باندې سره له دېرو نورو نعمتونو او عطایاوو يوفضل وو.

ورپسې سورت د ځينو مشرکانو هغه شکوک او شبهات چې د خاتم الانبياء درسات په هکله يې لرل له مينځه وړي او هغوی ته کوتلي دلائل او براهين وړاندې کوي لکه چې د الله په وجود او وحدانيت قاطع او غوڅ دليلونه راوړي.

په پای کې سورت مشرکانو ته په واحد قهار ذات باندې دایمان راوړلو بلنه ورکوي هغه سپېڅلی ذات چې د ټولو خلکو چاري په تدبير سره ترسره کوي.

نومول او تسميه:

ځکه يې سورت سبأ بولي چې پدې سورت کې الله تعالی د سبأ کيسه راوړي چې دوی د يمن پاچهان وو په ناز او نعمتونو کې يې خلک لوبېدل ددوی هستوگن ځايونه گرد باغونه او جنتونه وو کله چې يې د نعمت کفران وکړ الله ورباندې يومخ ايزه سېلاب راوست چې د پند اخيستونکو لپاره يې پند او عبرت وگرزول.

الله تعالى فرمايې:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلْعَلُ فِي
الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِنَا
السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيََنَّكُمْ عَلِيمُ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ
ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ
وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي ءَايَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزِ الْبَسِ ﴿٥﴾ وَبَرَى الَّذِينَ أَوْثَرُوا
الْعِلْمَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ
نُتْلَكُ عَلَىٰ رَجُلٍ يَنْتَضِكُمْ إِذَا مِزَقْتُمْ كُلَّ مِزْقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾ أَفَتَرَىٰ عَلَىٰ أَشْوَكٍ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلَىٰ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالصَّلَاحِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنْ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ
نُشِأُ نَحْفِيفُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسِفُ عَلَيْهِمْ كِفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِكُلِّ عَبْدٍ مُبِينٍ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ
ءَاتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَنْجِيَالُ أَوْرَىٰ مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنْ أَعْمَلَ سَبِيغَتٍ وَقَدَّرَ فِي السَّرِّ وَعَمِلُوا
صَالِحَاتٍ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾ وَلِسَلِّمَنَّ الرِّيحُ عُدُّهَا شَهْرًا وَرَوَاحُهَا شَهْرًا وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمَنْ الْهِنَ
مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ
تَحْرِيْبٍ وَتَمْثِيلٍ وَحِفَافٍ كَالْجَوَابِ وَقُدِّرَ رَاسِيَتٍ أَعْمَلُوا ءَالَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا
فَصَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّمُوا عَلَىٰ مُوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَانَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَ الْجَنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

سورة: ١١-١

لَعَنُوهُ:

(سج) له (ولوح) څخه اخیستل شوی اود خول ته وایې اوله دې څخه دا کلام هم دی چي فرمایې ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾
څېستل شوی دی چي آسمانونو ختلوته وایې (عرب) پتېږي له اعزب څخه دی او پتهېدلوته وایې (مثقال)
وزن او مقدار ته وایه شي (حج) دجهې په کسره سره لېونتوب ته ویل کېږي او په ضمه سره یې بیاوال او
رغورنه معناده (کسفا) توتې (آوی) تسبیح وواياست (سابغات) اوږدې بشپړې (سبغ الدرع والشوب) معنا
داچي گرد بدن پټ کړي ابو حیان وایې چي سابغات زغروته وایې او په اصل کي دغه وصف دي چي تمام
او کمال ته ویل کېږي او بیا په زغرو باندې دغلبې له کبله استعمال شو (السرد) او بدل او قرطبي وایې چي

اصل يې له ټينګولو څخه دى (لفظ) وېلي شوي مس (حفا) د جفنه جمع اولويې کاسې ته وايي (الحواس)
د (جابهيه) جمع او هغه لوى تالاب ته ويل کېږي چې اوبه پکې درېږي (مناسه) لکړه همساخکه يې په دغه
نامه بولي چې ورباندې شړل او ترټل کوي.

تفسير:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ټوله ثناصفت خاص الله لره دي، خاص هغه لره دى ټول
هغه (خه) چې په آسمانونو او په ځمکه کې دي (خلقا، ملکا او عبيدا) نو هغه لره حمد دى په دنيا کې ځکه
چې بشپړ قدرت لري او هغه لره ثناده په آخرت کې چې پراخ رحمت لري ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ﴾ او خاص
هم دغه الله لره ټوله ثنا په آخرت کې (له ده پرته هيڅوک يې وړ او مستحق نه دى ځکه چې هغه په اهل
دنيا او آخرت باندې مهرباني کونکي (متفضل) دى ﴿وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ﴾ او همدغه الله ښه حکمت
والا ښه خبردار دى (پخپل صنعت او خپل مخلوق باندې چې هرڅه کوي ورباندې اعتراض نشته) ﴿يَقَعُ
مَا يُلْقِى فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا﴾ (معلوم دى (الله ته) هر هغه شى چې ښکته ننوزي په ځمکه کې وهره
شى چې بيرون راوړي له دغې (ځمکې) نه) دغه د الله د ځينې معلوماتو تفصيل دى چې الله ته معلوم دي
ټول هغه چې په ځمکه کې دننه کېږي لکه بارانونه، خزاني او مري او هغه چې راوړي لکه کښتونه،
نباتات او د چينو اوبه او څاګاني ﴿وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَرْجُ فِيهَا﴾ او هر هغه څيز چې له آسمانه
راښکته کېږي او هر هغه چې پورته خپږي پدغه (آسمان) کې لکه راښکته کېدونکي بارانونه، پرېښى
او رحمتونه او ختونکي لکه ښک اعمال او سپېڅلي دعاګاني ﴿وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ﴾ او همدغه الله
دېر رحم والادى (په بندګانو خپلو) ښه ښونکى (د ګناهونو دى څوک چې توبه ګارشي ځکه چې بېمېستې
يې په عذاب نه اخته کوي وروسته الله پاک د قيامت او بعت د منکرانو ويناوي داسې بيانوي ﴿وَقَالَ
الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِيَا السَّاعَةَ﴾ او وايې هغه کسان چې کافران شوي دي چې مورت ته به قيامت راشي (اونه
هم بعت بعد الموت شته بېضاوي وايې چې دغه خوياد راتلو څخه يې بېخي انکار دى او ياد چې هغه
وځنډېد او دوى استهزاء کوي چې مورت ته د قيامت د راتلو وعده راکړې شوې وي په هغه ملنډې وهي
(۱) ﴿قُلْ لَيْ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ﴾ ووايه (اى محمده دوى ته چې ولي به راشي؟) بلکه قسم دى زما په رب
چې خامخابه تاسې ته راشي د قيامت. ابن کثير وايې چې دغه د هغو دريو آيتونو څخه يودى کوم چې الله
پاک خپل پيغمبر ته ددې خبرې لپاره د قسم کولو حکم کوى دوهم يې په سورة يونس کې چې فرمايي:
﴿قُلْ لَيْ وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقُّ﴾ (يونس ۵۳) او دريم يې په سورة التغابن کې دى چې ﴿قُلْ لَنْ وَرَبِّي لَتَشْعُنَّ﴾ (۱)

(۱) البيضاوي ۲/ ۱۲۲

(۲) ابن کثير ۳/ ۱۸۱

ننغابن (۷) ﴿عَلِيمُ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ (هسي رب) چي په غيبو عالم
 دی له ده نه پتهېري په اندازه ديوې ذرې په آسمانونو کي اونه په ځمکه کي ﴿وَلَا أَصْفَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا
 أَكْبَرُ﴾ اونه وړوکی له هغې ذرې نه اونه لوی تري ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ مگر (چي داتول ليکلي
 دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کي ؛ غرض دا چي له الله څخه يوه ذره هم په کائناتو کي پته نشي
 پاتي کيدلای نو بشر اودهغه احوال به څرنگه ځني پت پاتي شي که هډوکي وراسته او خاوري ايرې هم
 شي الله ورباندي خبردی چي چېرته تللی او خپاره شوي دي نوبه يې بيرته دقيامت په ورځ راستانه کړي
 ﴿يَخْرِقُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ دپاره ددې چي جزاء ورکړی (الله) هغو کسانوته چي ايمان
 يې راوړی دی او کړي يې دي (ښه) عملونه (په دنيا کي) ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ دغه
 (نيکوکاران مؤمنان چي دي) شته دوی ته مغفرت ښښه او روزي دعزت (په جنب کي) ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا
 فِي غَيْرِهَا مُنَحْزِنِينَ﴾ اوهغه کسان چي سعی (کوښښ) کوي (په ابطال د) آيتونود (قرآن) زموږ کي پداسي
 حال کي (چي گمان کونکی وي چي) عاجز کونکي دي (درسول الله رسالت او قرآن په هکله په خپلو
 شکوکو او شبهو خپرولوسره) ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَجْزٍ أَلِيمٍ﴾ دغه کسان شته دوی ته عذاب له
 عذابه دردناکه څخه قناده وايي (الرجز) بدترين عذاب ته وايه شي ﴿وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ او (بل
 ددې لپاره په لوح محفوظ کي ليکلي) چي وويني هغه کسان چي دوی ته علم فهم ورکړی شوی دی (چي
 هغه دنيي اصحابان اوله دوی وروسته راتلونکي عاملين علماء دي) ﴿الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ هُوَ
 الْحَقُّ﴾ هغه (قرآن) چي نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هغه حق دی (باطل ورته لاره نلري)
 ﴿وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْمُرْتَبِتِ الْحَمِيدِ﴾ اوسمه لاره ښيي طرف دلاري (دهغه الله ته چي) ښه زبردست
 اودهېرثاويلی شوی دی (په ذات صفاتو او افعالو کي) ورپسې الله پاک دمشرکانو هغه اسالېب او ددين په
 لار کي خنډونه اودهغوی ملنډي په رسول الله باندې بيانوي کوم چي يې دود عادت وي فرمايې: ﴿وَقَالَ
 الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَحُلٍ بَيْنِكُمْ﴾ او وايې هغه کسان چي کافران شوي دي (د مکی مشرکان چي له
 بعثه منکردي) آيا (وښيو) دلالت وکړو تاسي ته په يوسړي چي خبردرکوی (عجيبه نادره خبره مقصدي يې
 له سړي څخه رسول الله دی) ﴿إِذَا مُزِفْتُمْ كُلُّ مُمَرِّقٍ﴾ کله چي تاسي ذرې ذری شی په بشپړه ذره ذره
 کېدلوسره (خاوري ايرې شی) ﴿إِنْ كُنْتُمْ لِفَوْخَلٍ جَكِيدٍ﴾ بېشکه چي تاسي به خامخه يونوي
 سدايښت کي يې ؛ غرض به يې په دغه وينا کي استهزاء او ملنډي وي ابوحيان وايي چي ددغي
 وينا کونکي قرشي کفار وو اودغه به يې دتعجب او ملنډو په توگه ويل لکه چي يو څوک بل ته وايي
 آيا له يوې نوي نادري کيسې څخه دي خبر کړم ؟ او څرنگه چي بعث بعد الموت دوی ته محال ښکارېدو

نوجاچي به دهغه خبر ورکاوو دوی به یې تعجب کاوو اوداچي نوم یې نه ورته اخیست ویل یې ﴿مَلِكٌ
 نَذَلَكُمُ عَلَى رَجُلٍ يَنْتَضِكُمْ﴾ سره له دې چې نوم یې په قریشو کې بېخي او څاروودغه یې هم داستهزا، نښه ده
 (۱) ﴿أَفَتَرَى عَلَى اللَّهِ كَيْدًا أَمْ بِهِ حِجَّةٌ﴾ آیاله خپله ځانه ترلې دي (محمد) پرالله باندې دروغ او که لښتوب
 لښتوب ورپورې دی؟ (اوداسې څه وایې چې چټیات دي الله تعالی ددوی په رد کې فرمایې ﴿مَلِكٌ أَلْبَنُ
 لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ (بلکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت) بل دا ضرب لپاره دی یعنې دغسې نه
 ده لکه چې دوی گمان کوي چې دغه دروغ، یا لښتوب دی ﴿فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْعَبِيدِ﴾ په عذاب کې به
 وي (په عقبي کې) او په گمراهي لویي کې لوېدلی (خودوی نه پوهېږي اودغه د لښتوب او حماقت
 وروستی سرحد دی وروسته بیا کله چې الله د قیامت په اثبات دلیل بیان کړ بل داسې دلیل چې په ترڅ
 کې یې توحید او تهدید نغښتی وي راوړ ﴿أَفَتَرَى إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾
 آیانه گوري دا (کافران) هغه څېز ته چې ددوی په مخ کې دی او هغه چې وروسته له دوی دی له آسمانه اوله
 ځمکې (اوله ټولو خواوو پر دوی محیط دی) څکه کله چې انسان هرلوري ته وگوري نو ځمکه آسمان به
 مخ او شاته گوري اودغه د صانع ذات په وحدانیت یو دلیل دی نوولې دوی سوچ نکوي چې همدغه ذات
 چې دغه آسمان یې پنځولی پدې توانا دی چې دوی وروسته له مرگه راپاڅوي اویایې داسې تهدید
 وفرمایو ﴿إِنْ نَشَأْ غَوَّيْنَاهُم بِمِثْلِ الْأَرْضِ أَوْ تَسْفِطَ عَلَيْهِمْ كَيْفَ مَنَ السَّمَاءِ﴾ که چېرې اراده
 وفرمایو نو څېرې به کړو په دوی ځمکه (او غرق به یې کړو لکه قارون غوندي) اویا به وغورځوو پر دوی
 یوه توبه له آسمانه (لکه چې د ځنگل په ځاوندانو مو وغورځوله نو دوی چېرې تښتېدلای شي؟ ابن جوزي
 وایې معناداچي دوی که هر چېرته وي زموږ ځمکه او آسمان ورباندې راتو دي اوزه ورباندې قادریم که
 وغواړم په ځمکه به یې نني باسېم او که وغواړم له آسمانه به ورباندې تندر راوغورځوم (۲) ﴿إِنْ فِي ذَلِكَ
 لَآيَةً لِّكُلِّ عَادٍ مُّبِينٍ﴾ بېشکه په دغه (لیدلود آثارو د قدرت د الله اود وحدانیت کې یې) خامخا دلائل
 دي لپاره دهربنده رجوع کونکي (الله ته او پندونه دي، ابن کثیر وایې مقصد یې دادی هغه الله چې ددې
 اوچتو آسمانو نو په پیدا کولو قادر دی او هغه ذات چې ددې پراخو پلنو ځمکو په پیدایښت توان دی هغه
 دا جسامو په بیرته راپاڅولو او ژوندی کولو هم قادر دی چې خاوري ایرې هډوکي یوځای اوراژوندي کړي
 (۳) ورپسې الله ﷻ د داؤد علیه السلام کیسه داسې کوي او خپل ستر فضل بیانوي ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ
 مِثًا فَضْلًا﴾ او خامخا په تحقیق موږ ورکړی ووداؤد ته له جانبې خپله فضل (زیات یې اندازې) مفسرین
 کرام وایې چې د فضل معنا نبوت، زبور اود غرونو او مرغونو تسخیر، داوسپني نرم والی اود زغرو

(۱) البحر المحيط ۲/۲۵۹

(۲) زاد المسیر ۲/۴۳۵

(۳) ابن کثیر المختصر ۳/۱۲۲

جوړول دي ﴿بَنِي جَالُ أَوَّي مَعَهُ وَالطَّيْرُ﴾ (و مو فرمايل غرونو ته چي اي غرونو راوگرزوئ (بڼه) غرونه خپل له ده سره (د تسبيح په وخت کي اوله ده سره به تسبيح ويله) مرغانو هم ؛ ابن عباس وايي چي کله به داؤد عليه السلام تسبيح ويله مرغانو به هم ورسره زمزمه کوله او چي کله به يې تلاوت کاوو څا روږوبه ورته غوږ نيولي وو او دده تلاوت ته به يې اوښکي تويولې ځکه چي داؤد عليه السلام به ژړل (۱) ﴿وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ﴾ او پسته کړي وه موږ ده ته اوسپنه (لکه خيسته اوږه قتاده وايي چي الله پاک داسي ورته وسپنه پسته کړي وه چي اورته نيول يې نه غوښتل اونه يې په خټک سندان وهله هغه ته به لکه موم رولامده اوږه غوندي وه ﴿أَنْ أَتَمَلَّ سَيِّفَتٍ﴾ چي جوړوه ارتي اوږدې خفري (چي انسانان په جنگونو کي له مرگه ژغوري مفسرين کرام وايي چي اوسپنه به يې په لاس کي واخيستله او هغه به ورته موم غوندي شوه هر ډول چي به يې تاووله دهغه خوښه وه او زغره به يې په يوڅه وخت برخه دورځي کي جوړوله چي يوزر درهمه بيه به يې لرله او خپل لگښت به يې ترې کاوو او صدقه به يې ځني ورکوله (۲) ﴿مَكِيَّتٍ﴾ د محذوف موصوف لپاره صفت دی چي تقدير يې داسي راځي (د روغاسا بغات) يعني اوږدې ارتي خفري چي گرد بدن پتوي اوڅه لازیاتي هم په ځمکه ورسره کښېږي ﴿وَقَدَّرَ فِي السَّيِّدِ﴾ واندازه کوه په اوبدلو کي (چي کړۍ سره برابري وي) صاوي وايي معنادا چي هره کړۍ بايد له بلي سره برابره وي داسي تنگه چي غشي ورڅخه وتلاي نشي او داسي سپکه چي په آغوستونکي باندي درنه نه وي (۳) ﴿وَأَعْمَلُوا صَالِحًا﴾ او عمل کوئ تاسي دنېکيو (ای د داؤد عليه السلام) اهله دخپل پلار په عزت او جاه باندي تکیه مکوئ ﴿إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ بېشکه زه چي یم پر هغو کارونو چي تاسي يې کوی ښه لیدونکی یم (په هغوبه جزاء درکړم. امام فخر رازي وايي چي: الله پاک داؤد عليه السلام ته اوسپنه داسي پسته کړه لکه موم او شمع او دغه دالله قدرت ته آسانه ده اوسپنه په اور داسي ويلي کېږي لکه دليکلو سیا هې نوڅوک عاقل به دالله له قدرته دغه مستبعد او ليري وگڼي؟ (۴) هو داؤد عليه السلام لومړنی څوک وو چي خفري يې کړۍ کړۍ جوړي اوبدلې او تر دې پخوا به داوسپني درنې تختې خلکو استعمالولې لکه چي الله فرمايي: ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ﴾ (الانبياء، ۸۰) وروسته بيا الله هغه نعمتونه يادوي چي دهغه په زوی حضرت سليمان يې پېرزو کړي وو چي نبوت، پاچهي او ستره مرتبه وه الله فرمايي: ﴿وَلَسَلَيْنَا الرِّيحَ غُدُوًّا شَرًّا وَرَوْاحًا شَرًّا﴾ (او) مسخر کړی مو (وو) سليمان ته باد (سباني د منزل دهغه د يوې مياشتي او د بېگايي (منزل) دهغه د يوې مياشتي لاره وه) يعني سليمان ته مو باد هسي مسخر کړی وو چي دده په امر به چلېدوله سهاره تر ما سپېښه مزل يې

(۱) زاد المسير ۲/ ۴۳۲

(۲) القرطبي ۱۴/ ۳۳۲

(۳) حاشية الصاوي على الجلالين ۳/ ۲۹۴

(۴) التفسير الكبير ۲۵/ ۲۴۵

ديوي مياشتي دتکره مزل کونکي مسافه وه اوله ماسپښينه ترمانښامه بياديوي مياشتي وه مفسرین کرام وايي الله بادورته تابع کړی ووچي اوږدې مسافې به يې په خوشاعتونو کي وهلي حضرت سليمان اولنکړه به يې له يوه ښاره بل ته رسول دگړدی ورځي منزل يې ددوو مياشتو مسافه وه ﴿وَأَسْلَمَ لَهُ عَبْرَ الْقَطْرِ﴾ او بهولي مووه دده لپاره دمسوچينه ؛ مفسرين کرام وايي چي الله پاک حضرت سليمان ته مسو بهولي وولکه چي پلارته يې اوسپنه پسته کړي وه اودغه ددوی معجزې وې ﴿وَمَنْ أَلْجَنَ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ﴾ او (مسخرکړي مووده ته) له پېريانو هغه څوک چي کار به يې کاوو په مخ دده کي به حکم درب دده (هغه کار چي بنياد مان به ځني عاجزو و) ﴿وَمَنْ يَرْغَبْ مِنْهُمْ عَنْ آمْرِنَا﴾ او هر چا چي به سرکښي (څنگ) وکړله دوی له حکمه زموږ (اود سليمان اطاعت به يې نه کاوو) ﴿نُذِقُهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾ نورو به څکرو هغه ته (په آخرت کي) له عذابه داوړه ، بيا الله دهغوی مکلفيتونه داسي بيانوي ﴿يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَبْرٍ﴾ جوړول دغو (پېر نو) دغه (سليمان) ته هر هغه شی چي ده غوښت له هسکو کلاوړ ﴿وَتَمَثَّلَ﴾ اوتمثالونه (عجيبه دښيښې اومسو، حسن رحمه الله وايي چي په هغه وخت کي تمثالونه ناروانه وواوړه زموږ په شريعت کي دسدذرائع لپاره ناروا او حرام شول چي څوک يې پرته له الله عبادت ونکړي ﴿وَجَفَّانَ كَالْجَوَابِ﴾ اولوی لگونه په شان دتالاب ابن عباس وايي (کالجواب) معنالکه حوضونه ﴿وَقُدُورٍ رَاسِيَتٍ﴾ اولوی دپگونه (ځای په ځای) په نغريو پراته. ابن کثير وايي چي (قدور راسيات) معناداچي غټ غټ دپگونه چي له ډېره لوی والي له ځايه خوځېدونکي نه وي (۱)

﴿أَعْمَلُوا مَا أَلَّ دَاوُدَ شُكْرًا﴾ (عمل کوئ (دښکي) ای دداؤد آله لپاره دشکر) يعني موږ ورته وفرمايل چي دداؤد آله دالله په دغو نعمتونو شکر وباسئ چي په داسي ستر فضل يې ځانگړي کړي ياست اوداسي پراخه جاده او جلال يې در کړی دی ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ﴾ اولږدي له بندگانو زما شکرايستونکي ابن عطيه وايي چي پدې کي دالله په شکر کولو باندي تنبيه اوتحريض دی (۲) ورپسې الله تعالی دحضرت سليمان دمرگ پېښه دسي خبري ﴿فَلَمَّا تَضَيَّقَ عَلَيْهِ الْمَوْتُ﴾ کله چي حکم وکړ موږ پر سليمان دمرگ (اومرگ ورته راغی) ﴿مَا دَلَّمُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَانَهُ﴾ نو هېچا خبر کړی نه وودغه پېريان په مرگ ددغه (سليمان) مگردځمکي چينجي (وينو) هغه چي لرگي خوري اود سليمان لکه يې وخوړه) ﴿فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَ الْإِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْفَيْتَ﴾ پسر کله چي ولوېدو (سليمان) په ځمکه نومعلوم شو پېريانو ته که چېرې دوی پوهېدلای په (علم د) غيب (لکه چي

گمان ۾ ڪاڻو) ﴿مَا لَيْسُوا فِي الْعَذَابِ الْمُبِينِ﴾ تونه به ۾ ۾ تپرو له (دغه اوڀده موده په شقه اعمالواو) عذاب دمشق سڀڪونكي ڪي. مفسرين ڪرام وايي چي انسانانوبه ويل چي پريان په علم دغس پوهري هغه چي په راتلونكي ڪي پښيري نوسليمان عليه السلام پخپل محراب ڪي په لمنځه ولاړاوپه لکړه ۾ تڪيه کړي وه اوپه دغه حالت ڪي ۾ ساپوکره تريوه کاله پوري په دغه حالت پاتي شواوپريانانو هغه ورسپارل شوي کارونه هغسي سرته رسول څوک ۾ په مړينه خبرنه وو آن تردې چي دځمڪي چينجي (وينو) دده همساو خوره اوسليمان عليه السلام راولوږدونودوي ته ۾ ۾ مرگ معلوم شو اوانسان نوچي پدي معتقدووپريان په غيبوپوهري هم دغه عقیده بايلوده اوپدي پوه شول که چري پريانانوته غيب معلومې دادومره وخت به ۾ په دغو شاقه کارونو ڪي نه تپراوو چي دوي گمان ڪاڻو حضرت سليمان ژوندي دي او هغه په واقع ڪي مړو.

بلاغت:

پدي آيتونو ڪي چي دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنديزي ۾ دادی.

۱- ددواړوخواووتعريف دحصر دافادي لپاره لکه ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ اومعنايې داچي دکامل حمد مستحق له الله پرته بل څوک نشته.

۲- دطبق صنعت ﴿يَلِخُ﴾ ترمينځ اود ﴿يَخْرُجُ﴾ ترمينځ.

۳- دمبالغې صيغې ﴿وَهُوَ الرَّجِيمُ الْغَفُورُ... وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ... وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾.

۴- دمقابلې صنعت په مينځ ﴿لَيَجْزِيَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ اود ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا بِآيَاتِنَا مُعْجِرِينَ﴾ ځکه چي مغفرت اورزق ڪريم ۾ دمحسنينولپاره جزاء اوعذاب اورجزا ۾ ۾ دمجرمينولپاره سزاوتاکله.

۵- استفهام داستهزاء اومسخرولپاره لکه ﴿هَلْ نَدْرِكُ عَلَى رَجُلٍ يَنْتَكُمُ﴾ اومقصد په رسول الله باندې استهزاء ده اونوم ۾ يادنکرلکه چي هغه مجهول انسان وي دغه ددوي له لوري په تجهيل ڪي امعان دي.

۶- دتضخيم لپاره تنکيرلکه ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا﴾ يعني سترفضل اوداودي په صريح مفعول باندې ځکه مقدم اورومي راوړچي په رومي اهتمام اودمؤخر لپاره تشويق افاده کړي.

۷- ايجاز بالحذف لکه ﴿غَدُّهَا شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ﴾ يعني سبايې تگ ۾ ديوي مياشتي واتن وو اودبېگه تگ ۾ ديوي مياشتي مسافه وه.

۸- تشبيه چي فرمايې ﴿وَجَفَّانِ كَالْجَوَابِ﴾ چي دي ته مرسله جمله تشبيه وايي ځکه دتشبيه ادات اوتوري راغلي خودشبه وجه حذف شوي ده.

الله تعالى فرمايې:

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِهُمْ آيَةٌ ۖ حَتَّىٰ عَرَّ يَمِينٌ وَشِمَالٌ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرِزْقُهُ غَفُورٌ ۝﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِحَبْنِهِمْ جَبْنًا ۖ دَوَّىٰ أَكْطِلَ حَمَطٍ ۖ وَأَثَلِ وَشَىٰ مِنْ مَسِيرٍ قَلِيلٍ ۝﴾ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا ۖ وَهَلْ يُجْزَىٰ إِلَّا الْكَفُورُ ۝﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم وَبَيْنَ الْقُرَىٰ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا ۖ آمِينَ ۝﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَطَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۖ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ شُكْرَهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُوَفِّي بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۖ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيطٌ ۝﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ رَزَقْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُوكَ مِنْقَلًا ذَرَفًا ۖ وَ السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكَ ۖ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ۝﴾ وَلَا تَفْعَلْ السَّفْعَةَ عِنْدَهُ ۖ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ لَهُ ۖ حَتَّىٰ إِذَا فُرِعَ عَنْ قُورَيْهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ۝﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ ۖ وَإِنَّا أَزِيقَاكُمْ لَعَلًّا هُدًى أَوْ فِي صُلَلٍ مُنِيرٍ ۝﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا عُثَارَ نَبَازٍ وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا تَعْمَلُونَ ۝﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبَّنَا ثُمَّ يَقْنَعُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۖ وَهُوَ الْعَفْوَ الْعَلِيمُ ۝﴾ قُلِ أَرُونِي الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ ۖ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْغَفِيرُ الْحَكِيمُ ۝﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ نَذِيرًا ۖ وَكَبِيرٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝﴾ قُلْ لَّكُمْ مِيعَادٌ يَّوْمٍ ۖ لَا تَسْتَعْجِلُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ۝﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا نَقْرًا ۖ وَلَا يَأْتِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ نَرَىٰ إِذِ الظُّلُمَاتِ مَوْفُوقَ مَوْفُوتٍ ۖ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ۖ نَّقُولُ يَقُولُ نَبِيُّكَ أَتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ۝﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا أَتَنْهَوْنَ أُنْثَىٰ مِنْ هَدًى ۖ وَإِذَا جَاءَتْكُمْ بِلَ كُنتُمْ مُجْرِمِينَ ۝﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذِ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا ۖ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ ۖ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَجَعَلْنَا الْأَعْنَطَ فِي أَغْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝﴾ ﴿سبا: ١٥ - ٢٢

مناسبت:

کله چي الله تعالى د شکر کونکو حال د حضرت داود او سليمان عليهما السلام د يادولو په ترڅ کي بيان کړ وړپسې يې دهغه چا يادونه راوړه چي ناشکره او د نعمت کفران کونکي وو او د سب د خلکو کيسه يې د قريشولپاره د پند په توگه ذکر کړه ترڅو د دوی لپاره تحذير او تنبيه وي چي څوک د الله د نعمتونو شکر نه

د کوي داسي به دمصيبتونو او کړاوونو ورته رامنځه وي په پای کې يې دمکې کفارو ته دالله نعمتونه ور ياد کړل سرخودالله عبادت وکړي او شکر يې پر خای کړي لغتونه:

(ب) د عربويو قبيله چي په يمن کي اوسېدله اودخپل نيکه په نامه چي (سبا بن شيجب بن قحطان) نومېدو يادېږي (العم) بند، نحاس وايي هغه باران چي ددوغرونو په مېنځ کي يو خای غوټه او په وړاندې يې ح جزوي (عرم) بلل کېږي (۱) (خط) بې خونده، تريخ. زجاج وايي هرواښه چي له تريخوالي څخه نه خوړل کېږي (خمت) دی اومېر دوايې هره گياه چي بدخونده وي (خمت) دی اوشيدې چي ترشي شي هم (خمت) بلل کېږي (اثل) هغه ونه چي مېوه نلري فراء وايي چي دغه له (طرفاء) ونې سره ورته دی (خوطرفاء) غټه اولورده ده اوله هغې څخه درسول الله صلى الله عليه وسلم دمحراب منبر جوړ شوی دی مفرد يې (أثلة) راځي (سدر) فراء وايي چي دغه (سرو) ده اوازهرې وايي سدر دوه ډوله دی يو يې هغه چي دهیڅ بڼمرنه وي نه يې له پانو څخه دمينځلو لپاره کاراخيستل کېږي اونه يې هم مېوه دخوړلو وي اوبله هغه ده چي په اوبو راشنه کېږي مېوه يې دخوړلو وړ اوپاني يې دپړې مينځلو لپاره په کارېږي (۲) (طهر) مرستندوی (الفتاح) قاضي اوحاکم ته وايي.

تفسير:

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَآءٍ فِي مَسْكِهُمْ آيَةٌ﴾ (خامخاپه تحقيق وو خلگودسبانه په خای دهستوگني ددوی کي يوه نښه) لام دقسم لپاره توطنه دی يعني په الله قسم چي دسبا قوم ته ددوی په هستوگنځي يمن کي دالله په قدرت يوه لويه نښه دلالت کونکي ورکول شوي وه چي الله به نيکو کار ته دنېکي اوبد کردار ته دبدي سزا ورکوي ځکه کله چي دسبا تېردالله د نعمتونو کفران وکړ نواښه يې پاچهي وړانه او بووالی يې تار په تار کړ اودهغو لپاره چي پند اخلي دپند او عبرت نښه يې وگرزول الله دهغوی نعمت داسي ستايي ، ﴿حَتَّانَ عَنْ يَمِينٍ وَشَمَالٍ﴾ دوه باغونه دي له بني اوکين (طرف دمېنوددوی چي په مېوو پړاو معمور دي، قتاده وايي چي ددوی باغونه په ونو اومېوو ډک ووچي خلگ به يې په مېو کي خوښ او خوشحاله ووينځه به چي ترونو لاندي تېرېدله اوپه سربه يې توکړی، لکن، ياتال ايښی وو بې له دې چي مېوې راوشکوي تال به يې ډک شو ځکه چي هغه به پخې اودېږي وې (۳) بيضاوي وايي چي يوازي دوه باغونه نه بلکه دباغونو دوه سلسلي ټولگي وې يوه ټولگه دباغونو دنښار له بني اړخه اوبله له کين اړخه اوځکه يې هري يوې ته باغ ووايو چي باغونه يې سره نټ او نژدې وو داسي ايسېدل ته به واثرله ټولگي بوباغ دی (۴) ﴿كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ﴾ (اوو موويل دوی ته دنښووپه ژبه) خورئ تاسي له رزق

(۱) انفرطی ۲۸۷، ۱۴ - په معجم الوسط کي زبردست سيلاب ته وايي

(۲) لبحر المحيط ۲۵۷

(۳) انفرطی ۲۸۷، ۱۴

(۴) حاشیه شيخ زاده علی البيضاوي ۳ - ۸۵ - الکشاف ۳، ۴۵۴

روزي درب ستاسي او شکر و باسني دغه (الله) ته (په دې نعمتونو باندې) ﴿بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَتْ عَفْرٌ﴾^(۱) ښاردی ډېر پاکیزه اودغه (رب دتاسي) رب دی ډېر ښوونکی (يعني دغه ستاسو ښارچې پکې نور ډېر پاکیزه، حاصل خېزه ځمکه، ښکلي هوا، زياتي مېوې لرونکي باغونه او هغه پروردگار چې تاسو يې دغه روزي درکړې او د شکر امر يې درته کړی د هغه چالپاره چې شا کړو ډېر ښوونکی دی) ﴿وَمَنْ يَقْنُتْ﴾

﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْمَرِّ﴾ پس وگرزېدل (له شکره اوله دعوته دانبيانو واهل د سبا) پس د مولېرو پردوی سېلاب د یوزورور خور (هغه چې مخه یې هېڅ نه نیول کېده اوددوی کورونه او باغونه یې لاندې کړې طبري وايي کله چې دوی دانبيانو له تصدیق څخه مخ وړاوه نو دغه بندمات شو کوم چې له دوی څخه یې د سېلابونو مخه نیوله اوبیا یې اوبه ددوی په ځمکو او باغونو وروختلې او هغه یې له مینځه یوړل

(۱) ﴿وَيَذَلُّهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أَكْثَلِ خَمَطٍ﴾ (اوبدل ورکړ موږ دوی ته په ځای ددوو باغونو ددوی کي دوه باغونه نور خوندان دمېوو بې مزې ترڅو) يعني ددوی دغودوو ښایسته باغونو په بدل کي

مودوه وچ اود ترڅو مېوو دوه باغونه ورکړل ﴿وَأَنْزَلَ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ﴾ او ښوره گز (هغه ونه چې له مېوې څخه یې گټه نه اخیستل کېږي) اویوه اندازه له بهرو هم خورېدلې. امام رازي وايي ﴿لَهُ خَلَا﴾

سېلاب ورباندې راووست چې مالونه یې ډوب کړل او ودانې یې وروړانې کړې هغه وايي (خبط) هغې ونې ته وايي چې اغزي لري او مېوه یې ترڅه وي او (اثل) د (طرفاء) ونې له ډولونو څخه یوه ډول دی هغه له کله کله پرته هروخت مېوه نلري او مېوه یې بېخونده او بې مزې ده (سدر) بهرته وايي اوچي په (قليل) یې وستایو ځکه هغه یې ترگردوونو ښایسته او خوندوره ورته پاته وه او الله تعالی دوراني ډول په آیت

شریف کي انځور کړی هغه داچې کوم باغونه چې هلته خلک ځني ولېږدي نو بیا ځنګل ترې جوړ شي ځيني ونې په ځینور اتاوشي مېوې لرونکي ونې له مینځه لاړي شي اوبې گټې گياوي پکې رازرغونې شي (۲) مفسرين کرام وايي چې دغه بدل ته یې هم باغونه وویل پدې کي دتهکم یولړشته ځکه هغه ځایونه چې پکې ښوره گز او بې خونده نبات یاڅه بېري وي باغونه نشي بلل کېدای خودغه

تعبیر دمشاکلت په هکله راغلی دی ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ دغه سخت (عذاب) جزاء ورکړه موږ

دوی ته په سبب دهغې چې کافر نشوي وو ﴿وَهُلْ يُجْزَى إِلَّا الْكُفُورُ﴾ او آیا موږ جزاء ورکوو؟ (بلکه نه یې ورکوو) مګر ناشکره ته (چې) کفر کي وروستي پړاوته رسېدلي وي. مجاهد وايي چې الله مؤمن ته

هسي سزانه ورکوي بلکه گناهونه یې رږوی (محو) کوي او کافر ته په هره بدې سزاه ورکول کېږي (۳)

﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَنَوْا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً﴾ او گرزولي موږ په مینځ ددوی (اهل د سبا) اوبه مینځ دهغو کلیو ښارونو کي چې موږ پکې برکت اچولی وو کلي ښارونه ښکاره. دغه د نعمتونو

(۱) نفس المرجع

(۲) القرطبي ۲۸۸/۱۴

(۳) الکشاف ۴۵۵/۳

د شریک یوه بله بملکه ده جي موبد دوی د کلیو او بنارونو و د شاه د کلیو هغه جي موبد پکي برکت اچولی
 وو تر منځ پرله پسې کلي کلي گرزولی وو چي ځيني به يې له ځينو نورو څخه ليدل کېدل ځکه چي سره
 نږدی وو او مسافرو ته به له ورايه ښکارېدل ﴿وَقَدَرْنَا فِيهَا كُتُبًا﴾ او په اندازه کړي وو موبد په هغو کي
 منزل (دېک رانگ) له يوه کلي تربله ﴿مَبْرُؤًا فِيهَا لَيَالِيًا وَيَأْمَأَاءٌ مِّينَ﴾ (او مو فرمايل چي) ځي راځي
 په دغه کلیو (بنارو) کي د شېبې او ورځي سېغمه په آمان (له هره آفته) زمخشري وايي چي
 د سهار مسافريه د غرمې خوب به د ابل کلي کي کاوواو د مېنډام مسافريه ښه هغه بل کي ته رسوله
 ترڅو به شام به ور سېدل نه به له لورې تندي اونه به له دېمنه ورسېدل نه به يې دلاري توبښي اخيستلو ته
 اړتيا وه کړار سېغمه به تلل راتلل هيڅ اندېښنه به يې نه وه ﴿فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا﴾ (پس دوی
 وويل) زموږ په لسري والي پيدا کړه زموږ د منازلو (سفرونو) په مينځ کي) يعني دوی د الله د نعمتونو
 منډله په کفران سره وکړه اوله نعمت، سوکالي او عافيته ماره شول نويې له الله څخه دستومانې
 غوښتنه وکړه چي کلي سره ليري کړي او بيا شوه دوی په دښتو مېرو کي سفرونه کوي نوانه يې غوښتنه
 ومنده او کلي يې گرد کړه والي او بېدياوي شوې ﴿وَصَلُّمُوا أَلْسِنَتَهُم﴾ او موله يې وکړه په ځانونو خپلو چي
 د نعمتونو کفران يې وکړ او راحت يې په زحمت بدل کړ ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ﴾ پس وگرزول موبد دغه
 (اهل سب) کېسې افسانې (چي له دوی وروسته به يې خلک يو بل ته کوي) ﴿وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مَرْقٍ﴾
 او تار په تار مو کړل دوی په پوره تار په تار کېدلو (په بنارونو کي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾
 بشکه په دغه (تار په تار کېدلو د دوی کي) خامخا لوی دلایل دي لپاره دهربه نصبر کونکي
 دېر شکر کونکي، مقصد له کيسې د سبا څخه د خلکو له شکرې څخه وېرونه ده ترڅو پر دوی هسي عذاب
 رانښي کوم چي د سبا به خلکو راغلی وو ځکه متل گرزېدلی چي وايي (هسي له گوتو ووتل لکه د سبا
 نعمتونه) او بيا الله تعالی د مشرکانو د گمراهي سبب داسي يادوي ﴿وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ طَعْنُهُ﴾
 او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوی ابليس گمان خپل (چي ويل يې زه کولای شم د دوی د باطلو
 شيانو په ښايسته څرگندولو ته رښتيا سم) (وغولوم) او سوگندي اخيستی وو چي ﴿وَلَا تُغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾
 (العنبر ۳۹) نو هغه گمان يې رښتيا شو. مجاهد وايي معنادا چي گمان يې وکړی او هغه همدغسې شول لکه
 چي ده گمان کړی وو نو گمان يې رښتيا شو ﴿فَأَنصَبُوا إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ پس متابعت وکړ دوی
 ټولو د دغه (ابليس) مگر نه يوې ډلې (چي هغه فرقه ده) د مؤمنانو. قرطبي وايي: معنادا چي څوک مؤمنان
 خوندي ترې پاتي نشول مگر يوه ډله. اوله ابن عباس څخه روايت راځي چي دغه ټول مؤمنان دي نوبيا به
 (من) د تبیین لپاره راځي د تبعيض لپاره به نه وي، دا چي ابليس دخپل گمان په رښتيا کېدلو باور درلود
 هغه څو په غيبيو عالم نه وو هوکله چي ده د آدم ﷺ په هکله خپل فريب بريالی وموند نو يې گمان وکړ چي

(۱) الکشاف ۳/ ۴۵۵

(۲) الطبري ۲۳/ ۲۰

داولادي په هکله يې هم تدبير او چل و ل بېخي پر خای دی او همداسي يې گمان رښتونى شوى (۱) ښه
 كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ ۖ اونه وودغه (ابليس ته) پردوى تسلط (په وسوسه او ښويولو) ۖ اَلَا لَيْسَ
 مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۖ مگر خاص لپاره ددې چي معلوم کړو (په علم الشهود لپاره
 د بندگانو) همغه څوک چي ايمان په آخرت راوړې له هغه چا څخه چي هغه له دې آخرت څخه په شک کړي
 وي (اوبيا هريوه ته پخپل عمل جزا ورکړو). قرطبي وايي معناداچي ابليس په زوره کافر ن کړې نه دي
 بلکه يوازي بلنه او ترئين يې ورته کړي (۲) حسن بصري رحمه الله وايي چي په الله سوگند دی که به سلطان
 څوک په همساو هلی وي اويابه يې په زوره څه ورباندي بيلي وي خويوازي په تېرايسلو او آرزوگونوي
 څوک غولولى او هغوى هم منلي دي (۳) ۖ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِیْظٌ ۖ اورب ستا په هر څيز باندې نه
 ساتونکى دی، هيڅ کړه وړه د بندگانو ور څخه پټ نه دي دهغوى نيتونه او حالات ور په معلوم دي صدى
 وايي چي شيطان داغوا سبب دی او خالق يې نه دی نويو څوک چي الله غواړي له شيطانه يې وژغوري
 شيطان ځني منع کوي او جاته چي د الله خوښه شي چي له لاري ووزي شيطان ورباندې مسلط کړي اونور
 د الله فعل دی (۴) اودغه د شيطان په مسلط کولو کي د الله څخه حکمت په انسان نوباندي ابتلا،
 اواز مويښت دی تر څو ناولي له پاکيزه څخه بېل کړي او مقصد په (لنعم) سره داچي موږ خلگونه خل
 علم وروښو ځکه الله خوپه هغو گردو شيانو چي پخوا شوي اوياکبري عالم دی ۖ قُلْ ادْعُوا إِلَيْكُمْ رِعْمَهُ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ ووايه (ای محمده دوى ته) چي وېولئ تاسې هغه معبودان چي گمان به ک وو تاسي (پردوى
 دخدايانو) غير له الله، وېې بولئ چي گټه درته ورسوي اوتاوان در څخه دفع کړي ابو حيان وايي چي
 د خد بانو په بلنه امر کول د تعجيز لپاره دی اوداچي پردوى دليل قائم شي (۵) ۖ لَا يَمْلِكُوكَ مِنْهَا
 دَرَرٌ ۖ چي نلري دوى اختيار په اندازه ديوي ذري (د خير رسولوا تاون دفع کولو) ۖ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا
 فِي الْأَرْضِ ۖ (نه) په آسمانو کي اونه په ځمکه کي (بلکه په ټولو کائناتو کي) په يو څېز هم قادر نه دي
 وَمَا لَهُمْ فِيهَا مِنْ شَرِكٍ ۖ اونشته (دغو معبودانو د دوى ته) په دغو (علوياتو او سفلياتو) کي څه
 شراکت (له الله سره په پيداينست، ملکيت او تصرف کي) ۖ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ۖ اونشته دغه (الله) ته
 له دوى نه هيڅ مددگار (چي د ځمکي آسمان په کارونو کي ورسره تدبير وکړي بلکه يوازي الله تعالى دی
 چي پيداينست اونېستي يې گرده په واک کي ده. کله چي الله له دغو بتونو معبودانو څخه دخلقت او

(۱) القرطبي ۲۹۲/۱۴

(۲) القرطبي ۲۹۲/۱۴

(۳) مختصر ابن کثير ۱۲۸/۳

(۴) حاشيه الصاوي ۲۹۸/۳

(۵) البحر المحيط ۳۷۵/۷

ملکیت درلودل نفی کړل ورپسې یې شفاعت هم نفی کړ او ویې فرمایل: ﴿وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ

إِذْنَهُ﴾ او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کي (نه نبی او نه پاچا) مگر (شفاعت) دهغه چا چې اذن ورکړی (الله) هغه ته، نو دوی بیا څرنگه گمان کوي چې ددوی خدایان به یې شفاعت وکړي؟ ابن کثیر وایي چې: دالله له جلال کبریا او عظمت سره هیڅوک ددی زړه وریاننشي کولای چې دیوچا سپارښت وکړي مگر هلته یې کوي چې الله ﷻ ورته اجازه وکړي لکه چې الله تعالی فرمایي:

﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ (البقره ۲۵۵) او دا قول دالله تعالی: ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى﴾ (الانبیاء ۲۸) او څرنگه به شفاعت در رسول الله ﷺ دهغه دستر مقام دښوونې لپاره ورکول کېږي هغه تر ګردو ستر شفاعت کونکي دی او دا به هغه حب وې چې کله مقام محمود وړکول شي او د ټولو خلکو په باب سپارښتنه او شفاعت وکړي (۱) ﴿مَنْ حَرَّمَ عَنْ قُورَيْشٍ﴾ تر هغه پورې کله چې پورته کړی شي وېره له زړونو ددوی (چې انبیاء او پریښتی دي) ﴿قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ فَذُلُوا الْحَقَّ﴾ (وایي) ځیني ددوی ځینو روتنه (چې څه حکم و فرمایل رب ستاسي؟ نو وایي دوی چې حق یې و فرمایل) یعنی دوی پخپلو میخونو کي وایي چې الله ﷻ د شفاعت په هکله څه و فرمایل نو هغوی ځواب ورکړي چې دمومنانو د شفاعت لپاره یې اجازت ورکړ قرطبي وایي چې: الله به انبیاء و او پریښتونه د شفاعت اجازه ورکړي و دوی به له الله څخه سخت په وېره او ترهه کي وي چې هسي نه له دوی څخه کومه کوتاهي وشي خو کله چې دغه رعب او دهشت ورڅخه ولاړ شي نو به له پورتنیو پریښتو څخه وپوښتي چې ستاسي رب څه و فرمایل؟ څه حکم یې صادر کړ هغوی به ووايي حق یې و فرمایل یعنی دمومنانو لپاره د شفاعت اجازه یې ورکړه (۲) ﴿وَمَوْ أَلْعَبُّ الْكَبِيرُ﴾ او همدغه (الله) درلودی او د برپورته دی ابوالسعود وایي چې دغه د شفاعت ګرود وینا بشپړ بدل دي چې دوی دالله جل شانہ په ستر عظمت اعتراف کوي چې هیڅوک نه هڅ وین هم دالله له جزی پرته نشي کولای (۳) ورپسې الله د مشرکانو نوبڅ په یې چې غیر له خالق او رازق الله څخه د بل چا عبادت کوي داسي فرمایي ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ووايه (دوی ته ای محمده) چې څوک روزي درکوي تاسي ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکي؛ په باران او رېډلو او له ځمکي د مېوودانو په رازرغونولو ﴿قُلْ اللَّهُ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته) الله (مورازق دی نه ستاسي معبودان ابن الجوزي وایي او دا چې رسول الله ﷺ ته یې امر و فرمایو چې له کفارو څخه دغه پوښتنه وکړه ترڅو پردوی باندي احتجاج وشي چې هغه څوک د عبادت وړ او مستحق دی چې روزی رسان وې او دی هم له الله بغیر بل روزي رسان نه مني ځکه نو ځواب هسي وشو چې (الله) ځکه هغوی پرته له دغي وینابل

محضر ابن کثیر ۱۲۹۰۳

قرطبي ۱۴ ۲۹۵

ابوالسعود ۲۳۸۴

خواب هه ونلري (۱) ﴿وَرِئَاءَ أَرْيَاحِكُمْ لَعَلَّ هُدًى أَوْ فِي صَلَائِلٍ مُبِينٍ﴾ او بېشكه موږ (چي مؤمنان يو
 اوتاسي) (چي منكران يا ست) خامخا پرسمي صافي لاري كي يو؟ ياپه گمراهي ښكاره كي يو؟ (اوروسته به
 معلومېږي) اودغه د انصاف هغه وروستی سرحد دی چي څوك يې له مقابل لوري سره كوي، بوجين
 وايې چي دغه كلام يې شكمن ووايو سره له دې چي څوك الله مني هغه يقيناپه سمه لاره دی او څوك چي
 ددېرو عبادت كوي هغه يې لاري او گمراه دی ددې لپاره چي په دعوی كي تطف او نرمښت وښيي
 اوددوی گمراهي ته تعريض وكړي اودغه تر تصريح كولو لاريات دی او همداسي عرب وايې چي (اخري
 الله الكاذب مني ومنك) يعني زما استاد و غجن دی الله و شرموي سره له دې چي هغه ښه پوهېږي
 مقابل لوري دروغجن دی ﴿قُلْ لَا تُشْلُوكَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا تُنْتَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ ووايه دوی ته ای
 (محمد ۱) و به نه پوښتېدلی شی تاسي له هغوبد يو چي موږ كړي وي (همداسي) نه به پوښتېدلی كېږو
 موږ له هغو (بديو) چي تاسي يې كوی (بلكه هر څوك به پخپله گناه سزامومي اودغه په مجادله كي
 نورزيات پستوالی او تطف دی، زمخشري وايې چي دغه تر هغه رومېني لاريات عدل او انصاف دی ځكه
 چي گناه د (اجرام) يې خاتمه ثابت كړه او (عمل) يې هغوی ته (۲) ﴿قُلْ يَخْتَعِبُنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَقْنَعُ بَيْنَنَا
 بِالْحَقِّ﴾ ووايه (ای محمد ۱) چي جمع به وكړي په مينځ زموږ كي رب زموږ بيا فيصله به وكړي زموږ په
 مينځ كي پر حقه (په ورځ د قيامت كي) ﴿وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ﴾ او هم دی دی ښه فيصله كونكي ښه عالم
 (چي په هيچا ظلم نكوي او د خلگو ټول حال احوال ورته معلوم دی د حق پلويان به جنت ته او د بطل به
 دوزخ ته واچوي) ﴿قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ أَهَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ﴾ ووايه (دوی ته ای محمد ۱) راوښين ماته
 هغه (معبودان) چي پيوسته كړي دي تاسي له دغه (الله) سره شريكان؟ (په عبادت كي چي زه وگورم په
 څه صفت تاسو د عبادت مستحق گڼلي سره له دې چي هيڅ ورته والی نلري، ابو السعود وايې چي په دغه
 كي زيات تبكيت دی چي ورباندي حجت راوړل شي (۳) ﴿كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (نه دی
 داسي) (هيڅوك له الله سره (شريک ورنه دی) بلکه هم دغه الله دی ښه زورور قوي) (په انفاذ د امر) ښه
 حكمت والا) (په تدبير د چارو د خلگو) يعني داسي نه دی لكه چي تاسو گمان كوی له الله سره شريكان
 نيسي بلکه الله واحد الاحد دی هيڅوك ورسره په الوهيت كي شريك نشته ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَنُتَّةً
 لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ اونه يې لېږلی موږ ته مگر، په دې حال كي چي جامع يې خلگو ته زېږي وركونكي
 (د جنت مؤمنانوته) او وېرونكي (له دوزخ كافرانوته) يې (يعني يوازي عربوته مو استولی نه يې)
 ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ولېكن اكثر خلگ (له كفارو) نه پوهېږي پدې باندي او خپل

(۱) تفسير ابن الجوزي

(۲) الكشاف ۴۵۵.۳

(۳) تفسير ابو السعود

چهل اوناپوهي يې دې ته ارباسي چي گمراهي اوضلاّت غوره کړي ﴿وَيَقُولُ نَحْنُ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ او وايې (کفار په ملنډواوپه استهزاء) مؤمنانو او پيغمبر ته چي) کله به وي دغه وعده (د عذاب چي موږ پرې وېروي) که چېرې تاسي رښتني ياست (نورايې ولئ) ﴿فَلَنُكْرِمَنَّكُمْ بِمِثْلِهِ لَا تَسْتَحْجِرُونَ عِنْدَ سَاعَةٍ وَلَا تَسْتَفِيدُونَ﴾ ووايه (ای محمده دوی نه) چي (مقرره) دی تاسي ته وعده ديوي ورځي (په نازلېدلو د عذاب) چي نه به وروستی کېږي له هغې ورځي دچاپه غوښتنه) اونه به تاسي ترې رومي کېږي (د چاپه وړاندیز باندې) نود عذاب په راتلوکي تلواره مکوئ، ورپسې الله ددوی د عذاب او نکذیب هغه وروستی پړاو داسي بيانوي ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا يَأْتِيَ بِنَبِيٍّ﴾ او وايې هغه کسان چي کافران شوي دي له سره به ايمان رانه وړوپه دغه قرآن اونه په هغو کتابونو چي تر دې پخواراغلي (اوپه بعث اوشور باندې دلالت کوي) ﴿وَلَوْ نَرَىٰ اِذْ تُطْفِئُ السُّوءَ فُتُوكَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کي) کله چي دغه ظالمان ودرول شي په زردرب ددوی (د حساب لپاره) ﴿يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ الْقَوْلَ﴾ چي اړوي به ځيني ددوی له ځينو نوروسره خبري (اوملامتي به سره تېدله کوي د(لو) جواب محذوف دی او هغه داچي خوراسترهييت ناک حالت به وي ﴿يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ﴾ وبه وايې هغه (تابعان) چي ضعيف گنلې شوي وو هغو (متبوعان) ته چي تکبر به يې کاوو چي که نه وي تاسي (منع کونکي موږ لره له ايمانه) نو خامخ موږ به مؤمنان وو ﴿قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَيْنَ يَدَيْهِمْ اسْتَضَعُوا اَحْمَقٌ مَّكَدَنَّاكُمْ عَنِ الْهَدَىٰ بَعْدَ اِذْ جَاءَكُمْ﴾ وبه وايې هغه (متبوعان) چي تکبر به يې کاوو دېره د هغو کسانو چي عاجز شوي وو آيا موږ منع کړي وي تاسي له سمې لارې پس له هغه چي راغلی ووتسي به (هدايت؟) دغسې نه ده) ﴿بَلْ كُنْتُمْ تُجْرِمُونَ﴾ بلکه تاسي پخپله مجرمان (کافران) وي ﴿وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الْاَيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ اووبه وايې هغه کسان چي عاجزان گنلې شوي وو هغو (رئيسانوته) چي تکبر به يې کاوو بلکه دافرب (ستاسي وو) دسپې او دورځي (چي موږ مو له ايمانه راگرزولو) ﴿اِذْ تَأْمُرُونَنَا اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُمْ اٰمِدًا﴾ کله چي تاسي به موږ ته امر کو (هر وخت داسي) چي موږ په الله کافران شو او پېداکړو دغه (الله) ته شريکان (که تاسو موږ ته دغه لاره بنديسته کړي نه واي موږ به هم کافران شوي نه وو) ﴿وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ﴾ اوپته به کړي دغه (تابعان) اومتبوعان يوله بله خپله پښېماني کله چي عذاب وويني (چي ولي يې ايمان نه راوړ؟) اودغه پتول به يې له دې وېرې وي هسي نه چي څوک پېغور ورکړي) ﴿وَجَعَلْنَا الْاَعْلٰى فِيْ اَعْيَانِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ اووبه گرزوو خنځيرونه (دآور) په غاړو د هغو کسانو کي چي کافران شوي دي (زيات داور په

عذاب باندی) ﴿هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ آیا دوی ته به جزاء ورکوله شي؟ (بلکه به ورکون کپري) مگر خود همدغو (عملونو) چي دوی (په دنیا کي) کول (چي کفروو) بلاغت:

پدې آیتونو کي چي د بدیع اوبیان کومي ښکلاوی شته لښیزيې دادی.

۱- د طباق صنعت چي د ﴿بَيْنَ وَشِمَالٍ﴾ ترمينځ اود ﴿بَشِيرًا وَكَافِرًا﴾ ترمينځ اود ﴿تَسْتَفِيدُونَ﴾ ترمينځ اود ﴿أَسْتَظْفِقُوا... أَسْتَكْبَرُوا﴾ ترمينځ راغلي دغه له بدیعي محسن نوڅخه کي کپري.

۲- استقايي جناس ﴿وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا﴾ په کلام کي څکه د ﴿سِيرُوا﴾ کله له سیر څخه مشفق ده.

۳- د تعجيز صنعت چي د جماداتو بلنه ده کله چي فرمايې ﴿قُلْ ادْعُوا إِلَهِكُمْ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ دغه بڼه معبودان خوبلنه نه اوري اودغه ته تعجيز وايي.

۴- توبيخ او تبکيت پدې کلام کي چي ﴿قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ راغلی دی.

۵- د خبر حذف چي د کلام سياق ورباندې دلالت کوي لکه ﴿قُلْ اللَّهُ﴾ چي بشپړ تقدیر يې داسي دی (قل الله الخالق الرازق للعباد) او په دغه محذوف باندې د آيت شريف سياق دلالت کوي چي پخوانی شوی دی.

۶- د مبالغې په صيغوسره د مبالغې افاده لکه چي فرمايې ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ څکه چي فعال، فاعل، افعال د مبالغې صيغې او همداسي پدې کلام کي چي ﴿وَهُوَ الْفَاحِشُ الْعَمِيمُ﴾ د مبالغې صيغې شتون لري.

۷- د تفریع او تهويل لپاره د خواب حذف کيدل لکه ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَرْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ چي خواب يې حذف شوي يعنې زبردسته هيبتناکه منظر به وويني.

۸- عقلي مجاز د الله تعالى پدې کلام کي چي ﴿بَلْ مَكْرُ الْيَلِّ وَالنَّهَارِ﴾ د مکريې شپې ته پخپله نسبت وکړ خو مقصد د مشرکانو مکړدی په شپه کي نو دغه ته عقلي مجاز ويل کپري.

۹- استعاره کله چي فرمايې ﴿لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ قرآن کریم خولا سونه نلري بلکه دغه يې دهغه وړاندې والي لپاره استعاره کړي کوم چي پخواني کتابونه پکي نازل شوي دي.

۱۰- د مواسلو رعایب کول چي په اور بدلول باندې ځانگړی اغيز لري لکه: ﴿وَهَلْ يُجْرَىٰ إِلَّا الْكُفُورُ... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ د آیتونو تر پایه پوري.

الله تعالى فرمايې

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣١﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا
وَزُلْفَا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنْ رِئَیْ بَسْطُ الرِّزْقِ لِمَنْ يَشَاءُ وَیَقْدِرُ وَلَیْكَ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا
نُؤْتِكُمْ إِلَّا أَزْوَاجًا مِمَّا لَمْ یُنْفِقُوا مِنْ دُونِهَا رُفِعَ لَكُمْ مِنْهَا غَلَابُ الْمَوَازِیْ وَتُؤْتُونَ مِنْهَا حَتَّىٰ یَظُنُّوا أَنَّهَا
سُورٌ وَلَیْكُمْ مِنْهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَالتَّائِبِينَ یُغْفِرُ لَهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا یُتَّقُونَ ﴿٣٥﴾ وَالتَّائِبِينَ
رِزْقًا لِمَنْ یَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَیَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ یُخْلِفُهُ وَهُوَ خَبِيرٌ الرِّزْقِیْ ﴿٣٦﴾ وَیَوْمَ
یَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ یَقُولُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ أَهٰؤُلَآءِ اِذَا كُنْتُمْ كَآئِنًا یَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ قَالُوا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَلٰی شَیْءٌ مِنْ دُوْنِیْهِمْ بَلْ كَانُوا
یَعْبُدُونَ الْغَیْبَ اَكْثَرَهُمْ بِهِمْ مُتَّبِعُونَ ﴿٣٨﴾ قَالِیَوْمَ لَا یَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِیْنَ ظَلَمُوا دُوْنًا
عَذَابَ النَّارِ لَیْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٣٩﴾ وَاِذَا نُتِلٰی عَلَیْهِمْ اٰیٰتُنَا یَنْتَحِرُوا قَالَوَا مَا هٰذَا اِلَّا رَجُلٌ یُرِیْدُ اَنْ یُّضِلَّكُمْ عَنْ دَعَا
یَعْبُدُوْنَ اَنْتُمْ وَرَقَلُوْا مَا هٰذَا اِلَّا اِفْكٌ مُفْتَرٰی وَقَالَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِیْنٌ ﴿٤٠﴾ وَمَا
اَنْتُمْ مِنْ كٰثِرٍ یَدْرُسُوْنَهَا وَمَا اَرْسَلْنَا اِلَیْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِیْرٍ ﴿٤١﴾ وَكَذَّبَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِیْهِمْ وَمَا یَنْفَعُوْا مِنْفَارِ
مَآءَ اَنْیَسْتُمْ مَكَذِبُوْا رُسُلِیْ فَكِیْفَ كَانَ نَكِیْرٌ ﴿٤٢﴾ قُلْ اِنَّمَا اَعْطٰكُمْ بِوَاحِدَةٍ اَنْ تَقُوْمُوْا بِیْهِ مَشْقٰی وَفَرَدٰی ثُمَّ
تَنْفَكُوْا مَا یَصَاحِبُكُمْ مِنْ حِجْبٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِیْرٌ لَّكُمْ بَیْنَ یَدَیْ عَذَابٍ شَدِیْدٍ ﴿٤٣﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ شَیْءٍ فَهُوَ
لَكُمْ اِنْ اٰخَرٰی اِلَّا عَلٰی اَنْفُسِیْ وَهُوَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ شَهِیْدٌ ﴿٤٤﴾ قُلْ اِنْ رِیْ یَقْدِرُ بِالْحَقِّ عَلٰمُ الْعِیُوْبِ ﴿٤٥﴾ قُلْ حَآءَ الْحَقِّ وَمَا یُبْدِئُ
الْبَاطِلُ وَمَا یُعِیْدُ ﴿٤٦﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَا اَصِلُّ عَلٰی نَفْسِیْ وَلَیِّنْ اَهْتَدِیْتُ فَمَا یُوجِیْ اِلَیَّ رِیْ اِنَّهُ سَمِیْعٌ قَرِیْبٌ ﴿٤٧﴾
وَتَوَتَرٰی اِذْ فَرَغُوْا فَلَا قُوَّةَ وَاُخِذُوْا مِنْ مَّكَانٍ قَرِیْبٍ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوْا اٰمَنَّا بِیْهِ وَاَنْفِیْهُمْ السَّآوِثُ مِنْ مَّكَانٍ بَعِیْدٍ
﴿٤٩﴾ وَقَدْ كَفَرُوْا بِیْهِ مِنْ قَبْلُ وَیَقْدِرُوْنَ بِالْعِیْبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِیْدٍ ﴿٥٠﴾ وَحِیْلَ بَیْنَهُمْ وَبَیْنَ مَا یَشْتَهُوْنَ كَمَا فُعِلَ
بِاَنْبِیَآئِهِمْ مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوْا فِیْ شَكٍّ مُّرِیْبٍ ﴿٥١﴾

سبأ: ۲۶ - ۵۱

مناسبت:

کله چي الله تعالى دسباد قوم کيسه بيان کړه چي دالله دنعمتونو يې ناشکري کوله نو نعمت به نعمت
سوکلي په عذاب وربدل شوه دلته يې دمشرکانو هغه وياړ او تکبر چي ددنياه په مال اولاد يې ک و و راوړه
اودا چي دوی به درسول الله ﷺ تکذيب کاوو دسورت پای دناروا خلکو برخه لک او آخره خاتمه نسيي
چي درسول الله ﷺ لاساره داځانه اودمشرکانو لپاره وپرونه اوتحذير شي.

لغتونه:

(مترفوها) مترف، سوکاله اسوده حاله په نعمتونو، بډايي او عزت او جاه کي غوپه سرې ته وايي. (سور)
 پراخوي (بندر) کموي، لږوي (دلمی) نزدېکت (افک) دروغ له خانه جوړول (مشار) لسمه برخه جوهری وايي
 د یو خیز معشار دهغه لسمي ونډي ته وايي (۱) او پدې کي دوه لغتونه دي (نکیر) اصل يې نکیری دی (۲)
 يې دفواصلو د مراعات لپاره حذف شوي ده زجاج وايي چي (نکیر) دانکار په معنا (جته) د جیم په کسره
 سره جنون اولهونتوب ته وايي (فوت) نجات او تېبنتي ته ويل کېږي (تناوش) رسېدل ز مخشري وايي چي
 تناوش او تناول دوه وروڼه دي مگر تناوش يو نژدې خبر ته آسانه رسېدلو ته ويل کېږي (۳) او په څنگ کي
 مناوشه هغه ته وايي چي لاس په لستونې دوه ډلي سره بنکر په بنکر شي. ابن سکيت وايي وېل کېږي
 (ناوشه الرجل) چي کله يو څوک بل نن ونيسي او له خانه سره يې بوزي

تفسير:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ﴾ اونه وولېږلی موږ په هيڅ کلي (اونبار) کي هيڅ وېرونکی (له عذبه)
 ﴿إِلَّا قَالُوا مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِتُمْ بِهِم كَافِرُونَ﴾ مگر ويل به ماږه او مشرانو خلکو دهغه (کلي) چي بشکه
 موږ په هغه څه چي تاسي وربندی رالېږل شوي يې کافران (منکران) يو (هغه نه منو. قتاده وايي چي
 (مترفين) هغه د شر د کارونو رئيسان سرداران او جبابره دي دوی هغه څوک دي چي ترگړدو رومي
 د انبيو و و عليهم السلام تکذيب ته رادانگي او په آيت شريف کي مقصد در رسول الله ﷺ تسليم او ډاډينه
 ده چي د قريشو د سردارانو په تکذيب دي نه خفه کېږي ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَدًا﴾ او ويل به
 دوی چي موږ ډېر يوله جهنمه د مالونو اود اولاد (له تاسو بېوزلو مؤمنانو څخه) ﴿وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ﴾
 (اونه يو موږ په عذاب کړی شوي) يعني الله موږ ته عذاب نه راکوي ځکه هغه له موږ څخه خوښ دی او که
 هغه راڅخه راضي نه وای نوبه يې زموږ په روزي کي پراخي نه اچوله دوی دنيوي ژوند په اخروي پرته
 کوی و داسي انگېري چي الله څرنگه دوی ته په دنيا کي مال دولت او زامن لوني ورکړي په آخرت کي به
 هم عذاب نه ورکوي. ابو حيان وايي چي الله پاک پدې تصريح فرمايلي چي (مترفين) هغه لومړني کسان
 دي چي د انبيو و و عليهم السلام تکذيب يې کړی دی ځکه دوی د دنيا په زرق اوبرق غولېدلي او پکي ډوب
 دي زړونه يې تل پکي غوپه وي نه داسي لکه د بېوزلانو فقيرانو څکه دهغوی زړونه د ژوندانه له لذتونو
 څخه بېخي تش وي نو خير بنسگني ورته لاره مومي ځکه نود انبيا و و عليهم السلام پيروان اکثره بېوزله،
 مسکينان او ضعيفان وو (۲) ﴿قُلْ إِنَّ رِزْقَ الرِّزْقِ لَمِنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ وويه ای محمده دوی ته) چي

(۱) القرطبي ۲۱۰/۱۴

(۲) الکشاف ۳/۲۸

(۳) البحر المحيط ۲۸۵/۷

بشکه رب زما پراخوي رزق روزي دپاره دهرهغه چاچي اراده وفرمايي اوتنگوي يې (په هرهغه چاچي اراده وفرمايي يعني دغه دروزي پراخوالي اوتنگسيا دالله درضا اونارضا يې دليل نه دی کله کله الله په عصي اوک فرباندې زيات نعمتونه ولوروي اوکله کله په مسلمان مؤمن مطيع باندې دروزي تنگي راوړي چي دهغه ازموينست يې اراده وي نو داسي گمان مکوئ چي دمال اولاد زياتوالي دالله دمحبت

روپنکمرغي دليل دی بلکه دغه دالهي مشيت او حکمت تبع دی ﴿وَلَيْكُنْ أَكْثَرُ الْأَنبِيَاءِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ولېکن زياتره خلک نه پوهېږي (په حقيقت باندې ووداسي انگېري چي دبرمال اودولت او اولادونه

دشراف، کرامت نښه دي خو هغه داسندراج لپاره وي) (۱) لکه چي الله تعالى فرمايي ﴿مَسْتَنَدِرْجُهُمْ

مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الاعراف ۱۸۲) (الفلم ۴۴) نوله دې کبله الله (جل شانہ) دغه ناکيد فرمايي چي ﴿وَمَا

مَوْلَاكُمْ وَلَا أَوْلَدُكُمْ بِاللَّيْنِ تَقَرُّكُمْ عِنْدَنَا رُلْفَى﴾ اونه دي مالونه ستاسي اونه اولادونه ستاسي خبرسي

نژدې کوي تاسي زموږ په نزد نژدې کول، بلکه ايمان اوصالح عمل الله ته سړی نژدې کوي ظېری وايی

چي د(رلفی) معنا (قربى) دی اود مال اولاد زياتوالي ته اعتبار نشته چي الله وروسته فرمايي ﴿إِلَّا مَنْ

ءَامَرَ وَعَمِلَ صَنِيعًا﴾ مگر (نژدې کوي له تاسي) هرهغه چي ايمان راوړي اوکړي يې وي ښه عملونه (

يعني يوازي مؤمن ښک عمله چي خپل مالونه دالله په لار کي لگوي اولاد ته دنېکي اوخير ښوونه کوي

په صلاح يې روزي نو دغه سړي الله ته نژدې کېږي ﴿فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ أَضْفِ بِمَا عَمِلُوا﴾ پس دغه (مؤمنان

دي) شته دوی ته جزاء دو چنده په سبب دهغه (نېکيو) چي دوی کړي دي) يعني ددوی حسنات دو چنده

کېږي الله يوه نېکي په لس چنده بدله ورکوي آن تراو سوو چنده پوري ﴿وَهُمْ فِي الْعُرْفَةِ ءَامُونَ﴾

اودوی به په لوړو ماڼيو د جنت کي بېغمه (مؤمن) وي (چي هيڅ عذاب اوسختي به ونه ويني، کله چي

دمؤمنو جنتيانو حال بيان شو ورپسې الله دکفارو حال احوال ښيي چي خلکو ته ددواړو جزو گنو حال

څرگندشي فرمايي ﴿وَالَّذِينَ يَسْمَعُونَ فِتْنَةً مِّنْ جَزِينٍ﴾ اوهغه کسان چي کوښښ کوي په

(ابطال) دآيتونو زموږ کي پدې حال کي چي زموږ عاجز کونکي وي (په زعم خبل) يعني هغه کسان چي

کوښښ کوي خلک دالله له لاري بند کړي اود پيغمبرانو ودالله له لاري ښوونو راوگرزوي دوی گمان کوي له

موږ څخه به رتبتي ﴿أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ﴾ دغه کسان (په عذاب) ددوزخ کي حاضر کړي شوی

به وي (په ورځ دقيامت کي) ﴿قُلْ إِنَّ رَبِّي بِسَطِّ الرِّزْقِ لَمَسْ يَشَاءُ مِنْ عَسَادٍ﴾ ووايه اي محمده

دوی ته! بشکه رب زما پراخوي رزق روزي دپاره دهرهغه چاچي اراده وفرمايي هوتا سويچپو مالونو

او روزي باندې غره کېږي مه! په التسهيل کي وايي چي آيت يې څکه مکرر راوړ چي مقصد مختلف

دی لومړی خل مقصد کافران وواودلته بيا مؤمنان دي چي اتفاق فی سبيل الله نه يې وهڅوي (۲)

(۱) البضاوي ۱۳۲/۲

(۲) التسهيل ۱۵۲/۳

نو فرمايې ﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ﴾ او هر هغه څه چې تاسي يې لگوي (په لاره د الله کي، کډي وي که ډېر پس هغه (الله) عوض درکوي دهغه (سمدستي يا وروسته) ﴿وَهُوَ حَكِيمٌ أَلِيمٌ﴾ او همدغه (الله) غوره دروزي ورکونکودى (۱) ځکه چې ورکړه يې بې حساب ده مفسرين کرام وایي که چېرې ايمان او عمل صالح بيان کړ چې دغه څيزونه بنده الله ته وړاندي او نژدې کوي او خوند بده ورکوي نو دا يې پسي زياته کړه چې دا آخرت نعمتونه د دنيا دروزي له پراخ والي سره منافي نه دي بلکه کله کله الله صالحانو بندگانوته په دنيا کي هم پراخه روزي ورکړي او په آخرت کي هم بشپړه برخه او نیک ثوابونه لري او دغه د الهي وعده مقتضا او غوښتنه ده (۲) ﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا﴾ او ياد کړه هغه ورځ چې الله به دوی گرد تول کړي (پخواني او پرميني مشرکان د حساب او جزاء لپاره) ﴿ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهْمُولًا﴾ إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُونَ ﴿بيابنه (الله) ملائکوته فرمايې آيا دا هغه گمراهان دي چې خاص تاسي ته به يې ابر له الله (په دنيا کي) عبادت کاوو؟ دغه استفهام د ترقي او توبيخ لپاره دی چې آياتاسي ورته امر کړي وو؟ زمخشري وايي چې دغه خطاب ملائکوته او توبيخ مشرکانوته دی اولکه هغه مشهور مثل غودي راغلی چې وايي (تاته وایم او همسايه دي واورې) او يالکه دغه الهي ارشاد چې ﴿مَا أَنْتَ قُلْتَ لِإِسَائِرَ أَخَذُونِي وَأَمْنِي إِلَهُتَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (المائدة ۱۱۲) او په تحقيق سره الله ته خو معلوم دي ملائکي او عیسی ﷺ خوله هغه نسبت څخه بېخي پاک او منزّه دی او غرض له سوال او خواب څخه ده دی چې مشرکانو ته کول سخت او شرمندگي يې په ډاگه شي ﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ أَتَ وَلِئْنَا مِنْ دُونِهِمْ﴾ وبه وايي پرېستي (په خواب کي) پاکي ده تاته ته بې له دوی زموږ مولي يې (معبود يې) موږ تاته له دوی څخه بده درورو) ﴿بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ آلِهَةً﴾ بلکه وودوی چې عبادت به يې کاوود پېريانانو (شیطانانو) ځکه هغوی وو چې دوی ته يې د غیر الله عبادت نښايسته کړی و وادوی يې هم پلوي کړي وه ﴿أَكْثَرُهُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ﴾ زياتره د دوی په دغو (پېريانانو شیطانانو باور کونکي او) مؤمنان وو. طبري وايي معنادار چې زياتره دغو خلکو به د پېريانانو منله او داسي گمان به يې کړ و چې پرېستي د الله لوني دي (العیاذ بالله) (۳) الله تعالی د مشرکانو د گمانونو په تردید کي هسي فرمايې ﴿قَالُوا لَا بِتِلْكَ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفَعًا وَلَا ضَرًّا﴾ پس نن ورځ نه لری اختیاری خېني ستاسي (معبودان) دپاره د ځينو نورو (عابدانو) نه د نفعي اونه د ضرر نه د شفاعت اونه د عذاب دفع کولو (نجات). ابو السعود وايي چې دغه خطاب به د گردو خلکو په وړاندي ورته وکړل شي ترڅو د دوی عاجز او قصور د خپلو عبادانو په مخ کي په ډاگه شي او دا چې د دوی طمع بېخي ځني و شکېږي او د چې نسبت د گټه او ضرر نه رسولوی ځينو د ځينو نورو ته وکړ چې د

(۱) زاد المسیر ۲/۲۴۲

(۲) حاشیة شیخ زاده علی البیضاوي ۳/۹۳

(۳) الطبري ۲۹/۲۲

مقصود په هکله مبالغه وشي لکه چي دعبدانو لپاره د پريښو گنه رسول او بازيان دفع کول مستحيل دی همداسي دهغري (عابدانو) له خوا پريښتو ته مسحيل دی (۱) ﴿وَقُولِ لِلَّذِينَ ظَنَّمُوا أَنَّهُمْ هُمْ كَافِرُونَ﴾ اووبه وايو موږ لپاره دهغو کافرانو (چي دغير الله عبادت يې کاوو) ﴿دُفِعُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُتِبَ بِهَا تَكْدِيرُهُمْ﴾ وځکي تاسي عذاب دهغه اور چي وي تاسي ددي (اور) تکذيب به مو کاوو (په دنيا کي همدادي چي ورته راغلي ورسې الله ددوي يو بل ډول کفر او گمراهي لوڅوي فرمايې ﴿وَإِذَا نُنَادِي عَلَيْهِمْ أَنِ اتَّقُوا﴾ اوکله چي ولوستلي شي پردوي آيتونه زموږ پدي حال کي چي واضح دي (معاني دهغو اوڅرگند دي اعجاز سي کله چي يې دوي تر اوتازه زموږ د پيغمبر محمد رسول الله له خولي اوري ﴿قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَنْ كَانِ يَقْبَلُ آبَاؤَكُمْ﴾ اووايې دغه (منکران) چي نه دي دغه (محمد) مگر يوداسي سري دي چي اراده لري ددي چي منع کړي تاسي له هغه شي څخه چي وو ستاسي پلرونه عبادت به يې کاوو (دهغه شي چي بتان او شريکان دي) ﴿وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا إِفْكٌ مُفْتَرٍ﴾ اووايې دغه (منکران) چي نه دي دغه (قرآن) مگر يودروغ دی له خپله خانه جوړ کړي (په الله پسې ترلی) ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنُحَقِّقَنَّهُ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿اووايې دغه (منکران دمکې) چي کافران شوي دي حق (قرآن، اسلام، نبوت) ته چي کله دوي ته راغی نه دي دغه مگر خودی سحر کوډي ښکاره زمخشري وايې چي پدي کي ددوي د حال د تعجب مبالغه ده دوي يو ځل قاطعانه وويل چي دغه کوډي دي اوبيايې داهم په غوڅه توگه فيصله وکړه چي دغه ښکاره هم دی هر هو ښيار سري چي يې و ويني دکوډوپه نامه به يې يادوي او پدي کلام کي چي ﴿لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ دی ددوي د سمدستي کفر پرېکړي ته اشاره ده (۲) يعني دوي پرته نه دي چي کوم سوچ اوفکر وکړي فوراً يې هغه کوډي وگڼلي بيا الله ﷻ دانبيې چي دغه ددوي خبرې اودغه ددوي له خوا د محمد عليه السلام تکذيب د اټکل او نخمين له مخي وو کومه يقيني بڼه يې نلرله نوځکه فرمايې ﴿وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا﴾ حال دادي چي موږ نه دي ورکړي دوي ته له کتابونو (منزله وو څخه چي دوي هغه (کتابونه) لولي) يعني موږ دمکې خلکو ته مخکي ترقرآن کوم بل کتاب نه وونازل کړي چي دوي يې لولي ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍ﴾ اونه وو لېږلي موږ دوي ته پخو له تانه کوم وېرونکی (له عذابه دالله نوبياولي ستا تکذيب کوي طبري وايې معناداچي الله ﷻ په عربو بڼدي ترقرآن له مخه کوم بل کتاب نه وونازل کړي اونه يې تر محمد رسول الله له مخه کوم بل نبي ورته راستولي وو (۳) ﴿وَكَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَّغُوا مَعَنَآئِهِمْ﴾ وتکذيب کړي وو (دانبياوو همداسي) هغو کسانو چي پخوا له دوي وو حال داچي نه دي رسدلي (دغه دمکې کفار) لسمي

(۱) ابوالسعود ۴/۲۳۴

(۲) الکشاف ۲/۲۲۴

(۳) الطبري ۲۲/۷۰ اودغه دقتاده روايت دی.

برخي دهفته جي مور هغوی ته ورکري وو (له قوت ، مال اود عمر اوږدوالي څخه ابن عباس رضي الله
 عنهما وايي چي د **﴿مِقْسَارَ مَا آتَيْنَهُمْ﴾** معنا په دنيا کي قوت دی **(۱)** **﴿لَكَذُو رُسُلٍ فَكَيْفَ كَانَ بَكْرِ﴾**
 پس تکذيب وکړ (هغو پخوانو) در سولانو زما پس څرنگه وو انکار زما (په عذابو دودوی) چي له
 بېخه مو واسل و هلاک مو کړل ددوی زور او قوت په بېمرنه ورغی نو ددغو قريشو به څه حال وي که
 چي عذاب او هلاکت ورته راشي؟ دغه ددوی لپاره تهديد دی **﴿قُلْ إِنَّمَا أَعْطُكُمْ بِوَاحِدَةٍ﴾** ووايه (ای
 محمد منکر نوته) بېشکه هم دا خبره ده چي پند درکوم تاسي ته په يوې خبري سره د (دهغی تفسيری
 داسي وفرمايو **﴿أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِزْيَانٍ﴾** چي ودرېږئ تاسي خاص الله ته دوه دوه او يو يو
 (بايوخای او يو يو) قرطبي وايي چي دغه درېدل د حق د غوښتلو لپاره پورته کېدل دی هغه درېدل
 مقصده دي چي دنستي مقابل دي **(۲)** **﴿ثُمَّ تَنْفَكُّوْا مَا يَصَاحِبِكُمْ مِنْ حِجَّةٍ﴾** (بېبښه فکر او
 غور) وکړئ چي نشه په دغه ملگري ستاسي کي هيڅ لېونتوب (يعني بېبښه سوح وکړئ ترڅو
 درته څرگنده شي چي دغه ستاسي ملگري (محمد **ﷺ**) څوک چي دده په لاس الله تعالی دغه معجز کتاب
 قرآن کریم رااستولی هيڅ لېونتوب نلري. ابو حيان وايي: د آيت شريف معنا دا چي زه تاسي ته د يوې خبري
 نصيحت کوم چي په هغې سره به حق ته ورسېږي هغه دا چي د الله لپاره جلا جلا دوه دوه او يو يو ودرېږئ
 او بېد محمد **ﷺ** په هکله اودهغه څه په باب چي ده راوړي فکر او غور وکړي او چي ويې فرمايل **﴿مَنْ يَنْفَكْ﴾**
﴿وَفُرْدَى﴾ ځکه چي ټولگي سره له خپلي اجتماع يوه ول د خاطر تشویش پيدا کوي او له فکره څخه سړی
 جارباسي لکه چي د ټولگي زده کونکي فکر نشي کولای او چي کله دوه دوه هله چي هريو له خپله ملگري
 سره ډکړ او غور تبادله کړئ هريو خپل فکر بل ملگري ته ووايي نو خامخا حقيقت ته رسېږي او همدارنگه
 چي بودبښه فکر خاوند وي هم حق پېژندلای شي کله چي دوی بښه فکر او غور وکړي نو پدې پوهېږي چي د
 لېونتوب نسبت عليه السلام ته کول غير ممکن دی او هوبسيار سړی هډودا هيڅ منلی نشي **(۳)** **﴿إِنْ هُوَ﴾**
﴿إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ نه دی دغه (محمد) مگر وېرونکی دی تاسي ته د سخت عذاب په
 مخ کي (چي د قيامت دور چي عذاب دی که تاسو کافران شوی) **﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَخْرِ فَهَوْلَكُمْ﴾**
 ووايه (ای محمده دوی ته) هر هغه څه چي ما وغوښتل له تاسي له اجرت په پس هغه دي هم ستاسي وي
 يعني زه در سالت په تبليغ باندي له تاسو مزدوري نه غواړم طبري وايي: معنا دا چي ماله تاسو څخه په
 دغه تبليغ کومه مزدوري نه ده غوښتي چي تاسي ما پدې تورن کړی چي گواکي زه تاسي ددې لپاره خپل
 اتباع جوړوم چي مال در څخه لاس ته راوړم **(۴)** **﴿إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ﴾** ندی اجر زما مگر په الله دی ، يعني

(۱) مختصر ابن کثير ۱۳۵/۳

(۲) القرطبي ۳۱۷/۱۴

(۳) البحر المحیط په لنډه دول

(۴) الطبري ۷۷/۲۲

ز: خپل اجر او ثواب له رب العالمينه غواړم ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ او همدغه الله په هر شي باندې ښه
 نهدی (يعني الله پاک زما او ستاسي د اعمالو کتونکی او څارونکی دی له هغه څخه هيڅ پټ نه دي
 وتولو ته به جزاء ورکړي. ابو السعود وايي: معناداچي: الله ته زما رښتنولي او دنيت اخلاص معلوم دی
 ﴿قَدْ رَفَعَ رَبِّي بَقْدِ الْخَلْقِ﴾ (ووايه) دوی ته ای محمده (۱) بېشکه زما رب ويشتل کوي (رالهي) په حق
 (دين) يعني دليل روښانه او څرگند وي يې. ابن عباس وايي: معناداچي باطل په حق باندې وولي لکه چي
 الله فرمايې ﴿بَلْ نَقْدِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾ (الانبيا: ۱۸) ﴿عَلَّمَ الْقُيُوبَ﴾ ښه
 خبردار دی په ټولو پټو اشياو و هم ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته) راغی حق (دين، قرآن)
 يعني د حق خلاخېره او رڼا يې وځلېده اسلام راغی ﴿وَمَا يَبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ (اونشي پيدا کولای
 باطل (معبودان هيڅ شی) اونه يې بيا له سره ژوندي راپاخولای شي) يعني باطل يومخ ايزه ولاړنه هغه
 پيل لري اونه بيرته راگرزېدل. زمخشري وايي: معنادا لکه څنگه چي انسان و مري بيا يې نونه ابداء پاتي
 شوه اونه اعاده (نه نوم اونه نښان نو عربو به دغه وينا چي: ﴿وَمَا يَبْدِئُ وَمَا يُعِيدُ﴾) هله ويل چي دهلاکت
 لپاره به يې مثال راوړ په دې توگه معنادا سي کېږي چي حق راغی او باطل يومخ له مينځه لاړ لکه چي
 الله فرمايې ﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾ (الاسراء: ۸۱) ﴿قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي﴾ پس
 ووايه (ای محمده دوی ته) که وښوئېدم زه (له سمې لاري ستاسو په زعم) پس بېشکه همدا خبره ده چي
 وبه ښوئېم په (ضررد) خان خپل (بل چاته به تاوان ونه رسي) ﴿وَلَنْ أَقْدَتَيْتُ فِيمَا بُوِجِيَ إِلَيَّ رَيْتُ﴾ او که
 سمه لاره مي وموندله نو ددې په سبب به وي چي ماته وحی کوي رب زما (اود هغه توفيق به وي) ﴿
 إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ﴾ بېشکه همغه (الله) ښه اورېدونکی (دعا کونکو لره) ډېر نژدې دی چي څوک ورته هيله
 لري (ابو السعود وايي چي معناداچي د هر چا وينا اوري هغه که په سمه لار مهتدي او که گمراه وي کره وړه
 يې ويني که هر څومره يې پټ هم تر سره کړي وي) ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَرَغُوا﴾ او که چي ووينې ته کله چي
 دوی ووېرېږي (په وخت د پاڅېدلو له قبرونو) ﴿فَلَا فَرْسَ﴾ پس نه به خلاصېږي په تېښته ﴿وَأَخْذُ رَأْسٍ
 مِّنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ﴾ او وبه نيولی شي دوی له خايه نژدې (له حشرگاه تم خای نه اورته، خواب د (لو) محذوف
 دی تقدیر يې داچي خورا هيبتناکه او وېرونکی منظر به وي چي له زياته دهشته به اندامونه رېږدي ﴿وَقُلُوا
 مَّا سَاءَ بِهِ﴾ او وايې به (دغه کفار) ايمان موراوړی دی په دغه (قرآن) اورسول يعني کله چي دوی

(۱) ابو السعود ۴/ ۲۳۵

(۲) الکشاف ۳/ ۴۲۷

(۳) ابو السعود ۴/ ۲۳۵

عذاب وويني داسي به وايي ﴿وَأَنَّ لَهُمُ النَّارَ﴾ مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿اوله کومه به وي دوی نه نیول (دایمان) له ليري خایه (خکه چي) دوی په آخرت کي دي اودایمان محل خودنیاوه دنیاخونسره شوه اودوی اوس دبرله ایمانه ليري دي ابوحيان وايي ددوی حال يې له هغه چاسره تمثيل کړ چي هغه غوازی له ليري خایه یو خېزراواخلي داسي لکه چي نژدې سړی يې رااخلي (۱) ﴿وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ﴾ مِّن قَبْلُ ﴿او په تحقيق کافران شوي وودوی (په قرآن او پیغمبر) له دې نه پخوا (په دنیا کي) نوڅرنگه به دوی نه ایمان په آخرت کي ورکول شي؟﴾ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿او ویشتل به يې کول دوی په غیب له ليري خایه، (ویل به يې چي نه بعث شته اونه حساب نه جنت شته او نه دوزخ. قرطبي وايي چي عرب هغه چاته چي يې له پوهي ليري هسي گه يې ودي خبري کوي وايي چي: (هويقذف ويرجم بالغیب) يعني هغه په غیب ویشتل کوي اودغه دهغه چالپاره متل وايي چي ویشتل کوي خو نښه نشي ویشتلای ﴿وَرَجُلٌ يَّيْتُهُمْ وَيَتَنَبَّأُ مَا يَشْتَهُونَ﴾ او پرده به واچولی شي په مينځ ددوی او په مينځ دهغه شي کي چي دوی يې آرمان کوي يعني ددوی اودایمان اودجنت ددخول ترمينځ به جدايې وکړی شي ﴿كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِّن قَبْلُ﴾ لکه چي کړی شوي وودا (کار) له سيالانوددوی سره پخواله دې نه (چي پخواني کفري امتونه وو) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مَُّرِيبٍ﴾ بهشکه هغوی وو پداسي شک کي چي دبرتردد اچونکي وو (دحساب اوعذاب په هکله اوداکلمه چي ﴿مُرِيبٍ﴾ ده دتاکيد لپاره راوړل شوي لکه چي وايي (عجب عجيب).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- دطباق صنعت چي د ﴿يَسْطُ... وَيَقْدِرُ﴾ او ﴿نَفَا... ضَرًا﴾ او ﴿مَثَقَ... وَفَرَدَى﴾ د کلمو ترمينځ راغلی دی

۲- مقابله چي د ابرارواو فجارو دبرخه ليک په هکله راغلي لکه: ﴿إِلَّا مَن مَّامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا... وَأَنذِرَ يَسْمُونَ فِي مَائِنَتِنَا مُعْجِرِينَ﴾

۳- دالتفات صنعت چي له غائب څخه مخاطب ته شوی فرمايې: ﴿وَمَا أَمْلَأُ لَكُمُ وَلَا أَوْلَدُكُمْ﴾ اومقصد ورڅخه دحق دتحقيق په هکله مبالغه ده.

۴- دتفریع او تویخ اسلوب لکه ﴿ اَهْتُولَاۤءَ اِنَّا كُنَّا نَعْبُدُوْنَ ﴾ خطاب پرستو (ملائکو) ته او ته کول د مشرکانو مقصود دی

۵- داسه ظاهر راوړل د ضمیر پر خای ترڅو چې د جرم تسجیل افاده کړي لکه ﴿ وَقَالَ الَّذِي كَفَرُوا لِلْحَقِّ ﴾ چې اصل خود او و چې راغلي وای (وقالوا).

۶- د سبب د دلالت له کبله ایجاز بالحذف لکه چې فرمایي ﴿ وَمَا اَمْلٰكُمْ وَلَا اَرْلَكُمْ بِالَّتِي تُفَرِّكُمْ عِنْدَنَا رَتَقَ ﴾ دلومړۍ خبرې حذف کړ چې دوهم ورباندې دلالت کوي هغه داسې چې (ما اموالکم بالتي تقریکم ولا اولادکم بالذین یقربونکم عندنا) راځي.

۷- استعاره لکه چې پدې کلام کې ده ﴿ بَيْنَ يَدَيَّ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴾ د لاسونو لفظ یې د هغو کړاوونو اوسختیو لپاره استعاره کړ کوم چې د انسان په مخ کې وي

۸- لطیفه کنایه چې: ﴿ وَمَا يَدِيْۤ اِلَّا بَطْلٌ وَمَا يُعِيْدُ ﴾ چې دغه د باطل دور کېدو او بېخي له مینځه تللو لپاره له لطافته ډکه کنایه ده.

۹- تصریحي استعاره پدې کلام کې چې فرمایي: ﴿ وَيَقْدِفُوْكَ بِالْعَبَبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ ﴾ دلته یې هغه دناپوهي وینا (چې په ګمانونو بڼه وي او حقیقت نلري له هغه انسان سره مشابه کړه چې نښه ولي خوزیانه مسافه وواټن یې تر مینځ وي او غېشي یې په نښه نه لګېږي او دویشتلو لفظ یې د وینا لپاره استعاره راوړی دی

۱۰- د فواصلو توافق چې په اوربدلو کې اغیزلري او د کلام جمال زیاتوي لکه: ﴿ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰهُ بِهٖۤ كَفْرُوْنَ... اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ... وَهُمْ فِي الْغُرَفَتِۭ اِمْمُوْنَ ﴾

د الله جل جلاله په مرسته د سبا سورت تفسیر بشپړ شو.

د فاطر سورت مکي او پنځه څلوېښت آيتونه لري:

د سورت په وړاندې:

د فاطر سورت مکي او در رسول الله ﷺ تر هجرت له مخه نازل شوی او په هغه عامه تگلاره روان دی کوم چې نور مکي سورتونه هم دهغې لپاره رانازل شوی ووهغه چې د گرد ورسولانو غالبالومړنی مقصد او موخه ده چې هغه عقیده او د الله توحید ته بلنه او د الله په وجود باندې دلائل راوړل او د شرک تادوونه ترول دي بل دا چې زړونه له ناولتیا څخه پاک او په ښواخلا قوو پسولل شي.

دغه مبارک سورت په پیل کې له مبدع خالق څخه غږېږي هغه مقتدر ذات چې کائنات یې پنځولی، ملائکي، انسانان او پېریانان یې پیدا کړي دي او بیا په بحث او نشور باندې دلائل راوړي چې لکه څرنگه چې دغه ځمکه وروسته له مرگه د باران په اورښت بیا رازرغونېږي او مېوې دانې راوړي همداسې به بحث او نشور راځي الله جل جلاله به شپه او ورځ پسي راغبرگوي یوه په بل کې دننه کوي او انسان په مختلفو اطوارو کې د پیدایښت مرحلې ته رسوي او نور د هر قدرت او وحدانیت د لیلونه راوړي.

همداسې د مؤمن او کافر تر مینځ دهغوی ستر فرق او توپیر په ډاگه کوي او د پرانده اوبینا، روښنایي او تیاري او د سیوري او گرمي مثالونه ورته راوړي.

ورپسې د الله د قدرت دلائل دمېوو په قسمونو او دنورو گردو مخلوقاتو په ډولونو چې انسانان څاروي او بوډه گمان دي رااخلي لکه چې د غرونو او ډبرو درنگونو او شکلونو چې سپین تور او تگ سره دي او ټول دواحد قهار ذات په عظمت گواهي ورکوي ستایي.

بیا په سورت کې د محمدي امت میراث هغه چې درساتو تر ټولو اشرف رسالت او دغه دمجدد او د فضائلو جامع کتاب چې د ټولو الهي کتابونو بهتري پکې خوندي شوي ده راوړي او دلته امت په دریو ټولگيو وېشي چې یو ټولگی مقصرین بل محسنین او وروستنی سابق بالخیرات دی. په پای کې دغه مبارک سورت مشرکان تکوي چې ولي دبتانو او ډبرو عبادت کوي؟

تسمیه او نومول یې:

ځکه ورته سورت فاطر وایي چې دغه ښایسته صفت او ښکلی نوم یې په پیل کې راغلی دی هغه چې په ابداع، اختراع او داسې ایجاد باندې دلالت کوي چې تردې دمخه یې نمونه موجوده نه وي او دا چې پدې کې ډېر لطیف او دقیق انځور دی چې د ذوالجلال ذات عظمت ستر قدرت او عجیب صنعت ښیي هغه ذات چې ملائکي یې پیدا کړي او په داهي عجیب تکوین او جوړښت یې ددوی ابداع فرمایلی ده.

الله تعالى فرمايې:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكِ رُسُلًا أُولَ الْأَعْيُنِ مَشْنَى وَتِلْكَ وَرُبُّكَ بَرِيدٌ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢﴾ بَيِّنَاتٍ لِّلنَّاسِ أَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَكَانَ يُوقُوتُ ﴿٣﴾ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤﴾ بَيِّنَاتٍ لِّلنَّاسِ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرُّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّتْكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَمِنْ زِينَةٍ لَهُمْ سَوْءٌ عَلَيْهِمْ فَرَاءَهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُصِلُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ إِنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ مَحَابِلَ فَسَقَنَهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيْمَنٍ فَأَخْبَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْنِهَا كَذَلِكَ الْفُتُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْورُ ﴿١٠﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا يَمْلَحُ أَحَاظٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَبْلَةً تَلْبَسُونَهَا وَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاحِرُ لَتَبْنَعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُوَلِّجُ الْبَلَدَ فِي الْيَوْمِ وَأَيُّ الْيَوْمِ فِي الْبَلَدِ وَتَسْخَرُ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ كُلٌّ يَجْعَلُ لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكَ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشْرِكُكُمْ وَلَا يُنْتَفِكُ مِنْ خَيْرٍ ﴿١٤﴾ فاطر: ١ - ١٤

لغتونه:

(فاطر) پيدا کونکی له (فاطر) څخه اخیستل شوی او هغه خیرلوته وایې لکه چې الله فرمایې (السماء، منطربه) (المزمل ١٨) اودا چې ویل کېږي (فاطر الله الخلق) معنادا چې الله خلک پيدا کړي دي (تولکون) له افک څخه اخیستل شوی او هغه د دروغوبه معنادی ځکه ورته افک وایې چې له حق او صواب څخه خلک راگزوي (حسرات) د حسرت جمع ده او حسرت په کوم تاوان رسېدلو باندې غم او خواشینی ته وایې په مختار الصبحاح کې لیکي چې حسرت په کوم ورک شوي څیز باندې سخت خفگان (١) او تلفه افسوس

(١) مختار الصبحاح مادة (حسرت).

ته ويل کيږي (النور) (دنشر) مصدر او دمري راژوندي کېدلوته وايي (يور) هلاکيږي (بور) هلاک نه وايي (فرا) خوندوري خوږي (احاج) سخته تروي په ق موس کي ليکي (أج الماء أجوجاً) کله چې يو تريووالي خورازيات شي (۱) (فطر) هغه نري سپين پتوکی چې دخرم او دزي په مينځ کي وي تفسير:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ نوله شصت خاص هغه الله ته دي چې بي له نموني څخه پيدا کونکي دي دآسمانونو او ځمکي. بياوي وايي چې د ﴿فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ معنا داچې مبدع او پيدا کونکي دهغو بي له مثاله دي (۲) ﴿جَاعِلِ الْمَلَكِ رُؤُلًا﴾ گرزونکي دپرنستودي رسولان په مينځ دالله او انبياووکي چې دالله فرمانونه رسولانوته رارسوي. ابن جوزي وايي معنا داچې انبياور اونورو چاروته يې الله راستوي (۳) ﴿أَزَلَّ أَجْمَعُ مَنًى وَثَلَّثَ رُبْعٌ﴾ (هسي) ملائکي) چې خاونداني د وزرو دوو او دريو دريو او څلور څلورودي) قتاده وايي چې دخينو دوه وزرونه دخينو درې وزرونه او د خينو څلور وزرونه دي چې ورباندي ځمکي ته راگوزيږي او بيا بيرته آسمان ته خپري (۴) ﴿يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ﴾ په پيداينست کي (دپرنستو) هومره چې اراده وفرمايې دهغوله لويوالي د اجسامو او توپيرداشکلو شمېر دوزرو يې، اورسول الله صلى الله عليه وسلم دمعراج په شپه حضرت جبريل وليد چې شپږسوه وزر يې درلودل چې دهرې وزري او بلي تر مينځ يې لکه دمشرق اومغرب غوندي مسافه وه (۵) قتاده وايي چې ﴿يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ﴾ معنا په سترگوکي ملاحه په پوزه کي حسن او په خوله کي حلاوت او خوږوالي دي (۶) ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ بېشکه الله په هرشي باندي (چې اراده وفرمايې) ښه قادر دی دلته الله جل جلاله خپل ځان په دوو سترو صفتونو وستايوچې په دواړو کي دسترانعام او بشپړ قدرت نښي نښانې دي لومړی داچې هغه دآسمانونو او ځمکي بي له مثاله پيدا کونکي دي چې نه يې پخوانی خاکه شه چې دهغې پيروي وکړي اونه کوم پخوانی قانون چې هغه عملي کړی شي اودغه دالله په بشپړ قدرت دلالت کوي او په شامل نعمت يې شاهدي وايي الله هغه ذات دی چې آسمانونه يې بي ستنې درولي او په ستورو يې بنايسته کړي دي الله هغه ذات دی چې ځمکه يې غوړولي اوروږي خواړه يې پکي پيدا کړي رودونه سيندونه يې پکي بهرلي دي چينې او څاگني يې پکي پيدا کړي اونوره هرچې دالله دسترواک او څواک او بديع صنعت آثارلري اوله دې څخه يې تعبيرېدې

(۱) القاموس المحيط مادة (أجج).

(۲) حاشيه زاده على البيضاوي ۹۸/۳

(۳) زاد المسير ۴۷۳/۲

(۴) القرطبي ۳۱۹/۱۴

(۵) دا حديث له ابن مسعود رضی الله عنه څخه روايت شوی دی زمخشري وايي چې رسول الله حضرت جبريل وليد چې شپږسوه وزره يې وو.

(۶) القرطبي ۱۴ - ۲۲۰ آيت عام دي دخلف نول زياتوالي ته شاملېږي لکه اوچت قامت بنايسته صورت زيرکټوب ښه ژبه اونور -

کلام فرمایلی چي: ﴿فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ دوهم داچي پرښتې يې داستازي توب لپاره غوره کړې چي دالله او انبياو وعلیهم السلام ترمينځ څي راځي اودغه دالله دبشپړ قدرت او عظمت يوه بېلگه ښيي چي الله پرښتې په عجيبه اشکالو او غريبه صورتونو پيدا کړي او وزرونه يې وربښلي ځيني دوه وزرونه (مټي) لري ځيني درې ځيني څلور او ځيني هغه دي چي شپږسوه وزري لري چي دهر دوو وزرونو ترمينځ يې دختښځ اولويديز غوندي واټن دی لکه دجبريل عليه السلام او ځيني لاهغي دي چي له الله ﷻ پرته بل چاته دهغه دتن لويوالی اودخلقت حقيقت معلوم نه دی زهري وايې چي حضرت جبريل عليه السلام محمدرسول الله ﷺ ته وويل چي ای محمده! که دي اسرافيل ليدلی وای چي دوولس زره وزري يې دی يو وزري يې په مشرق اوبل يې په مغرب او عرش يې په اوږدو دی (۱)؟ (۱) هوکه چيري موږ ته حجاب پورته کړې کړې عجب العجاب به راڅرگند کړې (فسبحان الله ما اعظم خلقه) وروسته بيا الله دخپلي ارادې اومشيت نښه پدغه عالم کي چي هغه پيدا کړی اودخپلي ارادې لپاره يې اهل او تابع گرځولی داسي بيانوي فرمايې: ﴿مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا﴾ هر هغه شی چي پرانيزي الله لپاره دخلگوله رحمته خپله لکه نعمت، صحت، علم، حکمت، رزق، برکت اودخلگود لارښووني لپاره دانبياو وعلیهم السلام رسالت اونور دالله له نعمتونوچي شمير يې ممکن نه دی اوهيڅوک نشي کولای دالله مخلوق ځني محروم کړي ځکه الله هغه ملک وهاب ذات دی چي دده پېرزوينه څوک منع کولای نشي اودده منع څوک بياورکولای نشي ﴿وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ﴾ او هر هغه چي الله بند کړي (له خپلي عطاء څخه) ددنياواو آخرت ښېگني) پس نشته لېږدوونکی دهغه (هيڅوک) پس له بندولو دالله) نه ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ النَّكِيمُ﴾ او الله هم دی دى ښه غالب قوي (په هرڅه) ښه حکمت والا (پخپله صنع کي چي دحکمت اومصلحت سره يې سم کوي. مفسرين کرام وايې چي فتح اوامساک عبارت له ورکړي او منعي څخه دی الله هغه ذات دی چي گټه اوتاوان رسوي ورکړه اومنع کوي او په حديث شريف کي راځي: (أَحَقُّ مَا قَالِ الْعَبْدُ كُلُّنَا لَكَ عَبْدُ اللَّهِ لَمَّا لَمْ نَعْلَمْ لَمَّا عَطَيْتَ وَلَا مَعْطِي لَمَّا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ) (۲) وروسته الله بياخپل نعمتونه هسي يادوي چي ﴿بَتَأْتِيهَا النَّاسُ أَذْكَرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ ای خلگودالله نعمت احسان يادکړئ پرتاسو (شکريې پرځای کړئ. زمخشري وايې چي مرادله يادولو د نعمت څخه يوازي په ژبه نه دی بلکه دنعمت ساتل دي په شکر سره چي ورباندي اعتراف وکړي اوويې پېژني اودمولی اطاعت وکړي لکه يرخوک چي بل چاته وايې کوم چي ډېر نعمتونه يې ورکړي وي چي: (زما احسانات درپه يادکړه) (۳) ﴿هَلْ مِنْ خَلْقٍ عِزُّ اللَّهِ﴾ آياشته کوم بل پيدا کونکی يې له الله؟ (بلکه نشته استفهام انکاري ودفی په معنا دی) ﴿يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ هم دغه (الله) روزي دررسوي تاسي ته له (طرفه) دآسمانه (په اورښت دباران) اوله (ښاناتود) ځمکي نوڅرنگه تاسي له هغه سره داسي څوک بتان

(۱) الکشاف ۳/۳۷۰

(۲) دحديث شريف يوه توقيه ده چي مسلم روايت کړی دی

(۳) الکشاف ۳/۳۷۷

شريکوی چي نه پيدا کونکي اونه روزی رسان وي؟ څکه نو وروسته فرمایي ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ نه نشته
 لاتق د عبادت بل هيڅوک مگر هم دی دی ﴿فَأَنْتَ تُؤْمَرُ﴾ پس له کوم جهنمه گرزولی کسې؟ (يعني
 وروسته له دغه څرگنده بيانه څرنگه د بتانو عبادت ته گرزول کېږي؟ غرض دلته خلکو ته د الله د نعمتونو
 ورپه يادول او په مشرکانو باندې دليل راوړل دي) ابن کثيروايي چي الله ﷻ خپل بندگان تنبيه کړل
 او پخپل توحيد يې استدلال راوړ چي يوازي د الله لپاره عبادت وکړئ لکه څرنگه چي يوازي هغه تاسې
 پيدا کوي او روزي درکوي همدا سې يوازي د هغه عبادت وکړئ او بتان هم ورسره شريکان کړئ؟ (۱)

﴿وَلَنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ﴾ او که دروغجن و شمېري دغه (کفارای محمده) تاپه تحقيق
 دروغجن شمېرلي شوي و وده پر رسولان پخواله تانه (دغه د الله سنت لاره ده دوی دروغجن و گنجل شول
 او کړاونه يې وگالل ترڅو چي زموږ مرسته ورته راغله پدې کي در رسول الله ﷺ لپاره دا دينه او تسلا ده
 چي ته مه خوابدی کېږه او په رومېنيو انبياوو پسې اقتداء وکړه خامخابه دي الله مرسته وکړي او پر
 (کفارو) به بری ومومي ﴿وَالَى اللَّهِ نَرْجِعُ الْأُمُورَ﴾ او خاص الله ته بيرته گرزولی شي ټول کارونه په آخرت
 کي ستا اود دوی گردو چاري الله ته گرزولی کېږي هرچاته به پخپل عمل جزاء ورکړي، پدې کلام کي
 دمکذ بينو لپاره وعيد او تهديد نغښتی دی بيا الله ﷻ دغه ټاکلي واقعي موعدا سې نښي ﴿بَيِّنَاتٍ
 لِّلنَّاسِ إِنْ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا﴾ ای خلکو بېشکه د الله وعده حقه ده (بعث، جزاء او کتاب بېخي حق او هيڅ خلاف
 پکي نشته) ﴿فَلَا تَفَرَّقُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ پس خبردار چي نه دي تېرباسي تاسې دغه ژوندون د دنيا په
 زرق او برق او ښکلا خپلي له آخرت نه ابن کثيروايي: معنادا چي دغه فاني دنيا دي تاسو د آخرت له تلپاتي
 دنيا څخه مشغوله نکړي (۲) ﴿وَلَا يَفَرَّقْكُمْ بِاللَّهِ الْفَرُودُ﴾ اونه دي غره کړي (تېرباسي تاسې په (کرم د) الله
 غره کونکي (شیطان) چي تاسې ته د الله د عفوې او کرم طمع درکړي ترڅو تاسې په گناه اصرار وکړي
 او بيا د عذاب مستحق وگرزی د شیطان د ښمني الله ﷻ داسې بيانوي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ
 عَدُوًّا﴾ (بېشکه چي شیطان تاسې ته د ښمن دی پس تاسې هم دی ونیسئ خپل (د ښمن) يعني ای
 خلکو شیطان ستاسې پخوانی سرسخته د ښمن دي تاسې هم له ده سره د ښمني وکړئ لکه چي دی يې له
 تاسو سره کوي له هغه څخه تل په وېره کي اوسئ ځيني عارفانو ويلي تعجب دی هغه چاته چي دا احسان
 کونکي احسان هم پېژني خوبيا يې له امره سرغړونه کوي او هغه لعین چي د ښمني يې ورته هم معلومه وي
 مگر بيا يې هم خبره مني ﴿إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ بېشکه همدا خبره ده چي شیطان
 بولي خپله ډله (ځای د هلاکت ته) دپاره ددې چي شي دوی له ملگرو د دوزخ (په آخرت کي) دده بل
 مقصد نشته مگر همدا يې مقصد دی نو آيا هوښيارسړی به دداسې لعین شیطان خبره ومني؟! طبري

(۱) مختصر ابن کثير ۱۳۹/۳

(۲) پورتنی مرجع ۱۳۹/۳

دې معنا دا چې شيطان غواړي خپله ډله تپله تل ترنله په دوزخ کي واچوي هغه چې اورېې همېشه ورباندې بلېږي (۱) ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت (چې څوک يې توان نلري اونه يې اندازه لگول کېدای شي) ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ رَاحَةٌ كَبِيرٌ﴾ او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه عملونه شته دوی ته مغفرت وښه او ستراجر چې جنت دی او دا چې ايمان يې له صالح عمل سره جوخت راوړی دی ته اشاره ده چې دغه دواړه سره بېلېدونکي نه دي ځکه ايمان عبارت له باور کولو، اقرار او عمل څخه دی ﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ مَوْتُهُ عَمَلِهِ قَرَأَهُ حَكَا﴾ (آيا پس هغه څوک چې ښايسته کړی شوی دی ده ته به عمل دده پس دی يې ښايسته وي؟) استفهام انکاري او خواب يې محذوف دی تقدير يې داسي کېږي چې آيا هغه څوک چې شيطان د ده بد او ناروا عمل ښايسته کړی وي آن تردې چې ده ته پخپله هم ښايسته برېښي او دغه کفر او ضلالت چې دی ورباندې اخته دی ښه گڼي لکه هغه څوک داسي دی؟ چې بد يې گڼي او ځان ځني زرغوري و د ايمان لاره غوره کوي؟ په دغه حذف باندې د الله تعالی دغه وينا دلالت کوي چې فرمايې:

﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ مَنِ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنِ يَشَاءُ﴾ پس بېشکه چې الله گمراه کوي هر هغه څوک چې اراده و فرمايې (د گمراهي يې) او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده و فرمايې (دهدايت يې په توفيق ورکولو د ايمان او ښو عملونو سره) ﴿فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ﴾ پس نه دي ځي (نه دي هلاکېږي) نفس ستا (ای محمده) په (گمراهي) ددوی له جهته د افسوسه ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ بېشکه چې الله څه ښه عالم دانادی په هغو کارونو چې دوی يې کوي (نو جزابه ورکړي پدې کي ددوی د بدو کارونو کولو په هکله د عذاب وعيد شته) ﴿وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ﴾ او الله (هغه مطلق قادر) ذات دی چې لېږلي يې دي بادونه (زېړی ورکونکي په اوږښت) ﴿فَتُثِيرُ مَحَابَا﴾ پس راپورته کوي (بادونه وريځي او خوځوي يې تعبير له مضارع څخه په ماضي باندې چې وايي) ﴿فَتُثِيرُ﴾ ددغه ښايسته انځور استحضار دی هغه چې د الله په بشپړ قدرت او حکمت باندې دلالت کوي (۲) ﴿فَسَقَنَهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيْتٍ﴾ پس راکړو موږ دغه وريځي هغه کلي (ځمکي) مړې ته (چې واښه پکي نه اووچه وي) ﴿فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ پس ژوندي کوو موږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي کلکوالي) ﴿كَذَلِكَ النُّشُورُ﴾ همدا سي به وي حال د بياراپاڅېدلو هم (له قبرونو څخه امام احمد له ابی رزين العقيلي څخه روايت کوي فرمايې مارسل الله ته وويل چې الله به مړي څنگه ژوندي کوي؟ رسول الله راته وفرمايل چې آياتاد خپلو خپلوانو ځمکه وچه نه ده ليدلي چې هيڅ پکي نه وي اوبيادي هغه تر اوتازه زرغونه نه ده موندلي ماويل

(۱) تفسير الطبري ۲۲/ ۷۸

(۲) ابوالسعود ۴/ ۲۳۹

هو يا رسول الله نوبی رانه وفرمايل چي ﴿ فَكَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى ﴾ اودغه يې په پيداينست نښه ده.
 (۱) ابن کثيرو يې چي الله ډېر ځله دبعث اونشور لپاره دخمکي په شنه کولو دليل راوړي ځکه ځمکه وچه
 کلکه مړه او بې وښووي کله چي الله ورځ له بارانه ډکه ورته راواستوي او اورښت وشي ﴿ فَهَزَّتْ وَرَبَّتْ
 وَأَنْشَتَ مِنْ كُلِّ ذَرْعٍ بِهِج ﴾ (الحج ۵) همدارنگه به الله اجساد هم کله چي يې د راپاخولو اراده
 وفرمايي راپاخوي ورپسې الله ﷻ خپل بندگان هغه لوري ته چي پکي عزت موندل کېږي تنبيه کوي
 فرمايي ﴿ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْغَرَّةَ فِيهِ الْغَرَّةَ جَمِيعًا ﴾ (هرهغه څوک چي دعزت اراده لري پس خاص الله لره تون
 عزت دی) له الله ﷻ څخه دي سعادت اوعزت وغواړي ځينو عارفانو وييلي دي که څوک ددواړو دارينو
 عزت غواړي نو دعزيز اطاعت دي وکړي (۲) ﴿ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ ﴾ خاص همدغه (الله) ته پورته
 څنډی خبري پاكي لکه ذکر دعاء دقرآنکريم تلاوت تسبيح، تمجيد اوداسي نور طبري وايې چي الله ته
 ورځېزي چي بنده يې ذکر کوي يا يې ښوايې ﴿ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾ او عمل صالح پورته کوي دغه
 (الله تعالی) يعني قبلوي يې او خاوند ته يې ثواب ورکوي. قتاده وايې چي الله ﷻ يوازي وين يې له عمده
 نه قبلوي څوک چي يې ووايې او ورباندي ښک عمل وکړي الله ﷻ يې ځني مني دغه خبره طبري ځني
 رانقل کړې ده ﴿ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴾ (اوهغه کسان چي جوړوي مکرونه ناکاره
 شته دوی ته عذاب ډېر سخت) يعني هغه کسان چي داسلام اومسلمانانولپاره تدبيرونه جوړوي
 سرڅوچي دالله نور له مينځه يوسي دوی ته په آخرت کي دجهنم په اورکي سخت عذاب شته دی ﴿ وَمَكْرُ
 أُولَئِكَ هُوَ يُورُ ﴾ اومتکر فرېب ددغوهم هغه فاسد باطل هلاک دی ؛ ځکه هرڅوک چي په پټه کوم
 تدبير او پلټنه دېدي جوړه کړي الله ﷻ يې لوڅوي اوبرېندوي يې ﴿ وَلَا يَحِبُّ الْمَكْرَ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِيهِ ﴾
 (فاطر ۵۳) مفسرين کرام وايې چي دلته دقريشو هغه مکر ته اشاره ده چي کله دوی په دارالندوة کي
 غونډه وکړه او غوښتل يې چي رسول الله قتل، حبس اويانفی کړي او ويې شری لکه چي قرآنکريم يې
 څرگندوي فرمايي ﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ﴾ (الانفال ۳۰) (۲) دعزت او
 قدرت له دلائلو وروسته الله جلّت عظمته دوی ته دتوحيد اوبعث دلائل وريادوي چي ﴿ وَاللَّهُ خَفَقَ مِنْ
 تَرَابٍ ﴾ او الله پيدا کړی يې تاسي (لومړی ځل نيکه ستاسي آدم عليه السلام) له خاوري نه ﴿ ثُمَّ مِنْ
 نُّطْفَةٍ ﴾ بياتاسی (اولاده يې پيدا کړی) له نطفې څخه (چي خواړي او سپکي اوبه دمني دي چي په رحم
 کي تويول کېږي) ﴿ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ﴾ بيايې وگړزولی تاسي جوړې جوړې (نسخه اومېړه) يعني نارينه

(۱) أخرجه أحمد وأبو داود وابن ماجه

(۲) القرطبي ۳۲۹/۱۴

(۳) الکشاف ۳/۴۷۷

وښځينه چي بيا يې مېړه اوارتینه جوړ کړی ترخوددې دنيا ژوندوي د بقاء لپاره تداوم وکړي (۱) طبري
 رايې. معنادا چي ښځه يې له نارينه سره جوړه کړه (۲) ﴿وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ﴾ او نه اخلي
 حمل هيڅ ښځه او نه ېږدي (حمل هيڅ ښځه) مگر د الله په علم سره، چي الله پرې پوهېږي آبانارينه دی
 ارکه ښځينه همدا سي د دغه ماشوم د تکامل مرحلې الله ته معلومي دي هيڅ څيز له امر الوهي له الله څخه
 پته نه دی ﴿وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَضُ مِنْ عُمرِهِ إِلَّا بِكِتَابٍ﴾ او نه اوږدېږي عمر د هيڅ اوږد کړی شوي
 او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمره د دغه (معمّر) څخه (ياله عمره د بل معمّر څخه) مگر په کتاب (د لوح
 محفوظ کي ليکلی دی) يعني نه خود چا عمر اوږدېږي چي يوه اتوب ته ورسېږي او نه کمېږي چي په
 مکتوب کي ويري مگر دغه په لوح محفوظ کي ليکلی شوی د الله له ليک څخه زيات او کم کېدای نشي
 ﴿إِنَّ دَلِيلَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر آسانه دی ځکه د الله علم په هر څه محيط
 دی وروسته بيا الله جل جلاله د مؤمن او کافر لپاره داسي مثال راوړي فرمايې: ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ﴾
 (او نه برابريږي سره هغه دواړه بحرونه سيندونه) يعني اوبه د بحر او نه رسره برابري نه دي (۳) نهتره يې
 د تغليب له مخي بحر ووايو ﴿هَذَا عَذَبٌ فَرَاتٌ سَابِغٌ شَرَابُهُ﴾ دايو خوږې دي تنده ماتونکي خوندوري
 ښې هضمېدونکي ښې تېرېدونکي دي اوبه دده ﴿وَهَذَا يَلْحُجُّ أَجَاجٌ﴾ او د ابل تريودی تريخ دی (چي له
 تريخوالي ستونی سوخوي نولکه چي دغه دواړه سره برابره دي همدا سي مؤمن او کافر هم نه دي سره
 برابر او نه هم نیکوکاره او فاجر سره يو ډول دي. ابو السعود وايي چي دغه الله د مؤمن او کافر لپاره مثال
 بيان کړی دی. د (فرات) معناتنده ماتونکی اود (سابغ) معناخوندور او ښه تېرېدونکی او (أجاج) هغه
 بيخي تريوته وايي چي له تريخوالي مری (حلق) سوخوي ﴿وَمِنْ كُلِّ ثَأْكُلٍ لَّحْمًا طَرِيًّا﴾ اوله هريوه
 نه دغو دواړو څخه خورئ تاسي تازه غوښي (د ماهي مختلف ډوله او مختلف خونده او مختلف شکله
 ﴿وَنُخْرِجُوْنَ حَيَّةً تَلْبَسُوْنَهَا﴾ او راوباسئ له دغه (دواړو) لؤلؤ او مرجان) گانه چي اغوندي يې (لپاره
 د زينت او ښکلا) ﴿وَرَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاجِرٌ﴾ او تل وينې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر) کي تلونکي
 څيرونکي (داوېو) يعني ای مخاطبه ته ستري بېړۍ وينې چي د (درياب اوبه په تلو راتلو کي څيري) (۴) او
 درانه بارونه او سورلي ورباندي وي د الله په تسخير سره په بحر کي نه ډوبېږي ﴿لِيَتَنَفَّوْا مِنْ فَضْلِهِ﴾ لپاره
 ددې چي طلب کړئ تاسي د الله له فضله (په تجارت او سفرونو کي ليري هيوادونو ته په لږ موده کي)
 ﴿وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ اولپاره ددې چي تاسي (په دغه لوی نعمت) شکر وباسئ، ورپسې د الله د قدرت

(۱) الطبري ۸۷۳۲

(۲) القرطبي ۲۲۹-۱۴

(۳) القرطبي ۲۲۹-۱۴

(۴) د مکره الاعجاز العلمي للقرآن.

او سلطان بله نښه داسي راوړي چې ﴿يُولُوعُ بَيْتِلَ فِي السَّهَارِ وَيُولُوعُ السَّهَارِ فِي اللَّيْلِ﴾ نني باسي (الله) نښه په ورځ کي او نني باسي (الله) ورځ په شپه کي (نو کله دالويه وي او کله هغه پدې باندې د شپې او ورځې زياتوالي او نقصان د نېر وړنو او فصلونو (موسمونو) سره سم ترسره کېږي آن تردې چې دوبي په خيبر هيوادونو کي ورځ شپاړس ساعتونو ته رسېږي او شپه اته ساعته وي دغه دالله جل جلاله د قدرت له نښو څخه يوه نښه چې انکار ور څخه نشي کېدای او مؤمن او کافر او روند او بينايې ټول مني دغه دکائناتو داسي مستحکم دستور دی چې هيڅکله هم تغيير او بدلون نه مومي ټينګ نظام دی چې د تصادف له مخې رادېره شوی نه دی بلکه دالله جل جلاله هغه محکمه صنع ده چې په هرڅه يې لورولی (پېرزو) کړی دی (فسبحان المدبر الحکيم العليم) ﴿وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ او مسخر کړي په کار کي يې لگولي دي لمر او سپوږمۍ چې هريوړوان دی تريوې ټاکلي مودې پوري (چې د قيامت ورځ ده) (۱) ﴿دَلِيلُكُمْ أَنَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ﴾ دغه (کونکی ددغو کارونو) الله دی رب ستاسو خاص همدۀ ته ده پاچهي (سلطان او بشپړ تصرف په مخلوقاتو کي) ﴿وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ فِطْرٍ﴾ او هغه (بتان) چې تاسي يې بولي (او عبادت يې کوي) بې له دغه (الله) ندي مالکان دوی دنړۍ پردې (چې په زړي) د خرماوو (کي پرته وي). مفسرين کرام وايي چې دغه يو مثال دی چې الله يې په لږوالي، سپکوالي او حقارت باندې تېروي چې بتان دومره حقير ضعيف عاجز دي چې د خرما په زړي کي دنړي پتو کي مالکان هم نه دي ورپسې الله پاک په دغه وينا تاکيد فرمايې چې ﴿إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ﴾ که وبولي تاسي دغه بتان نه اوري دوی ستاسي بلنه (ځکه دوی جمادات دي نه اوري اونه پوهېږي) ﴿وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ﴾ او که (بالفرض) واوري دوی نونه به شي درځولي خواب ستاسي (ځکه چې ژبه نلري خبري نشي کولای) ﴿وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكْفُرُونَ بَشِرْكُمْ﴾ او په ورځ د قيامت به منکران شي دوی په شريک کولو ستاسي (باندې دوی لږه سره له الله) يعني کله چې په آخرت کي الله دوی ناطقان کړي له تاسو او ستاسوله عبادت کولو به بېزاره شي ﴿وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ﴾ (او خبر به نکړي تا) (ای محمده په يقيني توګه) په شیان دخبرولو دهغه (ښه عالم) ښه خبردار (يعني زه الله) قتاده وايي: چې مقصد له خبره دالله جل جلاله خپل ځان دی.

بلاغت:

(۱) په تفسير جوهرې کي وايي: گمان کېدو چې لمر پخپل ځای ولاړ دی مګر اوسني علم دابنودلي ده چې لمر په دغه پراخه دکائناتو فضاء کي په يوه اتجاء (لوري) ګرندی روان دی چې د فلکياتو ماهرينو ته دهغه چټکوالي دوولس ميله په يوه ثانيه کي ښودلې دی او علیم الخبير ذات دهغه په روانېدل او خوځښت خبرور کوي فرمايې ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا﴾ او کله چې موږ تصور کوو چې د لمر حجم د زمکي تر حجم يو ميليون چنده زيات دی خوله دغه لويوالي سره سره په فضاء کي چې يوازي دالله قدرت يې ساتي حرکت کوي موږ ته يوڅه برخه دهغه د قدرت د صفت معلومه ده کوم چې دغه ستره ګڼله پخپل ځواک او پوره له لويېدلو اورا پرېوتلو ژغوري.

﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أُنْتُمْ الْمُقَرَّرُونَ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ (١٥) **إِنْ بَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ حَدِيدٍ** ﴿١٦﴾ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَزِدْ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمِيلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا

فَرَقْنَا إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَمَنْ تَزَكَّى فَإِنَّمَا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ. وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ
 (۱۸) وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ (۱۹) وَلَا الظُّلُمَتُ وَلَا النُّورُ (۲۰) وَلَا الظُّلُ وَلَا الْحُرُورُ (۲۱) وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى
 وَلَا الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ (۲۲) إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ (۲۳) إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ نَذِيرٌ
 وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا حَلَا فِيهَا نَذِيرٌ (۲۴) وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
 وَبِالرُّسُلِ وَإِلِكُتَابِ الْمِيرِ (۲۵) ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ (۲۶) أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَمَرَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
 فَأَخْرَجَ بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ (۲۷) وَمِنَ
 النَّاسِ وَالْدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ (۲۸)
 إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تَجَارَةً لَّر
 تَكْوَرُ (۲۹) لِيُؤْتِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ (۳۰) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
 مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ (۳۱) ﴿ فاطر: ۱۵ - ۲۱ ﴾

مناسبت

کله چي الله خپل نعمتونه بندگانوته ورياد کړل او پخپل قدرت عزت او سلطان يې دلائل راوړل دلته يې دوی په دې وپوهول چي هغوی تل دغه مقدس ذات ته محتاج او هغه جل جلاله له دوی څخه بې پروا مستغني دی بل يې د مؤمن او کافر صالح او فاجر لپاره د بېل والي مثال راوړ چي دغه لکه بينا او نښه، ياروښنايي او تياره غوندي مثالونه لري (و بضاها تتميز الاشياء). لغتونه:

(در) ستر غره ته ويل کېږي چي څوک پناه وروړي او همدغه معنا پدې کلام کي مقصود دی چي ﴿كَلَّا لَا وَرَّ﴾

(القيامة ۱۸) اوبيا وروسته درانه څېرته وويل شول چي له غره سره يې تشبيه راشي اوبيا د گناه لپاره استعده شو چي هغه هم د انسان په اوږو دروند پېټی دی (در) انذار تخويف او وېرولو ته وايي (الب) پټ او الوښا شيانوته وايي کوم چي په حواسونه پېژندل کېږي لکه چي شاعر وايي:

وبالغيب آماؤ قد کان قوما * يملون ملاذمان قبل عمر

او موږ په غيبوايمان راوړي زموږ پلرونو د محمد تر راتلو پخوا بته نوته لمنځونه کول (خروړ) سختي گرمي ته وايي المصباح ليکي چي (حر) ديځني خلاف او حرارت يې نوم دی او چي وايي (حرت النار) معنایې دا چي اور بل شواو (خروړ) گرم باد ته وايي (خدة) د جدو جمع اولاري ليکي ته وايي. جوهرې وايي چي (جدة) مشد دهغي ليکي نه وايي چي دخره په شاوله رنگه يې مخالف وي او (جدة) لاري ته

(۱) المصباح المنير.

وايبي جي جمع بي (جُذْدَ) راڻي او هغولا رو ڪرنبوته وايبي جي رنگونه بي سره بهل وي (۱) قرطبي وايبي جي
 'حشر ويلى' ڪه چيري دغه د (جديد) جمع واي نوبه مضموم الجيم اودال واي لڪه (سُرر) (غريب) دغريب
 جمع اوسخته تڪ تورته وايبي.

تفسير:

﴿بَيِّنَاتٍ لِّلنَّاسِ أَنَّهُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ﴾ اي خلگوتاسي الله ته فقيران محتاجان بي (په ٽولو احوالو ستاسي
 ڪي) ﴿وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ او الله هم دي غني بي پروانه حمد او ثنا ويلي شوي (په زياتو
 نعمتون دده. ابو حيان وايبي جي دغه آيت شريف دوعظ او پند يادونه ده جي ٽول خلگ دالله احسان او
 نعم ته په ٽولو احوالو ڪي اراو محتاج دي جي دسترگو په رب ڪي هم خني مستغني ڪهدلاي نشي او الله
 پاڪ مطلقا له ٽول عالم خنه غني او بي پروادي الله لره حمد او ثنادي په هغو ٻرو نعمتونو جي مخلوق ته
 بي ور ڪري دي (۲) وروسته الله ﷻ خپله استغنا له خلگو په دي وين سره جوتوي ﴿إِنْ يَشَأْ يُدْهِسْكُمْ
 وَيَأْتِ بِخَلْقٍ حَدِيدٍ﴾ ڪه (الله) اراده و فرمايبي ديپولو ستاسي (په فنا او هلاڪت سره) نوبه مو موزي (اورابه
 ولي نور نوي مخلوق) ستاسي پرڇاي پردي ڪي وعيد او تهديد دي ﴿وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ﴾ اونه دي
 دغه (ٻول ستاسي اورا وستل دنورو) پر الله ڇه سخت او مشڪل (بلڪه خورا ورته آسانه دي ڇڪه هغه جي
 يو خيزته ووايبي: (کنن) نو (فيكون) شي ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ (اونه اخلي (هيڃ عاصي نفس)
 بارد گناه دبل نفس) اونه دبل په گناه چاته عذاب ور ڪولي شي لڪه جي ددنيا جابره اوسر ڪنسان حاڪمان
 بي ور ڪوي گاوندی په گاوندی او قريب په قريب نيسي (۳) ﴿وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جَمِلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ
 كَانَ ذَا قُرْبَىٰ﴾ او ڪه راو بولي دروند باري (بل ڇوڪ) بارد گناهونو خپلو ته وابه نه خيستي شي له هغه
 ڇه هيج خيز او اگر ڪه وي دغه (بللي شوي) خاوند د خپلوي هم لڪه پلار او زوي پدغه ورڇ بودبل
 فريادنه اوري دغه دپخواني حڪم تائيد دي جي يو انسان دبل انسان گناه نه بار وي زمخشري وايبي ڪه
 چاو پوئتل جي بيان دود وارو آيتونو فرق او توپير ڇه دي؟ خواب داچي په لومري آيت ڪي دالهي حڪم په
 عدل دلالت راغلي اوداچي الله ﷻ هيڇوڪ پرته له گناه نه آزاروي او په دوهم آيت ڪي داچي هيڇوڪ
 دبل چا استغاثه نه اوري ﴿إِنَّمَا تُدْرِكُ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ بِهِمْ بِالْعَبَثِ﴾ (بپشڪه هم دا خبره ده جي وروي ته
 هغه ڪسان جي وڙهي له ربه خپله په غيبو سره) يعني ته پدي قرآن باندی هغه ڇوڪ وروي جي دقبامب
 دورخي له الهي عذاب وڙهي ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ او فائمي (سم ادا ڪوي سره له ٽولو حقوقو) لمونڇ،
 نودخپلو نفوسو پاڪوالي سره بي دابدانو پاڪوالي هم يوڇاي ڪري وي جي لمنڇونه پخپلو وختونو ڪي

(۱) البحر المحيط ۳۰۷/۷

(۲) البحر المحيط ۳۰۸/۷

(۳) نفس المرجع

کوي ﴿وَمَنْ تَزَكَّ فَإِنَّا يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ﴾ او هر څوک چي ځان (له شرکه او معاصي) پاک کړي پر
 بېشکه هم دا خبره ده چي ځان يې پاک کړ لپاره د نفعي د ځان خپل، صلاحيت او تقوی يې خپل ځان ته گټه
 رسوي ﴿وَالِلَّهِ الْمَصِيرُ﴾ او خاص (طرف د) الله ته ورتله دي (د هر چا) او دوی ته به پخپلو اعمالو جزا،
 ورکړي دغه اخبار دی خو په ترڅ کي يې وعيد شته دی ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ﴾ او نه برابرېږي سره
 پروند (کافر) اوليدونکی (مؤمن) دا هغه مثال دی چي الله د مؤمن او کافر لپاره راوړي يعني لکه څرنگه
 چي نابينا او بيناسره برابر نه دي همداسي هغه څوک چي د قرآن په نورلاره ويني له هغه کافر سره برابر نه دی
 چي د جهل په تورو تيارو کي لالهاندوي ﴿وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ﴾ او نه تیاره (باطل) او نه رڼا (حق)
 يعني لکه چي داسره برابر نه دي همداسي کفر او ايمان سره برابرېدلای نشي ﴿وَلَا الظُّلُّ وَلَا النُّورُ﴾
 او نه سيوری (جنت) او نه تودباد (دوزخ) مفسرين کرام وايي چي الله تعالی دغه مثال د جنت لپاره راوړي
 هغه چي پراخ سيوري او چتي گڼي وني لري چي ترې لاندې ويالي بهېږي لکه چي ﴿النُّورُ﴾
 دا ورسېدلو ځای دی لکه چي الله فرمايې: ﴿لَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ﴾ (الحشر: ۲۰) ورپسې يې
 داسي تاکيد راوړي چي ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَلَا الْأُمُوتُ﴾ او نه برابرېږي سره ژوندي (علماء هونياران)
 او مړي (جاهلان) ابو حيان وايي چي د دغو څېزونو ترتيب په نه برابرېدلو کي په نهايت فصاحت سره شوی
 دی ځکه پروند او بينا (لیدونکی) د مؤمن او کافر لپاره مثال راوړل شوی او بيا هغه څه چي کافر ورباندې
 د کفر په تيارو کي وي او مؤمن د ايمان په نور کي او بيا د دوی وروستی پړاو چي مؤمن په جنت او ثواب کي
 او کافر په دوزخ او عقاب کي او ورپسې يې بل مثال چي هغه ډېر ابلغ دی په مړي او ژوندي باندې راوړي
 ځکه کله کله په ړندو کي څه منفعت وي خو په مړي کي هيڅکله نه وي او ﴿الظُّلُمَاتُ﴾ يې جمع راوړي
 چي د کفر لاري گونډي گونډي وي او ﴿النُّورُ﴾ يې مفرد راوړي ځکه چي توحيد او حق يو دی او همداسي
 يې په وروستيو دوو مثالونو کي اشرف رومي راوړي چي (ظل) او (حي) او هغه ډېر څرگند (اوضح) يې په
 ددو لومړيو مثالونو کي په سر کي راوړي چي هغه (أعمى) او (ظلمات) وو ترڅو چي فرق ښه څرگند شي
 او داسي بايد ونه ويل شي چي دغه يې د جمع لپاره همداسي راوړي ځکه قرآني معجزه خو يو ازي په لفظ
 کي نه ده بلکه په معنا کي هم معجزه دی او ټول قرآن کریم اسرار او رازونه دي له دې نه وروسته بيا لازيات
 څرگند تيا او بيان داسي فرمايې: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ (بېشکه چي الله
 اوروي هر هغه چاته چي يې اراده وشي (دا ورو لويې) او نه يې ته ای محمده! اورونکی هغوته چي په
 قبرونو کي دي (د نافع قول) يعني الله چي چاته د حق د بلني دا ورو لواراده و فرمايې نو ايمان ورته محبوب
 او سينه يې د اسلام لپاره پرانيزي خوته ای محمده! دغه کفار اورولی نشي ځکه چي د دوی زړونه مړه دي
 نه حق پېژني او نه پرې پوهېږي. ابن جوزي وايي چي مقصد له مړو څخه کفار دي او دوی يې ځکه له
 مړوسره مشابه وگڼل لکه چي مړي د قرآن کریم اورېدل نشي کولای اوله مواعظو څخه يې گټه نشي

ڏيندڙ هدا رنگه هغه څوڪ هم ڏي جي زړونه ٻي مڙه وي په هغه ڇه جي اوري ٻي گته نشي
 دستلاي (۱) ﴿إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ﴾ نه ٻي ته (اي محمده!) مگر وپروني (د دغو کفارو له دوزخه ٻي)
 ﴿أَرْسَلْنَا بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ بيشڪه جي موبلپولي ٻي ته په حق رشتيا (دين او هدايت) زيري
 وري کوني (مؤمنانوته) او وپروني (کفاروته) ﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا حَلَّا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ اونه وو هيڄ امت
 مگر جي تير شوي په هغه کي کوم وپروني، پدي کي رسول الله ﷺ لپاره ڏاڍينه ده جي په تپرو
 بيا وويلهم السلام پسي دي اقتداء وکري او دهغوي صبر او حلم او په کراوونو باندي زغم دي خپل
 کپي طبري وايي معناداچي اي محمده! که دغه ستاد قوم مشرکانو ستا تکذيب وکړ همداسي په تپرو
 امتون کي هم انبياء عليهم السلام دخپلو قومونو او منکرانوله خواتکذيب شوي دي (۲) ﴿وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ
 فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ او که دروغجن بولي (کفار) تا (نومه خفه کيږه
 ځکه جي) پس په تحقيق دروغجن ٻي بللي وو (انبياء خپل) هغو کسانو جي وو پخوا له دوي راغلي
 وروځ ته رسولان ددوي په ښکاره دلائلو (معجزاتو او نښانيو خودوي دروغجن وگنل اوله هغه څه څه
 جي دالله له لوري ٻي راوري وو منکر شول) ﴿وَبِالْزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْأُنِيرِ﴾ او په صحيفوسره او په کتاب
 بکاره کونکي (د حق او باطل) يعني دوي په هغو صحيفو جي په انبياء وويلهم السلام نازلي شوي وي
 او په نورو آسماني مقدسو کتابونو جي خلور دي لکه تورات، زبور، انجيل او فرقان باندي کافران شوي
 ورونه هم لکه دنبيانوغوندي صبر وکړه! ﴿ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ بيا مي ونيول هغه کسان جي کافران
 شوي وو (په سخت عذاب او هلاکت) ﴿فَكَيْفَ كَانَتْ تَكْبِيرُ﴾ پس نوڅرنگه شوانکارزما (پردوي او عذاب
 زما) اومي نه نيول په نيولود عزيز مقتدر؟ آيا نعمت مي په نعمت وربدل نکر؟ آيا ښکمرغي مي په
 بدمرغي اووداني مي په وراني، ويجاري نه ورواړوله؟ همداسي زه له هغه چاسره جي
 زما دنبياء ووتکذيب وکري چلند کوم، بيا دالله په وحدانيت باندي آسماني اوځمکني دلائل داسي راوري
 جي ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ آيا نه وينې ته (اي مخاطبه) جي بيشڪه الله نازلي کري دي له
 (جانبه) دآسمانه اوبه دباران په خپل قدرت) ﴿فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ ثَمَرًا مَخْتَلِفًا أَلْوَانًا﴾ پس راايستلي موږ په
 وسيله ددي اوبومبو پدي حال جي مختلفي دي رنگونه ددغو (مېوو) خوندونه او شکلونه ٻي
 زمخشري وايي معناداچي جنسونه ٻي مختلف دي لکه انار، مني، انځر، انگور او نور جي شمېري نشي
 کډاي اويا شکلونه ٻي لکه ژېړ، سره، زرغونه اونور (۳) ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيَضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ
 أَلْوَانًا﴾ اوځيني له غرونو (خاوندان د) لارو (توتي توتي) دي سپيني او سري جي مخالف دي سره

(۱) الطبري ۲۲/ ۸۵.

(۲) الطبري نفس المرجع السابق

(۳) الکشاف ۳/ ۴۸۲.

رنگونه ددغو (لارو) يعني الله ﷻ غرونه پيدا کړي چي دمختلفو رنگونولاري پکي دې که څه هم نور ډبري اوياخاوري وي ځيني له دغو غرونو دمختلفو رنگونولاري لري مثلاً سپيني چي په سپين و لي کي مختلف رنگونه وي اوسرې لاري چي په سوروالي کي مختلف وي ﴿وَعَرَابُثٌ شُوْدٌ﴾ اوځيني ددور تک تور دي. ابن جزوي وايي چي ابلغ صفت يعني بېخي تک تور يې په پای کي دتاکيد په مقصد راوړي که څه هم حق خوداوو چي رومي يې ياد کړی وای اودغه محاوره په عربي کلام کي ډېره راځي (۱)

مقصده دې څخه دالله ﷻ دقدرت بيان دی يعني دغه درنگونو او شکلونواختلاف يوازي په مېو کي نه دی حصر بلکه په ځمکني پوړيو او کلکو غرونو کي هم دغه ليدل کېږي (۲) آن تردې چي په يوه يوه غره کي عجيبه عجيبه نادر رنگونه وي ته به وايي مرجان دي په تېره بيا دمرمر په ډبرو کي. فسبحان الله القادر على كل شيء ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَاللَّيْلُ وَالنَّهَارُ﴾ (اوهمداسي) له خلکو څخه هم اوهمدارنگه له نورو ژوندي خوځېدونکو اوڅارويو څخه هم چي سره مخالف دي رنگونه دهغو همداسي) يعني لکه څرنگه چي دمېوو اوغرونو مختلف رنگونه دي همدادول دانسانانو اوڅارويو رنگونه مختلف دي دغه سپين دی هغه سور دی، دابل تک تور دی اوتول دالله مخلوقات دي کله چي الله دخپل قدرت او ځواک نښي نښانې وښودلې اوخپل دعجيب صنعت يې يوه بېلگه بيان کړه ورپسې يې داسي وفرمايل: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ بېشکه همداخبره ده چي له الله څخه وېره پرې له بندگانو ددغه (الله) عالمان څکه دوی الله ﷻ لکه چي يې دمعرفت اوپېژندگلوي حق دی داسې پېژني. ابن کثير وايي چي بېشکه علماء عارفين له الله څخه داسي وېره پرې لکه چي يې حق دوهري دی څکه کله چي معرفت دعظيم قدیر ذات بشپړ شي او علم کامل شي بيانووېره

هم ستره اوزياته شي (۳) ﴿إِنَّ إِلَهًا عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾ بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په عظمت خپل) ښه مغفرت کونکی دی (چي څوک ورته رجوع وکړي اوتوبه گار شي، ورپسې يې دهغو کسانوصفت راوړل چي له الله څخه وېره پرې اودثواب طمع يې کوي ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ بېشکه هغه کسان چي دالله کتاب (قرآن) لولي (تل ترتله دشپې اوورځي) اوقائموي (تل سم اداکوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (پخپلو وختونو کي له خشوع، ادابو، شرطونو اوارکانوسره)

(۱) التسهيل ۵۸/۳

(۲) داسلام شهيد سيد قطب پخپل تفسير کي ليکي چي دغه دکائنات توبه هکله پام راگرزول يو عجيبه شان ته بېلگه ده چي دباران په اورښت پيل کېږي اوبيادمختلفو رنگونو مېوو درازرغونيدلو وايي له هغه وروسته بيا دغرونو مختلف رنگونه نښي چي دنېرو په رنگونو کي همدغسي لکه چي په سور کي مختلف رنگونه دي شتون لري اودغه په ډبرو کي بيا دسوي ډبرې په مينځ کي ديورنگ په مينځ کي مختلف نور رنگونه زړه لږوي اوجمالي ذوق راپاروي کوم چي دليدلو اوکلورو وي ورپسې بيا دحلو رنگونه بيانوي لکه چي دڅارويو اوحيوانونو رنگونه چي اوبښان، عوايي، پسونه وزې چي دمختلفو رنگونو درلودونکي وي دغه گرد په دغه منظور (ليدل کيدونکي) کائناتي کتاب کي دليدلو کتلو وړ دي چي الله (جل جلاله) په عجيبه رنگ آميزي باندې پنځولي دي.

(۳) مختصر ابن کثير ۱۴۲/۳

﴿رَأَفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً﴾ اولگوي (په لاره دالله کي) ځيني له هغو شيانو څخه چي ورکړي مودي دوی ته (لگوي يې) په پټه او ښکاره ﴿يَرْجُونَ نَجْرَةً لَّنْ تَكْبُورَ﴾ اميد لري دوی دداسي نجات (سوداگري) چي له سره نه هلاکېږي (په تاوان سره بلکه گټور تجارت وي) ﴿لِيُوقِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾ لپاره ددې چي الله پوره ورسوي دوی ته اجر و نه (دعملونو) ددوی اوزيات ورکړي دوی ته له فضله خپله. په التسهيل کي وايې چي پوره ورکول دثوابونو هغه دي چي مطيع يې مستحق وي اودزيات معنادا چي څو واري دهغو اعمالو ثوابونه مضاعف ورکول دي اوياهم الهي ديدارته وايې (۱) ﴿إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ بېشکه دغه الله ښه ښونکی (داهل القرآن) ښه قدردان (دطاعتونو ددوی) دی ابن کثيروايې چي مطرف به کله دغه آيت ولوست نو ويل به يې چي دغه دقاريانو آيت دی (۲) ﴿وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ﴾ اوهغه چي وحی کړي ده موږ پاته له کتابه (قرآن) هم هغه حق رښتيا ده (په رښتنولي کي يې هيڅ شک او شبه نشته) ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ پداسي حال کي چي رښتوني کونکی دی هغو کتابونو ته چي پخوا له دې څخه وو (لکه تورات، انجيل، اوزبور، ابوحيان وايې چي په آيت شريف کي دې لوري ته اشاره ده چي دغه وحی ده ځکه رسول الله ﷺ خوليکونکی اولوستونکی نه وو خوله دې سره هغه څه يې بيانول چي دالله ﷻ په کتابونو کي راغلي وو اودا پرته له الله څخه دبل چاله لوري نه وو (۳) ﴿إِنَّ اللَّهَ يَعْبادُهُ لَخَيْرٌ بِصِيرٍ﴾ بېشکه الله پر بندگانو خپلو خامخاښه خبردار دی (په باطن دامورو ددوی او په ظاهريې) ښه ليدونکی دی (چي ددوی هيڅ ورڅخه پټ نه دي).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي دبدیع او بيان کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی

۱- دطباق صنعت چي ددې کلماتو تر مينځ شته لکه ﴿يَذْهَبُكُمْ... وَيَأْتِي﴾ اود ﴿الْأَعْمَى... وَالْبَصِيرُ﴾ اود ﴿الْظُّلُمَاتُ... النُّورُ﴾ اود ﴿الْظُّلُّ... الْحَرُورُ﴾ اود ﴿الْأَحْيَاءُ... الْأَمْوَاتُ﴾ اود ﴿بَشِيرًا... وَنَذِيرًا﴾ اود ﴿سِرًّا... وَعَلَانِيَةً﴾ تر مينځ.

۲- اشتقاقی جناس پدې کلماتو کي ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ اود ﴿حَمِيلَهَا... لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ﴾ راغلي دي.

(۱) التسهيل ۳/ ۱۵۸

(۲) المختصر ۳/ ۱۴۳

(۳) البحر المحيط ۷/ ۳۱۳

۳ - تصریحی استعاره چي فرمایي: ﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ د آیت تریایه دلنه یې کفر له پاره سره او مؤمن له لیدونکي سره پدې کي چي توره تیاره او کافر لاره نشي موندلای او رڼا ورځ مؤمن سره لاره مومي اویایې مشبه به چي ﴿الْأَعْمَى﴾ دی د کافر لپاره استعاره راوړ او ﴿وَالْبَصِيرُ﴾ لپاره د تصریحی استعارې په توګه استعاره کړی دی.

۴ - التفات له غیبت څخه تکلم ته چي پدې کلام کي دی ﴿أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ﴾ چي د (فأخرج) پرځای راوړل شوی ځکه دلته د دغه فعل په سترتوب دلالت او هغه ته بشپړه پاملرنه او توجه راوړل دی چي دغه فعل د الله د لوی قدرت څخه خبر ورکوي

۵ - صفت په موصوف پوري قصر او ګوښي کول چي د الله تعالی پدې کلام کي راځي: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ دلته یې وېره یوازی په علماوو پسي ځانګړې کړې ده.

۶ - تقریري استفهام چي د تعجب معنا پکي وي لکه: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ د آیت تریایه پوري

۷ - استعاره چي پدې کلام کي شته لکه ﴿يَرْجُونَ بَحْرًا لَّهُمْ﴾ دلته یې له الله څخه د ثواب موندلود معاملې لپاره تجارت استعاره کړ او له دنیوي سوداګري سره یې مشابهه کړ کوم چي د خلکو تر مینځ په بیع او شراء کي راځي تر څو ګټه وکړي اویایې له هغې څخه ﴿لَنْ تَكُونَ﴾ کلمه تر شیع کړه.

۸ - د فواصلو هغه موافقت چي د کلام په جمال، رونق او په اغیز کي خوراد اهمیت وړوي لکه ﴿يَرْجُونَ بَحْرًا لَّهُمْ﴾ ﴿إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ ﴿فَكَيْفَ كَانَتْ تَكْوِينُ﴾ او داسي نور.

الله تعالی فرمایي:

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُؤْتِنُ اللَّهُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾ جَنَّتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٤﴾ الَّذِي أَلْهَنَّا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُوبُ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَنْيِهِمْ فِيمَوْثُورًا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَاْمٍ ﴿٢٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَحَآءُكُمُ السَّيْرُ فذُوقُوا نَعَامَ اللَّطِيفِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ غَنِِبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذِي

حَمَلَكُمْ حَتَّىٰ فِي الْأَرْضِ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ، وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا حَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ لَهُنَّ بَنَاتٌ كُنَّ لَهُنَّ عَلَى بَنَاتٍ مِثْلُ بَلِّ ابْنِ الْعِزْلِيِّتِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا لَا عِلْمَ لَهُمْ بِهِ إِنْ اللَّهُ يُمِيتُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَرُودَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَجَلٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٠﴾ وَأَفْسَحُوا لِلَّهِ جَهْدَ ثَمَرِهِمْ نَبِيٍّ حَتَّىٰ تَمُوتَ نَذِيرٌ لِيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مِمَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ أَمْسِكْ بَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ أَسْفَىٰ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٢﴾ أُولَٰئِكَ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُونَ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٣﴾ وَلَوْ يَوَاسِئُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكُوا عَلَىٰ ظُهُرِهِمَا مِنْ ذَاتِكُمْ وَلَكِنَّ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ يَأْتِ اللَّهُ أَنَّ كَانَ يَعْجِزُهُ بِصِيرًا ﴿٤٤﴾ فاطر: ۲۲ - ۱۵

مناسبت

کله چي الله پخپلوتلاوت کونکو بندگانو ثناو لوستله نودلته يې ددغه قيمتي خزاني په وړاندي د سلامي امت پر گنې په دريودولو وېشلې هغه چي: پر خپل خان ظلم کونکي، هغه چي: مينځلاري مفتصدين او هغه چي: دنيکيو کارونو ته په منډه ورتلونکي وي اوبيا يې دنېکانو او بدانو وروستي هستوگنځي بيان کړ ترڅو چي بنده درغبت او رهبت خوف اور جا، ترمينځ واوسي.

لغتونه:

(ص) جسماني مشقت ته وايي (لعب) روحي ستوماني اوستريا اوله دې څخه دي ﴿وَمَا مَسَا مِنْ لُغُبٍ﴾ (ق: ۳۸) (بسطرخون) له صراخ څخه او هغه په زوره چيغې وهل دي چي څوک يې مرستي ته ورشي ، (السن) دالله له عذابو د خلکو وېرونکي ته وايي (خلاف) دخليفه جمع او هغه چاته وايي چي دبل چا وروسته دهغه د چارو سمبالونکي وي (مقتا) بغض او غضب ته ويل کېږي (حسار) هلاکت او گمراهي ته وايي (يحق) په يوڅېر راگرزېدل او تاوېدل ته وايي.

تفسير:

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا﴾ بيا مو وارث وگرزول (او ورمو کړدا) کتاب هغو کسانو ته چي غوره کړي مودي له بندگانو خپلو (چي افضل الامم محمدي امت دي، زمخشري وايي هغه

کسان چي الله غوره کړي هغوی محمدي امت چي عبارت له اصحابو کرامو، تابعینو او هغه نور کسان چي د قیامت تر ورځي پوري راتلونکي دي (۱) بیایې په دریو ټولگيو وېشل چي: ﴿فَإِنَّهُمْ ظِلٌّ لِّقَبْرِ﴾

وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ﴿۱﴾ (پس ځيني ددوی پر خپل خان ظالم دي او ځيني ددوی په مينځ دلاري کي سم تلونکي دي او ځيني له دوی دالله په اذن نېکيو ته رومي کېدونکي دي) يعني ځينو ددغو کسانو وارثانو څخه هغه دي چي دخيره کارونو کي مقصردي قرآن لولي خو عمل ورباندې نه کوي همدغه پخپل خان ظالم دی ځيني هغه دي چي دخيره کارونو کي متوسط الحال دي په ډېرو وختونو کي په قرآن کريم عمل کوي خو په ځيني وختونو کي ځيني کوتاهي پېښېږي همدغه مقتصدين دي او ځيني هغه دي چي په ډېره تلواره دخيرد کارونو اهتمام کوی او په کتاب الله عمل کونکي دي اود دوی هغه دي چي دالله ﷻ په توفيق يې د طاعاتو عباداتو په ترسره کولو کي زيات پرمختگ کړی وي اودغه سابق بالخيرات دي. ابن جزوي وايې چي اکثر مفسرين دغه درې سره ډلي دمحمدي امت گڼي (ظالم) گنهگار دی او (سابق) متقي پرهېزگاردی او (مقتصد) ددوی ترمينځ (۲) دی حسن بصري رحمه الله وايې: سابق هغه څوک دی چي نېکي يې ترېدي زياتي وي ظالم هغه چي بدې يې ترېدي زياتي وي او مقتصديا هغه چي دواړه يعني نېکي او بدې يې سره برابري وي او ټول به جنت ته داخلېږي

(۳) ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾ (دغه توريث او غوره کول دمحمدي امت) يو فضل دی ډېر لوی دغه ارث او اصطفاء دمحمدي امت لپاره د تحمل د اشرف الرسالات او د آسماني کتابونو څخه معظم کتاب هغه چي نور کتابونه يې فضل او بهتري ته رسېدلای نشي او تل تر تله به باقي وي د الله يولوی

فضل دي ورپسې د مؤمنانو لپاره تيار شوي نعمتونه داسي بيانوي ﴿جَنَّتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا﴾ جنتونه دهستوگني دي ننوزي ته په (هغو کي) هلته چي متفاوتي درجې او مرتبې شته لکه څرنګه چي عملونه توپير لري اودا چي (جنات) يې جمع راوړل ځکه چي جنتونه ډېر دي يونه دی هلته جنت الفردوس دی جنت عدن دی جنة النعيم دی جنة المأوى، جنة الخلد او جنة السلام او جنة عليين دی او په هر جنت کي د عمل

کونکو له مرتبو سره سمې مرتبې او پورې دي ﴿يُحَلَّلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُزْلُزًا﴾ گمانه دار کولی به شي په دغه (جنت) کي له باهوگانو له سروزرو (خالصو) اوله مرغلو صافو (چي پکي به کارول شوي وي

(۱) ﴿وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا خَبِيرٌ﴾ او جامې ددوی په دغه (جنت) کي به د ورېښمو وي، همداسي فرشونه او پر دې به يې هم د ورېښمو وي. قرطبي وايې څرنګه چي پاچهانو به په دنيا کي تاجونه او (وښي) اغوستل الله جل جلاله دغه د جنتيانو لپاره وټاکل اود ټولو جنتيانو به په جنت کي په لاس کي درې لاسوندي (وښي)

(۱) الکشاف ۳/۴۸۴

(۲) زاد المسیر ۶/۴۹۰

(۳) دغه چي درې سره ډلي دمحمدي امت څخه دي راجع قول او ابن جرير غوره کړي ابن کثير پدې هکله نبوي احاديث هم راوړي دي.

وي يوبه دسروزروبل د سپينو زرو او بل د ملغلرووي^(۱) ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ﴾
 اورا يې به جنتيان (په وخت د دخول د جنت کي) ټوله ثنا صفت خاص الله ته دی هغه الله چي بويې تله
 (ليري يې کړه) له موږ څخه خفگان ، مفسرين کرام وايې چي: په ماضي سره يې تعبير و فرمايل چي
 (وقالوا) ځکه چي پېښېدل يې ثابت دي اود (حزن) معنا عام خفگان دی ټول هغه څه چي دانسان خوښي له
 مينځه وړي لکه دناروغي ، فقر ، مرگ ، د قيامت کړاوونه اود اور عذاب وېره او نور څه حزن دی^(۲)
 ﴿إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ﴾ بېشکه رب زموږ خامخا ښه ښونکی (د گناهکارانو) ښه قدردان (د ښکاتو
 مطيعانو) دی دغه دواړه لفظونه د مبالغې لپاره دي ﴿الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمَقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ﴾ هغه (رب)
 چي وايې وستو موږ کورد اقامت (جنت ته) له فضله خپله (چي هيڅکله به ځني نه ايستل کېږي) ﴿لَا
 يَمَسُّنَ فِيهَا نَفْسٌ وَلَا يَمَسُّنَ فِيهَا لُغُوبٌ﴾ نه رسېږي موږ ته په دغه (جنت) کي هيڅ مشقت او نه رسېږي موږ
 ته په دغه جنت کي هيڅ ستوماني خفگان. ابن جزي وايې جنت يې ﴿دَارَ الْمَقَامَةِ﴾ ونوماوو ځکه دوی به
 هلته تلپاتي وي هيڅکله به ځني نه ايستل کېږي او ﴿نَفْسٌ﴾ بدني سترياته وايې او ﴿لُغُوبٌ﴾
 بياروحي ستوماني ته هغه چي له بدني سترياخڅه سړي ته پېښېږي^(۳) کله چي الله تعالی
 دېکمرغانو حال ياد کړور پسې يې دفجارو بد کردارو بيان داسي وکړ ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ﴾
 او هغه کسان چي کافران شوي دي شته دوی ته اورد دوزخ (موافق د دوی له کفره سره) ﴿لَا يَقْضَىٰ عَلَيْهِمْ
 جُزْءٌ مِنْهُمْ﴾ حکم به ونکړي شي پردوی (د مړيني چي) پس مړه شي (اوله عذاب څخه په کرار شئ) ﴿وَلَا
 يُحْفَظُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا﴾ اونه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه ددې (اورد دوزخ) بلکه تل
 نرتله به پکې وي لکه چي الله فرمايې: ﴿كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا﴾ (الاسراء: ۹۷) ﴿كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ
 كَافِرٍ﴾ همداسي جزا ورکړو موږ هر ناشکړه (کافر يې ايمان نه) ته ﴿وَهُمْ يَصْطَرِّشُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا
 نَعْمَلْ صَنِيعًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ﴾ اود دوی به نارې سوري وهي په دغه دوزخ کي (اورا يې به) ای ربه
 زموږ راوباسه موږ (له اور څخه بيرته دنيا ته خو هلته) صالح عمل وکړو (چي تاته مونږ دې کړي) غير له
 هغه چي موږ به پخواله دې کاوو. قرطبي وايې معنا دا چي موږ به دکفر پرځای ايمان راوړو ، دگناه
 پرځای به طاعت وکړو د پيغمبرانو حکمونه به ومنو او پدې وينا کي چي وايې ﴿غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ﴾
 دوی پخپله گناه او بد عمل اعتراف کوي اودايې د پښېماني او حسرت ښه ده^(۴) الله تعالی ددوی په

(۱) القرطبي ۵۲/۱۲

(۲) ابوالسعود ۲۴۵/۴

(۳) التسهيل في علوم التنزيل ۱۰۹/۳

(۴) التسهيل ۱۱۰/۳

رد کي فرمايې: ﴿أُولَئِكَ نَمِيزُكُمْ مَّا يَنْذَكُرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ﴾ آيا نه وو در کړې موږ تاسي ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه کي هر هغه څوک چې پند اخيستل غواړي (نو تاسي په هغه موده کي نه وکړل؟ اوولي نور عمر غواړي؟ او په حديث شريف کي راځي چې الله تعالى يو چاته شپسته کله عمر ورکړي نو عذريې وروستي پړاوت ته ورسېدو^(۱) ﴿وَحَاءَ لَكُمْ النَّذِيرُ﴾ او راغلي ووتاسي ته وروکي (محمد رسول الله هغه چې قيامت په مخ کي الله را استولي ووده هغه خبره موونه منله چا بيا ويلي چې (نذير) بود اتوب اوسپين وېسته ته وايي خو لومړی څرگند دی^(۲) ﴿فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ پسر وڅکي (عذاب) پسر نشته ظالمانو (کفرانو) به هيڅوک مددگار (چې د الله عذاب ورڅخه دفع کړي) امام فخر رازي وايي چې دغه امر داهانت اوسپکوي امر دی او پدې کلمه کي چې ﴿فَذُوقُوا﴾ دی دوه شته اودا چې دضمير پرځای يې اسم ظاهر راوړ چې ﴿لِلظَّالِمِينَ﴾ ددې لپاره دی چې ظلم پردوی تسجيل شي، ورپسې الله فرمايې ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ بېشکه چې الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او ځمکي (هيڅ څيز په کائناتو کي او هيڅ شان له شتونو څخه يې ځني پټ نه دی) ﴿إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ بېشکه الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې پټي دي په سينو زېږون کي) يعني الله ته د زړونو پټ رازونه، وسوسې چورتونه معلوم دي نو ددوی ظاهري اعمال به څرنگ ورته معلوم نه وي؟ مفسرين کرام وايي چې دا جمله دپخواني لپاره په کومه کي چې په اور کي دکفارو تل تر تله عذاب بيانېدو، تاکيد دی ځکه الله ته معلومه ده چې دکفارو په زړونو کي کفر ښخ دی که چېرې هغوی تل تر تله په دنيا کي وي هم به په الله ايمان نه راوړي اونه به د الله عبادت وکړي نو تلپاتي عذاب ددوی له تلپاتي کفر سره برابر دی نه ظلم شته اونه زياتوالي ﴿وَلَا يَظِلُّ رَبُّكَ أَحَدًا﴾ (الكهف ۴۹) قرطبي وايي معنادا چې الله ته معلومه ده که نا سودنياته بيرته ستانه کړي هم به صالح اعمال ونکړي لکه چې الله فرمايې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا إِنَّا هُمْ غَوَّاهٌ﴾ (الانعام ۲۸) ^(۳) ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ﴾ (دغه الله) همغه ذات دی چې گرزولي يې تاسي خليفه گان (د تېرو خلکو) په ځمکه کي) يعني الله تاسو له عاديانو، شمرديانو او نورو امتونو څخه وروسته له ډېرو پېړيو خليفه گان کړي ياست ﴿مَنْ كَفَرَ مَعَلَيْهِ كُفْرُهُ﴾ پسر هر څوک چې کافر شو پسر پر هغه دی کفردده (له خانه پرته ورباندي بل چاته ضرر نه رسوي) ﴿وَلَا يَرِيهِ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا مُقَنَّنًا﴾ اونه زياتوي کفرانو ته کفرددوی په نزد درب ددوی مگر غضب (شرل له رحمته دخدای) ﴿وَلَا يَرِيذُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا﴾ اونه زياتوي کفرانو لره کفرددوی مگر خساره

(۱) أخرجه البخاري في باب (من بلغ سنين سنة فقد أعذر إليه في العمر) وأيت يې راوړی

(۲) امام بخاري (نذير) په سپين پيرتوب معنا کړي اودغه يې دابن عباس او عكرمة روايت راوړی او فتاده وايي چې نذير محمد رسول الله دی اودغه صحيح او ابن جرير غوره کړی او تر ټولو څرگند دی.

(۳) القرطبي ۲۲/۳۵۵

زيان، خسران او هلاکت) ابو حيان وايې چي په آيت شريف کي پردې تنبيه شته چي الله دوی د هلاک شويو خليفه گان کړي خودوی د هغوی له حاله څخه څه پند او عبرت وانه خيست (مقت) سخت بد ايسېدل او بېض ته وايې او مرادله خسران څخه د عمر خسران دی لکه چي عمر دانسان سرمايه ده کله چي بغير د الله له طاعته تېر شي نو دغه پانگه له لاسه ووتله او دگتې پرځای يې د الله غضب او بېزارې و موندله چي تل تر تله به په اور کي وي بيا الله مشرکان په دې ترتي چي دهسي چا عبادت کوي کوم چي نه اوري ونه گته رسوي ويې فرمايل: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ (ووايه (دوی ته ای محمده!) ١) يوينی تاسي شريکان ستاسي هغه چي بلل به مو (او عبادت مو کاوود دوی) (غيرله الله) زمخشري وايې ﴿أَرَأَيْتُمْ﴾ معنادا چي خبر را کړئ يعني خبر را کړئ له دغو شريکانو او هغه څه نه چي دوی يې د شرکت او عبادت مستحق او ورگرزولي دي دوی په څه شي د عبادت وړ او مستحق شول؟ ﴿أَرَأَيْتُمْ﴾ (١) ﴿إِذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ﴾ (راوښين ماته چي کوم څېز پيدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسي) له ځمکي څخه (يعني دوی د دې دنيا له مخلوقاتو څخه کوم يو مخلوق پيدا کړی چي تاسي يې بغيرله الله عبادت کوي؟ ﴿أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ فِي السَّمَوَاتِ﴾ او که شته دوی ته کوم (قسم) شريک والی (په پيدا يښت د) آسمانو کي (له الله سره) ؟ او پدې مستحق شول) ﴿أَمْ أَنشِئْتُم مَّكَنَّا لَهُمْ عَلَى بَنَاتٍ مِّنْهُ﴾ آيا ورکړی دی موږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاڅه حجت ولاړ دي له هغه کتابه (چي هغه کتاب ورته وايې دغه بتان د الله شريکان دي) ؟ خود ايوهم نه دی ﴿بَلْ إِن يَبْدُ الْظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ إِلَّا غُرُورًا﴾ بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځيني د دوی (چي مشران دي) ځيني نور وته چي (کشران دي) مگر غره کول (تېرايستل، دغه له پخواني څخه لېږدېدل او د حقيقي سبب بيان دی چي دوی په دغو شريک نيولو کي د مشرانو خبرو تېرايستلی دی چي هغوی به ورته ويل بتان ستاسي شفاعت کوي او دغه باطله تېروتنه ده. ابو السعود وايې کله چي يې نول دلائل ورباندي ودرول نوله هغه وروسته يې دا وفرمايله چي دوی په دغه گمراهي کي مشرانو غورځولي دي او دغه دا خلا فولپاره داسلا فوله لوري خطا ايستل او تېروتل دی (٢) ورپسې الله دخپل قدرت او وحدانيت دلائل داسي راوړي چي ﴿إِنَّ اللَّهَ يُعَذِّبُكَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَرُوءَا﴾ (بېشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دې نه چي زائل شي (اوله خپله ځايه بېځايه شي) يعني الله پخپل بشپړ قدرت او بديع حکمت سره آسمانونه او ځمکه له لوېدلو او زائل کېدلو ژغوري لکه چي الله فرمايې ﴿وَيُعَذِّبُكَ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ (الحج ٢٥) قرطبي وايې کله چي الله دا وښوده چي د دوی خدايان د ځمکي او آسمان له يو څېز پيدا کولو څخه عاجز دی ورپسې يې د ابيان کره چي الله يې پيدا کونکی او ژغورونکی دی يو څېز نه پيدا کېږي مگر د الله په ايجاد پيدا کېږي او بقاء يې هم د الله په

(١) الکشاف ٣/ ٤٨٧

(٢) تفسير ابي السعود ٤/ ٢٢٢

و غورنه وی ﴿وَلَيْسَ زَالًا أَنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَسْرٍ مِنْ مَعْدِي﴾ او که (بالفرض) چپري زائل شي دادواره نوو به نه نه سني (له زواله) دغه دواره بل هيڅوک ماسواله دغه (الله) يعني هيڅوک به ونکړای شي هغه پخپل خای ودروی دوی دواره دواحد قهار ذات په قدرت ولاړدی ﴿إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمل ولا (چي تعجيل نکوي په تعذيب دکفاروسره له وړتياواو استحقاق (ددوی) ښه ښونکی (رحمت کونکی په هغه چاچي توبه گارشي) ﴿وَأَنفَسُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أُنْفُسِهِمْ﴾ (او قسمونه به خوړل) (دمکي کفارو) پراڼه په سختو قسمونو خپلو سره) يعني مشرکانو به زښته سخته لوري کولي او قسمونه به يې خوړل صاوي وايي دوی به عادتاً په خپلو پلرونو او بتانو قسمونه کول خوچي کله به يې د قسم تاکيد کوو نوبه يې په څه قسم اولوره وکړه (۱) ﴿لَيْتَ حَاقَهُمْ بَدِيرٌ﴾ خامخاکه چپري راغی دوی ته کوم وېرونکی (پيغمبر) ﴿لَيَكُونَنَّ أَهْدَىٰ مِنْ أَهْدَى الْأُمَمِ﴾ خامخاوي به دوی هرومرو ښه لاره موندونکی له يوه (د تېرو) امونو څخه. ابو السعود وايي چي قريشونه در رسول الله تربعت مخکي دا خبره ورسېده چي اهل کتابود خپلو انبياوو تکذيب کاوو نودوی به ويل: په يهودواو نصاراوو دي لعنت وي چي انبيا ورته راواستول شول اودوی دروغجن وگڼل که موږ ته چپري الله نبي راواستاوو قسم په الله دی چي تر يهودانو او نصاراوو به موږ ښه لاره ومومو (۲) ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا﴾ پس کله چي راغی دوی ته وېرونکی (محمد ﷺ اشرف المرسلين) نوزيات نکړ (دغه راتگ) دوی ته مگر تېښته (له حقه او هدايته) ﴿أَسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ﴾ د پاره دلويې غوښتلوپه ځمکه او (لپاره د) بدمکر په پيغمبر او مؤمنانو باندې ترڅو دکمزوري ايمان خلگ له سمي لاري واړوي. ابو حيان وايي چي ددوی د تېښتي لامل (سبب) تکبر او چل ول وودوی له حق څخه همدغودو وڅېزونو ليري کړي وو د ﴿الْمَكْرُ السَّيِّئِ﴾ معنا هغه فرېب او خداع دی چي دوی به رسول الله ته کاوو (۳) الله ددوی دغه فرېب داسي تردیدوي: ﴿وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ﴾ اونه چاپېره کېږي مکر فرېب ناکاره مگر پخپل اهل (چي مکر کونکی دی) يعني د فرېب او چل ول وبال و همدغه مکر کونکي ته راگرزېدونکی دی لکه چي دايې کوهی مه کينه دبل سړي په لارکي • ناگهانه به دتاپه کوهي لارشي ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ﴾ پس آيا انتظار کوي دوی (يعني نه کوي) مگر طريقې (عادت دالله ته په امتونو) پخوانيو کي (چي هغوی يې دخپلو انبياوو په تکذيب کولو باندې هلاک او په عذاب اخته کړل) ﴿فَلَن نَّجْعِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ پس له سره به نه مومي ته سنت عادت دالله ته هيڅ تبديل (اړول) ﴿وَلَن نَّجْعِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ اوبيا به

(۱) تفسير القرطبي ۳۵۲/۱۴

(۲) حاشية الصاوي على الجلالين ۱۵/۳

(۳) تفسير ابي السعود ۲۴۲/۴

(۴) البحر المحيط ۳۱۹/۷

نه سره نه مومي ته سنت دالله ته هيڅ تحويل (گزرول) يعني هيڅوک نشي کولای له دوی څخه بل چاته عذاب وروگرزوي قرطبي وايي چي الله پاک په کافرانو عذاب گمارلی هيڅوک نشي کولای هغه بدل او اړوي او ياد اچي له دوی څخه يې بل چاته وگرزوي (سنت) طريقه او عادت بولي (۱) وروسته بيا الله تعالى دوی د پخوانيو تکذيب کونکو د نښانو ليدلو ته وهڅول چي ترې پند واخلي ويې فرمايل ﴿ اُولَٰئِكَ يَبْرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾ آيا نه دي گرزېدلي (دغه کفار د مکې) په ځمکه کي پس چي رويني (په دغو هيوادونو کي چي) څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه دهغو کسانو چي له دوی نه پخوانې شوي دي (الله له هغوی سره کله چي د پيغمبر تکذيب يې وکړ څه معامله وکړه؟) ﴿ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ﴾ او وو هغوی دېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهت د قوت په بدنونو ، دېرو مالونو او اولادونو کي) ﴿ وَمَا كَانِ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ﴾ او نه دی الله داسي چي عاجز يې کړي کوم شی نه په آسمانونو کي او نه په ځمکي کي ﴿ إِنَّهُ كَانِ عَلَيْهِمْ قَدِيرًا ﴾ بېشکه چي الله ښه عالم (په چارو د خلکو) ځواکمن ښه قادر دی (په کسات اخيستلو له هغه چانه چي ترې غاړه غروي) ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهِمَا مِنْ ذَنْبٍ ﴾ او که چېرې نيولي وای الله دا خلک په سبب د هغوي د بدو عملونو (چي کوي يې دوی نونه به يې وو پرې ايښي پر شاد ځمکي هيڅ ژوندی خوځېدونکی (انسان او حيوان. ابن مسعود رضي الله عنه وايي چي مقصد ټول تلونکي او ښوښدونکي حيوانات او ژوندي ساکنان دي (۲) ﴿ وَلَٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾ وليکن الله وروستي کوي دوی تر نېټې په نامه کړی شوي پوري (چي هغه د قيامت ورځ ده په تعجيل عذاب نه ورکوي) ﴿ فَإِذَا حُكِيَ أَجَلُهُمْ فَأَنَّ اللَّهَ كَانِ يَعْبَادُوهٖ بِصِيرًا ﴾ پس کله چي راشي نېټه (اجل) د دوی پس بېشکه چي الله دی پخپلو ښه گانوښه ليدونکی (که يې نېک عملونه کړي وو نېکي به مومي او که يې بد کړي وو بد برخه ليک به پيدا کړي ځکه الله د دوی په ټولو احوالو خبردار ليدونکی دی ابن جرير وايي الله د هغه چا چي د عذاب مستحق وي ليدونکی دی او همدارنگه څوک چي د عزت او کرامت وړ وي الله ته ښه معلوم دی (۲) په آيت شريف کي د مجرمينو لپاره وعيد اود متقينو لپاره بيا زېږی او وعده شته.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بديع او بيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

(۱) تفسير القرطبي ۳۷۰/۱۴

(۲) القرطبي ۳۷۷/۱۴

(۳) تفسير الطبري ۹۶/۲۲

۱- اظناب چي د فعل په تکرار تر سره شوی لکه ﴿لَا يَمْسُ فِيهَا بَصْتُ وَلَا يَمْسُ فِيهَا لُعُوتٌ﴾ او فنده یی دهر یو د په نفی کولو سره جلا جلا مبالغه ده او همدارنگه پدې کلام کي ﴿وَلَا يَرِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرَهُمْ عَذْرَهُنَّ إِلَّا مَقْنًا وَلَا يَرِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرَهُمْ إِلَّا حَسَارًا﴾ دلته هم لپاره د زیاتي تقبیح او کفر د زیاتي ناوړتیا څرگندوی کوي

۲- دامر په صبغه سره تهکم او اسهزا، لکه ﴿فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ او ددې مثال لکه داچي فرمائي ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَصِيرُ الْكَرِيمُ﴾ (الدخان ۴۹) داسي دی.

۳- مبالغه لکه ﴿نَعْفُورٌ، شَكُورٌ، كَفُورٌ﴾ او یاداچي په ﴿حَلِيمًا، عَلِيمًا، قَدِيرًا﴾ نکلما توکي راغلي دي چي دغه ټولي د مبالغې صیغې دي.

۴- انکاری استفهام د توبيخ لپاره لکه ﴿أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ﴾.

۵- مکنیه استعاره چي فرمائي: ﴿مَا تَرَكْنَا عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ ځمکه یی له یوې سورلۍ سره مشابه کړه چي په شاباندي یی ډول ډول حیوانات بارکړي وي او بیایې مشبه به حذف کړه له لوازمو څخه یی یو لازم راوړ چي هغه شاده او دغه یی د مکنیې استعارې په توگه غوره کړه.

۶- سجع چي بی تکلفه خوراښایسته او پرځای ده لکه ﴿وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ... فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ همدغه له بدیعي محسناتو څخه دی.

دالله په مرسته د فاطره سورت تفسیر بشپړ شو.

(يس) سورت مكي اودري اتيا آيتونه لري

د سورت په وړاندې:

سورت (يس) له دريو اساسي موضوع گانو څخه غږېږي په بعث او نشور باندې ايمان (د اهل قريې كيسه اود الله ﷻ په وحدانيت باندې دلائل او برهانونه راوړي د سورت په پيل كې په قرآن كريم باندې لوړه شوي چي دغه كتاب د الله له لوري وحى او محمد رسول الله رښتوني پيغمبردى ورپسې د قريشي كفارو په گمراهي او سرغړونه كې د وېږېدل بيانوي هغوى چي د محمد بن عبدالله ﷺ مكذيب يې وگرځول الله له لوري عذاب اوله دوى څخه كسات اخيستل ورته مقرر شو.

بيا د انطاكيې د ښار د خلگو كيسه راوړي چاچي د پيغمبرانو د روغجن گنجل خپله دنده جوړه كړې وه اودا كيسه هم ددې لپاره بيانوي چي څوك د الهي وحى تكذيب كوي هغه وروږېږي لكه څرنگه چي د قرآن كريم معمول دى چي د پند او عبرت اخيستلو لپاره كيسې په كار راوړي ورپسې يې دهغه مؤمن دعوتگر بلونكي (حبيب التجار) دريز وښود كوم چي خپل تېرته يې نصيحت وكړ او هغوى وواژه الله جنت ته داخل كړ او مجرمانو ته يې هم زيات مهلت ورنكړ بلكه د هلاك په چيغه يې ووژل.

همداسي سورت په دغه كائناتو كې د الله د قدرت او وحدانيت دلائل وپېښي اوله وچي ځمكي يې پيلوي چي بيا وروسته ژوند پكې راپيداشي ورپسې د شپې ښاره بيانوي كله چي ورځه ورځ راوړي او تكه توره تياره خپرېږي بيا د لمر هغه خلدونكى مشهور اخلي چي د لوى الله په قدرت په آسمان كې خوځېږي اونه رالوېږي ورپسې د سپوږمۍ حال وايي چي پخپلو برجونو كې كوزېږي او بيا د بېړۍ ننداره ښيي چي د بشر اولاده يې باركوي وي او دغه گړد د الله ﷻ په قدرت او ځواك باندې روښانه دلائل دي.

سورت له دې هيسته د قيامت پېښې را اخلي او د بعث او نشور بيان كوي هغه چي خلك به له قبرونو راپاڅېږي څوك به جنت او څوك به دوزخ ته درومي په دغه ورځ به دواړه ډلي يوله بله بېلېږي او ښكمر غه كسان به د نعمتونو باغچو او د مرغان به د دوزخونو كندو او پوړيو ته لوېږي په پاى كې سورت هغه بنسټيزه او اساسي موضوع چي د بعث او جزاء موضوع ده راوړي او دهغې په پېښېدلو باندې كوتلي دلائل او براهين بيانوي.

تسميه او نومول يې:

ځكه يې سورت (يس) بولي چي الله ﷻ دغه سورت په همدغه دوو نورو پيل كړى او قرآني اعجاز ته پكې اشاره ده.

فضيلت او بهتري يې:

رسول الله ﷺ فرمايې هر څېز زړه لري د قرآن زړه (يس) دى زما دا خوښه ده چي د هرامتي په سينه كې دغه سورت وي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿۱﴾ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۳﴾ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۴﴾ تَنْزِيلَ الْغَزِيرِ الرَّحِيمِ ﴿۵﴾ لِيُذَكِّرَ
 قَوْمًا مَّا أُنذِرَ ءَابَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿۶﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۷﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَنْفُسِهِمْ أَغْشًا
 فَهُمْ إِلَى آذَانٍ قَانٍ فَهُمْ مُنْمَحُونَ ﴿۸﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا
 يُبْصِرُونَ ﴿۹﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۰﴾ إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَوِّفَ الرَّحْمَنَ
 بِالْغَيْبِ قَلِيلًا يَتَفَكَّرُونَ وَأَجْرُكُمْ كَبِيرٌ ﴿۱۱﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتِ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَءَاتَيْنَاهُمْ كُلَّ شَيْءٍ
 أَخَصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ﴿۱۲﴾ وَأَضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۳﴾ إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اتْنَيْنِ
 فَكَذَّبُوهُمَا فَكَرَّرْنَا بِشَاكٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ
 إِن أَنْتُمْ إِلَّا كَاذِبُونَ ﴿۱۵﴾ قَالُوا إِنَّمَا نَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾ قَالُوا إِنَّا
 نَطَّيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۸﴾ قَالُوا طَائِفُكُمْ مَعَكُمْ إِن دُخِرْتُمْ لَمْ
 أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّشْرِكُونَ ﴿۱۹﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَنْفِقُونَ أَنْتُمْ أَسْمِعُوا مَن
 لَا يَسْتَلْكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿۲۰﴾ وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۱﴾ ءَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً
 إِن يُرِِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِي عَنْهُمْ شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يَقْدِرُونَ ﴿۲۲﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۲۳﴾ إِنِّي
 ءَأَمْسُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿۲۴﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿۲۵﴾ بِمَا عَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ
 الْمُكْرَمِينَ ﴿۲۶﴾ وَمَا أَزِلُّكُمْ عَلَى قَوْمِهِ، مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴿۲۷﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً
 وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿۲۸﴾ يَنْحَسِرُونَ عَلَى أَيْسَارٍ مَّا يَأْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۲۹﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَرَّمًا
 أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿۳۰﴾ وَإِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدُنَا مُحْضَرُونَ ﴿۳۱﴾ ﴿س: ۲۲ - ۱﴾

لغتونه:

(اغلا) د(غل) جمع او هغوات کړيوته ويل کيږي چي په لاسونو کي لوبږي او کله کله لاسونه له غاړي سره
 ورباندي تړي (مقمحون) پتي سترگي اوچت کړي سرونه، ويل کيږي (اقمح البعير) کله چي له تالاب څخه
 سر راوچت کړي او نوري اوبه نه څښي (سدا) بند او مانع ته وايي (غزنا) د(عزز) معنا قوي کېدل دي (طير)
 بدفالي ته ويل کيږي اصل يې له طير څخه اخيستل شوی چي الوتلوته وايي کله چي به مارغه ديوچاله
 کيڼ لوري والوت نو هغه به يې په بدفالي نيول (خامدون) مړه هغه چي حرکت پکي نه وي.

تفسیر:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ له مقطعاتو تورو څخه دی کوم چي دمبارکوسورتونوپه پیل کي راځي اودقرآنکریم په اعجازباندي آگاهي ورکوي چي قرآنکریم هم له دغو تورو څخه جوړدی هغه چي دوی یې پېژني او ورباندي خبري اتری کوي مگرداچي قرآن معجزدی ددې دلیل دا چي دغه الهي وحی اودالله له لوري نازل شوی دی. ابن عباس وايي چي د(یس) معنادطی دقوم په لغت کي (یا انسان) دی چابیاويلي چي دغه دني صلی الله عليه وسلم له نومونو څخه یونوم دی دلیل یې داچي وروسته الله فرمایي ﴿إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ بېشکه ته چي یې له پیغمبرانو څخه یې (۱) چابیاويلي چي د(یس) معنا (یاسیدالبشر) دی دغه وینا ابوبکر وراق کړي ده (۱) ﴿وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ﴾ قسم دی په دغه قرآن محکم (چي تغیر، تبدیل، تناقض اوبطلان نلري) قرطبي وايي معناداچي محکم دی په نظم اومعنیو کي خلل پکي نه راځي ابوالسعود وايي چي د(حکیم) معناداچي دحکمت خاوند دی ځکه چي نظم یې معجزاوپه نادره حکمتونو دک دی (۲) لنډه دا چي الله ﷻ په دغه محکم اومعجز کتاب باندي لوړه کړي کوم چي بندسته تشریع اواحکام پکي اوپه بلاغت کي وروستي پړاوت رسېدلی دی قسم په دې کوي چي محمد دالله پیغمبر دی اوپدې کي درسول الله شان دلور تیا اوتعظیم دومره زیت څه شته چي بیان یې نشي کدای فرمایي ﴿إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ بېشکه ته (ای محمد) خامخاله رسولانو څخه یې؛ یعني ای محمد ته درب العالمین له پیغمبرانو څخه دخلکو لارښووني لپاره یوپیغمبر یې. ابن عباس ؓ وايي چي دقرشو کفاروبه ویل چي ای محمد ته پیغمبر نه یې چي موږ ته دي رااستول شوی یې نوالله په عظیم الشان محکم قرآن باندي قسم وخوړ چي محمد ﷺ له پیغمبرانو څخه دی (۳) ﴿عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ (پرسه لاره) چي پکي کږوالی نشته هدايت لاره اسلام دی لکه چي قتاده ویلي (۴) او تنکیر لپاره دتفخیم اوتعظیم دی (۵) یعني ته له هغورسولانو څخه یې چي خلکو ته په سمه لاره (چي ایمان اوتوحید دی) لېږلي شوي دي ﴿تَنْزِيلَ الْكَرِيمِ﴾ نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلېدلو) دزبردست مهربان رحم والا ﴿لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ﴾ (دپاره ددې چي ووپروې ته ای محمد دغه عرب چي دوی ته پیغمبر او کتاب پخوانه ووراغلی اومراده وېري څخه دعذاب وېرول دي ﴿فَهُمْ غَافِلُونَ﴾ پس دوی (په دې سبب) غافلان دي (له هدايت اوايمانه دشرک په تاریکیو کي لالهنده دي دبتنوعبادت کوي ورپسې الله ددوی وړتیا دعذاب لپاره ددوی په کفر اصرار کول اودپیغمبر ﷺ

(۱) القرطبي ۴/۱۵

(۲) تفسیر ابی السعود ۴/۲۴۷

(۳) القرطبي عن القشيري ۵/۱۵

(۴) الطبري ۹۷/۲۲

(۵) -الاتصاف على الکشاف ۲/۴

دروغجن گنل نسی جی ﴿لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (خامخ په تحقیق حقه نسته شوی خبره) (دغذب) په کثرو ددوی (په ازل) کي پس دوی ایمان نه راوړي) لام دقسم لپاره توطنه ده یعنې والله چي پردوی اکثر و باندې داور عذاب لازم شوی ځکه چي دوی کفار او په وېرولو او وعظ باندې بسنه اخلي ورپسې یې ددوی دغه ایمان نه راوړل ددې زېږنده وبلل چي ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْيُنِهِمْ أَغْشَاءً﴾ (آلذَقَانِ فَهُمْ لَا يُفْقَهُونَ) ﴿بَشَكَهُ مَوْرٌ مَّرْخُولِي دِي په غاړه ددوی کي طوقونه پس دغه (طوقونه رسېدلې دي) ترزنو ددوی پوري پس دوی جگ سري کړی شوي دي (چي له سره ښکته کتلای نشي) دغه د مشرکانو د حال یوانخور (تصویر) دی چي دوی پخپله گمراهي کي لکه هغه څوک داسي دی چي په لاسونو کي یې اتکری او په غاړه پسې یې ترلي وي نوسرې هغسي اوچت پاتي وي ښکته کولای یې نشي په جلالین کي وایی چي دغه یو تمثیل دی او مقصد دا چي دوی ایمان ته سرونه نه ټیټوی (۱) ابر کثیر وایی معنادا چي دغه په بدمرغي محکوم کسان به داسي وي لکه دچاچي په غاړه کي طوق وي اولاسونه یې له سره سره ترزني لاندې ورباندې تړل شوي وي (۲) سريې لور، اوچت پاتي وي او (مقیم هم دې ته وایی او طوق یې یوازي په غاړه کي وښودل له لاسونو څخه یې ورباندې اکتفاء وکړه ځکه چي طوق اصلاً د لاسونو لپاره وي چي له غاړي سره یې وروترې (۳) ابرالسعود وایی چي ددوی حال یې له هغه جاسره مماثل وگنل کوم چي لاسونه یې له غاړي سره تړل شوي وي ﴿فَهِيَ إِلَيَّ الْآذِقَانِ﴾ (همدغه طوقونه سرزني پوري رسېدلي وي نو ددوی نشي کولای حق ته وگوري او یامخ ورواړوي یا سرور ته ټیټ کړي ددوی سرگي پتي وي چي حق نه ويني اونه یې لوري ته ورگوري (۴) ﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا﴾ (او گرزولی مودی په مخ ددوی کي سد دېوال اوله وروسته ددوی سد (دېوال) ابرالسعود وایی چي همدغه د تمثیل وروستی برخه ده چي تمثیل ورباندې بشپړېږي ﴿فَأَعْيَيْنَهُمْ فَهُمْ لَا يَبْصُرُونَ﴾ پس پتي کړي مودي (سترگي ددوی) پس دوی هیڅ نه ويني؛ ځکه دوی ددو دېوالونو تر مېنځ بند پاتي شول او همداددوی دبدحالي بیان دی چي دوی دگمراهي او سرغړوني په سمخ کي داسي بند دی چي په آبنونو او دلا توکي له نظر کولو بېخي محروم دی (۵) مفسرین کرام وایی چي دغه ټول پردوی باندې دایمان ددروازو د تړلو تمثیل دی دوی خپل مقصود ته هدولاره نه مومي (۶) ﴿وَنَوَّاهُ عَلَيْهِمْ غَٰشِيَةً أَزْوَاجَهُمْ﴾ او برابر دی پردوی باندې چي ووپروي ته دوی (له عذابه) یا ونه ووپروي ته

(۱) جلالین ۳/ ۳۱۸

(۲) آذقان مفرد دذقن اوزني (زنخدان) ته وایی.

(۳) مختصر ابن کثیر ۳/ ۱۵۵

(۴) ابی السعود ۴/ ۲۴۸

(۵) تفسیر ابی السعود ۴/ ۲۴۹

(۶) حاشیه الصاوي علی الجلالین ۳/ ۳۱۹

دوی ، ځکه دچاچي په عقل دضلالت دتېرو پردې غوړېدلي وي او په زړه کي يې شهوتونو او طغيان
 خالي جوړي کړي وي بيا ورته تهديدونه گته نه رسوي ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (خو) دوی ايمان نه راوړي (يعني
 ددې په سبب دوی ايمان نه راوړي ځکه هر شوی زړه په وېرونه نه راويښېږي اونه ژوندی کېږي انذار
 او وېرونه خوژوندي زړه ته هغه چي دايمان دمنلو لپاره مستعد وي گته رسوي ، پدې کي رسول الله ﷺ ته
 تسليميت دی او همداسي ورته دهغوی دزړونوله حقيقت څخه پرده پورته کول دي چي هغه يومخ ايزه
 دظفين توتو دی ﴿إِنَّمَا تُذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ﴾ (بېشکه همدا خبره ده چي وېروې ته هر هغه چي
 دپدمت بعت کوي) يعني ای محمده ! ستاوېرونه هغه چاته نفع رسوي کوم چي په قرآنکريم يې ايمان
 روړي او ورباندې عمل کوي ﴿وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ﴾ او وېرېږي له رحمن څخه په غيب (بې له ليدلو)
 يوحيان وايي چي د﴿وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ﴾ معنا داچي له هغه ذاته چي هغه په رحمت موصوف دی هم وېرېږي
 سره له دې چي له رحمان څخه خوهيله او اميد کېږي خودی سره له دې چي پدې پوهېږي هم چي الله رحمان
 دی ترې وېرېږي چي هغه څه نعمتونه چي ورکړي يې دي بيرته ځني وانخلي او دغيب معنابې ليدلودی
 (۱) چي له سترگوپټ وي ﴿فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ﴾ پس زېږی ورکړه (ای محمده) هغه ته په
 مغفرت بښني سره او په اجر لوی (دجنت سره) يعني کله چي دوی په انذار او وېرونه نفع واخيسته نوله
 دوی سره بښايې چي د سنري بښني زېږی ورکړي او همداسي دجنت د نعمتونو بشارت ورکړي. ابن کثير
 و يې چي د(اجر کريم) معناه ېرپراخ او بښايسته جميل دی او همدغه په جنت کي شته (۲) وروسته له دې
 چي الله ﷻ درسالت په هکله بيان وفرمايل دبعت اوشور يادونه کوي فرمايې ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي
 الْمَوْتُ﴾ بېشکه موږ همدا موږ به مړي ژوندي کوو(په قيامت کي لپاره د حساب اوجزاء)
 ﴿وَنَحْيِي مِمَّا قَدَّمُوا وَأَثَرَهُمْ﴾ او ليکو موږ هغه چي دوی مخکښي لېږلي وو(له خير اوشرنېکي اوبدي
 نه) اونښي (پلونه) ددوی يعني هغه ددوی قدمونه ليکو چي مسجدونو ته تلل (۳) په حديث شريف کي له
 حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي د بني سلمه قبيلې وغوښتل مسجد نبوي ته نژدې چي ځمکه خالي
 وه هغه رانيسي اوکورونه پکي ودان کړي رسول الله ﷺ خبرشو يې فرمايل ای د بني سلمه
 خلکو پخپلو ځايونو کي اوسنی ستاسي (پلونه) قدمونه ليکل کېږي ! پخپلو ځايونو کي اوسنی ستاسي
 قدمونه ليکل کېږي انوهغوی وويل. اوس نونه غواړو چي له خپله ځايه ولېږدو (۴) ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ
 فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾ او هرشي شمېرلی دی موږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ) کي يعني هرشي له
 شېنو او هره چاره له چارو موږ په ليکلي کتاب چي اعمال نامه ده کښلي ده لکه چي الله فرمايې ﴿يَوْمَ

(۱) البحرالمعيط ۲/۲۲۵

(۲) مختصر ابن کثير ۳/۱۵۲

(۳) تفسير الطبري ۲۲/۹۹

(۴) أخرجه مسلم في صحيحه.

س ۲۷

سَدُّوا كُلَّ نَاسٍ بِأَمْنِهِمْ ﴿٧٨﴾ (الاسراء ۷۸) امام يعني د عملونو په پاڼه د دوی چي پردوی د خبر او شرد اعمالو گواهي وايي مجاهد او قتاده وايي چي دامام معنالوح محفوظ دی ابو حیان وايي چي ﴿وَنَكَّشْتُ مَا قَدَّمُوا﴾ معناد اچي شمېرو موږ د علم له احاطې څخه يې په کتابت باندې تعبير و فرمايو هغه چي شبان پرې خوندي کېږي (۱) بيا الله ﷻ دهغه بنسار د خلکو کيسه بيانوي کومو چي د انبياوو تکذيب وکړ او الله هغوی په آسماني چيغه هلاک کړل ﴿وَأَصْرَبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَفَ الْقُرْآنِ﴾ او بيان کړه (۲) دغو کفارو ته (۱) يو مثل داوسېدونکو د کلي (دانطا کيې) هغه چي په مثل باندې پېژندل شوي ﷻ د الله ﷻ لَمُرْسَلُونَ ﴿کله چي راغلل دوی ته مرسلان استازي (زمور د دوی د هدايت لپاره) قرطبي وايي چي د اقریه د گردو مفسرينو په رايه (انطا کيې) ده چي هغوی ته الله درې استازي ور واستول (صادق) (مصدق) او (شمعون) و و الله ﷻ رسول الله ﷺ ته امر وکړ چي مشرکان له دغسي سرانجامه وروږي کوم چي دهغه کلي په خلکو راغلي و او جابياويلي چي دغه استازي د حضرت عیسی ﷺ و و (۳) د اَزْسَلَّا إِلَيْهِمْ أَنْتَبَيَّ مَكَدَتُومًا ﴿کله چي و مولېږل دوی ته دوه استازي پس دوی د هغو تکذيب وکړ ﴿فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ﴾ پس قوت مو ورکړ دوی ته په دريم سره ﴿فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ﴾ پس وويل دوی بېشکه موږ تاسي ته مرسلان يو (د الله له لوري چي ورته لارښوونه وکړه) ﴿قَالُوا مَا أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ وويل (دانطا کيې خلکو ورته) نه بې تاسي مگر انسانان زمور په شان (نو څرنگه الله تاسي ته وحی کوي موږ ته يې نه کوي ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ شَيْءٍ﴾ اونه دی را لېږلي رحمان هيڅ شی (نه وحی اونه رسالت) ﴿إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكِيدُونَ﴾ نه بې تاسي مگر دروغ وايي (د رسالت په دعوی کي) ﴿قَالُوا رَبَّنَا بَعَثْ إِلَيْنَا رَسُولًا مِّثْلَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ وويل (استازو رب زمور ته معلوم دی (دا چي) بېشکه موږ تاسي ته خامخا در لېږلي شوي يو) او که چېرې موږ درو غجنان يو الله به راڅخه سخت کسات او انتقام واخلي. ابن جزې وايي چي دلته بې خبر په لام سره مؤکد کړ چي ﴿لَمُرْسَلُونَ﴾ بې ورته وويل ځکه دغه د منکرانو په خواب کي ووپه خلاف د لمړي ځل چي هلته يوازې اخبار و و (۴) ﴿وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْكَلِمُ الْبَرُّ﴾ او نشته پر موږ مگر ښکاره پيغام رسونه ده (که مو ايمان راوړ ښکمرغه شوی او که مو تکذيب وکړ بيا نو بد مرغه شوی ابو حیان وايي چي پدې کي د دوی لپاره وعيد دی او دا چي د بلاغ صفت يې مبین راوړ ددی لپاره چي

(۱) البحر المحيط ۳۲۵/۷

(۲) القرطبي ۱۴/۱۵ او کوم چي ويل شوي دغه استازي د حضرت عیسی علیه السلام له خوا و دغه مرجوح قول دی ځکه چي الله فرمايې (ما أنتم الا بشر مثلنا) او دا دهغه جاپه وړ ندی ويل کېږي چي د بېوت اورسالت دعوی يې کړي وي کذافي التسهيل.

(۳) التسهيل في علوم التنزيل ۱۲۱/۳

دغه رسالت د معجزاتو په شاهدي تصديق شوی و وکوم چي داستازو په رښتنولي بي دلالت کاوولکه دمورزاده رڼد و بښا کول د بيس نارو غانو رنځ ليري کېدل د مړو را ژوندی کول لکه چي پدي کيسه کي بي روايت شوی دی (۱) ﴿قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ﴾ وويل (دانطا کي خلکو) بېشکه مور بدفالي نيولي ده په دسي (ستاسي په بده بلنه چي ايمان ته مويولي اود بتانوله عبادت څخه مورا گرزوی مفسرين کراموويلي چي ددوی بدفالي سبب داو و چي دوی يوداسي دين ته بلل کېږي چي ددوی دين نه دی نودوی هغه عجيب اوبدو گانه کرکه او نفرت بي ترې وکړ او په هغه چايي چي دوی ته بي بلنه ورکوله بدفالي ونيوه لکه چي وايي: موږ ستاسي له بلني څخه په الله پناه غواړو (۲) اوبيايې استازو ته اخطار ورکړ چي ﴿لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوا﴾ قسم دی که منع نه شوی (له دعوی در ساله) اوبللو زموږ يو حيد ته چي زموږ دين نه دی ﴿لَنَزَجَّجَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ خامخاسنگسار به کړو موږ هرومرو تاسي وخامخاوبه رسېږي هرومرو تاسي ته زموږ له لوري دردناک عذاب (چي په سخته وژلوبه مو و و ژنو) ﴿قَالُوا طَيَّرَكُم مَّعَكُمْ﴾ وويل (استازيو) چي بدفالي ستاسي له تاسو سره ده (په سبب دکفر، عصيان ربدفعلي ستاسو) ﴿أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ﴾ آيا نو که پند درکړی شي تاسي ته؟ (نودغه ته بدفالي وايست؟) دغه شرط او خواب بي محذوف دی ځکه چي سياق ورباندي دلالت کوي يعني آيا که موږ تاسو ته دنوحيد بلنه درکو او درته وعظ کوو تاسو موږ په بدفالي نيسي؟ او په دېرو مو و لي، تعذيب را کوی؟ ! ﴿قَالَ أَشَرُّ قَوْمٍ مُّشْرِقُونَ﴾ (خبره داسي نه ده) بلکه بي تاسي يوقوم دانصاف له حده تېرېدونکي، دغه ددوی لپاره توبيخ او نرتنه اوزجردی ﴿وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى﴾ اوراغی له ليري طرفه دهغه ښاره يوسړی (حبيب النجار) چي منډي بي وهلي؛ ابن کثير وايي چي دکلي خلکو داستازيو د وژلو قصد وکړنو يو سړی له ليري ځنډي د ښاره په منډو منډو راغلی چي دغه استازي دخپل قوم له شر څخه وژغوري هغه (حبيب النجار) نومېده اودورېښمو جامې به بي اوبدلي زياته صدقه او خيرات به بي کاو و چي دخپلي گټي وټي نيمايې به بي دالله په لار کي لگوله (۳). قرطبي وايي چي حبيب نجار د جذام په رنځ اخته وو او کور يې د ښاره په ليري دروازه کي وو اوياکاله يې دبتانو په وړاندي عبادت و دعا کوله چي گوندي دده ناروغي ځني ليري او ورباندي ورځمېږي خودعايي ونه منل شوه کله چي يې استازي وليدل او دی بي الله ته وباله ده ترې پوښتنه وکړه چي آيا کومه معجزه هم شته؟ هغوی ورته وويل هو موږ به الله ته هغه چي قادر متعال ذات دی دعا وکړو ستاناروغي به ښه شي ده ورته وويل: داڅو اړومرو د تعجب خبره ده زه اوياکاله کېږي دغو خدايانو ته دعاوي کوم چي دغه ناجوړي راڅخه بوژي مگر په وس کي بي نشته ستاسو رب به څرنگه په يوه شېبه کي داسي وکړای شي دوی ورته وويل هو (ربنا علی ما يشاء قدير) زموږ پروردگار په هغه څه چي اراده يې وفرمايې ښه قدرت لرونکی دی

(۱) تفسير البحر المحیط ۳۲۷/۷

(۲) شيخ زاده علی البيضاوي ۱۲۵/۳

(۳) مختصر ابن کثير ۱۵۹/۳ اودا چي نوم يې حبيب النجار وو له ابن عباس څخه روايت شوی دی

اودغه بتان چي دي دوی نه گته رسوي اونه تروان هغه ووچي حبیب نجار ایمان راوړه اودون پروردگار ته دعاوکره هغه رنځ الله ترې واخیست نوکله چي دانطاکیې خلگوددغو استازودوزلو هغې کولې ده ورته رامنډي کړې اوهغه یې وویل کوم چي قرآنکریم یې کیسه لولي (۱) ﴿قَالَ يَنْقُومُ آتِيعُوا الْمُزْكِلَ﴾ وویل (حبیب نجار) ای زماقومه متابعت وکړئ تاسي دمرسلانو(هغوی چي دالله توحید ته موبولي اوداچي ویې ویل ﴿يَنْقُومُ﴾ ترخوچي د دوی زړونه یې خپل کړې اونصیحت دمنلو لپاره یې په نرمښت چمتو کړي وي او بیې خپله وینا د تاکیداوبیان لپاره مکرره کړه ویې فرمایل: ﴿آتِيعُوا مَنْ لَا يَشْكُرُكُمْ أَخْرَا وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ (متابعت وکړئ تاسي دهغه چاچي نه غواړي اجر بدل حال داچي دوی پرسمه صافه لاره (دخیر او صلاح رهي دي) يعني ددغو مخلصینو صادقیانو چي له تاسي څخه په ایمان راوړلو کومه مزدوري نه غواړي متابعت وکړي. ﴿وَمَا لِي لَا آتِيعُ الَّذِينَ فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ اوڅه مانع دی ماته (بلکه نشته چي دزړه له صدقه) عبادت نه کوم دهغه الله چي زه یې پیدا کړی یم او خاص دغه الله ته تاسي بهولی کېږي) دغه په ارشادکي تلفت دی لکه چي خپل ځان ته نصیحت کوي اودوی نه هم هغه غوره کوي کوم چي ځان ته یې غوره بولي او یوه ول ترینه هم پکي نفېستي چي څرنگه دخپل خالق عبادت نه کوي؟ ﴿أَتُخَذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةٌ﴾ آیا ونیسم (پیدا کړم) یې له الله نور معبودان؟ استفهام انکاری دی يعني څرنگه له الله پرته نور معبودان خپل کړم کوم چي نه گته رسوي نه اوري نه له خپله عابده (پلوي) څخه یو تکلیف دفع کوي ﴿إِنْ يُرِيدِ الرَّحْمَنُ يَضُرَّ لَا تَنْفَعُ عَنِّي شَفَعَتُهُمْ شَيْئًا﴾ که ماته اراده وفرمایې رحمان د ضرر رسولو نودفع به نکړي له ماڅخه سپارښت ددوی هېڅ شی (له هغه ضرره) يعني دوی (بتان) دومره بېوزله او خواري حقېري ډېرې دي چي نه اوري نه سپارښت کوي اونه چاته گته رسوي ﴿وَلَا يُفْقِدُونَ﴾ اونه به مي خلاص کړي (دالله له عذابه) ﴿إِنِّي إِدَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ بېشکه زه (کله چي نور معبودان ونیسم) خامخا په ښکاره گمراهي کي یم، اووروسته له وعظ نصیحت څخه یې دخپل اسلام اوایمان داسي اعلان وکړ: ﴿إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ﴾ بېشکه زه چي یم ایمان مي راوړی دی په رب ستاسي پس واورئ له مانه (وینا زما اونصیحت مي ومنئ مفسرین کرام وایې کله چي دوی ته یې دغه پند اونصیحت واوراوو اودخپل ایمان راوړلو یې په ډاگه اعلان وکړنودوی گرددیوتن په شکل ورباندي راوغورخېدل اوهغه یې وواژه دده هېڅوک ملا ترې نه ووچي له دوی څخه یې ژغورلای وای (۲) طبري وایې چی دوی هغه په لغتو وواهو ترخوچي مرشو اوچایاویلي چي په ډبرویې ووبشت ترخوچي مرشو (۳) ﴿فَبَلَّ أَذْخِلَ لَلْجَنَّةِ﴾ (وویل شو) ورته

(۱) القرطبي ۱۵/۱۸ اودغه روایت دوه بن منبه دی چي قرطبي راوړی دی

(۲) مختصر ابن کثیر ۳/۱۵۹

(۳) القرطبي ۲۲/۱۰۴

جي ڇهه) تنوزه جنت ته) يعني ڪلهه جي وفات شواله ورته وويل له ابرارو شهيدانو سره جنت ته تنوزه جي دغه ست دريشتوني ايمان اوڀر يمنند شهادت جزاده ، ابن مسعودو پي ترهفويي په لغتو واهوترخويي ڪولمي راووتلي او الله ورته وويل ﴿ اَدْخُلِ الْجَنَّةَ ﴾ نوداخل شواوهغه دجنت نعمتونه ورڪول شول دديباغمنه اوڪراوونه نورپاي ته ورسيدل (۱) ﴿ قُلْ بَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِّنَ الْمُتَكْرِمِينَ ﴾ وويل ده ڪاشڪي جي داقوم زماپوه شوي وي پدي جي ماته زمارب مغفرت وڪر اوزه پي له عزت ورڪول شوي ڇهه وگرزولم) دغه تمنايي پدي وڪره جي ڪاشڪي دده قوم پدي سبب پوه شوي واي جي ده ته الله دگناهونو مغفرت وڪر او جنت ته پي داخل ڪر ڇڪه جي ده ايمان راوور او صبري وڪر ابن عباس ؓ وايي جي ده خپل قوم ته په ژوند او مرگ دواړو ڪي نصيحت وڪر (۲) ابوالسعود وايي جي ده دغه تمنا ددي لپاره وڪره ترخودوي له ڪفره توبه ڪار په ايمان ڪي داخل اوداجر او ثواب وڙ او مستحق رگري اودغه داو لياو وهغه تگلاره ده جي په دنمنانوهم مهرباني او ترحم ڪوي (۳) ﴿ وَمَا أَرْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مَ رُقُودًا مِّنْ حُدُودٍ أَلَسَمَاءَ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ﴾ اونه مو وونازل ڪري پر قوم ددغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادت) دده هيڻ لبسڪر (له جانبه د) آسمانه اونه وو موڙ نازلون ڪي (دلنسڪرودملانڪو) دغه ددوي دشان سپڪاوي اوتصغيردي ﴿ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِنَّا هُمْ خَامِدُونَ ﴾ نه وو (داعذاب ددي قوم) مگريوه چيفه وه (دحضرت جبريل) پس يوناڇاپه دوي يخ ڪرخ پراخه وو (مري لکه مري ايري) داور منسرين ڪرام وايي جي په آيت شريف ڪي ددوي دهلاڪولو تحقيردي يعني دوي ددي نه دي جي الله ورته دهلاڪولو لپاره دپريشتولنسڪري ورواستوي ؛ روايت شوي ڪلهه جي (حبيب النجار) شهيد شونو دوي ته ده غلبه غضب په جوش راغي اوسمدستي پي داسي سزاور ڪره جي حضرت جبريل ؑ ورباندي يوه چيفه وڪره اويومخ ايزه گردهلاڪ شول بيا الله فرمايي ﴿ يَنْحَسِرُونَ عَلَى أَلْبَابٍ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ اي حسرت افسوس دي په بندگانو (ڪافرانو) نه دي راغلي دوي ته هيڻ رسول مگروو دوي جي په هغه پسي به پي توڪي مسخري ڪولي . اوهمداسي په هرڇاى او هروخت ڪي دمجرمينودود اودستوروي . بيضاوي په حاشيه ڪي ليڪي جي دوي ددي وردي جي په خانونو حسرت وخوري اويانورڪسان ددوي په هڪله حسرت اوافسوس ووايي ڇڪه ددوي ڪره وره په مسخرو ملندو ڪي داسي پراونه رسيدلي وو جي پخپلو استازيو به پي استهزاگاني ڪولي ڪه هرچاليدلي واي نوبه پي ويل جي اي حسرت افسوس ددغو محرومو ڪسانو په حال جي ايمان پي په ڪفر اونپڪمرغي پي په بد مرغي بدله ڪره (۴) اوهمداراز په آيت شريف ڪي دقريشو ڪفاروته تعريض دي جي دسيد المرسلين تڪذيب پي

(۱) مختصر ابن ڪثير ۳/ ۱۲۰

(۲) دغه دابن عباس ويناده ڪشاف په مرفوع حديث شريف ڪي دغه خبره راوري جي هغه په ژوند او مرگ ڪي خپل قوم ته نصيحت وڪر مشهوره داچي دغه دابن عباس ويناده

(۳) ابوالسعود ۴/ ۲۵۲

(۴) حاشيه زاده علي البيضاوي ۳/ ۱۲۸

کاوونو کله چي يې ددوی لپاره داصحاب القريه مثال راوړه مشرکان يې پدې وترتل چي د پخو بېرله
 حله څخه يې عبرت وانه خيستل ﴿ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴾ آينه
 وينې دغه (کفار) چي څومره ډېر مړېدلي دي نه پخوا اهل د زمانې هلاک کړي دي؟ چي بېشکه هغه (هلاک)
 کړي شوي دي ته بيرته نه راگرزي (۱) ﴿ وَاَن كُلُّ لَمَنَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴾ اونه دي دا ټول (خلک) پخواني
 پخواني او بيرته راتلونکي مگر ټول زموږ په نزد حاضر کړي شوي دي لپاره د جزاء په ورځ د قيامت کړي
 چي هريوه ته به پخپلو کړو وړو ددوی جزا ورکړو که يې خير کړي وو او که شر؟ ابو حيان وايي چي دغه
 جمله وروسته دهلاکت له يادوني راغلي چي ددې څرگندونه وکړي چي الله ﷻ دغه هلاک شوي کسان
 هم نه پرېږدي بلکه وروسته له هلاکته به يې د حساب لپاره راغونډوي او بيا ثواب او عقاب ورکول کېږي
 (۲).

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بديع او بيان کومي بنسکلاوي شته لنډيز يې دادی:

- ۱- تاکيد له يوه نه په زياتو مؤکداتو باندي اود اهله چي مخاطب منکروي لکه ﴿ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ يَا يٰنُكَّرُ
 لَمُرْسَلُونَ ﴾ ځکه چي دواړه ځايه په (ان) او (لام) باندي تاکيد راغلی اودغه ډول ته انکاري تاکيد وايي
- ۲- تمثيلي استعاره چي فرمايې: ﴿ اِنَّا جَعَلْنَا فِيْ اَغْنَقِهِمْ اَغْلًا ﴾ په آيت شريف کي دکفارو حال چي له
 هدايت او ايمان څخه ممانعت کوي له هغه څه سره تمثيل شوی چي لاسونه يې په طوقونو باندي له غاړي
 سره تړل شوي او سريې جگ پاتي شوي دي نه يې بنسکه کولای اونه يې يو بل لوري ته چي وگوري
 خو ځولای شي او هغه چي مخ په وړاندي يې دېوال وي خپل مقصود ته نشي رسېدلای اودغه دتمثيلي
 استعارې په توگه راغلی دی.

۳- د طباق صنعت د ﴿ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَكْدًا ﴾ او ﴿ وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا ﴾ ترمينځ.

۴- د سلب طباق لکه ﴿ اَنذَرْتَهُمْ اَمَلًا ثُمَّ تُزَدُّهُمْ ﴾ په کلام کي.

۵- ناقص جناس لکه دا چي ﴿ تَحْنُ نَحْنِ ﴾ ځکه چي دخينو تورو تغير پکي دی.

۶- اطناب د فعل په تکرار سره لکه پدې کلام کي ﴿ اَتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اَتَّبِعُوا مَن لَّا يَشْكُرْكُمْ اَخْرَا ﴾

۷- استفهام دتوبيخ لپاره لکه ﴿ اَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً ﴾ چي راغلی دی.

۸- حذف کوم وخت چي سياق ورباندي دلالت کوي لکه ﴿ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ﴾ يعني کله چي يې په
 اسلام د ايمان راوړلو اعلان وکړ اودوی وواژه نو ورته وويل شول چي جنت ته تنوزه!

۹- اشتقاقی جناس چي د ﴿ نَطَّيْرًا... طَيْرُكُمْ ﴾ او ﴿ اَرْسَلْنَا... مُرْسَلُونَ ﴾ ترمينځ دی.

(۱) مختصر ابن کثير.

(۲) البحر المحیط ۳۳۵/۷

۱- د فواصلو مراعات کول چي له قرآني ځانگړتياوو څخه دي اود بيان ښه ښکلا او په اورېدلو ښه اغيزېزې باسي.

تنبيه:

د قرآن کریم له محاسنو او خارق العاده بلاغت څخه يودادۍ چي په کيسواو مهمو خبرونو کي خورا له ايجاز اولنډون څخه کار اخلي د کيسې مغز او روح ته اشاره کوي ځکه له کيسو څخه مقصد پند او عبرت اخيستل وي له دې کبله يې دلته دهغه ښارنوم اودهغه چاچي دوی يې د الله لوري ته بلل ياد نکړ نه يې داستازي کرامونو مونه واخيستل ځکه دغه د کيسې موخه او هدف نه دي او همدارنگه ټولي قرآني کيسې د اډول موندلای شى چي په خورا ايجاز کي يې بشپړ بيان فرمايلي وي.

الله تعالى فرمايي:

﴿وَأَيُّ لَّهُمُ الْأَرْضُ الَّتِي أَنشَأْنَاهَا خَلْقًا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٢﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٣﴾ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٤﴾ سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ مِمَّا تَتَبَتُ الْأَرْضُ وَمِنَ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾ وَأَيُّ لَّهُمُ اللَّيْلُ الَّتِي نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٧﴾ وَالْقَمَرَ قَدَرْتَهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْشُونِ ﴿٣٨﴾ الْقَدِيرِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾ وَأَيُّ لَّهُمُ آتَا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمُ مِن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَنُغْرِقُهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُقْدُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا قَاتِبُهُمْ مِنَ عَابِقٍ مِّنْ عَابَتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ أَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٧﴾ كَذَّبُوا الَّذِينَ آمَنُوا أَن نُّطْعِمَهُمْ مِّنْ لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أُنْشِرَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥١﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَسِيلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا بَنُوآدَمَ مَنْ بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٣﴾ كَذَّبَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٦﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي طُلُلٍ عَلَى الْأَرْبَابِ مُتَهَنُونَ ﴿٥٧﴾ لَهُمْ فِيهَا مَكْكَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٨﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ ﴿٥٩﴾﴾ يس: ۲۳ - ۵۸

مناسبت:

کله چي الله ﷻ داهل قريه کيسه راوړه اودهغوی هلاکت يې په چيغه باندي بيان کړنودلته الله پخپل قدرت او وحدانيت باندي دلائل اوبراهين نبيي هغه چي مېوې او کښتونه شنه کوی شپه په ورځ رادېر کوي لمر اوسپوړمې دهغه په خواک او قدرت څرخي ورپسې يې د مشرکانو هغه شکوک اوشبهات چي دبعث اوشور په هکله يې درلودل په ډاگه کړل اوکوټلي دلائل اوبنکاره براهين يې ورته وړاندي کړل لغتونه:

(آية) نبي اوعلامې ته وايي ځکه داهم دالله په وجودنښه اودليل دی ابوالعتاهية وايي:

«وَلِكُلِّ شَيْءٍ آيَةٌ * تَدُلُّ عَلَىٰ أَنَّهُ وَاحِدٌ»

په هرڅه کي داسي نښانې شته - چي پردې دلالت کوي چي الله واحد دی

(الارراج) اقسام اودولونه (نسلخ) (سلخ) کښلوته وايي الله فرمايې ﴿فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا﴾ (لاعراف ۱۷۵) ويل کېږي (سلخ الجزار جلد الشاة) قصاب دپسه پوستکي وکيښ غوښه يې بربنده کړه (العرواح) له (الغرح) څخه اخيستل شوی اوکړوالي ته وايي اوعرجون هغه دخرمانباخ ته ويل کېږي چي دتازه خرماوو وښکي پسې وي جوهرې وايي چي دغه هغه دوينکوښاخ ته چي کوږوي اوکله چي وښکي ځني پرې کول شي دی په ونه پسې وچ کلک پاتي شي وېل کېږي (۱) (المشعون) ډک کړی شوی په درنو شينو (مريح) فريادرس (مخضون) پخپلو چاروکي جگړه کونکی چي په خواوشا باندي آگاه نه وي (اجداث) دجذث جمع اوقبرته ويل کېږي (يسلون) په منډه راوړي ويل کېږي (عسل الذئب ونسل) يعني چټک وخفليدوليزه تفسير:

﴿وَأَيُّ لَمْ الْأَرْضُ الْبَيْتَةُ أَحْيَيْتَهَا﴾ اويودليل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چي موږ هغه ژوندي کوو (په اوبوسره دباران. مفسرين کرام وايي چي دځمکي مړينه وچوالی دی اوژوندي کول يې په باران باندي کېږي کله چي الله جل جلاله ورباندي باران وکړي نووڅوڅېږي اوراوپخسېږي اوله هره ډوله نباتاتورا وتوکوي (زرغون کړي) ځکه الله له دې وروسته فرمايې ﴿وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا قَيْتُهُ يَأْكُلُونَ﴾ اوراوباسو موږ له هغې ځمکي څخه دانې نو له ځينوددغو (دانوڅخه) دوی خوري (اوورباندي ژوندکوي قرطبي وايي چي الله جل جلاله دوی په دغه ويناباندي تنبيه کړل چي مړي هم داسي راژوندي کولی شي اودالله دتوحيد اودکمال دقدرت يادونه يې ورته وکړه چي الله ځمکه له مړيني وروسته په نباتاتو زرغونولوژوندي کړه اوبياله دغو ځينودانو څخه دوی خوري اوغذائي مواد ترې جوړوي (۱) ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ﴾ اوپيدا کړي مودي په دغه ځمکه کي باغونه له (هره قسمه د) خرماوواوله (هرراز) انگورو يعني په دې ځمکه کي مونږياسته باغونه پيدا کړي چي

(۱) القرطبي ۳۷۱۵ - القاموس المحيط

(۱) القرطبي ۴۰۱۵

خرماوي او انگور پکې وي ﴿وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ﴾ او جاري کړي مودي په دغي (خمکي) کي له چينود خوږو (اوبو) څخه او نهرونو بهېدونکو په ډېرو نېارونو ملکونو کي ﴿لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ لپاره ددې چي و خوري دوی له مېوود هغو (مذکوره شيانو) اوندي پيدا کړي (دغه مېوې) لاسونو ددوی ابن کثيروايې کله چي الله په خپلو مخلوقاتو د کښتونو زرخونو لږ احسان په ياد کړ ورپسې يې د مېوو او د هغودو ولونو يادونه وکړه او دغه يوازي د الله درحمت څرگندوی دی ددوی د خپل محنت اروس چاري خبره نه ده ځکه الله ورپسې فرمايې ﴿أَفَلَا يَشْكُرُونَ﴾ آيا پس دوی شکر نه کاري (په دغه نعمتونو د الله) ؟ او د ابن جرير رايه ده چي (ما) (د الذی) په معنادی يعنې ترڅو و خوري دوی له هغو مېوو اوله هغو چي ددوی لاسونو کښېنولي او کرلي دي (۱) ﴿سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا﴾ پاکي ده هغه الله ته چي پيدا کړي يې دي دغه (تولي) جوړې تول (چي مختلف شکلونه رنگونه او خوندونه لري) ﴿مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾ (له هغو څېزونو چي ځمکه يې زرخونوي اوله ځانونو ددوی او له هغو (مخلوقاتو) چي دوی يې نه پېژني) يعنې هغه چي ځمکه يې شنه کوي لکه وني، خرماوي، کښتونه، مېوې، فصلونه اوله ځانونو ددوی نه نارينه او ښځينه اونور مخلوقات او عجيب او غريب شيان لکه چي الله فرمايې ﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقًا رَّوَجَّيْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (الذريات ۳۹) (۲) ﴿وَأَيَّةٌ لَهُمْ أَلْتَلُّ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ﴾ او يو دليل (د الهي قدرت) دوی ته شپه ده چي راو باسو موږ له هغې (شپې) څخه ورځ پس ناڅاپه دوی په تيارو کي ننوتونکي وي) يعنې دده (الله) په بشپړ ځواک او قدرت يوه دانبناني ده چي له شپې څخه رڼا بېلوي نو دوی په تياره شپه کي ننوزي، په آيت شريف کي دې لوري ته اشاره شته چي اصل تياره اوروښنايې عارضي بڼه لري کله چي لمر د وېش نوله شپې څخه ورځ ووزي (زاتل شي) نو هغه اصل چي تياره ده رادېره شي ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا﴾ (بل دليل د الله د قدرت) لمر (دی چي) څي پخپلي ټاکلي لاري) باندي پخپل فلک کي نه ځني خطا کېږي اونه ځني تجاوز کوي تر هغه وخته چي څوې وروستی نېټه راځي چي د قيامت ورځ ده اود نړۍ وراني به پېښېږي ابن کثيروايې چي د الله ﷻ په دې وينا کي چي فرمايې ﴿لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا﴾ ددې خبري دي يوه دا چي مراد له دې څخه دلر مکاني مستقر دی کوم چي تر عرش دلاندي ځمکي ته نژدې دی لکه چي دبخاري په حديث کي راغلي ؛ ابوذر رضی الله عنه وايې چي رسول الله ﷺ

(۱) مختصر ابن کثير ۳/ ۱۷۲

(۲) سبحان العلی القدير پخوا داسي مشهوره اټکل وو چي تراوښځه دانسانانو او حيواناتو تر مينځ شته قرآن کریم راغی او دغه معجزه يې وښودله چي تراوښځه په ډېرو شيانو کي وجود لري بيا په دې نژدې وروستيو کي پوهانو دا کشف کړه چي تراوښځه دانسان، حيوان، نبات او اتومي ذرې تر مينځ لاهم شته کومه چي تر ټولو کوچنۍ ماده ده له دوو مختلفو برېښنايې وړانگو جوړه شوي چي (ساليې، موجې) يې بولي کله چي سره يو ځای شي نو موجوديت يې تثبيت شي همداسي دنباتاتو تر مينځ نارينه او ښځينه غړي شتون لري. ﴿سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ﴾

ماته و فرمايل: ای ابو ذره ته پوهېږې چې لمر چېرې لوېږي؟ ماورته وويل: چې الله او رسول پرې خبر دي وېي فرمايل: لمر درومي ترخود عرش لاندې سجده وکړي، دوهمه خبره داده چې مقصد مستقر څخه آنې مستقر دی چې دهغه دتگ وروستی منتهاء چې د قیامت ورځ ده اخیستل کېږي کله چې یې حرکت په سکون بدلېږي او تگ یې پای ته رسېږي او گرده نړۍ نږېږي او داسې قرائت هم شوی دی چې (لا مستقر لها) یعنې قرار او آرام نه مومي بلکه شپه او ورځ په حرکت کې وې نه ستومانه کېږي او نه درې (۱) ﴿ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ دغه (حرکت د لمر او دوران یې په دقت سره) اندازه ده د بڼه د لمر

(پخپله پ چېنې کې) بڼه دان (پخپل مخلوق باندې) (۲) ﴿وَالْقَمَرَ قَدَرْتَهُ مَنَازِلَ﴾ او سپوږمۍ نه اندازه کړې دی موږ منزلونه چې په هغو کې درومي ترڅو میاشتي ور باندې معلومي شي او دغه اته ویشتمه منزله داده ویشو سېولپاره دي هره شپه په یو منزل کې را کوزېږي نه نږې خطا کېږي او نه ځنې وږي کله چې وروستی منزل ته ورسي نو نړۍ باریکه او کږه شي ﴿حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيرِ﴾ ترهغه پورې چې وگوزي (په نظر کې) لکه وچه څانگه دخړما (چې کلکه کږه زېږه او نړۍ شي، ابن کثیر وايي الله پاک سپوږمۍ د میاشتي د معلومولو لپاره هسې گرزولي لکه چې یې لمر د شپو او ورځو د پېژندنې لپاره خوددوی دتگ تر مینځ یې توپیر کړی دی لمر هره ورځ را خپري او پرېوزي او د راختلو او پرېوتلو ځایونه په دوېي اوژمي کې بدلوي چې له دې کبله ورځې اوږدېږي او شپې لنډېږي بیا شپې لوښېږي او ورځې لنډېږي دغه ورځنۍ کوکب (ستوری) دی او سپوږمۍ بیا منزلونه لري په لومړي منزل کې نړۍ چې خورالېرې راځي او بیا یې دوهمه شپه رڼا زیاته او منزل یې لوړ شي او ورپسې هر څومره چې لوړېږي رڼا یې زیاتېږي ترڅو په خور لسمه شپه بېخي بشپړه او رڼا (نور) یې کامل شي له دې په هسې بیا ورو ورو رڼا یې لوړېږي ترڅو میاشتي وروستی پړاو ته ورسېږي او هلته بیا لکه د خرما دهغه پخواني وچې کلکي څانگې په شان لکه کږه لېنډه غونډۍ نړۍ شي مجاهد وايي چې د (عرجون) معنا د لمدو خرماوو او بڼکي ته کله چې وچ، زوړ، او کوږ شي وايي او بیا دبلي میاشتي په لومړیو کې نوي را دېره شي ﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ﴾ (نه دی وړ لمر لره) (اوله و سه یې پوره نه ده) چې سپوږمۍ لاندې کړي (یعنې لمر نشي کولای اونه ورسره ښايي چې له سپوږمۍ سره په شپه کې یوځای اودهغې رڼا ورکه کړي ځکه دغه

(۱) مختصر ابن کثیر ۳/ ۱۲۲

(۱) شهید سعد قطب پخپل تفسیر فی ظلال القرآن کې لیکي چې لمر پخپل ځان راناوېږي گمان دا کېدو چې هغه پخپل ځای ثابت دی چېرې چې راڅرخي خو په دې وروستیو کې د اتسججه تر لاسه شوي چې هغه پخپل ځای کې مستقر نه بلکه فعلاً په یو لوري باندې په دغه پراخه فضا کې روان دی چې په دومره سرعت سره درومي کوم چې د فلکیاتو پوهانو دهغه چټکتیا او کړدبتوب په یوه ثانیه کې دوولس میله مسافه بنودلي ده او ښه خبردار الله پرورگار دی دهغه په تگ او مصیر خبر دی کوم ذات چې فرمایي ﴿وَالشَّمْسُ تَحْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا﴾ دغه مستقر چې دی ور رسي هیڅوک پرې نه پوهېږي یوازې الله سبحانه و تعالی ته دهغه علم شته کله چې موږ تصور کوو دغه لمریو ملبون واري تردې ځمکه لوی دی او دا دومره غټه کله چې پدې فضا کې روانه وی او هیڅ خبرې نکیه او ټینګول نه کوی نو دهغه ذات قدرت چې په دغه وجود کې تصرف کوي دهغه د ځواک او پوهې یو څه درک موږ ته لکېدلی شي او الله ربینیا فرمایي چې ﴿ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾

دنبات تو (تلوین) ته تاوان رسوي اود بندگانو د مصلحتونو خلاف دی طبري وايي چي لمر لره د الاثقه نه ده چي سپوږمۍ لاندې کړي وروړسي نوبه يې رهاولاره شي او گرد وختونه به ورځ وې شپه په پکي هېڅ به وي ﴿وَلَا أَيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ﴾ اونه شپه رومۍ کېدونکي ده له ورځي چي رها يې بوسي او ټول وختونه شپه شي (۱) ﴿وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ اودغه ټول (فلکي اجرام) په آسمان کي چورلېدونکي دي .
 حسن رحمه الله وېي لمر، سپوږمۍ او ستوري په فلک کي دي چي د آسمان او ځمکي ترمينځ دي له کوم څېز سره نښتي نه دي که نښتلي وای بيا به يې جريان نه درلود (۲) د آيت شريف غرض د الله جل جلاله د قدرت پين دي چي په دې کائناتو کي يې په خورا دقيق او منظم ډول دغه نظام پلي کړي چي لمر خپل مدار لري د سپوږمۍ خپل مدار دی دستور و د هريو و جلا ځانگړي مدار دی چي په خپل جريان او چورلېدونکي نه نري خطا کېږي اونه هم ترې وزې او تجاوز کوي نه خويوله بله سره لگېږي لکه چي قنده رحمه الله وايي هريوه ته ټاکلی حد او نښه شته چي له هغه څخه نه وزې و نه هم کوتاهي کوي ترڅو چي وروستۍ نښه يې راورسېږي چي د قيامت ورځ ده نو هلته به بيا الله لمر او سپوږمۍ دواړه سره يوځای کوي لکه چي فرما يې ﴿رَجِيعَ النَّفْسِ وَالْفَرْقِ﴾ (القيامة ۹) نوهله به د کائناتو نظام درهم برهم شي بشري ژوند به له دغي ځمکني ستوري څخه پای ته ورسېږي (۳) ﴿وَمَا آيَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ﴾ (اويوه نښه) د قدرت د الله (دوی ته داده چي بېشکه موږ سپاره کړي دوي اولاد ددوی په بېړۍ (دنوح) ډکه کړي شوې کي) يعني د الله په بشپړ قدرت او ځواک يوه روښانه نښه داده چي موږ ددوی پلرونه د آدم اولاده دنوح عليه السلام په بېړۍ کي سواره کړي وو چي الله ورته امر کړي ووسپاره کړه له هري جوړې دوه دوه په التسهيل کي وايي چي دلته يې په ځانگړي توگه د اولادې يادونه وکړه ځکه دغه په احسان څرگندولو او متنان کي مبالغه ده اودوې ته اشاره ده چي تر قيامته نور وروستي هم په بېړيو کي سپروي ﴿وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ﴾ او پيدا کړي دي موږ دوی ته په شان ددي (بېړۍ) هر هغه چي دوی پرې سپرېږي (اوليري ځيونه ته يې رسوي او چي دغو (نواقلو) ته يې د الله د پيداښت نسبت وکړ ځکه چي الله جل و علا يې د جوړولو زده کړه انسان ته ورکړي ده. ابن عباس عليه السلام وايي چي دغه اوښان او نور ټول د سپرلي شيان دي ځکه دغه په ځمکه کي داسي حيثيت لري لکه بېړۍ په سمندر کي (۴) ﴿وَإِنْ نَشَأْ نُفِرِّقَهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَّهُمْ﴾ او که موږ اراده

(۱) الطبري ۲۳/۲

(۲) القرطبي ۳۳/۱۵

(۳) شهيد سيد قطب رحمه الله وايي چي (دستور او سپارو ترمينځ خورا پراخه مسافه او وېش شته الله دغه پراخ واهونه پدې کون کي ددې لپاره پيدا کړي چي دغه فلکي اجرام له تکرار او لگېدلو څخه وژغوري ددغو اجرامو خوځښت او حرکت په دغه ويره او پراخه فضا کي هغي بېړۍ ته ورته دی چي په پراخ سمندر کي روانه وي بېړۍ له خورا پندوالي او لوبوالي سره سره په سمندر کي داسي اسې ته به وايو ټکی (نقطه) لامبي هم داسي دغه ستوري او سپارې په دې وېړونکي فضا کي اوسي (۱)
 (۴) تفسير القرطبي ۳۵/۱۵ هلته د ابن عباس عليه السلام څخه يو بل قول هم رايي شوی دی چي وايي (من مثله) معناه چي الله سوري بېړۍ دنوح د بېړۍ په شان پيدا کړي چي دوی پکي سپرېږي او دا څرگند هم دی ځکه وروسته فرما يې (وَإِنْ نَشَأْ نُفِرِّقَهُمْ)

و فرمايو نو غرق کړي به مو وو دغه (سورلی د بهرې) پس دوی لره به نه وي هيڅ فریاد رس ﴿وَلَا هُمْ يُنْقِذُونَ﴾ او نه به دوی خلاصولی کېږي (له ډوبېدلو) ﴿إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ﴾ مگر (نه بې غرقوو) په رحمت مهرباني خپلي سره او لپاره د نفعي اخیستلو تر نېټې (د مرګ د دوی) پورې. الله ﷻ دلته داسې بیان و فرمایو چې دغه په بحر کې د دوی سورلي په بهر یو کې له سترو نښانو څخه دي ځکه بهرې چې کله په درنو بارونو بار او سورلی پکې وي داوبو په سردپاسه یوه څرګنده معجزه ده چې یوازې د الله ﷻ قدرت، حکم او تصرف چلېږي چې په بهرې کې خواص داوبو خاصیت او د باد او هوا خواص داګر د دالله په حکم، پیدایښت او تقدیر پورې اړوند دي ځکه نو خوراستره بهرې په سمندر کې لکه بڼه په هوا کې داسې وي که دالله ﷻ رحمت او مهرباني بې ونه ژغوري نودشې او ورځي په یوه شېبه کې به له ډوبېدلو سره مخامخ شي، هغه کسان چې دبحري جهازونو سفرونه بې کړي او د سمندر وېرونګي خطرونه بې لیدلي پدې پوهېږي چې دریاب او سمندر څومره وېرونګی دی دوی ته دالله رحمت بڼه څرګندوي او پدې پوهېږي چې یوازې دالله رحمت دی چې دوی له توندو بادونو، اوچتو څپو او طوفانونو څخه ژغوري دوی ته ددې کلام چې ﴿إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا﴾ معناله ورايه څرګنده ده او خوراښه پرې پوهېږي (فسبحان الله القدیر الرحیم) ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (او کله چې وویل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوي عذابه) چې ستاسې په مخ کې دی اوله هغه اخروي عذابه) چې وروسته درېسي راځي ښایې چې پرتاسې رحم وکړي شي) (نودوی مخ وگرزوي) کله چې الله تعالی د خپل قدرت دلائل او د رحمت آثار بیان کړل نو د مشرکانو پندوالی اوله حق څخه څنګ کول بې داسې انځور کړل چې کله مشرکانوته وویل شي چې دالله له غضب او قهر څخه ووېرېږئ هغه قهر چې څرنگه بې ستاسې په مخکښو امتونو عذابونه نازل کړي ځکه چې دوی دخپلو انبیاءو تکذیب کاوو او همداسې د آخرت له عذابونو څخه ووېرېږئ ترڅو درباندي رحم وشي د شرط خواب حذف شوی هغه دا چې دوی مخ وگرزوي او تکبر وکړي په دغه محذوف باندې دالله ﷻ دا قول دلالت کوي چې ﴿إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُقْرِصِينَ﴾ قرطبي وايې چې د شرط خواب حذف شوی او تقدیر بې داسې کېږي چې کله دوی ته داسې وویل شي نوا عراض وکړي او دلیل بې دا وروسته راتلونکی آیت دی چې فرمایې ﴿وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ﴾ .. نو په دې باندې بې له خواب څخه بسنه (کفایت) وکړ(۱) ﴿وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُقْرِصِينَ﴾ او نه راځي دوی ته هيڅ دلیل له دلائلو (د قدرت) درب ددوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرزونکي ابوالسعود وايې چې د آیتونو اضافت رب ددوی ته لپاره د تفخیم د شان دهغوی دی چې دوی په دي مخ ګرزلود سترې گناه مرتکب شوي دي مراد له آیتونو څخه یا خورتزېلي آیات دي چې دالله په بدیع صنعت او بشپړ نعمت گواهي ورکوي او یا هم تکویني آیات دي چې معجزات او اعجاب مصنوعاتو ته شامل دي او دهغوی څخه هغه هم دي چې ذکر شول کوم چې دالله په وحدانیت بې شاهدې

ويله (۱) ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ﴾ او کله چي وويل شي دوی (کفارو) ته په نصيحت (چي نفقه ورکوي) فقيرانو ته) ځيني له هغو مالونو څخه چي الله تاسي ته روزي درکړي ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطِمْ مَنْ لَوْ بَشَاءُ اللَّهِ أَطَعْتُمْ﴾ نو وايي هغه کسان چي کافران شوي دي (په استهزاء او ملنډو) هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی دی آیا طعام ورکړو موږ هغه چاته که الله اراده فرمايلي وای نو طعام به يې ورکړی وو؟ (دوی خواله فقيران کړي دي) ﴿إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ نه يې تاسي (ای مؤمنانو) مگر په ښکاره گمراهي کي ياست؛ چي موږ ته وايست هغو کسانو ته خواړه ورکړئ کوم چي الله فقيران کړي او مسکينان يې پيدا کړي دي. ابن عباس وايي: په مکه مکرمه کي يوه ډله زنديقان وو کله چي به ورته وويل شول مسکينانو ته خيرات صدقه ورکړئ نو دوی به ويل: نه والله که يې ورکړو يو څوک چي الله يې فقير کوي موږ به هغه ته خوراک ورکړو؟ (۲) مقصد د دوی په مؤمنانو باندې رد کول دي لکه چي دوی وايي: که چېري خبره داسي وي لکه چي تاسي (مؤمنان) گمان کوي چي الله رازو دی نو دغو فقيرانو ته به يې روزي ورکړي وه؟ نو تاسو ولي له موږ څخه د نفقي ورکولو غوښتنه کوئ؟ هودغه نپوهان پدې نه پوهېږي چي دارزاقو خزاني د خلاق څښتن په لاس کي دي او همدغه ذات (چي څوک بډای او څوک نېستمن پيدا کړي دغه يې امتحان او ازموينې دي چي بډای په بېوزله څرنګه لورېښه کوي او مسکين فقير څرنګه صبر او زغم خپلوي له فقير څخه يې مال دولت دبخل له امله نه دی بند کړی او همداسي بډای او دولت مند ته يې د نفقه کولو امر د اړتيا او احتياج له مخي نه دی صادر کړی بلکه دا يوازې مړينې دي (والله يفعل ما يشاء) دالله په مشيت او حکم باندې هيڅ گوت نيونه (اعتراض) نشي کېدای ﴿لَا يَسْتَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْتَلَوْنَ﴾ (الانبيا ۲۳) وروسته بيا د مشرکانو انکار چي له آخرته يې کوي او يايې استبعاد له قيامته داسي بيانوي ﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ او وايي (کفار) چي کله به وي دغه وعده (د قيامت چي موږ پرې وېروي) که چېري يې تاسي رښتوني صدقان (پخپله دعوی کي چي بعث او نشور حساب او عذاب شته) الله د دوی په ترديد کي داسي فرمايې ﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ﴾ انتظار نه کوي (کفار) مگر د يوې چيغي (چي يون څاپه به دوی ونيسي او خبر به هم نه وي) ﴿وَهُمْ يَخِصِّمُونَ﴾ حال دا چي دوی به جگړې سره کوي (په خپلو بازارونو او معاملاتو کي ډېره به يې چيغه ونيسي او پخپلو ځايونو کي به ومري ابن کثير وايي چي دغه - والله اعلم - نفخة الفرع دی چي اسرافيل عليه السلام به په شپې کي پوکړي او گرد خلګ به پخپلوک روږارونو لګياوي يوله بله به له دود عادت سره سم شخړي کوي چي الله جل جلاله به اسرافيل عليه السلام ته د پوکلو امر وکړي او هغه به يو پوکي اوږد اوزيات وکړي چي د ځمکي په منځ به هيڅوک پاتي نشي چي دغه شپې به له

(۱) ابوالسعود ۴/۲۵۵

(۲) القرطبي ۱۵/۳۷ قرطبي وايي چي دغه خواب يې په مسلمانانو پسي د مله و او استهزاء په ډول کړی دی

آسمانه اوري او غاره به ورته کړوي (۱) دغه دانه څرکه وياده چې فرمايي: ﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ نَبْذَهُ وَلَا أَنْهِيهِمْ بِرَحْمَتِكَ﴾ پس توان به يې ونشي دوصيت اونه به خپل اهل ته بيرته ورشي ځکه نور وخت نر شوی دی. په حديث شريف کي راځي چې قيامت به په داسي حال کي راځي چې دوو تنو به جامه غوړولي وي يوله بله به يې بيه کوي نه به يې پلورلي پېرلي وي اونه به يې نغبتلي وي همدارنگه به قيامت پداسي حال کي راشي چې يو څوک به تالاب په ختو پلستر کوي او جوړوي چې دهغه اوبه به يې لانه وي خبلي او قيامت به داسي راشي چې يو چا به خولې ته گوله پورته کړي وي خوړلي به يې نه وي (۲) بيا به دوهمه نفخه وي چې هغې ته (نفخة الصق) وايي هغه چې په هغې به گرد ساکنان پرته له الحى الفيوم پروردگار و مري او بيا دريمه نفخه ده چې هغه بيا دبعث او نشور نفخه بولي هغه چې په هغې باندې خلک له قبرونو را پاڅېږي او دا هغه نفخه ده چې پدې آيت شريف کي ورته اشاره کېږي: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَسْأَلُونَ﴾ او بيا به پوکي وکړشي په صور شپېلي کي پس ناڅاپه به دوی له قبرونو څخه په طرف درب خپل منډي وهي خفلي به. طبري وايي: ﴿يَسْأَلُونَ﴾ معنادا چې منډي به وهي (نسلان) په تگ کي گړندي توب ته وايي (۳) ﴿قَالُوا يَتَوَلَّوْنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا﴾ وايي به دوی ای هلاک خرابي ده موږ ته چاراپاڅولو له ځايونو د خوبونو زموږ؟ ابن کثير وايي چې ددې دامعنه ده چې گواکي دوی په قبرونو کي آسوده وو عذاب نه ورکول کېدو بلکه هغه عذاب دا وروستي ته داسي بلل کېږي لکه هغه چې آرام خوب وي کله چې دوی دا ووايي پرېستې او يا مؤمنان به داسي ځواب ورکړي چې ﴿هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ﴾ (دا هغه ددوهم ژوندون) دی چې وعده يې کړي ده رحمان رېښتې وي او رسولانو) يعني دغه هغه څه دي چې الله درسره وعده فرمايلي ده د حساب او جزاء چې په بعث بعد الموت کي به وي اورښتيا وي او پيغمبرانو چې داسي اخبار به يې کاوو ﴿إِنْ كُنْتُمْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْكَ مُخْضَرُونَ﴾ نه به وي دغه مگر يوه چيغه داسرافيل (چې وشي نورابه شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد درب زموږ به حاضر کړي شوي وي، صاوي وايي چې دغه چيغه دحضرت اسرافيل هغه وينده چې ای ورستو هډوکو شلېدلي بندونو او پرې شوي ټوټو او تارپه تارو پښتانو بېشکه الله درته امر کوي چې راټول شي د حساب لپاره بيا به په شپېلي کي پوکړل شي چې ناڅاپه به ټول د حساب په تم ځای کي حاضر شي (۴) ﴿قَالِيَوْمَ لَا تُظَلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُجْزَوُك إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (پس نن ورځ به ظلم ونه کول شي په هيڅ نفس باندې دهېڅ شي اونه به جزا درکوله

(۱) أخرجه البخاري

(۲) مختصر ابن کثير - دغه دابن کثيروينا وطبري غوره کړي ده اودا چې دلته مراد نفخة الفزع ده او قرطبي بيا وايي چې دغه نفخة الصق دی چې گرد ژوندي ساري به ورباندې مړه کېږي.

(۳) الطبري ۱۷/۲۳

(۴) حاشية الصاوي على الجلالين ۳۲۸/۳

کبری تاسي ته مگر (جزاء) دهغو (اعمالو) چي تاسي به کول (له خيراو شره په دنيا کي) يعني دغه دقيامت په ورځ به په هيڅ نفس دهیڅ څېر ظلم ونکړی شي که هغه نفس نهک او که فاجر وي اونه به يو څوک دبل چادگناه پېټی په شا کړي بلکه هر چاته به پخپل عمل جزاء ورکول کېږي ابو لسعود رايې چي دغه دهغه څه حکايت دی چي ژر دی هغوی ته به هغه وخت چي تيار شوی عذاب وويني وويل شي ترڅو د حق تحقق اود دوی لپاره ټکونه (تقریر) شي^(۱) او کله چي د مجرمانو حال بيان شو اوس د نسکرغه متقینو حال داسي بيانوي: ﴿إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ مُّكِينٍ﴾ بېشکه خاوندان ياران د جنت به نن ورځ په مشغوليتا کي (لذت اخيستونکي وي) دوی به د دوزخيانو په حال کي چورت نه وهي له حوروسره به خوښ خوشحاله وي خوندور خواړه څښاک او خوندوره سماع به وره رسېدلي وي ابو حيان وايې چې ظاهر خودادی چي دغه مشغولتيا به دوی له هر هغه څه څخه چي په زړه تېرېږي مشغوله کړي وي ابن عباس رضي الله عنه وايې چي دوی به له جنتي پېغلوسره د کوروالي په کولو او جنتي خوږو وازونو اوردلو له خپلو خپلوانو څخه چي په دوزخ کي دي مشغوله کړي وي دوی ته به هغه نه ورپه ي د کېږي چي خوندونه اولذتونه يې ترڅه نشي^(۲) ﴿هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ عَلَى الْأَرْشَادِ مُتَكَبِّرُونَ﴾ (دغه جنتيان او ښځي د دوی به په سيورو کي) (ناست) وي پر تختونو باندي به تکیه وهونکي وي) يعني دوی به اود دوی مېرمني به هلته په جنتونو کي چي گني سيوري به لري نه به لمر اونه به زمهرير يخ وي به تخونوبه چي په ښکلو جامو او پردو به ښايسته شوي وي ناست وي ﴿هُمْ فِيهَا مُتَكَبِّرُونَ﴾ وي به دوی ته په دغه جنت کي (انواع) دمېوو ﴿وَهُمْ مَّا يَدْعُونَ﴾ او وي به دوی ته هر هغه شی چي دوی يې غواړي، لکه چي ﷺ فرمايې ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُبِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ (لذخرف ۷۸) ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ﴾ وي به دوی ته سلام (چي ورته وبه ويلی شي) په ويلوسره له (طرفه د) رب رحم والا، په حديث شريف کي راځي: کله چي جنتيان په نعمتونو کي وي له پاسه به يونور وويني او چي سرونه راپورته کړي الله ﷻ به لوړوي او ورته به ووايې السلام عليكم ای جنتيانو همدغه د الله ويناده چي ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَجِيمٍ﴾ نوالله به دوی ته وگوري اود دوی به الله ته، نو د جنت هېڅ نعمت ته به نه ملتفت کېږي ترڅو چي الله ته گوري وچي هغه ترې په حجاب شي نو نور او برکت يې د دوی سره د دوی دا وسېدلو په ځی کي پاتې وي

بلاغت

پدی کلام کي چي د بدیع او بیان کومي ښکلا وي شته لنه یزېږې دادی.

۱- تنکیر، تفخیم او تعظیم پدې کلام کي: ﴿وَأَيُّ لَهْمٌ﴾ يعني دالله په قدرت ستر او روښانه تنکیر، تنباني.

۲- طباق دمرگ او ژوند ترمينځ لکه: ﴿الْأَرْضُ الَّتِي أَحْيَيْتَهَا﴾ اودشپې او ورځي ترمينځ لکه: ﴿وَأَيُّ لَهْمٌ الْبَلُّ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ﴾.

۳- تصریحي استعاره چې فرمایي: ﴿وَأَيُّ لَهْمٌ الْبَلُّ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ﴾ دلته یې دورځي درنا تل اودشپې تیره لوڅېدل دیسه له پوستکي ایستلو سره مشابه کړل اودغه پوستکي ایستل یې لپاره دزاتل کولو او را ایستلو استعاره راوړ او له دې څخه یې ﴿نَسْلَخُ﴾ مشتق کړه چې د(نخرج) یعنی موږ راباسو په معنای چې دغه یې دتصریحي استعارې په توگه راوړه چې بلیغه استعاره ده اودشپې او ورځي ترمينځ د طباق صنعت هم شتون لري.

۴- مرسله جمله تشبیه چې ﴿حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيرِ﴾ راغلي دشبیه وجه مرکب دی له دریو شيانو څخه نري والی، کوږوالی او ژېړوالی او چې دغه یې یاد نکړل ځکه یې جمله بولو.

۵- تقدیم د خبر په مبتداء باندې لپاره ددې چې نفی شوي حکم تقویه کړي لکه: ﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ﴾ ځکه دا تر هغه ابلغ دی چې ویل شوي وای (لاینبغي للشمس ان تدرك القمر) او دایې هم افاده کړه چې هغه تابع دی پرته له هغه چې ورته امروشي نورڅه نشي کولای نو ستاد خبره چې یو چاته وایې (انت لا تکذب) چې خبرو ومې راوړې تردې وینا چې ورته وایې (لا تکذب) لومړی عبارت نردوهم عبارت په نفی د کذب کي ابلغ دی دقرآن رازونو او اسرارو ته فکرو کړه!

۶- غیر عاقل د عاقل پرځای راوړل لکه: ﴿وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ چې د(یسبح) پرځای راوړل شوی دلته یې له لمر، سپوږمۍ او ستورو څخه د جمع مذکر په ضمیر سره یادونه کړي هغه څه چې دلامبلو وصف ورته روا کوي کوم چې هغه د عاقلانو له صفتونو څخه یو وصف دی (').

۷- لطیفه استعاره پدې کلام کي چې ﴿مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدًا﴾ دلته مراد له مرقد څخه ممات (مړینه) ده ددوی دمرگ حال یې ددوی له خوب سره مشابه کړ ځکه له هره لوري ورسره خورا شبه دی او تردې وینا چې ویلي یې وای (من بعثنا من مماتنا) دېر ابلغ دی.

۸- بيجزب لحذف لکه ﴿ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ ﴾ يعني پرستي به دوی ته وایې چې داهمهغه څه دي چې رحمان در سره وعده فرمایلي ده.

۹- د طباق صنعت لکه ﴿ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا ﴾ اوهغه استفهام چې تهکم افده کوي لکه ﴿ تَعْبُدُونَ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ﴾.

۱۰- غیر متکلفه سجع د آیتونو په پای کې شته لکه: ﴿ وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ... وَفَجَرْنَا فِيهَا مِنَ النَّبِيِّينَ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ... فَإِذَا هُمْ مُقْلِمُونَ ﴾ اوددې په مثل داهم دی چې: ﴿ حَتَّىٰ عَادَ الْكَافِرُونَ... ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴾ اودغه له بدیعي محسناتو څخه گڼل کېږي (۱).

الله تعالی فرمایي:

﴿ وَاشْتَرَوْا النَّيْمَ أَثْمًا مَّحْرُومًا ۝ أَلَمْ أَعْهِدْ إِلَىٰ الْيَوْمِ يَنْبَنِيَّ ءَادَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكَرَّ عَدُوًّا مُّبِينًا ۝ وَالْأَعْدَاءُ هَٰؤُلَاءِ ۝ وَأَنْفُسُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَكَرُوا لَهُمْ شُرَكَاءُ لَهُمْ لَا يُفْقِدُونَ ۝ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ۝ هَٰؤُلَاءِ أَعْدَاؤُكُمْ أَيُّهَا الْمَرْحُومُونَ ۝ أَصْنَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۝ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَنَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ۝ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَائَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ۝ وَمَنْ يَتَّبِعْهُ فَسَوْفَ يَكُونُ فِي الْخَلْقِ أَفَلًا يَعْقِلُونَ ۝ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ۝ لِيُذَكِّرَ الَّذِينَ لَمْ يَرْوَوْا أَنَا خَلَقْنَا لَهُمْ وَمَا عَلَّمْتُمُ أَيْدِيَنَا أَنْعَمْنَا لَهُمْ لَهَا مَلِكُونَ ۝ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ۝ وَلَهُمْ فِيهَا مَتَاعٌ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ۝ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّهُمْ يَبْصُرُونَ ۝ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُخَضَّرُونَ ۝ فَلَا يَخْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّآ أَنَا اللَّهُ مَا بُيْرُونَ وَمَا يَعْلَمُونَ ۝ أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْقَةٍ فَإِذَا هُوَ حَصِيمٌ مُبِينٌ ۝ وَصَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُعْزِي الْعِظَمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝ قُلْ يُعْزِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ۝ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْشَأْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ ۝ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ ۝

۱- موږ ځيني دبلاغت مثالونه ياد کړل ترڅو چې انسان د قرآن کریم يو څه بياني خوند وڅکي که نه فرآن کریم خومعجز لېي کسب دی چې له گردوبياني اوبلاغي بېکلاوو او صفاتو بيانولو څخه داسان ژبه عاجزه ده اوه هم په شمريکي راځي (فسبحان الله منزل القرآن).

يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَنَ الَّذِي يَبْدِئُ مَكُونُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ ﴿٨٢﴾ ﴿٨٣﴾

مناسبت:

کله چي الله تبارک و تعالیٰ دنه کمرغه نهکانو حال په جنت کي د تلپاتي نعمتونو په هکله ووايو ورپسې دلته د بدمرغه فجارو حال راوړي څرنگه به په رسوايي او هلاکت کي اوسي او همدغه د قرآن کریم اسلوب دی چي ترغیب او ترهیب یوځای راوړي په پای کي د بعث بعد الموت او حساب جزاء د دلائل و بیان دی او سورت ورباندې بشپړهږي

لغتونه:

(امثرو) له تمیز او انفصال څخه دی او د دوو څیزونو تر مینځ جلا والي ته وايي (جلا) د جیم په کسره سره مخلوق ته وايي (د جبله) جمع ده لکه چي الله فرمايي: ﴿وَالْجِبَلُ الْأَوَّلِينَ﴾ (الشعراء: ۱۸۴) له (جبل الله الخلق) څخه چي د (خلق الله) په معنای راځي (طمس) د یو څیز له مینځ تللو ته لکه چي بېخي نه وي پیدا شوی وايي (اصلوها) دننه شي او دا ور لمبې وڅکي (مسخناهم) مسخ یو څیز په بل باندې او بنسټونه وايي (نعمره) له تعمیر څخه اخیستل شوی د عمر او پردوالي ته ویل کېږي کوم چي تربوډا والي ورسپړي (نکسه) تنکيس يوشی سر په څپړۍ اړولونسکور او اړوته ته وايي کله چي وویل شي (نکست الشئ نکسا) معنی دا چي په سر نسکورمي و اړ او واوله دې څخه دي ﴿ثُمَّ نَكْسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ﴾ (الانبیاء: ۲۵) (رمیم) وراسته او ایرې شوي ته وايي.

د نزول سبب:

روایت کېږي چي د قریشي کفارو یو سردار (ابی بن خلف) یو پخوانی وروست هډوکی د پیغمبر ﷺ په وړاندې رېزمرېز کړ او بیایې وویل ای محمده ﷺ ته گمان کوي چي دا هډوکی به الله وروسته له ورستوالي راژوندی کوی؟ رسول الله ﷺ ورته وویل: هو بیا به دي راپاڅوي او ورته به دي دننه کړي نو الله ﷻ دا آیت شریف نازل کړ ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ﴾ (۷۷) وَصَرَ بَلَا مَثَلًا وَلَيْسَ خَلْقُهُ قَالَ مَنْ يُعْجِ الْعِظَمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿١﴾ (۱).

تفسیر:

﴿ زَمَنُوا أَنِّي مَأْمُورٌ ﴾ او (ورته و به ویل شی) راجد اشی نن ورخ ای مجرمانو! کافرانو له
 مژمانو خخه، یو طرف ته شی قرطبی وایې دابه هغه وخت ورته وویل شی چي کله د سوال پوښتني په تم
 خای کي ودرېږي او هلته چي جنتیانو ته جنت ته او دوزخیانو ته دوزخ ته دتللو امر صادر شي (۱) ﴿ أَلَمْ
 نَعْهَدْ إِلَيْكُمْ بَنِيَّ آدَمَ ﴾ آیاتاسي ته مي حکم نه ووکړی (در سولانو په ژبه سره) ای د آدم زامنو! استفهام
 دتوبیخ او تګولو لپاره دي او پدې کي دکفارو مجرمینو لپاره توبیخ دی ﴿ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ﴾ پدې
 سره چي دشیطان عبادت مه کوئ تاسي (چي کله موزما معصیت ته بولي) ﴿ إِنَّهُ لَكُمُ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾
 بیشکه دغه شیطان تاسي ته ښکاره دښمن دی، دغه دمنعي او نهی لپاره علت دی يعني ددې امله چي
 هغه ښکاره دښمن دی نو څرنگه به انسان دخپل دښمن خبره مني؟ ﴿ وَأَنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾
 و (داسي حکم مي نه ووکړی بلکه کړی مي ووچي) یوازي زما عبادت کوي (او امر مي مني) دغه
 (عبادت زما) سمه لاره دصحيح دين دی او دحق سیخه لاره ده) ﴿ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا ﴾
 او خامخا په تحقیق شیطان گمراه کړي ووله تاسي ډېر خلک؛ دغه د تعلیل لپاره تاکید دی يعني
 شیطان ستاسي ډېر خلک گمراه کړي اوله سمې لاري یې بې لاري ته اړولي دي. طبري وایې معنادا چي
 دغه شیطان ډېر خلک زما له عبادت خخه بند کړي ترڅو چي دده شیطان عبادت یې غوره کړی دی (۲) ﴿
 أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴾ آیا پس نه یی تاسي چي عقل چلوی؟! (او دشیطان له طاعت او دالله دامر له مخالفته
 موراو گرزوي، دغه د مشرکانو کفارو فجارو لپاره بل توبیخ دی او ورپسې دهغه خه زېری ور کوي چي
 هغه ستر عذاب او دوی ته سترگي په لاره دي فرمایې: ﴿ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ دادوزخ دی
 هغه چي وی تاسي چي (په دنیا کي) یې درسره وعده شوي وه (در سولانو په ژبه او تاسو یې تکذیب کاوو.
 صاوي وایې چي دادهغي گړی خطاب دی چي دوی ددوزخ په غاړه ولاړوي او مقصد ورخخه زیاته ترته
 او خورونه ده (۳) ﴿ أَصَلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾ (خی تنوزی په دې کي نن ورخ په سبب دهغي
 چي وی تاسي (په دنیا کي) چي کافران کېدلای) يعني ددغه اورتودوخه وځکئ او دقسما قسم عذابونو
 اندازه یې ولگوئ په سبب دهغه کفر ستاسو چي په دنیا کي مو کاوو دغه امر داهانت او تحقیر لپاره دی
 لکه چي فرمایې: ﴿ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴾ (الدخان ۴۹) وروسته له دې الله څه ددوی هغه
 دگړو خلکو په وړاندي دقیامت په ورخ کي ددوی رسوا یې داسي بیانوي: ﴿ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَنْ أَفْوَاهِهِمْ ﴾

(۱) القرطبي ۴۲/۱۵

(۲) الطبري ۱۷/۲۳

(۳) حاشية الصاوي ۳۲۹/۳

نن ورځ به مهر ووهو په خولو ددوی (کفارو چي خبري به نشي کولای) ﴿وَتَكَلَّمَا أَنَدِيَهُمَا وَتَشْهَدُ لَهُمَا﴾^(۱) یما گانو یکنسبون ۱ او خبری به وکړی له موږ سره لاسونه ددوی اوشاهدي به ورکړی پنی ددوی به هغو کارونو چي وو دوی چي کول به یې (په دنیا کي) ابن جریر طبري له ابی موسی الاشعري څخه رویت کوي چي هغه وویل چي کافراو منافق به د قیامت په ورځ د حساب لپاره راوبلل شي اوانه ۲ به دده عملونه ورته وړاندي کړي هغه به منکر شي اووبه وایې ای پروردگاره زما دې ستا په عزت سوگندوی که به مادغه عملونه کړي وي دغه پر بنسټي ناحقه راپسي لیکلي دي نوملاندک به ووايې چي آیا په فلاني ورځ او فلاني ځای کي دې دغه کار نه وو کړی نوبه هغوی ووايې نه قسم ستا په عزت دی ای پروردگاره چي نه مي دی کړی نوبه یې په خوله مهر ولگول شي او اندامونه به یې خبري شروع کړي اوبیا یې د آیت تلاوت کړ چي ﴿الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ﴾^(۲) او په حدیث شریف کي راخي چي: بنده به ووايې ای پروردگاره آیاتاماته له ظلم څخه پناه نه وه را کړي الله ۳ به ورته وایې هو در کړي مي وه نوبنده به وایې چي زه پخپل خان پرته له ځانه بل شاهد تېرول نه غواړم الله ۴ به وفرمایې (کفی بنفسک اليوم علیک شهيدا) نن ستا لپاره پرتاد خپل خان گواهي اود پر بنسټو شاهدي چي کرام الکاتبین دي کافي ده بیا به یې په خوله مهر ووهل شي اواند امو نو غروته به یې وویل شي چي خبري وکړئ نوبه هغوی خبري پیل کړي اودده عملونه به په ډاگه کړي وروسته به بیادي د خبرو کولو توان ومومي خپلو غرو اندامونو ته به وایې هلاکت دي وی ناسوته مابه (په دنیا کي) ستاسي خومره پاملرنه کوله ستاسي لپاره مي هلي ځلي کولی اوله تاسي څخه مي دفاع کوله ۵ ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُوكَ﴾ او که اراده فرمایلي وای موږ نو خامخا هوار والی به راوستی وو موږ پر سترگو ددوی (رانده کړي به مو وای) پس وړاندي شوي به وودوی هغي لاري ته (چي پخپل عادت تل پرې تلل) پس څرنگه به دوی لیدله هغه لاره ؟ ابن عباس وایې معنادا چي که موږ اراده وفرمایو دوی به هدایت څخه رانده کړو بیا به هیڅکله هم د حق لوري ته لاره نه مومي^(۲) دغه دقریشو لپاره تهدید دی ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَائِهِمْ﴾ او که اراده فرمایلي وای موږ خامخامسخ کړي به وودموږ دوی په ځایونو خپلو کي ﴿فَمَا اسْتَطَعُوا مُصَيْتًا وَلَا يَرْجِعُونَ﴾ پس طاقب به یې نه وو وړاندي تللو اونه به بیرته (شاته) گرزېدلی شو، دغه د کفارو مجرمانو لپاره یو بل تهدید دی وروسته الله د کفارو په مسخ کولو دخپل قدرت دلیل د عمر په اوږدولو فرمایې ﴿وَمَنْ تُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ﴾ (او هر چاته چي اوږد عمر ورکړو موږ نونسکور به کړو هغه په پیدایښت کي) یعنی هر چاته چي اوږد عمر ورکړو نو هغه به په پیدایښت کي اپوته کړو لکه وړوکی ماشوم غوندي به یې وگرزوو په څه به نه پوهېږي قتاده ۶ وایې چي هغه به د بودا توب هغي مرحلې ته ورسېږي چي (هرم) یې بولي اوله وړکتوب سره مشابه

(۱) الطبري ۱۷/۲۳

(۲) القرطبي ۴۹/۱۵

د عمر و پښوالي څواني په زوروالي قوت په کمزوري او زیادت په نقصان اړوي ﴿أَفَلَا يَعْقِلُونَ﴾^(۱) ښه پېس دوی عقل نه چلوي (چې الله ددوی په مسخ کولو او پندولو قدر دی؟) ابن جزې وايي چې له دې ښاخه مقصد د الله ﷻ په قدرت استدلال کول دی چې همدغه ذات د کفارو په مسخ کولو داسې توان دی لکه څرنگه چې په بوداتوب کې د انسان د حواسو په نسکورولو قادر دی ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَبَنِي لَهُ﴾^(۲) اونه دی ښوولی موږ دغه (محمد ﷺ) ته شعراونه ښېږي ورسره (شعرویل چې شاعروي) قرطبي وايي چې دغه په کفارو باندې رد کول دي چې هغوی به ویل محمد ﷺ شاعردی اوڅه چې یې راوړي هم د شعر له ډوله دي هو! رسول الله شاعر نه دی اونه هم قرآن کریم شعردی ځکه چې شعريو مزخرف موزون کلام دی چې په جتې او هامو او خوشي خیالونو ولاړ وي آن تردې چې خلک وايي هغه شعري تر ټولو زیات درواغ پکې وي تر ټولو زیات خوندوروی یعنې (اعذبه اکذبه) نو چېرې قرآن مجید هغه چې دبشر له کلام سره له مماثلت څخه منزله دی او چېرې دغه شعر؟ خلکو د شعر په صفت او بدې کې زښته ډېرڅه ویلي دي خود انصاف خبره هغه ده چې حضرت شافعي رحمته الله علیه کړې او وايي چې شعر کلام دی په کلام کې ښه او بد دواړه شته ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ﴾^(۳) نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کونکی د احکامو چې په هېڅ حال له شعر سره نه گډېږي ﴿لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا﴾^(۴) لپاره ددی چې ورېږوي (په دې قرآن) هر هغه چې ژوندی وي (زړه دده او بصیرت یې پرځای وي او دغه واقعي مومنان دي چې ورباندې گټه اخلي) ﴿وَيَحَقِّقَ الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾^(۵) او ثابته شي (خبره د عذاب) پر کافرانو^(۶) ځکه دوی لکه مړي د غسي دي څه چې ورته ویل کېږي په هغونه پوهېږي بیضاوي وايي چې دوی یې د هغه چاپه مقابلې کوي ودرول چې هغوی ژوندي دي ترڅو د اوبسې چې دوی دخپل کفر په سبب اودا چې دلیل نلري او فکر او سوچ نه کوي په حقیقت کې مړي دي^(۷) ورپسې الله خپل نعمتونه وربښي اود خپل وحدانیت دلائل بیانوي ترڅو له آثارو څخه یې په وجود دلیل ونیسي فرمایي: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنَّا صِلَاتٍ أَيْدِيًا أَنْعَمًا﴾^(۸) (آیا نه ویني دوی (بلکه ویني یې) چې بېشکه موږ پیدا کړي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو (د قدرت) زموږ چارپایان) همزه لپاره د انکار او تعجب دی یعنې آیا دوی دعبرت په لیدلونه ویني چې موږ پرته له کومې واسطې او بې شریکه او مرستیاله ددوی لپاره چارپایان پیدا کړي لکه اوبښان، غوايي او پسونه ترڅو دوی ته دغه زموږ په وحدانیت او بشپړ قدرت استدلال وکړي ﴿فَهُمْ لَهَا مَلِكُونَ﴾^(۹) پس دوی دهغوی مالکان (واکداران) دي (څرنگه چې یې خوښه شي هغسي نصر پکې کوي) ﴿وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ﴾^(۱۰) اودلیل، عاجزابل کړي مودي دغه (چارپایان) دوی ته. ابن کثیر وايي معنادا چې دوی موداسي درته اېل کړي چې تاسو یې وهی تره خویا هم هغوی ممانعت

(۱) التسهيل في علوم التنزيل ۱۲۲/۳

(۲) تفسير ابو السعود ۲۷۷/۴

(۳) البيضاوي ۱۳۲/۲

نکوي بلکه که یوماشوم د اوبن مهار نیسي نو هغه به چوکړي او که وغوازي هغه به ولاړ کړي او زو نه به کړي پداسي حال کي چي دغه اوبن به ددغه ماشوم داو امر و متابعت کوي او همداسي که د سلواو بنانو یو کتار دیوه واره ماشوم په لاس روان کړي ورسره څي به، پاکي ده هغه الله لره چي بندگانه به دغه ټول اهل او مسخر کړي دي (۱) ﴿فَمِنْهَا زَكَاةٌ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ﴾ پس څيني له دوی سورلي ددوی دي (لکه اوبنان چي درانه بارونه وړي) اوله څيني ددوی خوري (غوښي لکه غوايان او پسونه) ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ﴾ او شته دوی لره په دغو (چارپايانو) کي نفعي وېري (پرت له خوراک او سپرلي لکه خرمني، وړی وزغني) او د څښلو مشارب (چي دوی یی شیدي څښي لکه چي الله فرمایي ﴿مِنْ بَرِّیْ فَرَشٌ وَدَمْرٌ لَبَنًا حَالِصًا مَّائِمًا لِلشَّرِبِیْنَ﴾ (النحل ۶۶) ﴿أَفَلَا يَشْكُرُونَ﴾ آیا پس دوی شکر نه وباسي؟ ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ﴾ (او نیولي دي دغو) مشرکانو) یی له الله (نور) معبودان چي ښه یی دوی سره به مدد وکړي) یعنی دوی مشرکانو هغه گونگي کنه وېري په خدایي نیولي هغه چي نه غږ اوري او نه هم چاته خواب ورکولای شي ﴿لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ﴾ نه لري طاقت دغه (معبودان) دنصرت له دوی سره (په هیڅ حال دا حوالو کي اونه مرسته ورسره کوي نه یی سپارښتنه (شفاعت) کوي ﴿وَهُمْ لَمْ جُنْدٌ تُخَفَّرُونَ﴾ حال داچي دغه (مشرکان) به دوی ته لښکري حاضري کړی شوي وي (چي له دوی څخه به یی دفاع کوله او په ځان او مال به ددوی لپاره قرباني ته حاضر و ورسره له دې چي دغه معبودان دوی ته هیڅ گټه نه رسوي قتاده وایي چي مشرکان به په دنیا کي پخپلو خدایانو څخه کېدل چي چا به یی سپکاوی وکړ خو معبودان یی یوازي بتان دي چي نه دوی ته گټه رسولای شي اونه شر ورڅخه دفع کولای شي مشرکان لکه چي ددغو بتانو خدمتگاران (چوپریان) وي (۲) قرطبي وایي معناداچي دوی خوزموږ د قدرت نښي نښانې ولیدلې خوله هغه سره سره یی بیا هم بتان په خدایي سره و نیول هغوی چي اصلا د هیڅ شي توان نلري او کفارو به په دنیا کي له دوی څخه هر راز دفاع کوله اولکه ملاتړلي لښکر غوندي به یی چوپړته ولاړ وو اوس دغه بتان ددغو عابدانو هیڅ ډول مرسته نشي کولای (۳) ﴿يَحْزَبُكَ قَوْلُهُمْ﴾ پس نه دي غمجن کوي تا خبري ددوی (چي تاته ددرو غجن نسبت کوي یادي شاعر بولي او یاد رته کوه گروایي دغه در رسول الله ﷺ لپاره وادهینه او تسلا ده او دلته کلام بشپړ شو بیا الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُغْلِبُونَ﴾ بېشکه موږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض چي پتوي یی دوی (په سینو کي) او هغه (اقوال افعال) چي ښکاره کوي یی دوی نو موږ به دوی ته ورباندې جزاء ورکړو (وکفی بربک شهیدا) وروسته الله تعالی په بعث او نشور باندې کوتلی برهان او غوڅ دلیل داسي

(۱) مختصر ابن کثیر

(۲) دا هغه ویناده چي طبري غوره کړي او ښه یی بللي ده الطبري ۲۳/ ۲۰

(۳) القرطبي ۱۵/ ۵۰

ډېر ندي کوي. ﴿وَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ﴾ آيا نه ويني انسان نه پوهېږي چي بېشکه موږ پيدا کړی دی له نطفې (يوه څاڅکي او بودغه استفهام انکاري اود توبيخ او تفریع لپاره راغلی دی يعني وني انسان د عبرت په کتلونه گوري اود الله ﷻ په قدرت کي سوچ نه کوي چي هغه موله يو څاڅکي خوار او بو چي دنجاست له خايه راوړي پيدا کړی دی؟ ﴿فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ﴾ پس ناڅاپه دی سخت ښکره جگړه کونکی دی، چي د خپل رب له قدرت څخه منکرېږي او بعث او نشور دروغ گني آيا هغه پيدا کونکی ذات چي انسان يې له نطفې څخه پيدا کړی پدې قادر نه دی چي بل خل يې له مرگه وروسته راپاڅوي؟ مفسرين کرام وايې چي دغه دأبي بن خلف په باب نازل شوی چي يو وروست هډوکي يې در رسول الله ﷺ په مخ کي رېزمرېز توتو ته کړ او بيا يې درېشخند په توگه وويل ای محمده ته گمان کوي چي الله به موږ چي داسي ايرې شو راپاڅوي؟ نور رسول الله ﷺ ورته وويل هو الله به دي راپاڅوي اورته به دی واچوي (۱) ﴿وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ﴾ (اوترې پر موږ پوري مثل (دوراسته هډوکي) او خپل پيداينست يې هېر کړی دی) يعني دغه کافر دوراسته هډوکي مثال زموږ دپاره وړاندي کړی چي دانسان پيداينست وروسته له مرگه مستبعد گني اودايې هېره کړي چي موږ هغه له مړې نطفې څخه پنځولی او ژوند مو ورکړی دی دغه هغه خپل غريب او عجيب خلقت له ياده ايستلی او داسي وايې چي ﴿قَالَ مَنْ بَنَى الْإِعْطَمَ وَهِيَ رَمِيمٌ﴾ وايې چي څوک به ژوندي کړي دغه هډوکي حال داچي دغه وراسته دي صري وايې چي داسي يوه عجيبه وينا يې وکړه چي په غرابت کي لکه متل داسي دی چي زموږ قدرت يې دمخلوق له قدرت سره پرتله کړ (۲) ﴿قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ ووايه (ای محمده ده ته) بيا به ژوندي کړي دغه وراسته هډوکي (هغه (مطلق قادر) چي اول خلي يې پيدا کړي دي (دغه خبره دده د جپ کولو او تبکيت لپاره ده) ﴿وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾ حال داچي دغه (الله) په هر قسم پيداينست ښه عالم دی (چي د اجسادو بياراژوندي کول ورته سخت نه دي) ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا﴾ هغه مطلق قادر چي پيدا کړي يې دي تاسي ته له شنې وني څخه اور (چي هغه ونه سوزوي نو هغه چي څه وغواړي څوک يې مانع نشي کېدای اونه هم وراسته هډوکي بيرته راپاڅول او ژوندي کول ورته مشکل دي (۳) ابو حيان وايې الله ﷻ دلته هغه څه ياد کړل چي دانسان تر پيداينست لاهجيب او نادر دي هغه چي يوڅيز له ضد د هغه څخه را ايستل دي او دغه تر ټولو عجيب او غريب دي چي له شنې زرغونې وني څخه اوربل شي آيات نه گوري چي اور په اوږمري اوله دې سره سره اور له هغه څه راوړي چي هلته او به هم وي کوچيانوبه (هغه وخت) اور دونو له دوو څانگو چي (مرح) او (عفار) نومېدو بلاوو او په متلونو کي يې راغلي وو (وفي کل شی نار واستمجد المرح والعفار) او شاعر څومره ښه ويلی دي چي:

(۱) به البحر کي وايې او چا بيا ويلي دي چي دغه د (عاص بن وائل) په هکله نازل شوی خو صحيح داده چي په شان نزول کي هم ليکلي شوي دي

(۲) حاشية الصاوي على الجلالين ۳/ ۲۳۷

(۳) الطبري ۲۳/ ۲۷

جمع التقيضين من إصرار قدرته * هذا السحاب به ماء به نار.

دالله قدرت له رازونو څخه يودادى چي نقبضين سې سره يوځاى كړې دې دغه وريځ گوري چي هېڅ
 اوبه او هم پكې اور (تندر) شته ﴿قَادَا أَتَمُّ مَنَّهُ تُوقَدُونَ﴾ پس ناڅاپه تاسي له هغې ونې څخه اورېدون
 ﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي حَقَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِقَدِيرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ﴾ آيا نه دى هغه (مطلق قادر) چي
 آسمانونه او ځمكه يې پيدا كړي قادر په دې چي پيدا كړي ددوى په شان؟ يعني آيا دغه ذات چي لوى لوى
 آسمانونه او ځمكې يې پيدا كړي دې په دې قادر نه دى چي د بڼيا د مانو اجساد وروسته له فنا را ژوندى
 كړي ﴿بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ﴾ هو! (قدردى په دې باندې هغه په خلق او تكوين كي مبدع، خلق او
 پيدا كونكى دى په هر څه عالم دى) ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ بېشكه
 دا خبره ده چي امر حكم دالله هر كله چي اراده وفرمايې (د پيدا كولو) د يوڅيز دادى چي هغه ته وفرمايې
 چي (جوړ) شه نو (جوړ) شي يعني دهغه امر د كاف اونون ترمينځ دى هر كله چي يوشى پيدا كول غواړي
 سمدستي پيدا كېږي هېڅ زيار محنت او كړاو نه غواړي ﴿فَسُبْحَنَ الَّذِي يَبْدُوهُ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ پس
 پاكي ده هغه الله ته چي په لاس (قدرت) دده كي پاچهي دهرڅېزده (يعني له گردو نقصونو څخه پكې
 هغه ذات لره ده چي دده په لاس كي پراخه پاچهي او بشپړ قدرت ځواك په ټولو شيانو شته ﴿وَالَّذِي
 تُرْجَمُونَ﴾ او خاص هم ده ته بيا بېولى كېږي (په آخرت كي د جزاء لپاره، سورت يې په دغه خوندوره خاتمه
 چي دالله په بشپړ قدرت او ستر عظمت او سلطان دلالت كوي پاى ته ورساوو.

بلاغت:

پدې آيتونو كي چي د بديع او بيان كومي ښكلاوي شته لنډه يزيې دادى:

- ۱- سلبى طباق لكه: ﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ وَأَنْ أَعْبُدُونِي﴾ لومړى سلب او دوهم ايجاب دى.
- ۲- انكاري استفهام چي د توبيخ او تقرير لپاره راغلى لكه: ﴿أَفَلَا يَشْكُرُونَ﴾ اقلتم تگړووا تعقلون؟
- ۳- طباق چي د ﴿يُسْرُونَ﴾ مَضِيًّا يَرْجِعُونَ او دغه له بديعي محسناتو څخه گڼل كېږي
- ۴- بليغه تشبيه پدې كلام كي چي: ﴿وَهُمْ لَمَّمْ جُدُّ مُخَضَّرُونَ﴾ يعني لكه لښكر په خدمت او دفاع كي
 د تشبيه ادات او تشبيه وجه يې حذف كړي نو بليغه تشبيه گرزېدلي ده.

۵- د عام پدونه وروسته له خاص څخه لکه داچي ﴿وَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ﴾ وروسته له دې قوله چي ﴿فَتَبَارَكَ كُؤُومٌ﴾ راغلی دی او فائده يې دنعمت تعظيم اود احسان تفخيم دی.

۶- دمقابلې صنعت لکه داچي ﴿لِيُذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا﴾ چي انذار او اعذار يې د مؤمنانو او كفارو لپاره راوړي ﴿وَيَحْيَى الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ يې وفرمايو او دغه خورالطيف او نرم تعبير دی.

۷- تمثيلي استعاره چي فرمايې: ﴿قَمًا عَمِلْتَ أَيُّدِيًا أَنْعَمًا﴾ چارپايان پيدا کول کېږي او جوړېږي نه خوددوی پيدا يښت يې دالله په تکوین او خلقت کي داسي مشابه کړلکه چي يو څوک په لاس کوم څيز پخپله جوړوي او د پيدا کولو لپاره يې د جوړولو لفظ استعاره راوړي چي دغه تمثيلي استعاره ده (۱).

۸- د مبالغې صيغې لکه ﴿خَصِيمٌ مُبِينٌ... الْخَلْقُ الْعَلِيمُ﴾.

۹- بله تمثيلي استعاره لکه داچي ﴿أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ دالله د قدرت چټک اغيزې له هغه منل شوي امر سره چي هيڅ ډيل پکي نه راځي مشابه کړلکه چي څه وغواړي سمدستي هغه موجودېږي هيڅ څنډه او تاخير پکي نه راځي (۲) دغه له لطيفه استعاراتو څخه يوه ده.

فائده:

علامه ابن کثير وايي هغه چي له رسول الله ﷺ څخه ثابت شوي چي د خندق په ورځ يې د عبد الله بن رواحه هغه بيتونه ويل چي: (اللهم لوللائت ما اهديتنا) او يا چي د حنين په ورځ کله چي په خپله اوښه سپور وو داسي يې ويل: (انا نبى لا كذب * انا ابن عبد المطلب) او داچي وييلي يې وو: (لما انت الا مسجدميت * ولى كمل الله مالتيت) دغه هر څه په ناڅاپي توگه او په غير قصدي ډول په شعري بڼه راغلي او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ژبه جاري شوي دي چي د اتول دالله ﷻ له دې وينا څخه معلومېږي چي ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾ سوچ پرې وکړه دغه د اهميت وړ ده (۳).

دالله تعالى په مرسته د (يس) سورت تفسير بشپړ شو.

(۱) حاشية شيخ زاده على البيضاوي ۱۴۰/۳

(۲) تلخيص البيان في مجازات القرآن للرضي ۱۹۲/۱

(۳) مختصر ابن كثير ۱۷۲/۳

د (الصافات) سورت مکي او یوسل اودوه اتیا آیتونه لري

د سورت په وړاندي

دالصافات سورت مکي اوداسلامي عقیدې د بنسټونو په هکله موضوعات راوړي چې هغه توحید، وحی او بعثت او جزاء دي دا هم دنورو مکي سورتونو په شان دایمان ستنې ټینګوي.

سورت په پیل کې دهغویرښنو خبر راوړي چې په لمانځه کې صف صف ولاړ او یادالهي اوامرو د ترسره کولو لپاره وزرونه صف صف په انتظار درېږي هغه چې ورپسې کوم لوري ته چې دالله خوښه وی بیایي، بیا د پېریانو خبر راخلي هغوی چې په ستورو ویشتل کېږي اودغه د جاهلیت دهغو افسانو تردید کوي کوم چې دوی به ویل دالله ﷻ او پېریانو ترمنځ خپلوي شته، ورپسې دبعثت او جزاء په هکله غږېږي اود مشرکانو انکار بیانوي چې دوی بیرته راپاڅېدل کله چې هډوکي وراسته او ایرې شي مستبعد ګڼي. ددې خبرې د پاکېدلپاره چې په بعثت باندې دایمان عقیده رښتوني ده د مؤمن او کافر کیسه او خبرې ترې راوړي هغه چې ددوی ترمنځ په دنیا کې کېدلې او بیا د هریوه وروستی برخه لیک چې مؤمن به په جنت کې تل ښکاري او کافر به په دوزخ کې تلپاتي وي ښیي.

په سورت کې دځیني انبیاء علیهم السلام کیسې وړاندې کېږي چې دنوح ﷺ له کیسې څخه پیلېږي بیا ابراهیم، یاسماعیل وروسته موسی او هارون بیا وروسته الیاس اولوط علیهم الصلوات والتسلیمات بیانوي او په تفصیل سره دایمان اواز موښت کیسه دحضرت ذبیح اسماعیل ﷺ په پېښه کې راوړي کوم چې حضرت ابراهیم ﷺ خوب ولیدو چې خپل زوی دې حلال او ذبح کړي او هغه په پوره باور او بشپړ اخلاص دې کار ته اقدام وکړ چې وروسته دقرباني په الله ﷻ ورته راواستاو او پدې کې دمسلمانانو لپاره سبق دی چې دأحکم الحاکمین ذات دامر لپاره باید همداسې غاړه ایښودونکي او منقادوي.

په پای کې سورت دې ټکي ته کتنه کوي چې الله تبارک وتعالی خپلوانبیانو اولیاووته په دنیا او آخرت کې مرسته ورکوي او وروستی بری دښکانوندی.

تسمیه او نومول یې:

ځکه دغه سورت ته (الصافات) وايي چې بندګانو ته دهغو پرښتو ابرارو او ملانکو اطهارو یادونه وکړي کوم چې په ملا الاعلی کې دالله له عبادته یوه شېبه هم نه وزگارېږي ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْترُونَ﴾ (الانبیاء: ۲۰) اوددوی ددندو چې ورباندې ګمارل شوي ستاینه وشي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَلَقَدْ خَلَقْنَا سَفَٔٓ١ فَارْتَجَرَتْ رَحَرًا ٢١ فَالْتَلَيْتِ ذِكْرًا ٢٢ إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ ٢٣ رَأَتْ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا رَأَتْ الْمَشْرِقِ ٢٤ إِنَّا رَبُّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِرَبِّهِ الْكَوَاكِبِ ٢٥ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ٢٦ لَا يَسْمُوعُونَ إِلَى
أَمْرٍ إِلَّا أَعْلَى وَيَقْدِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ٢٧ دُخْرًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ٢٨ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ٢٩
فَاسْتَفِينَهُمْ أَمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ٣٠ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ٣١ وَإِنَّا
ذِكْرًا لَا يَذْكُرُونَ ٣٢ وَإِنَّا رَأَوْنَاهُ يُنْسَخِرُونَ ٣٣ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ٣٤ أَوَدَا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَعَظْمًا إِنَّمَا
لَسَعُوتُونَ ٣٥ أَوَدَا رَأَوْنَا الْأَوَّلُونَ ٣٦ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ٣٧ فَأَنصَابِي زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ إِذَا هُمْ يَسْطُرُونَ ٣٨ وَقَالُوا بَنَيْنَا
هَذَا يَوْمَ الدِّينِ ٣٩ هَذَا يَوْمَ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ٤٠ أَخْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ٤١ وَفَقَوْهُمْ إِنَّهُمْ مَنصُولُونَ ٤٢ مَا لَكُمْ لَا تَنصَرُونَ ٤٣ بَلْ هُمْ أَتَمُّنَوْمُ
مَنْصُولُونَ ٤٤ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ٤٥ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ نَاثِرِينَ عَنِ الْيَمِينِ ٤٦ قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ
٤٧ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَافِينَ ٤٨ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ٤٩ فَأَنصَابَكُمْ بِأَكْمَا
عَوِينَ ٥٠ فَأَنصَابُ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ٥١ إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ٥٢ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا
اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ٥٣ وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَارِكُوا إِلَهِنَا لِشَاعِرٍ نَجْمُونِ ٥٤ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ ٥٥ إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا
الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ٥٦ وَمَا تَخْرُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ٥٧ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ٥٨ أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ٥٩ فَوَكَّهَتْ
وَهُمْ مُكْرَمُونَ ٦٠ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ٦١ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ٦٢ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ٦٣ نَبْصَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّرْبِ
لَا يَبْهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْفَرُونَ ٦٤ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ٦٥ كَأَنَّهُمْ يَبِصُّونَ مَكُونٌ ٦٦ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ٦٧ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ٦٨ يَقُولُ أَهَؤُلَاءِ لَيْسَ لَهُمْ مَعْدَبِينَ ٦٩ أَوَدَا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا
وَعَظْمًا أَوَدَا لَمَدِينُونَ ٧٠ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُقْتُلِعُونَ ٧١ فَاطْلَعُوا فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ٧٢ قَالَ نَأْلُوهُ إِنْ كِدَتْ لَتَزِيدُوا ٧٣
وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِينَ ٧٤ أَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَلِينَ ٧٥ إِلَّا مَوَازِنَ الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ٧٦ إِنَّ هَذَا لَمَوْ
الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ ٧٧ لِيُنْزِلَ هَذَا فليَعْمَلَ الْعَمِلُونَ ٧٨ الصافات: ١ - ٦١

لغتونه:

(لراحت) له زجر څخه اخیستل شوی اودیوشی شپلوته ویل کېږي هغه که په لاس وی او که بهر
ملا شپون رڼه په غږ شري اورا گرزوي (مرد) سرغړونکی (ثاف) سخت سوزونکی (واحد) همشه بلېني
(لارب) سرېښناکه بوله بله نېستی (معین) بهېدونکي چينې (غول) هغه څه چې عقل له کاره باسي ابو عبید
وویل چې د (غول) معنا عقل له مینځه وړونکی دی (کاس) دلغت پوهان هغه جام ته چې پکې شراب ښی
کېږي (کاس) وایې خوترڅو چې شراب پکې وي او کله چې له شرابو تش شي بیایې (اناء) لوبنی (پدله)
بولي (پرفون) مسته ول اوشه کولوته وایې کله چې څوک مست شي نو ورته (منزوف) وایې
تفسیر:

﴿وَالصَّمْتُ صَفًا﴾ (قسم دی پر هغو پرېښتو چې صف تړونکي دي په صف تړلوسره) الله ﷻ دغه سورت
پخپلو ځینو مخلوقاتو باندې په سوگند کولو پیل کړ ترڅو د هغوی لوړ شان او ستړی گټي ونیسي وبندي
د هغو په اوج قدر وپوهوي نو بې ددغو پرېښتو په دلو قسم وخور کوم چې صف تړونکي په لمنځونو و
یا وزيرو نو د الله د امر د څارني لپاره تیار سې منتظرې دي ابن مسعود رضی الله عنه وایې چې دا هغه پرېښتې دي چې
به آسمان کې په عبادت او ذکر کولو کې صفونه ولاړ دي او په حدیث شریف کې راځي ولي داسې صفونه
نه تری لکه پرېښتې چې بې د الله په وړاندې تری؟ موږ ورته وویل چې ای رسول الله څرنگه؟ پیغمبر صلی الله علیه و آله
و فرمایې چې لومړني صفونه بشپړوي او سم سیخ درېږي (۱) الله پاک په پرېښتو څکه سوگند اخلي چې
د هغو لوړ قدر او زیات عبادت ونیسي دوی سره له دې چې دسترخلقت اولوی شان او شوکت لرونکي دي
بیا هم د الله عبادت نه پرېږدي او داسې صف صف درېږي لکه چې مؤمنان په لمنځونو کې ولاړوي هغوی
د عزیز جبار ذات په وړاندې په خشوع او عاجزي درېږي هغه ذات چې د هغه د جلال له هیبت څلک ورته
غارې اېږدي همداسې حمله العرش اونوري پاکیزه پرېښتې درېږي ﴿فَالزَّيْرَتِ زَكْرًا﴾ (بیا په
هغو شړونکو په شپلوته سره) يعني هغه پرېښتې چې ورپسې هغه لوري ته شري او بیایې کوم ته چې د الله ﷻ
خوښه وي ﴿وَاللَّيْلَتِ ذِكْرًا﴾ (بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره) دغه د ملائکو لپاره دریم صفت دی
ترڅو د دوی د مناقبو او محاسنو ستاینه وشي يعني هغه پرېښتې چې د الله په انبیاءو اولیاءو د الله ﷻ
آیتونه سره له دې چې تسبیح، تمجید، تقدیس او تحمید کوي لولي ﴿إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ (چې بېشکه
معبود ستاسې خامخایو دی) دغه مقسم علیه دی. مقاتل وایې چې د مکې کفارو به ویل: (أَجْعَلُ الْإِلَهَةَ
الْهًا وَاحِدًا) يعني د یو معبودان بې یو جوړ کړي؟ آیاد دې گرد مخلوق لپاره یو معبود بس دی؟ نو الله ﷻ په
دغو ملائکو سره تشریقاتي قسم وکړ (۲) او بیایې د الوهیت او وحدانیت معناداسې څرگنده کړه چې

﴿رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ چې رب د آسمانونو او ځمکې دی او د هغو (شیانو) چې په مینځ د دوی
کې دی (له مخلوق تړاو موجوداتو څخه څکه وجود د دې دواړو او پدغه ښکلي ډول انتظام یې د الله په

(۱) مختصر ابن کثیر ۳/ ۱۷۴ - اخرجه مسلم

(۲) القرطبي ۱۵/ ۲۲

وجود بندي له څرگندو دلانو څخه يو دليل دی ﴿وَرَبُّ الْمَشْرِقِ﴾. ورب د مشرقونو (او مغربونو) يعني الله رب د لمر د ختيزونو او لويديزونو دی چې په ژمي او دوبي کي وي طبري وايي چې يوازي يې په مشرقونو اکتفه وکړه ځکه چې په مغربونو باندې کلام دلالت کوي (۱) او بيا وروسته له وحدانيت د الله جل جلاله له قدرت څخه د آسمانونو په ستورو د بنایسنه کولو اخبار داسي فرمايي ﴿إِنَّا رَبُّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِرَبِّهِ تَكْوِينٍ﴾ بېشکه موږ بنایسته کړی دی دغه آسمان نژدې په بنایست سره چې ستوری دي (داسي څلېږي نه به را ملغلري دي) ﴿وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَبَاطٍ مَّارِدٍ﴾ او ساتلی دی موږ دا (آسمان) په ساتني سره له هره شیطانه سرکېنه (نافرمانه) قتاده وايي چې ستوري د دريو څېزونو لپاره پيدا شوې يواځې شيطانان وربندي ويشتلی شي بل دا چې روښانه اولاره ورباندې موندل کېږي او دريم د نژدې آسمان لپاره سکلا پکې ده (۲) ابو حيان وايي چې نژدې آسمان يې ځکه ځانگړی ونوماوو چې هغه په سترگو ليدل کېږي او هغه يوازي د شيطانانو څخه د ژغورلو ځای دی (۳) ﴿لَا يَسْمَعُونَ إِلَى آلِهَا الْاَعْلَىٰ﴾ (غورږنه نيسي دغه (شيطانان) طرف (د خبرو) د هغه ټولي لويې پورته ته) يعني دوی نشي کولای چې د هغو ملکو خبرونه غورږ ونيسي کومي چې په عالم علوي کي دي، چابيا ويلي معنادا چې ددې لپاره چې غورږونه نيسي ﴿وَيَقْدِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُخْرًا﴾ او ويشتلی شي له هره لوري (د آسمانه چې دوی يې د ختلو اراده وکړي) لپاره د شړلو له اورېدلو د آسماني خبرونو طبري وايي چې (د حر) شړلو اوليري کولو ته وايي (۴)

﴿وَرَمَقَمَ عَذَابٌ وَاصِبٌ﴾ او شته دوی ته عذاب (په آخرت کي) تل تر تله پرله پسې ﴿إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ﴾ مگر غورږ نيسي هغه (شيطان) چې غوټه اچوي په يو کړت غوټه اچولو ﴿فَأَتْبَعَهُ شَهَابٌ ثَاقِتٌ﴾ پس ژر ورپسې راخطاشي لمبه (رنا) کونکي سوځونکي مفسرين کرام وايي چې سرغړونکی شيطان په يو رب د سترگو کي هغه حالات چې په ملا الاعلی کي ورباندې خبري کېږي اختطاف کوي بيارنا کونکي لمبه ورپسې راخطاشي او ور باندې ولگېږي نو بې وسوځوي قرطبي وايي چې شهاب ستوری له نو بتو ستورو څخه نه دی ځکه هغوی چې کله روان وي حرکت يې نه ليدل کېږي او د دغو شهاب ستورو حرکت له ورايه ليدل کېږي (۵) ﴿فَأَسْفَيْنَهُمْ﴾ پس وپوښته نه دغه مشرکان (ای محمده! چې دوی له بعثه منکر دي) ﴿أَمْ أَشَدُّ حَتْمًا أَمْ مِّنْ حَلْقًا﴾ (چې آبادوی سخت دي له جهته د پيدا يېسنه که هغه څوک چې موږ پيدا کړي دي) يعني آبادوی غټ زورور او قوي دی که دغه آسمانونه، ځمکي

(۱) القرطبي ۲۴/۱۵

(۲) القرطبي ۲۴/۱۵

(۳) البحر المحيط ۳۵۲/۷

(۴) القرطبي ۲۷/۲۳

(۵) القرطبي ۲۷/۱۵

او تر مينځ ددوي له پرېستو او عجيبه غريبه مخلوقاتو څخه ﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ﴾ بېشکه موږ ددوي پيدا کړي دي له سريښناکي ختي څخه (يعني نرمه سريښناکه چي قوت او ټينگښت پکي نه وي طينې وايي چي سريښناکه يې ځکه وبلله چي دغه په اوبو لږلي خټه ده کوم چي بني آدم له خاورو نه اوبو پيدا شوي دوه نور عنصرونه يې اور او هوا دي هوکله چي خاوره له اوبو سره گډه شي سريښناکه وگرزي (۱) مقصد له دې آيت شريف څخه دانسان په اعاده او بعث باندې برهان راوړل دي (هغه ذات چي انسان يې له عدم څخه پيدا کړي پدي هم قدر دی چي اجسام وروسته له فنا سرته راژوندي او وپنځون

﴿كُلٌّ عَجِزٌ وَتَسْخَرُونَ﴾ بلکه ته تعجب کوي (ددوي په تکذيب او انکار) حال داچي دوي به ټاپوري (مسخرې کوي ابو السعود وايي معنا داچي ته دالله په قدرت چي داسي ستر مخلوقات يې پيدا کړي تعجب کوي چي دوي څرنگه له دې سره سره له بعث څخه انکار کوي خودوي بيا ستا پر تعجب

او دبعث په هکله ټينگار باندې مسخرې کوي (۲) ﴿وَأَنذَرُوكُمُ لَا يَذْكُرُونَ﴾ او هر کله چي وپوهول شي دوي

نه پوهېږي (پند نه اخلي سوچ پکي نه وي) ﴿وَأَنذَرُوكُمُ لَا يَذْكُرُونَ﴾ او هر کله چي وويني دوي کوم نښه دليل (د قدرت معجزه) نو پرې مسخرې کوي (يعني کله چي دوي کومه څرگنده معجزه اوبښه وويني چي ستا په رښتولي دلالت کوي لکه د سپوږمۍ توتې کېدل او يادونو او د برو خبري کول نو دوي

پرې مسخرې کوي يا نور هم داستهزآ او ملنډولپاره رابولي ﴿وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ﴾ او وايي (منکران) چي نه دي دا (چي موږ وليد) مگر ښکاره کوډي دي، په البحر المحيط کي وايي چي په (هذا)

سره اشاره هغو معجزاتو ته ده کوم چي در رسول الله ﷺ په لاس ښکاره شوي دي (۳) ﴿أَوَدَا مِنَّا وَكَأَنَّا

وَعَظْمًا إِنَّمَا لَنُؤْثِقُونَ﴾ او وايي (منکران) آيا هر کله چي مړه شو او خاوري (او وراسته) هډوکي آيا موږ به

خامخا بيا ژوندي راپاخول کېږو؟ استفهام دانکار او استهزآ لپاره دی ﴿أَوَمَا نَأْتِيَا الْأَوَّلُونَ﴾ که پلرونه

رومېني زموږ (هم راژوندي کېږي؟) زمخشري وايي معنا دا چي زموږ پلرونه به هم راژوندي کېږي؟ دغه په استبعاد کي نور زياتوالي دی يعني هغوی خودېر رومي وو د هغوی راپاخېدل

دېر مستبعد او خورابطل دی ﴿قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ﴾ ووايه (ای محمده دوي ته) هو (ټول راژوندي

کېږي) حال داچي تاسي به دليل هم يې! ﴿فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ﴾ پس بېشکه همدا خبره ده چي دغه

قيامت يوه چغه ده کله چي اسرافيل عليه السلام په شپېلۍ کي بو کړي ترڅو خلک له قبرونو راپاخېږي ﴿فَإِذَا

هُمْ يَبْطَرُونَ﴾ پس ناڅاپه دوي به کوري (يو بل ته) چي څه را کېږي؟ قرطبي وايي چي (زجرة) معنا (صيحة) او هغه دوهمه شپېلۍ ده ځکه يې (زجرة) بولي چي مقصود پکي زجر دی لکه چي داوښانو او

(۱) الطبري ۲۳/۲۷

(۲) ابو السعود ۴/۲۲۲

(۳) البحر المحيط ۲/۳۵۵

تسو دشر لو په وخت کي کومه کلمه (۱) په کارهزي وروسته له دې الله نبارک و تعالى ددوی حسرت او
 دامت کله چي د قیامت کړاوونه وويني داسي بيانوي ﴿وَقَالُوا يَوَيْسًا هَذَا يَوْمُ الَّذِي﴾ او وايي به (منکران)
 ی خرابي ده موږ ته (نو وايي به ملائکي دوی ته) دا خو هغه د جزاء ورځ ده، ملائکي به دغه ددوی د توبیخ
 و تفریع لپاره ووايي ﴿هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾ دا همغه ورځ د فیصلې ده هغه ورځ چي
 دی تاسي چي پدې باندي به مونسبت د دروغو کاوو، بیضاوي وايي چي مراد له فصل څخه فضا ده
 وده چي په دې ورځ کي به نېکان اوبدان سره بېلېږي (۲) ﴿أَخْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَرْوَجَهُمْ﴾ (الله به ملائکو ته
 و فرمايي چي) راټول کړئ تاسي هغه کسان چي ظلم یې کړی وو (په ځانونو او کافران شوې وو)
 و کفراني) بنځي ددوی يعني ظالمان او ددوی هم مثله راټول کړئ لکه هر انسان له خپله ساري سره
 قرطبي وايي معنادا چي زاني له زاني سره، شرابي له شرابي او غل له غله سره (۳) او همداسي په بل
 روایت کي ابن عباس رضي الله عنهما وايي معنادا چي: ظالمان او د هغوی کافراني بنځي راټولي کړئ
 او همداسي بیا په بل روایت کي ابن عباس هم له ازواجو څخه امثال اوسیا لان اخلي (۴) ﴿وَمَا كَانُوا بِعِبْدِ
 رَبِّ دُونِ اللَّهِ﴾ او هغه چي وو دوی چي عبادت به یې کاوو بې له الله، لکه بتان او نور معبودان ترڅو ددوی
 حسرت او خجالت یو په دوه شي ﴿فَأَعْدَوْهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ﴾ پس برابر کړي دوی د دوزخ لاري ته او دوزخ
 ته یې ورسوي، په دې لفظ کي چي: (أعدوهم) تهکم او ملندي دي کله چي دوی په دنیا کي سمه لاره ونه
 موندله نو په آخرت کي دي د دوزخ لاره ومومي ﴿وَقَفُّوهُمْ إِنْهُمْ مَسْئُولُونَ﴾ او ودری دوی (په دغه لاره
 کي) بېشکه دوی پوښتېدلی شي يعني ترې ددوی دا قوالو افعالو پوښتنه کېږي او بیا ورته د توبیخ
 اوتکوني په توگه ویل کېږي ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنصَرُونَ﴾ څه مانع دی تاسي ته چي یوله بله سره مرسته نه کوی
 (۵) چي هریو ستاسي مرستي ته محتاج یاست. مفسرین کرام وايي چي دغه دا بوجهل هغي ویناته اشاره
 ده چي د بدر په ورځ یې ویل: ﴿عَمَّ حَمِيعٌ مُنْصِرٌ﴾ (الفر ۴۴) (۵) اود (تنصرون) اصل تنصرون
 وو له دوو تورو څخه یې یو د تخفیف لپاره حذف کړی دی ﴿بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُنْتَلَبُونَ﴾ بلکه دوی نن ورځ
 پخپله خپل ځانونه تسلیموي (که عابدان دي که معبودان دیو بل له مرستي رسولو څخه ټول عاجز دي)
 ﴿وَقُلْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ او مخ به وگرزوي ځيني ددوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه
 به کوي (په ملامتي او شخړه سره). ابوالسعود وايي چي ددوی پوښتنه به دشخړي، توبیخ او مجادلې

(۱) القرطبي ۷۲/۱۵

(۲) البيضاوي ۱۳۸/۲

(۳) تفسير القرطبي چي له عمر بن الخطاب څخه یې راوړی

(۴) دادواړه روایتونه البحر المحيط راوړي ۲۵۲/۷

(۵) القرطبي ۷۴/۱۵

وي (۱) ﴿قَالُوا إِنَّمَا كُنْتُمْ تَدْعُونَنَا إِلَى الْيَمِينِ﴾ وبه وايي (کشان مشرانوته) چي بېشکه تاسي وي تاسي به دنيا کي) چي راتلی به مورته له جانبه دقسم (يزور او قوت) يعني تابعان به متبوعانوته ووايي چي تاسو وي مورته به موباطل بنایسته کاو او دهدايت دلاری له پلوي کولو به موراگرزولو (۲) طبری وي چي معناداتاسي به وي چي ددين او حق له بابه به راتلی او موربه موغولو لوتبرابستلو بدي چي (يمين) د عربوپه کلام کي خواک او قوت ته وايي چا بيا ويلي چي ددي معنادا چي تاسو به دوسوس له لاري مورته راتلی هغه چي غالباً په پته ترسره کېږي (۲) ﴿قَالُوا نَلْزَمُكَ كُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ وبه وايي (بعد متبوعانوته نه ده داسي) بلکه نه وي تاسي پخپله ايمان راوړونکي. ابن کثير وايي: معنادا چي داسي نه ده لکه تاسي گمان کوي بلکه ستاسي زړونو ايمان نه مانو او کفر، عصيان يې خوښ وو (۳) ﴿وَمَا كُنَّا عَنْكُمْ فِي شُغْلٍ﴾ اونه وومورته پر تاسي باندي هيڅ زور نسلط چي تاسي دخان پلويان کرو ﴿وَمَا كُنْتُمْ قَوْمًا طَائِفِينَ﴾ بلکه وي تاسي يوقوم سرکښه (له حده ونونکي، په تاسي کي طغيان او فجوړ او د عصيان لپاره استعداد وو ځکه تاسي زمور پلوي وکړه ﴿فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا﴾ پس نښه شو، پرمور (تولو) خبره درب زمور (چي د عذاب وعيد وو) ﴿إِنَّا لَدَاقِقُونَ﴾ بېشکه مور خامخا ځکونکي يو (د عذاب) ﴿فَاعْوِثْكُمْ إِنَّا كَأَعْيُنٍ﴾ (پس مور گمراه کړي تاسي بېشکه (لکه) چي مور گمراهان وو) يعني مور تاسو ته باطل بنایسته کړ او سرغړوني ته موراوبللی ځکه مور په گمراهي او سرغړونه کي ووبيا الله ددوی د حال اخبار داسي فرمايې: ﴿فَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ پس بېشکه چي دوی تر ورځ په عذاب کي سره شريکان دي (لکه چي په سرکښي او طغيان کي هم په دنيا کي سره شريکان وولکه چي الله فرمايې: ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ أَلِیَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ (الزخرف ۳۹) ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ﴾ بېشکه مور هم داسي (لکه چي له دوی سره موو کړل) کولو له تولو مجرمونو سره او الله يې سبب داسي څرگندوي چي: ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ﴾ بېشکه دوی ووکله چي وبه ويل شو دوی ته چي نشته بل برحق معبود هيڅوک مگر يوازي الله دی نو تکبر به يې کاوو ﴿وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَرَكُومَ إِلَهَ الْهِنَا إِلَٰهَ الْشَّاعِرِ نَحْنُ﴾ او وايي (دغه منکران) چي آيا بېشکه مور خامخا پرېښودونکي يو د خیر خداي نولياريه ديولېوني شاعر (چي پردې کلمه باندې به يې رسول الله ﷺ قصد کاوو، الله ددوی به برديد کي فرمايې: ﴿نَلْجَأُ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (نه ده داسي) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دين)

(۱) ابوالسعود ۴/۲۲۸

(۲) داوينا ابن کثير له سدي څخه را نقل کړي او څرگنده ده.

(۳) دغه معنایي الظلال راوړي ښه باريکه معناده خود لغت له پلوه مرستندوی نلري.

(۴) مختصر ابن کثير ۳/۱۷۷

سره ورښتونى بولى (محمد) ټول پخواني رسولان) يعنې محمد ﷺ خو توحيد او اسلام راوړى چې هغه
 ښځې ښکاره برخه دي اولکه چې نورو پيغمبرانو څه راوړي وو داهم دغسي دي ابوحيان وايي چې
 مشرک نودود حداثيت اورسالت انکار يوځای وکړ او بيا يې دغه وينا هم پخپل کلام کې گډه کړه چې لېونى
 شاعر دى ځکه شاعر خودومره فهم او خبراكت لري چې ښايسته معناگانې وپيې او د غوره
 کلماتو او جملو په قالب کې يې توى کړي او کوم چې لېونى وي هغه بيا پخپل کلام کې گډي وډي
 او چتيا ت وايي (۱) ﴿إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ﴾ بېشکه چې تاسي خامخا څکونکي ياست د عذاب
 درد نکه ﴿وَمَا تُحْزَنُونَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ او جزابه نه درکوله کېږي مگر په قدر د (هغه) عمل چې تاسي
 به کوو (په دنيا کې صاوي وايي داله دې امله چې د شر جزاء فقط دهغه په اندازه وي او د خير جزا څو چنده
 ورکول کېږي (۲) کله چې يې د کفارو يوڅه حال او عذاب ياد کړ ورسې دمؤمنانو څه احوال او نعمتونه
 راخلي او همدغه د قرآن کریم تگلاره ده چې د دواړو ډلو تر مينځ موازنه وساتي او تر غصب له تر هيڅ سره
 يوځای راوړي فرمايې: ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ مگر هغه بندگان د الله چې مخلصين (موحدين) دي
 دغه استثنا منقطع ده دغه کسان به عذاب ونه ويني اونه به په حساب کې ورسره مناقشه وکړي شي
 بلکه الله به يې له گناهونو څخه ورتبرشي او نېکي به يې په لسه آن تر اوو و سوو پوري جزا ورکړي او بيا يې
 جزا داسي بيانوي ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ﴾ دغه (مخلصين چې دي) شته دوى ته روزي معلومه، په جنت
 کې سببگه لکه چې الله فرمايې: ﴿وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾ (مریم ۲۲) ابو السعود وايي چې
 د معلوم معنا دا چې خصائص او ځانگړتياوي به يې معلوم وي منظر به يې حسين خوند به يې لذت، بوى
 به يې ښکلى وي (۳) او بيا د روزي تفسير هسي فرمايې ﴿فَوَإِنَّ لَهُمْ مَكْرُمًا﴾ رنگارنگ مېوې او دوى ته
 به عزت ورکړى شوى وي؛ فواکه يې ځکه ځانگړي ياد کړل چې په جنت کې چې هرڅه خوړل کېږي هغوى
 به دفاکهي او تلذذ لپاره وي ﴿فِي جَنَّاتٍ الْيَعِينِ﴾ په جنتونو و دانوله نعمتونو کې ﴿عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ﴾
 (ناست به وي) په تختونو سره مخامخ) يعنې دوى به په ښايسته تختونو ناست وي چې له ملغلرو،
 يا قوتو څخه به جوړ وي بل مزيت يې دادى چې دغه تختونه به هرڅنگه چې دوى غواړي هغسي څرخي
 او راگرزي. مجاهد وايي د (متقابلين) معنا دا چې يوبه د بل شاته نه گوري اوله محبت څخه به ټول سره
 مخامخ يو د بل له ليدلو خوشحالېږي (۴) ﴿يُطَافُ عَنْهُمْ بَغَائِرَ مِّنْ مَّعِينٍ﴾ گرزولى به شي پردوى (له طرفه
 د جنتي ساقيانو) له جامونو د صافو شرابو د چينو (بهدونکي) د جنت، کله چې يې د خوراک ذکر و فرمايو
 ورسې يې د شرابو يادونه وکړه چې د جنت خدمتگاران به د جنتي شرابوله ويا لږ څخه ډک جامونه
 جنتيانو ته وړاندي کوي. صاوي وايي چې د جنت شراب يې په (معين) ځکه و ستايل چې هغه لکه اوبه

(۱) البحر المحیط ۲/۳۵۷

(۲) حاشية الصاوي على الجلالين ۳/۳۲۷

(۳) تفسير أبى السعود ۴/۲۲۸

(۴) القرطبي ۱۵/۷۷

بهدونکي دي (۱) او ابن عباس رضي الله عنه وايي هر خای چي په قرآن کریم کي د (کاس) یادونه راغلي معنی
 شراب او معین بهدونکي (۲) ﴿بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ﴾ تک سپین خوند وړکونکي لپاره دځبونکو
 حسن رضي الله عنه وايي چي د جنت شراب ترشیدولایات سپین دي ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْفَوْنَ﴾ نه
 وي په دغو (شرابو) کي څه علت آفت اونه به وي دوی له هغو (شرابو) څخه مست بهخوډه (لکه چي
 د دنیا شراب په دې مفسدودک دي. ابن کثیر وايي. الله تعالی د جنت شراب له هغو څیزونو څخه پاکې
 کړي دي کوم آفتونه چي د دنیا په شرابو کي وي لکه (د سردروندوالی، د گېډي درد اود عقل بول د جنت
 شراب خوندیې لکه رنگ ښکلی او پاکیزه دی له (غول) څخه مراد ابن عباس د سردرد اخیستنې درد
 او قتاده وايي چي د سرو گېډي درد ته (غول) وايي دغه د جنت د شرابو خورابنايسته ښکلي اوصاف دي
 چي خوندیې د شرابو او آفتونو فسادونه پکي نه وي نه مستي پکي شته چي د سردروندوالی پېښوي، نه
 بهخوډي او بهوښي لري چي سړی له خوندونو څخه محروموي لکه چي په دنيوي شرابو کي موندل کړي
 ﴿وَعِنْدَهُمْ قَصْرِاتُ الطَّرَفِ﴾ (او وي به په نزد د دوی کي حوري تیتي لرونکي دسترگو) يعني دوی نه به
 هغه عفيفي حیانا کي حوري وي چي یوازي خپلو مېرونو ته به گوري بل چاته به له حیا او عفته نه گوري
 ابن عباس رضي الله عنه وايي چي ﴿قَصْرِاتُ الطَّرَفِ﴾ معنادا چي داسي عفيفي چي له خپلو مېرونو بغیر بل چاته نه
 گوري (۳) ﴿عَيْنٌ﴾ (غتي سترگي) يعني دوی له عفت سره سره د ښکلو سترگو خاونداني هم وي طبري
 وايي: معنادا چي د غتو سترگو خاونداني به وي چي حسن او جمال به هم لري اوداهفته وايي چي
 خورابنايسته غتي سترگي لري (۴) ﴿كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ﴾ (گواکي دوی هگی دي پتي ساتلي شوي)
 يعني لکه چي دوی په صدف کي پتي ملغلري دي دغه وينا ابن عباس کړي اود الله جل جلاله په دې قول یې
 استشهاد کړی دی چي ﴿وَحُورٌ عَيْنٌ كَأَمْثَلِ اللَّوْزِ الْمَكْنُونِ﴾ (الواقعة ۲۲-۲۳) (۵) او حسن رضي الله عنه وايي چي
 د (مکنون) معنادا چي لاس به نه وي ورورل شوی او غرض دا چي دی به له دغه وتلي جمال سره سره داسي
 خوندي ساتلي شوي وي لکه چي ملغلري په صدف کي سره له نرموالي، لطف او ښکلا ﴿كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ
 مَّكْنُونٌ﴾ يعني چي نه لاس ورغزېدلی اونه هم سترگو لیدلي دي او عرب ښځه له هگی سره تشبیه کوي
 اود شبه وجه یې صفایي او سپین والی بولي. ابو حیان وايي الله تعالی په دغه آیتونو کي لومړی دروزي
 یادونه وکړه او دا هغه څه دي چي انسان ورباندي تلذذ اخلي دوهم یې اکرام وفرمایيل هغه چي نفوس
 ورباندي خوند اخلي بیایې دمحل یادونه وکړه چي جنات النعیم دي بیایې د اجتماع او مینې د لذت

(۱) حاشية الصاوي ۳/ ۲۳۷

(۲) تفسير الطبري ۲۳/ ۳۴

(۳) مختصر ابن کثير ۳/ ۱۷۹

(۴) تفسير الطبري ۲۳/ ۳۲

(۵) القرطبي ۱۵/ ۸۷

ذکر و کړ چې ﴿عَلَىٰ شُرَرٍ مُّقْتَلِينَ﴾ یې یاد کړ چې د خوښي او الفت د بشپړاوي لپاره وي ورپسې یې د مشروب چې ښایسته سپین خوند وړ شراب پداسې حال کې چې د جنت ساقیان به یې ورته وړاندې کوي پخپله به یې نه رااخلي اوله دې نه وروسته یې په جسدې لذت ختم کړ هغه چې تر ګردولذتونو او وچت او هغه په مېرمنو باندې خوند اخیستل دی (۱) ورپسې الله ﷻ د هغه څه اخبار فرمایې کوم چې جنتیان د خوښي مجالس په شرابي دسترخوانونو جوړوي او یوله بله سره به خبرې اترې کوي الله وایې. ﴿فَأَنقَلَتْ عَنْهُمْ عَلَىٰ بَعْضِ بَنَاتِ لُؤْلُؤٍ﴾ پس مخ به وګرزوي ځینې ددې جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چې پوښتنه به سره کوي یوله بله (له احوالو د دنیا چې دغه نعمتونه ګوره دغه دایمان ثمره ده) ﴿قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ﴾ نو ښه وایې یو ویونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو مالره یو اندیوال (منکر له بعثه) ﴿يَقُولُ أَهْلَكَ لِسَٰنَ الْمُصَدِّقِينَ﴾ چې ویل یې (ماته) آیا بېشکه ته چې یې له باور کونکو یې (په بعث بعد الموت) ﴿أَهْلًا مِنَّا وَكُنَّا مُرَابًا وَعَظْمًا أَهْلًا لَمَدِينُونَ﴾ آیا هر کله چې موږ مړه شو او موږ خاوري شو او هډوکي آیا بېشکه موږ ته به خامخ جزا را کړی شي؟ (دغه به یې د تعجب، تکذیب او استبعاد په توګه ویل) ﴿قَالَ هَلْ أَشْتَرُ مُظْلِمُونَ﴾ (بیا وایې آیا تاسې کتونکي یی؟) یعنې دغه مؤمن نورو جنتي وروڼو ته وایې آیا تاسې په دوزخ کې د دغه ملګري حال ګوری؟ الله تعالیٰ فرمایې: ﴿فَأُطْلِعَ قَرْنَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ﴾ پس و به ګوري دغه (فائل) پس و به ویني هغه (منکر ملګری) په مینځ د دوزخ کې (هله چې د اور لمبې به پورته کېږي) ﴿قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدْتَ لَتُرْدِينَ﴾ و به وایې (قائل منکر ته د ملا متیا لپاره) په الله قسم دی چې نژدې وي ته چې د دوزخ په کنده کې مې وغورځوي ﴿وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ﴾ که د الله انعام (فضل) درب زمانه وای خامخاوم به زه له حاضر کړی شویو (دوزخ ته سره له تا) یعنې که الله ﷻ ماته په ایمان ثبات نه وای رابښلی نوله تاسره به په دې دوزخ کې حاضر کړی شوی وم ورپسې به د غسې استهزاء ورباندې کوي لکه چې هغه پرده باندې په دنیا کې کوله ﴿أَفَمَا نَحْنُ بِمَبْتَلِينَ إِلَّا مَوْتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ آیا پس نه یو موږ مړه کېدونکي؟ (ته اوس هم په هغه عقیدې یی چې نه به مړو) مګر هغه مرګ زموږ رومبني (په دنیا کې) اونه یو موږ په عذاب کې شوی؟ دغه ته اسلوب ساخروایې چې له ده کافر ملګري څخه به د تشفي په ډول پوښتي او بیا ت حدیث په نعمت داسې څرګندوي چې ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ بېشکه چې دغه (ابدي خوند وړ حیات) خامخا په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی ﴿لِيُثِلَ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَمِلُونَ﴾ خاص لپاره ددې (نعمتونو) پس ښایې چې عمل وکړي عمل کونکي. مفسرین کرام وایې چې په دغو آیتونو کې دهغو دوو شریکانو کیسې ته اشاره شوي کوم چې اته زره درهمه یې درلودل یوه د دنیا په کار وبار او تجارت کې چندان چورت نه واهو او د نیوي چارو ته یې زیاته پاملرنه نه کوله او هغه بل د مال په

ڊبرولو کي ڀومڻ ڊوب وڙ نوله خيله شريڪه ڇڻه ببل شو ڇڪه هغه دنيا بي ڪاروبار ته ڊبره ملانه نٿيون
 اهر ڪلهه چي به دغه گهندو شريڪ يو ڇڙ رانيول لکه سرائ، مينڇه اوباغ نوبه بي دوهم ملگري ته
 وڙاندي وڙاندي ڪاوو اوفخر به بي ڪاوو چي زماخومره مال زيات دي اوچي مؤمن به دغه واورس
 هغومره به بي دلته ڇڻه په لاره کي صدقه او خيرات ور ڪاوو ترخوپه جنت کي مانه رانسي اوچي
 ملگري به بي ورسره وليدل ورته ويل به بي په مال دولت دي ڇه وڪرل؟ هغه به ورته ويل هغه مي دلته به
 لار کي خيرات ڪر نه هغه به پسي خندل او ملندي به بي وڙباندي وهلي چي آيات له صدقه ور ڪونکي ڇه
 بي؟ انوددو دغه حال الله په خپل سببڄلي ڪتاب کي بيان ڪر^(۱)

بلاغت:

پدي ٿيئون کي چي ديديع اوبين کومي بنڪلاوي شته لنديزيبي دادی.

- ۱- د طباق صنعت چي ﴿بَلْ عَجَنْتَ وَنَحَرُونَ﴾ ڇڪه سخریه د تعجب په مقابل کي راغلي ده
- ۲- تاكيد په (ان) او (لام) سره چي پدي ڪلام کي دي ﴿إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ دغه ڪلام هلته تقاضا او غوڻسته
 ده چي مخاطب منگروي.
- ۳- تهڪمي اسلوب چي فرمايبي ﴿فَأَمْدُوهُمْ إِنَّ صِرَاطَ الْحَيِّمِ﴾ دلته هدايت د تهڪم او استهزاء لپاره راوړل
 شوي ڇڪه هدايت خو جنت ته وي دوزخ ته نه وي
- ۴- ابجاز بال حذف چي پدي ڪلام کي دي ﴿إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ يعني تاسو وواياست (لا اله الا
 الله) خودغه حذف شوي دي ڇڪه چي ڪلام سياق ورياندي دلالت ڪوي
- ۵- د التفات صنعت چي له غيبت ڇڻه خطاب ته راغلي لکه ﴿إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ﴾ اصل
 خوداسي ووچي (انهم) خودغه التفات بي دزياتي تقبيح او شناعت لپاره راوړل.
- ۶- ڪنايه چي پدي ڪلام کي شته ﴿فَصِرَتْ الظُّرُفُ عَيْنٌ﴾ پدي باندي بي له حور العين ڇڻه ڪنډه راوړه
 ڇڪه هغوي عفيفي دي له خپلو مېړنو پرته بل هيچ نه نه گوري
- ۷- مرسله تشبيهه او مجمله لکه ﴿كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكُونٌ﴾ چي راغلي دي دلته بي د شبه وجه حذف ڪري
 نومجمله گرځېدلي ده.
- ۸- دفواصلو مراعات ڪول چي له بديعي محسناتو ڇڻه ګڼل ڪېږي لکه ﴿طِينًا لَا يَرِيحُ، شِهَابًا ثَائِفًا، عَذَابٌ
 وَاصِبٌ﴾ تر آخره پوري چي ٽول يوه ول راغلي دي

(۱) الطري ۲۳، ۳۸ مختصر ابن ڪثير ۱۸۷/۲ هلته د ڪسي تفصيل شته

الله تعالى فرمايې:

﴿ذَلِكَ خَيْرٌ تُرْلا أَمْ شَحَرَةُ الرِّقْمِ﴾ ۱۲ ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ﴾ ۱۳ ﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾ ۱۴ ﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ ۱۵ ﴿فَأَنَّهُمْ لَا يَكُونُ مِنْهَا مَصْرُوتُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ﴾ ۱۶ ﴿ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حِمِيمٍ﴾ ۱۷ ﴿ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ﴾ ۱۸ ﴿إِنَّهُمْ أَلْعَا ءَابَاءَ مُرْسِلِينَ﴾ ۱۹ ﴿فَهُمْ عَلَى مَا نَزَّاهُمْ يَهْرَعُونَ﴾ ۲۰ ﴿وَلَقَدْ صَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ۲۱ ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ﴾ ۲۲ ﴿فَاطْرَكَّ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُؤَدِّرِينَ﴾ ۲۳ ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ ۲۴ ﴿وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحَ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ﴾ ۲۵ ﴿وَنَحْنُ وَأَهْلُهُ مِنْ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ﴾ ۲۶ ﴿وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ مِنْ آبَائِهِ﴾ ۲۷ ﴿وَنَزَّاهُ عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ ۲۸ ﴿سَلَّمَ عَلَى نُوْحٍ فِي الْعَالَمِينَ﴾ ۲۹ ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُخْلَصِينَ﴾ ۳۰ ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ ۳۱ ﴿ثُمَّ أَمْرَقْنَا الْآخِرِينَ﴾ ۳۲ ﴿وَأَتَتْ مِنْ شَيْعَنِهِ لِإِبْرَاهِيمَ﴾ ۳۳ ﴿إِذْ حَاةَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ ۳۴ ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ﴾ ۳۵ ﴿أَبْغَا ءَالِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ﴾ ۳۶ ﴿فَمَا طُغْرَ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ۳۷ ﴿فَطَرَّ نَظْرَهُ فِي الثُّمُورِ﴾ ۳۸ ﴿فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ﴾ ۳۹ ﴿فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ﴾ ۴۰ ﴿فَرَاغَ إِلَى ءَالِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ﴾ ۴۱ ﴿مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ﴾ ۴۲ ﴿فَرَاغَ عَلَيْهِمْ صَرْبًا بِالْيَمِينِ﴾ ۴۳ ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَرِفُونَ﴾ ۴۴ ﴿قَالَ اتَّعْبُدُوا مَا تَنْجُوا﴾ ۴۵ ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ ۴۶ ﴿قَالُوا أَبْنَاؤُا لَهُ نُبْتَاقَالْفُؤُ فِي الْجَحِيمِ﴾ ۴۷ ﴿فَارَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ﴾ ۴۸ ﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِي﴾ ۴۹ ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ۵۰ ﴿فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ﴾ ۵۱ ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَتَّى إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْكُرُ فَاظْطَرَّ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَتَأْتِي أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ ۵۲ ﴿فَتَنَّا أَتْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ ۵۳ ﴿وَنَدَيْنَاهُ أَنْ يَتَّبِعْهُ﴾ ۵۴ ﴿قَدْ صَدَّقْتَ الرُّبَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُخْسِنِينَ﴾ ۵۵ ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْبَاسُ﴾ ۵۶ ﴿وَدَبْنَاهُ بِدَبْعٍ عَظِيمٍ﴾ ۵۷ ﴿وَنَزَّاهُ عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ ۵۸ ﴿سَلَّمَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ﴾ ۵۹ ﴿كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُخْسِنِينَ﴾ ۶۰ ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ ۶۱ ﴿وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ۶۲ ﴿وَنَزَّاهُ عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ وَمِنْ دُرِّيَّتِهِمَا مُخْسِنٌ﴾

وَمَا لِي لِنَفْسِيهِ مُبِيتٌ ﴿۱۱۳﴾ الصفات: ۶۱ - ۱۱۳

مناسبت:

کله چي الله تعالى هغه څه چي د ابرار و لپاره يې په دار النعيم کي تير کړي و و بيان کړل و و پسي دهغه څه يادونه کوي کوم چي د اشرار و لپاره يې په جحيم کي چمتو کړي دي ترڅو د دواړو ډلو تر مينځ فرق او بيلتون وشي و و پسي دنوح عليه السلام کيسه او بياد ابراهيم عليه السلام کيسه راوړي او هغه څه چي پدې کيسو کي پندونه او عبرتونه دي لپاره دهغه چاچي و و رباندي پند اخلي بيانوي لغتونه:

(برلا) مېلمستيا هغه چي دمېلمنو په وياړله خوراک څښاک او نور اکرام څخه تيارېږي (طنعها) مېوه دهغو څکه يې طلع بولي چي رادبره کېږي (لشوبا) له شب څخه اخيستل شوی او ګډ مخلوط ته وايي

(بهرعون) مندي وهي فرآه وايې چي (اهراع) هغه مندي ته وايې چي لړزېدل ورسره وي او مېر دوايې چي (مهرع) هغه څوک دی چي چاپسي رااخيستی او مندي وهي لکه چي وايې: (فلان يهرع الى النار) معنادا چي فلانی ديځني له لاسه اورته مندي وروي (۱) (شعة) ملگري او مرستندويان دهغه او هغه کس چي دده په پله روان وي (الکا) دروغ او باطل (سقيم) ناروغ او رنځور (راع) په يو څېز باندې مېلان کول دي

تفسير:

﴿أَذَلَّكَ خَيْرٌ ثَرًّا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ﴾ آيادغه (جنتي نعمتونه) غوره دي له جهته دمېلمستيا (جنتيانوته) که ونه دزقوم (غوره ده دوزخيانوته؟ کوم يو بهتر دی؟ مېوي، خوراگونه او فواکه د جنتيانو لپاره دي زقوم د دوزخيانو خواړه دي مقصد له دې څخه د کفارو توبيخ دی ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ﴾ بېشکه موږ گرزولي ده دغه ونه فتنه (عذاب) لپاره د ظالمانو (گمراهانو مفسرين کرام وايې کله چي کفارو دزقوم دوني واورېدل نو يې وويل چي څرنگه ونه په اورکي کېدای شي؟ اورڅو ونه سوځوي او ابو جهل به خپلو ملگرو ته ويل چي آياتاسو پوهېږي چي زقوم څه شی دی؟ هغه کوچ (مسکه) او خرما دي اوبيا به يې هغه راوغوښتل او ملگرو ته به يې ويل (راځئ چي زقوم سره وخورو!) دا هغه څه دي چي محمد ﷺ مېر وړباندې وېروي (۲) ﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾ بېشکه چي دا ونه ده چي راووزي په بېخ د دوزخ کي (اوبيا بڼا خونه کوي) ﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ وېرې دهغې گواکي د شيطانانو سرونه دي (په زيات قباحه او کراهيت کي. ابن کثير وايې چي د شيطانانو له سرونو سره يې مشابهه کړل که څه هم مخاطبينوته هغه معلوم نه دی ځکه چي په زړونو کي دې باور استقرار موندلی چي شيطانان خوراقيع منظر درلودونکي دي (۳) ﴿فَأَنَّهُمْ لَا يَكُونُ مِنْهَا قَائِلُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ﴾ پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي دي له هغه (زقوم) څخه پس دک کونکي به وي له هغه (زقوم) څخه دنسونو خپلو (له جهته ده بري لويې) دغه ددوی پرځای د جنتيانو د خوړوفاکھو خواړه اوفاکھه ده په حديث شريف کي راځي که چېرې يو څو څکی دزقوم د دنيا په سيندونو کي ولوېرې د ځمکني او سېدونکو ژوند به تريخ کړي نو دهغه به څه حل وي چي همدايې خواړه وي؟ (۴) ﴿ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَّابًا مِّنْ حَمِيمٍ﴾ (بيا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه دزقوم) خامخا گډول به وي له اوبوايشول شوي څخه) يعنې کله چي دوی ماره شي او تنده وړباندې غلبه وکړي نوبه يې خواړه په ايشېدلو او بو وروړل شي ترڅو چي دزقوم تريخوالی او ايشېدلی اوبه سره يوځای وروځنېدل شي او دغه ددوی د عذاب سخت والی دی ﴿ثُمَّ إِنَّ مَرَجَهُمْ لِآلِ الْجَحِيمِ﴾ بيا بېشکه ورتله ددوی به خامخا ډېری دا ورته وي. مقاتل وايې چي حميم له جحيم څخه وتلی دی دوی به حميم ته بېول

(۱) القرطبي ۸۸/۱۵

(۲) تفسير الطبري ۴۷۲۳

(۳) مختصر ابن کثير ۳/۸۲

(۴) أخرجه الترمذي وقال حديث حسن صحيح.

کري جي هلته خٺاک وکري بيابه بيرته جحيم ته راوستل کپري او ابو السعد واپي زقوم او حميم روز خي نوم بلمستيا ده چي تر ورتو تلو له مخه به ورته وړاندي کپري (۱) ﴿إِنَّهُمْ أَلَفُوا آيَاتَهُمْ مَّكَالِينَ﴾
 شڪه چي دوی موندلي دي پلرونه خپل گمراهان ﴿فَهُمْ عَلَىٰ مَآثِرِهِم بِهَرَعُونَ﴾ نودوی په قدمونو (پلو)
 دهنوی پسي مندي وهي خفلي (دهنوی تقلید کوي دليل او برهان ته نه گوري). مجاهد واپي چي دغه
 ننگ يې له منډوسره تشبيه کړلکه چي يو څوک يو خېزته په خفاسته ورځي ﴿وَلَقَدْ سَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرَ
 نَذِيرِينَ﴾ او خامخاپه تحقيق گمراه شوي وو پخواله دوی نه اکثره درو مېنيو (امتونو څخه په
 نښه وټرک د دليل سره) ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُّذِيرِينَ﴾ او خامخاپه تحقيق لېرلي مووو په دوی کي
 ورو نکي (انبياء) چي دوی يې د الله له عذابه وېرول خودوی بيا هم په کفر او گمراهي کي غوپه وو ﴿فَانْظُرْ
 كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ﴾ وگوره چي څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه دوېرول شويو؟ (آيا موږ هلاک
 کړل اود نورو لپاره موعبرت ونه گرزول؟) ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ﴾ مگر هغه بندگان . د الله
 پک کړي شوي دي (په طاعت سره نودوی له عذابه ژغورل شوي دي اوله دې په هيسته دنوح ﷺ کيسه
 بيلوي فرمايې چي ﴿وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلْيَنصَحْ آلَ مُجِيبُونَ﴾ (او قسم دی) په تحقيق موږ ته غږ کړی وونوح
 بس خامخاښه خواب ورکونکي يو موږ) لام د قسم لپاره توطئه کېدونکی اود جمع په صيغه سره
 ﴿لِجِبُونَ﴾ د تعظيم او کبرياء لپاره راوړل شوی دی. صاوي واپي چي الله تعالی په دې سورت کي اوه
 کيسې يادي کړي دي: د حضرت نوح، ابراهيم، ذبيح اسماعيل، موسی او هارون، الياس، لوط او يونس
 عليهم السلام کيسې چي په دې گړدو کي درسول الله ﷺ لپاره تسليت اودا دينه ده اودهغه چالپاره چي
 دده له امت څخه کافر شوی تحذير دی (۲) ﴿وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ﴾ اونجات ورکړ موږ دغه
 (نوح) ته او اهل ددغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چي غرقېدل وو) مفسرين کرام واپي چي دوی (نجات
 موندلی) اتيا تنه نارينه او ښځينه وو ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمْ الْبَاقِينَ﴾ او دگرزوله موږ اولاده ددغه (نوح) هم
 دوی باقي پاتي کېدونکي (په ځمکه کي وروسته له هلاکته د قوم څخه يې ابن عباس ﷺ واپي چي
 د ځمکي د سر خلک گړد د حضرت نوح ﷺ له اولادې څخه دي (۳) په التسهيل کي واپي چي داله دې سببه
 چي کله الله تعالی په طوفان کي ټول خلک غرق کړل اونوح ﷺ يې له خپلو ملگرو سره په بېړۍ کي
 وژغورل نودده له دريو زامنو هريوه سام، حام، او يافت څخه اولاده وزېږېدله چي اوسني خلک دهنوی له

(۱) تفسير أبي السعد ۴/۲۷۷

(۲) الصاوي علی الجلالين ۳/۲۴۰

(۳) البحر المحيط ۷/۳۲۴

ذو ذاته دي (۱) ﴿وَتَرْكَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ او پرې موبنودل پردغه (نوح مدح او ثنا) په وروستيو څلگونو
 (ترقيامته پوري) ﴿سَلَّمَ عَلَى نُوْحٍ فِي الْعَالَمِينَ﴾ (پاکيزه) سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو کي (تل تر لږه
 ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ موب همداسي (لکه نېکه جزا د نوح نیکه) جزا ورکوي
 محسانو نیکو کارانو ته (چي تر قیامت یې ذکر جمیل ژوندی ساتو) ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ بشکه
 چي دغه (نوح) زموږ له (خاصو) مؤمنانو بندگانو څخه دی يعني هغه په عبادت کي مخلص او په ايمان
 اويقين کي کامل دی د بیضاوي په حاشیه کي وايي چي دغه عزت یې دهغه په هکله ددې لپاره ولوروي
 چي هغه دا حسان وړ کسانو څخه وو او بيا يې دهغه نیکو کاري پدې وستاييله چي دی موب
 ووتر خود ايمان ستر قدر په ډاگه کړي او دا چي دنيا يې دده په اولاده ډکه کړه ترڅو چي دده نېکه ستاينه
 او ثنا د ټول عالم په ژبه جاري وي (۲) ﴿ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخِرِينَ﴾ بيا غرق کړل موږ (قوم دده) هغه نور (کډ)
 دنوح په غوښتنه کوم چي په نوح ﷺ يې ايمان نه راوړ، نو هيڅ يو ژوندی ساری مونږې پری نه بنود
 او نوم او تنبان يې ولاړ ورک شو پسې د ابراهيم ﷺ کیسه داسي بيانوي ﴿وَأَتَتْ مِنْ شَيْعَتِهِ لِإِبْرَاهِيمَ﴾
 بېشکه يوله تابعانو ددغه (نوح) خامخا ابراهيم دی (چي دده مرستندوی اودده په لاره لاروی دی
 بیضاوي وايي چي دنوح ﷺ او ابراهيم ﷺ تر مينځ دوه زره شپږ سوه څلوېښت کله موده وه ددوی
 تر مينځ دوه انبياء هود او صالح عليهما السلام تېر شوی دي (۳) ﴿إِذْ جَاءَ رَبُّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾ کله چي
 (ابراهيم) خپل رب ته سره له زړه ښه سالم، پاک له شکه او شرکه ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ﴾ که
 چي وويل (ابراهيم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چي تاسي يې عبادت کوئ؟ (له بتانو څخه دغه
 يې د انکار او توبيخ په ډول ورته وويل) ﴿أَفَبِكُمْ أَلِهَةٌ دُونَ اللَّهِ تَرْيَدُونَ﴾ آياتاسي په دروغو سره معبود
 غواړي نور غير له الله څخه؟ يعني آياتاسو غير له الله نه دنورو معبودانو عبادت کوي ددروغو لپاره دلته
 يې مفعول لاجله چي ﴿أَفَبِكُمْ﴾ دی په مفعول به باندی له مخه راوړ ترڅو ددوی تقبيح وکړي او د شرک
 بطلان يې په ډاگه کړي او په اصل کي خود او وچي (اتريدون الالهة من دون الله افکا) يعني آياتاسو پرته
 له الله نور خدايان په دروغونيسي قرطبي وايي چي د (افک) معنا بدترين دروغ دي هغه چي بسخي نشي
 ثابت کېدای (۴) ﴿فَمَا ظَنُّكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ پس څه گمان مودی په رب د عالمينو، استفهام لپاره د توبيخ
 او تحذير دی يعني آياتاسو گمان کوي چي الله به موبې له عذابه پرېږدي او تاسو د غير الله عبادت کوئ
 طبري وايي معنا دا چي ای قومه تاسو څه گمان کوئ چي کله له الله سره مخامخ شی هغه به څه درسره کوي

(۱) التسهيل في علوم التنزيل ۱۷۲/۳

(۲) حاشية شيخ زاده ۱۷۵/۳

(۳) البيضاوي ۱۴۷۲

(۴) القرطبي ۱۹۲/۱۵

حال داچي تاسو غمر له الله دبل چا عبادت کاوو (۱) ﴿مَطَرٌ نَّظَرَةٌ فِي التُّحُورِ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ﴾ (پس نظريې واچوو يو نظر په ستوريو کي پس وويل (ابراهيم) چي بېشکه زه ناجوره يم) يعني کله چي يې دوی دغیر الله په عبادت ورتل نويې ددې اراده وکړه چي دوی ته وروښيي چي دغه بتان نه ضرر رسوي اونه گټه اودايې وغوښتل چي يوازي شي او هغوی زېر اوزېرمات کړي نو يې دغه بله وسنجوله ترڅو له دوی سره د اختر مهلې ته ولاړنشي اوددوی له عادت اودود سره سم (چي هغوی نجوميان ستوري پېژندونکي وو) آسمان ته يې وکښل اوددوی ته يې داسي په پام کي وروستله چي گواکي ستوري پدې دلالت کوي چي زه به سبارنخور شم نو يې وويل: زه ناروغ يم يعني که له تاسو سره بهر ووتلم ناجور به شم اودغه دروغ نه دي بلکه يوه ول (تورية) وړاندوينه ده چي شرعي مقصد په کي پټ دی لکه چي وايې (ان فی المعارض لمن دوحه عن الکذب) يعني په توريو کي له دروغو څخه خلاصون دی چي دروغ نه گڼل کېږي مباح دی اوياد اچي مقصديې داوو چي زه دبتانوله عبادت څخه دزړه رنخوريم (۲) ﴿فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُذِرِينَ﴾ (پس وگرزېدل هغوی له ابراهيم څخه پداسي حال کي چي دوی شا کونکي وو) يعني هغه يې پرېښود اوددوی خپل جشن ته لاړل ﴿فَرَأَى إِلَآءَ الْهَنِيمِ﴾ (پس پټ راغی (ابراهيم) معبودانو ددوی ته ابن کثيرو يې معنا داچي ددوی له تگ نه وروسته هغه په منډه پټ بتانوته ورغی ﴿فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ﴾ (پس وويل (ابراهيم دغو معبودانو ته) چي آيا نه خوري (تاسي له دغودرته ايښودل شويو خوراکو څخه؟ ابن کثيروايې داپدې چي دبتانو په مخ کي دثواب ترلاسه کولولپاره خوراکونه ايښي وو چي بت پرستانو پردې تبرک نيول (۳) ﴿مَا لَکُمْ لَا تَنطِقُونَ﴾ څه شوي دي پرتاسي چي خبري نه کوی؟ يعني ولي زما پوښتني ته ځواب نه زا کوی؟ ابوحيان وايې: داچي دخورلو په هکله يې ورته وويل اويايې دخبرو کولو په هکله ترې وپوښتل دغه داستهزاء اوسخريې په توگه وو ځکه دوی ترخپلو عابدانو لاهم په ټيټه مرتبه کي دي چي نه څه خورلای شي اونه ځواب ورکولای شي (۴) ﴿فَرَأَى عَلَيْهِمْ مَرْبًا يَالْمِینِ﴾ (پس پټ ورننوت پردوی په وهلو سره په قوت) يعني پټ ورغی او په هغه تېرچي ورسره ووپخپل زور سره يې ورباندې وروکړ. بيضاوي وايې چي: دغه په (يمين) ښی لاس سره مقيد کول په قوت باندې ددلالت کولولپاره راوړي شوي داسبابو قوت دفعل په قوت پسي اړه لري (۵) قرطبي وايې چي دغه وهل ټکول يې په (يمين) ښی لاس پسي ځکه ځانگړي کرل چي هغه ترټولو سخت او قوي دی (۶) ﴿فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَرْمُونَ﴾ (پس مخامخ شول متوجه شول (نمروديان) دغه (ابراهيم) ته چي ورپسي منډي يې وهلې دنيولولپاره

(۱) الطبري ۲۳/۴۵

(۲) دمنسرينوا احوال په الطبري کي دگوره ۲۳/۱۵

(۳) مختصر ابن کثير ۳/۱۸۵

(۴) البحر المحيط ۷/۳۲۲

(۵) البيضاوي ۲/۱۴۲

(۶) قرطبي ۱۵/۹۴

اوکله چي يې وموندنويې ورته وويل افسوس پرتا موبېې عبادت کوو او تامات کرل؟ هغه په خواب کي ورته د توبیخ په توگه هسي وويل: ﴿قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ﴾ وويل: (ابراهيم) دوی ته په خواب کي آيا عبادت کوی تاسي دهغه چي تاسي يې تر شی (اوپخپلولا سونويې جوړوی) ﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ﴾ حال دا چي الله پيدا کړي يې تاسي او هغه عمل چي تاسي يې کوی (اوتول شيان د هغه مخلوق دي نو تاسي ولي د مخلوق عبادت کوی او خالق موبړې ايښی دی ای خلکو آياتاسو عقل نلری ۱۴ ابن جزري وايې چي ځيني مفسرينود (ما) توری مصدریه گڼلی معنادا چي الله تاسو پيدا کړي ياست او ستاسي اعمال يې پيدا کړي او همدغه آيت شريف ددوی لپاره قاعده دی چي د بندگانو افعال هم د الله مخلوق دي او ځينو مفسرينو بيا (ما) موصوله بللي ده چي معنایې داسي کېږي چي الله تاسي پيدا کړي ياست او هغه بتان يې پيدا کړي چي تاسي يې جوړوی همدغه دکلام له سياق سره ښه وړ او لاتق دي ځکه چي په هغو کسانو احتجاج دی کوم چي د بتانو عبادت يې کاوو (۱) ﴿قَالُوا إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ﴾ وويل (کنارو) چي جوړه کړي (دغه ابراهيم) ته يوه بنا اوله خس خاشاکويې ډکه کړئ اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهيم) دا ورپه (دغه) ډېری کي. مفسرين کرام وايې کله چي ابراهيم ښه دليل ويلو کي ورباندې بريالی شونودوی د زور او قوت له منطق څخه کارواخيست او پخپل مينځ کي يې وروسته له مستورې داسي پرېکړه وکړه چي هغه دخپلو بتانو لپاره په اور کي وغورځوي ﴿فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ﴾ پس اراده وکړه دوی له ابراهيم سره د فرېب (لپاره دهلاکولو سوځولو) پس وموگرزول دوی لاندې (سپکه سپانده چي په حضرت خليل مو اورگلزار کړ او دوی موځوار او ذليل کرل ځکه چي چل فرېب يې ونه چلېدو) ﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيِّدِينَ﴾ (وويل (ابراهيم) بېشکه زه تلونکی يم (ما موربه د) خپل رب ته ژبه ماته لاره راوښيي (رب زما کله چي الله له اور وژغورل او د فجارو له فرېبه يې ورته نجات ورکړنويې دهجرت اراده وکړه او قوم يې پرېښود. مقاتل وايې چي حضرت ابراهيم لومړنی څوک وو چي له خلکو څخه يې دشام لورته هجرت وکړ) ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ای زما ربه راوښه ماته زوی له صالحانو (چي له ماسره په پردېسي کي پام غلطونکي (مونس) وي ابن کثير وايې له الله يې وغوښتل چي مطيع اولادونه ورکړي ترڅو چي د قوم او تېر پرځای يې همدا اولادونه ودرېږي (۲) ﴿فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ﴾ پس زېری ورکړ موږ دغه (ابراهيم) ته په داسي هلک چي ډېر تحمل والاوي (دلوی توب په وخت کي). ابوالسعود وايې چي: الله درې زېري ورته يو ځای ورکړل يو دا چي نارينه به وي بل دا چي لوی توب ته به رسېږي بل به تحمل والاوي ځکه چي ماشوم پدغه صفت نه موصوف کېږي اوتردې به کوم حلم او تحمل پورته وي چي کله يې پلا رورته وويل زه دي حلالوم هغه ﴿يَا إِبْرَاهِيمُ﴾ په خواب کي

(۱) التسهيل في علوم التنزيل ۱۷۳/۳

(۲) القرطبي ۹۷/۱۵

(۳) مختصر ابن کثير ۱۸۲/۳

ورنه وويل: ﴿يَأْتِي أَفْعَلٌ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِرِينَ﴾ او جمهور د مفسرينو پردي دي چي دغه زېري د حضرت اسماعيل عليه السلام په باب ورکول شوي ووځکه چي الله د ذبيحي د کيسې بيان په پای کي فرمايې: ﴿وَتَنَزَّلُ بِهِ مَسْحَقٌ بُنْيَانٍ مِنَ الصَّلَاحِينَ﴾ نو دا پردي دلالت کوي چي ذبيح حضرت اسماعيل عليه السلام دی (۱) ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّنَةَ﴾ (پس کله چي ورسېدو اسماعيل سره له ده (خپله پلاره) حد د سمی ته) يعني کله چي حضرت اسماعيل زنی (زلمی) شو او هغه خای ته ورسېدو چي نورنوله خپله پلاره سره د ژوندانه په چارواو کارونو کي زيار او کونښن وکړي مفسرين کرام وايې چي دغه ديرلس کلن عمر دی

﴿كَذَلِكَ يَبْنِي إِذْنِي أَرَى فِي الْمَنَازِلِ أَنِّي أَذْبَحُكَ﴾ وويل (ابراهيم) ای زما زوی کیه بېشکه زه (پرله پسې) وينم په خوب کي داسي چي بېشکه زه تا ذبح کوم. ابن عباس وايې چي د انبياوو خوبونه وحی دي او دغه آيت يې ولوست او محمد بن کعب بيا وايې چي انبياو ته به په خوب او بيداري کي وحی راتله ځکه د انبياوو عليهم السلام سترگي ویدې مگر زړونه يې نه ویدې (۲) ﴿فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى﴾ پس ته هم نظر وکړه چي څرنگه مصلحت گڼي؟ ابن کثيروايې او دا چي زوی يې پدې خبر کړ ترڅو چي ورته آسانه شي او دده زغم، صبر او عزم يې وازمويې چي هغه د الله په طاعت او د پلار په فرمان ورلو کي خومره پابندي لري؟ که څوک ووايې چي ولي يې ورسره په يو حتمي کېدونکي امر کي مشوره کوله؟ خواب دا چي مشوره يې ددې لپاره ورسره نه کوله چي گواکي دده رايې ته به وگرزي بلکه ددې لپاره چي هغه وپوهوي خبره داسي ده ترڅو هغه پخپل ځان باندي په صبر کولو چمتو کړي هماغسې ذبيح هم تر ټولو ښه خواب ورکړ چي: ﴿قَالَ يَأْتِي أَفْعَلٌ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِرِينَ﴾ وويل (اسماعيل) ای زما پلاره هغه وکړه کوم چي درباندي حکم شوی دی ژردی چي مابه ومومي انشاء الله له صبر کونکيو؛ دا د هغه چا خواب دی چي حلم، صبر او د الله دا و امر و امتثال ورکول شوی دی او د الله په قضا باندي يې رضاده ﴿فَلَمَّا أَتَمَّ وَتَلَّهِ لِلْحَبِشِ﴾ پس کله چي غاړه کښېښوده دواړو (د الله حکم ته) او وايې چا و اسماعيل (پرمخي) ابن عباس وايې چي ﴿وَتَلَّهِ لِلْحَبِشِ﴾ معنادا چي پرتندي يې واچاوو ﴿وَتَدَبُّهُ أَنْ يَتَأْتِيَهُمْ﴾ او غږ وکړ موږ ده ته چي ای ابراهيم ﴿قَدْ صَدَّقْتَ الرُّيَا﴾ په تحقيق رښتيا کړ تا خوب (خپل او مقصد ترسره شو. روايت کسې چي هغه خوخلي په خپل توان سره چاره د حضرت ذبيح په غاړه را کښله خو غاړه نه غوڅېدله. صوي وايې چي په دغي کيسې کي حکمت دادی چي الله ﷻ حضرت خليل غوره کړی و او کله چي هغه د زوی غوښتنه وکړه او الله ورته زوی عنايت کړ د زړه يوڅه برخه يې د زوی په مينه کي مشغوله شوه نو الله ورته د زوی د حلالولو امر و فرمايو چي دخلت صفايې څرگنده شي هغه هم د الله ﷻ د امر امتثال ته غاړه کښېښوده او د الله مينه يې د زوی پرمينه غوره کړه. ابن عباس وايې کله چي يې زوی ذبيح کولو لپاره په

(۱) دغه تفصيل زموږ په کتاب النبوة والانبياء کي وگوره او ابن کثير ۳/ ۱۸۲ هم ولوله چي خوندوره خبره پکي شته

(۲) القرطبي ۱۵/ ۱۰۲

ارخ و اچا و هغه ورته وويل اي پلاره زما پري اورسي ٿينگي و تره چي زه ونه خو خبرم او خيلي جدمو ڏي
 ښي و نغاره چي زما په وينو ونه لرل شي چي بيا به بي زما مور وويني او غمجنه به شي او چا به نه سره ڪر
 اوڙڙر بي زما په مري را ڪاره چي مرگ راته آسان شي و چي ڪله مي مور ته ورشي زما سلام ورته ووايه
 او ڪه دي خوبه شوه زما قميص هم وروسپاره چي هغه به ددي لپاره زما په بيلتون کي تسلي اوه اوهي
 حضرت ابراهيم عليه السلام ورته وويل چي اي زويڪيه ته دالله دحڪم په ترسره ڪولو کي زمانه
 مرستندوي يي (۱) ﴿إِنَّا كَذَلِكَ نَحْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ (بپشڪه موږ همدا سي) (لکه ښه ڪه جزاء د ابراهيم نيکه
 جزا ورکوو محسنانو نيکو ڪارانو ته) دغه د مشڪلاتو د حل لپاره علت دي يعني لکه چي ستا مشڪل مو
 حل ڪر همدا سي موږ نورنيکو ڪاران هم دهغوي په ڪراوونو کي بريالي ڪوو اوله سختي څخه وروسته
 ورته آساننيار اولو ﴿إِنَّ هَذَا لَهُ الْبَلَاءُ الْبَلَاءُ﴾ (بپشڪه چي همدا (ذبحه) خامخاهم دا ابتلا او ښکار
 از موينه وه) چي مخلص له منافق څخه پکي بپلري ﴿وَقَدَيْتَهُ يَدْبِجُ عَظِيمٌ﴾ (اوفديه مو ورکه دغه
 (اسماعيل) ته په ذبحي لويي (جنتي پسه سره) ابن عباس ؓ وايي چي دغه سترپسه وو چي څلوښت
 ڪاله په جنت کي څرېدلي وو (۲) ﴿وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ (اوباقی پرېښود موږ پرده په وروستيو څنگو
 کي) (ښايسته ثناتر قيامته پوري) ﴿سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ (سلام دي وي) (زموږ له لوري عاطر سلام) پر
 ابراهيم ﴿كَذَلِكَ نَحْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ﴾ (همدا سي) (په مثل ډنډکي جزا د ابراهيم نيکه
 جزا ورکوو محسنانو ښکانو ته بپشڪه چي دي له هغو (خالصو) بندگانو زموږ دي چي (خاص) مؤمنان
 دي) (جزايي مکرره ياده ڪړه ترڅو يي په ثنا کي مبالغه ڪري وي اوبيا يي ددي علت هسي څرگند ڪړ چي هغه
 له راسخو مؤمنانو څخه وو په ايمان، يقين او اطمینان کي يي هيڅ شک او شبه نه وه ﴿وَنَزَّلْنَاهُ بِأَنقَرٍ
 نَبِيًّا مِنَ الصَّلَاحِينَ﴾ (اوزېري ورکه موږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيله) په اسحاق چي ښي وونه
 صلحانو) يعني موږ له دغي پېښي وروسته دبل زوی زېري هم ورکه چي هغه اسحاق دی اوڙږدی چي
 ښي به غوره ګېږي. ابن عباس وايي چي داسحاق په نبوت يي تر زېږېدو لاله وړاندي بشارت ورکه (۳) او
 نژدې داسي برېښي چي آيت شريف په صراحت سره دا ښودلي دي چي ذبيح حضرت اسماعيل دی
 اسحاق نه دی ﴿وَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ﴾ (اوبرکت اچولی وو موږ پر دغه (ابراهيم) او پر اسحاق (برکونه
 د دنيا ودين) ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ﴾ (اوله اولادي ددوی دواړو څخه څوک نيکو
 کار دی (په ايمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره. طبري وايي چي محسن مؤمن
 او ظالم بيا کافر دی (۴) ابو حيان وايي چي په آيت شريف کي ديهودانو لپاره وعيد شته او همدا سي ددوی

(۱) حاشية الصاوي على الجلالين ۳/ ۲۴۳

(۲) مختصر ابن كثير ۳/ ۱۸۷

(۳) مختصر ابن كثير ۳/ ۱۸۷

(۴) الطبري ۲۳/ ۵۷

دو پوله اولادې څخه دهغه چالپاره وعیددی چاچې په رسول الله محمد علیه افضل الصلوة وازکی
نسلې باندې یمن نه دی راوړی او په آیت شریف کې ددې دلیل هم شته چې کله کله له نیکوکاره څخه
نه کړه زېږې اوداکوم عیب او نقص نه دی (۱).

بلاغت:

پدې آیتونو کې چې د بیان او بدیع کومې ښکلاوي شته لنډیزې دادی.

۱- تهکمي، سلوب لکه چې فرمایې: ﴿أَدْلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الرَّقْمِ﴾ دلته دزقوم په هکله په خیر سره
تعبیر پردوی باندې استهزاء دی.

۲- ناقص جناس پدې کلماتو کې چې: ﴿مُنْذِرِينَ.. الْمُنْذِرِينَ﴾ ځکه مقصد له لومړي څخه پیغمبران اوله
درهم څخه امتونه دي.

۳- تشبیه لکه پدې کلام کې چې ﴿طَلَعَهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ﴾ یعني په کراهیت او نفرت کې دغه ته
مرسله مجمله تشبیه وایې.

۴- تبعیه استعاره چې فرمایې: ﴿إِذَا جَاءَ رَبُّهُ، يَقْلِبْ سَلِيمٍ﴾ دمسلمان مخلص په پاک زړه الله ته را تلل یې
هغه چا سره مشابه کړل چې پاچاته یې ډېره قیمتي والی (سوغات) راوړي وي اود باچا خوښي او مننه
یې تر لاسه کړي وي دې ته تبعیه استعاره وایې.

۵- د طباق صنعت چې د ﴿مُحْسِنٌ.. وَظَالِمٌ﴾ ترمینځ راغلی دی

۶- استقاي جناس چې د ﴿أَبْنَا.. بُنَيْنَا﴾ ترمینځ شتون لري

۷- لطیفه کنایه لکه دا چې ﴿وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ چې له ښایسته مدح او ښکلي ثنا څخه یې ورباندې
کنیده روږې ده.

۸- د فواصلو مراعات لکه چې فرمایې: ﴿وَأَنَّكَ مِنْ شَيْعَةٍ لِّإِبْرَاهِيمَ، إِذَا جَاءَ رَبُّهُ، يَقْلِبْ سَلِيمٍ﴾ تر پایه
وداهم د بدیعي محسناتو او د قرآن کریم له خصائصو او ځانګړتیاوو څخه دی چې خوند، جمال او په
وړندونکي باندې اغیزناک تاثیر پکې شته.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٣١﴾ وَخَيَّسْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَثَرِ لَطِيفٍ ﴿١٣٢﴾ وَصَرَّفْنَاهُ نَحْنُ مُؤَمِّنُونَ ﴿١٣٣﴾
الْقَلِيلِ ﴿١٣٤﴾ وَهَاتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُنِيرَ ﴿١٣٥﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٣٦﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْأَخْيَرِ ﴿١٣٧﴾
مَلَكًا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٩﴾ إِنَهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٠﴾
وَلَوْ إِلَّا نَاسٌ لِّمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿١٤٣﴾
اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٤٤﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنَّهُمْ مُّخْضَرُونَ ﴿١٤٥﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٤٦﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمْ
الْآخِرِينَ ﴿١٤٧﴾ مَلَكًا عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ﴿١٤٨﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٩﴾ إِنَهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٠﴾ وَلَوْ أَنَّا لَمْ
نُرْسِلِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥١﴾ إِذْ بَخَّيْنَاهُ وَآهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٥٢﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَايَةِ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخِرِينَ ﴿١٥٤﴾ وَتَرَكْنَا لِقَوْمِهِ
مُضْجِجِينَ ﴿١٥٥﴾ وَبَالِبِلٌ أَفْلًا تَقْلُبُونَ ﴿١٥٦﴾ وَإِنْ يُؤْمِنُ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٥٧﴾ إِذْ أَتَىٰ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْهُورِ ﴿١٥٨﴾ فَسَاءَ
فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٥٩﴾ فَالْقَمْعُ الْخَوفُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٦٠﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٦١﴾ لَآلَيْتُ فِي نَظَرِهِ إِنْ يَرَىٰ
يُحْشَرُونَ ﴿١٦٢﴾ فَتَذَنَّهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٦٣﴾ وَأُنْزِلْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ ﴿١٦٤﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ بِكَ بِأَنَّهُ لَبِئْسَ
بِرَبِّدُونَ ﴿١٦٥﴾ فَتَأَمَّنُوا فَتَقَعَتْهُمْ إِذَا جِئَ ﴿١٦٦﴾ فَاسْتَفْتَيْهِمْ زَيْدُكَ الْبَسَاتِ وَلَهُمُ الْبُشُورُ ﴿١٦٧﴾ أَمْ حَقًّا
الْمَلَكُ كَذِبٌ إِنَّا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٦٨﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٦٩﴾ وَلَدَ اللَّهُ وَلَهُمْ لَكِيدُونَ ﴿١٧٠﴾
أَصْطَفَى الْبَسَاتِ عَلَى الْبَسِينَ ﴿١٧١﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٧٢﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧٣﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٧٤﴾ فَتَوَّابِكُمْ بِكُمْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧٥﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نِجَالًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٧٦﴾ مُّبْعَثِينَ اللَّهُ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٧٧﴾
إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٧٨﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٧٩﴾ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِمُتَّبِعِينَ ﴿١٨٠﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْجَحِيمِ ﴿١٨١﴾ وَمَا يَأْتِي إِلَّا لَهُ
مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٨٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ ﴿١٨٣﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٨٤﴾ وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٨٥﴾ لَوَ أَنَّا عِدْمَاءُ ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٦﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٨٧﴾ فَكُفُّوا بِهِ فَسُوفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ وَلَقَدْ سَأَلَتْ كَيْفَ لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨٩﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْشُورُونَ ﴿١٩٠﴾
وَلَوْ أَنَّ جُنْدًا لَهُمُ الْعَالَمُونَ ﴿١٩١﴾ فَقَوْلَ عَنْهُمْ حَتَّىٰ جِئَ ﴿١٩٢﴾ وَأَنْصَرِمُ فَسُوفَ يُصِيرُونَ ﴿١٩٣﴾ أَوْعِدْنَا بِنَارٍ يَنْتَفِعِلُونَ ﴿١٩٤﴾ فَإِذَا رَأَىٰ
بِأَحْوَالِهِمْ فَسَاءَ السُّدْرِينَ ﴿١٩٥﴾ وَقَوْلَ عَنْهُمْ حَتَّىٰ جِئَ ﴿١٩٦﴾ وَأَنْصَرِمُ فَسُوفَ يُصِيرُونَ ﴿١٩٧﴾ سَخَّرْنَا لِرَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿١٩٨﴾ وَسَلَّمْنَا عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠٠﴾

مناسبت

که چي له تعالى د ابراهيم خليل الله کيسه بيان کړه او په ترڅ کي يې د حضرت ذبيح اسماعيل د قرباني کسه هم راوړه ورپسې يې د ځينو انبياوو عليهم السلام لکه د حضرت موسی او هارون ، یونس اولوط عليهم السلام کيسې يادي کړې ځکه چي پکي عبرتونه او پندونه خوندي دي او په پای کي يې دغه مبارک سورت پدې ختم کړ چي وروستنی بری او غلبه د پيغمبرانو عليهم السلام اودهغوی د پيروانو مؤمنانوده.

لغتونه:

رَنَ (وَتَنَبَّهَدُ) (المنعون) ډک (ماهم) قرعه يې واچوله او اصل يې له (سهام) څخه اخيستل شوی چي دوی به دغه غېشي راايستل او قرعه به يې ورباندي اچوله (المدحفين) مغلوبين اصل يې له (دحض) څخه اخيستل شوی ويل کېږي (أدحضها الله) يعني الله مغلوبه کړه شاعروايې:

قَتَلْنَا الْمَدْحِفِينَ بِكُلِّ لُحْ • فَقَدَرْتَ بِقَلَمِ الْعَيْنِ.

مغلوب د بنمن موبه هره لاره کوڅه کي وواژو ددوی په وژلو مو سترگي يخي شوې (مليم) ملامت کړی شوی (المرآء) د بنته بهديا چي پکي ونه اوځلي نه وي. فراء وايې چي د (عراء) معنا ډاگ او تشه پراخه ځمکه ده (النفطير) کدو. جوهرې وايې چي يقطين هغه ته وايې چي ونه يې تنه نلري لکه کدو او نور شيان (ساحنهم) غولي ددوي ته.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ﴾ او خامخا احسان موکړی ووپه موسی او هارون (لام د قسم لپاره نوطنه کونکی دی يعني زموږ دي په خپل عزت او جلال قسم وي چي موږ په موسی او هارون باندي قسما قسم نعمتونه او منافع ديني او دنيوي لورولي دي او يوله هغو څخه نبوت اورسالت وو) ﴿وَنَجَّيْنَاهُمَا مِنَ الْكُفْرِ الْمَطِيرِ﴾ او نجات موورکړ دغودواړو ته او قوم ددوی ته له لويه غمه (چي هغه دفرعون استعباد و او ددوی بنځي به يې په چوپړ گمارلي زامن به يې ور وژل او ددوی ته يې ورباندي تعذيب ورکاوو) ﴿وَوَصَّيْنَاهُمَا فَاكُنُوا هُمُ الْمُتَّقِينَ﴾ او نصرت موورکړ دغو (موسى ، هارون او بني اسرائيلو) ته پس وو دوی (پر د بنمنانو قبطيانو باندي) برياليان (وروسته له هغه چي دهغوی تر لاس لاندې وو) ﴿وَأَيَّدْنَاهُمَا بِالْكِتَابِ الْمُسْتَقِيمِ﴾ او ورکړی مودی دغو (دواړو وروڼو ته) کتاب (تورات) د پربننه بينونکی (شرائعو احکاموله) ﴿وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ او ښودلي موده دغو دواړو (ورونو)

به سمه لاره (جي کړوالی پکي نشته) طبري وايي چي مقصد له دی څخه اسلام دی هغه سپڅلی دی
 چي الله تعالی خپل پیغمبران وربندی را استولي دي ﴿وَتَرْكَا عَنْهَا فِي الْآخِرَةِ﴾ ۱ او پری
 بنود موږ بر دوی دواړو وروڼو (ښه ثنا او ښکلی یاد) په وروستنیو خلکو کي ﴿سَنَسُ عَلَىٰ مُوسَىٰ
 وَهَارُونَ﴾ ۲ سلام دوی (زموږ له طرفه) په موسی او هارون ﴿إِنَّا كَذَلِكُمْ نَجْزِي الْمُتَحْسِنِينَ﴾ ۳
 عبادنا المؤمنین ۴. بېشکه موږ همداسي (په مثل دښکي جزاء د موسی او هارون نیکه) جزا ورکړو
 نیکوکارانو ته بېشکه دوی دواړه له هغو ښه وروڼو دي ۵ ﴿وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ ۶ او
 بېشکه الیاس خامخا (یو) له مرسلانو څخه دی هغوی چي بني اسرائیلو ته را استول شوي وو ترڅو یې
 سمي لاری ته رهبري کړي ابو السعود وایی چي دغه الیاس بن یاسین د هارون علیه السلام چي د موسی
 ورور دی له لمسیانو څخه دی (۱) ﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ﴾ ۷ کله چي خپل قوم ته یې وویل آیانه وپرېږی
 (له عذابه دالله چي دغیر الله عبادت کوی؟) ﴿أَنْذَعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ﴾ ۸ آی ناسي عبادت
 کوی دهغه (بت چي نوم یې) بعل (دی) او پرېږدی ناسي (عبادت د) ښه پیدا کونکي ﴿اللَّهُ رَتَّكُمْ وَرَتَّ
 مَا تَأْتِيَكُمْ الْأَوَّلِينَ﴾ ۹ چي الله دی رب ستاسي اورب دهغو پوښو پلرونو ستاسي، قرطبي وایی چي
 بعل دهغه بت نوم وو چي دوی به یې عبادت کاوو او په همدغه نامه ددوی ښار چي (بعلبک) دی ونومول
 شو معند اچي ناسی دهغه رب عبادت کوی کوم چي تاسو پخپله جوړ کړی او هغه پیدا کونکی ذات چي
 ستاسو او ستاسو د پخوانیو پلرونو پیدا کونکی ذات (الله) دی پرېږدی؟ (۲) ﴿فَكَذَّبُوهُ فَأْتَهُمْ لَحِصُونَ﴾ ۱۰
 پس تکذب وکړ دوی دهغه پس بېشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته) ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ
 الْمُخْلَصِينَ﴾ ۱۱ مگر تکذب ونکړ (ددوی هغو) دالله بندگانو چي مخلصان دي (نو دوی له عذابه وژغورل
 شول) ﴿وَتَرْكَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ﴾ ۱۲ او پرې بنوده موږ (پردغه الیاس ښایسته مدح او ښکلی ثنا) په
 وروستنیو خلکو کي (تر قیامته) پوري ﴿سَلِّمُ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ﴾ ۱۳ (سلام دی (زموږ له لوري پرده او) پر آل
 یاسین باندې. مفسرین کرام وایی چي مراد او مقصد له (آل یاسین) څخه الیاس او دهغه قوم مؤمنان دي
 تغلیبایې سره یوځای جمع کړل لکه چي (مهلِب) او قوم ته یې (مهلِبون) وایی (۳) او طبري یې دا غوره کړي
 چي دغه د الیاس لپاره نوم دی لکه الیاس او الیاسین په مثل د (میکال او (میکائیل) اودا چي دده دوه
 نومونه دي بوالباس او بل الیاسین (۴) ﴿إِنَّا كَذَلِكُمْ نَجْزِي الْمُتَحْسِنِينَ﴾ ۱۴. الله. مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۱۵ بېشکه موږ

(۱) تفسیري لسعود ۴: ۲۷۲

(۲) تفسیر القرطبي ۱۵: ۱۱۲

(۳) جلالین ۲: ۳۴۲

(۴) الطه ۲۳: ۲۷

هنداسي (په مثل دنېکه جزا دالياس نيکه) جزا ورکونېکوبندگانوته بېشکه چې دى زمورله
مغوبندگانوڅخه دى چې (خاص) مؤمنان دي. داچې دهرپيغمبرله يېدونې وروسته يې دغه دوه مبارک
آيتونه راوړي او سلام يې ورباندي استولى دغه دا حسان او ايمان دبهرې او فضل بيان دى او داچې دغه
گرديپيغبران په دغو صفتونو موصوف دي نودوى دسلام تحيې اونېکې مدحي او بېکلي
ثنا و او مستحق دي فسلام الله وصلواته عليهم اجمعين ﴿وَإِنَّ لَوْطًا لِّمِنَ الرُّسُلِ﴾ او بېشکه چې لوط
وو خامخاله مرسلانوڅخه (چې خپل قوم ته لارښوونه وکړي) ﴿إِذْ بَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَتْمَعِيكَ﴾ کله چې
نجات ورکړم وېده ته او اهل دده ته ټولوته ﴿إِلَّا نَجُورًا فِي الْفَعِيرِ﴾ مگر يوى زړې ښځې نه (مونجات
ورنکړ) چې وه داپه باقي پاتي کېدونکو (د عذاب) کې ﴿ثُمَّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ﴾ بيا موږ گړدسره هلاک کړل
نور (کنار) يعنې بيا موږ دده د قوم ټول مکذبين په سخت عذاب باندي هلاک کړو چې کلى يې مونږ سکور له
پاسه راوويشتل او دېرې مو ورباندي واورولې ځکه يې په (د مړنا) سره ورڅخه تعبير و و فرمايو ﴿وَأَنكَرُ
لَنُرِيَنَّ عَنْهُمْ مَتَّصِعِينَ وَبِأَلِيلٍ﴾ او بېشکه چې تاسي خامخاتېرېرې (اى دمکې خلکو) پردوى په دې حال
کې چې صباکونکي يې (دورڅي) اودشپې؛ يعنې اى دمکې خلکو تاسو په خپلو سفرونو کې ددوى په
کنډوالو سهار او بېگاتېرېرې ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ آيا پس عقل نه چلوى؟ آيا له دې نه وېرېرې چې تاسوته
هم هغه عذاب ورسېږي کوم چې دوى ته رسېدلى وو؟ ﴿وَإِنَّ يُوسُفَ لَمِنَ الرُّسُلِ﴾ وبېشکه چې يونس
خامخاله مرسلانوڅخه دى ﴿إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ کله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف
دغې ډکې بېرې ته ﴿فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ﴾ پس قرعه واچوله (له دغو خلکو دبېرې سره) پس
توله معلوب کړى شوى نه (په پچه خلکو کې چې هروا به يې پچه ختله بيا يې سيند ته واچاړو) مفسرين
گرام وايي چې يونس عليه السلام له خپل تېرڅخه زړه تنگى شو ځکه چې هغوى تکذيب کاو و ايمان يې نه
راوړنډه هغوى د نژدې عذاب په راتلو تهديد کړل او پخپل خواشيني ځنې روان شو چې پدې غصه
اوفرکې دسيند غاړې ته راغى او هلته يوه په سپرليوډه کې بېرې وه په هغې کې چې سپر شو بېرې په
طوفان وڅپو کې په چورلېدو شوه او مانوگانو وويل چې په بېرې کې داسې يو څوک سپور دى چې له
خپله باده تښتېدلى دى نو اړ و مړوبه دبېرې د نجات لپاره نوموړى مړى سيند ته غورځول کېږي چې
گرده بېرې له غرقېدلو څخه وژغورو دگر دوه په نامه څو ځله پچي واچولى شوې او هر ځل دحضرت يونس
په نامه راختله نو يې هغه سيند ته وغورځاړو ﴿فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ پس ماهي يوه مړى (گوله)
کړدغه (يونس) لره حال داچې دى پخپله خان ملامت کونکى و دځکه چې ده هغه کار کړى و چې
دملامتي وړ وو چې درسالت دنده يې خوشي کړي او په خفگان له خپله قومه را روان شوى دالله جل جلاله اجازه
يې نه وه ترلاسه کړې ﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ﴾ پس که نه وى دغه (خبره) چې دغه (يونس) ووله
نسبح کونکوڅخه (په ژوند کې) ﴿لَلَّيْتُ فِي بَطْنِهِ إِذْ يَبْعَثُونَ﴾ (نو خامخا پاتي به و و په نس ددې

ماهي کي ترهڻي ورڻي پوري ڇي بيا ژوندي راپاڻولي شي) يعني دماهي گهڻو به دده قبر جوڙي وڌو او هيڻڪله به بي نجات نه وو موندلي خواهه دماهي به گهڻو کي دالله تسبيح ڪوله الله ته بي جبر و هلي او استغفار بي ڪاوو ڇي:

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (الانبيا، ۸۷) نواله بي دعا ومنله ﴿سُبْحَانَكَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ﴾ پس و موغور ڇاوو دغه (يونس به ڍاگ ميدان کي حال داڇي دي رنخور وراڻه ڇي تڪليف ورته رسدلي وو. عطاء وايي الله ﷻ ماهي ته داسي بنوونه وکره ڇي سقا گهڻو مي دده لپرو خپلخانه گر زولي نه داڇي ستا لپاره مي طعام در ڪري وي ڇڪه نورو غرمت پاتي شواو هيڻ تبخيرم ورته رسدلي نه وو (۱) ﴿وَأَبْنَسَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ﴾ اوزر غونه ڪره موڙ پري ونه له ڪڍو ڇڪه هغه ڇي پلني پلني پاني لري (ترخويي دلمرله وراڻگو ڇڪه به سيوري کي وساتي ابن جزوي وايي ده ڇي الله به خانگري توگه ڪڍو ورته وٽا ڪل ڇڪه هغه ڇو خوبياڻي لري داڇي پانه بي غنه او پلنه ده سيوري بي سوردی او مچان نه ور نژدي ڪهري له دي امله ڇي ديونس ﷺ پوس توکي ڪله ڇي دماهي له گهڻي راوون دمچ دکنهناستلو تحمل نشو ڪولاي (۲) او همدغه دالله لطف او تدبيرو ڪله ڇي بي بيرته روغ رمت پيدا ڪر قوت بي بيا موندنوي قوم ته واستاوو. ﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِنَّا مِائَةِ آلَافٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾ (اوبيا موڙ ولپرو دغه (يونس) سلو زرو (خلگو) ته يازيات له دي نه) يعني بيا مود هغه تبهره لوري ڇي دي ترې تبتهدي وو واستاوو مفسرين ڪرام وايي ڇي دوي يولک او شل زره ڪسان وو او چابيا ويلي يولک او يازره ڪسان وو دوي دموصل خواته دنيوي د ولس خلگ وو چابيا ويلي ڇي د(او) معنا (بل) دي يعني يولک بلڪه لازيات ﴿فَتَأْمَنُوا فَنَقَّيْنَهُمْ إِنَّا جَمِينٌ﴾ پس ايمان راوور (هغوي پري) پس نفع مو وکره دوي ته تريوي نبي پوري) يعني ڪله ڇي دوي دموعود عذاب نبي نبياني ولپدي نويي ايمان راوور او موڙ هم دوي ترمرگه پوري پري بنودل ڇي له دنيوي لڏاڏو او ژوندون ڇڪه مستفيد شي به التسهيل کي ليکي ڇي دوي ڪله د عذاب موعود نبي نبياني وليدي نوبهر راووتل ماشومان او ڇاروي او دهغوي اولادونه بي هم راوايستل اود اولادونواو ميندو ترمينڻ بي بهلتون وکره ڇيغواو ڪو ڪارويي الله ته زاري جگي پيل ڪري نواله ﷻ ورڇڪه عذاب پورته ڪر (۳) ڪله ڇي دانبياو و عليهم السلام کيسي او خبرونه بشپړ شول نويي بيرته دمکي دڪفارو او مڪذبينو د حالاتو بيان هسي پيل ڪر:

﴿فَأَسْتَفْتِيهِمْ إِنْ رَّبُّكَ الْبَسَاتُ وَلَهُمُ الْبُشُورُ﴾ پس وپوڻسته (اي محمده) دغه (ڪفار) آيا ستارب لره لوني دي؟ اودوي لره خامن دي؟ دغه پوڻسته دتفريع او توبيخ به ڏول دي يعني دوي ڇرنگه گمان ڪري ڇي پرستي دالله لوني دي الله ته بي بنڃينه او خپلو خانو نوت ته بي نارينه غوره ڪري دوي لوني نه خوشوي نواله ته بي ڇرنگه خوشوي؟ ﴿أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنْسَانًا وَهُمْ شَاهِدُونَ﴾ (اوکه مو پيدا ڪري دي

(۱) تفسير ابي السعود ۴/ ۲۷۷

(۲) التسهيل ۲/ ۱۷۵

(۳) التسهيل في علوم التنزيل ۳/ ۱۷۲

پرېستې ښځې حال دا چې دوی حاضر وو) دغه ددوی په بهتن باندې بل توبيخ دی او د دوی د آند (فکر) تجهیل او پرې استهزاء ده ﴿أَلَا إِنَّهُمْ مِّنْ أَفْكِهَمَ لَيَقُولُونَ وَلَدَ اللَّهُ﴾ خبردار پوه شئ (ای خلکو) چې ښکته دوی (مشرکان) له خپلو دروغو وايې (داسې) چې الله ولد راوړی دی ﴿وَلَهُمْ لَكِدُونُ﴾ حال ده چې بېشکه دوی خامخاد روغجنان دي (پدې ویناوو کي) (۱) ابوالسعود وايې چې په آيت شريف کي ددوی د اصلي فاسد مذهب ابطال دی چې ددوی د مذهب تادو پرته له دې چې کوم دليل ولري په افتراء ور دروغو اېښودل شوی دی ﴿أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ﴾ آیا غوره کړي دي (الله) لوني پر زامنو (دغه توبيخ او تره نه ده) ﴿مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾ (څه وشو پر تاسي دغه څرنگه حکم کوی تاسي؟) دغه ددوی نسبه او تجهیل دی چې تاسو ته څه درېښه ده چې داسي ظالمانه حکم کوی څرنگه الله ستاسو په گمان هغه ناچېز جنس دخان لپاره غوره کړ؟ ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ (آيا پس پند نه اخلي تاسي) يعني آيا تاسو کوم تمیز ودراک نلری چې ددغه کلام په خطايې وپوهېږی. ابوالسعود وايې معنادا چې تاسو ته په بدیهي توگه ددې خبرې بطلان نه معلومېږي؟ په دې خو هر غېبي او ذکي پوهېږي چې دغه باطله ویناده ﴿أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُّبِينٌ﴾ آیا شته تاسي ته کوم برهان شند ښکاره؟ ﴿فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (پس راوړئ تاسي هغه کتاب خپل که چېرې بی تاسي رښتوني صادقان) يعني تاسو هغه کتاب راوړئ چې ستاسي د دعوی سمولی ښیي مقصد ددوی تعجیز او ددې بیان دی چې دوی کوم سند نلري نه شرعي دليل لري اونه هم عقلي منطق، بیا وروسته دیو بل دروغجن داستان بیان کوي کوم چې مشرکانو له خپله خانه جوړ کړی چې وايې د الله ^{عز وجله} اود پېریانو تر مینځ د تزواج تړون شوی او په نتیجه کي یې پرېستې زېږېدلي دي ﴿وَحَمَلُوا بَنِيَهُ وَبَنَى الْجَنَّةَ نَسَبًا﴾ او گرزولی دی دغه مشرکانو په مینځ ددغه (الله) او په مینځ د پېریانو کي نسب قرابت (خپلوي) يعني دوی وايې چې الله پاک له پېریانو سره نکاح کړي او بیا پرېستې زېږېدلي دي (سبحانه و تعالی عما یقولون علوا کبیرا) بیا وايې چې پرېستې اناث (ښځینه) اود الله تعالی لوني دي (معاذ الله) ﴿وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ او خامخا په تحقیق پوهېږي پېریان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته) صاوي وايې چې دغه ددوی په تبکیت او تکذیب کي زیاتوب دی لکه چې ورته ویل شوي وي دغه پرېستې چې تاسو یې تعظیم کاو او د الله لوني موبللي ستاسو په حال ښه خبردی چې ستاسو عاقبت به څنگه کېږي (۲) ﴿سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا یَصِفُونَ﴾ پاکی ده الله لره له هغو (خبرو) څخه چې دوی یې وايې ﴿إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ﴾ مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوي دي منزّه دي (له دغه نسبت کولو څخه دغه استثناء منقطع ده) ﴿فَاتَّكُرُ وَمَا تَعْبُدُونَ مَا آتَاكُمْ عَلَيْهِ بِقَنِينٍ﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ

(۱) تفسیر ابوالسعود ۲۷۸/۴

(۲) حاشیه الصاوي علی الجلالین ۳۴۸/۳

الْجَحِيمِ ﴿۱﴾ (پس بېشکه تاسو چي بي اوهغه چي تسي بي عبادت کوي نه ياست تاسي (اي عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستي سره په فتنه کي اچونکي دچا) يعني تاسو څوک گمراه کولای نشي) مگر دهغه چا چي دوزخ ته ننوتونکي دي (په علم د الله کي) اودايي ورته ليکلي دي چي اورته به غورځول کېږي، له دې وروسته الله تعالی دملانکو اعتراف په عبوديت سره داسي بيانوي فرمايي ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ لَهٗ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ﴾ (اونشته له موږ ځني هيڅوک مگر چي ورته مقرري يوځای معلوم) يعني زموږ هر يو پر بنسټي ته مرتبه او منزلت او عهد (دنده) معلومه ده چي له هغې څخه تجاوز نه کوي څوک په ارزاقو او روزي گمارل شوي څوک په اجلونو مقرري څوک بيا دوحی لېږدول کوي اود هريود عبادت، تشریف او تقرب منزلت معلوم دی ﴿وَلَا لَنَحْزَنَّ السَّائِرُونَ﴾ (او بېشکه موږ خامخاصف تړونکي يو) په وخت د طاعت کي ﴿وَلَا لَنَحْزَنَّ الْكَاثِبُونَ﴾ (او بېشکه موږ خامخاتسبيح ويونکي يو) (دالله) په هروخت او حال کي په التسهيل کي وايي چي د ملانکو په دې وينا کي په هغو کسانو باندې رددی چي ويل به بي ملانک دالله لوني دي له الله سره شريکاني دي ځکه چي دلته پخپله پر بنسټي پخپل ځان باندې د عبوديت او طاعت کولو اقرار کوي اود الله ﷻ تسبيح او پاکی بيانوي ﴿۱﴾ ﴿وَلَا كَانُوا يَقُولُونَ لَوْلَا اَعَدَّ اللَّهُ الْخُلَصِيَّةَ﴾ (او بېشکه چي وودغه (کفار) خامخاداسي به بي ويل که چېرې بېشکه وای له موږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانيو (کتابونو) څخه نو خامخاموږ به دالله مخلصان بندگان وو) (ان) خفيه له (ان) ثقيله څخه اخيستل شوي يعني دوی دقرآن کریم تر نزول له مخي داسي ويل که چېرې په موږ باندې د پخوانيو کتابونو څخه لکه تورات او انجيل کوم کتاب نازل شوی وای نو موږ به تردوی بڼهيمان ورباندې راوړی وواو زيات عبادت او اخلاص به مو دالله په وړاندې ښکاره کړی وای خو کله چي قرآن کریم راغی نودوی ورباندې کافران شول ځکه فرمايي ﴿فَكْفَرُوا بِهِ﴾ (پس کافران شول په دغه (کتاب چي تر ټولو اسماني کتابونو اشرف کتاب دی) ﴿فَتَوَفَّيْنَاهُمْ﴾ (پس ژردی چي دوی به پوه شي) په عاقبت ددې خپل کفر باندې دغه وعيد او تهديد دی) ﴿وَلَقَدْ سَقَّيْنَا لِعِبَادِنَا الْغُرْمَيْنِ﴾ (او خامخا پخوا لاصادر شوی دی حکم زموږ دپاره دبندهگانو زموږ مرسلينو ﴿إِنَّهُمْ لَكُمُ الْغُورُونَ﴾ (چي بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی) يعني دوی بردښمنانو بریالی کډونکي دي پدې کي دالله ﷻ هغي وينا نه اساره ده چي ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأُعَلِّمَنَّكُمُ الْقُرْآنَ﴾ (لمجادله ۲۹) ﴿وَلَقَدْ خُذْنَا مِنْهُمْ تَقْيُونَ﴾ (او بېشکه لښکري زموږ خامخاهم دوی بریاليانی دي (په کفرو) په دنيا و آخرت کي، په دنا کي په دليل او برهان سره او په آخرت کي دجنت په دخول سره مفسرين کرام و بي چي دالله ﷻ مرسته له مؤمنانو سره اکه پکه (حتمي) ده اودغه ددوی ماسي کله کله په ځينو جگړو کي ددوی خپلي کوت هي پيله

ويدهم از مويينست او ابتلاء وي اصلا بری ددوی دی ﴿قَوْلَ عَنْهُمْ حَقَّ جِئِ﴾ (پس مخ و گرزوه (ای محمد) له دوی نه تريوه وخته پوري) يعني تر لږ مودې پوري ځني مخ واپړوه ترڅو چي د جهاد حکم ورته کور شي ﴿وَأَنْصِرْتُمْ قَسَوفَ يُصِيرُونَ﴾ (او گوره دوی ته پس ژردی چي و به ويني دوی (خپل انجام) يعني وگوره دوی ته کله چي ورباندي عذاب نازلېږي نو دوی به ژردی چي دخپل کفر عاقبت وويني ﴿أَفَعَذَابًا بَسَّغِلُونَ﴾ (استفهام انکاري دی) آیا پس په راتلود عذاب زموږ دوی تلوار کوي؟؛ روايت کاوه شي کله چي د آيت نازل شو چي: ﴿قَسَوفَ يُصِيرُونَ﴾ نو دوی ملنډي وبللې او ويل يې کله به وي؟ نو بيا د اپورتنی آيت نازل شوييا الله فرمايې: ﴿فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحِنِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ﴾ (پس کله چي نازل شي (عذاب) په ميدان (غولي) ددوی پس بد به وي صباد وېرول شويو ددوی عذاب يې له هغه چاسره نشيې کړه کوم چا چي د سبا په وخت کي ورباندي لښکري وڅېړي او يو مخ ايزه يې له مينځه يوسي ﴿وَنَزَلَ عَنْهُمْ حَقَّ جِئِ وَأَنْصِرَ قَسَوفَ يُصِيرُونَ﴾ او مخ و گرزوه (ای محمد) له دوی نه تريوي نېټې پوري او گوره دوی ته پس ژردی چي دوی به وويني (خپل احوال) دغه تهديد يې مکرر راوړ ترڅو د رسول الله ﷺ لپاره ډاډينه او تسليت وي ﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ پاكي ده رب ستالره (له هر عيبه و نقصانه) چي رب دعزت (قوت غلبي دی) او پاک دی له هر هغه څېزه چي (مشرکان ورته) نسبت کوي ﴿وَسَلِّمُ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (او سلام دی پر (تولو) مرسلينو استازو او ټوله ثنا صفت خسر الله لره دی چي رب پالونکی د ټولو عالميانو دی) يعني اوزموږ له لوري سلام دی په گرد و پيغمبرانو او په پيل او پای کي حمد او ثنای رب د گرد و مخلوقاتو ته الله پاک دخپل ځان تنزيه و فرمايله له هغه څه نه کوم چي له ده سره نه ښايې او کفارو يې ورته نسبت کاو و کوم چي پدې سورت کي ددوي ډېري ناکاره ويناوي او نسبتونه بيان شول او په پای کي يې په انبياوو باندې سلام او د الله سبحانه حد راوړ ترڅو چي بندگانو ته ښوونه او تعليم وشي....

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بدیع او بيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

۱- طباق چي ﴿وَنَذَرُونَ... أَتَدْعُونَ﴾ او ﴿الْبَسَاتُ... الْبُسُوتُ﴾ تر مينځ دی.

۲- ټوله پسې توبيخ او تکرار يې لکه ﴿أَلَرَبُّكَ الْبَسَاتُ... أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَكَةَ إِنْسًا... مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ... أَفَلَا تَذَكَّرُونَ... أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُّبِينٌ﴾ او دغه گرد توبيخ او تبکيت دی

۳ - په څومزکداتوسره تاکید ترڅو چې د معناتحقيق اوتشبيت ونښي لکه ﴿إِنَّهُمْ لَمُتُّمُ الْمَمُورُونَ فَإِنَّهُمْ لَمُتُّمُ الْعَالُونَ﴾ دواړه جملې يې په (ان) او (لام) تاکید کړی دی.

۴ - تصریحې استعاره چې فرمایي: ﴿إِذَا بَقِيَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ﴾ دهغه وتل چې د پروردگار له اجازې پرته ترسره شوي وو د مړيې له تېښتي سره مشابه شول کوم چې دخپل بادار له اذن څخه بغیر نښتېدلی وي.

۵ - التفات له خطاب څخه غيبت ته لکه چې پدې آيت کي دی: ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نِجَاسًا﴾ اصل خوداووچي ويلي وای چې (وتجعلون) مگر التفات يې ددې لپاره راوړ چې دوی د خطاب وړ نه دي دوی د الله له رحمته شړل شوي دي په مخاطب کولونه ارزي.

۶ - تمثيلي استعاره چې فرمایي: ﴿فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمُ﴾ د عذاب نزول يې له هغه لښکر سره مشابه کړ کوم چې ناڅاپه د چاپه غولي وروڅېړي او پخوا يې ورته نصيحتونه کړي وي خودوی منلي نه وي اونه يې جگړې ته ځان چمتو کړی وي نابیره لښکري ورباندې راتار او بېخ او بکړي و بایسي زمخشري وایي که دغه جمله په داسي تمثيلي توگه نه وای راغلي دغه خوند، فصاحت او اهميت به يې نه درلود. (۱)

فائده:

ابن ابي حاتم له شعبي څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: که څوک په دې خوشحالېږي چې د آخرت په ورځ (داجر) په پهمانه بشپړه ورکول شي نو دخپل مجلس په پای کي کله چې ولاړېږي دا آيتونه دي ولولي: ﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَمَسَلَّمٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (۲).

د الله ﷻ په مرسته د الصافات سورت تفسير بشپړ شو

(۱) الکشاف ۴/ ۵۲

(۲) أخرجه ابن ابي حاتم مرسلًا وروى موقوفًا عن علي رضي الله عنه.

د(ص) سورت مكي اواته اتيا آيتونه لري

دسورت په وړاندې:

د(ص) سورت مكي اودنورو مكي سورتونو په شان هدف اوموځه لري چي داسلامي عقيدې تادو ايرېدي ، په پيل كي په قرآنكريم باندې قسم راغلي هغه قرآن چي په امي نبي نازل شوي اوعجيبه اخبار اونداريندونه لري قسم افاده كوي چي دغه قرآن برحق اودغه استازي محمد ﷺ رښتوني پيغمبردي ، بياله وحدانيت څخه غږېږي اودمشركانو انكار راوړي هغوي چي دپيغمبرددعوت اوبلني په هكله به يې په تعجب كي مبالغه كوله ويل به يې: ﴿ أَجْمَلُ الْأَلْهَةِ إِلَهًا وَحِدًا إِنَّ هَذَا لَنَقْءٌ عَجَابٌ ۝ ﴾ .

بيا سورت هغه لوري ته لېږدي چي هلته دمكي كفارولپاره دنورو مجرمينو اوسركښانو مثالونه راوړي چي هغوي دخپلونيبيانو تكذيب كاوو گمراهي يې غوره كړي وه اوبيا ورباندې عذابونه نازل شول سبب يې پخپله ددوي فسادونه اوجنايتونه وو.

ورپسې دخيني انبياي كرامو كيسې درسول الله محمد ﷺ ددلاسايني اوده لپاره راوړي ځكه چي هغه ته دمكي كفاروله خوا څخه استهزاء گاني اوتكذيب كېدونود هغه دغمونو اوخفگان دليري كولو لپاره يې دداؤد اودهغه دزوي سليمان عليهما السلام كيسه بيان كړه هغوي چي الله پاك ورته نبوت اوپاچهي دواړه وركړي اوپه ترڅ كي يې هغه ازموينستونه چي پردوي دواړو تېرشوي وويان كړل ورپسې يې دحضرت ايوب عليه السلام دابتلاء ذكر وفرمايو اوبياداسحاق اويعقوب اواسماعيل اوذا الكفل عليهم السلام په باب خغلنده يادونه وكړه ترڅوچي دالله ﷻ له خوا پخپلوانبياوو اونېكانو اصفياوودابتلاء سنت وښيي.

سورت دقدرت اوحدايت دلائلوته اشاره كوي چي پدې كائناتوكي دالله ﷻ دبديع صنعت څومره بېلگي شته دغه كائنات چتي اوبې مقصده نه دي پيدا شوي اوخامخايوبل جهان شته چي هلته به نيكو كاراوبدكارته جزا وركول كېږي.

دسورت په پاى كي داستازي (رسول) اساسي دنده اوعهده بيانېږي كومه چي دگرددورسولانو اوپيغمبرانو عليهم السلام يوازينى وظيفه ده.

تسميه اونومول:

دغه سورت ته د(ص) سورت وويل شو هغه چي دهجاء له تورو څخه يوتورى دى ترڅوداوبښيي چي دغه كتاب معجزدى اوله دغوتورو څخه منظوم دى كوم چي اولين اوآخرين ورباندې گږېږي مگرددغه معجز كتاب په څېر هيڅوك هيڅ څه راوړلاى نشي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله تعالى فرمايې:

﴿ص﴾ وَالْقَوْمَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزِّهِمْ وَشِقَاقٍ ﴿١﴾ كَذَّابٌ أَفْلَكًا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَادُوا زُلْفًا وَلَاتَ جِبِ مَامِي
 ﴿٢﴾ وَغَبُّوا أَنْ حَاءَ هُمْ مُدِيرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَّابٌ ﴿٣﴾ أَجْعَلُ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ
 ﴿٤﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ آمَنُوا بِأَحْسَنِ مِنْ هَذَا لَشَيْءٍ يُرَادُ ﴿٥﴾ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آلِهَةٍ الْأَخِيرَةِ إِنَّ هَذَا
 إِلَّا أَنْخِلَاقٌ ﴿٦﴾ أَمْ نَزَّلَ عَلَيْهِ الدِّكْرُ مِنْ بَيْنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُفَعُوا عَذَابٍ ﴿٧﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّي
 الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٨﴾ أَمْ لَهُمْ مُدْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَزْنُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿٩﴾ بَحْنُ مَا هُنَالِكَ مَهْرُومٌ مِنَ
 الْأَخْرَابِ ﴿١٠﴾ كَذَّبَتْ قُلُوبُهُمْ قَوْمٌ نُوْحٌ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْنَادِ ﴿١١﴾ وَشُعُوبٌ وَقَوْمٌ لُوطٌ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ الْأَحْرَابِ
 ﴿١٢﴾ إِنَّ كُلَّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٣﴾ وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مِمَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا
 رَبَّنَا نَحْمِلْ لَنَا قِطْعًا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٥﴾ أَصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٦﴾ إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالِ
 مَعَهُ يَنْفَخْنَ بِالْعِثَّةِ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٧﴾ وَالطَّيْرَ تَحْشُرُهُ كُلُّ لَهْ أَوَّابٌ ﴿١٨﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَءَاثَمَهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ
 ﴿١٩﴾ وَهَلْ أَتَاكَ نَبْرًا الْحَصَمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢٠﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصَصْنَا لَكَ
 بَعْضًا عَلَى بَعْضٍ فَاتَّخِذْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تَنْطِطْ وَاهِدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢١﴾ إِنَّ هَذَا آيٌ لَهُ يَتَّبِعُ وَيَسْمَعُونَ نَجْمَةً وَرَبِّ نَجْمَةٍ
 وَاحِدَةٍ فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٢﴾ قَالَ لَقَدْ طَلَمْتُكَ بِسُؤَالِ نَجْمِكَ إِنَّكَ يَمَاجِيهِ وَإِنَّ كَبِيرًا مِنْ الْخُلَطَاءِ لَبَنِي بَعْضَهُ
 عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقِيلَ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَحَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٣﴾
 فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَرُفْقًا وَحُسْنَ مَنَاقِبٍ ﴿٢٤﴾ يَنْدَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
 بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَوْمَ تُنْفَخُ الْأَشْفَادُ
 ﴿٢٥﴾

﴿ص﴾: ۱-۲۶

لغتونه:

(عز) تكبر اولوي ته وايي چي د حق له منلو غاړه غروي او اصل يې له غلبي او قهر څخه دی چي وايي: (من عز ب) يعني چي زور او رښو نوبريالي شو (شفاق) مخالفت ته وايي (ماص) د پناه ځای او فرياد اورېدلو ته ويل کېږي (عجاب) وروستي پړاو د تعجب ځای ته رسېدل خليل وايي چي د عجيب معنا تعجب کول او عجاب بيا هغه چي د تعجب له حد څخه يې تجاوز کړی وي (۱) «احتلاق» کذب او افتراء ته وايي (فواق) استراحت ته وايي او په اصل کي هغي وقفې ته وايه شي چي د شيدو لوشلو تر مينځ يې کوي ترڅو يې خوشي شيدې وروي او بيا شيدې وزېږي اولکه چي الله فرمايې ﴿مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ﴾ يعني نشته ورلره

مهلث، راحت (۱) (قط) برخه زموږ (قط) برخي اوونډي ته وايي (الابد) په عبادت او طاعت کي قوت ته ويل کېږي (نور) په دېوال وروختل ځکه (سور) دېوال ته وايه شي (شطط) دلفت علما، وايي چې شطط له حد څخه تجاوز کولو ته وايي او اصل يې له بعد (ليري والي) څخه اخيستل شوی چې وايي: (شطط الدار) يعني سراي ليري شو.

تفسير:

﴿ص﴾ دغه توري له هجائي تورو څخه يو توري دی او پدې هکله بيان څو ځله پخوا تېر شوی چې پدې تورو کي د قرآن کریم اعجاز ته اشاره ده ﴿وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ﴾ (قسم دی په قرآن چې خاوند د پند، ستر شرف او عظمت دی) دغه لورې ده چې الله ﷻ قسم کوي په دغه مجيد قرآن او خواب د قسم محذوف دی هغه دا چې دغه قرآن معجز او محمد ﷺ صادق اور بنسټونی دی بن عباس وايي چې د ﷻ دی اندر ﷻ معند شرافت خاوند دی (۲) ﴿بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزِّهِمْ وَشِقَاقِي﴾ بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر سر کېني کي دي (د حق له منلو) او په مخالفت کي دي (له مسلماني سره) بيضاوي وايي معنادا چې هغه کسان چې په قرآن کریم کافران شوي په قرآن کریم کي د کوم خلل له کبله نه دي کافران شوي چې دوی په قرآن کي موندلی دی بلکه له حق څخه په استکبار او سرکشي يې کفر غوره کړی او همداسي د الله او رسول سره یې د مخالفت کولو په سبب کفر په ځان منلی دی (۳) ﴿كَذَّبُوا عَنْ قُلُوبِهِمْ نَسُوا قُرْآنَ﴾ (نه گوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړي دي موږ پخوا له دې له اهل د زمانې څخه (چې له حق څخه يې تکبر کاوواوله پيغمبرانو سره يې د بېمني لرله. ابوالسعود وايي چې دغه آيت دمکي کفارو لپاره گوت ځنډنه او وعيد دی چې که دوی هم دنورو امتونو په شان کفر او استکبار کوي هغه څه به ورته ورسېږي چې پخوانيو ته رسېدلي وو (۴) ﴿فَادَاوَالَاتٍ حِينَ مَنَاسٍ﴾ پس نارې به يې وهلې (په وخت دنزول د عذاب کي) حال دا چې نه به وو هغه وخت دخلاصېدلو (او تبتهېدلو) ابن جزوي وايي معنادا چې دغه اهل د زمانې چې هلاک شوي دي دوی به هغه وخت استغاثه کوله اونارې به يې وهلې کله چې به يې ورته گته نه رسوله هغه وخت به د تبېستي نه وو (ناصر ينوص) د (فر يفر) په معنادی (لات) د (ليس) په معنا دی اصل يې لان فيه او تاد تانيث ورباندې زياته شوي ده (۵) ﴿وَعَمْرُو أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِّنْهُمْ﴾ (او تعجب کوي) (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) وېرونکی له دوی نه (يعني مشرکان له دې څخه تعجب کوي چې محمد ﷺ ورته مبعوث شوی دی دوی استبعاد کوي چې بشر څرنگه پيغمبر کېدای شي؟ ﴿وَقَالَ الْكَافِرُونَ﴾

(۱) الصالح للجوهري

(۲) مختصر ابن کثير ۱۹۲/۳

(۳) البيضاوي ۱۴۲/۲

(۴) أبي السعود ۲۸۷/۴

(۵) التسهيل في علوم التنزيل ۱۷۹/۳

هَذَا سَجَرٌ كَذَابٌ ﴿۱﴾ او وايې دا کافران (دمکي) چي دغه (وېرونکي نبي چي معجزې راوېي کړه) گړدرو غجن دی ﴿کَذَابٌ﴾ زيات دروغجن دی چي داسي دعوی کوي هغه دالله استازی دی، دلته بې اسم ظاهر چي ﴿الْكَافِرُونَ﴾ دی دضمير پرځای راوړی ترڅو ددوی کفر پردوی و اېکل شي او ددوی ذم څرگند او دالله غضب پردوی واوړول شي ځکه دغسي تور او تهمت پرته له دسي کسانو چي په کفر او فسق کي له نوکانو ترک کړي غرق وي بل څوک نه کوي ﴿أَجْعَلُ الْأَلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا﴾ آیدو گرزولي دي دغه (۳۶۰) معبودان یو (الله) يعني آیادی گمان کوي چي معبود پروردگار یودی لاله الا هو؟ ﴿هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ﴾ (بېشکه دغه) (گرزول ده) پرو معبودان یوه ته (خامخايو څېزه پر عجيب دی) يعني دا چي محمد ﷺ وايې چي پرته له یوه الله بل معبود نشته دغه یوه پر عجيب څېز دی. ابن کثیر: وايې چي مشرکانوله دې څخه انکار کاوو چي الله دي یووي اوله دې څخه بې تعجب کاوو که څوک له الله سره شریک نه نیسي ځکه دوی ته دغه شریک نیول له آباوو، اجدادو څخه په میراث رسېدلی او په زړونو کي بې ځای نیولی وو کله چي رسول الله ﷺ توحید ته راوبلل نو دوی ته دغه ډېره لویه بدي او تعجب و برېښېد او داسي یې وویل: ﴿أَجْعَلُ الْأَلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا﴾ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿۱﴾. مفسرین کرام وايې چي قریشو غونده وکړه او ابو طالب یې راوغوښت ورته یې وویل چي وراره ته دي ووايه چي له موږ څخه لاس واخلي هغه زموږ ددين عیبونه وايې معبودان موبدگني زموږ افکار او سوچونه پوچ بولي نو ابو طالب هغه ﷺ راوباله او پدې هلکه یې ورسره خبري وکړې رسول الله ﷺ ورته وویل: (ای تره زه له دوی څخه یوه کلمه غواړم چي پدې سره به عجم هم ددوی شي او عرب به هم ورته تابع شي) نو ابو جهل او مشرکانو وویل (موږ به له دغي یوې کلمې سره لس نوري لاهم ومنو) نور رسول الله ورته وفرمایل (قولوا لاله الا الله) دلته دوی تورېدلي (ترهېدلي) پاڅېدلو او جامې یې وڅنډلې او داسي یې وویل

﴿أَجْعَلُ الْأَلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا﴾ نو دا آیت شریف نزل شو ﴿۱﴾ چي ﴿وَأَنْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ آمَنُوا وَأَصْبَحُوا عَلَىٰ إِلَهِمْ كَوْنًا﴾ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُّ ﴿۲﴾ اولارل په تلوار سره مشران ددوی ته (له غونډي چي یو بل ته یې سره ویل) چي څن (پڅن له دې ځايه) او صبر وکړئ (محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو بېشکه دغه شي (توحید) خامخايوشي دی چي اراده یې کړي شوي ده (له موږ څخه) يعني ددې خبري دمنلو په صورت کي محمد غواړي له دين څخه مو واړوي او خپله سرداري او مشرتوب درباندي وتېي گوري چي پیروي یې ونکړي ﴿۳﴾ ﴿مَا تَعْبَأَ بِهَذَا فِي الْآخِرَةِ﴾ (ندی اورېدلی موږ دغه (توحید) په وروستني دين) کي يعني موږ په نصرانيت کي هم وحدانيت ندی اورېدلی کوم چي تر گړدو وروستنی دين دي هغوی

(۱) مختصر ابن کثیر ۱۹۷/۳

(۲) الطبري ۷۹/۲۳ - البحر المحیط ۳۸۲/۷

(۳) دا هغه معناده چي ابن جریر کړي او څرگنده ده اونوري معنا گاني هم شته چي کولای شي دابو السعود په تفسیر کي یې ولولئ ۳۸۳/۴

د (تثلیث) عقیده لري او توحید نه مني نو بیا محمد ﷺ څرنگه گمان کوي چي الله یودی؟ ابن عباس (رضی الله عنه) وایي چي ددوی مقصد له وروستني دین څخه نصرانیت دی او مجاهد او قتاده بیا وایي چي له دې څخه ددوی مراد دقریشو دین دی هغه چي ددوی دپلرونو دین وو ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا آخِلَاقٌ﴾ نه دی دغه (توحید) مگر له خپله ځانه جوړ کړي شوي دروغ دي (چي محمد یې دعوی کوي، او بیا ددوی) له مینځه دعليه السلام په اختصاص او ځانگړتیا د وحی لپاره داسي انکار کوي چي ﴿أَنْزَلَ عَلَيَّ الذِّكْرَ مِنْ بَيْنِ﴾ (آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن زموږ (غټانو) له مینځ نه؟ استفهام دانکار لپاره يعني آيا دغه قرآن په محمد نازل شوسره له دې چي په موږ کي ترده په مال دولت او مشرتابه کي زیات نور کسان شته؟ زمخشري وایي چي دوی دخپلو مشرانو له مینځه دا اختصاص په توگه د محمد ﷺ له شرافته منکر شول او دغه انکار ددوی دهغي کینې او حسد څخه گواهي ورکوي کوم چي ددوی له مینځه څخه محمد رسول الله ته د نبوت منصب ورکول شوی وو (۱) ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي﴾ بلکه دوی په شک کي دي له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه سبب نلري) دغه اضراب له مقدر څخه دی تقدیر یې دا چي ددوی انکار د کومي پوهي او علم له مخي نه دی بلکه دوی شکمن دي ځکه کافران شول ﴿بَلْ لَمَّا يَدْعُونَ عَذَابٍ﴾ بلکه ندی ځکلی دوی عذاب زما (دغه انتقالي اضراب دی يعني دوی ځکه شکمن دي چي زما عذاب یې تراوسه ندی ځکلی او که یې ځکلی وای نو خامخابه یې په قرآن باور کړی وو ایمان به یې راوړی وو ﴿أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ﴾ (آیا ددوی په نزد دي خزاني رحمت در رب بنسټيا چي ډېر غالب قوي، ښه ښونکی دی؟) دغه په مشرکانو باندي رد دی ځکه چي دوی در رسول الله ﷺ په نبوت باندي له اختصاص څخه انکار کوي يعني دا الله در رحمت دخزانو واکداران خودوی نه دي چي چاته یې خوښه شي نبوت به ورکوي او چاته چي یې خوښه شي له هغه څخه به یې منع کوي بیضاوي وایي معنادا چي نبوت یوه الهي عطیه ده چي په هر چا یې الله پېرزو کړي هغه ته یې ورکوي ځکه هغه ﴿الْعَزِيزِ﴾ زورور الله دی ﴿الْوَهَّابِ﴾ ښه ښونکی دی هر څه چي هر چاته وغواړي ورکوي یې (۲) ﴿أَمْ لَهُمْ ثُنْدٌ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانو نو او ځمکي او دهغو گړدو شيانو چي په مینځ ددغو کي دي: (دغه استفهام لپاره دانکار او توبيخ دی) ﴿فَلْيَرْثُوا فِي الْأَنْسَابِ﴾ پس ودی خبري دوی (آسمان ته) په اسبابو (رسونکیو) سره (اود کثاتو چاري دي پرمخ بوزي دغه پردوی باندي تهکم او استهزاء ده زمخشري وایي چي په خوراښه ډول ورباندي تهکم شوی دی معنادا چي که دوی دخلگو د چارو د سبالبنت وړ وي او دا الله در رحمت وېش ددوی په اختیار کي وي او دوی دهغه حکمت خاوندان وي چي څوک له نبوت سره ښه وړدی نو دي په هغو زینو آسمان ته و خبري چي دوی عرش ته ورسوي ترڅو له هغه ځایه دخلگو کړن چاري پرمخ بوزي او هغه چاته وحی راواستوي چي ددوی غوره وي دغه په استهزاء کي

(۱) تفسیر الکشاف ۴/ ۵۶

(۲) البیضاوي ۲/ ۴۲

وروستنی پړاودی (١) ﴿جُنْدٌ مَّا هَآلِكَ مَهْرُومٌ مِنَ الْآخِرَاتِ﴾ دوی خویولنسکرگوټی دی په دغه ځای کې چې ماتي ورکړی شوي ده له هغو د پړو لنسکرو څخه؛ په (جند) کې تنکیر لپاره د تقلیل او تعقیر دی او (ما) د لږوالي د تاکید لپاره راغلی یعنی دوی د هغو د پړو کفارو چې د الله په پیغمبرانو یې چپا وراوړی یوه برکوچنی ټولګی دی چې ژردی ماتي به خوري او تېښته به کړي په دوی پړو امکوه چې هرڅه وایي اومه د دوی اپلټې او جتبات د اهميت ورکړنه، ورپسې الله تعالی د دوی د مخکښانو هلاکت او عذاب

داسي بيانوي ﴿كَذَّبَتْ قَوْمٌ نُّوحٌ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ﴾ تکذيب کړی وويخوا له دوی نه قوم دنوح او (قوم د) عاد او (قوم) د فرعون چې خاوند د مېخونو وو (يادزياتولنسکرو وو ځيني مفسرين کرامو ويلې چې (ذوالاوتاد) يې ځکه بولي چې دسړي به يې لاس او پښې په مېخونو تګ وهل او بيا به يې وواړو او ځيني بيا وايي چې معنا دا چې هغه داهرامونو او سترو مانو خاوند و هغه چې په ځمکه کې به لکه

مېخونه تينګ او ثابت وو (٢) ﴿وَنُوحٌ وَقَوْمٌ لُوطٌ وَأَصْحَابُ لَيْكَةِ﴾ او قوم دشود او (قوم د) لوط او خاوندان دخنکله (چې شعيب عليه السلام ورته را استول شوی وو (الايكة) گڼو اوتیتو ونوته وايي ﴿أُولَٰئِكَ

الْآخِرَاتِ﴾ دغه کسان (همغه) لويې لويې ډلې (اولنسکري) دي (چې په خپلوانبياوو يې چپا وراوړی وو الله جل جلاله هلاک کړل نو دغه اوسني د محمدرسول الله مکذبين دي ووېرېږي چې دوی ته به هم هغه څه

ورسېږي کوم چې ددوی اسلافوته رسېدني وو ﴿إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَبَ الرُّسُلَ﴾ نه ده (هره يوه ددغو ډلو)

مګر نست د دروغويي کړی وورسولانو (دالله) ته (کوم چې دوی ته استول شوي وو ﴿فَحَقَّ عِقَابٌ﴾

بس ثابت شو (دوی ته) عذاب زما؛ ﴿عِقَابٌ﴾ په اصل کې (عقابي) وو اويا يې دآيتونو د سجع د

مراعات لپاره حذف کړه شوي ده ﴿وَمَا يَنْظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً﴾ او انتظار نه کوي دغه کسان (د

مکې کفار) مکړيوې چيغې ته (چې سرافيل عليه السلام په شپېلۍ کې پوکړي) ﴿مَا لَهُمْ مِنْ قَوَاتٍ﴾ (چې نشته

هغې ته هيڅ ډيل بيرته ګرزېدل) يعني هغې لږه توقف او تکرار نشته. ابن عباس عليه السلام وايي چې بيرته

ګرزېدل ورلږه نشته (٣) مفسرين کرام وايي چې دغه چيغه کله پېښه شي بيا نويوه شېبه هم نه وروسته

کېږي که څه هم هغه داوښي دلوشلو ترمينځ وقفه غوندي وي ځکه دابه پخپل ټاکلي وخت کې راځي

زمخشري وايي معنا دا چې دابه يو پوکي وي نه به دوه کېږي اونه به تکرارېږي (٤) ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا عَجَلًا إِنَّا

قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ او وايي (کفار د) (تمسخر په توګه) ای زموږ دېه ژر راکړه موږ ته برخه (د عذاب) زموږ

(١) الکشاف ٤/ ٥٧

(٢) له ضحاک څخه نقل شوي چې اوتاد سترو مانيو ته ويل کېږي او دغه خبره ابن عطيه هم منلې او زمخشري وايي چې دغه دپاچهي د ثبات او ټينګښت څخه استعاره ده لکه چې اسود وايي (في ظل ملک ثابت الاوتاد).

(٣) الطبري ٢٣/ ٨٤

(٤) الکشاف ٤/ ٥٩

پخواله ورځي د حساب (هغه چي تايي له موږ سره وعده کړي لکه چي محمد وایي مفسرين کرام وایي چي دغه به دوی داستهزآ په ډول ويل لکه چي الله تعالی فرمایي ﴿وَسْتَغْلِبُونَكَ بِالسِّنَةِ﴾ (الرعد: ۲) ﴿وَسْتَغْلِبُونَكَ بِالْعَدَابِ﴾ (العنکبوت ۵۲) ﴿أَصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ﴾ (الله فرمایي) صبر تحمل کوه (ای محمد) پرمهني خبري چي دوی وایي (تاته) يعني ددوی په نکذیب باندي صبر کوه الله سا مرستندوی دی صاوی وایي چي پدې کي در رسول الله ﷺ لپاره تسليت اود کفارو لپاره تهديد نغبتی دی (۱) ﴿وَذَكَرْ عَبْدًا دَاوُدَ دَا الْأَيْدِ﴾ او یاد کړه (کیسه) دبنده زموږ داؤد خاوند دقوت (په دین او تن کي خکه هغه به یوه ورځ روژه نیوله بله به یې افطار کاوو نیمه شپه به یې ټوله په عبادت تېروله ﴿إِنَّهُ أَرَأَيْتَ﴾ چي بهشکه دی ډېر رجوع کونکی وو. ابو حیان وایي څرنگه چي د مشرکانو وینا د دین د سپکاوي او استخفاف لپاره وه نو الله ﷻ رسول الله ته د زغم او صبر حکم وکړ اود انبیاءو علیهم السلام کیسې یې ورته بیان کړې چي هغوی داؤد، سلیمان او ایوب او نور وو چي هغوی ته څومره تکلیفونه رسېدلي او هغوی صبر او زغم خپل کړی وو بیا یې ښه او محمود عاقبت وموندو همداسي ته هم صبر کوه چي ښه پایله ومومي (۲) ﴿إِنَّا سَخَرْنَا لَلْجِبَالِ مَعَهُ يُسَيِّخُنَّ يُلَيْنِي وَالْإِشْرَاقِ﴾ (بېشکه چي موږ تابع مسخر کړي وو غرونه له دغه (داؤد) سره چي تسبیح به یې ورسره ویلې په آخره اولومړۍ برخه دورځي کي) يعني په ماښام اوسهار کي به یې ورسره حقیقتا تسبیح ویله لکه چي الله تعالی فرمایلي دي ﴿يَنْجِبَالُ أَوِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ﴾ (سب: ۱۰) ﴿وَلَطَّيْرٌ تُحَوِّرُ كُلُّ لَّهُ أَرَأَيْتَ﴾ او (بل تابع او مسخر کړي وو موږ) مرغان حال دا چي ټول کړی شوي به وو (صفونه صفونه) هریو (له دوی) به ده ته رجوع کونکي وو (په طاعت سره) يعني دغه غرونه او مرغان به له ده سره تسبیح زمزمه کول او د الله طاعت ته به رجوع کونکي وو ابن کثیر وایي چي مرغانو به دده له تسبیح سره سمه تسبیح لوستله او چي کله به یې داؤد ﷺ ولید چي د زبور تلاوت کوي (او دوی به په هوا الوتي وو) نوبه ودرېدل او هغه بدمې ورسره وایو او همداسي به غرونه ورسره په تسبیح کي مشغولېد وفتاده وایي چي ﴿أَرَأَيْتَ﴾ يعني فرمانبردار (منونکی) (۳) ﴿وَشَدَدًا مُلْكُهُ﴾ او قوي کړی موږ ملک سلطنت ددغه (داؤد) په هیبت، نصرت اوزیا تولى کړو سره) ﴿وَمَا آتَيْنَهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخُطَابِ﴾ او ورمو کړه ده ته حکمت (نبوت، تدبیر د ټولو امورو) (افصل الخطاب) يعني روښانه وینا چي هرڅوک پرې پوهېږي (۴) (مجاهد وایي چي ﴿وَفَصَّلَ الْخُطَابِ﴾ په حق سره ښه فیصله کول او پرې پوهېدلونه وایي قرطبي وایي

(۱) حاشية الصاوي ۲/۳۵۲

(۲) البحر المحيط ۷/۳۹۰

(۳) مختصر ابن کثیر ۱/۳

(۴) دغه د زمخشری ویناده او ابن عطیه غوره کړي د الله جل جلاله پدې قول یې اسناد کړی چي (انه لقول فصل) وضېي بیا وایي چي دغه روښانه کلام په حکم محاوره او خطابت کي دی

معني د حق او باطل تر مينځ فيصله کونکي کلام دی (۱) مفسرين کرام وايي چي حضرت داؤد غنځسار
 او عزتمن سړی وو او د هغه سياست په متانت او حکمت ولاړ وو هغه چي به کومه پريکړه کوله به هغه کي
 يې هيڅکله بيا تر ددنه کار ووتل به يې له حکمت او قوت سره سمه پريکړه کوله او دغه به باجه
 او سلطنت کي بریمنده کمال او بشپړتيا ده ﴿وَهَلْ أَتَاكَ نَبْوًا الْخَصْمَ إِذْ سَوَّرُوا الْمِحْرَابَ﴾ او آي راغلی دی
 تاته (ای محمده!) خبر د جگړه کونکو کله چي راوختل (پس له دېواله د) عبادت خانې (دغه استغفار
 د تشويق او تعجيب لپاره دی لکه چي څوک بوچاته وايي آيا ته پوهېږي نن څه پېښه شوي ده؟ و سنا
 مقصد د هغه تشويقول وي چي ستا خبري واورې يعني ته خبر يې چي کله داؤد پخپل مسجد کي په طاعت
 او عبادت بوخت وو او هغه ته په دېوال متخاصمين ورواوبستل؟ ﴿إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَزِعَ مِنْهُمْ﴾ کله چي
 ننوتل (تول) پر داؤد باندي (اوده وليدل) پس و وېرېدو له دوی نه مفسرين کرام وايي چي داؤد عليه
 السلام ځکه ځني و وېرېدو چي بې اجازې وردننه شول پر دروازه هم نه راغلل بلکه په دېوال ورواوبستل
 او د هغه مهال ووچي ده د عبادت لپاره ځانته ټاکلی وو ﴿قَالُوا لَا تَخَفْ خَصَّانَ تَعَى نَقْصًا عَلَى نَفْسٍ﴾
 وويل دوی مه وېرېږه (موږ دوه ډلي) جگړه کونکي يو چي ظلم کړی دی ځينو زموږ پر ځينو نورو ﴿فَأَمَّا
 بَنِي إِسْرَءِيلَ إِذْ سَأَلُوا رَبَّهُمْ أَلَمْ نَكُنْ بِكَ مِنْ قَبْلُ نَذِيرًا﴾ پس حکم وکړه په مينځ زموږ کي په حق سره او ظلم مه کوه (پر موږ باندي)
 ﴿وَأَعِدْنَا إِلَى سِوَاءِ الْقَرْيَةِ﴾ او برابر کړه موږ سمي لاري (د حق څرگندي ته) ﴿إِنْ هَذَا آيَةٌ لَهُ رَبِّهِ فَنَعُوْهُ نَحْنُ
 وَرَبُّ قَوْمِهِ وَاحِدٌ﴾ بېشکه چي دا (سړی) وروزمادی ده لره نه نوي مېرې دي او مالره يوه مېرې ده پس
 مفسرين کرام وايي کېدای شي پدې سره به له مېرمني څخه کنایه راوړل شوي وي يعني زما يوه مېرمن
 او دده نه نوي مېرمني او بنځي دي (۱) ﴿فَقَالَ أَكْهَلُنِيهَا وَعَرَّفَنِي فِي الْخَطَابِ﴾ پس دی ماته وايي چي ما کفيل

(۱) القرطبي ۱۲/۱۵

(۱) ځيني مفسرين پدې ځای کي بېخي زيات تېروتلې دي چي پخپلو تفسيرونو کي يې د اهل کتابو ويناوي پرته له بلنې
 او خبرني رانقل کړي دي چي ورباندي باور نشي کېدای او سنديې سم ندی ځکه دغه اسرانيې روايات دي اوله اسلامي
 عقيدې سره کوم چي د انبياو عليهم السلام په عصمت باندي ولاړه ده منافي دی له دغو باطلو تېل شوي کيسو څخه يوه هغه
 روايت دی چي وايي داؤد عليه السلام دخپل يو جنگي سالار له بنځي سره مينه پيدا شوه اولنډه کيسه يې دا چي هغه په بام خنلې ووکه
 گوري چي يوه شايسنه بنځه لاسي نو ورباندي مين شو او دغه دده د يوه قوماندان چي (اوريا) نومېده بنځه وه نويې وغوښتل
 له اوريا څخه ځان خلاص کړي ترڅو يې بنځه په نکاح واخلي بيا يې هغه جنگ ته واستاوه او حکم يې ورکړ چي پر مخنگ دي
 کوي هغه بری ترلاسه کړ او بيا بيا يې څو ځله جنگ ته ولېږو ترڅو هغه وژل شو نو يې د هغه مېرمن ځانته په نکاح کړه چي نور هم
 دروغ او بهتان پکي لازيات دي، ابن کثير وايي چي مفسرينو دلته داسي کيسې او داستانونه راوړي چي اکثريې اسرانيې
 دي او هغه چي رومرو درواغ دي موږ يې قصداً له راوړلو څخه ده وکړه او په قرآني کيسه تلاوت کولو مو کفايت وېاله والله
 يهدي من يشاء الى صراط مستقيم بېضاوي وايي کوم چي ويل شوي (اوريا) يې څو څو واره جنگ ته واستاوه او د پرمخنگ
 حکم يې ورکړ ترڅو چي مړ شو او بنځه يې ده په نکاح واخيسته دغه يو دروغ او افتراء ده اوله دې کبله حضرت علی کرم الله
 وجهه ويل څوک چي د (داؤد) عليه السلام کيسه داسي کوي لکه چي قصه ځوانان يې وايي يو سل او شپسته دړې به يې ووهم دغه به
 انبياو وروڼو دي د دروغو ويلو حد دی او صحيح کيسه لکه چي محققينو مفسرين کرامو ليکلي داده چي داؤد عليه السلام خپل
 وختونه د يوه مهال وېش له مخي جلا کړي وو ځيني وختونه يې دواکمني چاري پر مخ بېولې ځيني وخت يې دخلکو فيصلې

کره ددې یوې (مېرې) ماته یې راکړه) وغلبه یې کړې ده پرماپه خطاب کي (سختي سختي خبرې یې رته کړې دي) ﴿قَالَ لَقَدْ طَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَجْمِكَ إِنِّي نَجَّيْتُكَ﴾ وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چي ظلم کړی دی ده پر تاپه غوښتلود مېرې ستا چي یو خای یې کړې) له مېرې و خپلو سره (چي پوره سل مېرې یې شي) ﴿وَأَنَّ كَيْدَ مَنِ الظَّلْمَ لَنِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ او بېشکه چي ډېر له شریکانو خامخا ظلم تېری کوي ځيني ددوی په ځينو نورو ﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ﴾ مگر (تېری) نه کوي هغه کسان چي ایمان یې راوړی دی او کړي یې (ښه) عملونه او ډېر زیات لږ دي دغه کسان په مینځ د شریکانو کي ﴿وَلَقَدْ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ﴾ اومتیقن شواؤد پدې چي بېشکه همدا خبره ده چي موږ دي وازمو یو (پدې پېښه اودغي فیصلې کي) ﴿فَاسْتَقَرَّرْنَاهُ وَحَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ﴾ نو بېښنه یې وغوښته له خپله ربه او پرمخي پرېوت په دغه حال کي چي رکوع، سجده کونکی وو الله ته او بیرته الله ته راجع شو (په توبه او پښېماني سره ابو حیان وايي چي مفسرینو پدې کیسه کي داسي شيان ذکر کړي چي د انبیاء وعلیهم السلام له منصب سره نه ښايي ځکه مو هغه اړخ ته وغورځول او هغه څه چي آیت شریف ظاهراً ورباندي دلالت کوي دادی چي دغه کسان چي په دېوال ورواوښتل انسانان وواودوی پداسي مهال ورغلل چي هغه وخت د حکم او قضا وخت نه بلکه دده د عبادت او طاعت وخت وواو هغه پدې ځني ووېرېدو چي ښايي هغوی یې د وژلو تکل کړی وي ځکه هغه یوازي پخپل محراب کي دخپل رب طاعت کاوو او کله چي ورته څرگنده شو هغوی ددغوی د (فیصلې لپاره راغلي دي او دوه تنه یې د قضیې دوړاندي کولو لپاره راڅرگند شول لکه چي الله تعالی یې کیسه کړي نو یې له همدغه گومان څخه بېښنه وغوښته او الله ته پرمخي په سجده شو، موږ په یقيني توگه پوهېږو چي انبیاء علیهم السلام له گناهونو څخه معصوم دي که چېرې یوه گناه دهغوی لپاره ومنو بیا نو شریعتونه له مینځه ځي او موږ به په هیڅ څېز باندي چي دوی یې وایي باور نشو کولای هغه چي الله ﷻ پخپل کتاب کي یې یادونه کړي په هغې چي څرنگه الله غوښتي هغسي ویناکول ښايي او هغه چي کیسه کونکو قصه خوانانو راوړي اود نبوت له ستر منصب اوشان سره نه ښايي موږ هغه نه

کولې او ځيني وختونه یې د عبادت او خلوت لپاره ځانگړي کړي وو چي د زبور تلات او بخیل مسجد کي تسبیحات به یې ویل او کله چي به خپل محراب ته دننه شونو بیا به تر هغو هیڅوک دننه نه ورتلل څو به هغه پخپله راوتلی نه و یوه ورځ چي دی بخیل عبادت لگيادی گوري چي دوه تنه دده د مسجد په دېوال وروختل و دی ځني ووېرېدو په زړه کې یې وروگرزول چي ورباندي حمله وکړي نو دوی ژر تر ژره ځان وروښود چي دوی مدعیان دي تر مینځ یې یوه شخړه ده نویو یې پیل وکړه او خپل دعوه یې داسي وړاندي کړه لکه چي قرآن کریم یې بیان کړی دی اودغه قضیه لکه چي دغه یوه بیان کړه ښکاره ظلم او تجاوز دی چي تاویل نه مني ځکه نو داؤد علیه السلام ددغي دعوی له اورېدلو سره سم فاصله صادروي اوددوهم مدعی خبره یې

لا وړېدلي نه ده اونه یې ترې غوښتنه کړي ده چي داسي حکم کوي ﴿قَالَ لَقَدْ طَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَجْمِكَ إِنِّي نَجَّيْتُكَ﴾ نو الله ﷻ پدې بڼدي عتاب ورته وکړ او پدې یې تنبیه کړ چي قاضي ته ښايي تر هغو حکم صادر نکړي ترڅو چي ددواړو طرفونو خبرې وانه وړي دغه د قرآن کیسه او هغه چي اسرائیلي روایات دي چي موږ یې لنډه یادونه وکړه له هغه څخه ویره په کار ده ځکه دغسي کړحوله غو مو مسلمان نوسره لانه ښايي څه خوله انبیاء و سره او هغه چي د انبیاء و خواص دي (څوک چي سالم عقل او قوي دیانت لري فکر دي وکړي).

راوردو (۱) ﴿فَقَفَرْنَا لَهُ دَلِيلٌ﴾ پس وموبنبله موبده ته هغه (خطا دده چي په دغودوو کسانوسې بد گمانې کړې وه. ابن کثیر وېي يعني داچي هغه څه چي له ده څخه صادر شوي وو په هغه مو ورته معافي وکړه کوم چي دهغو په باب ويل کېږي (حسنات الابرار سيئات المقربين) يعني لويښ به يوه وړو کي گناهه پوښل کېږي ﴿وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُنْفٍ وَحَسَنَ مَّثَابٍ﴾ او بېشکه ده ته په نزد زمونږ شته مرتبه (قرايت کرامت وروسه له مغفرته) اوښه ځای دورتلو دی (په آخرت کي) ﴿بِذَاؤُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ﴾ اي داوده بېشکه گرزولي مويې خليفه په ځمکه کي (چي لوی سلطنت مودر کړی دی ترخود خلکو د چارواک مصالحو سمبالښت وکړي) ﴿فَأَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ﴾ پس حکم وکړه په مينځ د خلگو کي په حق سره په عدل او الهي شريعت سره چي پرتايې نازل کړي دي) ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ متابعته مه کوه دهوا او نفس (په احکامو کي) پس گمراه به دي کړي (دغه هوا) دالله له لاري څخه (چي سم دين او سيخه لاره ده) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ بېشکه هغه کسان چي گمراه کېږي دالله له لاري (چي ايمان نه راوړي) شته دوی ته سخت عذاب (د قيامت دورځي) ﴿يَمَّا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ په سبب د هېرولو د دوی ورځي د حساب لره ځکه که يې نه هېرولای اودالله په لاره تللای نوددغي ورځي لپاره به يې توبنه برابره کړي وای ابو حيان وايي داچي الله تعالی داود عليه السلام په ځمکه کي خليفه گرزولي دغه دهغه دستر مقام او منزلت څرگندويې کوي اودهغه چاپه سينه سوک ورکول دي څوک چي په هغه باندې د نبوت له منصب سره سره نامناسب تورونه لگوي.

بلاغت:

پدې آيتونو کي چي د بيان او بديع کومي ښکلاوي شته لنډيز يې په لاندې ډول دی.

۱- مرسل مجاز لکه چي فرمايې ﴿كَزَّاهُنَّ لَأَنفُسِهِنَّ قُلُوبَهُنَّ﴾ قرن پېړۍ ته او هغه سلوکالوته ويل کېږي خو مقصد له پېړۍ څخه اهل دهغي دی کوم چي هلاکت ورکول شوی دی نودغه مجاز بولي.

۲- د ضمير پر ځای راوړل لکه ﴿وَقَالَ الْكَافِرُونَ﴾ چي اصل خود او وچي د (قالوا) راغلي وای مگر (کافرون) يې ظاهر راوړل چي کفر ورياندي تشبیه شي.

۳- د مبالغې صيغې لکه چي په ﴿كَذَّابٌ... الْقَرِيرُ... الْوَهَّابُ... أَوَّاهٌ﴾ کي راغلي دي.

۴- تنوين د تحقير او تقليل لپاره لکه چي ﴿مَا﴾ دلېوالي د تاکيد لپاره راغلی او فرمايې:

﴿جُنْدٌ مَا﴾.

۵- جمله خبريه په ان اولام باندې تاکيد کول چي د تعجب زياتوالي او انکار وښيي لکه پدې کلام کي

﴿إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ﴾ چي راغلی دی.

۶- مليغه استعاره چي فرمايې ﴿وَفَرَعُونَ ذُو الْأَوْنَادِ﴾ دلته يې پاچهي له پراخي لويې خېمې سره مشابهه کړې چې تدوونه او مراندي په مورو (مېخونو) چي په ځمکه کي ژور تېک وهل شوي نرلي وي او بادونه يې راځنډلای شي نويدې کي مکنيه استعاره اود ﴿الْأَوْنَادِ﴾ يادول يې تخيل دی

۷- د طباق صنعت لکه چي فرمايې ﴿يُسَيِّرُ بِالْمَدِينِ وَالْإِشْرَاقِ﴾ ځکه مراد ورځه مابنم اوسهار دی

۸- د تشويق اسلوب لکه چي وايې: ﴿وَهَلْ أَنتَ نَوَّارُ الْحَصَمِ﴾ دغه د تشويق او هڅوني لپاره راغلی دی

۹- د اطناب صنعت پدې کلام کي چي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ

اللَّهِ﴾ ترپايه پوري

۱۰- د آيتونو د پيل د فواصلو توافق لکه: ﴿إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ. فَلْيَرْفَعُوا فِي الْأَنْسَابِ.. جُنْدًا مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ

بِزِ الْأَحْرَابِ﴾ هغه چي په کلام کي ښکلا اولدت زياتوي

لطيفه:

ابن کثير رحمه الله روايت کوي چي ابو زرعة يوه ورځ د عبد الملك زوی امير المؤمنين وليد ته ورغی ، وليد ورته وويل چي تاخو قرآن لوستلی او ورباندي پوهېدلي يی آيا له خليفه سره به الله حساب کوي ؟ نو هغه ورته وويل ای امير المؤمنين زه ووايم ؟ هغه ورته وويل هوتاته امان درکول شوی دی نو هغه ورته وويل ای امير المؤمنين نه به په (الله) گران يې او که داؤد عليه السلام ؟ هغه ته الله خلافت او نبوت دواړه ورکړي وو او بيا يې په خپل کلام کي دهغه په هکله داسي تهديد بيان کړی چي ﴿يَنْدَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَخُذْ بَيْنَ الْأَيْدِي وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ د آيت ترپايه او همدغه يو خوراب ښکلی نصيحت او پند وو چي وليد بن عبد الملك واورېدو.

الله تعالی فرمايې:

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ دَمَرُوا قَوْلَ لَدِينِ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ السَّاقِينَ كَالْمُفْسِدِينَ ﴿٢٨﴾ كَذَّبُوا أَنْزِلْنَاهُ إِلَيْكَ مُسْرَكًا لِّنَبْذَرُوا آيَاتِهِ وَلَنَذَكِّرَ أَزْلًا الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَنِيِّ الصُّفُوفُ الْجِبَادِ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهُمَا عَلَيَّ فَطَمِنَ مَسْخًا بِالسُّوقِ وَالْأَسْوَاقِ ﴿٣٣﴾ وَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَالْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْقُصِي لِأَحَدٍ مِنْ بَنِي إِدْرَى إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَخَرَّضْنَا لَهُ الرِّيحَ نَحْرَى بِأَمْرِهِ رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينُ كُلٌّ بَنَاءٌ وَعَوَاصِرُ

(۳۷) وَمَا خَرَيْنَ مُقَرَّبِينَ فِي الْأَصْفَادِ (۳۸) هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْنِك بِمِثْرِ حِسَابِ (۳۹) وَإِن لَّهُ بَعْدَ لُحْنٍ رَحْمَةً (۴۰)
 (۴۱) وَأَذْكُرْ عِدَّتَنَا أَيُّوبَ إِذْ تَدَايَىٰ رَأْسُهُ إِلَىٰ مَسْجِدٍ لِّلشَّيْطَانِ يَنْصُبُ وَعَذَابِ (۴۲) أَرْكَضَ بِرَحْلَيْهِ هَذَا مُضِلٌّ مُّارِدٌ وَشَرَّكَ (۴۳)
 وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُولَى الْأَلْبَابِ (۴۴) وَخَذَ بِيَدِكَ صَفْحًا مَا ضَرِبَ بِهِ وَلَا تَحْسَبْ أَنَّ رَحْمَتَهُ
 صَابِرًا نِّعَمَ الْعَذَابُ إِنَّهُ أَوَّابٌ (۴۵) وَأَذْكُرْ عِدَّتَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ (۴۶) إِنَّ أَنْفُسَهُمْ بِخَالِفَةٍ
 ذِكْرَى الدَّارِ (۴۷) وَلَهُمْ عِدَّتَانِ لِّمَنْ أَلْطَفَتِ الْأَخْيَارَ (۴۸) وَأَذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ
 (۴۹) هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَّغَابٍ (۵۰) جَنَّاتٌ مِّنْ دُونِ هَذِهِ لَهَا الْأَنْبُوبُ (۵۱) مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِمُحْكِمَةٍ
 كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ (۵۲) وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ الْأَزْوَاجُ (۵۳) هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ (۵۴) إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ
 مِن نَّفَاقٍ (۵۵) م: ۲۷ - ۵۵

مناسبت:

کله چي الله تعالى د مشرکانو انکار له قرآنه ، رسالنه ، حشر او نشر او قیامته بیان کر ورپسې یې د داؤد علیه السلام کیسه واوروله ترڅو چي د رسول الله ﷺ لپاره تسلیت او ډاډینه وي دلته یې په بحث او نشر باندې دلائل او براهین راوړل او بیایې د قرآن کریم د نزول حکمت په ډاگه کر ورپسې یې د سلیمان بن داؤد کیسه د لور هدف د بشپړاوي او تکمیل لپاره بیان کړه کوم چي د قرآن کریم د کیسو بیانولو موخه او هدف دی.

لغتونه

(الباب) دلب جمع اولب دیوڅېز مغزته وایې مقصد خني عقلونه دي (الصفات) هغه آسان چي په دریو پښو ولاړ او څلورمه یې څه او چته نیولې وي بولي د (صافن) جمع ده فرآه وایې چي (صافن) د عربو په کلام کي ولاړ آس ته ویل کېږي (الجیاد) په منډه او تنگ کي گړند یو ته ویل کېږي مبرد وایې چي (جیاد) د جواد جمع دی او گړندي خغلېدونکي ته ویل کېږي لکه چي په خلکو کي سخي او کریم ته جواد وایې (توارت) پټ شو (رحاء) نرم او منونکی (الاصعاد) داوسپني کړی او طوقونو ته یې (صفد) وایې لکه چي په حدیث شریف کي راځي (صُفدت الشیاطین) یعنی په طوقونو وتړل شول (ضعف) یو موټی خس او خاشاک چي وچ او لامده سره گډوي او اصل یې له مختلط څېز څخه اخیستل شوی لکه چي الله فرمایې: ﴿ قَالُوا أَضَلَّتْ سَبِيلَ آلِ هَارُونَ ﴾ (یوسف ۴۴ و الانبیاء ۵۵) گډوډ خوبونه.

تفسير:

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا﴾ اوندی پیدا کړي په باطله سره موږ دغه آسمان او ځمکه او هغه
 گرد مخلوقات چې په مینځ ددغو دواړو کې دي ﴿ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (دغه پیدا کول ددغو) په باطله
 سره گمان دهغو کسانو دی چې کافران شوي دي) یعنې دا چې دغه پیدا یښت دي د کوم حکمت له مخې
 نه بلکه چټي او باطل وي دهغو کفارو فجارو گمان دی چې په بعث او نشور ایمان نلري ﴿قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
 مِنَ النَّارِ﴾ پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره دهغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې پکې سوځي
 به بیا په دغه گمان باندې داسې توبیخ ورکوي چې: ﴿أَمْ تَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي
 الْأَرْضِ﴾ آیا وبه گرزوو هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) په شان
 د فساد کونکو په څمکه کې؟ ﴿أَمْ تَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾ آیا وبه گرزوو متقیان په شان د بد کارانو؟ (بلکه نه
 یې گرزوو) غرض دا چې دالله په حکمت کې ښه کار او بد کردار برابر نه دی او په آیت شریف کې په
 حشر او جزاء باندې استدلال موجود دی او همداسې وعد او وعید پکې نغښتی دی، الله ﷻ په دې آیت
 شریف کې د ا بیان و فرمایو چې دالله له عدل او حکمت سره دانه ښایي چې مؤمنان او کافران دي برابر وگڼي
 او چې دغسې ده بیانوارو جزاء شته چې مؤمن ته ځېل عمل ثواب ورکول شي او کافرت ته سزا ورکړل شي
 او سالم عقول هم دا غوښتنه او پردې دلالت کوي چې خامخا جزا او معاد شته کله چې موږ وینو د ظالم
 ، باغي مالونه زیاتېږي اولادونه او نعمتونه ورکول کېږي او چې وري بیا عذاب هم نه ورکول کېږي او
 دا چې فرمانبردار مظلوم چې له ډېري بېوزلي او خفگانه وري نو د حکیم علیم ذات حکمت به
 خامخا دغه او دغه انصاف کوي او کله چې دلته په دې دنیا کې دغه انصاف ورنکړی شي نو معلومه خبره
 ده چې هلته به هر چاته له خپله عمله سره سمه جزاء او سزا ورکول شي (۱) وروسته الله ﷻ ددې بیان
 فرمایي چې مقصد د قرآن کریم له نزول څخه په هغه باندې عمل کول او تفکر دی فرمایي: ﴿كَتَبْنَا لَهُ
 إِلَيْنَا مَبْرُكٌ﴾ (دغه قرآن) یو کتاب برکتناک دی چې نازل کړی مودی هغه تاته (ای محمده!) یعنې ای
 محمده دغه کتاب چې موږ پر تانا نازل کړی یو عظیم او جلیل کتاب دی ډېري گټي او دیني دنیوي ښېگڼي
 لري ﴿لِيَذَّبَرُوا مَعْنِي﴾ لپاره ددې چې فکر وکړي په آیتونو دده (چې عجیب اسرار او ستر حکمتونه
 لري) ﴿وَلِيَسْذَكَّرَ أَزْوَاجًا﴾ اولپاره ددې چې پند پرې واخلي خاوندان د صافو عقلونو حسن بصري
 رحمه الله وايي: قسم په الله دی هغه چا د قرآن تدبر ندی کړی چې په لفظونو یې لوستی او احکام یې
 ترې ښولاندې کړي وي یو څوک وايي چې قسم په الله ما قرآن ټول لوستلی یو توری مې هم پرې ایښی نه
 دی خو په الله سوگند چې ټول قرآن یې پرې ایښی ځکه چې په اخلاقو او عمل کې یې د قرآن کریم هیڅ ښه

نه ښکړېږي (۱) اللهم اجعلك ممن قرأه وتدبره وعمل بما فيه آمين ﴿ وَهَسَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَنُ ﴾ دواود ته سليمان، دغه د داود عليه السلام د زوی سليمان ﴿ د کيسې پيل دی يعني هغه ته موصاح زوی چي سليمان نومېده وروباڼه او نبوت مو ورکړ مفسرين کرام وايي چي مقصد په ښلوسره د نبوت ښل دي لکه چي الله فرمايي: ﴿ وَوَرِثَ سُلَيْمَنُ دَاوُدَ ﴾ (النمل ۱۶) يعني له داود څخه سليمان ښکړه د نبوت ميراث پاتي شواو که د غسي نه وي نو د داود څخه خونوره پراولادونه هم وو ﴿ يَوْمَ الْقَدِّ اِنَّهُ اَوَّلُ ﴾

ښه بنده ووبېشکه چي دی ډېر رجوع کونکی دی (الله ته په توبه او انابت سره) ﴿ اِنَّ عُرْصَ غُلَبِهِ بِالْمَنِيِّ اَلْكَفِيفَتُ اَلْحَيَادُ ﴾ کله چي وړاندي شو پرده باندې په آخر دورخي چي هغه گړندي خاص آسونه په دريو پښو ولاړاوديوې سوې نوک يې په ځمکه لگولی) امام رازي وايي چي دغه آبان يې په دوو صفتونو وېستایل يوداچي (صافن) هغه چي د آسونو په فضيلت او بهتري دلالت کوي بل (جيد) هغه چي گړندي وي مقصد له دې څخه دهغوی فضيلت او کمال څرگندول دي چي هغه که ولاړوي او که روان خوراغوره دی په درېدلوکي مطمئن او آرام ولاړوي په تللوکي خوراگړندي وي (۲) ﴿ فَقَالَ اِنِّي اُحْسِنُ حُبَّ الْخَبْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّي ﴾ نو وويل (سليمان) بېشکه زه چي يم غوره مي کړه مينه د آسونو په ذکر ډېر خېل ﴿ حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحَبَابِ ﴾ ترخوچي پټ شولم په پرده کي مفسرين کرام وايي چي په زړونو آسان کوم چي له خپله پلاره ورته پاتي وو دده په مخکښي و خفلول شول دغه د مازيگروخت ووچي دی دهغو آسونو په کتلواود هغوی په خفاسته باندې د مازيگروخت له خاص ذکر څخه مشغول کړ ترخوچي لمر د وې شو ﴿ رُدُّوْهَا عَلَيَّ ﴾ (بيا وويل سليمان) بيرته راولی دغه آسونه ماته ﴿ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَفْئَاقِ ﴾ (پس شروع وکړه سليمان په وهلو د دې آسونو (په توره) پنديو او غاړو) يعني د ثواب لپاره يې دهغوی په حلالولو او پښو پرېکولو شروع وکړه ترخوټول خيرات کړي او په مسکېناو يې ووېشي، دغه ويناد سدي ده او هغه څوک چي وايي له ده څخه د مازيگرمونځ قضا شولم رځني پرېووت دغه وينا ضعيفه ده ځکه د نبي له حاله څخه د دې تصور نه کېږي چي په دنسوي کارونو کي دي ورڅخه لمونځ پاتي شي و آيت شريف هم په ذکر تصريح کوي چي فرمايي ﴿ عَن ذِكْرِ رَبِّي ﴾ (۳) ﴿ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَنَ وَأَنْتَبَاهُ عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴾ (او خامخا په تحقيق ازمويلي دی موږ سلمان او غورځولي موو و پر تخت دده يو جسد (بې روحه) بيا ده (الله ته) رجوع وکړه) دغه د يو بل ازموينست لورته اشاره ده ښايي چي دغه

(۱) حشاف ۷۰/۴

(۲) تفسير الكبير المرازې ۲۰۴/۳۲

(۳) له ابن عباس رضى الله عنهما څخه روايت شوى چي (طفق مسح بالسوق...) معناه دهغوله ډېرې مينې او محبتنه دهغو آسانو دورمېړنو او پنديو په صافولو مصروف شو دغه قول ابن جرير غوره کړى خوښه ښکاره د حسن بصري رحمه الله قول دی او د سدي وينا موږ پرې ذکر کړه چي هغه يې حلال او پښې يې ورپرې کړى ځکه چي د الله له ذکره يې مشغول کړى وو او بيا الله تر دغوښه عوض او بدل ورکړ چي هغه ياد او برآسونو خوراگړندي وو

بندۍ هغه وي چې په صحيح حديث کي هغه چې ابوهريره رضي الله عنه بي له رسول الله ﷺ څخه روايت کړي
 رځي چې رسول الله ﷺ وفرمايل چې سليمان عليه السلام وويل: قسم دى زه به نن شپه دخپلو اوي بنځو کړه څم
 وزم هر يوه بنځه به يو يو هلک وزېږوي او هغه به بېدانه په لار کي مېړنى مجاهد وي خو (انشاء الله) بې
 ونه ويل ول هغوى سره بې مباشرت وکړ له گردو څخه يوه هم اميندو اړه نشوه (او ماشو به بې پېدا نشو)
 مگر يون قصص مولود چې له يوې مېړمنې څخه موجود شو زم دى په هغه ذات سوگندوي چې زموږ روح دده
 په واک کي دى که بې انشاء الله ويلي وای نو گرد به دانه په لار کي (غېسلي) سپاره مجاهد بن وای، ابن
 کثروايې چې ځيني مفسرينو دېر آثار له سلفو څخه را نقل کړي چې زياتره برخه اوي اگرد بې اسرئيلي
 روايت دي او په دېرو کي بې نامنلي او منکر روايت شته او امام فخر رازي بې له ابتلاء څخه چې پدې
 بيت کي بې يادونه شوي دهغه جسدي فتنه اخلي چې سليمان عليه السلام سخت رنځور شو چې له ناروغي
 او کمزوري څخه گواکي په کرسۍ وغورځېد او بيا بيرته بې د صحت روغتيا حالت ته رجوع وکړه (۱)
 قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَبْغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي ﴿١﴾ وويل: (سليمان) اى زما ربه ماښه مغفرت بېسنه وکړه
 او راکړه داسي لوى سلطنت چې نه بيا تېري (اونه وي) له بل هيچا سره وروسته له ما (تر څو زما په نبوت
 دلالت وکړي) ﴿إِنَّكَ أَتَى الْوَهَّابُ﴾ بېشکه همداته بې (اى زما ربه) ته دېر بېښونکى ورکونکى بې
 فَخَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءَ حَيْثُ أَسَابَ ﴿٢﴾ پس تابع کړ موږ دغه (سليمان) ته باد چې چلېدو په حکم دده
 سره نرم نرم هر چېرته به چې دده اراده شوه (يعني دده دعا مو ومنله) ﴿وَالشَّيْطَانُ كُلُّ بَنَاءٍ وَعَوَاصٍ﴾ (او
 مسخر کړل موږ دده ته پېريان) شيطان هر بنا کونکى (دېښو لوړو عمارتونو) او غوټه وهونکى (په لويو
 سيندونو کي چې ملغلري راوباسي) ﴿وَالْآخِرِينَ مُقَرَّبِينَ فِي الْأَصْفَادِ﴾ (او نور) (سرکېښ شيطانان) ترلي
 شوى په ځنځيرانو کي (له جهته د کفره ددوى اودا چې د سليمان حکم بې نه مانو) ﴿هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ
 أَمْسِكْ بِمِيزِ حِسَابٍ﴾ دغه (سلطنت او تسخير) بېسنه زموږ دى پس احسان کوه (له هر چا سره) يا بې وساته
 (له خپل خان سره) بې له حساب (يعني که بې چاته ورکوي که بې نه ورکوي په تاپسي حساب نشته ته
 دخپل واک خاوند بې) ﴿وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ﴾ او بېشکه چې ده ته په نزد زموږ خامخا قرب دى
 (په دني کي) اوبه ځاى دورتلو دى (په عقباکي) ﴿وَأَذْكُرْ عَذَابَ أَيُّوبَ﴾ او ياد کړه (اى محمده ۱) بنده

(۱) هغه ضعيف روايات او اسرئيلي حکايات چې د سليمان عليه السلام د ابتلاء په هکله راغلي ابن کثيروايې چې تر ټولو
 نادر او دانکار ورېې هغه دى چې وايې يوه ورځ سليمان (عليه السلام) غوښتل چې بيت الحلاء ته لاړ شي نو بې خپله گوتى
 مرمي (جرادة) ته ورکړه هغه بنځه چې تر گردو ورباندي گرانه وه نو شيطان د سليمان په شکل هغې ته راغى او ورته بې وويل
 چې زما گوتى راکړه هغې د سليمان گمان پرې وکړ او گوتى بې ورکړه کله چې شيطان په گوته کړه نو گرد انسانان پېريانان
 او شيطانان بې تابع او اېل شول چې دغه روايت د ابن ابي حاتم څخه شوى او دغه ټول باطل او خرافات دي محققينو علماوو
 لکه ابن کثير، فخر رازي، بيضاوي، نسفي او نورو رد کړى دى تفسير کيسر وگوره ۲۲/ ۲۰۸ همداسي زموږ کتاب (النبوة
 والانبيا) ولوله.

زمور ايووب دغه دريمه کيسه ده چي ددې سورت په اوږدو کي بيانېږي اضافت د (عبد) الله ته د تشریف او تعظيم لپاره شوی دی يعني درېه ياد کړه زمور صالح بنده ايووب عليه السلام کوم چي په قساقسم ابتلاگانو اخته شو او صريې وکړ ﴿يَا نَادِي رَبِّهِ أَتَى مَسْنَى الشَّيْطَانُ يَنْصَبُ وَعَدَايَ﴾ کله چي غريې وکړ رب خپل ته چي بېشکه زه چي يم مس کړی يم شيطان په ايډآه او تکليف سره. مفسرين کرام وايي چي دغه ذکر اونی نسبت يې شيطان ته په دې وکړ چي له الله څخه سره يې ادب وکړ که څه هم چي گردشيان که خيروي او که شر دانه له لوري دی د ايووب څخه مال او دولت له مينځه تللی وو، اولادونه او اهل يې گرځمړه شوي او په بدن هم سخت رنځور شوي وو او ايتلس کاله پدغه کړاوونو کي اوسېدو او کيسه يې د انبيا په سورت کي تېره شوي ده (۱) ﴿أَرْكَضَ رِيحِكَ﴾ ووهه (خمکه) په پښه خپله (هغه يې ووهله او د صافو اوږو چينه راوخوټېده) ﴿هَذَا مُقْتَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ﴾ دغه ده خای د غسل يخ او اوبه د څښلو (نويې غسل وکړ او د بدن ظاهري رنځوري يې ورکه شوه او څښاک يې وکړ چي په تن کي دننه باطني رنځور يې له مينځه لاړه. ابو حيان وايي چي د ﴿مُقْتَلٌ﴾ معنا دغه د غسل خای اوبه دي ﴿وَشَرَابٌ﴾ معنا دا چي د څښلو دې په غسل سره به دي ظاهري تن او بدن روغ شي او په څښلو سره به دي باطني رنځونه دفع شي خو جمهور مفسرين بيا وايي چي دوه چينې ورته راوبهډلې چي له يوې څخه يې وڅښل او په بله کي ولېږدو او روغ رمت شو (۲) ﴿وَوَقَّانَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ﴾ او موږ څښل دغه ايووب ته اهل دده (په بيرته ژوندي کولو) او په مثل ددوی له هغوی سره. امام رازي وايي چي نژدې دادی چي الله هغه ته روغتيا وېښله او مال او دولت يې ورکړ اولادونه يې پيدا او نسل يې زيات شو چي تربخوا يې خوچنده ډېر شو او حسن بصري څخه وايي چي هغه مړه شوي اولادونه يې الله تعالی بيرته ورته را ژوندي کړل (۳) ابو حيان وايي چي جمهور علماء پدې دي چي الله تعالی هغه دده مړه خپلوان، اولادونه بيرته ورته را ژوندي کړل له ناروغي څخه جوړ شو هغه تيت پرک نعمتونه الله بيرته ورته راټول کړل (۴) ﴿رَحْمَةً مِنَّا﴾ له جهته دمهرباني له خپله لوري (په سبب د صبر او اخلاص دده) ﴿وَذَكَرْنِي لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ اولپاره د پند اخستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته ابن کثيروايي معنا دا چي پند دی د هونسيارانو لپاره ترڅو وپوهېږي چي د صبر وروستی عاقبت نېکمرغي او خلاصون دی (۵) ﴿وَأَخَذَ بِدِكَ ضَرْبًا مَّضْرِبَ بَوٍّ وَلَا تَحْتُ﴾ (او ورته وموويل چي) ونيسه په لاس خپل جارو (د ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د ډکو سره) (ښځه خپله) او مه حانت کوه خان خپل. مفسرين کرام وايي چي ايووب څخه سوگند اخيستی وو چي که زه روغ شوم خپله ښځه به سل درې ووهم او ددې وهلو سبب دا وو چي دغي ښځي به د ايووب څخه په ناروغي کي خدمت

(۱) البحر المحيط ۴۰۷۷

(۲) پورتي مرجع.

(۳) التفسير الكبير ۸۵۲۲

(۴) البحر المحيط ۴۰۷۷

(۵) مختصر ابن کثير ۲۰۵/۳

کړواو کله چې ناروغي يې اوږده شوه نو هغې ته شيطان وسوسه ورواچوله چې ترخوپوري به ته
صبر کوي؟ هغه ايوب عليه السلام ته راغله اوله ډېرې خواشيني يې ورته وويل: ترخوبه همدا سي ناروغ يې؟
نوده ته دهغې په وينا قهر او کاوړ ورغی او قسم يې وخوړ چې که روغ شو په هغې به سل گوزارونه کوي
ناله عليه السلام ورته وويل: چې هغه لوړه دي پرځای کړه يو چارو چې سل ډکي او خاشې ولري هغه درواخله
رېنځه دي يو ځل ورباندې ووهه چې لوړه دي پرځای شي دغه دالله له لوري پرده اوږده پرېنځي رحمت
ووخکه هغې په اخلاص او صميميت دده د ناروغي په وخت کې چوپړ واهواو دده په ابتلاء يې
صبر کاوودا هم دهغه چالپاره چې له الله وېرېږي او طاعت يې کوي دخلاصون لپاره او دوتلو گودردی ځکه
نوانه فرمايې: ﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا﴾ بېشکه موږ وموند دغه (ايوب) صبرناک (په سختيو) ﴿يَقُمُ الْعَبْدُ إِنَّهُ
(رَبِّهِ) بڼه بنده وودی بېشکه چې دی الله ته ډېر رجوع کونکی وو (په توبه، انابت او عبادت سره)

وَأَذْكُرُ عِنْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أَزْلَى الْأَيْدِي وَالْأَبْنَاءِ ﴿١﴾ (اوياد کړه (ای محمده ۱) بندگان زما ابراهيم
واسحاق اويعقوب خاوندان دلاسونو او د سترگو) يعني ای محمده ۱ دغه ستايلي انبيا په ياد او په
مغوی پسي اقتداء وکړه کوم چې مغوی په عبادت کې غښتلي او په دين کې سترگور وو. طبري وايي
معنادا چې مغوی دالله په عبادت کې تکره او دروښانه عقلونو خاوندان وو (۱) ﴿إِنَّا أَخْلَصْتُمْ بِمَالِكٍ
بِكَرِيٍّ الْذَّارِ﴾ (بېشکه موږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر يادولو دکور (د آخرت)
يعني موږ دوی پرځانگړي خوی باندې نازولي چې هغه ددوی دنيا ته التفات نه کول او د تلپاتې ژوند پام
ويادستل دي مجاهد وايي: معنادا چې دوی د آخرت لپاره عمل کوي له هغه پرته ورسره دهېڅ شې غم
نشته (۲) ﴿وَأَتَتْهُمْ عِنْدَنَا لَيْنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ﴾ او بېشکه دوی زموږ په نزد خامخاله غوره کړی شوو
بهر و خلکو (د خپلي زمانې) وو ﴿وَأَذْكُرُ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ﴾ (اوياد کړه (ای
محمده ۱) اسماعيل او اليسع او ذوالکفل او دغه ټول (مذکورين) ووله خاوندانودخيرڅخه (په
خلکو کې) نو پر دوی پسي په صبر او تحمل زغم کې اقتداء وکړه ﴿هَذَا ذِكْرُ﴾ دغه (بيان
دانبيا وواوسهرت د رسولانو) بڼه ذکر ددوی دی (په دنيا کې اوشرف دی په آخرت کې چې تل ورباندې
بند اخيستل کېږي) ﴿وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَقَابِ﴾ او بېشکه لپاره د متقيانو خامخا بڼه ځای دورتلودی (په
آخرت کې) بيا يې دهغو تفسير داسې وفرمايو ﴿جَنَّاتُ عَدْنٍ مِّنْهُنَّ الْأَنْبُوبُ﴾ جنتونه دي دهمېشه
هستوگني پداسې حال کې چې تل پرانستلي وي دوی ته دروازي (د جنتونو) ددوی راتلوته انتظار بيا سي
امام رازي رحمته الله وايي چې د جنتونو موکل پرېستې چې کله مؤمنان وويني دروازي به ورته پرانيږي
او سلام تحيه به ورته کوي او دوی به د پرېستو په تشریفاتو ملگرتيا جنتونو ته په خوراښکلي هيئت ننوزي

(۱) تفسير الطبري ۱۰۹/۲۳

(۲) مختصر ابن کثير ۲۰۲/۳

(۱) ﴿مُتَكِينِينَ فِيهَا﴾ (تکيه وهلي (به ناست وي) په دشو (جنتونو) کي) يعني دوی به په خور غوړ او بڼايسته (صوفو) پستو خو کيو باندې تکيه لگولي وي ﴿يَدْعُونَ فِيهَا بِكُنْهٍ كَثِيرٍ مِّنْ شَرِّ﴾ (چې د پاجهانو دودوي. اس کثيروايې هر خومره چې وغواړي وبه يې مومي اوله هره خېزه چې يې غواړي د جنت خدمتگار نه به يې ورته راوړي. صاوي وايې چې دا يوازې د فاکهې يادونه يې وکړه له دې کبله چې گرد جنتي خوراگونه به د تلذذ او فاکهې لپاره خوړل کېږي مقصده به مرښت او تغذي نه وي ځکه چې په جنت کي هډولوبه (نښه) نشته (۲) ﴿وَعِدَهُمْ قَصِيرَتُ الظَّرْفِ اَنْزَابُ﴾ او وي به په نزد د دوی ښځي بندونکي دسترگو (مېړو خپلونه) همخولي به وي (پخپل مينځ او ياله خاوندانوسره) ﴿هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ﴾ (د اهغه څه دي چې وعده يې کول کيده (له تاسره په دنيا کي لپاره د (خوښي) د ورځي د حساب) ﴿اِنَّ هَذَا لِرِزْقًا مَّا لَكُمْ مِنْ تَدَبُّرٍ﴾ بېشکه چې دغه خامخاز موب داسي رزق دی چې نشته ده لره خلاصېدل په الظلال کي ليکي چې دغه په دوو متقابلو منظرونو سره تداره ده چې له هره پلوه سره متقابل وي که يې مجموعي جوړښت واخلې او که يې د اجزاوو، د متقینو يو منظردی چې ﴿لِحَسَنٍ مَّثَابٍ﴾ او بل د گمراهانو سر غرونکو دی چې ﴿لَشَرِّ مَّثَابٍ﴾ لومړني خلک به په جنتونو کي وي هغه چې ﴿مُفْلَحَةٌ لَّهُمُ الْاَنْزَابُ﴾ وي او هلته به تکيه وهلي د هډول خوړو او فاکهې ځکونکي اوله حورو سره چې ﴿قَصِيرَتُ الظَّرْفِ اَنْزَابُ﴾ دي مجلسونه کوي او د اهسي نعمتونه دي چې تلپاتي او خلاصېدل نلري (۳)

الله تعالی فرمايې:

﴿هَذَا وَاتَّ لِلظَّالِمِينَ لَشَرِّ مَّثَابٍ ۝۵۵﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَسْرُ الْمِهَادُ ۝۵۶ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَبِيَّةً وَعَسَاقُ ۝۵۷ وَابْحَرُمْ شَكْلُهُ اَرْوَجُ ۝۵۸ هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْجَا بِهِمْ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ۝۵۹ قَالُوا بَلْ اَنْتُمْ لَا مَرْجَا بِكُمْ اَنْتُمْ قَدْ مَشَرْتُمْ لَنَا فَيَسَّرَ الْقَرَارُ ۝۶۰ قَالُوا رَبَّنَا مَسَّ قَدَمٌ لَّنَا هَذَا قَرِيْدُهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ۝۶۱ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كَمَا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِ ۝۶۲ اَتَعَدَّتْهُمْ سِخْرِيًّا اَمْ رَاغَتْ عَنْهُمْ الْاَبْصَارُ ۝۶۳ اِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاسُمُ اَهْلِ النَّارِ ۝۶۴ قُلْ اِنَّمَا اَنَا مُنْذِرٌ وَمَا مِنْ اِلَهٍ اِلَّا اللهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝۶۵ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْفَقْرُ ۝۶۶ قُلْ هُوَ نَزَّ عَظِيمٌ ۝۶۷ اَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ۝۶۸ مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِاللَّيْلِ الْاَنَّى اِذَا يَخْصِمُونَ ۝۶۹ اِنْ يُوْحَى اِلَيَّ اِلَّا اَنْتَا اَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝۷۰ اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ

(۱) التفسير الكبير ۲۲/ ۲۳

(۲) حاشية الصاوي ۳۲۷/ ۳

(۳) في ظلال القرآن

۷۱) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿۷۱﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ
 ۷۲) أَتَمًّا إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿۷۲﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيدِي اسْتَكْبَرْتَ أَمْ
 ۷۳) كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿۷۳﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿۷۴﴾ قَالَ فَأَخْرِجْهَا مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿۷۵﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ
 ۷۶) لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿۷۶﴾ قَالَ رَبِّ فَأَمِّطْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۷۷﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْطَرِفِينَ ﴿۷۸﴾ إِنْ يَوْمَ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ
 ۷۹) قَالَ فَبِعَرْنِكَ لَا غُورِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۸۰﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُحْصِينَ ﴿۸۱﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ ﴿۸۲﴾ لَأَمْلَأَنَّ
 ۸۳) جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمَنْ بَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۸۴﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿۸۵﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۸۶﴾
 وَلَنَعْلَمَنَّ نَأْتُهُمْ نَعْدَ جِبْرِئِيلٍ ﴿۸۸﴾ ص: ۵۵ - ۸۸

مناسبت:

ڪله چي الله تعالى دنهڪمرغه متقيانو برخه ليڪ بيان ڪر ورپسي بي دبد مرغه مجرمانو سرنوش ر وور
 اوييايې درسول الله ﷺ په رنستوني رسالت باندې خيني دلائل ذکر ڪرل اودسورت پای بي دآدم عليه
 السلام اوابليس لعين په کيسه وٽاڪل چي څرنگه ابليس آدم ته له سجدي څخه ممانعت وڪر
 ترڅوانسان نوت وريپه ياد ڪري چي ددغه ملعون له وسوسو، چلونو اودسيو څخه څانونه وڙغوري

لغتنه:

(عساق) هغه نوونه چي ذڪاروله غوڻو څخه راوړي اوبدبويي لري (داغت) ميلان وڪرله (زيغ) يعني ميلان
 څخه اڃستل شوي (سحريا) دسين په زهر سره استهزاء اوملنوت ته وايي (مفتح) په زور سره په ڪراوونو
 گم بدل (سوزنه) په بشپړه توگه دخلقت تڪميل مي ڪري (العالين) متڪبرينو اومتجبرينو ته وايي (رجيم) په
 ستورو ويشتل شوي اورتلي
 تفسير

﴿ هَذَا وَابْرُكُ لِلْعَالَمِينَ لَشَرِّ مَا بَرَّ ﴾ (دغه څه به حال دمطيعانو و) اوبېشكه خامخالپاره دسرکښانو خامخابده
 مرجع ده (هذا) د محذوف مبتداء لپاره خبردي چي تقديريبي داسي ڪېري (الامر هذا) او دغه لکه چي
 وايي (امابعد) د غسي دي نو فرمايې چي دسرکښانو لپاره بده مرجع دي اوتفسيريبي بيا داسي فرمايې
 ﴿ حَتَّمُ بَسْطُهَا فَيَسَّرُ لَهَا ﴾ (چي هغه) دوزخ دي چي ننوزي دوي په هغه کي، پس بده بستره ده (دادوزخ
 دي لره ابن جزې وايي ڪله چي الله دجنتيانو ذکر پای ته ورسو ورپسي بي وفرمايل (هذا) اوييايې له سره
 ددو زخيانيادونه پيل ڪره مقصد له سرکښانو څخه ڪافران دي (١) ﴿ هَذَا فَلْيَذوقوه حَيْثُ وَعْدًا ﴾ دغه

(١) التسهيل في علوم التنزيل ۳/ ۱۸۷

(دردناک عذاب دی د کفارو) پس ودي ځکي دا ايشېدلي اوبه اود دوزخيانو بدبويه) ژوي (ويني اونوونه) طبري وايي په آيت شريف کي تقديم اوتاخيرشته يعني دغه ايشېدلي اوبه اود دوزخيانو د جراحاتو ژوي اونوونه دي نودوی دي وځکي ﴿جَبِيْثٌ﴾ ايشېدلي اوبه ﴿وَعَنَّا﴾ د دوزخيانو د پرهاړو ژوي او ويني ته وايي (۱) ﴿وَالْآخِرُ مِنْ شَكْلِهِۦٓ اَرْوَجُ﴾ اوڅه بل (قسم عذاب) له قسمه دهغه تېر عذاب رازراز قسمونه (لکه زمهرېر، سموم اود زقوم خوړل اونور بيا وروسته دهغه څه حکايت کوي کله چي دوزخ ته له ورتلو وروسته د کفارو مشرانو ته ويل کېږي ﴿هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَصِمٌ مِّنْكُمْ لَا مَرْجَاۗءَ﴾ دغه يوه ټولۍ ده د تابعانو په سختي سره ننوتونکي ده له تاسي سره نه دي وي خوشالي ځای دارامي دوی ته (لکه څنگه چي يې له تاسي سره په جهل او گمراهي کي ملگرتيا کوله همداسي درسره په دوزخ کي ملگري شول ﴿اِنَّهُمْ سَالُوا النّٰرَ﴾ بېشکه چي دوی ننوتونکي دي اور ته (لکه چي تاسي ننوتلي. امام رازي رحمه الله وايي چي په جهنم گمارل شوي پرېستي به د کفارو مشرانو ته دغه وينا کوي اودا چي ورته وايي ﴿لَا مَرْجَاۗءَ﴾ دغه بېسرا ده ځکه عربان مېلمنو ته دراتلو په وخت ښه راغلاست په مرجاسره وايي يعني پراخ اوارت ځای ته راغلاست او کله چي (لا) ورباندي داخله شي نو داسي معنا ورکوي (چي مخ مو پرته شه ۱) الله دي کوم ارت ځای در نکړي) (۲) ﴿قَالُوۡا بَلْ اَنْتُمْ لَا مَرْجَاۗءَ يٰۤاٰیُّهَا الَّذِيۡنَ آمَنُوۡا﴾ دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسي چي يې ۱ نه دي وي خوشحالي پر تاسي. مفسرين کرام وايي چي کله تابعان دوزخ ته ورسي نو غټان متبوعان به ورته وايي ﴿لَا مَرْجَاۗءَ يٰۤاٰیُّهَا الَّذِيۡنَ آمَنُوۡا﴾ دغه د دوزخيانو تحيه ده لکه چي الله ﷻ فرمايي ﴿كَلِمَاۡتُ خَلَّتْ اٰمَةً لَّعْنَتُ اٰخِرُهَا﴾ (الاعراف ۳۸) او پدې وخت هغه ورننوتونکي بيا دوی ته وايي ﴿بَلْ اَنْتُمْ لَا مَرْجَاۗءَ يٰۤاٰیُّهَا الَّذِيۡنَ آمَنُوۡا﴾ اودغه لکه هغه شاعر چي وايي: (تحية بينهم ضرب وجيع) د دوی سلام عليك دردناک ټکول وهل دي) همداسي به دوزخيان د تحيې او سلام پر ځای يو په بل باندي لعنت وايي او ورته ښکتنځل به کوي اوبيا به تابعان خپلو سردارانو ته وايي ﴿اَنْتُمْ قَدْ مَثُوۡهُ لَنَا فَيَتَسَّرَ الْفَرَارُ﴾ تاسي را وړاندي کړی دی دغه (عذاب) پس بد قرار گاه دی) يعني تاسو زموږ د گمراهي سبب وی نو بد ځای دی دغه اور او هستوگنځی زموږ او تاسو لپاره ﴿قَالُوۡا رَبَّنَا مَسَّ قَدَمَ لَنَا هٰذَا فَرْدُهُۥ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النّٰرِ﴾ و به وايي (تابعان) ای زموږ ربه هر چا چي رومي تياره کړي ده دغه لاره (د کفر) پس ورته په اور کي دوچنده عذاب زيات کړه (۳) دغه وينا لکه هغه داسي ده چي ﴿رَبَّنَا هٰؤُلَآءِ اٰصَلُوۡنَا فَاَتَيْنَهُمۡ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ

(۱) تفسير الطبري ۲۳/ ۱۱۳

(۲) تفسير کبير ۲۲/ ۲۲۲

(۳) البيضاوي ۱۵۷۲

وَلَيْكُمُ لَا تَقْلُمُونَ ﴿ (الاعراف ۲۸) (ضعف) يعني دو چنده (۱) ﴿ وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴾ و به وایې د کفارو مشرکانو غټان اود گمراهي پېشوایان (څه مانع دی موږ ته چي هغه سړي نه وینو چي ووموږ شمېرلي موو له اشرارو څخه) په دنیا کي مقصد به یې مسلمانان وي . ابن عباس رضی الله عنهما وایې چي مقصد به در رسول الله د ملگرو اصحابانو وي ابو جهل به وایې : چېرته دی بلال ، چېرته دی صهیب ، چېرته دی عمار ؟ هغوی به په فردوس جنت کي وي افسوس د ابو جهل بېوزله په حال دهغه زوی عکرمه رضی الله عنه مسلمان شو لوریې (جویریة رضی الله عنها) مسلمانانه شوه مور یې مسلمانانه شوه ورور یې مسلمان شو خو هغه کافر پاتې شو (۱) (۲) ابن کثیر وایې چي دغه د کفارو له حال څخه په دوزخ کي خبر دی دوی هغه کسان هلته په اور کي نه ویني کوم چي په دنیا کي به یې په ضلالت او گمراهي کي گنل (چي مسلمانان وو) ابو جهل به وایې : ولي بلال ، عمار او صهیب نه وینم او فلانی فلانی چېرته دي ؟ دغه یوازي یو مثال دی د ټولو کفارو به همدغه حال وي دوی باور درلود چي مؤمنان به اور ته لوړې او کله چي پخپله کفار اور ته ولوړې نو به مسلمانان هلته نه مومي (۳) اویا به وایې ﴿ اتَّخَذْتَهُمْ بَخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ ﴾ آیانیولي موو دوی په مسخرو سره یا که کړې شوي دي له دوی څخه سترگي زموږ (چي په دوزخ کي شته خونه یې وینو . بیضاوي وایې چي دغه دوی پخپلو خانو نو ملامتي وایې چي ولي مو په هغوی مسخرې کولې ؟ هغوی خودادي اوس دلته په دوزخ کي نشته اویا زموږ سترگي ترې چپي شوي دي اونه یې وینو (۴) الله جل جلاله فرمایې ﴿ إِنَّ ذَلِكَ لَمَقْصَدُ أَهْلِ النَّارِ ﴾ (بېشکه دغه (مذکوره کیسه د دوزخیانو) خامخار بنسټیاده جگړه کول د دوزخیانو په خپل مینځ کي) يعني ای محمده دغه د دوزخیانو ویناوي او جگړې خامخا کېدونکي دي موږ تاته اوس لا خبر درکوو چي دابه کېږي امام رازي رحمه الله وایې دا چي الله د دوی دغه خبري اتري جگړه کول وبلل سبب یې ډاډی چي : مشران به اتباعو ته وایې ﴿ لَا مَرْجَاءَ يَكْفُرْ ﴾ او اتباع به بیا خپلو غټانو ته وایې ﴿ بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْجَاءَ يَكْفُرْ ﴾ اودغه ویناوي د جگړې او شخړو له جملې څخه دي (۵) ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ ﴾ و وایه (ای محمده دوی ته) بېشکه هم دا خبره ده چي زه وېروونکی یم (له عذابه دغه درسات په اهمیت څرگندولو شروع او د وحدانیت ، معاد او جزاء اثبات دی يعني ای محمده ا د غوښتو کانونو ته و وایه چي زه درب العالمین له لوري تاسي ته له عذابه وېروونکی را استول شوی یم نه ساحر نه کاهن او نه شاعریم ﴿ وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَيْدُ الْقَهَّارُ ﴾ ونسته هیڅ بل حق معبود یې له الله چي یو ډېر قهر کونکی (ذات) دی ﴿ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ﴾ رب د آسمانو نو او د ځمکي اود هغو ټولو شیانو دی چي په مینځ د دوی کي دی (له خلافتو او عجایبو رب

(۱) التسهيل في علوم التنزيل .

(۲) القرطبي ۱۵/۲۲۴

(۳) مختصر ابن کثیر ۲/۲۰۷

(۴) البيضاوي ۲/۱۵۱

(۵) تفسير لکبير ۲۲/۲۲۳

دی په ایج دولو او اعدام کولو) ﴿الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ﴾ ښه غالب قوي دی (چې څوک ورباندې برلاسی نلري) ښه ښوونکی دی (د گناهونو د بندگانو چاته چې یې اراده وشي. امام رازی وايي کله چې یې ﴿الْفَهَّارُ﴾ ذکر کړنو دغه په ترهیب او تخویف خبرداری ورکاوو ورپسې یې هغه صفت وفرمایيل چې دهيلي، امید او ترغیب څرگندونه کوي اودرې صفتونه یې چې هغه ﴿رَبُّ الْعَزِيزِ الْغَفَّارُ﴾ دی راوړل چې رب دروزني او احسان خبرداری ورکوي عزیزداجي په هرڅه قادر او توانادی او غفاربیاد ترغیب ورکولو احساس پیدا کوي که چېرې انسان او یا کاله په کفر کې تېر کړي اویا الله ﷻ ته توبه گارشي نو الله ﷻ به دغه گناهونه وروښي او د گناهگارانوله نوم لیک څخه به یې نوم وتوري او د ابرارو ښکانونو په کتار کې به یې ودروي (١) ﴿قُلْ هُوَ بَوَّاءٌ عَظِيمٌ﴾ ووايه (ای محمده دوی نه) دغه (قرآن) ډېره لویه خبره ده چې تاسي له دې نه مخ گرزونکي یې (چې په قدر یې نه پوهېږي او پکې سوچ نه کوي) ﴿مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِأَنَّكَ الْاُنْتَلَىٰ اِذْ يَخْتَصِمُونَ﴾ نشته مالره هېڅ قدر علم پوهه په هغه ټولې ډېر پورته لوی (د ملانکو) کله چې سره جگړې یې کولې (په شان د آدم ﷺ) کې یې له وحی څخه. ابن جزې وايي چې مقصد دلته (٢) درسول الله په رسالت باندې دلیل راوړل دي چې هغه د داسې چارو اخبار فرمایي کوم چې پخوا یې ورباندې علم نه و او د ملانکو په جگړه کولو کې هغه د آدم ﷺ د خلقت په کیسه کې ډېر ښتو وینانه اشاره ده کله چې الله ورته وفرمایيل ﴿اِنِّي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرة ٢٠) لکه چې په څو ځایونو د قرآن کریم کې یې کیسه راغلي ده (٣) ﴿اِنْ يُّوحَىٰ اِلَى الْاِنْسَانِ اَنَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ وحی نه کوله کېږي ماته مگردې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ښکاره وېرونکی یم (له عذاب وروپسې الله ﷻ د آدم علیه السلام کیسه داسې بیانوي ﴿اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّي خَلِقُ بَشَرًا مِّن طِیْنٍ﴾ (یاد کړه) کله چې وفرمایيل ستارب پرښتوته چې بېشکه زه پیدا کونکی یم دیو بشر (آدم) له ختي څخه ﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِي فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدًا﴾ پس کله چې برابر کړ ما هغه او پوکړ ما په هغه (قالب) کې له روح خپله پس پرېوزی (تاسي ټول ای پرښتو تعظیم او اکرام) ده ته سجده کونکي؛ قرطبي وايي دغه سجده د تحې او تعظیم لپاره د عبادت سجده نه ده (٤) ﴿فَسَجَدَ اَنْۢلٰٓئِكَ كُلُّهُمْ اٰجَمُوْنَ﴾ پس سجده وکړه ملانکو ټولو دوی گردو (کله) لپاره د تعظیم دهغه او امتثال د امر د الله) ﴿اِلَّا اٰدٰٓمَ اَسٰٓكَرَ وَكَانَ مِنَ الْکٰفِرِيْنَ﴾ مگر ابلیس (چې سجده یې ونکړه) اولوی یې یې وکړه او وودوی له کافرانو، ابن کثیر وايي چې پرښتو د الله حکم ومنلو ابلیس ونه

(١) التفسير الكبير ٢٢/ ٢٢٤

(٢) التسهيل في علوم التنزيل ١٨٩/ ٣

(٣) القرطبي ١٥/ ٢٢٧

(٤) القرطبي ١٥/ ٢٢٧

ملو ابليس د پرنستوله جنس څخه نه ووبلكه د شيطانو پېريانو له جنس څخه وو (۱) نودهغه فطرت او طبيعت له سجده كولو څخه ډډه او كركه كوله اوله الله سره يې پدې هكله شخړه وكړه اوداسي دعوه يې وكړه چې هغه تر آدم غوره دى نو كافر شو او الله هغه دخپل رحمت له درباره وشاړو. **﴿ قَالَ بَيْنَا وَمَا مَعَكَ أَنْ نَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيَّ ﴾** وفرمايل الله اى ابليس څه شي منع كړى يې ته له دې نه چې سجده وكړې (ته) هغه څرته چې ما پيدا كړى دى په دواړو يې (بلا كيفه) خپلو يعني ولي دي هغه ته سجده ونكړه كوم چې ما پخپله هغه يې له مور او پلاره پيدا كړ؟ قرطبي وايي چې د آدم عليه السلام د پيداينست نسبت يې څن ته دهغه د تكريم له سببه وكړهسي خو د گردو شيانو پيدا كونكى الله تعالى دى دغه نسبت لكه هغه نور نسبتونه دغسي دي چې د تعظيم لپاره پاك الله ته شوي دي لكه بيت الله ، ناقة الله اودغسي يې د روح نسبت هم ځان ته وفرمايو چې د آدم عليه السلام تشریف ونيي **﴿ أَشْكُرْتُ أَنْ كُنْتُ مِنَ الْغَالِينَ ﴾** آيا نكېر دي وكر (اوس) ياكه ته يې له لويانو (متكبرينو څخه له پخوا چې سجده دې ونكړه؟ دغه يې د توبيخ په توگه ورته وويل **﴿ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ ﴾** وويل ابليس په خواب كي) زه غوره يم له دغه (آدم) څخه **﴿ حَقَّقِي مِنْ بَارٍ وَخَقَّقَنَّهُ مِنْ طَيْرٍ ﴾** زه دي له اوره پيدا كړى اودغه (آدم) دي له ختو پيدا كړى دى اور تر خته افضل دې نو څرنگه هغه چې افضل او غوره دى هغه ته چې غوره نه دى سجده وكړي؟ **﴿ قَالَ فَأَخْرِجْ مِنْهَا بِئْسَ رَجِيمٌ ﴾** وفرمايل (الله) پس ووزه له جنته پس بېشكه ته رتلى شوى يې (له هر خير او كرمه) **﴿ وَأَنَّ عَيْنَكَ لَغَنِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴾** او بېشكه پرتادى لعنت زما تر ورځي د جزا پورې (او بيا به درته ورسېږي هغه عذاب چې تر دغه لعنت خوراسخت او بد دى) **﴿ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴾** وويل ابليس اى زما ربه بس مهلت راكړه ماته تر هغي ورځي پوري چې مړي پورته كولى شي (له قبرونو) ابو السعود وايي چې دغه يې ددې لپاره غوښتنه وكړه چې د بنياد د غولولو او تېر ايستلو لپاره وخت ومومي او خپل كسات ځني واخلي او يو مخ ايزه له مرگه ځان خلاص كړي ځكه له بعث څخه وروسته خوبيا هېو مرگ نشته الله **﴿ وَرْتَهُ خُواب داسي وركړل چې تر لومړۍ صور شپېلۍ پوري وخت لرې نه دومره چې ته يې دبعث تر ورځي پوري غوښتنه كوي (۲) ﴾** **﴿ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴾** (الله) وفرمايل پس بېشكه ته يې (اى ابليس!) له مهلت وركړ شويو څخه تر ورځي دوخت معلوم پوري (چې لومړۍ نفخه ده كله چې خلك مړه كېږي ستا كارونه به هم پاى ته رسېږي **﴿ إِنَّ يَوْمَ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ قَالَ فِعْرَنُكَ لَا تُغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾** وويل (ابليس) بس قسم دى په عزت ستا چې خامخا گمراهان به كړم هر مړو دوى ټول **﴿ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ﴾**

دغه سمه خبره ده چې ابليس له ملائكو څخه نه دى او پدې هكله د حسن بصري وينا هم پخوا سره شوي ده چې وايي ابليس د سترگو په رڼ كې هېله پرېستو څخه نه دى شوى دا هغه وينا ده چې زه ورباندې آرام مومي او خوشېږي او پدې باندې ايسونه ده دلالت كوي چې الله فرمايي (كان من الجن ففسق عن امر ربه) وگوره النبوة والانسا ۱۰ ۱۲۸

(۱) تفسير ابی السعود ۴/ ۲۹۸

مگر هغه بندگان ستاچي خلاص کړی شوي دي (تاد خپل عبادت لپاره خالص کړي اوله ماڅخه دي
 ژغورلي دي) ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ لَا مَلَأَنَّ جَهَنَّمَ بَيْنَكَ وَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (نو و فرمايل الله چې پر
 حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وایم خامخا دک به کرم هرو مرو دوزخ له تانه او هغه چانه چې ستا متابعت
 یې کړی دی له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه) یعني الله ﷻ په حق قسم کوي او وایې چې زه له حقه پرته
 بله خبره نه وایم پرتا او پلویانو به دي دوزخ دک کرم سدي وایې چې دغه قسم دی چې الله ﷻ یې اخلي (۱)
 اودا چې ﴿وَالْحَقُّ أَقُولُ﴾ د قسم د تاکید لپاره اعتراضیه جمله ده ﴿قُلْ مَا أَشْتَكُ مِنْهُ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ
 الْمُتَكَلِّفِينَ﴾ ووايه (ای محمده ادوی ته) نه غواړم زه له تاسي پدې (قرآن، تبلیغ د رسالت) څان نه هېڅ
 اجرا ونه یم زه له تکلیف کونکو نه (په جوړولو د قرآن کي له ځانه او یاد نبوت په دعوی کولو سره) ﴿إِنْ مَرَّ
 إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَمَلِينَ﴾ نه دی دغه (قرآن) مگر پند دی د عالمیانو لپاره (چې انسانان پېریانان او هوښیاران دی
 ﴿وَلَنَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حَبِيبٍ﴾ او خامخا عالمان به شي هرو مرو په خبر (د صدق) ددې (قرآن) لږ څه وروسته
 (پس له یوې مودې چې د قیامت ورځ ده دغه وعید او تهدید دی حسن بصري رحمه الله وایې ای بنیاده
 د مرگ په وخت کي به یقیناً خبر شي!

بلاغت:

پدې آیتونو کي چې د بدیع اویان کومي ښکلاوي شته لنډیز یې دادی:

۱- د مقابلې صنعت د مؤمنانو او مفسدانو او متقینو او فاجرانو تر مینځ لکه چې فرمایې ﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ
 ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾ اودغه د بدیع له خور
 ښکلیو باریکوډولو نوڅخه دی.

۲- کنایه چې فرمایې ﴿فَطِفَافٌ مَسْمُومًا بِالسُّوفِ وَالْأَغْنَاكِ﴾ دلته یې له ذبیح کولو او حلالو څخه په مع
 تعبیر و فرمایو او بلیغه کنایه گڼل کېږي.

۳- د طباق صنعت چې د ﴿فَأَنْتَ أَزْ أَمِيكَ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ تر مینځ راغلی څکه ددې معنا دا چې در سره حساب
 نشته وریې کړه هر چاته چې دي خوښه شي او مه یې ورکوه هر چاته چې دي خوښه شي.

۴- د ادب مراعات کول کله چې پدې کلام کي راځي ﴿إِنِّي مَسْنِي الشَّيْطَانُ﴾ دلته یې د ضرر نسبت شیطان
 ته وکړ که څه هم خیر او شر دواړه د الله له لوري دی مقصد یې د ادب مراعات کول دي.

۵- تصریحی استعاره چي فرمایي: ﴿أُولَى الْأَيْدَى وَالْأَبْصَارِ﴾ دلته يي لاسونه دقوت لپاره استعاره اوسترگي يي ددیني بصیرت لپاره استعاره کړي دي.

۶- ښایسته اوبښکلي مقابله پدې کلام کي ﴿هَذَا ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَنَاجٍ جَنَّاتٍ عَدْنٍ مِّنْ مَّغْنَمَةٍ لَّمْ يَلْبُؤْ﴾ اوبيا يي مقابله په دې وينا کوي چي ﴿هَذَا وَاتَّكَ لِلطَّيِّفِينَ لَشْرَّ مَنَاجٍ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَلْسَنُ الْمَاهِدُ﴾ دا خومره خوندوره اوزره راښکونکي انځور او تصویر دی؟

۷- په دوو مؤکداتوسره تاکيد راوړل چي فرمایي: ﴿فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ﴾ لومړی يي د(کل) په لفظ سره اوبيا په (اجمعون) تاکيد.

۸- د فواصلو مراعات کول چي دغه د قرآن کریم له خصوصیتونو څخه يو خصوصیت دی لکه ﴿وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَمُذُّهُمْ مِنْ الْأَشْرَارِ أَخَذَتْهُمُ سِخْرِيًا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَجَائِمِ أَهْلِ النَّارِ﴾ نو دغه غونډي ښایسته بیان او خوندور خوږ آهنگ چي په زړه کي داسي اغېز پرېباسي لکه روح په تن کي اوزمادي په الله قسم وي کله چي زه د قرآن کریم تلاوت کوم په سینه کي دخپل زړه اهتزاز احساسوم کله چي دغه خوږ معنا لرونکی کلام په غوږونو اورم او کله کله خولاداسي هم وي چي ناخبره یوه بله خواله خوښي څخه څنگېږم لکه چي دنغمو مینان اومینه لرونکي خلک دهغو په اورېدلو څنگېږي اودغه بل څه نه دي بلکه دهغه د بیان جمال اوبښکلاده اورسول الله ﷺ په ځای فرمایلي دي چي: (ان من البيان لسحراً)

دالله جل جلاله په مرسته د(ص) سورت تفسیر بشپړ شو.

(ولله الحمد والمنة)

د الزمر سورت مکي او پنځه اويا آيتونه لري

د سورت په وړاندې:

د الزمر سورت مکي اولکه دنورو مکي سورتونو په شان د توحيد له عقيدې څخه غږېږي دغه موضوع پدې سورت کې دومره په تفصيل بيان شوي چې نژدې ته به واده يې محوري ځکه چې عقیده د ايمان بنسټ دی او هر ټپک عمل په همدغه توحيد بڼا کېږي.

د سورت پيل د قرآن کریم له ستري معجزې څخه کېږي هغه چې رسول الله ته ورکول شوی او تل تر تله به باقي وي سورت رسول الله ﷺ ته په دين کې دا خلاص او د الله د تنزيه مارپينه او حکم کوي چې له نورو مخلوقانو سره له مشابهت څخه الله منزله او پاک دی بيا د مشرکانو هغه اشتباه چې د بتانو عبادت کوي او هغوی د ځان شفاعت کونکي گڼي را اخلي او په څرگند او قاطع دليل سره يې ردوي، ورپسې درې العلمین په وحدانيت سره دليلونه راوړي چې څرنگه يې آسمانونه او ځمکي پيدا کړي؟ اوشپه، ورځ رادېره کوي لمر او سپوږمۍ راخپړوي او انسان د مېندوپه ارحامو، پيلار او گېډوپه تاريخيوکي پيدا کوي او دغه ټول د الله په قدرت او وحدانيت باندې څرگند دليلونه دي.

سورت د عقيدې په موضوع بڼه زياته رڼا اچوي او بيا د خسران او تاوان منظر بيانوي کوم چې کفار او مجرمين به د قيامت په ورځ ورسره لاس او گڼېوان وي هلته چې قسما قسم عذابونه به څکي او د اور په سيوري کې به لاندې باندې نغښتي وي.

بيا سورت يو مثال راوړي چې هغه څوک چې يوازي د يوه الله عبادت کوي او هغه چې زيات معبودان لري هسې معبودان چې نه اوري نه ويني د مشرک مثال دهغه مريي دی چې گڼ بدخويه با داران لري او تل يوله بله سره په جگړه وي او هغه بنده چې يو با دار لري د دوی ترمينځ څومره زيات توپير شته؟ ورپسې د مشرکانو روحي ستونزې ښيي چې کله د الله ﷻ توحيد واورې نو سره تريوشي او زړونه يې په تنگ شي څو کله چې د طاغوت نواوت نو يادونه کېږي سره وغوړېږي او خنډني شي همداسې آيتونه پرله پسې بندگن د الله لوري ته درجوع کولو لپاره رابولي تر پخوا له دې چې نابېره د مرگ قاصد ورته راشي او يانگمنه کوه عذاب ورباندې راپربوزي او هلته بيا دوی توبه کاږي او يا پښېماني څرگندوي کله چې توبه او پښېماني گټه نه رسوي.

د سورت پې د صور شپېلۍ د نفخه الصعق په يادونه کېږي چې ورپسې به بيا د بعث او نشور لپاره نفخه البعث وي او بيا به د قيامت سختي او کړاوونه، دغه د حشر اکبر ورځ ده هلته چې ابرار متقيان به ډلي ډلي جنت ته درومي او اشرار مجرمين به بيا په ډلو ډلو د ورځ ته بېول کېږي يو ډېر دروند او هيبتناک منظر به وي چې انبياء، صديقين، ابرار، شهداء او گڼ موجودات به الله تبارک و تعالی ته په حمد او ثن په ډېره عاجزي او خشوع درېږي.

تسميه او نومول يې:

دغه سورت نه ځکه سورت الزمر وايي چې الله د جنتيانو ټپکمرغه کسانو (زمره) او همداسې د دوزخيانو بد مرغانو ټولۍ چې لومړۍ ډله به په خوراعزت اجلال او اکرام کې او دوهمه به په سپکاوي، ذلت او بد انجام کې وي پکې ياد کړي دي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فِي تَرْبِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ① إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ②
 الْأَلْبَانِ الَّذِينَ خَالِصُوا وَالدِّينَ أَخَذُوا مِنْ دُونِهِ أُولَئِكَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلُمَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَخْتَارُ
 مَنَ يَشَاءُ فِي مَنَ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ ③ كَفَّارٌ ④ لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا
 لَأَصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَنَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ⑤ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ
 الْبَدَلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ عَلَى النَّبْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ
 الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ⑥ خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا رُوحَهَا وَأَنزَلَ لَكُمْ مِنْ الْأَنْعَامِ ثَمِينَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي
 طُورٍ ثُمَّ يُرْسِلُكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصَرِّفُونَ
 ⑦ إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنَىٰ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ
 إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑧ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا
 رَبَّهُ مُبِيتًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسَىٰ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَسَّعْ
 بِكُفْرِكَ فَيَلَا يَنُكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ⑨ أَمَّنْ هُوَ قَتِيلٌ ⑩ إِنَّهُ أَلِيلٌ مُّسَاجِدًا وَفَآئِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ
 هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَمْشُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَلْبَابِ ⑪ قُلْ يَتَعْبَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنَقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ
 أَخْسَرُوا فِي هَذِهِ لَدُنِيَ حَسَنَةً وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑫ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ
 مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ⑬ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ⑭ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑮ قُلْ اللَّهُ أَغْبَدُ
 مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ⑯ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ
 خَسَرٌ لَّهِمْ ⑰ لَمْ يَنْفَعُوا فِيهِمْ طُلُوعُ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ طُلُوعُ ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ يَتَعْبَادُونَ فَاتَّقُونِ ⑱ وَالَّذِينَ
 اخْتَرُوا الصُّعُوتَ أَنْ يَتَّبِعُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ ⑲ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ
 الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ⑳ أَفَمَن حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْفِقُ مَن فِي النَّارِ ㉑ لَكِن
 الَّذِينَ أَنفَرَا لَهُمْ عُرْفٌ مِّن قَوْفِهَا عُرْفٌ مُّبِينَةٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ㉒ الزمر: ١
 لغتونه:

(۱) تزیل کردن کتاب از سوی خداوند حکیم (۲) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (الشعرا: ۳۰۹)
 یعنی تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۳) کافر (۴) کافر (۵) یگانه (۶) بزرگوار (۷) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن
 (۸) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۹) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۰) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن
 (۱۱) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۲) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۳) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن
 (۱۴) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۵) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۶) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن
 (۱۷) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۸) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۱۹) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن
 (۲۰) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۲۱) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن (۲۲) تزیل کردن دین را به خداوند اختصاص دادن

(الطاغوت) له طغيان څخه اخیستل شوی اوله څخه تجاوز کولو ته وایې او مقصد له طاغوت څخه
 گردهغه شیان دي چي پرته له الله یې عبادت کول کېږي هغه که بشروي که ډېره وي او که بل څه (انسان)
 رجوع یې وکړه (غرف) جنتي لوري مانی، غرقه اوچت مکان اوخوني ته وایې لکه چي الله فرمایې
 ﴿أُولَئِكَ يُحْرَوْنَ مِنَ الْمَسْجِدِ بِمَا صَبَرُوا﴾ (العرفان ۷۵)

تفسیر:

﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ رالېږل ددې کتاب (قرآن پر محمد) له (جانبه دهغه) الله (دی)
 چي ډېر زبردست، قوي، غالب او د حکمتونو څښتن دی (چي هرڅه په حکمت، تقدیر او تدبیر باندې
 کوي) ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بِالْحَقِّ﴾ بېشکه موږ نازل کړی دی تاته (ای محمد ۱) کتاب (قرآن)
 په حقه سره (چي هېڅ شک پکې نشته رښتونی کتاب دی چي باطل ورته لاره نلري) ﴿فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ
 الدِّينَ﴾ پس عبادت کوه دالله حال داچي خالص کونکی یې دغه الله ته ددین او عبادت خپل يعني
 داچي له الله پرته بل څوک دي پکې مقصد نه وي ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ (واورئ خبرداراوسن خاص
 الله لره دی دین (اوطاعت) خالص) يعني ای خلکو پوه شئ چي الله نه قبلوي هېڅ عمل مگر هغه چي
 یوازي دده لپاره پرځای شوی وي ځکه الله واحد اولاشریک ذات دی په پتواسرارو اورازونو خبردی د
 (خالص) معنادشرک اوریا له شېهاتو څخه پاک دی ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ (اوهغه
 کسان چي نیولي یې دي غیرله دغه (الله) څخه نوردوستان) يعني دغه مشرکان چي له الله پرته د
 بتانو عبادت کوي وایې ﴿مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُوهُمْ إِلَى اللَّهِ رُفْعًا﴾ نه کوو موږ عبادت ددوی مگر ددې لپاره
 چي دوی موږ نژدې کړي لوري (طرف) دالله ته نژدې کول (اوشفاعت مو وکړي صاوي وایې کله چي له
 مشرکانو څخه وپوښتي چي ناسي اود آسمانونه اوځمکي چا پیدا کړي دي؟ نو دوی وایې، الله پیدا کړي
 اوبیاچي ترې وپوښتل شي چي نو تاسي دڅه دپاره دبت نو عبادت کوی؟ دوی وایې ددې لپاره چي الله ته
 مو نژدې اوسپارښتنه (شفاعت) مو وکړي (۱) ﴿إِنَّ اللَّهَ يَخْتَصِمُ مَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَفُونَ﴾ بېشکه الله
 به فیصله کوي په مینځ ددوی کي په هغه خبرکي چي دوی په هغه کي سره اختلاف کوي له دیني
 چارو څخه نو مؤمنان به جنت ته او کفار به دوزخ ته واچوي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾
 بېشکه الله نه ښيي سمه لاره دهدایت هغه چاته چي دروغجن ناشکړه وي، په آیت شریف کي ددوی
 دعوی ته اشاره راغلي ده ﴿لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا﴾ که چېري الله اراده فرمایلي وای (بالفرض
 والنفیر) ددې چي ولد ونیسي ﴿لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ نو خامخا غوره کړی به یې وو له هغه

(۱) حاشیه الصاوي علی الجلالین ۳/ ۳۲۲

مخلوقه چي پيدا کړي يې (په تبني سره به يې غوره کړي ووځکه د توالد او تناسل په معروف ډول
خودالله زوی مستحيل دی خوالله متبني هم نه دی نيولی لکه چي فرمايې: ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ
رَبًّا﴾ (مریم ۹۲) اودا چي الله فرمايې: ﴿مِمَّا يَخْلُقُ﴾ معناله هغو مخلوقاتو چي پيدا کړي اختراع کړي يې
دي ﴿سُبْحَنَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾ پاكي ده الله لره (له گردو عيوبو شريک او ولد څخه ځکه الله)
همدی دی يوازي (بې شريکه لاولده) ډېر غالب (په هرشي باندې په خپل عظمت او جلال سره په التسهيل
کي وي يې چي الله دخپل ځان تنزيه له ولد څخه پخپله وفرمايله اوبيايې دځان وصف په واحد سره
وستايوځکه وحدانيت له ولد سره منافي دی که چېرې هغه ولد درلودای نودده له جنسه به ووو هغه
جنس نلري ځکه چي واحد دی او همداسي ځان يې په قهار سره وستايلو چي د شريکانو اوسيا لانو څخه
ننی ونسي ځکه هرڅه دالله په ځواک او تر غلبي لاندې دی نو څرنگه به ورسره شريک اوسيا ل پيدا شي (۱)
ورپسې الله تعالى دخپل قدرت ، وحدانيت او عظمت دلایل داسي يادوي فرمايې: ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ﴾ پيدا کړي دي الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (په بشپړه توگه او عجيبه صفاتو چي
دصانع مطلق په وجود دليل او څرگند برهان دی) ﴿بُكُورُ اللَّيْلِ عَلَى النَّهَارِ وَيُكُورُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ﴾
تاووي (نغاړي الله) شپه په ورځي او تاووي (نغاړي الله ورځ په شپه کي. قرطبي وايې د شپې پېچل په
ورځي باندې معنادا چي دورځي رڼا نغاړي او پټوي يې اود ورځي تاوول په شپې باندې معنادا چي دهغې
تیاره له مينځه وړي دغه تفسير له قتاده رحمه الله څخه منقول دی اود الله جل جلاله ددې قول معنادی چي فرمايې
﴿يُنْفِثُ اللَّيْلُ أَشْهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْنًا﴾ (الاعراف ۵۴) (۲) ﴿وَسَحَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ اومسخر کړي په کاريې
لگولي دي لمر اوسپوږمۍ د بندگانو د مصلحتونو لپاره) ﴿كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّكْتُمْ﴾ چي هر يو روان
دی تر نېټې په نامه کړی شوي پوري (په نزد دالله تعالى اوبيا به دقيامت په ورځ له مينځه ځي چي ﴿إِذَا
النَّشْرُ كُوزَتْ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ﴾ (التكوير ۱) ﴿أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْعَمْرُ﴾ واورئ خبردار شئ چي الله ښه
زبردست قوي غالب ، ښه ښونکی (دا حسان خاوند) دی صاوي وايې دجملې په پيل کي يې ځکه د تنبيه
توري (الا) راوورچي مضمون ته يې پوره پوره پاملرنه وشي لکه چي وييلي يې وي خبردار ای زما
بندگ بوزه پخپلو چارو غالب و د بندگانو د گناهونو پټوونکی ښونکی يم زما لپاره يوازي عبادت کوئ
راسره شريک مه نيسي (۳) ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ الله پيدا کړي يې تاسي له يوه نفس د (آدم) څخه
(دغه د الله د وحدانيت د دلالتولو له جملې څخه دي چي الله د عزت او قهر خاوند دی اودغه د الوهيت صفات
دی ﴿ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ بيا يې پيدا کړه له دغه (نفس واحد آدم څخه) جوړه دده (حواء) چي له يوې

(۱) سهيل لعلوم التنزيل ۳/ ۱۸۱

(۲) قرطبي ۱۵/ ۲۳۵

(۳) حشبه نسوي ۳/ ۳۲۲

پښتۍ څخه يې پيدا کړه (۱) ﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمِينَةَ أَرْوَاحٍ﴾ او پيدا (نازل) يې کړل لپاره د (گمې) (نفعي) ستاسي له چارپايانو څخه (لکه اوبنان، غوايان، پسونه او وزې) اته جوړې (نراوښخه) قناده وايې چې له اوبنانودوه له غوايانودوه له پسونو دوه اوله وزودوه له هريو څخه جوړه جوړه (۲) او ځکه يې ﴿أَرْوَاحٍ﴾ ونومول ځکه چې ښځينه دنارينه جوړه اوناړينه دښځينه لپاره جوړه ده مفسرين کرام وايې چې مرادله (انزل) څخه دهغوي دپيدايښت الهي حکم او فيصله ده ﴿بِمَخْلُوقِكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلَقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ﴾ پيدا کوي (الله) تاسي ته په گېډه دميندو ستاسي کي يو قسم پيدايښت وروسته له يوبل قسم پيدايښت نه (ځکه چې انسان لومړی نطفه بياعلقه او وروسته مضغه شي ترڅو يې خلقت بشپړېږي او روح پکي پوکل کېږي او بيا يې پيدايښت کېږي ﴿فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ﴾ په دريو تيارو کي (چې دمشيمي، رحم او گېډي تيارې دي) (۳) ﴿ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ﴾ دغه (پيدا کونکی، مبدع مصور) الله رب ستاسو (اوستاسود پخوانيو پلرونو دي) ﴿لَهُ الْمُلْكُ﴾ ده ته دي ملک دسلطنت (په ايجاد او اعدام کي بشپړ تصرف) ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآَن تَصْرُقُونَ﴾ نشته بل هيڅوک لائق دعبادت مگر يوازي هم دی دی پس کوم طرف ته تاسي گرزولی شئ؟ (دده له عبادت څخه دنورو عبادت ته ؟ کله چې الله د خپلو نعمتونو او احساناتو يادونه ورته وکړه ورپسې يې له کفره او انکار کولو څخه ووېرول چې : ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنِّي عَنْكُمْ﴾ که چېرې تاسي کفر غوره کړی پس بېشکه الله له تاسي څخه (او ستاسي له ايمان، شکر او عبادت څخه بې پروا دی) ﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾ او (الله) نه خوښوي کفر دخپلو بندگانو لپاره امام رازي وايې چې پدې کي داسي اشاره شته يعني که څه هم چې الله ته نه دخلکو ايمان گټه رسوي اونه يې کفر ورته تاوان رسوي خو بيا هم الله دبندهگانو لپاره کفر نه خوښوي او نه کافر ستاېي اونه هم ورته ثواب ورکوي که څه هم کفر يې دالله په مشيت او قضاء واقع شوی وي (۴) ﴿وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ او که (داسلام په نعمت) شکرو باسي نو خوښوی دغه (شکران) (الله) تاسي ته (ستاسي لپاره اوستاسي دگټي لپاره نه دا چې ستاسي شکران او طاعت الله ته گټه رسوي ابو السعود وايې دا چې الله

(۱) الطبري ۲۳/ ۱۲۴

(۲) القرطبي ۵۱۵/ ۲۳

(۳) شهيد سيد قطب د (في ظلمات ثلاث) په هکله ليکي چې دغه يوه تياره ده دهغې کڅوړې (بيلاړ) کومه چې جنين پکي نغښتی دی بله تياره پخپله درحم بياره ده او پردې سربېره بيا دگېډي تياره ده کوم چې رحم پکي دننه دی همداسي الله جل جلاله دغه وړو کي (خليه) پنځوي او دالله جل جلاله پاملرنه يې وخت په وخت گوري او دلور تيا او ارتقاء خپل يې کوي وده او دپيدايښت څرنگوالی يې وروسته له بله پيدايښته کوي څرنگه چې الله ورته مقدر کړی ليکلی دی او هغه يې پيدا کونکی حالو اباداردی في ظلال القرآن ۳۰۳/ ۹

(۴) التفسير الكبير امام رازي .

دېند گمانو په کفر باندې ناخوښه دي دغه ددوی دگټې لپاره دي اودالله له لوري پردوی رحمت دی نه داچې ددوی کفر الله ته تاوان پېښوي اوداچې الله ددوی په شکران خوښېږي دغه ددوی لپاره او ددوی دمنفعت لپاره دی ځکه پدې سبب دوی ددارینونېکمرغي اوسعادت ترلاسه کوي ځکه بهې نو ددواړو لفظونو ترمنځ توپیر فرمایلی چې هلته وايي ﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾ اودلته بهې فرمایلي ﴿يَرْضَاهُ لَكُمْ﴾ ځکه په لومړني کي مقصد دحکم تعمیم دی اوبیا بهې تعلیل پدې فرمایلی چې دوی دالله بندگان دي (۱) ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزَّةَ أُخْرَىٰ﴾ اووابه نخلي باره یخ بار اخیستونکی باردگناهو نو دبل چا بلکه مرځوک به خپل بار او پېټی پورته کوي اودخپلي گناه سزابه ويني ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ تَرْجِعُكُمْ﴾ بیا خاص رب ستاسي ته بیرته ورتله ستاسي دي ﴿فَيَبْيِطُكُمْ﴾ بیا گنم نعملون ﴿پس خبره کړي تاسي برهنو (عملونو) چې وی تاسي چې کول به مو (جزابه درکړي او حساب به درسره وکړي)﴾ ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو دسینو درازونو او نیتونو چې په زړونو کي وي پدې کي تهدید نغښتی اودمؤمنانو لپاره زېری پکي شته ﴿وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ﴾ او کله چې ورسېږي (کافر) انسان ته کوم قسم سختي (فقر، ناروغي او کړاو) ﴿دَعَا رَبَّهُ، مُبِيًا إِلَيْهِ﴾ نو بولي رب خپل پدې حال کي چې خاص همدې ته رجوع کونکی وي (ترخودغه سختي ترې واخلي) ﴿ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ، نِعْمَةً مِّنْهُ﴾ بیا کله چې الله ورکړي ده ته نعمت له خپله جانبه (اوسختي کړاوونه ځني ليري کړي) ﴿فَنَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ﴾ نوهرکړي هغه (الله) چې وودی چې باله به بهې هغه (الله) پخوا له دې نعمته (ترخودغه فقر، ناروغي او کړاوونه ځني واخلي نو بیا سرغړونه کوي) ﴿وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّیُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ اوگرزوي الله ته شریکان په عبادت کي دپاره ددې چې گمراه کړي (خلک) له لاري دالله (چې داسلام دین اودالله اطاعت دی) ﴿قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ﴾ ووايه (ای محمده! دغه کافرتی) چې نفع واخه پخپل کفر لږ (موده په دنیا کي) بېشکه ته له یارانوداور (ددوزخ څخه بهې (امر د تهدید لپاره دی) ﴿أَمَّنْ هُوَ قَنِتٌ ءَانَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا﴾ آیا هغه څوک چې دی طاعت کونکی دی په ساعتونو د شپې کي سجدې کونکی اوولار په لمانځه باندې؟ دغه استفهام دی چې ځواب بهې حذف شوی ځکه چې کلام وړاندې دلالت کوي هغه دا چې آیادغه څوک له هغه چاسره برابر دی کوم چې له الله سره شریکان نیسي اوسیالان بهې مني؟ قرطبي وايي معناداچې مسلمان مؤمن او کافر سره برابر نه دي لکه چې پخوا بهې هم یادونه شوي ده (۲) ﴿يَخَذَرُ الْآخِرَةَ وَرَجُوا رَحْمَةً رَّبِّهِ﴾ وهرېږي له (عذاب) دآخرت اوامید لري درحمت

درب خپل (چي جنت دی آید دغه مؤمن له هغه کافر فاجر سره برابر دي؟ نه هيڅکله ندی برابر بيا الله مثل

بیانوي چي: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَمُنُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ووايه (ای محمده!) آیا برابر دي هغه کسان چي پوهېږي (د علم خاوندان دي) او هغه کسان چي نه پوهېږي (جاهلان دي بلکه برابر نه دي همداسي مطمع

او عاصي هم سره برابر نه دي) (۱) ﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ بېشکه هم دا خبره ده چي پنډاخلي خاوندان خاوندان دخالصو عقلونو، امام فخر رازي وايي: چي پدې وپوهېږه! دغه آيت شريف په عجيبه رازونو دلالت کوي هغه دا چي پيل يې په عمل فرمايلي او پای يې په علم عمل يې هغه قنوت، سجود او قيام دی

او علم يې دا وروستی برخه چي: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَمُنُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ دی داددې څرگندونه کوي چي دانسان کمال پدې دوو مقصدونو کي نغښتی دی عمل چي هغه پيلامه او علم او مکاشفه چي هغه پایله او وروستنی پړاودی او په کلام کي حذف راغلی تقدیر يې دا چي آید دغه طاعت کونکي او هغه څوک چي نافرمانه وي سره برابر دي؟ او دغه حذف څکه ښايسته دی چي کلام ورباندې دلالت کوي او الله تردې له مخه د کافر یادونه کړي او بيا يې په خاوندانو د علم او پوهي مثال راوړی چي پدې کي د علم په

فضيلت باندې تنبيه او خبرداری دی (۲) ﴿قُلْ يٰعِبَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ﴾ (ووايه (ای محمده! دوی ته دالله له جانبې) ای زما بندگانو چي ایمان يې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو!) و وېرېږئ له (عذابې د) رب ستاسو) يعني ایمان او تقوا سره يوځای کړئ تقوی دالله له محرماتو څخه ځان ژغورلو ته وايي مفسرين کرام وايي دغه آيت د حضرت جعفر بن ابي طالب او د هغه د ملگرو په هکله نازل شوي چي حبشی ته ته يې دهجرت تکل وکړ او مقصد ځنی ددوی دلاسانې او هڅونه ده (۳) د تقوی معنا دالله دا و امر و امتثال اوله

نواهيو څخه ځان ژغورنه ده او کله چي بنده پدې باندې د ځان او اورتر مينځ وقايه او بېلتون کوي (۴)

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ﴾ هغو کسانو چي ښکي يې کړي ده په دغه دنيا کي (په طاعت سره)

ښکي شته ده ډېره لويه په آخرت کي چي جنت دارالابرار دی) ﴿وَأَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةُ﴾ او دالله ځمکه ارته ده (نوله دارالکفر څخه دارالایمان ته هجرت وکړئ هلته مه اوسئ چيري چي دالله شعائره په آزادانه توگه نشي

ترسره کولای) ﴿إِنَّمَا بُوْقِيَ الصَّابِرُونَ أَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانوته اجر ثواب ددوی يې حسابې (ډېرزيات چي تول او شمېر يې نشي کېدای) اوراعی وايي چي دوی ته ثواب

په تول او پسمانه باندې نه بلکه بي شمېره ورکا وو شي (۵) ﴿قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چي یم امر حکم راته کړل شوی دی چي عبادت وکړم يوازې دالله چي خالص کونکی یم ده ته ددين (بنديگي خپلي) مفسرين کرام وايي چي الله خپل استازی پدې

(۱) حاشیه شيخ زاده علی البيضاوي ۱۹۳/۳

(۲) التفسير الكبير للامام الرازي

(۳) التسهيل لعلوم التنزيل ۱۹۲/۳

(۴) الصادي ۳۶۸/۳

(۵) مختصر ابن کثير ۲۱۵/۳

مردم کړنودغه پدې تنبيه ورکوي چي نور خلگ خوبه اړومروپه دغه امر باندې ماموروي دغه لکه دنورولپاره چي ترغيث وي ﴿وَأَمْرٌ يُؤْتَىٰ لَكَ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ﴾ او حکم مرشوي دی مانه چي شم زه اولي دمسلمانانو (ددې امت) فرطبي وايي او همداسي ووهغه لومړنی څوک وو چي د خپلو پلرونو دين ته يې شا کړه او بتان يې رېزمرېز کړل الله ﷻ ته يې غاړه کښېښوده ايمان يې راوړ او دهغه جل جلاله لوري ته يې بلنه پيل کړه (۱) ﴿قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ ووايه (ای محمده ۱) بېشکه زه وېرېږم له عذاب د ورځي لويې (د قيامت) که دخپل رب نافرماني وکړم صاوي وايي چي پدې کلام کي دنور و خلگولپاره له گناهونو څخه زجر او ترتنه ده ځکه چي رسول الله ﷺ سره له پاكي او عصمته وېرېږي نور خلگ خوبايد په اولي طريقه سره ووېرېږي او همدغه دانبياءو عليهم السلام اوصالحيونو سنت او تگلاره ده چي نور خلگ په هغه څه خبروي چي دوي (انبياء) پخپله ورباندې متصف وي ترڅو هغوي ورپسي اقتداء وکړي (۲) ﴿قُلِ اللَّهُ أَغْبَدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي﴾ ووايه (ای محمده ۱) الله ته عبادت کوم پداسي حال کي چي خالص کونکي يم ده ته (د) دين خپل (له هري شاييې او شک شېبې نه دغه کلام تکرار نه دی ځکه چي لومړی ددې اخبار دی چي رسول الله ﷺ په عبادت کولو مامور دی او دوهم يې بيا له الله څخه دعصيان په صورت کي دوېرېدني اخبار دی او دريم ځل بيا د امريرځای کولو (امثال) څخه اخبار دی چي حصر هم ناده کوي لکه چي ووايي زه دالله عبادت کوم دبل هيچا عبادت نه کوم ﴿فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ﴾ پس عبادت کوئ تاسي دهر هغه څيز چي اراده وکړئ تاسي غير له الله. دلته د امر صيغه دوعيد او تهديد لپاره په کارول شويده يعني له الله پرته دنورو بتانو معبودانو عبادت وکړئ چي بيا يې عاقبت او انجام وگورئ لکه چي الله فرمايي: ﴿أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ﴾ (فصلت ۴۰) ﴿قُلْ إِنَّ الْغَافِرِينَ الَّذِينَ خَرَرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ ووايه (ای محمده ۱) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چي زيان يې رسولی وي ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قيامت کي (چي تل تر تله اورته لوېدلي دي. ابن عباس ؓ وايي چي هر چا ته په جنت کي هستوگنځي، اهل او خدمتگاران شته که چيري يې دالله تعالی عبادت او اطاعت وکړ الله به گردښين ورکړي او که دا ورله خاوندانو و ونوبه يې خپل د جنت هستوگنځي اهل او خدمتگاران بايللي وي او په خسران کي به واقع شوی وي (۳) ﴿أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ واورئ (خبردار شئ چي دغه (خسران) همدغه دی ښکاره زيان (چي ترې پورته بل زيان نشته، ابو حيان وايي چي دخسران په هکله يې مبالغه وفرمايله چي يويې دتنبيه توري (ألا) راوړ وړپسې يې په (ذلک) سره ورته اشاره وکړه او بيا يې به (هو) سره چي دحصر توري دی تاکيد وکړ او په (الا) سره يې تعريف وکړ او په ښکاره والي سره يې وست يو چي ﴿الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ يې ياد کړنودغه چي يو څوک لږ څه ادنی سوچ هم کوي د هغه لپاره ښکاره وځر خسران دی وروسته له دې چي ددوی خسران يې په دنيا کي بيان کړ نوددوی عاقبت انجام

۱) د قرطبي تفسير ۱۵/ ۲۴۲

۲) احشیه الصاوي ۳/ ۳۲۹

۳) اتفسير کبير ۲۲/ ۲۵۲

Scanned with CamScanner

چدهدايت کولو توان لري؟ بلکه نه يې لري بيا فرمايې: ﴿أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ﴾ آيا پس ته ژغورلی شي هغه څوک چې په اورکي دي؟ (بلکه نه يې شي خلاصولی) قرطبي وايې چې رسول الله ﷺ دخپل قوم په ايمان راوړلوکي د بر حريص ووهغوی چې لا پخوا الله ورته شقاوت او بد مرغي ليکلي وه نودغه آيت شريف نازل شو ابن عباس ؓ وايې چې مقصد له دغو کسانو څخه اېولهب او د هغه زوی او نور هغه کسان دي چې در رسول الله ﷺ له قوم او تېر څخه اوله ايمان څخه محروم وودغه استفهام چې مکرر د (آهت) په کلمه سره راوړل شود دې لپاره چې دکلام په اوږدو کې تاکيد افاده کړي معنادا چې آيا هغه څوک چې الله ورته عذاب ليکلی دی ته يې ژغورلای شي؟ (۱) ﴿لَكِنَّ الَّذِينَ أَتَوْا رَبَّهُمْ﴾ ليکن هغه کسان چې له خپله ربه وېرېږي (او د الله په شريعت او طاعاتو يې منگولي لگولي وي) ﴿لَمْ يَرْفُ مِنْ فَوْقَهَا عُرْفٌ﴾ شته دوی ته مانې (په جنت کي) چې له پاسه دهغې نوري مانې بنا کړی شوي دي (له زبرجد واو يا قوتو څخه) (۲) ﴿تَخْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ چې بهېږي لاندې د مانېو (او ونود هغه) ويالې يې له نېستواو پولو ﴿وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ الْوَعْدَ﴾ (وعدده کړي ده) وعدده کول د الله، الله مخالفت نه کوي له وعدې خپلي (ځکه چې دغه د عزيز مقتدر الله وعدده ده).

تنبيه:

زمخشري وايې چې د الله ﷻ دا وينا چې فرمايې ﴿يَسْمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾ دا افاده کوي چې مؤمنان بايد د دين په چارو کي کره کتونکي (نقادان) وي حسن او احسن سره بېل کړي فاضل او افضل سره وپېژني او پدې کي مذاهب هم دننه راتلای شي چې بايد هغه مذهب غوره کړای شي کوم چې دليل يې ښه ثابت او ښانې يې خورا څرگندي وي داسي دي نه وي لکه چې شاعروايې: (ولاتکن مثل عير قيدانقادا) يعني داسي مه کېږه لکه خرچي ورته وايې (اوش) او هغه ودرېږي (۳).

الله تعالی فرمايې:

﴿الَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَمَرَنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنْبِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تُخْلِفُهُ الْحَنَظَلُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ مُتَمِصًا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطْلًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ (۱) اَمَسَ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِلْقَسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ (۲) اللَّهُ زَلَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَبِهًا مَثَابًا تَفْسِيرُهُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِنَّ ذِكْرَ اللَّهِ ذَلِكَ هُدًى لِلَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (۳) اَمَسَ يَنْفَى بِوَجْهِهِ سَوَاءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَقِيلَ

(۱) القرطبي ۱۵/۲۴۴ او همدادوهم قول د تسهيل مؤلف غوره کړی دی.

(۲) دغه د ابن عباس رضي الله عنهما وينا ده.

(۳) کشاف تفسیر ۴/۹۳

لِلظَّالِمِينَ دُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢١﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَاَتَتْهُمْ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٢﴾ فَاِذَا فُتِنُوا
 اللَّهُ الْحَرَىٰ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْعَذَابِ الْآخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ
 مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ قُرْءَانَا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٥﴾ صَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشٰكِسُونَ
 وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ مِيتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٢٧﴾ ثُمَّ إِنَّا كُنَّا بِكُمْ
 أَفْقِيَمَةً عِندَ رَبِّكُمْ مَخْصِمُونَ ﴿٢٨﴾ الزمر: ۲۱ - ۳۱
 مناسبت:

کله چي الله تعالى د مشرکانو گمراهي اود غير الله عبادت کول بيان کړل ورپسې يې د وحدانيت دلائل
 راوړل و بيا يې د آسماني کتابونو تر ټولو غوره کتاب قرآن کریم يادونه وکړه اوسره له دې چي مشرکانو
 د همدې کتاب په اعجاز او فصاحت باندې اقرار هم کاوو مگر بيا يې هم تکذيب وکړ او وروسته الله
 د مشرک او موحد لپاره خورا يو څرگند مثال بيان کړی دی
 لغتونه:

(سلک) د تنه کړی يې دی (ينابيع) جمع او هغه له ځمکي څخه رابېږدونکي چينې ته وايي (هېج)
 و جبرې اصمعي وايي (هاجت الارض تهيج) يعني ځمکه وچه او نباتات يې له مينځه لاړل (جوهرې) وايي
 وايي چي هاج لښت معنادا چي نباتات ژېړ او وچ شول (حطام) رژېدلي وروسته له وچوالي مات شوي
 (شرح) خلاص او پراخ شول (قاسية) سخت، ويل کېږي چي (قلب قاسی) يعني زړه سخت کله چي نرم والی
 ورقت يې له مينځه لاړ شي (مبي) هغه چي مواعظ، امثال او حکمتونه پکي مکرروي (تفعر) ځيگ کېږي
 اوله وېري رېږدېدلوته وايي (الحري) ذلت او هوان (متشاكسون) اختلاف او شخړي کونکي.
 تفسير:

﴿الَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ آينه وينې ته (ای هوښيارانښه چي) بېشکه الله نازلې کړي دي له
 طرفه د آسمانه اوبه د باران (له وريخي) ﴿فَسَلَكَهُ يَبْعَ فِي الْأَرْضِ﴾ پس نني ايستلي يې دي دا (اوبه)
 به چينو په ځمکه کي. مفسرين کرام وايي چي پدې کي د دليل شته چي د چينو اوبه د باران څخه دي چي
 په ځمکه کي زېرمه کېږي اوبيا وروسته کراکرار رابېږي. ابن عباس وايي په ځمکه کي اوبه نشته
 مگر هغه چي له آسمانه راوړي اود ځمکي په رگونو کي زېرمه کېږي ﴿ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَنُهُ﴾
 بيا راوباسي پدغو (اوبوسره) کښت حال دا چي مختلف وي رنگونه دهغه (سور، سپين، ژيړ او همداسي
 قسمونه يې مختلف وي لکه غنم، وريخي، لوبيا او نور. بېضاوي وايي (مختلفا الوانه) معنادا چي
 ډولونه يې مختلف وي لکه غنم اوربشي او نور او يايې څرنگوالي مختلف وي چي شين والی، سور والی

(۱) القرطبي ۱۵، ۲۴۶

(۲) الصّحاح والقاموس المحيط

و نور رنگونه لري (۱) ﴿ثُمَّ يَهَيِّجُ قَهْرَهُ مُصْفَرًّا﴾ بياوچ شي پس وينی ته هغه شين رنگ تک ژير
 ﴿ثُمَّ يَخْلَعُهُ حُطَمًا﴾ پس گرزوي دغه کښت رږېدلی مات شوی ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾
 بيشکه په دغو (ذکر شويو کي) خامخاه پرلوی پنددی خاوندانود خالصو عقلونوته، په آيت کي دانسان
 دروندانه تمثيل دی د دنيا له ژوند سره هرڅومره چي دانسان عمر اوږد شي بيا هم پای ته رسېدونکی دی
 لکه چي د وښو مثال الله وښود همداسي به انسان د عمر په پای کي تک ژير رږېدونکی وي ترڅو چي ومړی
 ابن کثيروايې چي د غسې دنيا بڼکلي نيايسته او تازه برېښي خوڅه موده وروسته بيا بودی شادوله شي
 لکه چي خواني په بوه اتوب بدلېږي او بيا وروسته په مړيني ختمېږي بختور او نه کمزغه هغه څوک دی
 چي حال يې دخير او نه کمزغي لورته درومي (۲) ﴿أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾ آيا پس هر هغه څوک
 چي پرانستلي اوارته کړي وي الله سينه دده لپاره د (قبول د) اسلام (او روښانه کړی يې وي زړه دده چي
 يمان پکي رسوخ وکړي) ﴿فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّن رَّبِّهِ﴾ پس وي به دی په رڼا (د هدايت) له طرفه درب خپل)
 يعني هغه به په ديني چارو کي په يقين او بصيرت بسياوي دالله ښوونه او هدايت به يې حق په زړه کي
 خلولى وي. په آيت شريف کي محذوف شته چي د کلام سياق ورباندي دلالت کوي او تقديريې دادی چي
 آيا دغه کس لکه هغه څوک داسي دی چي زړه يې روڼد اوله اسلامه مخ اړونکی وي؟ طبري وايې خواب
 يې ددې لپاره پرې ايښی چي اورېدونکوته معلوم دی وروسته کلام ورباندي دلالت کوي او تقديريې
 داسي راځي چي آيا دغه سړی لکه هغه داسي دی چي الله يې زړه سخت کړی او دالله له يده تش او خالي
 کړی وي؟ آن تردې چي د حق له اورېدلو څخه کرکه کوي زړه يې تنگېږي او د حق پلوي او اتباع نه کوي (۳)
 ﴿قَوْلٌ لِّلنَّفْسِیَّةِ قُلُوْبُهُمْ مِّن ذِکْرِ اللَّهِ﴾ پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانوته چي سخت وي زړونه
 ددوی له ذکر دالله (او خشوع پکي نه وي کله چي دالله ذکر قرآن هغه چي د بندگانو لپاره پند نازل شوی
 ورته لوستل کېږي زړونه يې نرم والی نه مومي) ﴿أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (دغه کسان په ښکاره
 گمراهي کي دي) يعني دغه کسان چي زړونه يې سخت دي له حق څخه ليري دي، له دې وروسته الله
 تبارک و تعالی د انبيي چي قرآن کریم دروښتايې او نور لپاره سبب او پدې کي هدايت او شفا نغښتل شوي
 ده ويې فرمايل ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا﴾ (الله توتو ته نازل کړی دی د برښايسته خوږ کلام
 کتاب) يعني الله قرآن عظيم ښايسته کلام نازل کړی دی، ابو حيان وايې چي دالله په نامه پيل اود (نزل)
 ضمير ورته راجع کول د کتاب د عظيم او ستري مرتبې څرگندوی دی لکه چي وايې باچا فلاني ته عزت
 ورکړ او دا وينا تردې چي ووايې فلاني ته باچا عزت ورکړ درښت لري او حکمت يې دادی چي په لومړۍ
 وين کي پيل په اشرف باندې شوی دی (۴) ﴿مُتَشَبِّهًا﴾ (مشابه يوله بل سره) يعني ځيني له ځيني

(۱) البضاوي ۱۵۴/۲

(۲) مختصر ابن کثير ۲۷/۳

(۳) تفسير الطبري ۱۳۴/۲۳

(۴) البحر المحيط ۴۲۲/۷

نوروسره په فصاحت بلاغت او تناسب کي مشابه دي چي هيڅ ډول تعارض او تناقض پکي نشته
 ﴿مَثَانِي﴾ (مکرر غبرگ دی) يعني مواعظ، احکام، حلال، حرام، کيسې او اخبار پکي مکرر راځي چي
 سرې يې په لوستلو نه مړېږي. طبري وايي د (مثنی) معنادا چي پېښي او مهم خبرونه، فيصلې، حکونه
 او دلائل پکي دوه ځلي او په تکرار راځي (۱) ﴿نَقْشَعُرُهُمْ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ﴾ (چي لرېږي
 رېږي خيگ کېږي له ده نه وروسته پوستوکي دهغو کسانو چي وېرېږي له رب خپل) يعني
 د دغو مؤمنانو د قرآن کریم د تلاوت په وخت کي د الله له هيبت او اجلاله زړونه رېږي ﴿ثُمَّ تَلَيْنُ جُلُودَهُمْ
 وَقُلُوبَهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ بيا پاسته شي (آرام ونيسي) پوستوکي د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله
 ته. مفسرين کرام وايي چي درحمت او احسان د آيتونو د اوږدولو په وخت کي يې زړونه او پوستوکي نرم
 شي عارفان وايي کله چي د الله د جمال عالم وگوري په ژوند پوه شي او چي د الله د جلال نظاره وکړي
 نو ورپېږي (۲) ابن کثير وايي چي دغه د ابرار او نېک نو صفت دی کله چي د جبار ذات کلام واورې او کله
 چي وعد او وعيد تلاوت کړي تخويف او تهديد ولولي نو يې له وېرې څخه وېښتان د پوستوکي خپره شي
 او کله چي بيا درحمت آيتونه تلاوت کړي نرم او پاسته شي زړونه او پوستوکي د دوی څکه چي د الله
 درحمت او لطف په هيله کي ډوب شي (۳) ﴿ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ﴾ دغه (قرآن) د الله
 هدايت دی سمه لاره نبيي په دغه (قرآن سره) هر هغه چاته چي اراده وفرمايې له مخلوقه څخه (۴) ﴿وَمَنْ
 يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ (او هر څوک چي الله يې وښويوي پس پيدا به نشي هغه ته هيڅوک لاره
 ښودونکي) يعني د هر چا چي الله يې زړه سخت او تياره کړي بيا د هغه لپاره کوم لارښوونکی له الله پرته
 بل څوک نشته ﴿أَفَمَنْ يَنْفَىٰ بَوَجهِهِ سَوَاءً أَلْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ آيا پس هغه څوک چي خان ساتي په مخ
 خپل سره له سختي د عذاب دورځي د قيامت؟ خبر يې حذف شوی هغه دا چي آيا دغه سړي لکه هغه څوک
 داسي دي چي له عذاب به امن وي؟ مفسرين کرام وايي چي مخ د انسان د بدن د غړو تر گردو اشرف دی
 او کله چي انسان ته کوم کړاو ورسېږي نو خپل لاسونه مخ ته نيسي او مخ ژغوري خود کافرانو به د قيامت
 په ورځ لاسونه ترلي وي کله چي په اور کي وغورځول شي نوبه هيڅ شی ورسره نه وي چي له اوره ځان
 ورباندي وژغوري يوازي مخونه به يې وي چي ځان به ورباندي ساتي ﴿وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ
 تَكْسِبُونَ﴾ او ظالمانو ته به وويلی شي چي وځکئ (خوند) د هغه عمل چي وی تاسي چي کاووبه مو (په
 دنيا کي) له کفر او گناهونو څخه ﴿كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَلْبِهِمْ فَأَنَّهٗمُ الْعَذَابُ مِن حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ﴾
 دروغجن شمېرلي وو (خپل پيغمبران) هغو کسانو چي پخوا له دوی نه و وېس راغی دوی ته عذاب له

(۱) طبري ۱۳۵/۲۳

(۲) التفسير الكبير ۱۷۲/۲۲

(۳) مختصر ابن کثير ۳۷/۳

داسي لوري چي نه به پوهيدل ﴿فَإِذَا فَعَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ پس وبه څكوله الله پردوی خواري اورسوايې په دغه ژوندون د دنیا کي ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ﴾ او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی (کوم چي دوی ته تیار شوی) ﴿لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ که چيري وی دوی پدي عالمان (نو تکذيب به يې نه کاوو ایمان به يې راوړی وو) ﴿وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ﴾ (او خامخا په تحقيق بيان کړی دی موږ خلکو ته پدغه قرآن کي له هره مثاله (مفیده او څرگندو خبرونو چي دوی ورته اړتیا لري او په دیني چارو کي يې په کاره بري) ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْذَكُرُونَ﴾ لپاره ددې چي دوی پرې پند واخلې (اوله دغه زواجو و مثالو څخه عبرت ترلاسه کړي) ﴿قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ﴾ پداسي حال کي چي د قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبه سره چي نه دی خاوند د کوږوالي (يعني نه پکي څه اختلاف شته اونه هم تعارض او تناقض ورته لاره مومي) ﴿لَعَلَّهُمْ يَنْفَرُونَ﴾ لپاره ددې چي دوی وژغورل شي (له محارم و د الله) ورپسې دهغه چا مثال راوړي څوک چي له الله سره شریک نیسي او هغه څوک چي د الله د وحدانیت د منلو عقیده او باور لري فرمایي ﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ﴾ بیانوي الله مثل چي یو سړی (مړی) وي چي په ده کي بدخویه (ډېر) شریکان وي (چي تل سره یوله بله په شخړو لگياوي هریو يې د ځان په شخصي کارونو گماري یو ورته دیو کار د ترسره کولو امر کوي او بل شریک يې بیاله هغه څخه منع کوي او دغه مړی د دوی تر مینځ متحیر او متردد وي نه پوهیږي چي د کوم یوه بادار رضایب او خوښي ترلاسه کړي؟) ﴿وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَبِّهِ﴾ او یو بل سړی وي (هغه هم مړی خو) سلامت ټول دیوه سړي وي (هغسي سړی بادار چي د ښو اخلاقو خاوند وي او دغه مړی يې هم په اخلاص اورښتونولي خدمت کوي له باداره هم له احسانه پرته بل څه نه ويني) ﴿هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا﴾ آیا برابر دي سره دغه دواړه مثله؟ (دمړیو) يعني آیا د دغود و اړو مړیونو حال چي دغه وروستی يې په خاطر جمعي او سوکالي کي اولومړی يې په خوراغم او بدحالي کي وي سره برابر دي؟! همدغسي د موحد مؤمن حال له مشرک کافر سره نشي پرتله کېدای اوسره برابر نه دي. ابن عباس وايي چي دغه مثال د موحد مؤمن او مشرک لپاره بیان شوی دی (۱) امام رازي رحمه الله وايي چي دغه مثال د کفر د تقبیح او توحید د تحسین لپاره خورا په زړه پوري دی (۲) ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ ټوله ثنا صفت خاص الله ته دي بلکه زیاتره زیاتره د خلکو نه پوهیږي (پر حق باندي اوله ډېري ناپوهي له الله سره شریک نیسي) څرنگه چي مثال خورا څرگند او ښکاره وو چي پردوی يې دلیل راوړنو يې د آبت پی د الله په صفت سره ښکلی کړي.

(۱) مختصر ابن کثیر ۳/ ۲۹۹

(۲) التفسیر الکبیر ۲۲/ ۲۷۷

﴿ نَكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مُيْتُونَ ﴾ بيشكه چي ته هم مر کېدونكي يې او بيشكه دوى هم مړه کېدونكي دي (اوله الله پرته هيڅوک هم پدې دنيا پاتې کېدونکي نه دي) ﴿ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴾ بيا بيشكه تاسي د قيامت په ورځ په نزد درې خپل جگړه به کوي (پخپل مينځ کې په ديني امورو مظلوم او دنيوي چارو کې چي احکم الحاکمین به ستاسو تر مينځ فيصله کوي

الله تعالى فرمايي:

﴿ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالْحَقِّ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴾ (۳۱)
 وَالَّذِي جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُنْقُوتُونَ (۳۲) لَهُمْ مَا بَشَاءُوا عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ (۳۳) لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَخْصَرَ بِالْحَسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ (۳۴) أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (۳۵) وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْفِقَارٍ (۳۶) وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ (۳۷) قُلْ يَتَقَوَّمُ أَعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَوِذٌ فَسَوْفَ تَعْمَلُونَ (۳۸) مَنْ يَأْتِهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ (۳۹) إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَكَيْهِ فَتَنَّا بِهِ وَلَنُنْفِيسَهُ فِي نَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِ وَمَا أَنْتَ بِمُكَيِّلٍ (۴۰) اللَّهُ يَتَوَكَّلُ الْإِنْسَانُ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْآخَرَىٰ إِنَّ أَجَلَ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (۴۱) أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أُولَئِكَ كَانُوا لَا يَتْلُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ (۴۲) قُلْ لِلَّهِ الشَّفَعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (۴۳) وَإِذَا دُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَنْشِرُونَ (۴۴) قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِيمُ السُّبُوتِ أَتَىٰ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ (۴۵) وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ طَلَعُوا مَا فِي الْأَرْضِ حَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ (۴۶) وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا يَسْتَهْزِءُونَ (۴۷) فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا نَجْمَهُ إِذَا حَوَّلَهُ بَعْمَةً يَمَسُّهُ قَالَ إِنَّمَا أَوْحَيْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنْ أَكْذَبْتُمْ لَا يَعْصُونَ (۴۸) قَدْ قَالُوا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۴۹) فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ

صَوَّارِينَ هَؤُلَاءِ سَبِّحْهُمْ مَنَافَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ الزمر: ۳۲-۵۲

مناسبت:

که چي نه جل جلاله ددي يادونه وکړه چي گرد خلگ به مري اوبيا به دقيامت په ورځ دالله په وړاندي خپلي دشرک او توحيد شخړي فيصله کوي او الله به ددوي ترمينځ حکم صادر وي نو دلته يې دوه ډلي بيان کړي وړيسي يې د مشرکانو قباحت چي هغوي د بتانو په سپارښتنه او شفاعت باور لارو راوسپړل لغتونه

مړی) داوسېدلوځای (خبره) رسواکوي اوسپکوي يې (طغر) مبدع خالق (مخسرون) گمان کوي اوهيله لري ريل کېږي چي (برق من حيث لا يحتسب) روزي مومي داسي چي گمان يې نه وي له هغه لوري روزي ور رسېږي (حاف) ورباندي راتاوو شو (خوله) چي موږ د فضل او کرم له مخي وربښلي (معجزين) له عذابو خلاصدونکي (قدر) چي تنگ کړي

تفسير:

﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ﴾ پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چي پرالله دروغ تړي په نسبت کولود شريک او نسبت دزوی ده لره) ﴿وَكَذَبَ بِالْصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ﴾ اودروغ شمېري رښتيا خبره (قرآن) کله چي راشي ده ته (نوبې له سوچ او فکره هغه دروغ وېولي استفهام، نکاري اودنفی به معنای يعني تردې سړي بل پورته ظالم نشته دی ترگردو ظالمانو ستر ظالم دی ﴿أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ﴾ آیا نشته په دوزخ کي ځای لپاره د کافرانو استفهام دلته تقريري دی معنادا چي (بلکه نشته) ﴿وَأَلَّذِي جَاءَ بِالْصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ﴾ او هغه چي راغي په (خبري) رښتيا سره (چي انبياء دی) و هغه اومنان) چي رښتيا يې وشمېرله دغه (خبره) ﴿أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ دغه کسان هم دوی دي پرمهزگاران (له معاصرو) دوی د صلاحيت اهل اود ټول احسان او اکرام مستحق دی ﴿هُم مَّا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ﴾ شته دوی ته (په جنت کي) هر هغه (نعمت) چي دوی يې غواړي په نزد درې ددوی (له حورو، مانبو، ملذاتو او نعمتونو څخه) ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ﴾ دغه (مذکور کرامت) دمحبت نويي کوک رانوجزا ده، ځني مفسرين وليکلي چي ﴿وَأَلَّذِي جَاءَ بِالْصِّدْقِ﴾ څخه مراد محمد رسول الله دی او مرادله ﴿وَصَدَّقَ بِهِ﴾ څخه ابوبکر رضي الله عنه دی (خو غوره دادی چي پدغه صفت کي گرد انبياء عليهم السلام شريک شي او ټول هغه کسان چي ددغه رښتيا خبري لپاره په عقیده او ايمان باندي دعوت کوي گڼ شي

ددې روايت له مجاهد او قده څخه شوی و غوره داده چي آيت په عامو پيغمبرانو او مؤمنانو کي وي

چي پرې باندي دا کلام هم دلالت کوي چي: ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ چي دجمعي صيفه راغلي ده اودغه دابن عطيه رايه هم ده ﴿لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا﴾ لپاره ددي چي ورژوي (توي کړي) الله له دوي نه بدتر د هغو گناهونو چي کړي يې وي (او ورته بخښنه وکړي) ﴿وَيَجْزِيَهُمُ أَجْرَهُمُ بِأَحْسَرِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ او چي جزاء ورکړي (الله) دوي ته اجر د دوي په سبب دهغه د پربښه عمل چي وو دوي چي کاووبه يې (په دنيا کي) فضلا منه وکرما مفسرين کرام وايي عدل خودادي چي حسنات اوسيئات و شمېرل شي او بيا جزاء ورکول شي خو فضل دادي چي الله پخپلو متقيانو بڼد گانو باندي تجلي وفرمايې او بد عملونه يې ورژوي د بد يو په تله کي يې هيڅ هم پاتي نشي او يوازي دنېکي ثواب ورکول شي او هغه ورزيات شي نو دنېکي پله يې شېوه شي اودغه دزيات کرم او احسان ښه ده ﴿إِنَّ أَلْيَسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ﴾ آيا کافي نه دی الله بس کېدونکي دبنده خپل (بلکه کافي دی) همزه دتقريري استفهام لپاره دی يعني آيا الله دخپل پيغمبر او بنده محمد ﷺ لپاره د کافرانو د شردفع کولو لپاره کافي نه دی؟ ابو السعود وايي چي دغه دقریشود هغي وينا په هکله دی چي رسول الله ته يې ويل يابه زموږ د خدايانو (بتانو) له ښکښت لاس اخلي او که نه دهغوی آزار به درپسې شي او تابه لهوني کړي نو دغه آيت در رسول الله ﷺ لپاره د ادينه او تسليت نازل شوي يعني الله دخپل بنده لپاره کافي دی او اضافت دبنده الله ته در رسول الله لپاره ستر شريف او تعظيم دی (۱) ﴿وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾ او وېروي (کفارای محمده) تابه هغو بتانو (چي عبادت يې کوي کفار) بې له الله (کوم چي نه گټه رسوي اونه تاوان دفع کوي) ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ وهرڅوک چي الله يې گمراه کړي پس پيدا به نشي دي (گمراه) ته هيڅ څوک سمه لاره ښوونکي ﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ﴾ او هر چاته چي الله سمه لاره وښيي پس نشته ده ته هيڅوک گمراه کونکي ﴿إِنَّ أَلْيَسَ اللَّهُ بِمَعْرِزٍ ذِي أَنْقَامٍ﴾ (آياندي الله دېر زبردست غالب او قوي څښتن د بدل اخيستلو؟) (بلکه دی) يعني دالله ﷻ دربار ته چي څوک پناه وروړي نوانه ﷻ دهغه له دښمنانو څخه د پربښه کسات اخيستونکي دی هيڅوک الله ﷻ مغلوبولای نشي په آيت شريف کي د مشرکانو لپاره وعيد اود مؤمنانو لپاره زېري شته ﴿وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ او خامخا که وپوښتي ته (ای محمده) له دغو (مشرکانو) چي چاپېدا کړي دي دا آسمانونه او ځمکي؟ نو خامخا وبه وايي چي الله (پيدا کړي دي) دغه آيت شريف دبت پرستانو د عقيدې په بطلان باندي دليل او برهان دی چي يوازي الله ﷻ د ځمکي او آسمانونو پيدا کونکي ذات دی امام رازي وايي چي د قادر حکيم ذات په وجود باندي علم د جمهورو خلگو په وړاندي د شک او شېبه ځای نه دی د عقل فطرت د دغه علم په سموالي شاهدي ورکوي ځکه سوڅوک چي د ځمکي او آسمانونو په عجيبه احوالو کي فکرو کړي يدنب تاترو او حيواناتو عجائبات وڅېړي، ياد انسان د بدن د غړو او اندرو حکمتونو په باب

سوچ وکري او مصلحتونه يې وپېژني نو خامخابه د حکيم، قادر اور حيم ذات په وجود باندې اعتراف کوي ځکه نو مشرکانو هم د الله په وجود اقرار کاوو (۱) ﴿قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (ووايه (ای محمد) دوی ته آیا پس وینی تاسي هغه بتان چي بولي (عبادت يې کوي) تاسي يې له الله) دغه ويناد توبيخ او تبکيت لپاره ده يعني وروسته له دې چي تاسو ته دا ثابت شوه چي د گرد عالم پيدا کونکی ذات الله دی نو بيا راوښيي دغه ستاسو بتان چي پرته له الله يې عبادت کوي ﴿إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرَّتِهِ﴾ که چېري ماته الله د ضرر رسولو اراده وفرمايې آیا د ابتان دي ليري کونکي د ضرر د هغه (الله له ما څخه؟ بلکه نه دی) ﴿أَوْ أَرَادَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ﴾ (یا که چېري (الله) اراده وفرمايې له ما سره درحمت (د نفعي رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کونکي درحمت د الله؟ (له مانه بلکه نه دي) (خواب پدي کي محذوف دی يعني ژردی چي دوی به ووايې نه دغه بتان نه ضرر ليري کولای شي اونه نفع رسول د الله منع کولای شي) (۲) ﴿قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾ (ووايه (ای محمد) دوی دوی ته) زما الله بس دی خاص په همدغه الله توکل کوي توکل کونکي، مقصد له دې څخه پردوی باندې احتجاج کول دي چي دغه بتان نه ضرر رسوي اونه گټه او همداسي د الله ﷻ په وحدانيت باندې برهان قانول دي ﴿قُلْ يَنْقُورِ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ﴾ (ووايه (ای محمد) ۱) ای زما قوم عمل کوي تاسي پخپل ځای (دمکر فرب او تېرايستلو) ﴿إِنِّي عَمِلٌ﴾ زه هم عمل کونکی يم (پخپله طريقه د دعوت اوبلني) ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ پس ژردی معلوم به کري تاسي (زما او تاسو نه) هر هغه چي رابه شي هغه ته داسي عذاب چي وبه يې شرموي (رسوا به يې کري) ﴿وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ اونا زل به شي پرده عذاب تلپاتي (چي داوړ عذاب دی آیادغه عذاب به ماته او که تاسو ته رسېږي؟ غرض له دې نه ددوی تهديد دی. ابو السعود وايې چي په آيت شريف کي دو عيد مبالغه ده اود دې خبرتيا ده چي د عليه السلام حال ورځ په ورځ د الله په تائيد او نصرت قوت مومي اودا چي الله يې گړی په گړی دښمنان رسوا کوي ددې دليل دی چي الله به خپل نازولي استازي ته بری ورکوي او همداسي الله ﷻ مشرکان د بدر په ورځ معذب او و شرمول (۲) ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ﴾ (بېشکه موږ نازل کړی کتاب پرتا (قرآن) دپاره دانتفاع دتولو) خلکو په حقه سره (چي څرگند دی له باطل سره گډېدونکی نه دی) ﴿فَمَنْ أَهْتَكَدَتْ فَلَنْفَسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّا يَضِلُّ عَلَيْهَا﴾ پس هر چا چي سمه لاره وموندله پس نفع يې ده لره ده او هر څوک چي گمراه شو پس بېشکه همدا خبره ده چي گمراه کېږي بحيل خان (چي د گمراهي ضرر گالي) ﴿وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ﴾ اونه يې ته پردوی ساتونکی (چي په

(۱) تفسير کبير ۲۸۲، ۳۲

(۲) نقرطبي ۲۵۹، ۱۵

(۳) ابو السعود ۳۸۰، ۴

زوره يې دايمان راوړلوته مجبور کړې صاوي وايې چې پدې کي در رسول الله لپاره توصيه ده چې ددوی لارښوونه ستا په لاس کي نه ده چې په زوره ايمان ورباندي وتېي بلکه دغه زموږ په لاس کي دی که وغواړو هدايت به ورکوو او که مو اراده وشوه همداسي به يې په گمراهي کي پرېږدو (۱) ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ الله راکاږي (قبضوي) نفسونه په وخت دمرگ ددوی (کله چې يې اجل راوړسي او وفات يې وي) ﴿وَأَلَيْ لَمْ تَكُنْ فِي مَنَامِهَا﴾ او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه راکاږي) په خوب دهغه کي (چې دغه ته وفات صغری وايې په التسهيل کي وايې چې دغه آيت شريف دعبرت لپاره دی معنی يې داده چې الله په دوه ډوله خلک مړه کوي يودا چې کامل مرگ او وفات وي چې حقيقتا مرگ دی اودوهم خوب دی چې په خوب کي هم سړی لکه مړی داسي وي نه وينی اونه اوري او پدې باندي دالله جل جلاله دا قول هم شاهد دی چې ﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ﴾ (الانعام ۶۰) او په آيت شريف کي عطف دی چې تقدیر يې داسي کېږي چې هغه نفسونه په خوب کي نه وي مړه هغه قبضوي اوراکاږي يې (۲) ابن کثروايې چې الله دلته دا اخبار فرمايې چې هغه په وجود کي څرنگه چې يې خوښه شي هغسي تصرف کوي او هغه په وفات کېږي سره نفس قبضوي چې پرېستې رااستوي اود بدنونو ساوي کاږي بل ډول وفات صغری دی کوم چې دخوب په وخت کي وي (۳) ﴿فَيَمْسِكُ الَّذِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ﴾ پس وساتي هغه (نفس) چې حکم کړي پر هغه دمرگ (نوبيرته يې بدن ته نه راستنوي) ﴿وَيُرْسِلُ الْأَخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ (اوبيرته رالېږي (بدن ته) هغه بل (نفس) ترنېستې په نامه کړی شوي پوري) يعني هغه دودو کسانو ساگاني دوينس دلويه وخت کي بيرته دهغوی بدنونو ته راپرېږدي ترڅو چې يې اجل رارسي هغه چې دحقيقي مرگ معلومه نېټه ده؛ ابن عباس ؓ وايې چې دمرو او ژوندو ساگاني او ارواح په خوب کي سره يوځای کېږي او کومي چې دالله خوښه شي يوله بله تعارف کوي او کله چې بيرته دراستند لولپاره تکل وکړي نو انه دحقيقي امواتو ساگاني له خانه سره وساتي اود ژوند يو کسانو بيرته دهغوی بدنونو ته ولېږي (۴) قرطبي و يې په آيت شريف کي دالله په ستر قدرت باندي تنبيه ده چې دغه الله چې احياء او اماتت يې په واک کي دی په الوهيت کي منفرد دی دغه ذات هرڅه چې يې خوښه شي ترسره کوي يې پداسي کارونو له هغه څخه پرته بل څوک قدرت نلري (۵) ځکه فرمايې ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ بېشکه په دغه (عجيب قبض، امساک اوارسال) کي خامخاه بردلاند قدرت دي دپاره دهغه قوم چې فکرکوي (او عبرت ترې اخلي) ﴿أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ﴾ آيا نيولي دي دغو (مشرکانو) شفاعتگران (۶) (أم) داضراب لپاره دی معنادا چې دالله په قدرت کي خويې فکرونه بلکه بتان يې لا، الله ته سپارښت

(۱) د صاوي حاشيه پر جلالين باندي ۳/ ۲۷۴

(۲) التسهيل ۳/ ۱۹۶

(۳) مختصر ابن کثير ۳/ ۲۲۲

(۴) قرطبي ۱۵/ ۲۲۰

(۵) القرطبي ۱۵/ ۲۲۰

کونکي نبولي ددوی جهالت او حماقت ته وگورئ چي داسي څېزچي هيڅ ځواک نلري دوی يې شفاعتگران مني. ابن کثير وايي چي دغه د مشرکانو بدي بيانوي چي دوی له الله پرته بتان هغه چي دوی له خانه بې له کوم دليل او برهانه څخه غوره کړي نه عقل لري اونه اوري نه وينې بلکه داسي جمادات دي چي تره پرو حیواناتو بد تر دي (۱) په شفاعت کولو مني ﴿قُلْ أُولَٰئِكَ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَقُولُونَ﴾ (روايه (ای محمده دوی ته) آیا اگرکه وي دوی پداسي حال کي چي مالکان نه وي دهیڅ شي اونه عقل لري؟) يعني اگرکه دوی جمادات او عقل نلري چي ستاسي عبادت ورته معلوم شي بيا يې هم تاسو شفاعتگران نيسئ؟ ﴿قُلْ لِلَّهِ الشَّفَعَةُ حَمِيعًا﴾ (روايه (ای محمده دوی ته؟) خاص الله ته (خيارد) شفاعت دی ټول (اوبل هيچالره دخل نشته چي بې دالله له اذنه شفاعت وکړي) ﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکي، بيضاوی وايي چي الله مالک الملک دی کله چي دالله اذن او خوښه نه وي هيڅوک دالله په حکم کي دخبرو کولو ځواک نلري (۲) ﴿ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ بيا خاص همده ته بيرته بېول کېږي (دقيامت په ورځ چي هلته به الله پخپل عدل ست سوتر مينځ حکم کوي او هرچاته به له خپلو کړو سره سمه جزا ورکړي ورپسې الله ددوی يو بل ناولی کرداسي بيانوي ﴿وَإِذَا ذُكِّرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ او په هغه وخت کي چي يوازي الله ياد کړی شي (ددوی تر مخ وويل شي چي: (لا اله الا الله) نو منقبض شي و تره بري زړونه د هغو کسانو چي ايمان په آخرت نه راوړي ﴿وَإِذَا ذُكِّرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾ او په هغه وخت کي چي ياد کړی شي هغه (بتان) بې له دغه (الله) ناڅاپه دوی خوشحالېږي (مخونه يې رانه اوتندی يې له خوښي پرانستل شي، امام فخر رازي وايي چي دغه د مشرکانو يو بل ناوړه فعل دی کله چي ته يوازي الله ياد کړي او ووايي چي لا اله الا الله وحده لا شريک له) نو ددوی په مخونو او زړونو کي کرکه او نفرت ښکاره شي او چي کله ښان ياد کړي نو ددوی له سينو او مخونو څخه دخوښي نښي ښانې څرگندي شي و دغه ددوی په جهل او حماقت باندي دلالت کوي ځکه چي دالله ذکر د ښکر غيو پيل او د ښکيو سردی و دبتانو يادونه بيا دناپوهي او بد مرغي پيلامه ده نو دوی چي دالله په يادا و ذکر خفه کېږي او دبتانو په هغی خوښېږي دغه ددوی دستر جهل او پلن حماقت نښه او دليل دی (۳) ﴿قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (روايه (ای محمده؟) ای الله پيدا کونکي د آسمانونو او ځمکي ﴿عَلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ ای عالمه خبرداره په پتو او ښکاره وو ﴿أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ ته حکم (فيصله) کوي (په قیامت کي) په مينځ د بندگانو خپلو کي په هغو (چارو) کي چي وو دوی پکي اختلاف به يې

مختصر ابن کثير ۳، ۲۲۲

ادبي دوی تفسير ۲، ۱۵۴

کبير تفسير ۲۲، ۲۸۶

کاوو (نوفیصله و کره زما او ددغو مشرکانو ترمنځ ۱، په البحر المحيط کې راوړي چې کله الله د دوی د کم عقلی څخه اخبار و فرمایو چې دغه مشرکان د الله د یادولو په وخت کې کرکه کوي او د بتانو د یادولو سره تندي ورین کړي نو یې خپل پیغمبر ته حکم وکړ چې الله پخپلو لورو نومونو سره چې قدرت او علم دی و بولي ترڅو دده او د بنسټانو ترمنځ یې فیصله صادره کړي په آیت شریف کې د مشرکانو لپاره وعید او د رسول الله لپاره تسلیت او د اینه ده (۱) صاوي وايي معنادا چې الله ته په زاري او خشوع التجاء وکړه چې هغه په هرڅه باندي قادر دی (۲) ﴿وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ که چېرې بهشکه مملوک شي د هغو کسانو چې (پخپل ځان یې په کفر سره) ظلم کړی دی ﴿مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعَهُ﴾ هغه (مالونه) چې په ځمکه کې دي ټول او په مثل د هغه نورو سره ﴿لَا فَنَدُوا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ نو خامخا فدی به ورکړي دوی په هغه سره له بدرنگه عذاب د قیامت په ورځې کې ﴿وَبَدَأْتُمْ فِي اللَّهِ مَائِمًا يَكُونُوا كَالصَّيْبِ﴾ او ښکاره به شي دوی ته له جانب د الله هغه (عذاب) چې نه وودوی چې (د هغه) گمان به یې کاوو، ابو السعود وايي چې دغه داسي سترو عید دی چې ترې پورته بل نشته او د هغه په مثل وعد او زېري دادی چې (۳) ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ (السجدة ۱۷) ﴿وَبَدَأْتُمْ سَيِّئَاتٍ مَّا كَسَبُوا﴾ او ښکاره به شي دوی ته (جزاء د) بدې د هغو اعمالو چې دوی کړي وو ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ او چاپېره نازل به شي په دوی (جزاء) هغه څیز چې وودوی چې په هغه پوري به یې مسخرې کولې، ابن کثیر وايي معنادا چې چاپېره به شي پردوی هغه عذاب او سزا چې دوی به په دنیا کې ورباندي مسخرې کولې (۴) ﴿فَإِذَا مَرَّ الْأَنْسَنُ حُرْدَعًا﴾ پس کله چې ورسېږي (کافر) انسان ته څه قسم ضرر (کړ او سختي) نو بولي موږ (دفع د هغه ته) ﴿ثُمَّ إِذَا خَوَّلْتَهُ نِعْمَةً مِّنَّا﴾ بیا کله چې ورکړو موږ دده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله (په فضل او کرم سره) ﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ وايي بهشکه همدا خبره ده چې را کړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما چې زه په کسب او سوداګري کې پیاوړی او غښتلی یم) ﴿بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ﴾ (نه ده داسي) بلکه دغه (ورکړه د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده (چې آیادی زموږ اطاعت کوي او که عصیان غوره کوي) ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ وليکن اکثر د دوی نه پوهېږي (چې دغه اعطاء د نعمت یوه ابتلاء ده نوځکه دوی تکبر کوي) ﴿فَذَاقُوا الْعَذَابَ مِنَ قَبْلِهِمْ﴾ په تحقیق ویلي ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او نور چې ویل به یې

(۱) البحر المحيط ۴۳۲/۷

(۲) د صاوي حاشیه ۳۵۷/۳

(۳) د ابو السعود تفسیر ۳۱۱/۴

(۴) مختصر ابن کثیر ۲۲۴/۳

﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ (القصص: ۷۸) ﴿فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ پس هيڅ قدر دفع
 د عذاب ونکړه له دوی څخه هغه (دنيوي مال او متاع) کوم چې وودوی دهغه (دگټي) کسب به يې کاوو
 ﴿فَصَابَتْهُم مِّنْهُنَّ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا﴾ پس ورسېدو هغو (پخوانيو) ته (جزاء دهغو بدو) اعمالو چې دوی به کول
 ﴿وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِن هَتُولَاءِ﴾ او هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په اختيارولو د شرک) له دغه (قومه
 ست قريش څخه) ﴿سَيُصِيبُهُم مِّنْهُنَّ مَا كَسَبُوا﴾ ژردی چې وبه رسېږي دوی ته (جزاء د) بدو دهغو
 اعمالو چې دوی کړي دي (لکه چې هغه نور وروسته رسېدلي وه بېضاوي وايي چې همدغه جزا ورته هم
 ورسېدله چې اوه کاله پرله پسې کاځتي اولوپه ورباندې راغله دمرزگو غوښي يې وخورلې او مشران يې
 په بدر کې ووژل شول (۱) ﴿وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ﴾ اونه دي دوی (زموږ) عاجز کونکي (چې له عذاب
 مو خلاص شي يا وتبستي بيا ورباندې پدې هکله رد کوي چې دوی گمان کوي دغه پراخي د نعمت ددوی
 د سوکالي لپاره دی فرمايې ﴿أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ آيا نه پوهېږي دوی په
 دې چې بېشکه الله پراخوي روزي هر هغه چاته چې اراده وفرمايې (او تنگوي يې) په نورو څکه چې
 د دنيا دور کړي او منعي چاري ديو چا تر ذکاوت او غباوت پوري اړه نلري بلکه دغه د حکمت د وېش خبره ده
 ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخاهېر دلائل (د قدرت) دي
 دپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي (د الله په آيتونو) قرطبي وايي چې مؤمن يې څکه ځانگړی ياد کړ چې
 هغه په آيتونو کې تدبر کوي او ورباندې نفع اخلي او پدې پوهېږي چې کله کله دروزي پراختيا د استدرج
 لپاره وي او کله کله مسکنت او بې وزلي د يو چا د اعظام او درناوي لپاره هم وي (۲)

الله تعالیٰ فرمايې:

﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
 الرَّحِيمُ ٢٠٦ وَيٰبُيْنَا إِلٰهَ رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُوا لَهُ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُصْرَفُونَ ٢٠٧ وَأَسْمِعُوا أَحْسَنَ
 مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ٢٠٨ أَن تَقُولَ نَفْسٌ
 بِعَصْرَتِكَ عَلَىٰ مَا قَرَّرْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ ٢٠٩ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ
 الْمُتَّقِينَ ٢١٠ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ٢١١ بَلْ قَدْ جَاءَ تِلْكَ
 آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِينَ ٢١٢ وَيَوْمَ الْفِتْمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَنِ اللَّهِ
 وَخُوفُهُمْ مُّسَوَّدَةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ٢١٣ وَسَخَّرَ اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمْ

(۱) د بېضاوي تفسير ۲/ ۱۵۶

(۲) د قرطبي تفسير ۱۵/ ۳۷

السَّوَاءَ وَلَا هُمْ يَحْشُرُونَ ﴿۷۱﴾ اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۷۲﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَقَاتِبُ اللَّهُ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿۷۳﴾ قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونَ أَغْدُ اثْنَا الْغَاهِلُونَ ﴿۷۴﴾
وَلَقَدْ أَوْحَى إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۷۵﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَعْلَمُهَا
مَنْ الشَّاكِرِينَ ﴿۷۶﴾ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۷۷﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصُيِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ
شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ فِيهَا يَنْظُرُونَ ﴿۷۸﴾ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَتْ
الْجَنَّتَيْنِ وَالشَّهَدَاءُ وَفُصِّلَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۷۹﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ
﴿۸۰﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ رُمًّا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَتِيحتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ
مِنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿۸۱﴾ قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِمَا شِئْتُمُ اتَّخَذْتُمْ أَلْفُورًا ﴿۸۲﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا
رَبَّهُمْ إِلَىٰ الْجَنَّةِ رُمًّا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلِّمُوا عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا
خَالِدِينَ ﴿۸۳﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ
الْعَامِلِينَ ﴿۸۴﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِيَةً مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُصِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿۸۵﴾ الزمر: ۵۳ - ۷۵

مناسبت:

کله چي الله دفجارو مشرکانو احوال یاد کړل او هغه څه یې څرگند کړل کوم چي هغوی به په آخرت کې به
سپکاوي او ذلت کې اوسي نوبیا یې مؤمنانو ته د توبې او رجوع کولو بلنه ورکړه چي پخوا تردې چي
فرصت یې له لاسه ووزي الله ته دي انابت وکړي او د سورت پای یې د قیامت په ورځ د الله په جلال
او عظمت باندې هلته چي الهي عدل او انصاف حکم فرما وي او مؤمنان دلي دلي جنت ته وېد مرغه

کسان اورته درومي و ستایو چي ﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ رُمًّا ﴾ د آیت تر پایه
لغتونه:

(بغت) نابیره ناخاپه (منوی) هستوگنځی (مقابله) خزانی او کلیگانی (زمر) ټولی ټولی (حرفتها) څارونکي
مؤکلین (نصوا) مېشت کېږو موږ ځای نیسو (حافین) گرد چاپېر راتا و شوي

تفسیر:

﴿ قُلْ يَتِيمَايَ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ ﴾ ووايه (ای محمده چي الله فرمايې) ای زما (مؤمنانو) بندگان و هغو کس نو چي اسراف يې کړی په نفسونو خپلو (په گناهونو سره) ﴿ لَا تَقْصُرُوا مِنَ رَحْمَةِ اللَّهِ ﴾ مه ن میده کړئ له رحمته دالله (او مغفرت څخه يې) ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ﴾ بېشکه چي الله مغفرت کوي بني ټول گناهونه (له شرکه پرته که څه هم لکه د سیند څگونه وي) ﴿ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ بېشکه چي الله هم دی دی ښه ښونکی (د خطیئاتو) ډېر رحم والادی (ظاهر د آیت داسي معلومېږي چي دغه مؤمن نوته دن امیدي نه کولو لپاره بلنه ورکول دي ځکه چي الله فرمايې: ﴿ قُلْ يَتِيمَايَ ﴾ او ابن کثيروايې چي دغه د گردو گناهکارانو لپاره که څه هم کفاروي دتوبې او انابت لپاره بلنه ورکول دي وددې اخبار دی چي الله گرد گناهونه که هرڅومره زیات هم وي هرکله چي څوک توبه گارشي اورجوع وکړي بني (۱) ﴿ وَابْتَغُوا لِي رِزْقًا وَاسْلُمُوا لَهُ ﴾ او بیرته وگرزی تاسي رب خپل ته (له شرک او عصیان نه) اوده ته غاړه کږدئ) ﴿ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ﴾ تر پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب (دالله) ﴿ ثُمَّ لَا تُصْرَفُونَ ﴾ بیا به درسره مدد نشي کولای (په دفع د عذاب کي يعني څوک به پیدا نکړئ چي دالله عذاب در څخه منع کړي (۲) ﴿ وَأَتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ ﴾ (او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چي نازل کړی شوی دی تاسي ته له (جانبه د رب ستاسي) يعني د قرآن عظیم دواړو په امتثال اوله نواهیو څخه په اجتناب کولو باندې متابعت وکړئ چي دغه تر ټولو غوره کتاب دی چي تاسوته دالله له لوري نازل شوی دی اوستاسي فلاح اوسعدت پکې دی ﴿ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ نَفَثَةٌ وَأَمْرٌ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب یوناڅاپه حال داچي تاسي به نه پوهېږئ (چي له کومه لوري راغی چي مخنیوی يې وکړئ) ﴿ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ ﴾ تر څوونه وایې (ځینی) نفوسه (چي گناهونه يې کړي وی) ﴿ بِحَسْرَتٍ عَلَىٰ مَا فَرَطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ ﴾ ای افسوس اوندامت مي دی په هغه تقصیر چي کړي مي دي په طرف (د حق د طاعت) دالله مجاهد وایې معناداچي افسوس مي دی په هغه چي دالله امرمي نه دی په ځای کړی (۳) ﴿ وَإِنْ كُنْتُ لِمِنَ السَّخِرِينَ ﴾ او بېشکه چي وم زه خامخاله مسخره کونکېو (په شریعت اودین دالله کي قتاده وایې معناداچي یوازي يې طاعت ضائع کړی نه ووبلکه په اهل باندې يې ملنډي هم وهلې) ﴿ أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴾ یاداچي ووايې (کافر، فاجر) که داسي وای چي بېشکه الله سمه لار ښوولي وای ماته

دسوي حاشیه ۳/ ۳۷۲

د ابن کثیر مختصر ۳/ ۲۲۷ - کتاب ۴/ ۱۰۵

الفرطی ۱۵/ ۳۸۱

نوخامخاوم به زه له متقيانو پر هېزگارانو، ابن کثيروايې چي مجرم به داسي آرمان کوي او وايې به کاشکي چي له مخلصينو، مطيعينو او محسنينو څخه وای (۱) ﴿أَوْ نَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّكَ لِرَكْبَةٍ فَلَا تُكَلِّمُ مِنَ الْمُحْسِنِينَ﴾ يا چي ووايې (نفس) په هغه وخت کي چي وويني عذاب کاشکي وای ماته بيرته ورتگ (دنيا ته) چي وم به زه هلته له نیکو کارانو ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَ نَكَاءٌ بِآيَتِي﴾ (هو! داسي ده چي په تحقيق راغلي ووتاته دلائل (بيان او کتابونه) زما) دغه دهغي وينا خواب دی کوم چي ﴿لَوْ أَنَّكَ اللَّهُ هَدَيْتَنِي﴾ ده معنادا چي تاته خويغمبران او کتابونه راغلي وو ﴿فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ پس تکذيب کړی ووتايه هغوسره او تکبر دي کړی وو (له ايمانه) او وې ته له کافرانو (منونکو) صاوي وايې چي کافربه لومړی خل افسوس کوي بيا به سست او ناکاره دلائل بيانوي ورپسې به دنيا ته دبیرته تللو آرمان او هيله کوي (۲) او که چېرې دنيا ته راوگرزي هم به خپله گمراهي غوره کړي لکه چي الله فرمايې ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (الاعلم: ۲۸) ﴿وَيَوْمَ الْفَيْصَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ﴾ او په ورځي د قيامت کي به ووينې ته هغه کسان چي په الله پوري يې دروغ ترلي دي چي مخونه ددوی به تور کړی شوي وي (ځکه چي الله ته يې نسبت د شريک او ولد کړی وو) ﴿الَّذِينَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ﴾ آيا نشته په دوزخ کي ځای لپاره د منکرانو (کافرانو؟ بلکه شته! دوی لره هستوگنځی په دوزخ کي کله چي الله پاک د مجرمينو حال بيان کړ ورپسې د متقيانو حال داسي بيانوي چي ﴿وَنُجِّى اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ﴾ او و به ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چي ځان يې ساتلی وي (له شرکه) په سبب دخلاصي موندلو (او بري) ددوی (په جنت سره) ﴿لَا يَمَسُّهُمْ فِي سُوْرَةٍ وَلَا فِي مَفْرُوقٍ﴾ نه به رسېږي دوی ته سختي اونه به دوی غمجن کېږي بلکه دوی به په امن وي ﴿فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقَدِّرٍ﴾ (القدر: ۴۰) وروسته له دې چي په پراخه پېمانه وعد او وعيد ذکر شوالله د الوهيت او توحيد د لالتوته راگرزي فرمايې ﴿اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ الله پيدا کونکی دهرڅېزدی او دغه الله په هرڅېزو کيل (ساتونکی متصرف) دی ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ خاص هم دغه (الله) لره دي کليگاني (د خزانو) د آسمانونو او ځمکي (له الله پرته د بل هيچا تصرف او ملکيت پکي نشته) ابن عباس وايې چي مقاليد يعني کليگاني اوسدي وايې معنادا چي د الله په يد د قدرت کي خزاني د آسمانونو او ځمکي دي (۳) ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ او هغه

(۱) د ابن کثير مختصر

(۲) حاشية الصاوي ۳۷۷-۳

(۳) القرطبي ۱۵/۲۷۴

چي کافران شوي دي په آيتونو (د قرآن او خرگندو معجزاتو) د الله دغه کسان همدوی زیانکاران دي

﴿فَلْأَفْغَبَرَ اللَّهُ تَأْمُرُوْنَ أَغْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ﴾ (ووايه (ای محمده!) آيا بهي له الله امرکوی تاسي ماته چي عبادت يې وکړم؟ ای ناپوهانو) يعني ای محمده دوی ته ووايه چي ای جاهلانو آيا وروسته له دلائلو وحدانيت دالله تاسو ماته امرکوی چي له الله پرته دبل چا عبادت وکړم. ابن کثیر وایي چي مشرکانو له ډېره جهله پیغمبر علیه السلام ته بلنه ورکوله چي ددوی دبتانو عبادت له دوی سره وکړي نو دغه آیت شریف نازل شو (۱) ﴿وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ (او خامخا په تحقیق وحی کړی شوي ده تاته او) وحی کړی شوي ده (هغو کسانو ته چي له تانه رومي وو) لام دقسم لپاره توطنه او معنادا چي والله خامخا په تحقیق تاته او تر تا رومي انبياووته وحی کړی شوي ده ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾ (داسي چي قسم دی) که شرک پیدا کړتا (فرضا) نو خامخا خراب به شي هرومرو (صالح) عمل ستا ﴿وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (او خامخاشي به ته هرومرو له زیانکارانو په آخرت کي، دغه د فرض او تقدیر په توگه، که نه رسول الله ﷺ خوالله معصوم کړی دی هغه هيڅکله هم شرک نه مني بلکه هغه دایمان او توحید دمانی و دانولو لپاره مبعوث شوی دی ابو السعود وایي چي دغه د فرض او تقدیر په توگه ویناده ترڅو چي پیغمبران وپاروي او کافران ناهيلي کړي او د شرک نهایته زیاته بدې او قباحه ونیسي (۲) ﴿بَلِ اللَّهِ فَاغْبَدْ﴾ بلکه یوازي دالله ﷻ بس عبادت کوه (دبل چا مکوه) ﴿وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ او اوسه له شکر کونکو څخه (په نعمت د پروردگار ستا) ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ (او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) دالله حق تعظیم دده) نه يې پېژندلی دی لکه چي حق د معرفت يې دی. ابو حیان وایي معنادا چي دالله وړ تعظیم يې ندی تر سره کړی اونه يې دهغه قدر پرځای کړی ځکه چي له هغه سره يې شریک نیولی او دالله اوډېري لرگي تر مینځ يې په عبادت کولو کي هيڅ توپیر نه دی کړی ورپسې الله ﷻ دوی ته پخپل عظمت او جلال باندې تنبیه ورکوي فرمایي: ﴿وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ (او ځمکه ټوله په قبضه تصرف دده کي ده په ورځ د قیامت کي) دغه حالیه جمله او معنادا چي دوی دالله د تعظیم وړ حق نه دی ادا کړی او حال دا چي الله په داسي قدرت او ځواک متصف دی چي هغه د عظمت او جلال لوړه څوکه ده (۳) ځمکه سره له پراخوالي او ویرتوبه د قیامت په ورځ دالله په قدرت کي اودده په واک کي به وي ﴿وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾ (او آسمانونه نغښتلی شوي وي په یمین دده کي. زمخشري وایي غرض له دې وین څخه پرته له دې چي دالله ﷻ د عظمت انځور (تصویر) دی او دا چي دالله د جلال په حقیقت او کنه باندې توقیف دی بل څه نه دی (۴) نه دا چي له دې

(۱) مختصر ابن کثیر ۳/ ۲۲۸

(۲) د ابو السعود تفسیر ۴/ ۳۱۴

(۳) الکشف ۴/ ۱۱۰

(۴) پورتنی مرجع

قبضي خُخه اوله يمين خُخه دي جهت واخيستل شي ، په حديث شريف كي راخي چي (يقبض الله تعالى الارض ، ويطوى السماء بيمينه ثم يقول أنا الملك أين ملوك الارض ؟) يعني الله خُخه راخلي او آسمان په بمن خپل راڼغاري اوبياوايي زه پاچايم د خُخه پاجهان چيرته دي ؟ (۱) ﴿سُخَّهٖ وَسَوَّرَ عَمَّا يُشْرِكُوۡكَ﴾ (پاكي ده ده ته اولورلوی دی له هغوشيانوچي دوی يې شريکوي) (له الله سره بش او نور شيان) يعني پاكي ده الله لره لهغودعجزاو نقص صفاتو خُخه چي مشرکان الله څخه ورباندي موصوف کوي ورپسې داخر ب کړاوونه هسي فرمايې ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ﴾ اوپوکل به وکړل شي په صور شپېلۍ کي (هغه چي دالله په حکم به اسرافيل عليه السلام پکي پوکوي او مراد له دغي نفخي خُخه نفخه الصق دی کومه چي له نفخه الفرع خُخه وروسته راخي ابن کثير وايي چي دغه دوهمه نفخه ده هغه چي آسماني او خُخه ساکنان به پکي مري ﴿فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ﴾ پس بېخوده مړه به شي هر هغه چي په آسمانونو کي دي او هر هغه چي په خُخه کي دي ﴿اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ﴾ مگر هغه څوک چي اراده وفرمايي الله (دنه وژلو دهغه لکه حمله العرش ، حورالعين او جنتي (غلما ن) زلموتي خدمتگاران) ﴿ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اٰخَرٰى﴾ بيا به وپوکل شي په هغه صور شپېلۍ کي بل ځل (چي هغه نفخه الاحياء ده) ﴿فَاِذَا هُمْ قِيٰٓاۡمٌ يَّطۡرُوۡنَ﴾ پس ناڅاپه دغه خلق به چي (مړه ووتول) ولاړوي (منتظر چي څه راباندي کېږي؟) ﴿وَأَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا﴾ اوروېنه به شي خُخه په نور درې دهغي کله چي الله د بندگانو تر مېنځ د فيصلې لپاره تجلي وفرمايي ﴿وَوُضِعَ الْكِتٰبُ﴾ او کتاب به کېښودل شي (عملنامې د حساب لپاره) ﴿وَجِئَۡءَ بِالنَّبِیِّیۡنَ وَالشُّهَدَآءِ﴾ (اوراتله به وکړل شي په انبياوو (محشرته) او په شهداوو سره) يعني انبيا به را وستل شي چي پروردگار ورڅخه پوښتنه وکړي چي امتيانويې څنگه اجابت کړي وو؟ او هغه ساتونکي پرېښتي به راوستل شي چي دخلگو په اعمالو گواهي ادا کړي (۲) اوس دي وايي چي مرادله شهيدانو خُخه هغه کسان دي چي دالله په لار کي يې خپل سرونه څار کړي او شهادت ته رسېدلي وي ﴿وَقُضِيَ بَيْنَهُمۡ بِالْحَقِّ﴾ او حکم به وکړی شي په مينځ ددوی کي په حق (عدالت) سره ﴿وَهُمْ لَا يَظۡلَمُوۡنَ﴾ او پردوی به ظلم ونکړی شي (هيڅ قدر نه په تنقيص د ثواب اونه هم په تزئيد د عقاب) ابن جبر وايي نه به يې له حسناتو څه کمېږي اونه به يې په گناهونو څه زياتېږي ﴿وَوُضِعَ كُلُّ نَفۡسٍ مَّا عَمِلَتْ﴾ او پوره به ورکړل شي هر نفس لره (جزا دهغه) عمل چي (ده) کړی وو (له خيراو شر څخه) ﴿وَهُوَ اَعۡلَمُ بِمَا يَفۡعَلُوۡنَ﴾ حال دا چي الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چي دوی يې کوي (نه حاجت

(۱) أخرجه الشيخان واللفظ للبخاري

(۲) دغه د ابن زيد وينا او څرگنده ده لکه چي الله فرمايي ﴿وَمَا تَكُلُّ مَنۡ نَّمَا سَآٓئِنَ وَشَهِيدٌ﴾ سائن هغه څوک چي حساب ته يې بيا يې او شاهدي هغه پرېښي دي چي په انسان باندي موکل دي

کتاب و عملنامې ته شته اونه شاهدته خوله دې سره سره وربندي دحجت الزام کوي بياالله ﷻ
 دنېکمرغه اوبدمرغه کسانوسرنوشت هسي بيانوي چي ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ رُمًّا﴾
 وشړل؛ کشول کېږي (په شدت سره) هغه کسان چي کافران شوي دي ددوزخ لورته دلي دلي (لکه چي
 نرو ظالم کسان په دنياکي بنديخانوته بېول کېږي) ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا﴾ ترهغه پوري چي
 راشي دوی دوزخ ته حال داچي وبه پرانستلي شي دروازي ددغه دوزخ (سمدستي چي ددوی هرکلی
 وکړي) ﴿وَقَالَ لَهُمْ حَزَنُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ﴾ اووبه وايي دوی ته
 متصرفان ددغه (دوزخ) آيانه ووراغلي تاسي ته رسولان له تاسي نه چي لوستل به دغو (رسولانودتاسي)
 پر تاسي آيتونه (دآسماني کتابونو) درب ستاسي ﴿وَيُنذِرُوكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾ اووېرول به دوی
 تاسي لره له ملاقات دهغي (سختي) ورځي ستاسي چي دغه ده ﴿قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَىٰ
 الْكَافِرِينَ﴾ وبه وايي (کفارچي ولي نه ووراغلي) بلکه راغلي ووليکن ثابت شوي ده کلمه (حکم)
 دعذاب پر کافرانو (هغوی خوراغلي وواوموږ يې وېرولي هم ووخوموږ يې تکذيب کاوواومخالفت
 موترې کوو ځکه چي موږ ازلي بدمرغان يو قرطبي وايي چي دغه ددوی هغه اعتراف دی چي پردوی
 دلسل دی او مرادله کلمه العذاب څخه دالله ﷻ داويناده چي ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ
 أَجْمَعِينَ﴾ (السجدة ۱۳) ﴿قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا﴾ وبه ويل شي دوی نه ننوزي
 دروازوددوزخ ته پدي حال کي چي همېشه اوسېدونکي اوسئ په ده کي (نه به زوال اونه به لېږدېدل
 وي) ﴿فَئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾ پس بدځای دهستوگني دی دمتکبرانوله ايمانه په الله
 اوبېغمبردادوزخ) ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَىٰ الْجَنَّةِ رُمًّا﴾ (اوبېول کېږي (بلل کېږي) به هغه
 کسان چي وېرېدل به دوی له ربه خپله (جنت ته دلي دلي) يعني متقيان نېکان به دجنت په لورپه غوره
 اوبنانوسپاره په اکرام اواعزاز درومي. قرطبي وايي چي دوزخيان به په رسواني اوسپکاي شړل کېږي
 لکه چي باغيان اوسرغرونکي مجرمين خپلخانوته بېول کېږي اوجنتيان به په ډېراغزاز اونهایت کرام
 سره سپاره دکرامت اورضوان ځای ته رسول کېږي لکه چي څوک شاهدنه مېلمستيا ته بلل شوی وي
 نوددواړو ډلو دېبولوترمينځ دځمکي اوآسمان فرق دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا﴾ ترهغه پوري
 چي راشي دوی جنت ته حال داچي پرانستلي شوي به وي دروازي ددغه جنت صاوي وايي چي د(واو)
 زياتوالی دلته دجنت په باب چي ﴿وَفُتِحَتْ﴾ فرمايي ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا﴾ ددې لپاره
 مناسب دی چي ددوزخ خولکه دمحبس دروازي ترلي وي اوکله چي مجرمين ورته راوستل شي نوورته
 پرانيستل شي اوبيا بيرته وتړل شي مگردخوښي اوشحالي دځای دروازي دانظارلپاره په تعظيم

پرانيسٽلي وي خكه نودلته دواو راوړل مناسب دي اود جنت په باب بل خای الله فرمايې ﴿ حَتَّىٰ صَوَّرَ مَفْجَعَهُ لَهُمُ الْآبُوتُ ﴾ (ص ۵۰) ﴿ وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴾ اووبه وايې دوی ته متصرفان د جنت سلام دي وي پرتاسي پاک يی تاسي (له گناهونو) پس ننوزی جنت ته پدی حال کې چې همېش اوسېدونکي اوسئ په ده کې. بيضاوي وايې چې د (اذا) خواب حذف شوی خو چې پدې دلالت وکړي چې ددوی دومره وصف اودرناوی تعظيم دی چې بيان يې نشي کېدای (۱) ابن کثيروايې چې چې تقدیر يې دادی کله چې دوی راشي نوبه يې سعادت په برخه شي او خوشحالي به يې هومره وي لکه چې نعمتونه يې موندلي دي (۲) ﴿ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدُهُ ﴾ اووایې به دغه (جنتیان) ټوله ثنا صفت خاص الله ته دي هغه الله چې رېښتني يې کره له موږ سره وعده خپله چې جنت ته يې بوتلو مفسرين کرام وايې چې دالله دوعدي لپاره هغه الهي کلام دی چې فرمايې: ﴿ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴾ (مریم ۶۲) ﴿ وَأَوْثَرْنَا الْأَرْضَ نَبَاتًا مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ﴾ او مېراث يې راکړه موږ ته ځمکه (د جنت) چې خای نيسوله جنته هر خای چې زموږ خوښ شي (لکه چې مالک پخپل ملک کې تصرف کوي هيڅوک زموږ مخه نه نيسي) ﴿ فِيمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ ﴾ پس ښه دی اجر د (نېک) عمل کونکيو د دغه جنت) ﴿ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِيَةً مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ ﴾ او وينې به ته (ای محمده!) پرېښتې (طواف کونکي) چارچاپېر نيونکي چاپېرله عرشه ﴿ يَسْبَحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ﴾ تسبیح به وايې دوی (پيوسته) له حمده او ثنادرې ددوی سره (تلذذاً وتعبدًا) ﴿ وَقَضَىٰ بَيْنَهُمُ بِالْحَقِّ ﴾ اوفیصله به وشي په مينځ د خلگو کې په حق سره ﴿ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ اووبه ویلی شي چې ټوله ثناده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالميانو دی مفسرين کرام وايې چې ويونکي به مؤمنان او کافران وي مؤمنان به دالله په فضل حمد وایې او کافران به دالله په عدل. ابن کثيروايې چې گردکائنات به په حمد خوله پورې کړي که گرېدونکي وي او که نه خکه نوقائل نه ونومول شو او مطلقاً یادونه وشوه نو دا پدې دلالت کوي چې گرد مخلوقات به دالله په حمد ويلو گوياشي (۳)

بلاغت:

پدې مبارک سورت کې چې دبديع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی:

(۱) البيضاوي ۲/ ۱۴۷

(۲) دابن کثير مختصر ۳/ ۲۳۲

(۳) دابن کثير مختصر ۳/ ۲۳۳

۱- دطبق صنعت چي ﴿ اِنْ تَكْفُرُوا ﴾ او ﴿ تَشْكُرُوا ﴾ او ﴿ يَحْذَرُ ﴾ او ﴿ وَرَجُوا ﴾ او ﴿ قَوْفِهِمْ ﴾ او ﴿ عَمَلِهِمْ ﴾ او ﴿ يَضُرُّ ﴾ او ﴿ بِرَحْمَةٍ ﴾ او ﴿ الْغَيْبِ ﴾ او ﴿ وَالشَّهَادَةِ ﴾ او ﴿ يَبْسُطُ ﴾ او ﴿ وَيَقْدِرُ ﴾ او ﴿ اَفْهَكَتْ ﴾ او ﴿ سَلَّ ﴾ ترمينځ راغلی دی.

۲- اشتدقي جناس لکه چي ﴿ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴾ او همداسي پدې قول کي چي ﴿ اَخْسَرُوا فِي هَذِهِ لَبِئْسَ حَكْمَةً ﴾ کي واقع شوی دی.

۳- تهکمي اسلوب چي فرمایي: ﴿ لَمْ يَنْ قَوْفِهِمْ طَلَّلَ مِنَ النَّارِ ﴾ دلته دسيوري نسبت اورته کول تهکم واستهزاء دی ځکه چي سيوری له تودوخي او گرمي څخه دژغورلولپاره وي اور پخپله سوخونکی دی.

۴- ټکلي مقابله چي پدې کلام کي ده: ﴿ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ﴾ دلته دالله اوبتانو ترمينځ مقابله اود خوښي او کرکي (نفرت) ترمينځ دمقابلي صنعت دی او همداسي دسعداوو او اشقياوو ترمينځ په دوو آيتونو کي مقابله ده چي ﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ﴾ مقابل يې داچي ﴿ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَىٰ الْجَنَّةِ زُمَرًا ﴾ مقابله هغه څه ته وايي چي دوه مقصده اويازيات راوړل شي اوييايې په ترتيب نور مقابل راوړي شي چي دغه له بديعي محسناتو گڼل کېږي.

۵- ايجازبالحذف چي سياق ورباندي دلالت کوي لکه ﴿ اَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ﴾ خبريې حذف شوي هغه داچي (کمن طبع الله على قلبه؟) يعني آيا هغه چي سينه يې داسلام لپاره پرانيستل شوي لکه هغه داسي دی چي په زړه يې مهر لگول شوی وي؟ ۱؟ همدادول دايجازبالحذف بل مثال دی چي الله فرمایي ﴿ اَمَنْ هُوَ فَانْتَ اِنَّا الْيَلِ ﴾ چي محذوف يې دادی (کمن هو کافر جاحد لريه) يعني هغه چي مؤمن وتوله شپه الله ته په زاري ولاړوي لکه هغه کافر دغسي دی چي له الله څخه منکروي؟!

۶- هغه امرچي مقصد ورڅخه تهديدوي لکه ﴿ قُلْ تَتَعَٰيَبُ كُفْرًا ﴾ او يا داچي ﴿ اَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ ﴾ چي په وعيد کي دمبالغې لپاره راغلی دی.

۷- مرسل مجازچي فرمایي: ﴿ اَفَأَنْتَ تُقِذُّ مَنْ فِي النَّارِ ﴾ مسبب يې راوړی او دسبب اراده يې کړي ده ځکه چي گمراهي دا ورته لوېدلو سبب دی.

۸- استعاره چي پدې کلام کي ده ﴿ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ يعني دنعمتونو کليگاني دآسمانونو او ځمکي اود آيت معناداچي دالله درحمت او فضل خزاني دالله په يد کي دي.

۹- تمثلي استعاره پدې آيت کي: ﴿ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ﴾ دغه دالله د عظمت او بشپړ قدرت لپاره يو مثال دی او هغه لوی لوی اجرام چي غفلونه ورته

حیرانه‌ری دالله جل جلاله قدرت ته داسي دي لکه چي یوڅوک خوراسترڅېزپه ورغوی کي موب کړي اود آسمانونو نغبتل په یمین سره دتمشيلي استعارې ډول دی په تلخیص البیان کې لیکي چي په آیت کي استعاره ده او معنادا چي ځمکه دالله په قدرت کي داسي ده لکه چي یوڅوک یو موتی خاوره راځلي او هیڅوک ورسره شرکت نلري او آسمانونه دالله په ملک کي راغونډ شوي او په قدرت یې را نغبتل شوي زمخشري وایي چي آیت دالله د عظمت د انځورولو لپاره دی اودا چي دالله د جلال حقیقت کنه توقیفی دی بې له دې چي په قبضه باندی موتی او یمین سره لوري ته ولاړشي او په علم بیان کي تردغه باریک، نره، خور او لطیف باب بل نشته

۱۰- کنایه چي فرمایي ﴿أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ بِحَرَقٍ عَلَى مَا فَرَطْتُ فِي حُبِّ اللَّهِ﴾ دجنب الله معنادالله طاعت او حق دی اودغه هم باریکه کنایه ده.

۱۱- د لتفات صنعت چي له تکلم څخه غیب ته راغلی دی او الله فرمایي ﴿لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ﴾ چي اصل یې داوو چي (لا تقنطوا من رحمتي) د بیان علماء فرمایي چي پدې آیت شریف کي چي فرمایي ﴿قُلْ يَمَّادِي الَّذِينَ اسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ﴾ پدې کي دمعاني اوبیان خوده له محسنات صنعتونه دي یودا چي دالله نره خپلوبند گانوته داقبال او مخامخ په بنه بل ددوی نسبت هغه ته دتشریف لپاره اودریم خل التفات له تکلم څخه غیب ته چي فرمایي ﴿مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ﴾ ورپسې داچي درحمت اضافت هغه لفظ ته چي هغه مستجمع دتولوصفاتو او آسمانو (الله) دی او پنځم داچي دلته داسي جمله راوړل شوي چي دواړه لوري یې معرفه او په (ان) اوضمیر فصل سره یې تاکید شوی دی چي ﴿إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ دی.

۱۲- دفواصلو توافق په آخرو تورو کي چي زبته خوندور او بنایسته دی مثلاً دالله داقول ولوله ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَفْعَلُونَ... وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ سُورَ رَنِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجَاءَ بِالْبَيْتِ وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظَنُّونَ... وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾ آیدغه حسین بیان اود هغه جمال دي دې نه به هڅوي چي ژبه دي درحمان ذات په ذکر وگرزي؟!.

دالله جل جلاله په مرسته د (الزمر) سورت تفسیر بشپړ شو.

د غافر سورت مکي او پنځه اتيا آيتونه لري.

د سورت په وړاندې:

د غافر سورت مکي او د نورو سورتونو په شان د عقيدې چاري سمبالوي داسي برېښي چي د سورت معرودې د حق او باطل تر مينځ د جگړې په باب وي هلته چي ضلالت او هدايت سره د غري وهي نودالامل دی چي د سورت فضا د جگړې او شخړې په دورو کي پته ده ته به وايي دغه خونړۍ جگړه ده چي په تورو وغشوپکي واورونه کېږي او په پای کي د طاغوتانو او سرغړونکو په ماتې باندې بشپړېږي هلته چي مفری نارپه تر خاورې ايرې د جگړې په ډگر کي له پښولو پرې.

د سورت په سر کي د الله جل جلاله حسنې صفات او عظمې آيات راځي بيا د الله د آيتونو په هکله د کفر نومجاده پيلېږي سره له دې چي حق روښانه او څرگند وي خو بيا هم تکبر کونکي او مجادلين جگړه مړان پکي شخړی کوي.

سورت د بخوانيو امتونو هلاکتونه راوړي چي الله جل جلاله پخپل زبردست ځواک سره هغوی ونيول يکي يوه ځني خلاص نشو او د دې هيبت ناک انځور سره د عرش د پورته کونکو پر بنسټو منظر راځي چي نه ته په عاجزې او خشوع دعا گاني کوي.

پد سورت د قيامت ځيني کړاوونو او بېلگي راوړي هلته چي خلک د الله (جل جلاله) سترپاچا په وړاندې ولاړي نژدې وي چي زړونه له ډېري خواشيني تر خولې راووزي په دغه نيمه خوا اوله سختيو ډک تم ځا کي به انسان ته د خپل عمل جزا ورکوله شي که يې نېک عمل کړی ووښه جزابه و مومي او که يې بد عمل کړی وو بد به وويني.

د ربې د ايمان او طغيان کيسه راځي هغه چي د موسی عليه السلام په بلنه کي کومه چي د طغيان او جبروت د فرعون ته يې ورکوله برېښي، فرعون پخپله سرکښي او زبرځواکي هڅه کوي چي موسی عليه السلام وپېښه مينځه يوسي هغه وېرېږي چي ايمان د خلکو تر مېنځ خپور نشي د دې کيسې په ترڅ کي يوه داچي کړې ده چي پخوا وړاندې شوي نه ده راځي هغه داچي يو مؤمن د فرعون له تېرۍ په داسي حال کي دې بل بمان يې پټ ساتلی را پاڅېږي او په احتياط په کرار او تلطف سره د حق کلمه او وينا اوروي پد زوره برآله سپين ميدان بيانوي او کيسه د فرعون او د هغه د پلويانو او ملگرو په غرقېدلو پای ته رسېږي هلته چي مؤمن بلونکی او پلوی مؤمنان يې ټول نجات مومي.

په وروسته کي آيتونه د کائناتو ځيني نښې د الله په عظمت باندې گواه او په وحدانيت لال باندې گويار اوړي او د هغه چا بيان کوي چي د الله په آيتونو منکر او په وحدانيت يې مشرک او بيا د مؤمن وکفر لپاره د بېنا اوړانده مثال راوړي مؤمن په رڼا وليدل او کافر په تيارو کي ټپي و د سورت پدې دمکذېنو او طاغوتانو په وروستي برخه ليک بشپړوي او د عذاب هغه ننداره ښکاري کوي چي دوی به سي وخت کي نيسي هلته چي دوی په خپل غفلت او گمراهي کي غوږه وي.

دغه سورت ته خڪه (غافر) وايي چي الله دغه سترو صف چي د الله له حسني صفاتو څخه يودي د سورت په پيل کي ياد کړي چي ﴿ غَافِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ ﴾ اوبيايې مغفرت د مؤمن دعوت گريه بلنه کي تکرار کړي ﴿ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَنِيِّ ﴾ اوسورت مؤمن يې هم بولي خڪه چي د فرعون د تېر ديو مؤمن کيس پکي راغلي ده.

اللہ تعالیٰ فرمائی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[illegible]

ثُمَّ السَّبْعُ الْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا
 مِنْ أَشَدَّ يَنْهَمُ قُوَّةً وَمَا تُارَا فِي الْأَرْضِ فَآخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِهِمْ رَسُولَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَآخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ اغفر: ۱ - ۲۲

لغزونه:

له غفر خه اخیستل شوی او هغه پتولو ورک کولو او توبلو ته وایی (طول) دانعام او تفضل نوم دی
 به (صو) دحض ، باطلولو او زائلولو ته ویل کېږي (حقت) واجب شوي ده (مفت) سخت بغض او نفرت ته
 وایی (الروح) وحی ته ویل کېږي او نبوت ته خکه روح وایی چې زړونه ورباندې ژوندي کېږي لکه چې په
 اروا حوباندې بدنونه ژوند مومي (الطلاق) د محشر دورخي اجتماع (بارزون) څرگند چې هیڅ شی به یې نه
 پتوي (الآفة) د قیامت دورخي نوم دی خکه یې (آزفة) بولي چې رانژدې دی (واق) دفع کونکی چې عذاب
 دفع کړي.

تفسیر:

﴿حَم﴾ (حم) له مقطع تو، تورو خه دی چې د قرآن کریم په اعجاز تنبیه ورکوي او د انبسی چې معجز
 قرآن کریم د داسې تورو له امثالو خه منظوم دی (۱) ﴿تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ نازلېدل ددې
 کتاب (قرآن) له جانب د الله دي چې دی ښه غالب قوي (پخپله پاچهي کي) ښه عالم دی (پخپل مخلوق
 بندې) ﴿غَايِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلَ التَّوْبِ﴾ بښونکی د گناهونو (د بندگانو) او قبلونکی د توبې دی. (د
 عصیانو) ﴿شَدِيدَ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ﴾ سخت دی عذاب دده (کفارو لره، هغه څوک چې تکبر وکړي اوله
 طعنه یې مخ واړوي) څښتن د فضل دی (په مؤمنانو) ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ نشته لائق د عبادت بل هیڅوک
 مګر یوازي هم دی دی ﴿إِلَيْهِ الْمَصِيرُ﴾ خاص هم ده ته بیرته تلل دي (بیابه دوی ته پخپلو عملونو
 جزا ورکوي دا چې مغفرت او توبه یې په عذاب له مخه وړاندې وړاندې راوړه ترڅو د الله پراخ رحمت او
 فضل ته اشاره وکړي او وښيي چې رحمت یې تر عذاب له مخه دی، کله چې یې د ابیان و فرمایو چې قرآن
 دغه لپاره هدایت دی ورپسې یې د معاندینو جګړه مارانو یادونه پیل کړه چې ﴿مَا يُجَدِّلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ
 إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (جګړې نه کوي) (طعنې نه وایی) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چې کافران شوي دي
 یې ددې قرآن په هکله وروسته د آیتونو له اعجاز او څرگندوالي خه پرته له منکرانو او د پیغمبرانو له
 معاندینو بل څوک جګړه نه کوي ﴿فَلَا يَغْرُزُكَ تَفْثُهُمْ فِي الْيَلْدِ﴾ پس نه دي تېرباسي تاسي ګرزېدل ددوی

موضوع تفصیل دسورت البقرة په پیل کي وګوره او دغه سورت له اوو حوامیمو خه دی دغه ګرد سورتونه په دي دوو

جړنو (حامیم) پیلمېږي

(په هوساني سره) په ښارونو کي) يعني اى عاقله ددوى په دې سوکاليو، ښايسته هستوگنځيو کښتونو، فصلونو، دولتونو، تجارتونو مه تېروزه ځکه دوى به له دې هوسايي څخه بېلېږي والله به يې نيسي عاقبت ددوى دوزخ دى دوى ترگړدو خلکو بد مرغه دي ددوى دغه نعمتونه به رومرو زوال مومي په التسهيل کي وايي چي په آيت شريف کي در رسول الله ﷺ لپاره تسليت دى اود کفارو لپاره سخت وعيد پکي شته (۱) ﴿كَذَّبَتْ قُلُوبُهُمْ قَوْمٌ نُّوحٍ وَالْآخِرَاتُ مِنْ تَقْدِيمِهِمْ﴾ دروغجن شمېرلي وو (رسول خپل) پخواله دوى نه قوم دنوح اونورو اقوامو وروسته له دوى نه (لکه قوم دعاديانو، شوديانو، فرعونيانو اونورو) ﴿وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ﴾ او قصد وکړ هر امت (له دوى نه پر رسول خپل چي ونيسي دوى) هغه رسول اوضرر ورورسوي او ويې وژني (ابن کثير وايي چي دوى دزه له کومي غوښتل چي په هر قيمت وي خپل پيغمبر و وژني ځينو خو وهم وژل (۲) ﴿وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ﴾ او جگړې به کولې دوى (له پيغمبرانو سره) په باطله لپاره ددې چي پټ کړي په دغه باطل سره حق ﴿فَأَخَذْتَهُمْ﴾ پس ومونيول دوى (په عذاب سره او هلاک موکړل) ﴿فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ﴾ پس څرنگه ده سزا د عقوبت زما (دوى لره؟ آيا سخته نه وه؟) ﴿وَكَذَلِكَ حَقَّتْ لِكُلِّ رِيْلِكٍ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ هم داسي (لکه دا وجوب د عذاب پر دغو مکذبينو) واجبه شوي ده خبره (د عذاب) درب ستا پر هغو کسانو چي کافران شوي دي (له قومه ستا) ﴿أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ﴾ (همغه کلمه داده چي) بېشکه دوى ملگري داور (ددوزخ) دى طبري وايي معنادالکه څرنگه چي واجب شوى وو عذاب پر مکذبينو د پخوانيو امتونو او هلاک شوي وو هم داسي واجبه شوي ده خبره د عذاب په هغو کسانو چي په الله پاک کافران شوي دي ستاله قومه ځکه چي دوى دوزخيان دي (۳) بيا الله ﷻ د پاکيزه پرېستو او ابرارو مؤمنانو حال وروسته له فجارو کفارو داسي بيانوي ﴿الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ﴾ هغه کسان (له ملانکو) چي پورته اخلي عرش او هم هغه (پرېستي) چي چارچاپېر د عرش دي (چي شمېرې له الله پرته چاته نه دي معلوم) تسبيح وايي سره له حمداو ثنادرې ددوى (تل) ﴿وَيُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ او ايمان يې راوړى دى په دغه (الله چي واحد او لا شريک دى او دالله له عبادته تکبر نه کوي، زمخشري وايي که څوک وپوښتي چي ددې کلام چي فرمايې: ﴿وَيُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ څه گټه ده؟ ځکه چي حمله العرش او من حوله خوگردي ايمان درلودونکي ملانکي دي خواب دادى چي پدي کلمه سره د ايمان د فضيلت او شرف څرگندوالى دى او د ايمان راوړلو په هکله ترغيث پکي شته دى ﴿وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ

(۱) التسهيل في علوم التنزيل ۲/۴

(۲) د ابن کثير مختصر ۲۳۵/۳

(۳) الطبري ۴۳/۲۴

﴿أَمَّنُوا﴾ (اوله الله څخه مغفرت غواړي هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی) يعني دوی سره ددوی له عبادته اوداچي په تسبیح اوتحمید اوتمجید کي مستغرق هم وي دمومنانو لپاره استغفار کوي وايي: ﴿رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا﴾ (نو وايي چې) ای زموږ ربه رسېدلی يې ته هر څه ته له جهته درحمته بخش او علمه. مفسرين کرام وايي داچي الله ﷻ يې په رحمت او علم وستايو دغه ددعاو سوال لپاره ادب دی چې بندگانونه ښوونه کوي چې دوی دي خپله دعا په ادب سره پيل کړي اوبيا دي دالله ﷻ دا حسان فضل او انعام دا ورنبت انتظار وباسي^(۱) ﴿فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ﴾ (پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه يې ايستلي وي (له شرکه او گناهونو) او متابعت يې کړی دی دلاري ستا) کومه چې انبياء او پيغمبران ورباندي راغلي دي ﴿وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ اووساته دوی له عذابه ددوزخ نه ﴿رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ﴾ (اوهم وايي به) ای زموږ ربه اوته باسه دوی په جنتونو کي دهمېشه هستوگني هغه چې تاله دوی سره وعده کړې ده ﴿وَمَنْ مَكَانٍ مِنْ آبَائِهِمْ وَإِزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ﴾ اوڅوک چې نېک شوی وي له پلرونو ددوی او (له) ښخو ددوی او (له) اولادونو ددوی نه (ترڅو چې خوشحالي يې بشپړه شي) ابن کثير وايي معناداچي دغه خپلوان ورسره يوځای کړه ترڅوچي سترگي يې دهغوی په اجتماع يخي او خوږې شي او په جنت کي يې يوله بله گاونډي هستوگنځايونه وي^(۲) ﴿إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ بېشکه چې ته هم ته يې ښه غالب قوي يې (چې هيڅوک دی مفلوبولای نشي) ښه حکمت والا يې (چې هيڅ کار يې تدبير او مصلحته نه کوي) ﴿وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ﴾ اووساته دوی له بديوڅني (دغه دپرېښتود کلام بشپړاوی دی چې وايي الله دوی دمنکرانو او فواحشو څخه وژغوره) ﴿وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتُهُ﴾ اوهرڅوک چې ته وساتې له بديوڅخه په دغه ورځ دقيامت کي نوپه تحقيق رحمت دي پرې وکړ (اوله عقوبت څخه دي وژغورو) ﴿وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ اودغه (ساتل ستاله عذابه) همدغه بری ډېر لوی دی (چې ترې پورته بل بری نشته کله چې الله تبارک و تعالی دمومنانو احوال ياد کړ ورپسې دکافرانوڅه بيان، فرمايې نوبيا يې داسي يادونه وکړه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ﴾ بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (کله چې دوزخ ته داخل کړی شي نو) غږ به ورته وکړی شي (په ژبود پرېښتوچي) خامخا دښمني (او غضب) دالله پر تاسي باندي (ډېر لوی دی له دښمني (اوقهر) دتاسو پر خپلوځانونو باندي دغه به دتوبيخ او تقريع په توگه ورته وويل شي) ﴿إِنَّمَا يَدْعُونَكِ إِلَى الْإِيمَانِ

(۱) البحر المحيط ۲۵۷۷

(۲) دابن کثير مختصر ۳/۲۳۷

فَتَكْفُرُونَ ﴿۱﴾ کله چي وبللی شوی تاسي (په دنیا کي) دایمان راوړلو لور ته پس تاسي به کافران کېدی (له) تکبر او سرغړوني عناد څخه قتاده رحمه الله وایي چي دالله بغض له گمراهانو سره کله چي په دنیا کي به ایمان ورته وړاندي شواو دوی نه منل ډېر زیات دی له هغه بغض او نفرت څخه کوم چي دوی یې پخپلو سترگو د عذاب د لیدلو په وخت کي له خانه سره لري (۱) ﴿قَالُوا رَبَّنَا آتِنَا آتَيْنَ وَأَحْيِنَا آتَيْنَ﴾ و به وایي (دا کفار چي کله سختي او کړاوونه وويني) ای زموږ ږبه مړه دي کړو موږ دوه ځلي اوزوندي دي کړو موږ دوه ځلي ﴿فَأَعْرِضْنَا بِذُنُوبِنَا﴾ پس اقرار وکړ موږ په گناهونو خپلو (کوم چي په دنیا کي موږ کړي دي) ﴿فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ﴾ پس آیا شته دوتلو (زموږ له دغه دوزخه) کومه لاره؟ (چي دنیانه لار شواو هلته نېک عملونه ترسره کړو مفسرین کرام وایي چي لومړۍ مړینه هغه ده چي دوی پیدا شوي نه وواو دوهمه مړینه هغه چي په دنیا کي مړه شول لومړنۍ ژوند د دنیا ژوند او دوهم بیا د بعثت بعد الموت ژوند چي په آخرت کي وي همدغه دوه ځلي مړینه او دوه ځلي ژوندون دي (۲) دغه وینایي دالله دنعطف اورضايت ترلاسه کولو لپاره کړي کله چي دوی عذاب وويني دزاري جگي لپاره به داسي وایي دوی خو پخوا منکران او کافران وو ځکه نو خواب هسي راغی چي ﴿ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ﴾ دغه (ابدي عذاب) تاسي ته په سبب ددې دی کله چي به الله یوازي وباله شواو یې له خدایانو ستاسي) نو تاسي به کفر اختیار کړ ﴿وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ قُتِلُوا﴾ (او که شریکان به هم وبلل شول له الله سره نو تاسي به ایمان راوړ) يعني کله چي به لات، عزی او د هغوی امثالوته وبلل شوی نو د هغوی په الوهیت به مو ایمان راوړ ﴿فَاللَّعْنُكُمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾ (پس حکم خاص الله لره دی چي هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی (له شرکه) ډېر لوی دی) يعني فیصله یوازي دالله ده دبتانونه ده تاسو نجات نشی موندلای الله هغه ذات دی چي څه غواړي هغه کوي کله چي الله د مشرکانو لپاره هغه څه چي د تهدید موجب وویا د کړل وړ پسې یې هغه څه چي دده په بشپړ قدرت او حکمت دلالت کوي ددې لپاره راوړل چي دبتانونه عبادت کولو لپاره دلیل شي نو فرمایي چي ﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ﴾ الله هغه ذات دی چي نبي تاسي ته دلالت نبي د قدرت خپل (پخپلو مخلوقاتو کي که علوي دی او که سفلي چي دلالت کوي په بشپړ قدرت دالله ابداع، انشاء او خلقت باندې) ﴿وَيُرِيكُمْ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا﴾ اونا زلوي تاسي ته له طرفه د آسمانه روزي (باران او روي چي درزق سبب دی او مېوې دانې را زرغونوي) ﴿وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ﴾ او پندنه اخلي (په دغود لاندو قدرت) مگر هغه چي راگرزېدلی وي (نه) شرک او معصيته په توبه او انابت سره ﴿فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ پس وبولی تاسي الله به داسي

(۱) دابن کثیر مختصر تفسیر ۲/۳۲۷

(۲) دغه دابن مسعود، ابن عباس او قتاده وینا ده دوی وایي چي دالله هغه قول دالله جل جلاله داسي دی چي فرمسي ﴿يَتَذَكَّرُ﴾

تَكْفُرُونَ بِآيَاتِهِ وَكَانَ مَوْتُ فَاخِصَّةً ثُمَّ يُبَيِّنُكُمْ ثُمَّ يُخَيِّبُكُمْ

حال جي خالص کونکي عبادت يي دغه (الله ته) ددين (له شرکه) دبل چا عبادت نه کوي ﴿وَلَوْ كَرِهَ
 الْكَافِرُونَ﴾ او اگرکه بدگني دغه (کار) کافران، دغه دمبالغې لپاره راوړل شوی يعني يوازي دالله
 عبادت کوي او په زړونو کي ورسره اخلاص کوي که څه هم کفار دغه ستاسو اخلاص نه خوښوي اوله
 ناموسه ورباندې جنگېږي ﴿رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ﴾ همدغه الله پورته کونکی د درجاتودی) يعني الله
 عظيم الشان والسلطان دی ﴿ذُو الْعَرْشِ﴾ څښتن دعرش دی (هغه چي ترگرددومخلوقاتو ستر او په
 ټولو مخلوقاتو کي له هيڅ مخلوق سره هم مشابه نه دی ابن کثيروايې الله تعالی له خپل عظمت
 وکبرياڅخه خبر فرمايلي او بل داچي عرش دالله ستر او په ټولو مخلوقاتو اوچت اولور دی لکه چي
 دټولوبام ياچت وي داسي راغلي چي دالله ﷻ عرش له سره ياقوته څخه دی او پراخوالی يې له الله پرته
 بل چاته نه دی معلوم (۱) ابوالسعود وايې دا چي دالله هغه عرش چي دټولو کائناتو که علوي دی او که
 سفلي په ځنډو څوکو راچاپېردی هغه دالله دواک په قبضه او ترملکوت لاندې دی ددې غوښتنه داده چي
 دالله دشان علو او دسلطان عظمت دومره لوړ سرحد ته رسېدلی چي ترې پورته بل سرحد نشته (۲) ﴿يُلْقِي
 الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ رالېږي وحی په امر خپل پر هغه چاچي اراده وفرمايې له
 بندگانو خپلو (او په نبوت اورسالت يې نازوي، داچي وحی ته يې روح وويله ځکه دغه په زړونو کي داسي
 جريان مومي لکه چي روح په بدن کي. قرطبي وايې وحی ته يې روح ځکه وويل چي خلک ددې په سبب
 دکفر له مړيني څخه راژوندي کېږي لکه چي په روح باندې بدنونه ژوندي کېږي (۳) ﴿لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ﴾
 ددې دپاره چي ووېروي (خلک) له ورځي دملاقاته (چي دقيامت ورځ ده او مخلوق به گردسره يوځای
 کېږي ترڅو يې د اعمالو محاسبه وشي او مخلوق له خالق سره يوځای شي ﴿يَوْمَ هُمْ بَرْزُورٌ﴾ په هغه ورځ
 کي چي دوی به ښکاره وي (له قبرونو څخه رابهر شوي ولاړوي چي هيڅ شی به يې نه پتوي نه به هلته
 سيوری وي نه غرونه نه وداني او نور څه دمحشر په روڼ دگرېه ولاړوي ﴿لَا يَخْنَعُ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ﴾ پټ به
 نه وي پر الله له دوی نه هيڅ څيز (د اعمالو او احوالو يې) اونه هم له پتورازونو څخه يې، صاوي وايې حکمت
 ددغي ورځي په ځانگړتيا کي سره له دې چي له الله څخه خويوه ورځ هم څه شی پټ نه دی دادی چي دوی
 به په دنيا کي داسي گمان کاوو چي دوی له دېوالونو هاخوا وي الله يې نه ويني نو په دې ورځ کي به دغه
 گمان هم نکوي (۴) ځکه دېوال به نه وي ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ﴾ چالره دی سلطنت نن ورځ؟، الله ﷻ به په
 همدې ورځ دمحشر گرد مخلوقات په ښکاره ميدان دمحشر کي راغونډوي دغه ندابه وکړي ټول خلک به
 له هيبت او وېرې څخه چپه خوله شي نو به الله ﷻ پخپله خواب وفرمايې چي ﴿لِلَّهِ الْوَحْدُ الْقَهَّارِ﴾ خاص

(۱) مختصر ابن کثير ۳/ ۲۲۲

(۲) ابوالسعود ۵/ ۵

(۳) القرطبي ۱۵/ ۲۹۹

(۴) الصاوي ۴/ ۵

الله لره دی سلطنت چي یودی بڼه غالب په هر چا. حسن رحمه الله وایې چي پوښتونکی او خواب ورکونکی دواړه الله دی ځکه هغه داپوښتنه کوي کله چي هیڅوک خواب ورغبرگولی نشي نو بیا پخپله خواب فرمایې (۱) ﴿الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ﴾ نن ورځ به جزا ورکړه شي هر نفس ته په اندازه د هغه عمل چي کړی یې دی (له خیر او شر څخه) ﴿لَا تُظْلَمُ أَلْيَوْمَ﴾ نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ (چي ثواب لږ شي یا عذاب زیات شي) ﴿إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ بهشکه چي الله دهر ژر حساب کونکی دی؛ دتولو خلگوسره به په یوه وخت محاسبه وکړي. قرطبي وایې لکه چي تولو خلگوته په یوه گړۍ کي روزي ورکوي همدا سي به په یوه ساعت او گړۍ کي ورسره حساب وکړي. په حدیث شریف کي راځي چي ورځ به لایمه تېره شوي نه وي چي جنتیان به د غرمې استراحت په جنت کي کوي او دوزخیان به یې په دوزخ کي گالي (۲) ﴿وَأَنذَرْتَهُمْ يَوْمَ الْأَزْفَةِ﴾ او وپرووه (ای محمده دغه کفار له عذابه) دورځي نژدې (چي قیامت ورځ ده. ابن کثیر وایې چي (آزفة) قیامت دورځي له نومونو څخه یونوم دی ځکه یې پدې نامه بولي چي نژدې ده لکه دالله ﷻ داقول چي فرمایې: ﴿أَزِفَتِ الْأَزْفَةُ﴾ (النجم ۵۷) (۳) ﴿إِنَّ الْقُلُوبَ لَدَى الْمُنَاجِرِ﴾ کله چي زړونه په نزد دچنفرکو (ستونو) وي (له دېري وېري څخه) ﴿كَظُومِينَ﴾ پدې حال کي چي دک به وي له غمه (خاوندان دزړونو) په التسهیل کي وایې: معنادا چي زړونه به له دېره شته له سینو څخه راختلي اوستوني ته به رارسېدلي وي دلته دحقیقت او مجاز دواړو احتمال شته (۴) ﴿لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ﴾ نه به وي ظالمانوته په قیامت کي هیڅ دوست (چي ورته گټه ورسوي) اونه کوم شفاعتگر چي خبره یې ومنله شي (اوله سخته عذابه څخه یې وژغوري) ﴿يَعْلَمُ حَاسَةً الْأَعْيُنُ﴾ معلوم دی (الله ته) خیانت دسترگو (کله چي محرم څېز ته په غلاگوري. ابن عباس ؓ وایې چي دا هغه سړی دی چي له نورو خلگوسره ناست دی او بڼه تېرېږي دغه سړی له نورو څخه په غلا هڅي ته وگوري) ﴿وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾ او هغه نیتونه چي سینې یې پټوي ﴿وَاللَّهُ بِفَعْلَىٰ بِالْحَقِّ﴾ او الله حکم (فیصله کوي په حق (عدل) سره ﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ﴾ او هغه کسان چي دوی یې بولي غیر له دغه (الله) نه (له بتانو او عبادت یې کوي) ﴿لَا يَقْضُونَ شَيْئًا﴾ حکم نشي کولای دوی په هیڅ څیز (نورنگه به دالله شریکان شي؟ ابو السعود وایې چي دغه پردوی باندي تهکم دی ځکه چي دجماد په هکله دانشي ویل کېدای چي فیصله کوي یا یې نه کوي (۵) ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ بهشکه الله

(۱) دقرطبي تفسیر ۳۰۰/۱۵

(۲) پخواني اخځای.

(۳) دابن کثیر مختصر ۲۳۹/۳

(۴) التسهیل لعلوم التنزیل ۴/۴

(۵) دابو السعود تفسیر ۷/۵

مدی دی بنه اور بدونکی (داقوالود بند گانو) بنه لیدونکی (په احوالود دوی) ﴿أُولَئِكَ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾
 یانه کرزي دغه مشرکان په ځمکه کې؟ (چې د مکذبینوله سرنوشت څخه عبرت واخلي) ﴿فَيَنْظُرُوا﴾
 کَفَّ كَانَ عَقِبَهُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ چې وگوري دوی چې څرنگه ووعاقبت آخرت خاتمه
 دهنوکسانو چې تردوی پخواوو (ځکه هوبنیار هغه دی چې له نورو څخه عبرت واخلي) ﴿كَانُوا هُمْ أَشَدَّ﴾
 مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ چې ووهغوی (پخواني مکذبین) هم دوی دپرسخت له دغو (کفارو) څخه له جهته دقوت
 ﴿وَمَا أَتَانَا فِي الْأَرْضِ﴾ او آثارو (چې پرې ایښي یې دي له مانیو، برجونو اولښکرو) په ځمکه کې (خوله
 دي گردوسره سره چې دپیغمبرانوتکذیب یې وکړ الله تعالی دوی هلاک کړل) ﴿فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ﴾ پس
 ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د گناهونو ددوی (اوتکذیب دالله درسلانو) ﴿وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ﴾
 بَرٍّ وَرَافٍ﴾ اونه وو دوی ته (له عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی، ورپسې الله سبب د عذاب هسي بیانوي
 ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ غه (نیول او هلاکول ددوی) په سبب ددې وو چې بېشکه
 هغوی ته به راتلل رسولان ددوی په ښکاره دلالتود (قدرت اومعجزاتو) باندې) ﴿فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ﴾
 پس کفران شول پس الله ځان دوی ونیول (هلاک یې کړل) ﴿إِنَّهُ قَوِيٌّ﴾ بېشکه چې دغه (الله) قوي بنه
 زورور (دسختو نیولودات) ﴿شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ سختونکي د عذاب دی (هغه چالره چې ورڅخه
 سرغړونه یې کړي وي دالله عذاب دردناک دی) (اعاذنا الله من عقابه واجارنا من عذابه).

آمین یا رب العالمین

الله تعالی فرمایي:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ
 كَذَّابٌ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا
 كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ
 دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿١٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ
 بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ
 جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ

اللَّهُ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾ يَنْقُورُ لَكُمْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَصْرِفُنَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ
 إِنْ سَاءَ مَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿۲۹﴾ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا يَنْقُورُ إِيَّاكَ
 عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿۳۰﴾ مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلَمًا لِلْعَالَمِ
 وَيَنْقُورُ إِيَّاكَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ النَّارِ ﴿۳۱﴾ يَوْمَ نُولُونَ مُدِيرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِرٍ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ
 ﴿۳۲﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَقٌّ إِذَا هَلَكْتُمْ فَكُنْتُمْ لَنْ
 يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿۳۳﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ
 اللَّهِ يَغْيِرُ سُلْطَانُ أَتْنَهُمْ كَبُرَ مَقْنًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُنْكَرٍ حَسَابٍ
 ﴿۳۴﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَنْهَكُنْ آتِي لِي صَرَحًا لَعَلِّي أَنْبَلُ الْأَسْبَبَ ﴿۳۵﴾ أَتَسْبَبُ السَّمَوَاتِ فَأَطْلِعَ إِلَى اللَّهِ مُوسَىٰ وَلَئِي
 لَا ظَنُّهُ كَذِبًا وَكَذَلِكَ رَيْنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءَ عَمَلِهِ وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ
 ﴿۳۶﴾ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا يَنْقُورُ أَتَيْعُونَ أَهْدِيكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿۳۷﴾ يَنْقُورُ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتْنَعُ
 وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿۳۸﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ
 أَنْفٍ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾ وَيَنْقُورُ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى
 النَّجْوَىٰ وَتَدْعُونِي إِلَى النَّارِ ﴿۴۰﴾ تَدْعُونِي لَأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى
 الْعَزِيزِ الْقَهَّارِ ﴿۴۱﴾ لَا جَرَمَ أَنَا تَدْعُونِي إِلَيْهِ لَيْسَ لِي دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ
 الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿۴۲﴾ فَتَذَكَّرْتُمْ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفْوِضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ
 بِالْعِبَادِ ﴿۴۳﴾ فَوَقَّهَ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكَرُوا وَخَافَ يُثَالِ فِرْعَوْنَ سُوءَ الْعَذَابِ ﴿۴۴﴾ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا
 غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿۴۵﴾ غُفْرًا: ۲۳ - ۱۶

مناسبت:

کله چي الله ﷻ دهغه هلاکت يادونه وکړه چي په کفارو نازل شوی وو ورپسې يې د حضرت موسی عليه
 السلام کيسه راوړه چي دخپل وخت فرعون ته رااستول شوی وو او پدې کي در رسول الله ﷺ لپاره تسليت
 اودا دينه ده چي له خپله قوم او تيره يې د هر تکليفونه اور برونه وليدل نوا الله اطمینان ورکوي چي دغه دالله
 ﷻ سنت او تيره لاره ده چي ظالمان هلاکوي د کيسې په ترڅ کي دهغه مېرني مسلمان کيسه هم راځي
 چي د طغيان په وړاندي په ډاگه د حق د وينا پيل کوي اودغه د اتلولي او مېراني ښکاره ثبوت دی.

لغتونه:

(استحو) ژوندي پرېږدي (صلال) بطلان او هلاکت (عدت) پناه مي اخيستي (طاهرين) لوړ او بريالي (باس الله) عذاب او انتقام دالله (داب) عادت او شان (النار) دقيامت ورځ چي اهل محشرته پکي غږ او ندا کېږي يا ځيني دخلکو ځينو نورو ته نارې وهي (عاصم) منع کونکي دفع کونکي (صرخا) سترقص او ماني (ناب) خسران او هلاک ته وايي (لاجرم) خامخا (حق) نازل او چاپېرشو.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾ او خامخا په تحقيق لېږلي وو موږ موسی په آيتونو دلانو (د قدرت) خپل او په برهان (ښکاره سند) سره (چي يديضا او عصا وه) لام دقسم لپاره توطنه دی يعني قسم دی چي موږ موسی په ښکاره معجزاتو او دلانو رااستولي وو ﴿إِنِّي فِرْعَوْنَ وَهَمَمَنَ وَفِرْعَوْنَ﴾ طرف د (باچا دمصر) فرعون او هامان ته (چي وزيرې وو) قارون ته (چي دخزانو او مالونو څښتن وو. په البحرکي وايي چي دلته يې قارون او هامان ځانگړي ورسره ذکر کړل ځکه چي دوی په کفرکي ستر مقام لارو او د فرعون له مشهورو پلويانو اتباعو څخه وو) ﴿فَقَالُوا سَنَجِدُكَ كَذَّابًا﴾ (پس وويل (دوی چي دارسول) ساحر کوډگړدی دروغجن دی) يعني دوی موسی عليه السلام کوډگر او دروغجن وباله کوډگر د معجزاتو په هکله دروغجن په دعوی د نبوت کي او د کذاب صیغه د مبلفي لپاره استعمال شوي ده ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا﴾ پس کله چي راغی (موسی) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له نزده زموږ (يعني له څرگندو معجزاتو سره چي دده په رښتنولي يې دلالت کاوو) ﴿قَالُوا أَتَقُولُوا ابْنَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ وَاسْتَخِيرُوا نِسَاءَهُمْ﴾ وويل (قبطيانو) چي ووژنئ تاسي زامن دهغو (سبطيانو) چي ايمان يې راوړی دی له موسی سره (چي نسل يې قطع شي) او ژوندي پرېږدي تاسي ښځي (لوني) ددوی (د خدمت لپاره) صاوي وايي دغه قتل پرته له لومړي قتل څخه دی ځکه چي فرعون وروسته له ولادته دموسی عليه السلام د ماشومانو له وژلو لاس واخيست او کله چي موسی ^(۱) پيغمبر شو او فرعون يې له مقابلې کولو څخه ماتې وخوړه نو بيا يې هغه پخوانی د وژلو فرمان صادر کړ ترڅو چي خلک له ايمان راوړلو څخه دده وکړي او ددوی ټولنه زياته نشي نودغه دوکه يې ورته وسنجوله بيا الله ورباندي قسما قسم عذابونه پرې ايستل لکه چنگوښي، ويني، طوفان، سپرې او نور ترڅو چي له مصر څخه دموسی ^(۲) او مؤمنانو په لټه کي راووتل او الله غرق کړل ددوی فريب او دوکه يې پردوی راوگرزوله ^(۳) ﴿وَمَا كُنْتُمْ بِالْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ﴾ اونه دی کيدمکړد کافرانو مگر په

(۱) البحر المحيط ۱۰۹۷

(۲) حاشية الصاوي ۶۷۰

گمراهي کي (ڇڪه چي الله ددوي زياربري ته نه بيابي) ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى﴾ او وويل
 فرعون (جابر) پرپردي ما (اي مشرانو) چي موسي (درته) ووژنم ﴿وَلْيَدْعُ رَبَّهُ﴾ او راودي بولي
 (موسي) خپل رب (چي له مايې خلاص کړي دغه يې داستهزاء په ډول وويل لکه چي وايې تاسي پدي مه
 وهرېږئ چي موسي دخپل رب دانتقام بيان کوي دغه هېڅ حقيقت نلري زه ستاسوا على رب یم غرض يې
 پدي کي داووجي هغوی ته په پام کي داسي ورولي چي هغه دموسي دوزلوپه هکله دخپلي ډلي
 او مشرانوله زړه څخه نه وزي اونوربل څه مانع اورادع نشته. ابوحيان وايې چي ظاهره دادی چي فرعون
 ملعون په دې باوردلودچي موسي نبي دی اوڅه چي يې راوري هغه کودي نه بلکي معجزې دي لکن
 سړي زيات پليت اودوکه بازوو دانتھاني درجې شقاوت اوبېحيايي درلودونکی، ويني تويونکی
 (سفاک) ووترهرڅه ورته ويني بهول آسانه وو نولي به يې هغه څوک چي دده دعرش درنگېدوپه تکل
 کي اودده دپاچهي دورانېدوعزم يې درلودنه وژل؟ خو پدي وهرېدوکه چېرې يې دوزلو قصدوکړي
 هلاکت به يې ژرپه برخه شي دده دغه خبري ددوي دتېرايستلو لپاره وې چي گواکي دوي يې دموسي له
 وژلوڅخه راگرزوي مگرپه حقيقت کي هغه پخپله سخت وهرېدلی او مرعوب شوی وو چي دغه کار يې نه
 ترسره کاوو^(١) ﴿إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ﴾ بېشکه چي زه وهرېږم چي بدل به کړي (موسي) دين
 ستاسي (چي زماله عبادته څخه به مودخپل رب عبادت ته واړوي) ﴿أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ﴾
 يابه ظاهرکړي (موسي) په ځمکه (دمصر) کي فساد (اختلافونه هرج او مرج اوناورين به خپورکړي دغه
 لکه هغه متل داسي دی چي (صار فرعون واعظا) يعني فرعون ناصح اووعظ کونکی شو^(٢) ﴿وَقَالَ
 مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ﴾ او وويل موسي (خپل قوم ته) چي بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل
 اورب ستاسو (چي و موژغوري) ﴿مَنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ﴾ له (شره د) هرمتکبره (سرکبه
 چي له ايمان په الله اوباوريه آخرت څخه تکبرکوي په التسهيل کي راوري داچي ﴿مَنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ﴾ يې
 وويل اوپه نامه يې يادنکر ترڅوچي فرعون اونوروته شامل شي اوڅوچي له فرعونه پرته دبل چالپاره هم
 وصف شي^(٣) ﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ﴾ او وويل يوسري مؤمن له
 خپلوانود فرعون څخه چي پټاوه يې ايمان خپل (له نورو (فرعوني اتباعوڅخه) مفسرين کرام وايې دغه

(١) الصاوي ٦/٤

(٢) البحر المحيط ٤٥٩/٧

(٣) په الظلال تفسير کي ليکي: آيادغه عجيبه خبره نه ده چي گمراه فرعون دموسي عليه السلام په هکله داسي ويناکوي؟
 آياداهغه وينا نه ده چي هرطاغوت اومفسدي دبلونکي اومصلح دعوتگرپه وړاندي کوي آيادغه دحق په وړاندي دباطل
 ناروا تور اوتهمت نه دی؟ آيادغه دتېروتلونوالي کلمه نه ده؟ چي دايمان په وړاندي شکوک اوشبهات پيدا کوي؟ دغه يودول
 منطق دی چي هروخت تکرارېږي کله چي حق اوباطل، ايمان اوکفر، صلاح اوطغيان هروخت اوهرځای سره دغري وهي
 همدابه تکرارېږي دغه پخوانۍ کيسه ده چي وخت په وخت به وړاندي کېږي

(٤) التسهيل لعلوم التنزيل ٥/٤

سری دفرعون دتره زوی قبطی ووکله چي چي یې دجابر او ظالم فرعون هغه تهدید واورېدو چي موسی
 ﷺ ته یې دوژلو گوت خنډه وکړه نویې داسي نصیحت ورته وکړ چي: ﴿أَنْقَتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ
 اللَّهُ﴾ (آیا وژنن تاسي داسي یو سړی چي وایې رب زما الله دی) دغه استفهام انکاری اوددوی د تبکیت
 لپاره راغلی دی یعنی تاسو هغه سړی وژنن چي هغه هیڅ گناه نلري مگردا چي وایې زما رب الله دی
 تاسو پدې هکله هیڅ سوچ او فکر نه کوئ؟ ﴿وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ حال دا چي په تحقیق
 راغلی دی تاسي ته په ښکاره دلالتو (معجزو) له طرفه درب ستاسي (هغه معجزاتي چي
 تاسو لیدلې) ﴿وَإِنْ يَكُ كَذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ﴾ او که چېرې وي (موسی) دروغجن نو پس په همدې ده
 (جزاد) دروغدوده (بل چاته نه رسېږي) قرطبي وایې دغه وینایې پدې نه کوله چي گواکي دی دهغه
 درسات په هکله شکمن ووبلکه ددې لپاره چي دوی ته نرمښت وښيي او هغه ته له ضرر رسولویې
 راوگرزوي (۱) ﴿وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ﴾ او که چېرې وي (موسی) رښتونی (په
 خپله دعوی کي) نو وبه رسېږي تاسي ته ځيني دهغه عذاب چي وعده کوي (موسی دهغه) له تاسي سره
 ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَابٌ﴾ (بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چاته چي هغه مسرف له
 حده تېرېدونکی وي ډېر دروغجن وي) یعنی الله ﷻ دایمان او هدایت لوري ته توفیق نه ورښيي. امام
 فخر رازي رحمه الله وایې چي پدې کي (حضرت موسی) د شان لوړوالي ته اشاره ده ځکه چي الله ورته
 هدایت کړی او په معجزاتو یې نازولی دی اود فرعون لوري ته ددې تعریض دی چي هغه له حده
 تېرېدونکی پدې عزم کي چي دموسی دوژلو اراده یې کړي او ډېر دروغجن دی چي د الوهیت دعوی یې
 کړي اود چا چي دغه شان اوصفت وي الله ورته سمه لاره نه ښيي بلکه هغه ورانوي اوله مینځه یې وړي (۲)
 په البحرالمحیط کي لیکي چي دغه د علم البیان له انواعو څخه یونوع دی چي زموږ علماء ورته
 (دمخاطب استدراج) نوم ورکوي هغه دا چي دي سړي کله چي ولیدل فرعون دموسی ﷺ دوژلو تکل
 کړی نوده دهغه د مرستندویې لپاره له داسي تگلاري کارواخیست چي فرعون ونه پوهېږي چي دغه
 سړی یې پلوي او مرستندوی دی نودوی ته یې دنصیحت او تلطف په ډول وویل ﴿أَنْقَتُلُونَ رَجُلًا﴾ نوم
 یې وانه خيست بلکه سړی یې وباله ترڅو دوی ته وښيي چي دی یې نه پېژني بیا یې وویل ﴿أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ
 اللَّهُ﴾ داسي یې ونه ویل چي دی ایمان درلودونکی په الله او یادا چي د الله پیغمبر ځکه که یې داسي ویلي
 وای نوبه دوی پدې غوږېدلي وو چي دی یې له پلویانو (اتباعو) څخه دی نو بیا یې خبره نه منله ورپسې
 یې داسي وویل: ﴿وَإِنْ يَكُ كَذِبًا﴾ دروغ یې تر رښتیا له مخه راوړل چي ددوی درايي موافقت
 څرگند کړي ورپسې یې وویل ﴿وَإِنْ يَكُ صَادِقًا﴾ او داسي یې ونه ویل چي هغه رښتونی دی همداسي

(۱) تفسیر القرطبي ۳۰۷/۱۵

(۲) التفسیر الکبیر ۵۹/۲۷

بي زياته كره چي: ﴿يُصِيبُكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُّكُمْ﴾ چي خيبي د عذاب به درنه ورسېږي داسي يې ونه ويل چي ټول هغه عذاب چي درسره يې وعده كوي ځكه پدغه ډول ويناكي به بيا دوى داسي انگېرله چي گواكي سړى يې له پلويانو څخه اودهغه په نبوت باندې باور لري بيا يې داسي كلام ورته واورول چي له هغه داسي معلومېږي لكه چي دى ورباندې باور او تصديق نلري چي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِئٌ كَذَابٌ﴾ او پدې كي فرعون ته اشاره شوي ځكه هغه خورا له حده تېرېدونكى او په الله ﷻ باندې دروغ تړونكى وو چي درېوبيت او الوهيت دعوى يې كړي وه (۱) ﴿يَقَوْمِ لَكُمْ الْمَلَكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ﴾ (اى زما قومه تاسي لره دى ملك پاچهي نن ورځ په دغه حال كي چي غالب يې په ځمكه (د مصر) كي) بيا يې نصيحت له تطف سره مل تكرار كړ چي تاسي په بني اسرائيلو باندې برلاسي اود مصر په ځمكه كي مودوى پخپل خدمت (چوپړ) گمارلي او مريان كړي دي ﴿فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا﴾ پس څوك به نصرت وكړي له موږ سره له عذابه دالله كه راشي (داعذاب) موږ لره؟ (په سبب د وژلو د موسى بلكه مرستندوى نشته نومه يې وژنئ. امام رازي رحمه الله وايي داچي ويې ويل ﴿يَنْصُرُنَا﴾ او ﴿جَاءَنَا﴾ ددې لپاره چي دوى ته ونښي هغه هم ددوى له ډلي څخه دى او څوك چي دوى ته نصيحت كوي هغه هم له دوى سره پكي شريك دى (۲) پدې وخت كي فرعون خپل تكبرگنده ته اړباسي او جبروت او طفيان يې په جوش راځي نو ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى﴾ وويل فرعون چي زه نه بنيم تاسي ته مگر هغه (مصلحت) چي زه يې وينم (په وژلو د موسى كي چي دفتنې رېښې غوڅي شي) ﴿وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ او نه بنيم زه تاسي ته (اى قبطيانو) مگر لاره دنېكي (اود مصلحت) ﴿وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ﴾ نو وويل هغه (سري) چي ايمان يې راوړى وواى زما قومه بېشكه زه وهرېزم پرتاسي (په تكذيب د موسى كي) په مثل د (عذاب) دورځي دډلو (د پخوانيو په سبب د تكذيب دانبياوو) ﴿مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ﴾ په مثل د حال د قوم دنوح او په (شان) د عاديانو او په (شان) د ثموديانو (چي گر د هلاك شول ځكه چي دانبياو د تكذيب يې كاوو) ﴿وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ او هغه كفار چي وروسته له دوى نه وو (لكه قوم د لوط) ﴿وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ﴾ (اونه دى الله چي اراده لري د ظلم پر خپلو بندگانو) يعني الله يې بغير له گناه څخه نه هلاكوي. زمخشري وايي چي ددوى هلاكت د عدل او انصاف له مخي شوى وو ځكه چي دوى پخپلو اعمالو د هلاك مستحق گرزېدلي وو او پدې كي مبالغه نغښتي ده ځكه چي د ظلم اراده يې نفى كړي او څوك چي د ظلم له ارادې څخه ليري وي هغه خو پخپله له

(۱) البحر المحيط ۴۲۷۷

(۲) تفسير كبير ۵۹/۱۷

ظلم کولو څخه غوراليري او گوښه دی (۱) ﴿وَيَنْفَعُ إِنْ أَحَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ النَّارِ﴾ (اوای قومه زما بهشکه زه وهرېم پر تاسي له (عذاب د) ورځي درابللو (په چيغوسره) دوی يې وروسته له دنيوي عذاب په اخروي عذاب ووهول چي هغه د حشر اکبر ورځ ده کله چي مجرمينوته دهلاک او افسوس چيغي وروهل کېږي لکه ﴿دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا﴾ (الفرقان ۱۳) ﴿يَوْمَ تُولُون مُدِيرِينَ﴾ هغه ورځ چي وگرزی تاسي شاړونکي (له هېښه د عذاب د جهنم) مفسرين کرام وايې چي کله کفار د دوزخ چيغي زفير واورې نو به موقف ته شا کړي او په تېښته به درومي هر لوري ته چي څي هلته به پرېښتې وي او دوی به په مخونو وهي بيرته به يې خپل ځای ته راستانه کړي او دوزخ به يې ترستوني تېر کړي ﴿مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِرٍ﴾ نه به وي تاسوته له (عذاب) د الله هيڅوک ساتونکی ﴿وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ او هر هغه څوک چي الله گمراه کړي نو نه به وي ده ته هيڅوک لارښوونکی سمي لاري لاري ته ﴿وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ او (قسم دی چي) خامخا په تحقيق راغلی ووتاسي ته يوسف پخوا (له موسی څخه) په ښکاره وودلانو (ظاهرو معجزاتوسره) ﴿فَازِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ﴾ پس همېشه به وی تاسي په شک (گمان) کي له هغه (حکمه) چي راغلی وودی تاسي ته په هغه سره (له جانبه د الله) مفسرين وايې چي مراده دوی څخه د دوی پلرونه او نیکونه دي ﴿حَقٌّ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا﴾ (تر هغه پوري چي کله وفات شو) يوسف) نو وويل تاسي چي له سره به الله راونه لېږي وروسته له دغه (يوسف) څخه هيڅ (رسول) يعني تاسو به د تمنا او آرزو په ډول ويل چي له يوسف څخه وروسته به بيا څوک رانشي چي درسلت دعوی وکړي ابو حيان وايې د دې معنادانه ده چي دوی د يوسف رسالت مانو څکه دوی تل تر تله دهغه په هکله شکمن وونو معنادا چي هيڅ پيغمبر به د الله له لوري رانشي دلته درسل او بعثت دواړونفي شتون لري (۲) ﴿كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ﴾ همداسي (لکه دغه اضلال) گمراه کوي الله هر هغه چي مسرف له حده تېرېدونکی (په گناه کي) او شک راوړونکی وي (په دين کي وروسته له هغه چي ښکاره دلائل او براهين ورته راغلي وي) ﴿الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ يَعْتَرِ سُلْطَنٍ أَنَّهُمْ﴾ هغه (مسرفين او مرتابين) چي جگړه کوي (له انبيا ووسره) په (ابطال) (د شريعت) د الله کي بې له کوم برهان علمي سنډه چي دوی ته راغلی وي (له جانبه د الله) ﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ډېر لوی دی دغه (جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی په البحر المحيط کي وايې واعظ له خطاب څخه اسم غائب ته عدول وکړ ترڅو د دوی زړونه په لاس راوړي او د محاورې ښکلا وساتي ځکه يې دوی ته مخامخ د خطاب په صيغه ونه ويل او پدې وينا کي چي

(۱) لکشاف ۴/۱۲۸

(۲) البحر المحيط ۷/۴۲۴

و نعمة نوتہ یی و هخول اودالله له عذابہ یی و وېرول (او ورته ويل یی) ﴿يَنْقُورُ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
 مَتَّعَ﴾ ای زما قومہ بېشکه همداخبره ده چي دغه ژوندون ددنیا یوه (لږ) متاع (گټه) ده (چي دوام نلري)
 ﴿وَلِئَلَّا الْآخِرَةُ مِنْ دَارِ الْفَكَارِ﴾ او بېشکه آخرت همغه کورد قرار دی (چي زوال نلري اونه ترې لېږدېدل
 شته یابه تلپاتي نعمتونه اویابه هم تلپاتي اوردو وزخ وي. قرطبي وایي مقصد یی له آخرت څخه جنت او
 وردی ځکه چي هغه ابدی دی فنا نلري (۱) ﴿مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا﴾ هر څوک چي
 بد کار وکړي پس جزانه ورکوله کېږي (هغه ته) مگر په قدردهم هغي بدی یی له زیاتوالي اودغه دالله له
 لوري پخپلو بندگانو باندې رحمت او مهرباني ده ﴿وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنُوفٍ وَهُوَ
 مُؤْمِنٌ﴾ او هر څوک چي وکړي نېک کار له نارینه و ووي یا له ښځو ووي حال دا چي مؤمن وي ﴿قَوْلِكَ
 يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وزي په جنت کي روزي به
 ورکوله کېږي (دوی ته) په دغه جنت کي یې حساب (خوچنده زیاته اودغه به دالله له لوري فضل او کرم وي
 دالله دفضل همداغوبښتنه ده چي حساب یې له سیناتو خوچنده اضافه کوي) ابن کثیر وایي چي د
 ﴿بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ معنادا چي د جزا په اندازه به نه وي بلکه ستر اولوی ثواب به الله ورکوي چي نه به
 خلاصېږي اونه به زانلېږي (۲) ﴿وَيَنْقُورُ مَا لَيْتَ أَذْعُوكُمْ إِلَى النَّجْوَى وَتَدْعُونِي إِلَى النَّارِ﴾ اوای زما قومہ
 څه دی مالره چي بولم تاسي په طرف دنجات (ایمان) اوبولی تاسي ما په طرف داور (ددوزخ چي
 کفر دی؟) استفهام دتعجب لپاره دی لکه چي وایي زه تعجب کوم ستاسوله دې حاله زه مودخیر ښېگڼي
 لوري ته بولم اوتاسومي دشراو اور طرف ته بیایي اوبیایي توضیح داسي کوي چي: ﴿تَدْعُونِي
 لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْتَ لِي بِهِمْ عِلْمٌ﴾ بولی تاسي ماددې لپاره چي کفر غوره کړم په الله پوري
 اوچي شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (خیز) چي نشته ماته (په ربوبیت د) هغه هیڅ علم (اواله نه
 دی لکه فرعون) ﴿وَأَنَا أَذْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْفَقْرِ﴾ حال دا چي بولم زه تاسي هغه (الله) ته چي ښه غالب
 قوي دی ښه ښونکی دی (دگناهونو دبندهگانو) ﴿لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونِي إِلَيْهِ﴾ حقه اورښتیا دا خبره
 بېشکه هغه (معبود) چي تاسي مابولی (عبادت د) هغه ته ﴿لَيْتَ لَكَ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ﴾
 (نشته هغه ته (قوت د) بلني (نه) په دنیا کي اونه په آخرت کي، نه له چاکوم تکلیف دفع کولای شي نو هغه
 دعبادت لپاره نه ښایي ﴿وَأَن مَّرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ﴾ او بېشکه چي ورتله زموږ دتولو خاص الله لره دي (هرچاته
 به په خپل عمل او کړو جزا ورکړي) ﴿وَأَنَّ الْمُتَشَفِّعِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ﴾ او بېشکه ښي مسرفان (له

(۱) مختصر ابن کثیر ۳/ ۲۴۵

(۲) نفس المرجع.

حده نهر ڊونڪي په ضلالت او طغيان کي هم دوی ملگري داور (ددوزخ) دي (چي تل به پکي اوسي)
﴿ فَتَذَكَّرُونَ مَا أَقُولَ لَكُمْ ﴾ پس ژردی چي ياد به کړی تاسو (په وخت د ليدلو د عذاب کي) هغه چي
زه يې ناسي ته وایم (دغه وعيد او تهديد دی) ﴿ وَأَوْصِ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ﴾ او سپارم زه هر کار خپل الله ته (په
الله مي توکل دی) قرطبي وايي چي دغه پدې دلالت کوي چي دوی به ورته دوژلو اخطار ورکړی وي (۱)
﴿ إِنَّ اللَّهَ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ ﴾ بېشکه چي الله ښه ليدونکی دی (د ټولو اقوالو افعالو) د بندگانو (هيڅ
ورځه پټ او الوڼيا نه دی) ﴿ فَوَقَّهَ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَا مَكَرُوا ﴾ پس وساته الله دې (سړي) لره له
سختو (عذابونو) دهغو چي دوی مکر کړی وو ﴿ وَحَاقَ بِثَالِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴾ او چا پېر شو په آل
د فرعون (سره له فرعون نه) بد عذاب (چي په دنيا کي غرق او په آخرت کي وسوځېد و بيا يې تفسير همي
فرمايې: ﴿ النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ﴾ اور ددوزخ وړاندي کاووشي (دا کفار) پردې اور هر
صبا او بېگه. مفسرين کرام وايي چي مراد له اوره څخه اور، قبر دی دليل يې دا چي وروسته پسي
فرمايې: ﴿ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴾ او په هغه ورځ کي چي قيامت قائم شي
(نووبه ويلى شي له جانب د الله ملا نکوته) نني باسئ تاسي آل د فرعون (سره له ده) په ډېر سخت عذاب کي
(له عذابه د دنيا).

الله تعالی فرمايې:

﴿ وَإِذْ يَتَحَاوَرُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ السُّفَهَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ بَعْثًا فَمَهِّلْ أَشْرَ
مُفْعِنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ ۖ (۱۷) قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّكَ اللَّهُ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ
الْعِبَادِ (۱۸) وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ (۱۹) قَالُوا أَرْأَيْتُمْ ثَلَاثًا
تَأْتِيَكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاتُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ (۲۰) إِنَّا لَنَصُرُ
رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهُدُ (۲۱) يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ
وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (۲۲) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ (۲۳) هُدًى وَذِكْرَىٰ لِأُولَى
الْأَلْبَابِ (۲۴) فَاصْبِرْ إِنَّكَ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِبْكَرِ (۲۵)
إِنَّ الدِّينَ يُجَدِّدُكَ فِي مَا يَكُنِيَ اللَّهُ بِغَيْرِ مُطْلَقٍ أَنَّهُمْ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُمْ بِبَالِيغِيهِ
فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّكَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (۲۶) لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ حَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ

كَثُرَ النَّاسُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا نَبِيٍّ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿۳۸﴾ إِنَّ السَّاعَةَ لَأَيُّبَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّا أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۹﴾ وَذُنُوبَكُمْ أَذْعَفُ ۚ أَسْتَجِبَ لَكُمْ إِنْ أَلَّيْتُ بِسُكْرٍ عَنْ عِبَادِي سَيِّدُ خُلُوفٍ جَهَنَّمَ دَاحِرِيك ﴿۴۰﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الَّتِلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُتَّصِرًا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّا أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۴۱﴾ ذَلِكَ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ فَاَن تَتَّقُونَ ﴿۴۲﴾ كَذَلِكَ يُؤْتِكُمُ الْغَنَىٰ كَأَن تَرَئْتُمُ اللَّهَ يَخْرُجُ مِنَ الْغَيْبِ ۚ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً ۚ وَصَوَّرَكُمْ فَأَخْسَرَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَلِكَ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۳﴾ هُوَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۴﴾ قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أُعْبَدَ إِلَٰهِيكَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا حَاءَ فِي الْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۵﴾ غافر: ۱۷ - ۶۶

مناسبت:

کله چي الله دفرعون اودهغه دتبرده لاکولوبیان وکر ورپسې دهغو شخړو بیان فرمایې چي ددوړخیانو تر مینځ به پېښېږي او مجرمین به دفریاد رسي چيغي وهي خوځوک به یی نه اوری اوبیاد الله جل جلاله په قدرت او وحدانیت دلایل راوړي ترڅو چي په مشرکانو باندې حجت شي لغتونه (بنحاحون) جگره کوي (حره) دخازن جمع اوساتونکي متکفل اوڅارونکي ته ویل کېږي (الانهاد) د شاهد جمع اوهغه چاته ویل کېږي چي په دلیل سره په بل چا گواهي وایي (داحریس) ذلیل (توفکون) له ایمان څخه کفر ته گرزول کاووشي (فرار) مستقر (اسلم) اهل اوتابع شو.

تفسیر:

﴿وَإِذْ يَتَحَاوَرُونَ فِي النَّارِ﴾ (او یاد کړه) هغه چي جگره به کوي (دوړخیان) په اور کي) يعني کله چي مشران اوتابع یی یوله بله دعوی دانگلي کوي ﴿قَبُولُ الضُّعْفَتَا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا﴾ (پس وبه وایې ضعیفان (تابعان) هغو کسانو ته چي سرکښان (اومشران متبوعان وو) ببشکه موږ ستاسي تابعان وو) تاسي به د خدمتگارانو په شان غاړه ایښودونکي ووستاسي له خواد کفراو ضلالت گرد او امر به موږ منل) ﴿فَهَلْ أَسْتَمْتُمْ مَقْنُوكَ عَنَّا نَصِيحًا مِّنَ النَّارِ﴾ (پس آیا اوس یاست تاسي (ای متبوعانو) دفع کونکې له موږ څخه کومه برخه له اور ددوړخ؟ (کوم چي موږ پکي یو) امام رازي وایي دوی یدی پوهېږي چي دغه مشران د عذاب په سپکولو قدرت نلري بلکه ددوی دغه خبره دهغوی دخالت اوسرمولو دپاره ده اوداحي دوی ملامت کړي ځکه چي هغوی دوی په فسما قسم گمراهیو کي

اخته کړي وو^(۱) ﴿قَالَ الذِّبْتَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا﴾ وايې هغه کسان چي تکبري کړي وو (متبوعان چي څرنگه يې دفع کړو) بېشکه موږ ټول په دوزخ کي يو؛ که موږ د عذاب په دفع کولو توان لرلای نوله خپله خانه به موليري کړي وای ﴿إِنَّكَ اللَّهُ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ﴾ بېشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په مينځ د بندگانو کي (داسي قطعي حکم چي مؤمنان يې جنت ته او کافران يې دوزخ ته ولېږل نو موږ ستاسي لپاره هيڅ هم نشو کولای ﴿وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ﴾ او وبه وايې هغه کسان (چي پراته دي) په اور کي متصرفانود دوزخ ته (لپاره د تخفيف د عذاب، بيضاوي وايې داچي جهنم يې د ضمير پر ځای ظاهر راوړ چي ﴿لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ﴾ يې وفرمايل پر ځای ددې چي ويلي يې وای (لخزنتها) د اددې لپاره چي هيبت او فطاعت افاده کړي ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ يَخْفَفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ﴾ دعاو کړئ زموږ د پاره رب خپل ته چي سپک کړي له موږ څخه يو ورځ له عذابه ﴿قَالُوا أَوَلَمْ نَكُ نَأْتِيَكُم رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ﴾ وبه وايې (ورته متصرفان) آياتاسي ته رسولان نه ووراغلي په ښکاره د لائوسره (چي تاسو ورباندې کافران شوي اود هغو تکذيب مو وکړ) ﴿قَالُوا بَلَىٰ﴾ وايې (ولي نه ووراغلي) بلکه راغلي وو ﴿قَالُوا فَادْعُوا﴾ وبه وايې (متصرفان) پس وبولئ تاسي (پخپله الله موږ خودغه جرات نلرو. امام رازي وايې چي دا ويناچي ورته وايې ﴿فَادْعُوا﴾ ددې لپاره نه ده چي گنه دوی ته به گټه ورسوي بلکه ددې لپاره ده چي په ناهيلي اونا اميدي دلالت وکړي ځکه کله چي دمقربينو ملاتړ کو د عانه اورېدل کېږي د کفارو به څنگه ولورېدل شي^(۲) بيا ورته پدې خبره تصريح کوي چي ددوی دعا اغيزه نلري ﴿وَمَا دُعَاؤُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ﴾ اونه دی د عباد کافرانو مگر په گمراهي کي (گټه ورته نلري) ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ بېشکه چي موږ خامخا مدد کوو له خپلو رسولانو سره اوله هغو کسانو سره چي ايمان يې راوړی دی په دې دنيا کي (چي له کفارو څخه ددوی غچ اخلو او انبياوو او مؤمنانو ته پر هغوی بری ورکوو) ﴿وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او په هغه ورځ چي شاهدان به ودرېږي (کوم چي د بندگانو په عملونو به شاهدي وايې لکه پرېستې، نبیان او مؤمنان. امام رازي وايې چي په آيت شريف کي له مؤمنانو سره ددې وعده شوي چي په دنيا او آخرت کي به الله تعالی دوی ته ددوی پردېمنانو باندې بری ورکوي^(۳) ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ﴾ په هغې ورځي چي به هيڅ گټه نه رسوي ظالمانو ته عذرونه ددوی. ابن جرير وايې چي مشرکانو ته به ددوی عذرونه وړاندې کول څه گټه نه لري ځکه دوی به

(۱) التفسير الكبير ۷۴/۲۷

(۲) التفسير الكبير ۷۴/۲۷

(۳) کبير تفسير ۷۵/۲۷

په باطل ډول باندي عذرونه کوي ﴿وَلَهُمْ أَلْقَاسُ﴾ او شته دوی ته لعنت (بعد له رحمته دالله) ﴿وَلَهُمْ سَوْءُ الْمَذَارِ﴾ او شته دوی ته ناکره کور (ددوزخ) ابن عباس وايي چي د ﴿سَوْءُ الْمَذَارِ﴾ معنا سوء العاقبة دی ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدًى﴾ او خامخا په تحقيق ورکړي ووموږ موسی ته (امورد) هدايت (لکه معجزې، صحائف او شرائع) (۱) ﴿وَأَوْزَنَّا بَيْنَ إِسْرَءِيلَ أَنْ يَكْتَتِبَ﴾ او په ميراث مو ورکړني سرانيلوته کتاب (دتورات) ﴿هُدًى وَذِكْرَى لِلأُولَى الْأَلْبَنِي﴾ پدې حال کي چي هدايت سمه لاره ښوونکي وواويند وولپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو ﴿فَأَصْبَحَ إِبْرَاهِيمُ نَذِيرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ پس صبر وکړه (ای محمده! د کفارو په ضرر) بېشکه چي وعده دالله حقه ده (په نصرت دانبياوو چي ددوی دښمنان به هلاکوي) په دې وعده کي د خلاف امکان نشته ځکه چي الله لا ځي خلف الميعاد دی. امام فخر رازي وايي چي الله وفرمايل چي الله خپل پيغمبران بريالي کوي نويې د موسی عليه السلام په حال باندي مثال تېر کړ او بيا يې خپل پيغمبر ته خطاب وکړ چي: ﴿فَأَصْبَحَ إِبْرَاهِيمُ نَذِيرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ مقصد دا چي الله ستا همدغسې مرستندوی دی لکه چي ددوی وو او همداسي به الله خپله وعده له تاسره هم ترسره کړي لکه چي له دوی سره يې ترسره کړي وه (۲) ﴿وَأَسْتَغْفِرُ لَذُنُوبِكَ﴾ او مغفرت وغواړه لپاره د گناه خپلي دکوم چي له تاڅخه ترک داوولی او افضل شوی وي) صاوي وايي چي پدې کي مقصد امت ته ددې تعليم اوبښوونه ورکول دي چي دخپلو گناهونو معافي دي وغواړي ځکه چي رسول الله ﷺ خوله صفاتو او کبائرو گناهونو څخه مخکي تر نبوت او وروسته معصوم دی (۳) ابن کثير وايي چي پدې کي امت ته داستغفار کولو هڅونه ده (۴) ﴿وَسَيَحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِبْكَرِ﴾ او (په دوام سره) تسبیح وايه سره له ثنادر ب خپل هم په آخره برخه دورځي کي او هم په اوله دورځي کي امام رازي وايي چي دامر مقصد له دوام څخه دی چي هيڅ وخت دي ژبه له ذکر څخه خالي نه وي ترڅو د ابرارو ملانکوله ډلي شي هغه چي ﴿يَسِيحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْقُرُونَ﴾ (الانبيا، ۲۰) او مراد له تسبیح څخه دالله (جلت عظمته) له ټولو هغو شيانو څخه تنزيه او پاکي ده چي ورسره نه ښايي، ورپسې الله تبارک و تعالی په هغه څه باندي تنبيه فرمايې کوم چي کفاريې په باطله سره جگړه کولو ته اړيستل ﴿إِنَّ الدِّينَ يُحْكِمُ لَكُمْ فِي آيَاتِهِ﴾ الله بېشکه هغه کسان چي مجادله جگړه کوي په (بطلان) دآيتونو دالله ﴿يَغْيِرُ سُلْطَانِ أَتْنَهُمْ﴾ بې له کوم علمي سنده چي دوی ته راغلی وي ﴿إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُمْ بِبَالِغِيهِ﴾ بېشکه چي نه دی په سينو (زړونو) ددوی کي مگر کبراو سرکښي ده چي نه دي دوی رسېدونکي هغه (مقصد ته) (چي

(۱) تفسير د ابو السمود ۱۲/۵

(۲) التفسير الكبير ۷۷/۲۷

(۳) د صاوي حاشيه ۱۷۴

(۴) د ابن کثير مختصر ۲۴۸/۳

دوی غواري دالله دنور شغله ووژني او پرتابری ومومي ﴿فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّيِّدُ
 الْقَبِيرُ﴾ پس پناه ونيسه په الله پوري (له شره ددوی بېشکه دغه الله هم دی دی ښه اورېدونکی
 (دافوالو) ښه ليدونکی (داحوالوددوی) يعني الله ته ددوی له مکره څخه پناه يوسه بېشکه الله ددوی
 شرله تاڅخه دفع کوي ورپسې الله ﷻ دخپل قدرت او وحدانيت دلانل داسي يادوی چي ﴿لَخَلْقُ
 السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ خامخا پيدا کول دآسمانونواودځمکي ډېر لوی دی له
 پيدا ايښته دخلگو (څوک چي دداسي سترو شيانو په پيدا کولو قادر وي هغه به څرنگه دداسي وروښانو
 لکه خلگ دپيدا کولو څخه عاجز وي ؟) په التسهيل کي ليکي چي له دې څخه مقصد په بحث باندې
 استدلال راوړل دي ځکه هغه پروردگار چي د آسمانونواو ځمکي په پيدا ايښت قادر دی هغه د شيانو له
 فاني کېدلو وروسته به راپورته کولو او ژوندي کولو هم قادر دی (۱) ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
 يَعْلَمُونَ﴾ وليکن اکثره خلگو نه پوهېږي (په آساني ددوهم ځل پيدا ايښت تراول) ځکه چي دوی
 خورا په غفلت کي اودخپلو خواهشاتو پيروي کونکي او ورباندې ناپوهي او جهل غلبه کړي ده ﴿وَمَا
 يَسْتَوِ الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ﴾ اونه سره برابرېږي کافر او مؤمن ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا
 الْقُسُوفُ﴾ او (هم داسي نه سره برابرېږي) هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دی ښه
 (عملونه) اونه هغه چي بد کاردی (يعني براو فاجر سره برابر نه دي) ﴿قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ﴾ (ډېر لږ
 پند اخلي تاسي (ای خلگو) يعني تاسو په دې مثالونو پند نه اخلي مگر لږ کسان. ابن کثير وايي چي
 مقصد دادی لکه څرنگه چي روند هغه چي هيڅ نه ويني او بېنا هغه چي څويې دسترگو ديدرسېږي ليدل
 کوي سره برابر نه دي همدغه رنگه ابرار مؤمنان او فجار کافران سره نه دي برابر خو ډېر لږ خلگ له دې څخه
 پند اخلي (۱) ﴿إِنَّ السَّاعَةَ لَأَيُّبَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ بېشکه چي قيامت خامخا راتلونکی دی نشته هېڅ
 شک په (راتللود) دغه (قيامت) کي ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ وليکن زياتره د خلگو ايمان
 نه راوړي (په راتلود قيامت ځکه نوله بحث او جزا څخه منکرېږي. امام رازي وايي چي مراد له ﴿أَكْثَرَ
 النَّاسِ﴾ څخه کفار دي هغوی چي له بحث او قيامت څخه منکر دي (۲) ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ
 لَكُمْ﴾ او فرمايې رب ستاسي (ای زما بندگانو) تاسي ماوبولئ چي قبلوم تاسي ته (دعاستاسي) ابن
 کثير وايي الله تعالی بندگانو ته دعا کول مستحب گڼلې او د اجابت يې په پخپل فضل او کرم سره ضمانت

(۱) التسهيل ۸/۴

(۲) سن کثير ۳، ۲۴۹

(۳) کبير تفسير ۸۰/۱۷

کری دی (۱) ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ بهشکه هغه کسان چي تکبر کوي زماله عبادت څخه ژردي چي ننوږي به دوزخ ته پداسي حال کي چي خوار اوسپک به وي ، بيا الله تعالى دخپل قدرت او وحدانيت آثارنسي هغه چي دالله لپاره دشرکاو عبادت افراد ورڅخه لازمېږي فرمايې ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُتَصِرًا﴾ الله هغه ذات دی چي گرزولي يې ده تاسي ته شپه لپاره ددې چي آرامي وکړي تاسي په هغې کي او (گرزولي يې ده) ورځ ليدلوته (چي پکي درزق او معاش لتون وکړي) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَدُو فَصْلٍ عَلَى النَّاسِ﴾ بهشکه الله خامخا څښتن دفضل دی پر انسانانو ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ﴾ لکن زياتره دانسانانو شکر نه باسي (پدې نعمتونو باندې ، او انکار ، کفران يې کوي) ﴿ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ خَلِيقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ دغه (ذات) تاسي ته رب ستاسي دی چي خالق پيدا کونکی دهرڅېز دی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ نشته هيڅوک لاتق د عبادت مگرهم دی يوازي (نه بل څوک) ﴿فَأَن تَوْفَّكُونَ﴾ پس کوم طرف ته گرزولي شوي ياست تاسي؟ (له عبادت دخالق مالک څخه عبادت دبتانوته ؟) ﴿كَذَٰلِكَ يُؤْفِكُ الَّذِينَ كَانُوا يُبَٰيِعُونَ اللَّهَ يَخْدُونَ﴾ همدا سي گرزولي کېږي (له حقه) هغه کسان چي ووله آيتونودالله به يې انکار کاوو. صاوي وايې چي پدې کي درسول الله ﷺ لپاره تسليت اودا دينه ده معنادا چي اي محمده دخپل قوم په انکار مه خوابدی کېږه ځکه پخواني خلگوم دغسي له خپله پيغمبره انکار کړی وو (۱) اوبيايې د قدرت ددلائلوزيات بيان هسي فرمايلي چي ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا﴾ الله هغه (ذات) دی چي گرزولي يې ده تاسي ته ځمکه خای دقرار (په ژوند او مرگ کي) ابن عباس وايې معنادا چي ځمکه ستاسودمرگ او ژوند هستوگنځی دی (۲) ﴿وَالنَّجَاءَ بِنَاءً﴾ او (گرزولي يې دی تاسي ته) آسمان چت (دبام په شان چي لکه قبه غوندي يې ستاسي په سردرولي دی) ﴿وَصَوَّرَكُمُ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ﴾ او صورتونه يې درکړي تاسي ته پس دبرنبايسته يې جوړ کړه صورتونه ستاسي (په بنبايسته انځور، تشکيل اومتناسب اندامونه ، داسي يې جوړنکړي لکه څلوربول څاروی چي سريې کوز او روان وي زمخشري وايې چي الله تعالى هيڅ سالرونکی حيوان ترانسان په ښه شکل ندی پيدا کړی (۳) اودغه لکه دالله هغه ويناغوندي ده چي فرمايې ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ (التين ۴) ﴿وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ او روزي

(۱) زياتره مفسرينو کرامو ويلي چي مرادله دعاڅخه عبادت دی قرطبي وايې معنادا چي زما وحدانيت ومنن اوزما عبادت وکړئ ستاسي عبادت به قبول کړم اودرته به مغفرت وکړم. هغه چی موږ وليکل هغه دابن کثير غوره اوشهاب هم دغسي ويلي اوامام رازي هم ترجيح ورکړي ده.

(۲) حاشية الصاوي ۴-۱۳

(۳) کبير تفسير ۲۸/۸۴

بي درکري ده تاسي ته له پاکيزه وو (طيباتو خوندورو شيانو) ﴿ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ﴾ دغه ذات (خالق، مصور، رازق چي کونکي ددې کارونو او منعم ددې نعمتونو دی) الله دی رب پالونکي ستاسي (چي له هغه پرته بل اله نشته) ﴿مَبَارَكُ اللَّهُ رَبُّ الْمَلَكِ﴾ پس د هر برکتني (د هر پورته دی شان، د الله چي رب پالونکي د ټولو عالميانو دی) (عبوديت پرته له ده له بل چاسره نه ښايي) ﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ هم دی ژوندی دی تل په يو حال باقي قائم کامل تدبير والا، نشته بل هيڅوک لائق د عبادت مگر هم دی يوازي ﴿فَكَادُغُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الْذِينَ﴾ پس و بولي هم دی پدې حال چي خالص کونکي ياست تاسي خاص دغه (الله) لره (دين) له شرکه په ظاهر او باطن کي پداسي حال کي چي وايست ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ټوله ثناده خاص الله لره چي پالونکي د ټولو عالميانو ده، نه د بت نولېره هغوی چي هيڅ واک او ځواک نلري کله چي الله دخپل جلال او عظمت صفات بيان کړل ورپسې بي دغیر الله له عبادت څخه داسي منع وفرمايله چي ﴿قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الْذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته!) بېشکه چي زه منع کړی شوی يم له دې نه چي عبادت وکړم دهغو (بتانو) چي بولي بي تاسي غیرله الله. صاوي وايي الله تعالی خپل نبي ته امر وکړ چي خپل قوم ته هغوی چي سره له څرگندو عقلي او نقلي دلائلو بيا هم دغیر الله عبادت کوي دزجر په توگه داسي اعلان وکړه (۱) ﴿لَمَّا جَاءَ فِي الْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّي﴾ کله چي راغلل ماته ښکاره دليونه (د توحيد) له (جانبه د) رب پالونکي زما امام رازي وايي چي مراد له ښکاره دليونو څخه دادی چي د الله د عظمت او جلال صفتونه ثابت او صريح عقل په دې شاهدي ورکوي چي عبادت له دغه الله پرته له بل چاسره نه ښايي اودا چي څوک او شان، د بري او انځور کړي لرگي له الله سره په عبادت کي شريک گڼي (دغه په ښکاره پوچ او بې معنا عمل دی چي عقل بي نه مني) (۲) ﴿وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ او حکم کړی شوی دی پرما چي غاړه کېږدم (تابع شم) رب پالونکي د تمامو عالميانو ته (خالص کونکي د دين ده لره او خان پاکيزه کړم له عبادت کولو د نور وڅخه).

الله تعالی فرمايي:

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ رُءُوبٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلٍ وَلْيَبْلُغُوا أَجْلاً مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرُ فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنْ يُضَرَّفُونَ ﴿٢٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَمِمَّا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلًا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ إِنْ أَعْلَلُّ فِي أَعْتَقِهِمْ وَالسَّلِيلُ

(۱) صاوي علی الجلالین ۱۳/۴

(۲) کبير تفسير ۸۵/۲۷

يُتَحَبُّونَ ﴿٧٦﴾ فِي الْعَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٦﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٧﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا صَلُّوا عَلَيْنَا بَل لَّئِنْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذَلِكَ يُصِلُ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٨﴾ ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٧٩﴾ أَذْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبَلَسَ مَنُورُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨٠﴾ فَأَمَّا إِنْ وَعَدَ اللَّهُ حَقُّ فَكَيْمَا تُرِيدُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ تَتَوَقَّعُكَ فَإِنَّا يَرْجِعُونَ ﴿٨١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِشَآئَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فَخِصَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٨٢﴾ اللَّهُ الَّذِي حَمَلَ لَكُمْ الْأَنْفَاقَ لِيَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٨٣﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَهَلَى الْمُلُوكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَرَبِّكُمْ ءَايَتُهُ فَأَيَّ ءَايَتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٦﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٧﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٨﴾ فَلَمَّا يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ إِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسًا سَأَلَ اللَّهُ أَلَمْ يَكُنْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٩﴾ ﴿ غافر: ٦٧ - ٨٥ ﴾

مناسبت : لاتراوسه پوري آيتونه دالله دقدرت اووحدانيت دلانل بيانوي كله چي يې په افافوكي دقدرت دلانل ونبودل ورپسې يې دانفسي دلانلوبيان راوړ او بيا دقيامت په ورځ د مشركانوله احواله غږېږي اودسورت پاى د كفارواو گمراهانو په تهديد او وعيد سره بشپړېږي.

لغتونه : (الاعلال) دغل جمع او هغه قيد ته ويل كېږي چي لاسونه له غاړي سره ورباندي تړي اواتكړي يې بولي (الغميم) ايشهدلي اوبه چي نهايت تودوخي ته رسېدلي وي (بسحرون) ورباندي اوربلولى شي (مفرحون) به نازاومكيز (تكبر) تلونكي ياست (منور) داوسېدلو خاى (خلت) تېرشوي دي.

تفسير: ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ﴾ الله هغه (ذات) دى چي (اول) يې پيدا كړى دى (نيكه) ستاسي له خاورو بيا يې (پيدا كړه اولاده دده) له نطفې (مني خڅه) بيا له كلكي توتې دوينو (تريايه پوري چي نور حالت ورباندي راځي) ﴿ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ﴾ بيا راوباسي تاسي (له رحم او دمېندو) واړه اطفال ﴿ ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ﴾ بيا (تربيت كوي ستاسي) لپاره ددې چي ورسېږي منتها دقوت خپل ته (په عقل او كمال كي چي دڅلوېښت كالو عمر دى) ﴿ ثُمَّ لِيَكُونُوا شُبُهًا ﴾ بيا (ژوندي ساتي تاسي) لپاره ددې چي زاړه شي (بې قوته امام رازي وايي الله تعالى د انسان عمر په درې مرتبو ووېشل چي يوه يې طفوليت بل منتها دقوت اوبل بيا بوډوالى اوزېښت دى اودغه د عقل مطابق دى ځكه انسان د عمر په پيل كي د ودي اوشو نمايه دوركي وي او ورته طفوليت وايي

ترخوجي بشپړ خواک او عقل ته ورسېږي او ضعف او ناتواني ونلري بې وروسته بډه توب پس کسې
 اودغه د شپږوخت مرتبه ده (١) ﴿وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَقَّى مِنْ قَتْلٍ﴾ او ځيني له تاسي هغه دی چې مړه کوي شي
 مخکي تر شپږوخته (دغه دمچ هډوبنده) وڅوک يې بډا داسي تفسير کوي چې ځبي له تاسي هغه دی
 چې مړه کسې تر پخوا (له زېږيدلو يې) يعني نفس نېږي (سقط وي) ﴿وَلَسَلُمُوا أَمَلًا مُسَمًّى﴾ او (ماتې مو)
 لپاره ددی چې ورسېږي تاسي تر هغې نېټې به نه مړه کړی شوی پوري (چې د مرگ وخت دی) ﴿وَلَعَلَّكُمْ
 تَعْقِلُونَ﴾ او لپاره ددی چې تاسي عقل وچلوی (په دلانلود و حدانت او قدرت د الله وبعث بعد الموت
 کي) ﴿هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ الله هم (هغه) ذاب دی چې ژوندي کول او مړه کول کوي ﴿فَإِذَا قُضِيَ أَمْرُكَ
 فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ پس هر کله چې اراده حکم وکړي د يو کار پس بشکه همد اخبره ده چې وايي
 ورنه (موجود) شه نو هغه (موجود) سي (بې له مهلته، بې له سترې او کړاوه) ابو السعود وايي دغه د الله
 د بشپړ خواک تمثيل دی او همداد چټک پيدايښت لپاره انځور او تصوير دی پرته له دې چې هلته امر
 او مامور شتون ولري ترسره کېږي (٢) وروسته بيا الله د آيتونو په باب د شخړه کونکو دم ته راگرزي
 فرمايي ﴿الَّذِينَ يَبْغُونَ مِنَ اللَّهِ عَاقِبَةً وَأَنْ يَكُونَ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا كُنُوزٌ أَتَقْنَتُوا رَبَّهُمْ﴾ (تعب نه کوي) هغه کسان
 چې مجادلې کوي په آيتونو د الله (کي چې څرگند دي) چې کوم لوري ته دوى گرزولى شي (له هدايت څخه
 گمراهي او ضلالت ته بيا يې بيان پدې وينا فرمايي چې ﴿الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكُنُوا
 مُسْلِمِينَ﴾ هغه کسان چې تکذيب يې کړی دی په (قرآن) کتاب او په هغو (آسماني کتابونو او شريعتونو)
 چې رالېږلي مودي په هغو سره رسولان (پخوا) ﴿فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ پس ژردی چې دوى به پوه شي (په
 عاقبت د تکذيب خپل دغه وعيد او تهديد دی) ﴿إِنَّ الْأَعْمَالُ فىَ آغْطَالٍ وَأَعْتَقَهُمْ وَالسَّلَاسِلُ﴾ کله چې وى به
 د اور غاړه کي په غاړو د دوى کي او ځنځيرونه ﴿يُسْحَبُونَ فىَ الْحَمِيمِ ثُمَّ فى النَّارِ يُسْجَرُونَ﴾ چې
 رابنګل کېږي به دوى په ايشېدونکو اوبو کي بيا به په اور (د دوزخ) کي دوى ورهتولى سوخولى شي ابن
 کثير وايي معنادا چې طوقونه به په دغو ځنځيرانو پسې تړلي او ځنځيرونه به د دوزخ
 د متصرفينو پر بنسټو په لاس کي وي کله به يې په خوراگرمو ايشېدونکو اوبو کي راکارې او کله به يې دوزخ ته
 کشوي لکه چې الله فرمايي ﴿يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ؕ أَمَّنْ﴾ (الرحمن ٤٤) (٣) ﴿ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَتَىٰ
 كُنتُمْ تَشْرِكُونَ﴾ بيا به دوى ته وويل شي چې چېرته دي هغه (بتان) چې وى تاسي چې شريکول به
 مو (له الله سره په عبادت کي) بغير له الله؟ (دغه به د تبکيت په ډول ورته ورته ويل کېږي نو) ﴿قَالُوا صَلَوَاتُ
 عَلَىٰ سَائِرِ النَّبِيِّينَ﴾

(١) کبير تفسير ٢٧/٨٥

(٢) ابو السعود ٥-١٤

(٣) مختصر ابن کثير ٣/٢٥١

عَمَّا وَهَ وَايِي (كفار) جي له مورڊ خُخه ورڪ شول (هغه زمورڊ معبودن جي نه بي ويناونه بي سفت عت
 غوبنتلي شو ۽ بَلْ لَّزَّ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا ۽ بلڪه گويانه وو مورڊ جي بلل به مو (يه عبادت سره دغه
 بدن) پخواله دي نه هيڃ شي مفسرين ڪرام وايي جي دوي به بومخ ايزه دينا نوله عبادت خُخه منڪرشي
 ودغه به ددوي دحبرت او اضطراب له سببه وي ۽ كَذَلِكَ يُصِلُ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ۽ همداسي (لڪه اصلال ددي
 مڪذبينو) ڪمراه ڪوي الله ڪافران ۽ ذَلِكُمْ يَمَّا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۽ دغه (عذاب) تاسي
 نه په سبب دهغه دي جي وي تاسي جي خوشحالي به مو ڪوله په خمڪه ڪي به ناحقه سره (به گنده ڏروالي
 دمال دولت او په حرامو ڪي به لڳولو باندې) ۽ رَبِّمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ۽ او په سبب دهغه جي لويي به مو ڪوله
 به ناحقه سره صاوي وايي ڪه ڇه هم دغه دڪفارو په هڪله ده مگر هرڇوڪ جي داسي ڪوي له دغه
 وعد خُخه وره ونده شنه) ۽ أَذْخَلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۽ ننوزي تاسي په (اوو) دروازو ددورخ
 ڪي په دسي حال ڪي جي هميشه پاتي ڪهڊونڪي ياست په دغه (دوزخ) ڪي ۽ فَيَنسَكْ مَثْوًى
 الْمُتَكَبِّرِينَ ۽ پس ناڪاره خاي دمتڪبرانودي (دا دوزخ) هغوي جي دالله له آيتونواو دايمان او توحيدله
 دلائل اعراض ڪونڪي وي (اودا جي وي ويل ۽ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ۽ اوهسي بي ونه ويل جي (مدخل
 لمتڪبرين) سره له دي جي دنظم غوبنتنه وروستي ڪلمه وه ددي لپاره جي مدخل بل تي اوهميشه نه وي
 ومثوي ددوام لپره وي ڇڪه بي دذم لپاره خانگري ڪره ۽ فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۽ پس صبرو ڪره (اي
 محمده) په ضررد ڪفارو جي ستا تڪذيب ڪوي) بيشڪه جي وعده دالله (په تعذيب او هلاڪ ددوي) حقه
 ده صاوي وايي جي دغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره تسليم اوڏاڏي جي الله به سي به
 دپيمانو بريالي ڪوي (۱) ۽ فَكَيْمًا تُرِيدُكَ بَعْضَ الَّذِي يَعْدُهُمْ ۽ يس ڪه و سبوتاته مورڊ ڇيني دهغه عذاب جي
 مورڊي وعده ڪوله هغوي سره، دشرط خواب محذوف دي او نقد برسي داچي (نوده ريشه دي) بادا جي
 (نوستابه سترگي ورباندي بحبي شي) ۽ أَوْ نَوَفَيْتُكَ وَإِنَّا يَرْحَمُونَ ۽ يا قبض ڪرو مورڊت پس (په هر حال
 ڪي) خاص مورڊته بسايرته راوستل شي دوي (دقسامت به ورڃ او موربه ورڃه سحت انعام و حلوييا الله
 جل جلاله رسول الله ته د نورو انبيا و وڪيسي وريه يادوي ڇو جي زره بي سلاشي نو فرمسي ۽ وَلَقَدْ
 رَّسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ ۽ او خامخا په تحقيق لبرلي وو مورڊ رسولان بخواله ساخه (درجي معجزاتي مو
 ور ڪري وي خو قومونو بي ڪذيب و ڪر نو په هغوي پس اقداء و ڪره ترڇو جي دصبر حزاء ومومي قرطي
 وايي الله تعالى ده ته دپخوانبوا نساو و سرگدست ددي لپره واورا ووجي دده لاره عزبه شي ۽ مِنْهُمْ
 ثَرْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۽ جي ڇيني له (بولڪ حبيرويش زره ڪم

(۱) حاشية الصاوي ۱۵-۱۴-۱

اوزيا تو انبياوو (هغه) نه ويشت) انبيا دي چي دهغوی کيسې اود حالاتو بيان (له خپلو قومونو سره) موږ
 تاته کړی او ځيني له دغو انبياوو هغه دي چي موږ يې تاته کيسې ندي کړي ﴿وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ
 بِتَايَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ اونه ووهيڅ رسول ته (ښانهدونکي اونه يې په قدرت کي وو) داچي راوړي کوم
 يو دليل (معجزه) مگر په اذن حکم دالله سره ، دغه په قريشوباندي رددي چي دوی به رسول الله ﷺ ته
 ويل چي دصفاغرا ته دسروزرو کره اويابه يې نور وړاند يزونه کول ﴿فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فَصِيَ بِالْحَقِّ﴾ پس
 هرکله چي راغی امر حکم دالله حکم فيصله به وکړه شي په حقه سره (په عذاب ددوی) ﴿وَحَسِرَ هَٰلِكَ
 الْمُبْطِلُونَ﴾ او زيان به وکړي هلته باطلونکي (د حق) دروغجنان دالله په آيتونو کي مجادله کونکي
 معاندین اود سرغړوني په توگه وړاند يز کونکي خلک، بيا الله خپل نعمتونه هسي شمېري فرمايې ﴿اللَّهُ
 الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْآلَانَ﴾ الله هغه ذات دی چي پيدا کړي يې دي تاسي ته چارپايان (لکه اوبنان، غوايان
 او پسونه ستاسي دخير او مصلحت لپاره يې درته تابع کړي دي) ﴿لِتَرْكَبُوا مِنهَا وَمَتْنًا مُّكُونٌ﴾
 دپاره د دې چي سپرېږي په ځينو ددوی اوله ځينود دوی څخه تاسي خوري (غوښي او شېدې ددوی)
 ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ﴾ اودی تاسي ته په دغو چارپايانو کي گټي (دېري لکه وړی ، وزغني ، شيدې ،
 مسکه ، او غوړي) ﴿وَلِنَسْلُبُهَا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ﴾ اولپاره ددې چي ورسېږي تاسي په دوی سره
 هغه حاجت ته چي په سينو (زړنو) ستاسي کي وي (له ليري مسافرتونو او درنو بارونو څخه) ﴿وَعَلَيْهَا وَعَلَى
 الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ﴾ او په دغو اوبسانو (په برکي) او په بهري (په بحرکي) سپرول کېږي تاسي ، دلته چي
 بی داوښ او بېړۍ يوځای راوړل وفرمايل ځکه چي داوښ او بېړۍ ترمينځ دېر کلک مناسبت شته آن
 تردې چي عرب خلک وښ ته (سفينة البريا سفينة الصحراء) وايي ﴿وَتُرِيكُمْ ءَايَاتِهِ﴾ او ښيي تاسي
 ته دلائل (د قدرت وحدانيت) خپل په آفاقو او انفسو کي) ﴿فَأَيَّ ءَايَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ﴾ پس له کوم يوه له
 دلائلو (د قدرت دالله څخه تاسي انکار کوی)؟ داخود انکار ورته دي ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
 كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ آيا پس نه دي گرزېدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کي پس چي وگوري
 دوی چي څرنگه شواخړه خاتمه دهغو کسانو چي پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو (چي څرنگه دخپل
 کفر او تکذيب په سبب هلاک شول؟ دغه استفهام انکاري دی) ﴿كَانُوا أَكْثَرُ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَءَاتَارًا فِي
 الْأَرْضِ﴾ چي ووهغوی دپرزيات له دغو (کفارو) څخه او دېر سخت وو (په بدني قوت) او (مدني)
 آثارو په ځمکه کي چي لاتراوسه يې دغټو اودنگو او چتومانپو آثار او ښي په ځمکه کي پاتي دي ﴿فَمَا
 أَتَىٰ عَنْهُمْ مَتَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ پس هيڅ دفع ونکړه له دوی نه هغه څه چي هغوی وو کسب به يې

کود (پیدا کول یې له مالونو هستوگنځیو او نورو څخه له دوی څخه یې عذاب دفع نکړ او په کار ورنغلل
﴿ فَلَمَّا سَاءَ تَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ﴾ پس هرکله چې رابه غلغل دوی ته رسولان ددوی په ښکاره
دلانو (څرگندو معجزو) ﴿ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ﴾ نو خوشحاله به شول (دغه کفار استهزاء) په
هغه چې له دوی څخه به ووله علمه (د دنیاچي دوحی او هدايت له رڼا څخه به یې برخي وو دوی به په دغه
پوهنه خوښ او مغروره شول) ﴿ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ (او چاپېر شو پر دوی هغه عذاب چې
به هغه پوري به یې مسخرې کولې) یعنې چاپېر شو پر دوی عذاب په سبب د کفر او استهزاء ددوی چې په
نیاووبه یې مسخرې کولې ﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسًا قَالُوا ءَأَمَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ ﴾ پس هرکله چې دوی به ولید (په
دنیاکي) ستر عذاب زموږ نووبه یې ویل ایمان موراوړی دی په الله یوازي او احد الاحد باندې ﴿ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴾ او کافران شوموږ پر هغو څېزونو چې ووموږ په سبب دهغه څیز
مشرکان (له الله سره په عبادت کي چې بتان وو) ﴿ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسًا ﴾ (پس نه وو (دا
کار) چې نفع ورسوي دوی ته ایمان ددوی هرکله چې دوی به ولید سخت عذاب زموږ) یعنې د عذاب
دلیدلو په وخت کي ددوی ایمان راوړل ورته گټه نه رسوله ځکه دغه اضطرازي ایمان وو ﴿ مُنَّتَ اللَّهُ إِلَيْكَ
مَدَّ خَلَّتْ فِي عِبَادَتِهِ ﴾ (طریقه ایښي ده الله) هغه دالله طریقه چې په تحقیق تېره شوي ده په بند کاندو دغه
(الله پخواچي د عذاب دلیدلو په وخت کي بیا ایمان راوړل گټه نه لري) ﴿ وَخَسِرَ هَٰذَا الْكَافِرُونَ ﴾ او
زیانکاره شول په دغه ځای کي کافران (هغوی چې دالله توحید یې نه مانو).
بلاغت: پدې مبارک سورت کي چې د بدیع اوبيان کومي ښکلاوي شته لنډون یې دادی:

۱- د طباق صنعت چې د ﴿ الذُّبِّ... التَّوْبِ ﴾ ترمینځ اود ﴿ اَمَّنَا... وَاحْيَتَنَا ﴾ ترمینځ اود ﴿ كَذَّبَا...
صَادِقَا ﴾ ترمینځ او ﴿ غُدُوًا... وَعَشِيًّا ﴾ ترمینځ اود ﴿ يَحْيَى... وَيُيْسَى ﴾ ترمینځ اود ﴿ الْأَعْمَى...
وَالْبَصِيرُ ﴾ ترمینځ راغلی دی.

۲- مقابله چې فرمایي ﴿ ذَلِكَ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ تُؤْمِنُوا ﴾ دلته یې
د توحید او اشراک ترمینځ اود کفر او ایمان ترمینځ مقابله راوړي او همداراز په دې آیت کي چې ﴿ بِقَوْمٍ
إِنَّمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَّعَ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴾ اودغه له بدیعي محسناتو څخه گڼل کېږي.

۳- مرسل مجاز کله چې فرمایي ﴿ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ﴾ دلته یې رزق راوړی او مقصد یې
باران دی ځکه چې باران د گردو ارزاقو او روزي سبب دی نو مسبب یې یاد کړی مراد ځني سبب دی.

۴ - لطيفه استعاره چي راوړي ﴿ وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴾ روندي دك فرلپاره و سنايې دمؤمن لپاره استعاره كړي دي

۵ - عقلي مجاز لكه ﴿ وَالْهَكَارَ مُتَصِرًا ﴾ دلته نسبت ديو خپز شوي دهغه وخت ته خكه چي ورځ دلدلولپاره زمانه او وخت دي

۶ - كنايه چي فرمايې ﴿ يُنْفِی الرُّوحَ مِنْ أَمْرِو ﴾ دغه روح له وحی خكه كنايه ده خكه وحی داسي ده لكه چي د بدن لپاره روح وي

۷ - د مبالغې صيغې لكه ﴿ كَذَّابٌ، جَبَّارٌ، السَّمِيعُ، الْبَصِيرُ، الْعَلِيمُ ﴾ او نور

۸ - ناقص جناس چي پدې كلماتو كي شته لكه ﴿ تَفْرَحُونَ ... تَمْرَحُونَ ﴾ او ﴿ وَصَوَّرَكُم مَّا خَسَنَ صَوْرَكُم ﴾

۹ - تأكيد په ان اولام سره لكه ﴿ إِنَّ السَّاعَةَ لَأَيُّهُ ﴾ چي راغلي ده.

۱۰ - د حصر صيغه لكه ﴿ مَا يُجَدِّدُ فِي عَايَتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾

۱۱ - اشتقاي جناس لكه چي فرمايې ﴿ أَرْسَلْنَا ... رُسُلَنَا ﴾

۱۲ - د سلبې طباق صنعت چي پدې آيت كي دي ﴿ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ﴾

۱۳ - د آيتونو د پيل توافق سره له خوندوري سجعې چي په زړه راښكونكي بڼه د فرعون د تېرد مؤمن شخصيت بين الهي معجز كلام هسي رااخلي او فرمايې چي ﴿ وَتَقْوِي مَا لِيَ اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجْوَى وَتَدْعُونِي اِلَى الْآثَرِ تَدْعُونِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَأَنَا اَدْعُوكُمْ اِلَى الْقَرِيرِ الْمَقَرِّ ﴾ چي تر ملغلرين هارلازيات ځلاندي

د الله جل جلاله په مرسته د غافر سورت تفسير بشپړ شو

د فصلت سورت مکي څلور پنځوس آيتونه لري اوله غافر سورت څخه وروسته نازل شوي دي.

د سورت په وړاندې:

دغه مبارک سورت مکي دی او د اسلامي عقيدې جوانب څېړي هغه چې وحدانيت، رسالت، بعثت او جزاء دي دغه گواکي د گردو مکي سورتونو بنسټيز او اساسي اهداف دي چې د ايمان دارکانو اهتمام پکې دی په پيل کي سورت له قرآن کریم څخه غږېږي کوم چې درحمن ذات له لوري له څرگندود لاندو سره سره رانازل شوي دي هغه دلائل چې در رسول الله محمد صلی الله عليه وسلم په رښتنولي دلالت کوي او دغه مبارک کتاب د هغه تلپاتي معجزه ده.

سورت له وحی او رسالت څخه بيان کوي او د پيغمبر حقيقت په گوته کوي چې هغه بشر او الله جل جلاله په رسالت او پيغمبري څانگړی کړی او په نبوت يې نازولی دی ترڅو هغه د الله لوري ته بلونکی او د هغه سم او مستقيم دين ته لارښوونکی وي.

ورپسې سورت د ژوندانه د پيدايښت لومړنۍ مرحله رااخلي چې الله آسمانونه او ځمکه پداسي دقيق او محکم شکل پيدا کړي کوم چې د الله د نښانو د منکرانو پام د سوچ او فکر لپاره ځان ته راواړوي خود کفر تياري هغه څه دي چې د دوی او ايمان راوړلو تر مينځ حائل گرزي هوکائات ټول د الله په عظم گواه او د الله د وحدانيت جل وعلی وياندوی دي.

بيا سورت د مکذابينو هلاکتونه رااخلي او پدې هکله د خورازو روږو خلکو مثالونه راوړي هغه د عادي انوکوم چې په جبروت کي داسي مرحلې ته رسېدلي وو چې ويل به يې ﴿مَنْ أَشَدُّ مَقْوَةً﴾ او بيا د هغه څه بيان فرمايې کوم چې پردوی رانازل شول او د شموديانو حال تردوی لايتروودوی په طغيان ورسرغرونه کي وروستی مرحلې ته رسېدلي او د خپلو پيغمبرانو تکذيب يې کړی وو له کفارو وروسته بيا د متقينو مؤمنانو بيان راځي کوم چې د الله په دين او شريعت مستقيم وونو دوی ته الله پاک په جنت کي امن او امان وروښل اوله نښانو، صديقينو، شهيدانو او صالحانو سره يې ملگري کړل.

له دې وروسته الله ﷻ په کائناتو کي د عجب په حکمته ډکو نظارو يادونه فرمايې او د دوی په وړاندې د کفارو منکرينو دريز څرگندوي هغوی چې له دې گردو څرگندو او ښکاره نښو نښانو څخه سترگي پټوي او ايمان نه راوړي.

په پای کي سورت د الله ﷻ هغه وعده له بشريت سره بېنوي کومه چې په آخرالزمان کي به ددې کائناتو ځيني رازونه ورنښکاره کوي ترڅو دوی ته د قرآن کریم د وړاندويني په رښتنولي او تصديق دليل شي ﴿سَرَّيْهُمْ ءَايَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾.

تسميه او نومول يې:

دغه سورت ته خكه د فصلت سورت وايې چې الله پکې د نښانو تفصيل فرمايلي او پخپل قدرت او وحدانيت يې پکې دلالت راوړي او په وجود او عظمت يې کوتلي براهين ويلي چې دغه پراخ کائنات د الله په جلال او عظيم سلطان باندې له ورايه گويادي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۱﴾ نَزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۲﴾ كَتَبْتُ فَصْلَتَ ءَابَتِهِ، قُرْءَانَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳﴾ نَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿۴﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكْثَرِ مَا نَدْعُونَ إِلَيْهِ وَإِنْ ءَاذَانَا وَفَرْءُ مِنَّا وَبَيْنَكَ جَبَابٌ فَأَعْمَلْ إِنَّا عَمِلُونَ ﴿۵﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ ۚ وَذِكْرٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿۶﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿۷﴾ إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿۸﴾ قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ تَكْفُرُونَ ۖ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ ۖ أَندَادًا ۚ ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۹﴾ وَحَمَلَهَا فِيهَا رَوَاسٍ مِّنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلنَّاسِ لَيْلٌ ۖ ثُمَّ أَسْرَوْنَاهَا إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ آئِنَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا ۖ قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿۱۰﴾ فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ مَمَلَّاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَحِفْظٍ ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۱۱﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿۱۲﴾ إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَنِي آدَمَ أَنِ اعْبُدُونِي ۚ وَنَبَّأَهُمْ آلَافُ مِّنْ أَنْبَاءٍ ۖ فَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ يَرْسُلُ رَسُولًا مِّثْلَ رَسُولِ عَادٍ لَأَرَلْنَا مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿۱۳﴾ فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِعِزِّ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿۱۴﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَّحْسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿۱۵﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ ۖ فَأَخَذْنَاهُمُ صَاعِقَةً الْعَذَابِ الْهَوْنِ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿۱۶﴾ وَبَجَيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَنْقُوتُونَ ﴿۱۷﴾

﴿فصلت: ۱-۱۸﴾

لغتونه:

(فصلت) څرگند شوي (اکه) د (کنان) جمع او پردي ته وايې (وقر) دروند والی هغه چې غږنه اوري (ممنون) پرې کړی شوی (صرصر) طوفاني سيلی او سخت سوري باد چې سخته غږ او شنه بار ورسره وي (نحسات) بدمرغه له نحس څخه اخيستل شوي هغه د نېکمرغي ضد، شوم، شامت ته وايې (اخزي) د هر شر مېدلی اور سوا چې د سپکاوي په معنادی (هون) ذلت، سپکتيا او اهانته ته وايې

تفسیر:

﴿ حَتَّىٰ لَّهُمْ مَقْطَعَاتُ مَوَازٍ ﴾ ۱ دقرآنکريم په اعجازباندې تنبيه ورکوي ﴿ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّكَ الرَّحِيمِ ﴾ (دغه قرآن) را الهېل شوی دی له هغه (الله) چي خورامهربان د هر رحم والادی، دغه دوه نومونه يې ځکه ځانگړي کړل چي دقرآنکريم نزول له خوراسترونعمتونوڅخه يونعمت دی هو دغه داسي نعمت دی چي ترقيامته پوري به پاتي اوباقی وي ﴿ كُنْتُ قُضِلْتُ مَائِنْتُ ﴾ ۲ داسي کتاب دی چي په تفصيل سره بيان شوي دي آيتونه دده جامع دی لپاره دمصلحتونوددارينو، قصص، مواعظ، احکام اوامثل پکي په نهايت بنايسته ډول بيان شوي دي ﴿ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾ ۳ پدې حال چي لوستلی شوی دی په عربي ژبه دهغه قوم لپاره چي پرې پوهېږي (په تفصيل دآيتونو اودلائلوعجازه هغه ځکه چي دغه په خورالوره پورې داعجازاوبلاغت کي دی اوله هغه چاپرته چي په عربي کي بشپړمهارت ولري بل څوک يې اسرار اورازونه نشي ځکلای اوراسپړلای ﴿ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ﴾ ۴ زېري ورکونکی دی (داکتاب مؤمنانوته په جنت) اووېرونکی دی (داکتاب کفارولره له دوزخ څخه ﴿ فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴾ ۵ پس مخ وگرزاووزياتره (ددغو کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اورېدلو دقبول سره له دې چي ددوی په لغت اوژبه نازل شوی دی ابوحيان وايي معناداچي اکثره ددوی ورڅخه مخ اړولی سره له دې چي دوی اهل علم هم دي ليکن په بشپړه توگه پکي سوچ او تدبيرنه کوي اوددغه اعراض له امله دی چي دوی يې براهين اودلائل نه اوري (۱) قرطبي وايي چي سورت دفریشودتوبيخ اوتکولولپاره نازل شوی دی چي هغوی دقرآنکريم په اعجازپوهېدل هم خودقبول سماع (اورېدنه) يې چي ورته گټه ورسوي نه کوله (۲) ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِّمَّا نَدْعُونَ إِلَيْهِ ﴾ ۶ او وايي دغه (کفار رسول الله ته) زمورېرونه له هغه څه څخه چي ته مو ورته بولي (لکه توحيد، ايمان) په پردو کي دي ﴿ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ ﴾ ۷ او په غوږونو زمورې کي دروندوالی دی (چي ستادويناله پوهېدلومانع گرزې صاوي وايي چي دوی خپله اورېدنه له هغو غوږونو سره مشابه کړه چي پکي دروندوالی وي ځکه دوی دحق اورېدلوته ميلان نه لاره (۱) ﴿ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ ﴾ ۸ او په مينځ زمورې او په مينځ ستاکي (دمخالفت) پرده ده (چي ستاهيڅ دينا موبته نه رسېږي نوموړېستاله متابعت څخه معذوريو ځکه چي ترمينځ مومانع شته ﴿ فَأَعْمَلْنَا عَمَلُوهَ ﴾ ۹ نو عمل وکړه ته (پردين خپل) بېشکه موږ هم عمل کونکي يو (پردين خپل) ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ ﴾ ۱۰ ووايه (ای محمده ادوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه يو بشر انسان

(۱) البحرالمعيط ۷/۴۸۳

(۲) القرطبي ۱۵/۲۳۸

(۳) الصاوي ۴/۱۷

يم ستاسي به سان (ليکن نوپيرمي دادی چي) ماته وحی کبری (له طرفه دالله) داسي جي بيشکه همدا خبره ده جي ستاسي معبود بودی (هغه چي عفتي او شرعي دليلونه بي به وحدانيت او وجودباندی سُون لری موجوددی نوپ زما د کديب کولو ارب شته ﴿فَاسْتَفِیْمُوا إِلَیْهِ وَاسْتَعِیْزُوا﴾ بس سم سځ ورخي ده ته (به توحيد، اخلاص او ايمان) او مغفرت و غواړئ له ده نه (د سرو گناهونو) ﴿وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِکِیْنَ الَّذِیْنَ لَا یُؤْتُونَ الزَّکَاةَ﴾ او افسوس هلاک دی لپاره د مشرکانو هغه چي زکات نه ورکوي ياداسي د خير کار نه کوي چي بری با کبري، قرطبي وايي چي دوی بي به بخل باندی وټکول هغه څه چي فاضلان بي نه خوښوي او ترې کرکه کوي او په آيت شريف کي ددی دليل شته چي کافر د کفر له عذاب سره سره د زکات به نه ورکولو هم معذب کبري (۱) او ابن عباس وايي مراد له زکات څخه د خانو نو زکات او پاکي ده يعني دوی خانو نه له سرک و کفر څخه په توحيد باندی نه پاکوي اونه هم لاله الا الله وايي (۲) ﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ کَافِرُونَ﴾ او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دي صاوي وايي دا چي له زکات ورکولو ممانعت بي له کفره سره اندول راوړ پدې چي مال دانسان له روح سره ټينگې اړيکي لري نو څوک چي بي دالله په لاره کي لگوي پدې دلالت کوي چي نوموړی سړی په دين کي غښتلی او ثابت دی (۳) ﴿إِنَّ الَّذِیْنَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَیْرُ مَمْنُونٍ﴾ بيشکه هغه کسان چي ايمان بي راوړی دی او کړي بي دي ښه (عملونه) شته دوی ته اجر نه قطع کېدونکی (داني) څو چي جنت وي، ورپسې الله پاک د خپل قدرت او وحدانيت دلالت داسي يادوي چي ﴿قُلْ أَنتُمْ لَنکَفُرُنَّ بِاللَّهِ خَلْقَ الْأَرْضِ فِي یَوْمَیْنٍ﴾ ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا بيشکه تاسي خامخا کافران کبري به هغه الله چي پيدا کړي بي ده ځمکه په دوو ورځو کي، استفهام د توبيخ او تعجب لپاره دی يعني څرنگه تاسي به هغه قادر عالي شان ذات کافران کبري؟ چي ځمکه بي په دوو ورځي کي پيدا کړي ﴿وَنَحْنُ عَلٰی کُلِّ شَيْءٍ قَادِرُونَ﴾ او گرزوی له خپله خانه (دغه الله ته) شريکان (امثال چي دهغوی عبادت کوي) ﴿ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِیْنَ﴾ دغه ذات (مبدع، خالق، رب د گردو) عالمبانودی (نو څرنگه تاسي ورسره ناچيز بتان په الوهيت او معبوديت کي شريکوي؟ صاوي وايي استفهام ﴿أَنتُمْ﴾ لپاره دانکار او تشنيع دی يعني دا چي تاسي پدې پوهېږي چي په عالم سفلي او علوي کي دهغه شريک نشته او بيا هم تاسي ورسره شريکان نيسي؟ (۴) ﴿وَجَعَلَ فِیْهَا رَوَاسِیَ مِنْ قَوْفِهَا﴾ او پيدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کي درانه کلک محکم غرونه د پاسه

(۱) القرطبي ۳۴۰/۱۵

(۲) دغه وييالن کشر راوړی او نسب بي ابن عباس نه کړی دی چي مراد له پاکي څخه د خان پاکوالی له شرک څخه دی خودغه معبر فو لنه دی و صحيح هغه دی چي مفسرينو راوړی او د مال زکات بي گڼلی دی او ابن جرير غوره کړی دی

(۳) الصاوي ۷/۴

(۴) الصاوي ۸/۴

ددې څخه (ترڅو په بشر باندې ونه خوځېږي) ﴿وَبَرَكَ فِيهَا﴾ اوبيا يې برکت کېښود په هغې کې چې اوبه ،
 زراعت او مالداري يې پکې وپنځول ﴿وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا﴾ او مقرره (په اندازه) کړي يې ده پدې ځمکه
 کې روزي د (اهل) ددې. مجاهد وايي معنادا چې په ځمکه کې يې نهرونه بهولي ، ونې يې زرغونې کړي
 و حيوانات يې پيدا کړي دي ﴿فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلشَّيْءِ لَيْنَ﴾ (په څلورو ورځو کې برابر دي لپاره د پوښتني
 کونکو) يعني په بشپړو څلورو ورځو کې چې نه پکې زيات اونه کېږدو وولپاره دهغه چاچي ځمکي
 او ماښاد پيدا يښت پوښتنه کونکي وي (۱) ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾ بيا يې اراده وفرمايله
 (پيدا کولو) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان يو (ولاړ) لوگي وو ابن کثيروايي چې مرادله د ځان څخه
 داوبو بخار (براس) وو کوم چې د ځمکي د پيدا يښت په وخت پورته خنلې وو (۲) ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ أَتَيْنَا
 مَوْعِدًا أَزْكُرَهَا﴾ پس وفرمايل الله دغه (آسمان) ته او دغې (ځمکي) ته چې راشي دواړه پخپلي خوښي سره
 بابه زور سره ﴿قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾ وويل آسمان او ځمکي راځومو (ستافرمان ته) په خوښي سره
 زمخشري وايي چې دغه د تمثيل په توگه دی معنادا چې کله الله ددوی د تکوين اراده وکړه دوی ممانعت
 ونکړ او دوی پدې کې لکه منونکي مأمور غوندي وو چې کله د منل شوي امر غږ او فرمان ورته وشي
 او مقصد له دې څخه د الله د قدرت داغيزانځورونه او تصويرو چې څرنگه په مقدوراتو کې چلېږي يې له
 دې نه چې هلته سوال او خواب وي او دالکه هغه متل داسي دی چې وايي دېوال مېخ (مورې) ته وويل
 چې ولي مي څيروي؟ هغه ورته وويل له هغه چا څخه وپوښته چې ما تهک وهي (۳) اوله ابن عباس (رضي الله عنه)
 څخه روايت دی چې الله آسمان ته وفرمايل چې لمر، سپوږمۍ او ستوري دي راوځېږوه او ځمکي ته يې
 وويل چې رودونه ، نهرونه ، ونې او مېوې دي راوباسه که په خوښه وي که ناخوښه نو دوی ورته وويل په
 خپله خوښه ستاد امر او فرمان پرځای کونکي يو (۴) دغه ابن جرير غوره کړي ده ﴿فَقَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَعَوَاتٍ
 فِي يَوْمَيْنِ﴾ پس مقرر جوړ کړل (الله لوگي څخه) اوه آسمانونه په دوو ورځو کې نو د ځمکي
 او آسمانو نو پيدا يښت په شپږو ورځو کې ترسره شو او که چېرې الله تعالی غوښتلي وای د سترگو په رپ به
 يې پيدا کړي ووليکن ددې لپاره داسي وشول چې بندگانوته حلم او په کراره دکارونو ترسره کول
 وروښيي ﴿وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا﴾ او ويې لېږل (مقرر يې کړل) په هر آسمان کې کار (مناسب تدبير)
 دهغه (آسمان) ابن کثيروايي معنادا چې مرتب يې کړ په هر آسمان کې هغه چې ورته اړتيا لري له
 پرېستو او يانورو شيانو چې له الله پرته يې بل چاته علم نشته ﴿وَزَيْنًا لِّلنَّاسِ بِمَصْنُوعِ وَحِفْظًا﴾
 او ښايسته کړي مودی دغه نژدې آسمان په دېو (ستورو) سره (اوساتلی مودی) په ساتلو سره (له)

(۱) الکشاف ۴/ ۱۴۷

(۲) مختصر ابن کثير ۳/ ۲۵۷

(۳) الکشاف ۴-۱۴۸

(۴) القرطبي ۱۵/ ۳۴۳

شیطانانو هغه چي ملا الأعلى ته غوږنیسي ﴿ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ دغه (مخلوقات) سواره کول
 دی دالله بڼه غالب قوي (پخپل سلطنت کي) بڼه عالم (په مصلحتونو د خلکو باندې) ﴿فَإِنْ أَنْفَرُوا فَقُلْ
 أَنْزَلَكُمْ صَيْفَةً مِثْلَ صَيْفَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾ پس که چېرې مخ وگرزاو (دغو کفارو له ایمان څخه وروسته له
 دغه بیان) پس ووايه (ای محمده ادوی ته) چي وپروم زه تاسي له سخت عذابه په مثل دسخت عذاب
 دعاديانو (چي بادصرصروو) او ثموديانو (چي جبرائيلي چيغه وه تعبيرې په ماضي زمانه سره
 وفرمايو چي تحقق او وصول ته يې اشاره وکړي) ﴿إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ کله چي
 راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح عليهما السلام) له طرفه وړاندې (ددغو کفارو) اوله طرفه
 دوروستو دغو (کفارو او دوی په لارښوونه کي له هره لوري هڅي او کوښښونه وکړل نو د کفارو له
 لوري يې پرته له مخ اړولو او تکبر نه بل څه ونه ليدل دوی ته يې وويل ﴿أَلَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ﴾ مه کوئ
 عبادت مګريوازي دالله ﴿قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً﴾ وويل (کفارو په خواب درسولانو کي) که اراده
 فرمايلي وي رب زمو (په لېږلو درسولانو) نو خامخا لېږلي به يې وې پرېستې (نه بنيادمان) ﴿فَمَا نَا بِمَا
 أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ﴾ (پس بېشکه موږ په هغه څېز چي تاسي په هغه سره رالېږلي شوي ياست کافران يو)
 يعني موږ ستاسي په رسالت کافران يو ستاسي پيروي نه کوو تاسي هم لکه موږ بېشر ياست اودا چي وې
 ويل ﴿يَمَا أُرْسِلْتُمْ﴾ دغه يوه ډول ملنډي او تمسخر دی چي په انبياوو (عليهم السلام) يې کاوو ﴿فَأَمَّا عَادُ
 فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِعَثْرِ الْإِثْمِ﴾ (پس هر چي عاديان وو پس (کبر) لويې يې غوره کړه په ځمکه کي په
 ناحقه سره) دغه دعاديانو او ثموديانو د عذاب تفصيل دی يعني عاديانو لويي وکړه سرغړونه عصيان
 اوبغوت يې وکړ دالله په بندګانو (هود) او ورسره مؤمنانو باندې يې پرته له استحقاقه استعلاء اولويې
 کوله ﴿وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً﴾ وويل دوی چي څوک دی زيات سخت له موږ څخه په قوت کي (موږ به
 پخپل ځواک او قوت سره عذاب له ځانه دفع کړو ابو السعد وایي دوی دهرغت بدنونه لرل دېراوچت
 قديې درلود دومره غښتلي وو چي يوسري به له غره څخه غټه ډبره بېلولای شوای او په لاس باندې يې
 د غره له تل څخه را ايستلای شوای) ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ آيانه ويني (اونه
 پوهېدل) دوی چي بېشکه الله هغه (ذات) دی چي پيدا کړي دي دوی هغه دېر سخت دی له دوی نه په زور
 قوت کي، دغه اعتراضيه جمله اود دوی د بدي خبري په وړاندې تعجب دی معنادا چي آيادوی دالله له
 قدرت څخه غافل شول او پدې نه پوهېدل چي الله جل جلاله هغه ذات دی چي دوی او کائنات يې
 پيدا کړي دي هغه چي تردوی په قوت او قدرت کي لوړ او پورته دی؟ ﴿وَكَانُوا يَنْشِئُونَ مَجْدُودًا﴾ اودوی
 ووپه دلائلو (قدرت) زموږ چي انکار به يې کولو (سره له علمه په دې باندې چي هغه حق دی) امام رازي

واپي جي بيشڪه دوى په دې پوهېدل چي هغه حق دى ليکن له دې سره سره ورڅخه منکرېدل لکه چي يو څوک د يو چاله امانت څخه چي ورته ايسودل شوى وي منکرشي (۱) ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ پس راوولېږه پردوى باندې باده هريخ زورور هيبتناک (چي په يخني اوقوت يې خلک هلاکول) ﴿فِي آيَاتٍ مُّجَسَّاتٍ﴾ په څو ورځو کي چي د بري بدي شومي وي (برکت پکي نه وو) ﴿لِنُذِقَهُمْ عَذَابَ الْحِزْنِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ لپاره ددې چي وځکوو موږ پردغو (کفارو) عذاب رسواکونکى په دغه ژوندون د دنيا کي. امام رازي وايي چي د ﴿عَذَابَ الْحِزْنِ﴾ معناد سپکاوي او ذلت عذاب دى او سبب يې دا چي دوى له ايمان څخه استکبار کاوو نواله ددوى د تکبر په مقابل کي دغه د سپکتيا او اهانت عذاب ور وليدل (۲) ﴿وَلِلْعَذَابِ الْآخِرِ أَخْرَجْنَاهُمْ لَا يُصْرُونَ﴾ او خامخا عذاب د آخرت خود هر رسواکونکى دى حال دا چي له دوى سره به مدد ونکړى شي (چي عذاب ورڅخه دفع کړي) ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى﴾ او هرڅه چي ثموديان وو پس لار مو وښودله دوى ته (په لېږلو در سولانو سره) پس غوره کړ دوى روندوالى (ضلالت) په هدايت (اورهنمايي) يعني هغوى ته موسمه لاره د سعادت وښودله خودوى گمراهي په هدايت غوره کړه او کفر ته يې په ايمان ترجيح ورکړه ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الْعَذَابُ الْهَوْنِ﴾ پس ونيول دوى لږه سختي چيغي (د جبريل او) عذاب سپک کونکي ﴿يَمَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ په سبب دهغه (شرک او عصيان) چي وو دوى چي کول به يې (طغيان او د حضرت صالح عليه السلام تکذيب. ابن کثير وايي چي الله پردوى باندې چيغه اوزلزله راواستوله، هوان او ذلت يې ورباندې مسلط کړ ځکه چي دوى د صالح عليه السلام تکذيب وکړه اوناچه يې ووژله ﴿وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَنْقُرُونَ﴾ (اونجات مو ورکړه فو کسانو ته چي ايمان يې راوړى وواو وودوى چي پر هېزگاري به يې کوله (له شرک څخه) يعني حضرت صالح عليه السلام او مؤمنان موله دغه عذاب وژغورل.

الله تعالى فرمايي:

﴿وَبَوْمَ يُخَسِّرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ۝۱۹ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝۲۰ وَقَالُوا لِمَ أَجْلُودُنَا لَمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ذَٰلِكُمْ مَزْجُورُونَ ۝۲۱ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ۝۲۲ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنْنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرَدْتُمْ أَنْ تُصَبِّحْتُمْ مِنَ الْخَيْرِينَ ۝۲۳ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا لِمَ لَهُمْ مِنَ الْمُفْتِنِينَ ۝۲۴ وَقَيِّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ

(۱) کبير تفسير ۱۱۲/۲۷

(۲) کبير تفسير ۱۱۲/۲۷

اَنۡدِيۡهِمْ وَمَا خَلَقَهُمْ وَحَقُّ عَلَيۡهِمُ الْقَوْلُ فِيۡ اَمْرِ قَدۡ حَلَّتْ مِنۡ قُلۡبِهِمۡ مِّنَ الْحَيۡ وَالۡاَيۡسِ اِنَّهُمْ كَانُوۡا حَسِيۡرِيۡنَ ﴿٢٦﴾
 وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَا تَسۡمَعُوۡا لِهٰذَا اَنۡفَرَاۤىۡنِ وَالْمَوَافِيۡهِ لَعَلَّكُمْ تَعۡلَمُوۡنَ ﴿٢٧﴾ فَسَدِّقُوا الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا عَدَاۤءًا شَدِيۡدًا
 وَلَنَحۡرِصَنَّهُمْ اٰثُوۡا الَّذِيۡ كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ﴿٢٨﴾ ذٰلِكَ جَزَاۤءُ اَعۡدَاۤءِ اللّٰهِ النَّارُ هُمۡ فِيۡهَا دَارُ الْخُلَدِ حَزَّۤاۤءًاۢ مَا كَانُوۡا بِاٰبِنَاۤءٍ يَّحۡمَدُوۡنَ
 ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا رَبَّنَاۤ اَرۡمِا الَّذِيۡنَ اٰصَلَاۡنَا مِنۡ اِلٰهِنَا نَجۡعَلَهُمَا تَحَتَّ اَقۡدَامِنَا لِیَكُوۡنَا مِنَ الْاَسۡفَلِیۡنَ ﴿٣٠﴾
 اِنَّ الَّذِيۡنَ قَالُوۡا رَبَّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسۡتَفۡضَمُوۡا تَنَزَّلُ عَلَیۡهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوۡا وَلَا تَحۡزَنُوۡا وَاَبۡشِرُوۡا بِالۡجَنَّةِ
 الَّتِيۡ كُنْتُمْ تُوعَدُوۡنَ ﴿٣١﴾ تَحُنۡ اَوَّلِیَاۡؤُكُمۡ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنۡیَا وَفِی الْاٰخِرَةِ وَلَکُمۡ فِيۡهَا مَا تَشۡتَهِیۡ اَنۡفُسُکُمۡ
 وَلَکُمۡ فِيۡهَا مَا تَدَّعَوۡنَ ﴿٣٢﴾ مُرۡلَاۤیۡنَ عَقُوۡرٍ رَّجِیۡمٍ ﴿٣٣﴾ وَمَنۡ اَحۡسَنُ قَوْلًا مِّمَّنۡ دَعَاۤ اِلَی اللّٰهِ وَعَمِلَ صٰلِحًا وَقَالَ
 اِنِّیۡ مِنَ الْمُسۡلِمِیۡنَ ﴿٣٤﴾ وَلَا تَسۡتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّیِّئَةُ اَدۡفَعُ بِاِلٰهِيۡ اَحۡسَنُ فَاِذَا الَّذِیۡ یَبۡتَغِیۡ وَبَیۡتُهُ عَدَاوَةٌ کَاَنَّهُ
 وَلِیُّ حَمِیۡمٍ ﴿٣٥﴾ وَمَا یُلۡقَیۡهَا اِلَّا الَّذِیۡنَ صَرُّوۡا وَمَا یُلۡقَیۡهَا اِلَّا دُوۡ حَظِّ عَظِیۡمٍ ﴿٣٦﴾ وَاِمَّا یَنۡزَعُکَ مِنَ الشَّیۡطٰنِ نَجۡوً
 فَاسۡتَعِذۡ بِاللّٰهِ اِنَّهُۥ هُوَ السَّمِیۡعُ الْعَلِیۡمُ ﴿٣٧﴾ وَمِنۡ مَّآیَکَتِهِ الَّیۡلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمۡسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسۡجُدُوۡا لِلشَّمۡسِ
 وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسۡجُدُوۡا لِلّٰهِ الَّذِیۡ خَلَقَهُنَّۤ اِنۡ کُنْتُمْ اِبۡتَاۤءَ تَعۡبُدُوۡنَ ﴿٣٨﴾ فَاِنۡ اسۡتَحۡکَمُوۡا فَالَّذِیۡنَ عِندَ
 رَبِّکَ یَسۡتَحۡوَنَ لَهُۥ بِالَّیۡلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا یَسۡتَمُوۡنَ اِلَّا ﴿٣٩﴾ ﴿فصلت: ۱۹ - ۳۸﴾

مناسبت : کله چي الله تعالى په تېرو آيتونو کي دعاديانو او ثموديانو د هلاکت بيان و فرمايو دلته يې ورپسې په عامه توگه د گردو کفارو د سرنوشت حال کوم چي دوی ته به په آخرت کي له عذاب او هلاکت څخه رسېږي ياد کړل ترڅو چي مومنان د گناهونو له کولو او د الله په نعمتونو له کفران څخه ډډه وکړي او بشپړ پند او نصيحت واخلي.

لغتونه : (بورعون) لومړني يې د وروستنيو لپاره څنډول چي سره يوځای شي (نسترون) تاسي پتوي (ارداکم) سخت هلاکېدونکي سناسي (يستعون) د الله خوښي غوښتونکي (معين) منل شوی عتاب ددوی (فيمت) موږ چمتو کړی (نزلا) مېلمستيا او اکرام (سامون) خوابدي ماړه کيدونکي.

دنزول سبب : ابن مسعود رضي الله عنه وايې درې تنه چي دوه يې قریشيان او يويې ثقيفي وو د کجې څراگي يوځای شول دوی په عقل ډنگر او بدن چاغ وويوه وويل آيا الله هر هغه چي موږ وايو اوري ؟ بل په خواب کي ورته وويل که موږ يې په لور او اواز وايو بيا يې اوري او که په ورويې وايو بيا يې نه اوري دريم ورته وويل که چېرې په زوره غږ اوري بيا نو په وروهم اورېدلای شي نو الله جل جلاله دا آيت نازل کړ چي ﴿وَمَا کُنْتُمْ تَسۡتَرُوۡنَ اَنۡ يَّشۡهَدَ عَلَیۡکُمۡ سَمۡعُکُمۡ وَلَاۤ اَبۡصَرُکُمۡ وَلَا جُلُوۡدُکُمۡ﴾ (۱) د آيت ترپايه.

تفسير:

﴿وَيَوْمَ يُخْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ﴾ او (ياد کره) هغه ورځ چې راتول به کرل شي دښمنان دالله اور (ددوزخ) نه (په ځمکه دمحشرکي) ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ (پس دوی به ډلي ډلي کړی شي) يعني لومړني به يې وروستنيو ته تم او ودرول شي ترڅو سره يوځای شي ابن کثير وايي چې ددوزخ متصرفين زبانيه به لومړني اوروستني سره يوځای کړي^(۱) ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا﴾ تر هغه وخته پوري چې راشي دوی دغه (اور ته) اود حساب لپاره ودرېږي ﴿شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَرُهُمْ وَبِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ شاهدي به ورکړي پردوی غوږونه ددوی اوسترگي ددوی او پوستکي ددوی (اونورا اعضاء) په هغو (کرونو) چې دوی به کول. په حديث شريف کي راځي چې ددوی په خولو به مهرولگول شي اوبيا به يې غرواند امونو ته وويل شي چې وگرېږئ نوبه هغوی پخپلو کړو ورو اعتراف وکړي بيا به بيرته پنده ته دخبرو کولو اجازه ورکړل شي نو هغه به خپلواند امونو ته وايي: ای کمبختانوليري او ورک شئ ماخوستاسي په گټه جگړې نښلولي وې (حال داچي تاسي پخپلو جرائمواقرار وکړ) ^(۲) ﴿وَقَالُوا لَجُلُودُهُمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا﴾ او وبه وايي (کفار په تعجب سره اعضا وواو) پوستکيو خپلو ته ولي مو شاهدي وکړه تاسي پرموږ؟ (دغه به دتوبيخ اوتعجب په ډول ورته ووايي چې موږخوپه دنياکي له تاسوڅخه مدافعه کوله تاسي ولي پرموږ گواهي ورکړه اواقرارمو وکړ) ﴿قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ نو وبه وايي (دغه پوستکي اندامونه چې موږ پخپله نه يو غږېدلي بلکه) غږولي يو موږ هغه الله (مقتدر ذات) چې هر شئ يې غږولی دی (يعني دوی به دمعذرت وړاندي کولو په توگه ووايي چې خبره زموږ دخپل واک نه ده بلکه موږ هغه الله غږولي يوچي جمادانسان اوحيوان يې په قدرت باندې گوياکېږي نوځکه موږ ستاسي په بدو اعمالو شاهدي ولوستله) ﴿وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ (حال داچي الله پيدا کړي يې تاسي اول ځلي) يعني الله تاسوله عدم څخه موجود کړی اوله نېستي څخه يې ژوندي کړي ياست اوڅوک چې پردې قادروي نو هغه زموږ په گوياکولوهم قادردی ﴿وَالْيَوْمَ تُرْجَعُونَ﴾ او خاص همدغه الله ته بيرته بېولي شئ (مجازا توته په بعث سره) ابوالسعود وايي معناداچي زموږ نطق دهغه ذات له لوري چې هر ساکن يې گوياکړي څه عجيبه کار نه دی ځکه هغه ذات چې ستاسي په لومړي پيدا يښت قادري اوبيا ستاسو په بعث اونشور باندې دوهم ځلي قدرت لري نودغه دتعجب وړ خبره نه ده چې ستاسي اعضاو ته دي دخبرو کولو توان وروښيي ^(۳) ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَوُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾ اونه وی تاسي (په وخت دکولوددغو فواحشو داسي) چې پتول به مو (دغه فواحش له وېرې ددې) چې

(۱) دابن کثير مختصر ۳/ ۲۷۰

(۲) دغه دمسلم شريف داوږده حديثونه ده اوبدي کي دليل شته چې دقيام په ورځ په انسانانو خپل هډونه شاهدي وايي والله على كل شئ قدير.

(۳) دابوالسعود تفسير ۵/ ۲۲

شاهدي به ورکړي پرتاسي غوږونه ستاسي اونه سترگي ستاسي اونه پوستکي ستاسي ، يعني تاسو دا گمان نه کاو چې گڼه دغه اندامونه به سبا درياندې شاهدي وايي پدې کي د اتنبه نغښتي ده چې مؤمن بايد تل دا په پام کي لري چې خاړونکي يې خاري (۱) ﴿وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ وليکن تاسي به گمان کاو (په وخت د پتولو کي) ددې چې بېشکه الله نه دی خبر په ډېروله هغو کارونو چې تاسي به کول (نوځکه دغه گمان تاسي په گناه کولو زړه ورکړي) ﴿وَذَلِكُمْ طَغَاؤُا الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَذْنَكُمْ﴾ اودغه (فاسد گمان) ستاسي هغه ستاسي گمان دي چې کاو به مو په رب خپل (په هلاکت او په اور کي يې) غورځولي ياست ﴿فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ پس وگرزېدې تاسي له زيانکارانو څخه (چې د ځان او خپلوانو نېکمرغي موله لاسه ووته اودغه نوبشپړ خسران او شقاوت دی ﴿فَإِنْ يَصْصِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ﴾ پس که دوی صبر وکړي (يا يې ونکړي) پس اور ددوی هستوگنځی دی (هيڅکله به ترې خلاصون ونه مومي) ﴿وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا فَمَا هُمْ مِنَ الْمُغْتِيثِينَ﴾ او که دوی د الله رضا کېدل غواړي پس نه به وي دوی له قبول کړی شويو (په طلب درضا د الله) قرطبي وايي چې عتبې د معتوب عليه رجوع ته ويل کېږي هغه څه ته چې دعاتب رضا تر لاسه کړي وايي چې (استغيتيه فاعتبني) معنا ما ورڅخه دهغه خوښي وغوښتله او هغه نه ما خوښي څرگنده کړه (۲) ﴿وَقِيضْنَا لَهُمْ قُرْآنًا﴾ (او مقرر کړی مودی دوی ته ملگری) يعني مشرکانو ته موبد ملگری شيطانان ورگمارلي دي او همداسي سرغړونکي انسانان مو وړاندې والان کړي دي ﴿فَرِيتْنَا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ پس ښايسته کړي يې دي دوی ته هغه څيزونه چې وړاندي له دوی دي او هغه څيزونه چې وروسته له دوی دي (يعني اوسني اوراتلونکي بد اعمال يې ورته ښايسته کړي دي ، ابن کثيروايي چې دوی ته يې گرد کارونه داسي ښايسته کړي چې دوی ځان بېخي پر حق گڼي (۳) ﴿وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ﴾ او ثابت شوي ده پردوی خبره (د عذاب قطعي فيصله چې دوی اشقياء دي) ﴿فِي أَمْرٍ قَدْ حَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْإِنِّ وَالْإِنْسِ﴾ په (له د) هغو امتونو کي چې په تحقيق تېر شوي دي پخواله دوی نه له پېريانانو او انسانانو څخه ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ﴾ بېشکه چې دوی و زيانکاران ، دغه ددوی د عذاب دورتيا او استحقاق لپاره تحليل دی يعني دوی په دنيا او آخرت کي زيانکاران دي نوځکه د ابدې عذاب مستحق وگرزېدل ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ﴾ او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (په وخت د قرآن کي) چې مه اورئ غوږمه نيسي تاسي دغه قرآن ته) کله چې الله تعالی دعاديانو او شهوديانو کفر بيان کړ ورپسې يې دغه

(۱) تفسير البضاوي ۱۵۲/۲

(۲) د قرطبي تفسير ۳۵۴/۱۵

(۳) مختصر ابن کثير ۳۷۲

د فریښي مشرکانو څخه اخبار و فرمایل چې دوی ځیني ځیني نورو ته وایې کله چې محمد ﷺ قرآن لولي تاسي ورته غوږمه ږدئ او ﴿وَالْمَوَافِقُ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ او شور ماشور جوړ کړئ (په وخت دلو ستلود) ده کي ښایي چې تاسي غالب شئ (په دین دده باندې) ابن عباس ؓ وایې چې ابو جهل ویل کله چې محمد قرآن لولي تاسي یې په وړاندې چيغې اوزوږ جوړ کړئ چې ونه پوهېږي چې څه وایې (۱) ﴿فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا﴾ (الله فرمایې چې) پس خامخا به څکوو موږ هرو مرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي عذاب سخت) يعني قسم دی چې خامخا به د غو مستهزینو په قرآن ته سخت عذاب ورو څکو چې نه به سپکېږي اونه به ختمېږي ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَشْرَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ او خامخا جزا به ورکړو موږ هرو مرو دوی ته ډېره بده سزا دهغو اعمالو چې وو دوی چې کول به یې ﴿ذَلِكَ جَزَاءُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (دغه سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (يعني) چې اوردی (د دوزخ جزاء د مجرمینو) ﴿لَهُمْ فِيهَا دَارٌ مُّلْتَمِدَّةٌ﴾ شته دوی ته په دغه اور کي کور د همېشه والي (تل تر تلې چې هیڅ به ځني نه ایستل کېږي) ﴿جَزَاءُ مَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب دهغه چې وو دوی (په دنیا کي) چې په آیتونو زموږ (قرآن) به یې انکار کاوو (استهزاء وي به یې کولې) امام رازي وایې چې په قرآن باندې د دوی لغوي ته یې ځکه جحود و وایو چې دوی کله چې پدې وپوهېدل قرآن کریم په بشپړه توګه وروستي سرحد د اعجاز ته رسېدلی دی نو پدې و وېرېدل که چېرې یې خلګ واورې و رباندې ایمان به راوړي نو یې دغه فریب و سنجول چې دلو ستلو په وخت کي یې په شور ماشور لاس پورې کړی دغه پدې دلالت کوي چې دوی په دي پوه وو چې دغه معجز کلام دی نو د حسد له مخي یې ترې انکار وکړ (۲) ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرَنَا الَّذِينَ ضَلَلْنَا مِنْ أَلْهِنَ وَالْأُنْثَى﴾ او و به وایې (په دوزخ) هغه کسان چې کافران شوي دي ی ربه زموږ و ښیې موږ ته هغه (دوه تنه) له پېریانو اوله انسانانو چې موږ یې گمراهان کړي وو، دلته یې د ماضي په لفظ (قال) د دې لپاره تعبیر و فرمایو چې دغه ثابته خبره ده او معنایې د مستقبل دی ابو حیان رايې چې مرادله ﴿الَّذِينَ﴾ څخه جنس دی يعني هریو له گمراه کونکي له دغودو و انواعو څخه (۳) ﴿تَجْعَلُهُمَا ثَمَرًا أَفْدَامِنَا﴾ چې وایې اچو ولا تدي له قدمونو خپلو (د کسات اخیستلو او زړه یغولو لپاره) ﴿لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ﴾ (لپاره د دې چې شي دوی له ښکته خلکو څخه) يعني تر څو دوی په درک اسفل کي شي هغه چې د منافقینو ځای دی او دغه د جهنم خوراسخت عذاب دی کله چې الله دې مرغه مجرمینو حال بیان کړ و رپسې د ښکمرغه مؤمنانو حال بیانوي چې ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ

(۱) القرطبي ۳۵۲/۱۵

(۲) کبیر تفسیر ۱۲۰/۲۷

(۳) البحر المحیط ۴۹۵/۷

﴿اَسْتَغْفِرُوا﴾ بېشکه هغه کسان چي ويلي يې دي صدقاً له زړه چي رب زموږ الله دی بې ټينگ ولاړوي (په دغه توحيد او نورو ديني اعمالو طاعتو ترمرگه پوري) روايت کېږي چي حضرت عمر رضی الله عنه کله چي په منبر د آيت تلاوت کړنو يې وويل: زمادي قسم په الله وي (معنادا) چي ټينگ ولاړوي په طاعت اوداسي نه وي لکه د گيدرو غوندي چي يوه بله خوا چل ول کوي، مقصد دا چي دوی د الله په شريعت پخپلو ټولو کړو وړو اخلاقو، اقوالو او افعالو کي ټينگ ولاړوي نو دغه حقاني مؤمنان اوربستوني مسلمانان دي له ځيني عارفانو څخه د کرامت په هکله وپوښتل شول هغوی ورته وويل چي استقامت عيني کرامت دی له حسن بصري رحمه الله څخه روايت شوی چي هغه به ويل: (اللهم انت

ربنا فارزقنا الاستقامة). ﴿تَتَرَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾ رانا زلېږي به پردوی پرېښتي (دنزع په وخت کي) چي مه وېرېږئ او مه خپه کېږئ يعني مه وېرېږئ له احوالو د قيامته او مه خفه کېږئ په هغه مال او اهل اولاد چي له تاسي څخه پاتي کېږي موږ ستاسوله خوا ددوی تکفل کوو

﴿وَأَبَشِرُوا بِالْحَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ او خوشحاله اوسئ تاسي په جنت هغه چي وی تاسي چي وعده يې در سره کړې شوي ده (د انبياوو په ژبه) شيخ زاده وايي چي پرېښتي به دزنکندن په وخت مؤمن ته حاضرېږي اودغه زېږي به ورکوي چي دمرگ له سختيو مه وېرېږه اود قبر له کړاوونو اود قيامت له سختيو پروا مکوه او مؤمن به خپل دودو پرېښتو ته گوري چي سرته به يې ولاړي وي هغوي به ورته داسي وايي چي نن مه خوابدی کېږه او مه وېرېږه زېږي درکوو په هغه جنت چي در سره يې وعده کړل شوې ده نن به ته څه هېښونکي حالات ووينې چي کله دي هم نه دي ليدلي ته ځني مه وېرېږه دغه دنورو لپاره دی

(۱) ﴿نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ (بل ملانکي داسي ورته وايي) موږ ستاسي دوستان يو په دغه دننوي ژوندانه او په اخروي کي (چي هغه لوري ته به مورهنمايي وکړو چي

ستاسو د دارينو نېکمرغي پکې وي) ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُنَّ أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ﴾ او شته تاسي ته په دغه جنت کي هغه نعمتونه چي مينه ورته کوي نفسونه ستاسي او شته تاسي ته په دغه

(جنت) کي چي غواړي يې تاسي (له لذتونو څخه او تمنا يې کوي) ﴿تُزَلَّ مِنْ عَفْوَ رَبِّهِمْ﴾ مېلمستيا ده

له جانبه د (الله) ښه ښونکی دېر رحم والا (لپاره د متقيانو بندگانو) ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ

وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ او څوک دی دېر ښايسته (بلکه نشته) له جهته د وينا له هغه چا

چي بولي (خلک) د الله لوري ته او وايي بېشکه زه له مسلمانانو غاړه اړينودونکويم (احکام الله ته) يعني

څوک دی دېر ښايسته له جهته د وينا ترهغه چا چي خلک د الله توحيد او طاعت ته پخپل قول، فعل او حال

سره بولي نېک عملونه کوي او اسلام يې خپل دين او مذهب غوره کړی وی ابن کثير وايي دغه آيت

د هر هغه چا لپاره عام دی څوک چي پخپله سم او نور خلک د خير ښېگڼي لوري ته بولي (۲) زمخشري وايي

(۱) حاشية شيخ زاده على البيضاوي

(۲) مختصر ابن کثير ۳/ ۲۲۴

چي آيت دهرهغه چاپه هکله عام دی څوک چي دغه درې سپېڅلي صفتونه يې يوځای کړي وي پخپله معتقد مؤمن دښوکارونو کونکی اوښوکارونوته بلونکی وي دغه بل څوک نشي کېدای پرته له عاملينو علماءو (۱) ﴿وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ﴾ اونه برابرېږي سره نېکي اونه بدې (په جزاء رحمن عاقبت کي بلکه ددوی تر مینځ ستر فرق شته) ﴿أَدْفَعْ بِأَلْنِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ دفع کوه (بدې) په هغه خصلت سره چي هغه ډېر ښه وي، لکه چي غضب په صبر، جهل په حلم، ظلم په عفو سره دفع کوه (۲) ﴿فَإِذَا لَدَىٰ يَدَيْكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ﴾ پس نڅاپه هغه څوک چي په مېنځ ستا او مېنځ دهغه کي عداوت دښمني وي لکه چي دی به دوست وي ډېر مهربان (يعني کله چي دې داسي وکړل نوبه دي دښمن دوست وگرزي) ﴿وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا﴾ اونه ورکول کېږي دا (نېک خصلت د بدې دفع په نېکي سره) مگر هغو کسانوته چي صبر تحمل کوي (يعني دغه ستره رتبه او اوچت ښايسته ځوی نه ورکول کېږي مگر هغه چاته ورکول کېږي چي قهر خوري، غصه زغمي او تکليف برداشت کوي) ﴿وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا دُرٌّ عَظِيمٌ﴾ اونه ورکول کېږي دا (نېک خصلت) مگر څاوند ډېر ځي ډېري لويي ته (له خير او سعادت څخه) ﴿وَمَا يَنْزَعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ﴾ او که ورسېږي تاته له طرفه د شيطان څخه وسوسه (چي وادي روي له دغه ښه خصلته او انتقام اخيستوته دي وهڅوي) نو پناه ونيسه په الله (له شره او فريبه دده څخه) ﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی (په اقوالو دښدگانو) ښه پوهېدونکی (په افعالو او احوالو يې ورپسې الله دخپل قدرت دلائل او بالغه حکمت داسي بيانوي) ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ﴾ او ځيني له دلائلو (د قدرت) د ښه شپه او ورځ دي (چي يوپه بل پسې يې را ډېره کوي) اولمرسپوږمی (يې د بشر د مصالحو لپاره تابع کړي دي) ﴿لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ﴾ مه کوئ تاسي سجده لپاره د لمر اونه لپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسي خاص لپاره دهغه (الله) چي پيدا کړي يې دي (داشيان) ﴿إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ﴾ که چيري يې تاسي چي خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ (يو ازي نوله ده پرته بل چاته سجده مه کوئ) ﴿فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا﴾ پس که لويي وکړه دوی (کفار و له سجده کولو الله ته نواښه مستغني دی) ﴿فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ پس هغه څوک چي په نزد درې ستادی (له پرښتو) تسبيح وايي دغه (الله) ته هم په شپه هم په ورځ کي ﴿وَهُمْ لَا يَسْتَمُونَ﴾ او حال داچي دوی له دغه (تسبيح او عبادته) نه ستړي کېږي

(۱) کشاف ۴/ ۱۵۲

(۲) القرطبي ۱۵/ ۳۲۷

الله تعالیٰ فرمائی:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الْأَشْيَاءَ لَمَتَّى الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۶﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقِ فِي النَّارِ خَبْرًا مِمَّنْ يَأْتِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۲۷﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِنْتُ عَزِيْزٌ ﴿۲۸﴾ لَا يَأْتِيهِ النَّفْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿۲۹﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَدُوٌّ مُعْتَرِفٌ وَدُوَّ عِقَابٍ أَلِيمٌ ﴿۳۰﴾ وَلَوْ حَقَّقْتَهُ قُرْآنًا أَعْجَبًا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتِ آيَاتُهُ أَتَعْجَبُ وَتَعْرِفُ قُلُوفُ الْقَوْمِ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَنُفْقًا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿۳۱﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿۳۲﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿۳۳﴾ إِلَيْهِ يُرْجَعُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُبَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا مَا ذُنُوبُكَ مَا مَنَّا مِنْ شَيْءٍ ﴿۳۴﴾ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنَّوْا مَا لَمْ مِنْ نَجِيٍّ ﴿۳۵﴾ لَا يَسْمَعُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَنْوَسُ قَنُوطٌ ﴿۳۶﴾ وَلَيْنَ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَتْهُ لَيَقُولَنَّ هَذَا إِلَى وَمَا أَطْرُقُ السَّاعَةُ قَائِمَةٌ وَلَيْنَ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۳۷﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَسَا بِنِعْمَتِنَا وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿۳۸﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿۳۹﴾ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۴۰﴾ أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُخِيطٌ ﴿۴۱﴾ فصلت: ۲۹ - ۵۱

مناسبتہ

كله چي الله تعالى دابرار و مؤمنان و صفات ياد كرل و رپسې يې پخپل وجود او وحدانيت باندې دلائل راوړل او دخپل علم او حكمت كمال (بشپړتوب) يې وستايرنو دلته يې هغه څه بيان كړل چي په بعث اونشور دلائل كوي او هغه دلائل هم په دغه كائناتي وپر كتاب كي چي دليدلو وړدي ترسترگو كېږي اوبيا يې د كفار و ملحدينو يادونه وكړه چي د الله جل جلاله د آيتونو او پيغمبرانو او نبیانو تكذيب كوي او د سورت پای يې د بد مرغه مجرمينو په حال هغوی چي له قرآن كريمه منكر وي وټاكو.

لغتونه:

بَعْدُونَ) له حق څخه میلان کوي ، الحاد میلان او عدول ته وایي ویل کېږي : (الحد في دين الله) يعني د الله له دين څخه یې عدول او کږوالی وکړ (اعجمنا) د عجمو په لغت (وگر) دروندوالی چې له اورېدلو مانع شي (کماها) د (کم) جمع اود مېوې اوبښکي ته وایي (محض) د تېښتي ځای (های) ليري شو (الآفاق) د ځمکي اواس نونوا قطار (خندي څو کي) (مريه) شک او ستره شېبه

تفسیر:

{ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً } (او ځيني له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دادی چې بېشکه ته وينې ځمکه وچه کله) يعني له هغو دلائلو چې د الله په وحدانيت او بشپړ قدرت گویاوي ځيني هغه دي چې ته وچه کله ځمکه وينې چې هيڅ زرغون بوتی پکې نه ترسترگو کېږي لکه خاشع او عاجز خوارسری چې سپرې دورې او خاورې ترې پورته کېږي { فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ } پس هرکله چې نازلي کرو موبه دغي (ځمکي) اوبه (دباران) نوسره وخوځېږي او وپرسېږي (اوشنه شي په بوتو، دانو، مېوې باندې) { إِنَّ الَّذِينَ أَحْيَاها لَمُبِّي الْمَوْتِ } بېشکه هغه الله چې ژوندی کړي یې ده دا (ځمکه) د مخاژوندی کونکی دی دمړيو (له قبرونو څخه په راپورته کولو) { إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ } (بېشکه الله په هر شي (چې اراده یې و فرمایي) ښه قادردی) يعني د الله له هيڅ شي ترسره کولو څخه څوک مانع نشي گرزېدلای لکه چې وابنه فصلونه او مېوې یې له وچې ځمکي څخه رازرغونې کړي همداسي دمړو په راژوندی کولو باندې قادردی ، ورپسې هغه چاته وعید اوروې کوم چې وروسته له دلائلو براهینو بیا هم د الله له آیتونو څخه الحاد او کږوالی کوي فرمایي { إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا } بېشکه هغه کسان چې میلان کوي له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زموږ کي پرموږ پټ نه دي (نوددغه الحاد جزابه ورکړو ، پدې کي وعید او تهدید دی ، قتاده وایي چې الحاد کفر او عناد ته وایي او ابن عباس ^(۱) وایي چې الحاد د کلام تبدیل اوله خپله ځایه پرته په بل ځای کي ایښودل دی) { أَفَنْ بُلَغَ فِي النَّارِ خَبْرًا مَنْ يَأْتِ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ } آیا پس هغه څوک چې په اور کي وغورځول شي (په وېرې هیبت سره) غوره دی یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذاب) په ورځ د قیامت کي ؟ امام رازي ^(۲) وایي چې غرض پردې باندې تنبيه ده چې د الله د آیتونو ملحدین به په اور کي غورځول کېږي او مؤمنان به له عذاب په امن وي ددوی دواړو تر مینځ د ځمکي او آسمان فرق دی) { أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ } (نو ورته ویل کېږي چې) کوی تاسي هر څه چې موخوښ وي (دغه تهدید دی چې وعید پکې دی) { إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ } بېشکه الله په هغه چې تاسي یې کوی لیدونکی دی (ستاسي هيڅ عمل له هغه څخه پټ نه دی او ورباندې به جزا

(۱) د قرطبي تفسیر ۱۵/۳۲۲

(۲) کبیر تفسیر ۲۷/۱۳۷

در کري ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ﴾ بېشکه هغه کسان چي کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چي دوی ته راغی (ان) خبر محذوف دی چي دامر هیبت اود چاري دهشت څرگند کړي لکه چي ویلي یې وي ژردی چي ددوی په کفر به داسي سزا ورکوله شي چي له ډېري سختي اوفظاعته یې بیان نشي کېدای

(۱) ﴿وَلَهُ، لِكِنَّبُ عَزِيزٌ﴾ حال داچي بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي دی (په حجت اودلیل کي چي هېڅ مثال اوساری یې نشته، په اعجاز مشتمل دی چي هر منکر او معاند مغلوبوي ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبُطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ﴾ نه راځي دغه قرآن ته باطل نه دمخي له طرفه دده اونه دشاله طرفه دده. ابن کثیر وایي معناداچي بطلان ورته لاره نلري ځکه چي درب العالمین له لوري نازل شوی دی (۲) ﴿تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ رالېږل شوی دی له طرفه د حکمت والا ثنا ویلي شوي (الله) يعني دغه قرآن رالېږلی شوی دی له لوري دهغه حکیم ذاته چي په تشریع احوالو اقوالو کي یې حکمت دی اود بندگانو له طرفه ستایلی شوی ذات دی ځکه چي ډېر نعمتونه یې ورکړي دي، له دې وروسته الله تعالی خپل پیغمبر ته د کفارو څخه په کړاوونو ګاللوداسي ډاډه اوتسلیت ورکوي چي ﴿مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ﴾ (نه ویل کېږي) تاته ای محمده!) مګر (هم هغسي) ویناچي په تحقیق ویلي شوي وه لپاره دهغو رسولانو چي پخوا له تاته شوي دي) يعني تاته ستا د قوم کفار هم هغه څه وایي چي تر تادمخه پیغمبرانو ته به کفارو ویل اود الله په کلام باندې به یې پېغورونه تړل، قرطبي وایي چي الله خپل پیغمبر ته دلاسانه ورکوي (۳) ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ﴾ بېشکه رب ستا خامخا څښتن دمغفرت دی (مؤمنانو لره) او څښتن د دردناک عذاب دی (کافرانو لره) نو خپلي چاري هغه ته وسپاره چي هغه دي له دښمنانو څخه کسات (انتقام) واخلي بیا الله تعالی د کفارو د تعنت او مکا برې یادونه هسي فرمایي چي ﴿وَلَوْ جَعَلْتُهُ قُرْءَانًا عَجَبًا﴾ او که ګرزولی مو وای دغه قرآن په ژبه دعجمو ﴿لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾ نو خامخا ویلي به وودغو (عربو کفارو) ولي واضح ندي بیان شوي آیتونه ددې (قرآن) چي موږ ورباندې پوهېدلي وای ولي زموږ په عربي فصیحه ژبه نه دی نازل شوی؟ ﴿مَا عَجَبٌ وَعَرَفٌ﴾ آیا عجمي دی او (نبي یې) عربي دی؟ دغه انکارې استفهام دی يعني آیا قرآن عجمي او پیغمبر عربي دی؟ (داخونه ښایي) امام رازي وایي چي داسي ویل کېږي چي کفارو به دخپلي سرکشي له کبله ویل چي ولي قرآن په عجمي ژبه ندي نازل شوی؟ نو دوی ته ځواب ورکول شو که چېرې داسي شوي وای لکه چي تاسو یې وړاندیز کوی بیا به موهم اعتراض کاوو (چي قرآن عجمي او پیغمبر عربي دی) وروسته زیاتوی چي

(۱) دغه ډاکټره مفسر نور ایه ده او ابو حبان په البحر المحيط کي لیکي چي د (ان) خبر مذکور دی هغه داچي ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبُطْلُ

مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ﴾ خبر دی خو عاند خني حذف شوی مګر لومړی وینا ښکاره ده

(۲) مختصر ابن کثیر ۲/۲۵۵

(۳) ۳۲۷/۱۵ قرطبي

زمانه تزدحقه خبره داده چي دغه سورت خيني يې له خيني نورسره له سره ترپايه پېيلي ، اوبدلی دی
 تعلق او پتلېزلي د سورت په پيل کي الله فرمايلي وو چي ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَكِنَّةٍ مِّمَّا نَدْعُوْنَ اِلَيْهِ ﴾
 فصلت (۵) نو بيا الله تعالى ددوی تردید په دې وفرمايو که چېرې دغه قرآن د عجمو په ژبه وای نوبه دوی
 ويل چي څرنگه عجمي کلام د عربو خلکو ته راغلی دی نو ددوی هغه وینابه پرځای وه چي ويل يې
 ﴿ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَكِنَّةٍ مِّمَّا نَدْعُوْنَ اِلَيْهِ ﴾ ځکه نوموړې پرې نه پوهېږو ، اودا چي د عربو پخپله ژبه رانازل
 شوی اودوی د همدې لغت خلک دي نو څرنگه بیا دوی ته امکان میسر دی چي داسي دي ووايي چي پرې
 نه پوهېږو؟! نو معلومه شوه چي آيت شريف په خورانيکلي وجوها ترمشتمل دی (۱) ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِيْ
 يَهْدِيْ هَٰذِهِ سَبِيْلًا ﴾ ووايه (دوی ته ای محمده!) چي دغه قرآن دپاره دهغو کسانو چي ايمان يې
 رورې دی هدايت اوشفادی يعني دغه قرآن د مؤمنانو لپاره له ضلالت څخه هدايت اوله جهل اوشک
 شېبې څخه شفادی ﴿ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقُرْءَانٍ ﴾ اوهغه کسان چي ايمان نه راوړي په
 غوږونو ددوی کي دروندوالی دی (ځکه يې دشور ماشور جوړولو حيلې بهانې جوړولې) ﴿ وَقُوْا عَلَيْهِمْ
 عَمًّیْ ﴾ (حال دا چي دغه قرآن په دوی باندې پتوالی روندوالی دی چي کمال جمال يې نه ويني) يعني
 لکه څرنگه چي د قرآن د مؤمنانو لپاره رحمت دی همداسي د کفرولو لپاره بدبختي او هلاکت دی لکه چي
 الله فرمايې ﴿ وَنَزَّلْنَا مِنْ الْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظَّالِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ﴾
 (ناسر ۸۲) د بيضاوي په حاشيه کي ليکي چي قرآن کریم له ښکاره دلائلو او څرگندونښانو څخه د حق لوري
 ته هادي اودشک او شېبې له مينځه وړونکی دی د جهل اوناپوهي ، کفر اوشبها توله
 گردونارو غيوشفا ورکونکی دی او څوک چي پکي شک اوشېبه کوي دغه شک اوشېبه يې له شهوتونو
 بلوي کولو څخه سرمنشاء اخلي اود نجات اونېکمرغي له لارو څخه يې راگزوي (۲) ﴿ اَزَلْتُمْ بِٓدَوْرَکَ
 مِنْ مَّكَانٍ يَّعْبُدُ ﴾ دغه کفار (گواکي داسي دي لکه چي) غېورته کاووه شي له ليري ځايه (بېشکه چي
 دوی دغه غېږنه اوري او نه پرې پوهېږي دغه دمثال په توگه بيان دی) ابن عباس وايي معنادا چي دوی

(۱) کبير تفسير ۱۳۳/۱۷ دغه چي امام راري ذکر کړی بېخي ښکاره دی ځکه دوی خودغه وړاند سرکله هم نه دی کړی چي قرآن دي
 د عجمو په ژبه وای بلکه دغه د فرض او نقد يره په توگه اودليل يې هم دادی چي ﴿ وَتَوَخَّسْتُمْ قُرْءَانًا نَّجِيًّا ﴾ اود هغه څه دي چي
 موږ هم ترجيع ورکړي او علامه قرطبي هم دغه لوري ته تللی چي د آيت شريف په تفسير کي داسي ليکلی يعني که چېرې موږ
 د قرآن پرته له عربي ژبي په بله ژبه نازل کړی وای نوبه دوی ويل ولي يې آسونه په عربي ژبه نه دي موږ خو عرب يو په عجمي
 نه خوگر دسره نه پوهېږو الله ددې بن وفرميو چي قرآن يې ددوی په لغت نازل کړ چي داعجاز معاسي نه بڼه شی ځکه دوی
 دوح خور ستر زب پوهن وو چي په نظم اونتر کي ددوی پوهه لوړ سرحد ته رسېدلې وه او که چي دوی نه دی سره سره د قرآن
 کریم له معرضي څخه نه روانه شول نو دغه خورا کلک دليل او کوملی برهان دی چي داللهي کلام دی

(۲) حاشية شيخ زاده على البيضاوي ۳/۲۷۵

لکه چارپایان غوندي دي چي په څه نه پوهېږي مگر په چيغونارو^(۱) ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَتَحْتَلِفُ فِيهِ﴾ او خامخاپه تحقيق ورکړی وو موږ موسی ته کتاب (تورات) پس اختلاف وکړ شو په هغه کي (چاپې تصديق وکړ او چاپیاتکذیب نو ستاد قوم حال هم دقرآنکریم په هکله همداسي دی قرطبي وايي چي دغه رسول الله ته تسليم ورکول دي چي ته دخپل قوم دا اختلاف په هکله خراشيني مکوه تردې له مخه نورو قومونو هم دخپلو کتابونو په هکله اختلاف کړی دی ځينو ورباندې ايمان راوړی او ځينو يې تکذیب کړی دی^(۲) ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُتِنَ بَيْنَهُمْ﴾ او که چېرې نه وای هغه خبره چي رومي شوي ده (له طرفه) درب ستا (چي تاخير د عذاب دی ترقيامت پوري) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په مينځ ددوی (په دنيا) کي ، يعني که چېرې دغه د حساب جزاء او تاخير حکم ترقيامت پوري خنډېدلی نه وای نو اړ و مړوبه الله دوی معذب کړي او په دنيا کي هلاک کړي وو ﴿وَرَأَيْنَهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾ او بېشکه چي دغه (کفار) خامخاپه داسي شک کي دي (له دې قرآنه) چي د اضطراب موجب دی (ددوی عقول ادراک نلري او سترگي يې د حق له ليدلوړندې دي چي داسي يې شکمن کړي دي ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾ هر څوک چي نېک کار وکړي (په دنيا کي) پس لپاره دخپل ځان يې دی او هر څوک چي بد کار وکړي (په دنيا کي) پس هغه په ده باردی (ضرر يې ورته راجع دی) ﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَمٍ لِلْعَبِيدِ﴾ او نه دی رب ستا ظلم کونکی پربندگانو (چي يې موجه يې په عذاب اخته کړي) يعني الله جل جلاله پرته له دې نه چي څوک گناه وکړي يو چاته عذاب نه ورکوي يعني يې موجه الله پاک څوک نه خوروي. مفسرين کرام وايي چي د (ظلام) صيغه د مبالغې لپاره نه ده بلکه دغه دنسبت لپاره ده او مثال يې لکه: عطر، نجاره، او تمار غوندي دی او که چېرې د مبالغې لپاره واخيستل شي نو بيا به داسي خيال کېږي چي الله ډېر ظلم نه کوي او دابه افاده کېږي چي کله ناکله خو ظلم کوي او دغه معناروا او مستحيل ده ځکه چي الله جل جلاله له ظلم څخه منزّه دی ﴿إِلَيْهِ يَرْدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ﴾ خاص همدغه (الله) ته ورکاو شي علم دقيامت (چي څه وخت به واقع کېږي بل چاته معلوم نه دی امام رازي وايي چي دقيامت بعينه وخت هيچاته پرته له الله څخه معلوم نه دی ددې مناسبت له رومي سره دادی چي څرنگه الله پاک کفار په دغي وينا چي ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا﴾ باندې و وېرول او معنایې دا چي ددوی جزاء به دقيامت په ورځ ورکول کېږي نوبه پوښتونکي ته سوال پيدا کېدو چي دغه دقيامت ورځ به نو کله وي الله جل جلاله وفرمايل چي ددغي ورځي علم له الله پرته بل چاته هډوم معلوم نه دی^(۳) ﴿وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا﴾ او نه راوړي هيڅ قسم له مېړو څخه له غلافونو (وړي، وانبکي) ددوی څخه ﴿وَمَا

(۱) تفسير کبير ۱۳۴/۱۷

(۲) القرطبي ۲۷۰/۱۵

(۳) کبير تفسير ۱۳۲/۱۷

تَحْمِيلٌ مِّنْ أَثْقَالٍ وَلَا تَصْنَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ﴿۱﴾ اونه اخلي بار هيڅ ښځينه (له انسانه او حيوانه) اونه ږدي بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره (د الله له علم څخه يو ذره په ځمکه او آسمان کې پټ نه دي) ﴿۱﴾ وَيَوْمَ يُأْذِيهِمْ أَثْنُ شُرَكَائِهِمْ ﴿۲﴾ او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان زما (په زعم ستاسو پدې کې ته کم او تقريع ده) ﴿۲﴾ قَالُوا مَا مِثْلُ مَا مِثْلُكَ مِمَّا مِنَّا مِن شَيْءٍ ﴿۳﴾ نوو به وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړئ موږ ته (اوس) چې نشته زموږ نه هيڅوک شاهد (پدې چې تاته شريک شته) مفسرين کرام وايي کله چې دوى د قيامت ورځ وويني نو به دوى له شريکانو څخه بېزاره شي او بتان به له دوى څخه بېزاره شي دوى به په داسې وخت کې ايمان په توحيد راوړي کله چې ايمان ورته گټه نه رسوي ﴿۳﴾ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ﴿۴﴾ او ورک به شي له دوى نه هغه (بتان) چې وو دوى چې عبادت به يې کاوو پخوا له دې نه (په دنيا کې) ﴿۴﴾ وَظَلُّوا مَا لَهُم مِّن مَّجْبُورٍ ﴿۵﴾ او يقين به راشي د دوى چې نشته دوى ته هيڅ څاى د تېښتې (له عذابه د الله) ﴿۵﴾ لَا يَسْتَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ ﴿۶﴾ نه ستړى کېږي انسان له غوښتلو د خير (ښېگڼو غوښتلو لپاره د ځان لکه مال، روغتيا، دولت او پاچهي) ﴿۶﴾ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوشٌ قَنُوطٌ ﴿۷﴾ او که ورسېږي ورته کوم شړپس دى دېر سخت نااميده وي (يعني که چېرې ورته ناروغي او فقر ورسېږي بيا دى د الله له رحمت څخه ناهيلى وي) ﴿۷﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسَّهُ ﴿۸﴾ او قسم دى خامخا که وځکړو ده ته رحمت مهرباني (غنا او صحت) له جانب زموږ پس له هغې سختې چې ده ته رسېدلې وي (له فقر او مرض څخه) ﴿۸﴾ لَيَقُولَنَّ هَذَا لِي ﴿۹﴾ نو خامخا به وايي دى چې دغه (غنا او صحت لائق) زما دى (چې ما پخپل زيار او کوښښ ځانته گټلې دي. ابو حيان وايي چې نعمت ته بې ځکه رحمت ووايو چې هغه درحمت له آثارو څخه دى) ﴿۹﴾ وَمَا أَطْنُ السَّاعَةِ قَائِمَةً ﴿۱۰﴾ او گمان نه کوم په قيامت درېدونکي (چې رابه شي) ﴿۱۰﴾ وَلَئِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى ﴿۱۱﴾ او قسم دى که (بالفرض) بيرته وگرزولى شم په طرف درېد خپل نو بېشکه زما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نه کېي (جنت لکه چې ماته بې په دنيا کې نعمتونه را کړي وو. ابن کثير وايي چې دغه په الله جل جلاله باندې سره له دې چې يقين او ښک عمل نلري آرزو گاني او تمنيات ترې) ﴿۱۲﴾ فَلْيُنَبِّئِ الْاٰلِدِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا ﴿۱۳﴾ خامخا به خبر ورکړو هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملونو) چې دوى کړي دي (يعني قسم دى چې

(۱) په الظلال تفسير کې ليکي: زړه همدا سي د مېړوانې کې او وېرې پلټي په ارحامو کې د ماشومانو او په باغونو کې د مېړو د غلافونو څارنه کوي هغه چې خورابې شمېره دي او په خيال کې نه راځي نو دلته د الله جل جلاله د علم او پوهې انځور په صمير کې راډېره شي څومره چې يې دانسان او بشري زړه خايولای شي هغومره حقيقت پکې څرگندېږي او بشپړ حقيقت يې يوازې الله جل جلاله ته معلوم دى چې حدود نلري. في ظلال القرآن ۲۴/۱۴۰

(۲) البحر المحيط ۵۰۴/۷

(۳) دابن کثير مختصر ۲۷/۳

دغو کافرانو ته به ددوی د عملونو په حقیقت پوهېدنه اود دوی په بدو اعمالو لیدنه ورکړو ﴿وَلْيَذِيقْنَهُمْ مِّنْ عَذَابٍ عَظِيمٍ﴾ او خامخاوبه ځکو ورو مرو دوی له سخته لویه عذابه څخه (چې هغه تل تر تله په دوزخ کې اوسېدل دي) ﴿وَإِذَا أَنْعَمَّا عَلَى الْإِنْسَانِ اغْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ﴾ او کله چې انعام وکړو موږ پر انسانانو نو وگرزي له حقه اوله شکره په څنگ شي (اود الله له اوامرو غاړه وغړوي او تکبر ته ملا وتړي) ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَاءٍ عَرِيضٍ﴾ او کله چې ورسېږي ده ته کومه سختي (بلا) پس دی داوږدې دعا خاوندوي (چې زاري جگي کوي دغه دانسان خټه او طبیعت) دی چې کله یې تکلیف په برخه شي نو الله یې په یادوي او چې په نعمت کې غوږه شي بیا یې الله هېروي ابن کثیروایې چې (عریض) پلنوالی یې د دعاداوږدوالي لپاره استعاره کړی لکه چې د عذاب د سختوالي لپاره یې (غلیظ) استعاره راوړی دی (۱) ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ﴾ ووايه (ای محمده دوی نه) آیا وینی تاسې (نوماهم خبر کړئ چې) که چېرې وي دغه قرآن له نژدې د الله بیا کافران شی تاسې په دغه (قرآن) یعني ای محمده دغو مشرکانو ته ووايه که چېرې دا قرآن د الله له جانبې وي او تاسو یې له سوچ او فکره ورباندې کافران شی نو ستاسې حال به څه وي؟ ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾ څوک دی ډېر گمراه له هغه چا څخه چې دی په مخالفت ليري کې (له حقه) وي؟ دغه استفهام انکاری اود نفی په معنای یعني نشته تردې بل ستر گمراه ځکه چې عداوت او شقاوت یې منتهاته رسېدلی دی ابوالسعود وایې دا چې ﴿مَنْ أَضَلُّ﴾ یې د (منکم) پر ځای راوړی ددې لپاره دی چې ددوی د حال بیان اود زیات ضلالت سبب یې وښيي (۲) ﴿سَتُرِيَهُمْ فِي الْأَفَاقِ﴾ ژردی چې و به ښیو دوی (مشرکانو) ته دلائل خپل (پردې چې قرآن حق دی) په آفاقو (د ځمکې او آسمان کې) لکه لمر، سپوږمۍ، ستوري، ونې، نباتات او نور علوي اوسفلي عجائبات) ﴿وَفِي أَنْفُسِهِمْ﴾ او په نفسونو ددوی کې (له عجائباتو د قدرت د الله ددوی په خلقت او تکوین کې. قرطبي وایې چې په نفسونو کې مراده هغه لطیف صنعت او بدیع حکمت دی آن تردې چې د مواد غاښه او ادراروله دلاري جلاوالی ځکه چې انسان په یوه خوله خوراک، څښاک کوي مگر له دوو لارو څخه بیرته ځني خارجېږي اود الله جل جلاله له بدیع صنعت څخه یو هم هغه دانسان په سترگو کې یو څاڅکی اوبه دی چې له ځمکې تر آسمانه د پنځو سوو کالو واټن ورباندې ویني او همداسې یې په غوږونو کې چې ډول ډول غږونه ورباندې اوري اود هغوی ترمینځ توپیر کوي اوداسې نور چې د الله د ښایسته او بدیع صنعت بېلگې او مثالونه دي (۳) ﴿حَتَّى يَبَيِّنَ لَهُمُ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾ تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی ﴿أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (آیا کافي نه دی

(۱) کیرتفسیر ۱۳۸/۲۷

(۲) ابوالسعود ۲۷/۵

(۳) القرطبي ۳۵۷/۱۵

رب ستا (بلکه کافي دی) بېشکه الله پر هر څيز شاهد، گواه دی (يعني آيادوی ته ستاد رښتنولي په توگه دا کافي نه دی چي ستاله ربه په ځمکه او آسمان کي هيڅ شی هم پټ نه دی؟ گردشيان هغه ته څرگند او هغه پرې خبردار دی ﴿أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ﴾ (واوره خبردار شه چي بېشکه کفار په شک کي دي له ملاقاته درب خپل) (ځکه چي له بعثه منکر دي) ﴿أَلَا﴾ د تنبيه کلمه اوداستفتاح لپاره ده يعني ای فومه خبردار اوسئ چي کفار له حساب، جزاء، وبعث څخه په شک کي دي ځکه نودوی تفکر نه کوي او ايمان نه راوړي ﴿أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ﴾ (واورئ خبردارشن چي بېشکه الله په هر څيز چاپېر کېدونکی دی (په علم او قدرت نودوی ته به ددوی په کفر سزا ورکړي).

بلاغت:

پدې مبارک سورت کي چي د بيان او بدیع کومي ښکلاوي شته لنډون يې دادی:

۱- د طباق صنعت چي د ﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ ترمينځ او ﴿طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾ اود ﴿بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ اود ﴿الْحَسَنَةُ..... وَلَا السَّيِّئَةُ﴾ اود ﴿مَغْفِرَةً وَذُرَّ عِقَابٍ﴾ اود ﴿مَّا تَعْمَىٰ وَعَفْوً﴾ اود ﴿تَحْمِيلٌ مِّنْ أُنثَىٰ وَلَا نَضَعُ﴾ ﴿الْخَيْرِ..... الشَّرُّ﴾ ترمينځ شتون لري

۲- سلمي طباق لکه ﴿لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ﴾ او همداسي د ﴿مَسُومًا هُدًىٰ وَشِمَاةً وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ په جملو کي.

۳- د التفات صنعت چي فرمايې: ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا﴾ چي وروسته له دې وينا څخه راځي ﴿أَيُّكُمْ لَتَكْفُرُونَ﴾ چي دغه له خطاب څخه غياپ ته التفات دی اودغه اعراض مناسب هم دی ځکه چي دوی له حق څخه اعراض کړی دی اودا ښکلی تناسب دی.

۴- تمثيلي استعاره چي فرمايې: ﴿فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ آثِنَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا﴾ د الله جل جلاله د قدرت داغيز مثال يې د يوبا چاله فرمان سره مثال راوړی هغه چي يوما مور يا مربي ته حکم کوي اود هغه حکم ژر تر ژره ترسره کېږي او منل کېږي.

۵- تصريحی استعاره چي پدې کلام کي ده ﴿وَقَالُوا فَلَوْلَا فِي أَكْثَرِ مِمَّا نَدْعُرَبَا إِلَيْهِ وَفِي مَآذِنَا وَقَرْ﴾ دلته په حقيقت کي کوم چي دوی وينا کوله هيڅ هم موجود نه وو مگر دوی دغه خبره پدې کوله چي دوی د قرآن کریم کوم وعيدونه يا جوامع البيان اورېدو پردوی به دروند شولکه چي دوی له ډېري کرکي اونفرته يې له اورېدو کانه شوي و او زړونه يې له پوهېدلو رانده شوي وو.

۶- بله استعاره چي ﴿أُولَئِكَ بُادُواكَ مِنْ مَّكَانٍ تَعْبِيرٍ﴾ ددوى حال دپندونوله نه منلو او اعراض سره له هغه چا سره مشابهه کړ چي له ليري خايه څوک ورته نارې وهي نونه يې دوى غږاوري اونه پري پوهېږي اووجه جامع يې په دواړووکي نه پوهېدل دي.

۷- تهديدى امر لکه ﴿اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ﴾ امر يې له خپلي صيغي څخه دوعيد اوتهديد معناته ايستلى دى.

۸- مرسله مجمله تشبيه لکه داچي فرمايې ﴿وَلَيْ خَيْرٌ﴾ دتشبيه ادات ذکر شوى اووجه دشبیه حذف شوي نو مرسله مجمله تشبيه ده.

۹- انسان دقرآني اسلوبود جمال او بنایست له انځورولوچي دبلاغت په تول يې وتلي عاجز او ناتوانه دى دغه بياني جمال او ښکلاچي دالله تعالى پدې کلام کي نغښتي ده ولوله ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يَرَى الْأَرْضَ خَنِيعةً فَإِذَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او دغه هنري تناسق او پېيلتوب ته وگوره چي په تعبير او اداکي له ورايه برېښي بيا دخشوع او اهتزاز کلماتي وڅېړه او بيا دځمکي دپرسوب خبره چي الله يې له مرگه وروسته راپنځوي يو په بل مخ واړوه لکه چي الله مړي له قبرونو څخه راپاڅوي دغه دبیرته راپاڅون فضاء او دژوندانه دبیرته ترلاسه کېدلو دگړدى وگوره چي دغه انځورونه څرنگه عقلونه ځان ته راکارې او خپلوي يې.

دفصلت سورت تفسير دالله په مرسته بشپړ شو

د(الشورى) سورت مکي دى اودرې پنځوس آيتونه لري.

دسورت په وړاندي:

دغه مکي سورت دى اودنورومکي سورتونوپه شان موضوع لري هغه چي له عقيدې څخه بحث کوي ، وحدانيت ، رسالت اوبعث جزاء څېري هغه محورچي سورت ورباندي راتاوپري هغه وحى او رسالت دى چي دسورت بنسټيزه موخه (هدف) يې گڼلای شو.

سورت په پيل کي دوحى اورسالت مصدرڅېري رب العالمين الله هغه ذات دى چي په انبياوو پيغمبرانو يې وحى اورسالت رانازل کړى اودپيغمبري لپاره يې هغه کسان غوره کړي چي دده خوښ وي ترڅوچي بشریت دشرک او گمراهي له تيارو څخه دهدايت او ايمان لورته وباسي.

ورپسې دځيني مشرکانو حال راآخلي هغوى چي الله ته يې داوولاد ، ذو ذات نسبت کړى تردې چي آسمانونه نژدې له دې سختي خبري څخه وچوي خودوى له دي سره سره پخپلي گمراهي کي لامبي او هلته

ملا الاعلیٰ پخپلو تسبیحاتو کي لکيا اود الله جل جلاله تمجید او تسبیح وایې داهغه پرتله کېدل دي چي دځمکي د خلکو کفر او گمراهي اود آسمان د مخلوقاتو د ایمان او باور خبره سپینوي

په سورت بیرته دوحی حقیقت اورسالت ته راگرزي اوداجوتوي چي دین یودی چي الله پاک گردانبياء وربندي رااستولي دي اوداچي دانبياءو وعليهم السلام شریعتونه که څه هم سره گوښي وو خو دین دتولویودی اوهغه داسلام سپېڅلی دین دی چي الله ورباندي نوح ، عیسی ، موسی او نور انبیاء عليهم السلام رااستولي دي ﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ﴾

سورت دقرآن کریم دمکذبینوله بیان څخه دقیامت دبعث اوجزاء منکرینونه لېږدي اوهغوی په خورا سخت عذاب وېروي داسي عذاب چي له وېري یې دسروېښتان سپینېږي اوزړونه درېږي خودوی په دنیا کي دهغه عذاب په هکله ملنډي وهي اوداستهزآ په توگه یې ژر تر ژره راتلل غواړي

وروسته له دې چي سورت دکائناتوپه ویر کتاب کي دایمان نښي اودلائل ونښي هغه چي دالله جل جلاله له آثارو څخه یواثر اودالله دحکمت اوقدرت یوه بېلگه ده نوبیا خلکو ته دالله جل جلاله دبلني استجابت ته اودالله حکم ته په غاړه ایښودلودعوت ورکوي پخواتردې چي دوی ته ترینګلي ورځ راشي چي هلته نه مال دولت دچاپه کارېږي اونه هم خپلوان چاته گټه رسولای شي ﴿ أَسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ بَرْدٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِّنَ اللَّهِ ﴾

سورت په پای کي له وحی او قرآن څخه خبري کوي لکه چي ورباندي پیل شوی هم ووترڅو چي پیل اوپای سره پېلی اومتناسق وي ﴿ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ ﴾ دآیت ترپایه.

تسمیه اونومول یې:

دغه سورت ته ځکه دشوری سورت وایې چي دشوری ستر مقام په اسلام کي ونښي اومؤمنانوته ددې ښوونه وکړي چي په دغه ښایسته بشپړه ښکمرغي تگلاري خپل ژوند روان کړي ځکه چي دغه شوری دفر د اوتولني په ژوند کي خورامهم رول لري لکه چي الله فرمایې ﴿ وَأَمُرُّهُمْ شَرٌّ يَّسَهُمْ ﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ حَمْدٌ ۝۱ عَسَى ۝۲ كَذَلِكَ يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۳ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَوْءَاظُهُ الْعُلَى الْعَظِيمُ ۝۴ تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالسَّمَاءُ بِسُجُونَ يَحْمَدُ رَبَّهُمْ ۝۵ ﴾

وَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿١١﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَن حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي النَّعَةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَمَعَلَهُمْ أَمَةً وَاحِدَةً وَلَكِن يَدْخُلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالْعَظِيمُونَ مَا لَكُم مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُخَيِّمُ الْمَوْتَ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤﴾ وَمَا اخْلَقْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ وَفَعَلْنَاهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٥﴾ فَأَطَرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ لَبَاسًا كَثِيرًا شَتَّىٰ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١٦﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٨﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَلَاءُ بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الدِّينَ أُرِثُوا لَكِتَابٍ مِّنْ بَعْدِهِمْ لَنَنصِفَ لَكَ مِنْهُ مَرْبٍ ﴿١٩﴾ فَاذْكُورُوا فَادْعُوا وَاسْتَفْتِمُ كَمَا أُمِرْتُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ ءَامَنْتُ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمُ لَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمُ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يُحَاجُّوكَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجِيبَ لَهُ فُحِّثْهُمْ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢١﴾ اللَّهُ الَّذِي أَنزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿٢٢﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ إِلَّا إِنَّا الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَنُفَصِّلَنَّ بَعِيدٍ ﴿٢٣﴾

الشورى: ١٨٠-١

لغتونه:

(يفطرون) چوي، فطور چاودلوته وايي لکه چي بل خای فرمايې ﴿ ١٠ 〉 مَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ ﴿ ١١ 〉 (فطر) خالق، مبدع اومخترع ته وايي (يوم الجمع) دقيامت ورځ خکه چي خلک پکي يو خای کېږي (ام القرى) مکه مکرمه (بذروکم) پيدا کوي اوزياتوي مو (مقابله) د (اقلید) غيرقياسي جمع اوکليگانوته وايي (شرع) مقرر کړی اوبنکاره کړی دی (کبر) ستر او عظيم دی سخت دی (يبس) له گناهونو څخه توبه اورجوع کولو ته وايي (مری) د شک اوشبهې خای (داحضة) باطل اوزائل، وايي چي (دحضت رجله) معناداچي پښه يې ونيوئېدله

تفسير: ﴿ ١٠ 〉 حَمْدٌ عَسَىٰ ﴿ ١١ 〉 دغه مقطعات توري اودقرآنکریم په اعجاز دلالت کوي چي انسان په لومړنيو تورو پوهوی کوم چي په ناآشنا توگه پيل کېږي ﴿ ١٢ 〉 كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ

تَعْلِيْمُ ﴿ په مثل د (وحی) د همدې (سورت) همېشه تاته وحی کوي (ای محمده!) او وحی یې کړي وه (مفونیا نوته) چې تر تادمخه وو الله ښه غالب قوي (پخپله پاچهي کي) ښه حکمت والا (پخپل صنعت کي) ﴿ لَمْ يَكُنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾ خاص همده لره دي هر هغه شيان چې په آسمانونو کي دي او هر هغه شيان چې په ځمکه کي دي (خلقا ملکا او عبیدا) ﴿ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴾ او همدی دی د هر پورته دېر لوی (منفرد) په کبریا او عظمت کي ﴿ تَكَادُ السَّمَوَاتُ بِتَغَطُّرِكَ مِنْ قَوْفِهِمْ ﴾ نژدې دي آسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه ددوی (له جهته د ظهور د کبریا او جلاله درې او شفاعته دهغي ویناچي مشرکین یې کوي او الله لره ولد ثابتوي) ﴿ وَالْمَلٰئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ﴾ او پرېښتې تسبیح وایې سره له حمده درې خپل (د الله تنزیه کوي له هغه څیز څخه چې ورسره نه ښایې) ﴿ وَتَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ﴾ او مغفرت غواړي لپاره دهغه چاچي په زمکه کي دي (له مؤمنانو په التسهیل کي وایې چې په آیت شریف کي عموم دی او د خصوص اراده ترې کیږي ځکه چې پرېښتې یوازې مؤمنانو ته ښښه او مغفرت غواړي لکه چې بل ځای فرمایې: ﴿ وَتَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ (غافر ۷) ﴿ اَلَا اِنَّ اِلٰهَ هُوَ الْمُغْفِرُ الرَّحِيْمُ ﴾ واوره! خبردار شه چې بېشکه هم دغه (الله) ښه مغفرت کونکی (د خطیانونو د بندگانو) دېر رحم والادی (پردوی باندي چې ژر تر ژره عذاب نه ورکوي سره له دې چې هغوی کفر او گناهونه کوي قرطبي وایې چې الله جل جلاله په پیل کي دهیبت او جلال یادونه وکړه او په پای کي یې بیا د مهرباني او بشارت لورینه و فرمایله (۲) ﴿ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ ﴾ او هغه کسان چې نیولي دي دوی یې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) په الوهیت سره) ﴿ اَللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ﴾ الله ښه ساتونکی دی (په اعمالو احوالو د) دوی (هیڅ شی له الله څخه پټ او الونیانه دی الله به له دوی سره حساب وکړي) ﴿ وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴾ اونه یې ته پردوی وکیل (مسلط کړی شوی چې په زوره یې دایمان راوړلو ته اړباسي بلکه ته یوازې وېرونکی یې) ﴿ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا ﴾ او همداسي (چې هر ښي ته مو وحی کوله) وحی مو کړي ده تاته (ای محمده!) عربي قرآن (معجز چې هیڅ التباس پکي نشته ابهام او غموض نلري) ﴿ لِنُنْذِرَ اُمَّ الْفُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا ﴾ دپاره ددې چې ووېروي اهل دمور د ښارونو (چې مکه مکرمه ده) او هغه کسان چې له دې چاپېر (خواو شا) دي امام فخر رازي وایې چې مکې ته یې ځکه د ښارونو مور وویل چې شرافت او تعظیم یې وشي ځکه په مکه کي مقام ابراهیم او بیت الله دي عرب اصل د هر څېز ته دهغه مور وایې داسي ویل کېږي چې دغه قصیده د فلاني شاعر د قصیدوله

(۱) التسهیل لعلوم التنزیل ۴/۱۷

(۲) القرطبي ۵/۱۲

امهاتو (مېندو) څخه دى (۱) ﴿وَنُذِرُ يَوْمَ الْجَمْعِ﴾ چې وروږې خلگ له ورځې د جمع کېدلو (هغه مېشتېدو) څخه چې خلگ د حساب ورکولو لپاره په يوه ډگر راغونډېږي ﴿لَا رَيْتَ فِيهِ﴾ هېڅ شک نشته (په راتلوددغه) (قيامت) کې ﴿قَرِيبٌ فِي لُحْنَةٍ وَقَرِيبٌ فِي السَّعِيرِ﴾ يوه ډله به وي په جنت کې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کې (چې کافران دي) کله چې دوى له حساب وروسته په اشقياوو او سعادو ووبشل شي لکه چې الله فرمايي ﴿فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ﴾ (هود ۱۰۵) ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ او که الله اراده فرمايلي وای نو خامخا گرزولي به يې وودغه گرد خلگ يواخت (چې اسلامي امت دى) ضحاک وايي چې د يوه دين پلويان هغه که د ضلالت او گمراهي وای او ياد هدایت پيروان (۲) ﴿وَلِيَكُنْ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ﴾ وليکن تني باسي (الله) هر هغه چې اراده و فرمايي په رحمت (جنت) خپل کې (اودا چې الله ته معلومه ده چې څوک ضلالت غوره کوي نو بيا هغه دوزخ ته بيا يې ځکه الله فرمايي ﴿وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ او ظالمان چې دي نشته دوى ته هېڅوک دوست اونه مرستندوى (چې د الله له عذابه بې وزغوري، ابوحيان وايي چې په آيت شريف کې د رسول الله لپاره تسليت دى چې هغه دخپل قوم له لاسه کړاونه گالل اوددې سپيناوى دى چې دغه د سعادت او شقاوت چارې الله ته سپارلي شوي دي چاته چې الله پاک نېکمرغي ليکلي وي الله يې پخپل رحمت کې نغاړي او اسلام راوړي (۳) ﴿أَيُّكُمْ يَأْتِيهِ الْوَيْلُ﴾ آيا نيولي دي کفارو پرته له الله (نوربتان دوستان)؟ استفهام دانکار لپاره دى يعنې آيا دوى له دغو بتانو څخه مرسته غواړي او شفاعت ته يې سترگي په لاردي؟ ﴿قَالَ هُوَ الْوَيْلُ﴾ (که دوى حقاني دوست نيسي) پس الله چې دى هم دى دى دوست (په حقه سره) مرستندوى مؤمنانولره) ﴿وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتِ﴾ او هم دى مري ژوندي کوي (دغه بتان د هېڅ څيز توان نلري نه گته رسولای شي اونه هم زيان دفع کولای شي) ﴿وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او هم دى پر هر څيز باندې قادر دى (په حقيقت کې په دوستي نيولوسره الله جل جلاله مستحق دى) ﴿وَمَا أَحْنَأُكُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ﴾ او په هغه خبره کې چې جگړه کوى تاسي (اى مؤمنانوله ديني او دنيوي چارونه) پر حکم (فيصله) دهغه (مفوض دى) الله ته (الله دهغه په باب پخپل کتاب اودخپل نبي په سنت کې حکم فرمايلي دى) ﴿ذَلِكَمُ اللَّهُ رَبِّي﴾ دغه موصوف پدې صفاتو (مطلق قدیر چې په حقه سره حکم کوي) الله دي رب زما، قرطبي وايي چې پدې کې اضمار شته يعنې (اى محمده ورته ووايه چې دغه ذات چې مري ژوندي کوي اودمختلفينو په مينځ کې فيصله کوي دغه زما پروردگار دى) ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ﴾ خاص

(۱) کبير تفسير ۱۴۷/۲۷

(۲) القرطبي ۲/۱۲

(۳) البحر المحيط ۵۰۹/۷

پرهم ده ماتوکل کړی دی (په گردوچاروکی) ﴿وَالَّتِي أُيُسُّ﴾ او خاص هم ده ته رجوع کوم (په ټولو مشکلاتو او کړاوونوکی له هغه پرته بل هیڅوک نلرم. امام رازی رحمته الله علیه وایې چې دغه عبارت حصرافاده کوي یعنې زه په بل چاتوکل نه کوم مگر په الله یې کوم بل چاته رجوع نه کوم مگر الله ته یې کوم پدې کی دا اشاره هم شته چې څوک پرته له الله بل څوک په دوستي نیسي دغه لاره ناسمه ده^(۱) ورپسې الله جل جلاله خپل قدسي جلیل صفات چې درېویت له مظاهرو او آثارو څخه دي داسې بیانوي.

﴿فَاطْرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ (الله) پیدا کونکی دی د آسمانونو او د ځمکې (بې له پخواني مثاله) ﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾ پیدا کړي دي الله (پخپل قدرت) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې انسانانې) ﴿وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا﴾ اوله چارپایانو جوړې (نراوښځه د اوبیانو، غوایانو، پسونو او وزو څخه) ﴿يَذَرُوكُمْ فِيهَا﴾ پیدا کوي (زیاتوي) تاسې ته په دغه (طریقه د توالد او تناسل) سره (که دغه نرینه او ښځینه مخلوق نه وای نوبه دغه تولید او پیدایښت نه وو) ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ نشته په شان د دغه (الله) هیڅ څیز (نه په ذات، نه په صفت او نه په افعالو کی) الله واحد دی فرد او صمد دی، غرض له دې څخه د الله پاکي بیانول دي چې الله له مخلوق سره مشابهه نه دی کاف د نفی د تاکید لپاره راغلی دی معنادا چې: (لیس مثله شئ) ابن قتیبه وایې عرب خلک مثل دخان پرځای راوړي مثلاً وایې: (مثلی لا یقال له هذا) معنا یې دا چې (لا یقال لی هذا) د آیت شریف معنادا چې. د الله په شان هیڅ شی هم نه دی^(۲) قرطبي وایې هغه څه چې پدې هکله باید ورباندې عقیده ولرل شي دادی چې الله جل اسم په خپل عظمت، کبریا، پاچهی او اسماء حسنی کی له هیڅ مخلوق سره مشابهه نه دی اونه هیڅوک له ده سره مشابهت لري او هغه صفات چې په شریعت کی دخالق او مخلوق دواړو لپاره راغلي په حقیقي معنا کی یې تر مینځ مشابهت نشته ځکه چې د قدیم صفات ماسوی له صفاتو د حادث څخه دي اود مخلوق صفتونه له اعراضو او اغراضو څخه خالي نه وي او الله تعالی له دې څخه منزّه دی. ځینو محققینو ویلي دي چې د توحید معنا اثبات د ذات دی چې له ذواتو سره مشابهه نه وي اونه هم معطل کونکی د صفاتو وي واسطې پردي وینا باندې دازیاته کړي چې وایې: نشته په شان د ذات د الله کوم ذات اونشته لکه نوم دده بل نوم اونشته لکه فعل یې بل فعل همدغه د حق دلاري لارویانو اهل سنت او جماعت ټولی عقیده ده^(۳) ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ او همدغه (الله) دی ښه ورېدونکی (د ټولو اقوالو د بندگانو) ښه لیدونکی (په گردو اعمالو یې) ﴿لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ خاص دغه الله لره دي کلیگاني (د خزانو) د آسمانونو او ځمکې (له بارانونو، نباتاتو او گردو اړتیاوو حاجاتو څخه) ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده و فرمایې او تنگوي یې (په هغه چا چې اراده

(۱) کبیر تفسیر ۱۷/۱۴۹

(۲) د جمل حاشیه په جلالین باندې ۴/۵۵

(۳) قرطبي تفسیر ۸/۱۲

و فرمايې (څرنگه چې دالهي حکمت غوښتنه وي ﴿إِنَّهُ يَكُلُّ شَيْءٍ عَالِمٌ﴾ بېشکه دغه (الله) په هر څيز باندې ښه عالم دی ؛ دغه د پخواني لپاره تعليل دی يعني د الله علم اړت پراخ او په گړدو شيانو چاپېردی

الله ته ښه معلوم دی چې د بنده لپاره به اياي ښه ده او که فخر ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ (مقرر کړی بيان کړی دی (الله) تاسي ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) يې کړی وو هغه سره نوح ته او هغه څيز چې وحی کړی ووتاته (ای محمده) يعني ای مؤمنانو تاسو ته الله جل جلاله هغه ښايسته او آسانه حنيف دين ټاکلی کوم چې د شريعت خاوندانو او د انبياوو له مشاهيرو څخه لکه نوح او محمد عليهما السلام ته ورباندې حکم شوی وو ﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى﴾ او هغه څيز چې حکم کړی وو موږ (د الزام په توگه) په هغه سره ابراهيم ته او موسی ته او عیسی ته (له شرانعو او احکامو څخه. صاوي وايې دغه څو تنه پيغمبران يې ځکه ځانگړي ياد کړل چې دوی ستر انبياء ، او الوالعزم دي د معظمو شرانعو خاوندان دي هريوه ددوی ته نوی شريعت وواوله دوی پرته نور انبياء عليهم السلام هغوی به د پخوانيو د شريعتونو د تعقيب او پالنې لپاره رااستول کېدو او تل تر تله به دغه چاره د انبياوو په راتلو او د پيغمبرانو په مبعوث کېدلو پټنگېدله يو په بل پسې به راتلويو شريعت وروسته له بل شريعته پس کېدو ترڅو چې الله تعالی د ولسونو په غوره ولس او د امتونو په چاڼ شوي امت باندې د الهی ختم کړه او خاتم الانبياء محمد رسول الله يې ورته راواستاو نو معلومه شوه چې زموږ (شريعت د محمدی امت) شرع هغه څه دي چې دگړدو پخوانيو شرانعو د اعتقاد او احکامو اصول پکې ځای شوي دي نو ځکه الله و فرمايل ﴿أَنۡ أَفِيمُوا۟ الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ﴾ داسي چې قائم کړئ سم و دروئ دين د (توحيد) اومه اچوئ اختلاف په هغه کي ، قرطبي وايې معنادا چې دين تل تر تله سم و دروئ په اصولو کي يې خلاف او اختلاف ته لاره مه ورکوئ ځکه چې هيڅ شريعت له بله مختلف نه دی او هغه توحيد ، لمونځ ، روژه ، زکات ، حج او نور دي دغه ټول د متحده ملت لپاره يو دين مقرر شوی دی

(١) ﴿كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا نَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾ دېر دروند دی په مشرکينو هغه (څيز) چې ته دوی هغه (توحيد او عبادت) ته بولي ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ﴾ (الله را کارې خپل ځان ته (غوره کوي هغه څوک چې اراده و فرمايې (د غوره کولو يې) يعني الله غوره کوي او چا نوي هغه کسان چې غواړي يې له بندگانو خپلو لپاره د ايمان او توحيد او لارښوونه کوي دهغه چا چې طاعت عبادت کوي او حق دين مني الله دوی ته توفيق ور ملگری کوي او ځان ته يې په رحمت او اکرام سره نژدې کوي ﴿وَمَا تَفَرَّقُوا۟ إِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ اونه وو سره مختلف شوي (پخواني خلک په دين خپل کي) مگر پس له هغه چې راغی دوی ته علم (نو مختلف شول) يعني د مختلفو ادیانو خلک له يهودانو او نصرانيانو او نورو څخه تر هغو مختلف نه وو مگر هغه وخت چې دلائل او براهين ورته ددوی د مرسل نبي

په هکله ښکاره شول بیا یې اختلاف وکړ ﴿تَقِيًّا بَيْنَهُمْ﴾ له جهته د حسده پخپل مینځ کې (په ظلم
 عناد او تعدی سره) ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَهْلِ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ مِّنَ الْحَبِّ لَفِي هَٰذِهِ النَّارِ﴾ که چېرې نه وی یوه خبره چې رومي
 ویني شوی ده له (جانبه) درب ستاتر نښتي په نامه کړی شوي پوري (د تاخیر د عذاب تر ورځې د قیامت) ته
 ﴿لَقَدْ يَمَنُّونَ﴾ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په مینځ د دوی کې (په عذاب د کفارو په دنیا) کې ابن
 کثيروايې معنا دا چې که چېرې د الله له لوري پخوا د مهلت حکم نه وای شوی چې د بندگانو عذاب دي
 تر قیامت پوري معطل وي نو به ژر تر ژره دوی ته عذاب ورکول شوی وو (۱) ﴿وَلِلَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ
 نَّبِيِّنَا﴾ (او بېشکه هغه کسان چې ورته په میراث ورکړل شوی دی کتاب) يعني او بېشکه ځيني هغه
 اهل کتاب چې در رسول الله په زمانه کې اوسېدل وروسته له خپلو اسلا فوڅخه ﴿لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٌ﴾
 (خامخا په داسې شک کې دي له دې (کتابه) چې په اضطراب کې اچونکي دي) يعني دوی له تورات
 او انجيل څخه په سخت شک او حیرت کې دي دوی پخپل دین او کتاب باور نلري ايکي يوازي
 د خپلو پلرونو او اسلا فو تقلید کوي کوم علمي سند او برهان یې نشته ، بیضاوي وايې معنا دا چې دوی
 پخپل کتاب علم نه لري او نه پرې پوهېږي نه یې ورباندې په حقه ایمان راوړی دوی مطلقاً له هغه څخه په
 شک کې دي (۲) ﴿فَلَيْذَلِكَ فَادَعُ﴾ (پس دغه (توحید) ته پس و بوله (ای محمد د
 دغه خلک) او محکم ولاړاوسه (پدې دعوت) لکه چې تاته امر حکم کړی شوی دی) يعني ددغي تفرقي
 او اختلاف له وجهي چې اهل کتاب ورباندې اخته دي تاته مو حکم وکړای محمد اچي خلک اسلامي
 حنیف دین ته راوبولن هغه دین چې تر تاله مخه گرد و انبیا و ته موږ ورباندې حکم کړی وو نو هغه دین
 نه بلنه ورکړه او په سمه سیخه لاره یې مستقیم اوسه لکه څرنگه چې دي رب درته حکم
 کړیدی ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ﴾ او مکوه متابعت د خواهاشاتو د دوی يعني
 د مشرکانو د باطلو خواهاشاتو متابعت مکوه کله چې دوی تاد توحید له دعوت څخه راگرځوي ﴿وَقُلْ
 مَا مَنَعْتُ يَمَّا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ﴾ او ووايه (ای محمد د دوی ته) ایمان مي راوړی دی پر هغه چې
 نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه . امام رازي وايې يعني ایمان په ټولو آسماني
 کتابونو مي راوړی ځکه چې کتابیان پخپل دین کې متفرق دي په ځینو یې نه راوړي (۳) ﴿وَأَمَرْتُ لِأَعْدِلَ
 بَيْنَكُمْ﴾ او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل وکړم ستاسو په مینځ کې (په حکم کولو کې ابن جزي
 وايې معنا دا چې کله تاسو ماته خپل خصومتونه وړاندې کړی ماته ددې حکم شوی چې عادلانه فیصلې

(۱) د ابن کثیر مختصر ۳/ ۱۷۲

(۲) د بیضاوي تفسیر ۲/ ۱۷۳

(۳) کبیر تفسیر ۱۷/ ۱۵۸

درته واوروم (۱) ﴿اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ﴾ الله رب زمورېا ورب ستاسودی (نولازم دی چي موږ يې په وحدانيت ومنواو عبادت يې پرځای کړو) ﴿لَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ﴾ موږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمورېا او تاسي ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسو (که خيروي او که شر نه موږ ته ستاسو نېکي او حسنات گټه رسوي او نه مو هم سيئات موږ ته تاوان کوي ابن کثيروايې دغه دبرانت معنا ورکوي لکه چي الله فرمايې ﴿وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلٍ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيثُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (نور ۴۱) (۲) ﴿لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ نشته هيڅ جگړه زمورېا او ستاسوپه مينځ کي؛ ځکه چي حق څرگند دی داسي څرگند لکه چي لمر په تېکنده غرمه کي وي خوتاسو عناداوسرغړونه کوی ﴿اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَالْبَيْنِ الْأَصِيرِ﴾ الله به جمع وکړي زمورېا او ستاسو تر مينځ (لپاره دفيصلې) او خاص همده ته بيا ورتلل دي (چي هر چاته په خپل عمل که خيروي او که شر جزاء ورکړي) صاوي وايې چي حق واضح او څرگند دی دلایل بنسکاره دي له عناد څخه پرته بل هيڅ مانع نشته اوله عناد سره بيا هيڅ دليل او جدال نه خاښېږي الله به گرد خلک په قيامت کي سره يوځای کړي او هر چاته به پخپلو کړو وړو جزاء ورکړي (۳) ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ﴾ او هغه کفار چي مخاصمي جگړې کوي په (دين د) الله کي (چي خلک له ايمان څخه راوگرزوي ﴿مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ﴾ وروسته له هغه چي قبول والی کړی شوی دی (حکم د) دغه الله ته (او په دين کي يې داخل شوی دی) ﴿مُحْتَضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد درې د دوی (ثبوت نلري ابن عباس وايې چي دغه د بني اسرائيلو د يوې ډلې په هکله نازل شوی چا چي به خلک له اسلام څخه گرزول او په باطلو دلائلو به يې گمراه کول) (۴) ﴿وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ او پردوی غضب دی (دالله) او شته دوی ته عذاب ډېر سخت (په آخرت کي) ﴿اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ الله هغه (لوی ذات) دی چي نازل کړی يې دی (قرآن) (ټول الهي کتابونه) په حقه سره (ټول احکام اخبار او تشريعات يې په قطعي توگه رښتيادي) ﴿وَالْمِيزَانَ﴾ او تله يې هم مقررې کړي ده (د عدل او انصاف) دغه د ابن عباس وينا ده مفسرين کرام وايې چي عدل ته يې ځکه ميزان ووايو ځکه چي پر تله باندي عدل او انصاف څرگندېږي نو دلته تسميه د شي ده په نوم د سبب سره ﴿وَمَا يَذُرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ﴾ او څه شي خبر کړی يې ته (ای مخاطبه ۱) بيا يې چي قيامت دي نژدې وي؟ نو په هونښيار سري دالازم دی چي له راتلو يې ووېرېږي او ځان ورته چمتو کړي. ابو حيان وايې چي د آيت شريف له پخواني

(۱) التسهيل لعلوم التنزيل ۱۹/۴

(۲) مختصر ابن كثير .

(۳) حاشية الصاري ۳۳/۴

(۴) البحر المحیط ۵۱۳/۷

سره دپیوستون وجه داده چي دقیامت ورځ د حساب ورځ ده نولکه چي ویلي یې دي الله تاسوته د عدل و مساوات کولو امر کړی دی تر پخوا له دې چي تاسوته هغه ورځ راشي کومه چي د حساب ورځ ده او هلته مناسوا عمل تلل کبری (۱) ﴿بَسْتَعِیْلُ بِهَا الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُونَ بِهَا﴾ تلواره کوي په راتلود دغه (قیامت) هغه کسان چي نه راوړي ایمان په هغه (قیامت) اود استهزاء په توگه وایې چي کله به وي قیامت؟ ﴿وَالَّذِیْنَ ءَامَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا﴾ او هغه کسان چي ایمان یې راوړی دی وېرېدونکي دي له دغه (قیامت) چي راشي ﴿وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ﴾ او پدې پوهېږي چي بېشکه دغه قیامت حق دی ﴿إِلَّا إِنْ الَّذِیْنَ یُتَارَوْنَ فِي السَّاعَةِ لَی صَلَیْلٌ بِعِیدٍ﴾ واوره خبردار شه بېشکه هغه کسان چي مخاصمه جگړې کوي په راتلود قیامت کي خامخادوی په گمراهي ليري کي دي (له حقه څکه چي دوی د الله د عدل او حکمت څخه انکار کوي

الله تعالی فرمایې:

﴿اللَّهُ لَطِیْفٌ بِعِبَادِهِ. یَرْزُقُ مَنْ یَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِیُّ الْعَزِیْزُ ۝۱۹﴾ مَنْ کَانَ یُرِیدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ. وَ حَرْثُهُ. وَمَنْ کَانَ یُرِیدُ حَرْثَ الدُّنْیَا نُزِدْهُ. مِنْهَا وَمَا لَهُ. فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِیْبٍ ۝۲۰﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَکَؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّیْنِ مَا لَمْ یَأْذَنْ بِهٖ اللّٰهُ وَلَوْ لَا کَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِّیَ بَیْنَهُمْ وَاِنَّ الْعَظِیْمِیْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ۝۲۱﴾ فَرَى الْعَظِیْمِیْنَ مُشْفِقِیْنَ مِمَّا کَسَبُوا وَهُوَ رَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِیْنَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْحَاتٍ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا یَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَٰلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبِیْرُ ۝۲۲﴾ ذَٰلِکَ الَّذِی یُنَبِّئُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِیْنَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا اَسْأَلُکُمْ عَلَیْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰی وَمَنْ یَفْرَقْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ. فِیْهَا حَسَنًا اِنَّ اللّٰهَ عَفُوْرٌ شَکُوْرٌ ۝۲۳﴾ اَمْ یَقُولُوْنَ افْتَرٰی عَلٰی اللّٰهِ کَذِبًا اِنْ یَشَآءُ اللّٰهُ یَخْتِمْ عَلٰی قَلْبِکَ وَیَسَّخُ اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَیُحِقَّ الْحَقَّ یُکَلِّمُنِیْهُ اِنَّهٗ عَلِیْمٌ یَذٰتِ الصُّدُوْرِ ۝۲۴﴾ وَهُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ. وَیَعْفُو عَنِ السَّیِّئَاتِ وَیَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ۝۲۵﴾ وَیَسْتَجِیْبُ الَّذِیْنَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَیَزِیْدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ. وَالْکَافِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِیْدٌ ۝۲۶﴾ وَلَوْ سَـَّطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَعَثُوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰکِنْ یُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا یَشَآءُ اِنَّهٗ بِعِبَادِهِ خَبِیْرٌ بَصِیْرٌ ۝۲۷﴾ وَهُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَیَنسِفُ رَحْمَتَهُ. وَهُوَ الْوَلِیُّ الْحَمِیْدُ ۝۲۸﴾ وَمِنْ اٰیٰتِهٖ خَلْقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فِیْهِمَا مِنْ دَآبُّوْهُ وَهُوَ عَلٰی جَمْعِهِمْ اِذَا یَشَآءُ قَدِیْرٌ ۝۲۹﴾ وَمَا اَصْبَحْکُمْ مِنْ مُّصِیْبَةٍ فَاِنَّمَا کَتَبَتْ اَیْدِیْکُمْ وَیَعْفُو عَنْ کَثِیْرٍ ۝۳۰﴾ وَمَا اَنشَأْ بِمُعْجِزَیْنِ فِي الْاَرْضِ وَمَا لَکُمْ مِنْ دُوْبِ اللّٰهِ مِنْ وَلٰیٍّ وَلَا نَصِیْرٍ ۝۳۱﴾ الشوری: ۱۹ - ۳۱

مناسبت:

کله چي الله تعالى د قيامت يادونه وکړه او هغه څه يې بيان کړل چي ابرار مؤمنان او فجار کفران به ورسره مخامخ کېږي نو دلته يې ورپسې د ازياتو کړه چي الله په بندگانو لطف کونکی دی ژر تر ژره گناهگارانو ته عذاب نه ورکوي سره له دې چي د عذاب مستحق هم وي او بيا يې د متقيانو وروستي برخه ليکي او همداسي د مجرمينو بيان وکړ کله چي په آخرت کي به ورسره مخامخ کېږي هلته چي د عدل او جزاء ځای دی

لغتونه:

(لطف) نېکي، نرمي او مهرباني کونکی (حرث الآخرة) حرث په اصل کي په ځمکه کي تخم اچولو ته وايي چي بيا محصولات ورکوي وروسته بيا د اعمالو په ثمراتو او نثايجو کي مستعمل شوی دی او استعاره پکې ده (الفصل) پخوانی فيصله (بقره) ترسره کوي (روضات) د (روضه) جمع او هغه هغه ځای ته وايي چي ډېر گلان، وني مېوې او منظرې لري (الغيث) باران ته وايي ځکه يې غيښ بولي چي هغه د خلکو په بنسټونو ښکته ورځي (فطوا) ناهيلي شول (بث) خپاره کړي تيت کړي (معجزين) د الله له عذابو نه نجات وني کي تفسير:

﴿اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ﴾ الله ډېر لطف کونکی ښه مهربان دی په بندگانو خپلو (چي د دوی له گناهونو سره سره ورباندې د احساناتو، ښيگڼو او خيراتونو باران اوري. مقاتل وايي چي لطيف په بر او فاجرباندې دی چي هغوی سره له گناهونو له لورې څخه نه هلاکوي) ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ﴾ (رزق روزي ورکوي) الله هغه چاته چي اراده و فرمايې (يعني پراخوي رزق دهغه چاچي ورته خوښه يې شي. قرطبي وايي داچي چاته ډېر مال دولت ورکوي پدې کي حکمت دی ترڅو چي ځيني، ځيني نورو ته اړوي او ترڅو چي بډای په فقير و ازمويي او فقير په بډای و ازمويي لکه چي الله تعالى فرمايې ﴿وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ﴾ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿﴾ (الفرقان ۲۰) ﴿وَهُوَ الْقَوِيُّ﴾ او هم دی قوي زورور زبردست (قادر په هر څه دی) ﴿الْعَزِيزُ﴾ ډېر غالب دی (چي څوک ورباندې غلبه موندلای نشي، وروسته څرنگه چي ويې فرمايل الله ډېر لطف کونکی په بندگانو دی او ډېر احسان ورکونکی دی نو دې ته اشاره ده چي پردوی باندي لازم دي چي انسانان څوچي پدغه ژوند کي وي دنېکمرغي د اسبابو او خيربنسټگني لاري ولټوي ويې فرمايل: ﴿مَنْ كَانَتْ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ﴾ هر څوک چي اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت د آخرت نوزيادت کووده ته په کښت دده کي (چي حسنات يې مضاعف کوو) ﴿وَمَنْ كَانَتْ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا﴾ (او هر څوک چي وي دی اراده لري (په عمل سره متاع) کښت د دنياو ورپه يې کړوده ته له هغه څخه) يعني او هر څوک چي په خپل عمل سره يوازي د ژوندانه متاع او نعمت غواړي

نوخيني له هغه چي ده ته مقدردی ورته یې کړو ﴿وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾ او نه به وي ده ته په آخرت کي هيڅ برخه (له ثوابه او نعمته څخه) زمخشري وايي چي هغه عمل يې چي عامل يې دگتي ترلاسه کولو لپاره کوي حرت و باله او پدې کي مجازدی اوددې ترمينځ يې توپيرهسي وکړ څوک چي د آخرت لپاره عمل کوي نېکي او حسنات به يې څو چنده شي او څوک چي يې د دنيا لپاره عمل کوي هغه نه به يوڅه خني ورکړي شي نه گردهغه چي دی يې غواړي (۱) او په التسهيل کي وايي د آخرت کښت عبارت دی له عمل کولو لپاره د آخرت او همداسي د دنيا کښت اودغه دځمکي له کروندې څخه استعاره شوی ځکه چي کروندگر کله چي کرونده وکړي دخپل زيار دمحصول اوگتي انتظار کوي (۲) ورپسې الله د کفارو عبادت چي غير الله ته يې کوي داسي غندي فرمايې: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ﴾ (آيادي دوی لره شريکان چي سازکړي دوی لپاره هغوی ته له دينه هغه (خير) چي حکم ندی کړی په هغه سره (الله) استفهام دتقرير او توبيخ لپاره دی يعني آياددغو کفارو لپاره له شيطانانو او بتانو څخه شريکان شته چي دوی ته يې د شرک او عصيان هغه لاري چاري جوړي کړي چي الله ورباندي امر نه دی کړی؟ شيخ زاده وايي چي د تشريع نسبت بتانو ته مجازي دی اودغه نسبت دفعل سبب ته دي اودغه يې دين د مشاکلت په توگه ونوماوو او پدې کي تهکم دی (۱) ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُتِنَ بِهِمْ﴾ او که چېرې نه وای (ويلي شوي) خبره د فيصلې (په ازل کي) (د تاخير د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په مينځ ددغو (کفارو او مؤمنانو) کي (په ورکولو د عذاب ظالمانو او ورکولو د ثواب مؤمنانو ته ژر تر ژره) ﴿وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (او بېشکه ظالمان چي دي شته دوی ته عذاب ډېر دردونکی) يعني کفارو هغو کسانو ته چي په خپل ځان يې په کفر او عصيان ظلم کړی وي هغوی لره دردناک عذاب دی ﴿تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا﴾ وبه وينې ته په قيامت کي ظالمان وېرېدونکي له جهته (د جزاء) دهغو (بدبو) چي کړي يې دي (په دنيا کي) ﴿وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ﴾ خامخا چي جزابه پر دوی پرېوتونکي وي (که وېرېږي او که نه) ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْصَاتٍ الْحَنَاتِ﴾ او هغه کسان چي ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه عملونه په (خوراښو) باغونود جنت کي به وي (په لوړو ماڼيو کي به اوسي) ﴿لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ وي به دوی ته (په نزد) درب ددوی هغه نعمتونه چي ددوی خوښ وي ابن کثير وايي چي دغه او هغه څومره زيات توپير لري؟ هغه ظالمان کسان خورا په ذلت، هوان کي او هغه مؤمنان چي په باغچود جنان کي دي اټول خوندونه دخوراک، څښاک نعمتونه يې په واک کي وي ځکه الله فرمايې ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَصْلُ الْكَبِيرُ﴾ دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فصل ډېر لوی (چي هيڅ څيزو سره نه پرتله کېږي) قرطبي وايي معنادا چي داسي

(۱) حاشية البيضاوي ۳/ ۲۷۵

۱ مختصر ابن کثير ۲/ ۲۷۵

فضل دی چي ستاینه یې امکان نلري اونه یې دصفت داندازې تاکنه عقل کولای شي کله چي یې الله (کبیر) بولی نو څوک یې اندازه کولای شی؟ (۱) ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُبَيِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ دغه (ثواب) هغه دی چي الله زېری کوي (په هغه سره) په هغو بندگانو چي ایمان یې راوړی دی او کړی یې دي ښه (عملونه متقیان دي ترڅو یې خوښي زیاته اودلقاء شوق یې بشپړشي) ﴿قُلْ لَا أَشْكُرُ عَلَيْكُمْ أَثَرًا إِلَّا الْتَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ (ووايه (ای محمده دوی ته!) چي نه غواړم په دغه (پیغام رسولو) اجر (مزدوري) لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوي کي) یعني ای پیغمبره دوی ته ووايه چي زه په دغه تبلیغ درسالت له تاسو څخه مزدوري نه غواړم چي مال را کړئ بلکه داهيله لرم چي دخپلوي خاطر مي وساتئ اونکلیف رانکړئ خو چي خپل رسالت په ښه توگه ابلاغ کړم. ابن کثیر وایي چي زه په دغه تبلیغ اونصیحت باندي له تاسي څخه دمال دولت غوښتنه نه کوم خوداغواړم چي تاسو موقع را کړئ ترڅو دالله رسالت ورسوم اوماته په لحاظ دخپلوي لرلو تکلیف مه را کوئ (۲) عبدالله بن عباس رضی الله عنهما وایي: معناه چي له تاسو دبل څه انتظار نلرم یوازي داچي زما وستاسو ترمینځ چي کومه خپلوي (قرابت) شته هغه وپالن اوماته تکلیف مه را کوئ ﴿وَمَنْ يَفْرُقْ حَسَنَةً نَّرِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا﴾ اوهرڅوک چي وکړي ښک کارونه زیادت به کړو موږ ده ته په هغه ښک کار کي ښایست (ثواب به یې مضاعف کړو) ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ (بېشکه الله ښه مغفرت کونکی (دمعصیت) ښه قبلونکی دطاعت دی) یعني الله دگناهکارانو معصیت ښی اودمحسانو داحسان قدرداني کوي دغه په نزد دهیچا عمل نه ضائع کېږي ځکه نو دپرگناهونه هم ښی اولږښکي هم خوچنده کوي ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ آیا وایي (دا کفار) چي له خپله خانه ترلې دي (محمد) پرالله دروغ؟ (چي قرآن یې له خپله خانه جوړ کړي؟ ابو حیان وایي چي استفهام مشرکانو ته دانکاراوتوبیخ لپاره دی چي څرنگه داسي وایاست؟ یعني داسي سړی خوله دي سره نه ښایي چي ددروغو تور ورباندي ولگول شي تاسو خودهغه په رښتنولي اوامانت اعتراف کوی! (۳) ﴿فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ يُخَيِّرْ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ (که اراده وفرمایي الله نومهربه کېږدي په زړه ستا) یعني که چېري داسي وي لکه چي دوی تور لگوي چي ته په الله دروغ ترې نوالله به ستا په زړه مهرکېنولي وو ترڅو چي قرآن دي هېرشي خوتا افتراء نه ده کړي ځکه الله مرسته درسره کوي) ابن کثیر وایي ددغه هسي مثال دی لکه چي الله فرمایي ﴿وَلَوْ نَقُولُ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾ (العنقه: ۴۴، ۴۵) ابوالسعود وایي چي په آیت شریف کي ددې استشهاد دی چي: ددوی وینا باطله ده ځکه که چېري (محمد صلی الله علیه وسلم) په الله دروغ ترلای نوله دې څخه به یې قطعاً منع کړی وو په زړه به یې مهر لگولی وو چي هیڅ معناله معانیو څخه یې په زړه نه پاتي کېدای اونه یې په یوه توري له تورو څخه گډېدلای شوای

(۱) تفسیر القرطبي ۲۰/۱۲

(۲) دابن کثیر مختصر ۳/۲۷۵

(۳) البحر المحیط ۷/۵۱۲

(۱) ﴿وَنَسُخُ اللَّهُ الْبَيْعَ﴾ او محو کوي الله باطل (په بشپړه توګه) ﴿وَوُحِّىَ إِلَيْنَا يَكْمَلْنَاهُ﴾ او ثابتوي حق په خپلو کلماتو سره (چې منزل کلام او مبرم قضاء ده. ابن کثيروايې چې د (کلماته) معنا حجج او براهين دي ﴿يَوْمَ تَعْلَمُ أَلَمْ نَبْدَأْكَ مِنَ الْمَاءِ﴾ بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينود (زړونو) باندې هم. قرطبي د بې مقصد دا چې که ته له خانه سره هم داسې جوړه کړې چې په الله افتراء وکړې نو الله ته معلومه ده په ډېره به دي مهرولګوي (۲) ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾ (او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوي توبه له بندگانو خپلو) دغه د الله له لوري يو ډول امتنان دی چې پخپل فضل او کرم سره د بندگانو توبه مني کله چې له ګناه څخه لاس واخلې او په رښتوني نيت او اخلاص توبه ګارشي ﴿وَيَقْفُوا عَنْ السَّيِّئَاتِ﴾ او عفو کوي له بدو کارونو (يعني د صغيره او کبيره ګناهونو بښنه کوي هر چاته چې يې اراده شي ﴿وَيَعْلَمُ مَا مَعْلُومٌ﴾ او ور معلوم دی هر هغه کار چې تاسې يې کوي (له خيراو شر څخه) ﴿وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ او قبلوي الله (دعاء) د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) امام رازي وايې چې دلته لام حذف شوی دی اصل يې دا چې: (ويستجيب للذين آمنوا) او ددې مثال هغسي دی لکه چې الله فرمايې: ﴿وَإِذَا كَانُوا مِنْكَ يَمْلِكُونَ﴾ (المطففين ۳) چې په اصل کې (کالوا لهم) وو ﴿وَرَبِّدُمْ مِنْ فَيْسِهِ﴾ او زياتد کوي دوی ته له مهرباني خپلي (زيات له هغه چې دوی غوښتي وي وزيات له هغه چې دوی يې مستحق وي ځکه الله جواد، براو کريم دی ﴿وَالْكَافِرُونَ لَكُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ وکافران چې دي شته دوی ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ) ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَّزَ فِي الْأَرْضِ﴾ وکه چېرې الله ارته (پراخه) کړي وي روزي لپاره د ټولو بندگانو خپلو نو خامخاسرکښي به کړي وه دوی په ځمکه کې (په فساد خپرولو ګناهونو کولو سره ځکه چې بډايې د طغيان او سرکښي موجب ګرزي ابن کثيروايې معنا دا چې که چېرې الله جل جلاله د دوی له اړتيا زيات څه ورکړی وای نو به يې دوی سرغړوني او بغاوت ته اړايستلي وو او ځينو به په ځينو نورو باندې تکبر کاوو. قتاده وايې بهترينه روزي هغه ده چې تاخوندي ساتي او طغيان ته دي نه را ګارې (۳) ﴿وَلَكِنْ يُزِيلُ بُدْرًا مَائِيًّا﴾ وليکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې سره چې اراده و فرمايې (او د حکمت او مصلحت مقتضاوي لکه چې په قدسي حديث شريف کې راځي. بېشکه ځيني له بندگانو زما هغه دي چې له بډايې پرته بل څه ورسره نه ښايې که چېرې يې زه مسکين کړم نو د هغه دين به مې ورباندې له مينځه وړی وي او بېشکه ځيني له بندگانو زما هغه څوک دي چې له مسکنته او فقره پرته بل څه ورسره وړنه دي او که چېرې هغه ته پراخ رزق

(۱) د ابو السعود تفسير ۵/ ۳۴

(۲) د قرطبي تفسير ۱۲/ ۲۵

(۳) د ابن کثير مختصر ۳/ ۱۷۶

ورکرم نودين به يې له مينځه لارشي^(۱) ﴿إِنَّهُ يَمْدُوهُ حَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (بېشکه الله پخپلو بندگانو بڼه خبردار دی بڼه ليدونکی دی) يعني ددوی په احوالو او مصالحو پوهېدونکی دی چاته يې ورکوي اوله چاڅخه يې منع کوي چاته روزي پراخوي چاته يې تنگوي هغسي سم چي دالله دحکمت غوښتنه وي ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرِلُّ الْفَيْتَ مِنْ تَمِيدٍ مَا قَطَعُوا﴾ او الله هغه لوی ذات دی چي اوروي باران وروسته له هغه چي ناامیده شي (خلک له اورښته) ﴿وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾ او غوړوي خوړوي رحمت (باران) خپل په ټولو ځايونو کي په بندگانو خپلو ﴿وَهُوَ الَّذِي الْحَبِيدُ﴾ او همدی دی کارساز دهر ستايلي شوی (شناوېل شوی) په هره ژبه ځکه چي گردوته يې نعمتونه ورکړي دي ﴿وَمِنْ مَائِنِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ او ځيني له دلانو (د قدرت) دالله پيدا کول دآسمانونو او دځمکي (په دغه بدیع شکل سره) دی ﴿وَمَا تَكُنْ فِيهَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ او پيدا کول دهغو اشياوودی چي خواره کړي يې په آسمانونو او ځمکه کي له خوځېدونکو (مخلوقاتو) ابن کثيروايې چي دغه پرېستو، پېريانو، انسانانو او ټولو حيواناتو ته شامل دی چي مختلف شکلونه، رنگونه، جنسونه او انواع لري^(۲) مجاهد وايې معنایې انسانان او پرېستې دي ﴿وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ﴾ او دغه (الله) په جمع کولو ددوی (محشرته) هرکله چي اراده وفرمايي بڼه قادر دی ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ﴾ او هغه څه چي رسېږي تاسي ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس (له شامته) دهغو اعمالو دی چي ستاسو لاسونو کړي دي. جلال وايې چي تعبير يې په لاسونو وفرمايو ځکه چي دپرکارونه په لاسونو تر سره کېږي^(۳) ﴿وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ﴾ او عفو کوي الله له دېرو گناهونو جزا ورباندي نه درکوي که په گردو گناهونو يې ستاسي مؤاخذه کولای نو هلاک شوي به وای په حديث شريف کي راځي چي: بنيادم ته هيڅ تکليف نه رسېږي لکه داغزي جگېدل، پښه ښوېدل او درگونو او بښل مکرده دگناه په سبب وي او هغه گناهونه چي الله يې عفو کوي خوراډېر دي^(۴) ﴿وَمَا أَنُفِثَ مِنْ دَارِئٍ فِي الْأَرْضِ﴾ (اونه يې تاسي عاجز کونکي دالله (ای مشرکانو په انفاذ دا حکامو خپلو سره) په ځمکه کي) يعني اوای مشرکانو تاسو دالله له قضا او عذاب څخه په ټوله ځمکه کي تېښتېدونکي او خلاصېدونکي نه ياست ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ او نشته تاسي ته غير له الله هيڅوک ولي، دوست کار جوړونکی اونه مدد کونکی (چي دالله عذاب او انتقام در څخه دفع کړي).

(۱) همداسي ابن کثير له انس رضی الله عنه څخه مرفوع روايت کړی دی

(۲) دابن کثير مختصر ۳/ ۲۷۸

(۳) دجلالين تفسير ۴/ ۳۸

(۴) البحر المحیط ابن کثير دغه حديث مرسل بولي چي ابی حاتم له حسن څخه روايت کړی دی

فائده:

کوم مصیبتونه چي خلکو ته رسېږي هغه د گناهونو درلودلو لپاره وي او چي انبيا وعلیهم السلام ته رسېږي نو د هغوی د درجاتو د لوړولو لپاره وي ځکه دوی له گناهونو څخه معصوم دي.

تنبيه:

ځيني علماء وايي چي د اليری نه دی چي په سیاراتو او علوي عالم کي پرته له ملائکو دی نور مخلوقات هم شتون ولري چي د ځمکني مخلوقاتو سره دي مشابه وي او داسي حیوانات دي پکې وي چي له دغو حیواناتو سره ورته وي لکه د افلاکو د لائل او نبي نسانې چي نبي چي په مریخ کي دي ژوندوي او په دې آیت شریف یې استدلال کړی چي ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ﴾ د آیت تر پایه پوري. زه وایم چي احتمال لري په دې ارته فضاء کي دي له انسانه پرته نور ژوندي مخلوقات وي مگر د انسان په هکله قطعي باوردادی چي پرته له دغې ځمکني کرې بل ځای نشته چي الله فرمایي

﴿قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ﴾ (الاعراف ٢٥).

الله تعالی فرمایي:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ (٢٢) ﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنَ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (٢٣) ﴿أَوْ يُرَفِّقَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ﴾ (٢٤) ﴿وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُحَدِّثُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ﴾ (٢٥) ﴿فَمَا أُوْنِيَهُمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَنَعَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ حَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (٢٦) ﴿وَالَّذِينَ يَخْتَفُونَ بَتَّةً الْإِثْمَ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا عَضِبُوا هُمْ يَغْمُرُونَ﴾ (٢٧) ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُعْمِلُونَ﴾ (٢٨) ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ﴾ (٢٩) ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ (٣٠) ﴿وَلَمَّا أَنْصَرَّ بَعْدَ مُلْحِمَةٍ فَأَرْسَلْنَا مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ (٣١) ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (٣٢) ﴿وَلَمَّا صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ (٣٣) ﴿وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُوكَ هَلْ إِلَىٰ مَرَزٍ مِنْ سَبِيلٍ﴾ (٣٤) ﴿وَوَرْنَهُمْ يُفْرَضُونَ﴾ (٣٥) ﴿عَلَيْهَا خُشْعِيكَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرَفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ الْخُسْفَانَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ﴾ (٣٦) ﴿وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَصُورُهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ﴾ (٣٧) ﴿اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَ لَهُ مِنْ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَّاصِرٍ﴾ (٣٨) ﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَلَمًا وَرِثًا إِذَا أَدْفَعَا

الْإِنْسَانَ مِمَّا رَحِمَةً قَرِخَ بِهَا وَإِنْ نُسِفَتْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٢٤﴾ اللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنِشَاءً وَيَمْنَعُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٢٥﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذَكَرًا وَانْثَاءً وَيُحْمِلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَى حَكِيمٍ ﴿٢٧﴾ وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٨﴾ صِرَاطُ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِلَّا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٢٩﴾ السورة: ٢٢ - ٥٢

مناسبت:

کله چي الله پخپل وحدانيت باندی دځمکي آسمان پیدایښت او په هغوکي دپېشمېره مخلوقاتو په پیدا کولو او خپرولو ځيني دلایل یاد کړل وړېسې يې دیو بل دلیل چې د قادر حکیم ذات الله تعالی په وجود شاهدي ورکوي راوړ چې هغه غني کښتی (بېړۍ) دي چي غرونو ته په لوی والي او پلن والي کي ورته دي دالله په قدرت سره داوبو په سردرومي او خورادرانه بارونه، خوراکي توکي اورزق روزي يې بارکړي دي په پای کي سورت دوحی په اثبات اود قرآن په رښتنولي پای ته رسېږي.

لغتنه:

(الجزائر) دجاریه جمع اوبېړۍ ته وايي ځکه يې جاریه بولي چي په اوبو کي روانه وي (کالاعلام) دعلم جمع او هغه ستر او چټ غره ته وايي (رواکد) دراکد جمع او ولاړته وايي (محصر) دخلاصون او تېښتي ځای (بوقه) له (اوبق) څخه اخیستل شوی او هلاکولو ته وايي (الفواحش) دفاحشه جمع دی او هغه څه ته ویل کېږي چي په بدې اوقبح کي وروستني سرحد ته رسېدلی وي لکه زنا، قتل، شرک اونور (نکور) هغه منکرگونکی دنازلېدونکي عذاب (عقیم) له عقم څخه اخیستل شوی او شندوالي ته وايي

تفسیر:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ او ځيني له دلائلو (د قدرت دالله روان جهازونه په بحر سيند کي په شان دغرونو (په لویوالي کي) ﴿إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ﴾ که اراده وفرمايې (الله) نووېه دروې دغه باد (خوځونکی) پس وېه گرزي (دغه جهازونه) ولاړېه شاددغه بحر (چي له خايه نه حرکت نه کوي) ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ بېشکه په دغه (حرکت د بېړيو) کي خامخالوی دلائل (د قدرت) دي دپاره دهر صبرکونکي (په کړاوونو، مصيبت) شکرکونکي (په نعمت، سوکالي کي) صاوي وايي معناداچي په مصيبتونو دهر صبرکونکي او په نعمتونو دهر شکرکونکي وي (١) ابوحيان وايي داچي په بحر کي يې د بېړيو يادونه وفرمايله ځکه چي پدې کي خوراستر د قدرت دلائل شته په دې چي اوبه نری او شفاف جسم دی چي دروند څېز پکي د بېړي اوبېړۍ پداسي حال کي چي درانه بارونه

پکي باروي اوسترا جسم لري الله تعالی په اوبو کي داځواک ايښی دی چي له دوپېدلو څخه يې ژغوري
 اوبيا يې بادونه دهغوی دروانولو او بېلولولپاره سبب پيدا کړي دي او کله چي الله پاک وغواړي هغه
 ودروي نو بادونه کرار کړي بيا بهرې له خايه هم نه خوځېږي (۱) ﴿ اَوْ يُوقَهُنَّ يَمَّا كَسَبُوا ﴾ (يا به هلاک
 (دوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب دهغو گناهونو چي کړي دي (راکښوي) يعني که الله اراده
 وفرمايې دغه بادونه به توپاني کړي او بهرې به دوبي کړي سره له سپرليو په سبب د گناهونو ددوی
 ﴿ وَتَعَفُّ عَنْ كَثِيرٍ ﴾ او عفو کوی (الله) له ډيرو (گناهونو څکه يې نه غرقوی) ﴿ وَتَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي
 ءَايَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّجِيصٍ ﴾ او چي پوه شي هغه کسان چي مجادلې جگړې کوي په آيتونو زموږ کي چي نشته
 دوی ته هيڅ ځای دخلاصېدلو (له عذابو د الله څخه). قرطبي وايې معنادا چي: کفار په دې وپوهېږي کله
 چي يې د درياب په مينځ کي طوفاني بادونه گرد چاپېرشي چي د الله له عذابو
 دخلاصېدلو او تنبېدلو ځای هډونشته او داسي دفع کونکی هم نه ويني چي د الله له عذابو يې وژغوري
 نوبه يوازي همدغه الله ته عبادت کوي (۲) ﴿ مَا أُوْنِيْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَنْعُ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا ﴾ پس هغه چي درکړی شوی
 دی تاسي ته (ای مخاطبانو) له څه خيزه (لکه دنيوي اسباب) متاع دژوند د دنيا دي (چي زانلېږي څه موده
 تاسي ورباندي خواند اخلی) ﴿ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ حَيْرٌ وَأَبْقَى ﴾ او هغه ثواب چي د الله په نزد خير غوره او
 ډېر باقي (تلپاتي) دی (نو تاسي فاني دنيا ته په باقي ترجيح مه ورکوئ) ﴿ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا ﴾ دپاره
 دهغو کسانو چي ايمان يې راوړی دی (او د دنيا نعمتونو ته يې شا کړي ده) ﴿ وَعَنْ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾
 او (خاص) پخپل رب باندي توکل کوي (په گردو چارو کي) ﴿ وَالَّذِينَ يَحْنَبُونَ كَثِيرَ ءَالَامٍ ﴾ او (دپاره د)
 هغو کسانو چي ځان ساتي دوی له غټو گناهونو څخه (لکه شرک، قتل او عقوق د والدينو) ﴿ وَالْمَوَاجِشَ ﴾
 او نور وځباښونه. ابن عباس وايې دفوا حش معازناوې دی ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْمُرُونَ ﴾ او هر کله چي په
 غضب شي هم دوی ښنه کوي. صاوي وايې له مکارم الاخلاق څخه يودادی چي د غضب په وخت کي
 سړی حلم اوزغم خپل کړي لکن پدې شرط چي دمېراني برخلاف نه وي اونه هم کله چي د ديني
 واجباتو او حرमतو هتک او پايمالي وشي نو په دې وخت کي بايد له غضب څخه کار واخيستلی شي د حلم
 اوزغم مظاهره کول سم نه دي. امام شافعي رحمه الله وايې. (څوک چي په همداسي چارو کي غضب ته
 وهڅول شي خوبيا هم غضب نکوي هغه بده دی) او شاعروايې: چي د ځوان زغم او صبر پرته له خپله خايه
 جهل او ناپوهي ده (۳) ﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ ﴾ او (دپاره) دهغو کسانو چي اجابت کوي (دا حکامو) درب
 ددوی) يعني هغوی چي درب بلني ته لکه توحيد او عبادت ليک وايې بيضاوي ليکي چي دغه

(۱) البحر المحيط ۵۲۰/۷

(۲) القرطبي ۳۳/۱۲

(۳) حاشية الصاوي على الجلالين ۴۰/۴

دانصارو رضوان الله عليهم په باب نازل شوی دی کله چې رسول الله ﷺ دوی ایمان ته راوبلل هغوی یې اجابت وکړ (۱) ﴿وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ اوسم دروي (ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (پخپلو وختونو کې سره له شرطو او آدابو یې) ﴿وَأَنزَلْنَا شُرُوكَهُمْ﴾ او کار ددوی په مشوره سره وي په مینځ ددوی کې (تلوړه نه کوي) ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ او ځینې دهغو شيانو چې موږ دوی ته ورکړي نفقه کوي یې (په لاره دالله کې په نیکی سره یې دالله مخلوق ته ورکوي) ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ ثُمَّ يَتَّبِعُونَ﴾ او (لپاره د) هغو کسانو کله چې ورسېږي دوی ته ظلم تعدی (د کفارو له لوري) نودوی انتقام اخلي (له متجاوزینو استعمارگرانو څخه) نه ورته تسلیمېږي (ابراهیم نخعي رحمه الله وایي مؤمنانو له دې څخه کرکه کوله چې ځان سپېتاني ته ورکړي او فاسقان ورباندې زړه ورشي) (۲) ابوالسعود وایي چې دغه د مؤمنانو د زړو رتیا او غېښتنو ب صفت دی چې وروسته له نورو اوصافو یې راوړی دی اودغه له یښي سره منافي نه دی ځکه چې هریو پخپل ځای کې ستایلی شوی دی (۳) ﴿وَحَزَّوْا سَيِّئَةً مِّثْلَهَا﴾ او جزاء د بد کار بد کاردی په شان دهغه (نه زیات) امام رازي رحمه الله وایي: کله چې الله وفرمایي: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ ثُمَّ يَتَّبِعُونَ﴾ نو ورپسې یې زیاته کړه چې کسات اخیستل باید دهغه تجاوز په مثل وي زیات نه وي اوسینه چې یې وبلله له دې جهته چې چاته ورسېږي هغه یې بد گڼي (۴) ﴿فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ (پس هر چا چې عفو وکړه اوسوله یې وکړه پس اجر دده پرالله دی) یعنې چا چې ظالم ته عفو وکړه اود ځان اوهغه ترمینځ یې صلح وکړه الله به په دې ورته ستر اجر ورکړي ابن کثیر وایي چې الله تعالی په عدل سره قصاص رواکړی دی اوفضل یې مستحب فرمایلی دی چې هغه عفو دی نو څوک چې عفو وکړي الله یې دغه عفو نه ضائع کوي او اجر ورکوي لکه چې په حدیث شریف کې راځي (وما زاد الله تعالی عبد ابغفو الا عزا) (۵) الله تعالی بنده ته په ښه (عفو) سره عزت وړزیاتوي ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾ بېشکه الله ظالمان نه خوښوي (بلکه الله ﷻ له هغو سره چې په ظلم شروع کونکي وي بغض او کرکه لري) ﴿وَلَمَنِ انْتَصَرَ تَمَدُّ طَلَبِهِ﴾ او خامخاهغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلوم کېدلو دده ﴿فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ پس دغه کسان (چې خپل حق یې اخیستی دی) نشته پردوی هیڅ لپاره (دملامتیا او مواخذي ځکه دوی خپل رواکسات اخیستی دی) ﴿إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ﴾ بېشکه همداخبره ده چې لاره د (معایت) په هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي په خلکو باندې (تجاوزېږي کوي) ﴿وَيَبْقُونَ فِي الْأَرْضِ يَفْتَرِ

(۱) دینضاوي تفسیر ۱۷۵/۲

(۲) القرطبي ۳۹/۱۲

(۳) ابوالسعود ۲۲/۵

(۴) دابن کثیر مختصر ۲۸۰/۳

(۵) دصاوي حاشیه ۴۷۴

الْحَقُّ ﴿ اوسرکښي تجاوز کوي په ځمکه کې په ناحقه سره ، په تکبر او جبروت باندې فساد گناوي کوي او د خلکو په ځان او مال باندې تېري او تعدی کوي ﴾ اُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿ دغه (ظالمان) شته دوى ته عذاب دردناک (په سبب د ظلم او تجاوز د دوى) ﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿ او خامخا هغه څوک چې صبر وکړي (په ظلم او آزار او د الله له وجي کسات نه اخلي) او پېښه يې وکړه ، بېشکه دغه (صبر ، غفران او عفوه) خامخاله عزم الامور او غوره کارونو څخه ده (کوم چې الله جل جلاله يې مارپېښه کړي او ورباندې تاکيد يې فرمايلي دی صاوي وايي صبر يې د اهتمام او ترغيب لپاره مکرر راوړی دی او دا چې وښيي د صبر آخره خاتمه (عاقبت) ستايلي شوی (محمود) دی ﴿ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَرْدٍ مِنْ بَقْوَةٍ ﴾ او هر هغه څوک چې الله يې گمراه کړي پس نشته ده ته هېڅوک ولي دوست کار جوړونکى وروسته له (گمراه کولو د) الله نه (چې حق ته يې لارښوونه وکړي) ﴿ وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ ﴾ او وينې به ته ظالمان (کافران) هرکله چې وويني دوى عذاب د دوزخ (په ورځ د قيامت کې) ﴿ يَقُولُونَ هَلْ بَكَ مَرَرْنَا مِنْ سَبِيلٍ ﴾ وايي به دوى آيا شته بيرته تللو (د دنيا ته) کومه لاره ؟ (چې بيرته د مافات تدارک وکړو) قرطبي وايي دوى به غواړي چې دنيا ته ستانه شي ترڅو د الله طاعت وکړي خو خبره به يې نه اورېدل کېږي ﴿ وَتَرَنَّهُمْ يُمَرِّضُونَ عَلَيْهَا ﴾ او وينې به ته دوى چې وړاندې کولای به شي په دغه اور ﴿ خَشِيعَةً مِنَ النَّارِ ﴾ چې وېرېدونکي به وي له خواړي (اهانته) ﴿ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ﴾ گوري به دوى (دغه اور ته) په پټي کتني (له ډېره هيښه به دسترگو ترکو نجانو ورته گوري لکه چې يو څوک دوزل لولپاره په ميدان درول شوى وي هغه توري ته په سمه توگه له وېرې کتلای نشي. ابن عباس وايي چې دوى به په مړ او د سترگو په سپکاوي گوري قتاده وايي معنا دا چې دوى به له ډېرې وېرې په غلا کتنه کوي ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ الْغَنِيِّمَ الَّذِينَ خَيْرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ﴾ او وايي به هغه کسان چې ايمان يې راوړى وي (داسي چې) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چې خپلو ځانونو او خپلو کورنيو ته يې زبان رسولی دی په ورځ د قيامت کې (په خلودفى الجحيم او حرمان عن النعيم سره) ﴿ إِلَّا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ ﴾ واوره خبردار شه چې بېشکه ظالمان په همېشني عذاب کې دي ﴿ وَمَا كَانَتْ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ اونه به وي دغو کفارو ته هېڅوک له دوستانو چې مدد وکړي له دوى سره (په دفع کولو د عذاب کې) غېرله الله څخه (لکه چې دوى به په دنيا کې هېله لرله) ﴿ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ﴾ او هر هغه څوک چې الله يې گمراه کړي نه به وي ده ته هېڅ لاره (حق ته په

(۱) د قرطبي تفسير ۴۵/۱۲

(۲) د قرطبي تفسير ۴۶/۱۲

(۳) کبير تفسير ۱۷۸/۲۷

دنیا کښي او جنت ته په آخرت کي) (ځکه چې دده پرمخ د نجات لاره ترل شوي ده. ابن کثیر وایي څوک چې الله گمراه کړي د خلاصون لاره یې نشته (۱) ﴿اَسْتَجِیْبُوا لِرَبِّکُمْ﴾ اجابت وکړئ (ای خلکو) رب ستاسو نه (په ایمان او توحید سره) طاعت یې وکړئ ﴿مَنْ قَبْلَ اَنْ یَّاتَ یَوْمَ لَا مَرَدَّ لَکُمْ مِنَ اللّٰهِ﴾ (په څه چې راشي) هغه (ورځ چې نشته هیڅ رد او دفع هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله) یعنې پخوا له هغه چې راشي هغه هیبتناکه ورځ چې هیڅوک یې ردولای نشي ځکه چې دافع او مانع یې نشته ﴿مَا لَکُمْ مِّنْ مَّوَدِّ یَوْمَئِذٍ﴾ نه به وي تاسي ته هیڅ د پټېدلو (تښتېدلو) ځای په دغه ورځ کي ﴿وَمَا لَکُمْ مِّنْ نَّصِیْرٍ﴾ اونه به وي تاسي ته هیڅ لاره دانکار (یعنې تاسو لره به انکار کونکي نه وي چې ستاسو دغه نازلېدونکي عذاب منکرو گڼي) او ابو السعود وایي معنادا چې تاسو ته به دانکار لاره نه وي چې له خپلو کړي گناهونو څخه یې وکړي ځکه هغه ستاسو په اعمالنامو کي لیکلي شوي دي او ستاسي اندامونه درباندي شاهدي وایي (۲) ﴿فَاِنْ اَعْرَضُوْا﴾ پس که مخ وگرزاو دغو مشرکانو (له ایمانه او د الله لارښوونه یې ونه منله) ﴿فَمَا اَرْسَلْنَاکَ عَلَیْهِمْ حَافِظًا﴾ پس نه یې لېږلی موږ ته پردوی ساتونکي (د اعمالو د دوی او محاسب پردوی باندي) ﴿اِنْ عَلَیْکَ اِلَّا الْبَلٰغُ﴾ نشته پرتا مگر یوازي تبلیغ (د احکامو دوی او تادغه کار کړی دی ابو حیان وایي په آیت شریف کي در رسول الله لپاره تسلیت او تانیس دی او ددوی په هکله در رسول الله د خفگان او غم غلطول اولیري کول دي وروسته له دې الله تعالی دانسان طبیعت ښیي چې دهغه په خټه کي د نعمتونو کفران اغښلی دی فرمایي: ﴿وَاِنَّا اِذَا اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرَحَ بِهَا﴾ او بېشکه کله چې موږ وڅکوو (جنس) دانسان ته له خپله لوري کوم رحمت (لکه روغتیا، بدایي او امن نو پر هغه خوشحاله شي او تکبر او غرور خپل کړي) ﴿وَ اِنْ تُصِیْبُهُمْ سَلٰةٌۢ بِمَا قَدَّمْتْ اَیْدِیْهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ کَفُوْرٌ﴾ (او که ورسپړي ده ته کوم ډول بدې (لکه ناروغي، قحطي، مصیبت، کړاو) په سبب دهغو بدیو چې پخوا لېږلي دي لاسونو ددوی بېشکه چې (جنس د) انسان ناشکره دی) یعنې نهایته کفران کونکي دی نعمتونه هېروي او مصیبتونه یادوي. صاوي وایي دا چې د نعمت په پیل کي یې (اذا) او دبلا، په سر کي یې (ان) راوړ دې ته اشاره ده چې نعمت خامخاشته او بلا دغسي نه ده کله کله وي ځکه چې د الله رحمت تر غضب پرمې دی (۳) امام فخر رازي وایي د دنیا نعمتونه که څه هم خورالوی او ستر دي په نسبت د اخروي نعمتونو لکه څاڅکی د دریاب په وړاندي هسي دي ځکه نواله تعالی دهغوی په هکله ځکل یاد کړل نواله داسي وفرمایل چې انسان که څه هم په دومره لږ نعمتونو هم بسیاشي ورباندي خوشحاله کېږي او د غرور تکبر سبب یې شي او داسي انگېري لکه چې گردې هیلې او آرزو گاني یې ترسره

(۱) د ابن کثیر مختصر ۱۸۲/۱۳

(۲) د ابو السعود تفسیر ۳۷/۵

(۳) د صاوي حاشیه ۴۷۴

شوي وي اودغه دده دهغي نابو هي لامل (نتيجه) ده کوم چي د دنيا او آخرت د حال په هکله يې لري^(۱)

﴿لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ﴾ (خاص الله لره دی سلطنت پاچهي د آسمانونو او د ځمکي پيدا کوي (الله) هر هغه شی چي اراده و فرمايې) يعني الله تعالى د گردو کائناتو مالک دی هغه که علوي دي او که سفلي دی الله په هغوی کي څرنگه چي غواړي په خلق او ايجاد کي تصرف کوي. مقصد له آيت شريف څخه دادی چي انسان دي پخپل مال دولت او جاه او جلال باندې نه تېروزي پدې دي وپوهېږي چي گرده پاچهي يوازي له الله سره ده د الله په يد د قدرت کي د آسمانونو او ځمکي د تصرفاتو کليگاني دي چاته مال دولت ورکوي له چانه يې اخلي د الله د حکم او فيصلې مانع څوک نشته ﴿يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنشَاءً﴾ بڼي لپاره د هر هغه چا چي اراده و فرمايې لوني (بې زامنو) ﴿وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذَّكَوْرَ﴾ او بڼي الله لپاره د هر هغه چا چي اراده يې شي زامن (پرته له لونیو) ﴿أَوْ يَرْزُقُهُمْ ذَكَرًا وَإُنْثَاً وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَاقِبَةً﴾ يا جوړه ورکوي (نارینه او ښځينه) ځامن اولوني (دواړه برخي) او گرزوي هر هغه څوک چي (الله) اراده و فرمايې شنه (يعني ځيني نارينه گان الله يې اولاده شنه وگرځوي اولاد يې نه زېږي او ځيني ښځي الله شنه وي وگرزوي اولاد يې نه کېږي. بياضوي وايې معنادا چي د بندگانو احوال د اولاد په هکله مختلف گرزوي څرنگه چي د الله د مشيت غوښتنه او مقتضاء وي هغسي کوي ځينوته يوازي يو يونوع نارينه يا ښځينه اولاد ورکوي او ځينوته دواړه ورکوي ځيني بيا شنه وي هيڅ اولاد ذوات يې نه زېږي^(۲) غرض له آيت څخه په کائناتو کي د الله جل جلاله د قدرت نفاذ دی هر ډول چي يې خوښه شي هغسي کوي ځکه نو فرمايې: ﴿إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾ بېشکه دغه الله دی ښه عالم (په فائدي د هر چا) ښه قادر (په هر شي باندې چي اراده و فرمايې) يعني هغه څه کوي چي د حکمت يې غوښتنه او مصلحت پکې وي. ابن کثير وايې چي الله خلک خلور ډوله وگرزول ځيني دلونو پلرونه، ځيني د زامنو، ځيني د دواړو او ځيني يې اولاده خلک چي هيڅ ذوات يې نه وي فسبحان العليم القدیر^(۳) ورپسې الله تعالى وحی يادوي اود هغې اقسام بيانوي فرمايې: ﴿وَمَا كَانَ لِنَشْرِ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا﴾ او نه ښايې لپاره دهیڅ بشر دا چي له ده سره الله خبري وکړي مگر په وحی سره (په خوب کي يا په الهام سره ځکه چي دانبياوو عليهم السلام خوبونه حق دي لکه چي ابراهيم عليه السلام ته واقع شوي وه ﴿إِنِّي أَرَى فِي السَّمَاءِ آتٍ أَذْبَحُكَ﴾ (الصافات ۱۰۲) ﴿أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ﴾ يا وروسته له پردې څخه (لکه چي له موسی عليه السلام سره يې خبري کړي وي) ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذَنِهِ﴾ يا ولېږي الله کوم رسول استاذی (له ملائکولکه جبرئیل عليه السلام په وحی راوړلونييانوته) په التسهیل کي وايې چي الله جل جلاله په آيت کي د ابيان فرمايلي دی چي دده خبري له بندگانو سره په درې ډوله ترسره کېږي يودا چي په الهام يا منام سره ورته

(۱) کبير تفسير ۱۸۴/۲۷

(۲) بياضوي ۱۷۲/۲

(۳) د ابن کثير مختصر ۲۸۳/۳

وحي وکري بل داچي دپردي له هاخواکلام ورواوري، دريم داچي دپرستي به وسيله وره وحي راواستوي اودغه وروستي يې په انبياو عليهم السلام پسي خانگري دی اودوهمه يې په موسی عليه السلام او محمدرسول الله پسي خاص دی اولومری دول يې دانبياو اولباوولبارہ خانگري دي (۱) صاوي وايې چي الهام له انبياو پرته اولياووته هم کبري خوداولباو له الهام سره کله کله منطقي او هام هم ملگري کبري خکه چي دوی لکه انبيا عليهم السلام غوندي معصوم نه دی دانسروعه

السلام الهام له شيطان خخه محفوظ اوژغورل شوي دي (۲) ﴿إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾ بشکه دغه الهام دپرپورته غالب دی (په نازلولو دوحی کي) ښه حکمت والادی (په صنعت خپل کي) يعني الله دپرپورته لوړدی له صفاتو دمخلوقاتو خخه ښه حکمت والادی پخپل فعل او صنع کي چي گرد کارونه يې د حکمت

په غوښتنه ترسره کبري. ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ او همداسي (لکه چي وحي موکري ده له تاپرته نورو انبياووته) وحي رالېږلي موبتاته (ای محمده ۱) روح (قرآن) په امر حکم خپل سره، قرآن به يې خکه روح وويل خکه چي پدي سره دجهل اوناپوهي له مرگه خخه ژوندون پيدا کبري اوماک بن دينار به ويل ای دقرآن خلکو قرآن ستاسوپه زړونو کي خه کرلي دي؟ خکه قرآن دزړونو زړغونونو کي

پسرلی دی لکه باران چي دخمکي زرغونونکي وي (۲) ﴿مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ﴾ (نه وي نه ای محمده) چي پوهېدې به چي کتاب خه دی (اونه پوهېدې په دي چي خه شی دي شرايع اويمن)

يعني ای محمده ۱ ته دقرآن او وحي ترنزول له مخه دايمان په شرايعو تفصيلاً نه پوهېدې ﴿وَلَيْكُمُ حَقُّهُ نُورًا تَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ وليکن گرزولی دی موبدغه (قرآن) داسي يوه رڼا چي سمه لاره ښيو په

هغه سره هغه چاته چي اراده وفرمايو موب له بندگانو خپلو (چي متقيان وي) ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ اوبېشکه خامخا ښودل کوي ته (خلکو ته) په طرف دمستقيمي لاري (چي اسلام دی)

﴿صِرَاطُ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ سمی لاري دهغه الله ته چي خاص ده لره دي هر هغه

شيان چي آسمانونو کي دي (له علوياتو) او هر هغه شيان چي په خمکي کي دي (له سفلياتو، سره له

آسمانونو او خمکي خلقا، ملکا او عبیدا) ﴿أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ﴾ واوړه خبردار اوسه! خاص الله ته بيرته گرزوي ټول کارونه (دمخلوقاتو په قيامت کي نوبه په عادلانه حکم سره ددوی ترمينځ فيصله کوي بلاغت:

پدي سورت کي چي دبديع اوبيان کومي ښکلا وي شته لنډيز يې دادی.

(۱) التسهيل لعلوم التنزيل.

(۲) د صاوي حاشيه.

(۳) د قرطبي تفسير ۵۵/۱۲

- ۱- مرسل مجازي فرمايې ﴿لِنُذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ﴾ خكه وېرول خواهل دام القرى ته دى او پدې كې دا احتباك صنعت هم شته هغه داچې له هريوه څخه هغه حذف كړي چې په بل كې يې ثابت كړي دي تقدير يې داچې ترخوام القرى له عذابه ووېروي او ووېروي خلك په ورځ د قيامت كې
 - ۲- دمبالغې له صيغې سره پرله پسې مؤكيدات راوړل لكه ﴿أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ چې هغه د(الا) كلمه اود فصل ضمير(ان) دى
 - ۳- د طباق صنعت د ﴿لِلْجَنَّةِ... السَّعِيرِ﴾ ترمينځ اود ﴿يَبْسُطُ... وَيَقْدِرُ﴾ اود ﴿ذَكَرْنَا... وَإِنشَاء﴾ ترمينځ راغلى دى
 - ۴- سلبې طباق لكه ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ بِهَا﴾
 - ۵- استعاره چې فرمايې ﴿مَنْ كَاكَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ﴾ په آيت شريف كې يې دا خرت عمل دكړوندگر له كړوندي سره تشبيه كړى ترڅو كړونده وكړي او مېوې دانې يې ټولي كړې اودغه تمثلي استعاره اوله باريكو استعاراتو څخه يوه ده.
 - ۶- دمقابلې صنعت لكه ﴿وَتَمَحُّ اللَّهُ النُّطْلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ﴾
 - ۷- عطف د عام پر خاص باندې چې فرمايې ﴿يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَطَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ﴾ باران خاص او رحمت عام دى.
 - ۸- مرسله مجمله تشبيه پدې آيت كې ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ﴾ يعنې لكه غرونه په لويوالي او پلن والي كې
 - ۹- د تقسيم صنعت لكه داچې ﴿يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنشَاءً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ أَوْ بُرُوجَهُمْ ذَكَرْنَا وَإِنشَاء﴾
 - ۱۰- اشتقاقي جناس چې پدې آيت كې دى ﴿وَمَا أَصْبَحُكُمْ مِنْ مُصْبِكُمْ﴾
 - ۱۱- دمبالغې صيغې چې پدې آيت كې شته ﴿لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ يعنې ډېر صبر كونكى ، ډېر شكر كونكى
 - ۱۲- مشاكلت لكه داچې ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ دوهمي ته هم (سنيه) وويل شوه چې له لومړي سره په صورت كې مشابهت لري
 - ۱۳- د فواصلو توافق اودغه له بديعي محسناتو څخه گڼل كېږي او په قرآن كريم كې زېښته ډېر راځي
- دالله جل جلاله په مرسته دالشورى سورت تفسير بشپړ شو.

د (الزخرف) سورت مڪي دي اونه اتيا آيتونه لري

د سورت په وړاندي:

د الزخرف سورت مڪي دی او د اسلامي عقيدې اساسات د ايمان تاداوونه (تهدا بونه) چې ايمان به وحدانيت، رسالت اوبعث او جزادي څېري لکه چې به همدادول نورومکي سورتونو هم څېرل سورت دوحی مصدر وړاندي کوي اوددغه قرآن رښتنولي بيانوي کوم چې الله پاک په أمي پيغمبر باندې په خورافصيححه ژبه او څرگند بيان باندې نازل کړي دي ترڅو ددغه عربي نبي لپاره ښکاره معجزه وي بيا دالله په قدرت او وحدانيت باندې دلایل راوړي کوم چې په دغه پراخو کائناتو کې په آسمانونو ځمکو، غرونو، خوړونو، بحرونو او رودونو کې ترسترگو کېږي او ورپسې هغه پرېمانه اورښت چې له آسمانه را اوري يادوي بيا د بهرنيو يادونه کوي چې داوبوپه سر رواني وي او هغه چارپايان چې الله د بشر لپاره اهل اوتابع کړي ترڅو يې له غوښو خوړلو او سپرليو څخه گټه واخلي دهغوی يادونه کوي ورپسې سورت د جاهليت دوخت بت پرستي، خرافات اوناولي دودونه بيانوي چې دوی خو پخپله له لویوسره کرکه لرله اونفرت يې ترې کاوومگر دالله لپاره يې لوني په حماقت اوناپوهي غوره کړي وي دوی به ويل چې ملائکه دالله لوني دي نوآيتونه نازل شول چې ددغو باطلو خرافاتو او انحرافاتو مخه ونيسي او خلگ بيرته فطرت ته اولومړنيو قطعي حقائقو ته وگرزوي سورت په لنډه توگه د ابراهيم خليل الله دعوت اوبلني ته کتنه کوي هغه چې مشرکان گومان کوي دوی د ابراهيم عليه السلام په دين اودهغه له ذواته دي نوآيتونه ددوی ددغي دعوي تکذيب کوي اودا خبره په ډاگه کوي چې ابراهيم عليه السلام هغه لومړنی څوک وو چې دبتانو له عبادت کولو څخه بهزاره او هغه يې نه منل له دې په هيسي سورت دهغي ناروا اشتباه تردید کولو ته لېږدي کوم چې مشرکانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم درسالت په هکله لرله دوی داسي وړاندیز کاوو چې قرآن کریم بايد د مال دولت او جاه اوجلال په خاوند نازل شي نه په هغه چا چې لکه محمد صلى الله عليه وسلم یتیم، فقير او بېوزله وي نوآيتونه نازل شول دا خبره يې سپينه کړه چې مرتبه او مال د انساني کرامت معيار نه دی اونه دسترو منصبونو لپاره داستحقاق او وړتيا سبب کېدای شي بلکه دنيا پخپله حقيره او سپکه خواره ده دومره خواره حقيره که الله غوښتي وای گرده به يې کفارو ته وربښلي او مؤمنانو ته به يې هيڅ هم نه وه ورکړي بيا وروسته په سورت کې د موسی عليه السلام او فرعون کیسه راځي دهغه پخواني حقيقت تاکيد کوي همدغه فرعون دی چې پخپل سلطنت او ځواک باندې په موسی عليه السلام باندې فخر کوي لکه چې قريشي سرداران پخپل جهل کې غوپه دي او په رسول الله صلى الله عليه السلام باندې ځان لوړ گڼي او وروستی پایله اونتېجه به يې لکه د فرعون غرقېدل د مشرکانو هلاکت هم وي په پای کې دا آخرت او قيامت د ځينو کړاوونو، حالاتو او مشکلاتو يادونه کوي اود بد مرغه مجرمينو حال بيانوي چې د دوزخ په اور کې به اوړي راوړي.

تسميه او نومول يې:

دغه سورت ته خكه د الزخرف سورت ويل كېږي چي پدې كي د دنيا د زانلېدونكي اوفاني كېدونكي متاع خورا په زړه پوري مثال راغلي دي چي دغه د دنيا فاني كېدونكي نعمت مزخرف خل او بل كېدونكي دي چي د هر خلك وړباندې تېروزي خود الله په نزد د غوماشي دوزرقيمت هم نلري خكه يې الله پاك ابرارو، فجارو ټولوته وركوي او اخيارا شرار گردخني نفع اخلي خواخرت بيا الله پاك له متقيانو پرته بل چاته نه وركوي دنيا فاني كېدونكي او آخرت تلپاتي اوباقې دي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۝ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝ وَإِنَّهُ فِي أُولَى الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبَأٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝ فَاهْلِكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْنًا وَمَنْعْنَا مِثْلَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ۝ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمُ الْوَسْطَ مِنَ الْبَيْنِ ۝ وَالَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ۝ وَإِنَّا لَمُنْقِلُونَ ۝ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْأً إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ۝ أَمْ أَعْزَدَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَحَكُمْ بِالْبَنِينَ ۝ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ۝ أَوْ مَنْ يُنشِئُ فِي الْغُلِيِّ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ۝ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنِنَّا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَوَّكُنْهُمْ مَهْدَتُهُمْ وَنَسْتَلُونَ ۝ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَعْزُمُونَ ۝ أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ۝ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَرِهِمْ مُقْتَدُونَ ۝ وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَرِهِمْ مُقْتَدُونَ ۝ قُلْ أُولَئِكَ جُنُودُ اللَّهِ يَهْدِي مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ۝ فَانقَمْنَا مِنْهُمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝﴾ الزخرف: ١ - ٢٥

لغتونه:

(صفحا) اعراض اومخ اړولوته وايې (بطنا) په قوت نيولواوکسات اخيستلوته ويل كېږي (مهدي) فراش (انشرنا) موږ ژوندي كړي نشور هغې احيا ته وايې چي وروسته له مرگه وي (سنور) چي تاسي سپاره

شي (مقرب) طاقت لرونكي (كظيم) له غمه ډك (صوب) دروغ وايي (امه) دين اولاره (مترلود) منور په
نعمتونو كي دوب او هوسا، سوکاله ته ويل کېږي
تفسير:

﴿حَمَّ﴾ له مقطع سو نور وڅخه دی چې د قرآن کریم په اعجاز تنبيه فرمايې ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ (نفسه)
دی په دغه کتاب روښانه بيانونکي (يعني زمادي قسم وي په دغه روښانه کتاب جي څرگندونکي دی
د حق له باطله څخه او د هدايت له ضلالت څخه همدا سي ښکاره کونکي دی مؤمنانوته
د گرد و هغو احکامو او شرعي دلائلو چي دوی ورته اړتيا لري ﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ بېشکه
موږ گرزولی دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه، دغه مقسم عليه دی يعني موږ د عربو په لغت نازل کړی
دی چي دفصاحت بلاغت په کمال او بشپړتوب، محکمو اسلوبو او معجز بيان مشتمل دی ﴿لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ﴾ دپاره ددې چي تاسي پرې وپوهېږي (عقل پکي وچلوی) احکام يې وپېژنی او پدې پوه شي
چي ددغه قرآن حکيم اسلوب د بشر له توان څخه وتلی دی. بيضاوي وايي چي الله په قرآن کریم لوړه کړي
چي قرآن يې عربي گرزولی او دغه د بلاغت له بدائعو څخه یو دی تر څو قسم او مقسم عليه سره متناسب
وي او پدې تنبيه ورکړي چي تر قرآن کریم بل پورته شي نشته چي ورباندي قسم وشي او دغه د قرآن کریم په
شرافت او عزت دلالت کوي (۱) ﴿وَلَئِنْ فِیْ اَمْرِ الْكِتَابِ لَدَیْنَا﴾ او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل
د کتاب (لوح محفوظ) کي په نزد موږ ﴿لَعَلَّیْ حَکِیْمٌ﴾ خامخا خاوند دلويي مرتبې ډېر مستحکم دی
دسترشان خاوند او دلور قدر او بالغ حکمت څښتن دی ابن کثیر وايي د قرآن کریم شرافت يې په ملا الاعلی
کي ولما نخل تر څو د مخکي خلک بي تعظیم او شرافت ومني (معنا دا چي قرآن کریم په لوح محفوظ کي
زموږ په نزد دستري مرتبې، عزت او شرف خاوند دی) (۲) ﴿أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا﴾ آیا پس
بند کړو (وگرزوو) له تاسي دغه ذکر بند (قرآن) بندېدل (گرزېدل) استفهام دانکار لپاره دی يعني آیا
موږ تاسي ته بند درنکړو او د غسي مولکه چارپایان پرېږدو؟ ﴿أَن كُنْتُمْ قَوْمًا مُّشْرِفِينَ﴾ له دې سببه
چي تاسي يې یو قوم له حده تېرېدونکي (په تکذيب سره، نه، بلکه تاسوته به ورباندي بند درکوو
تر څو د حق لاري ته راوگرزی، قناده وايي چي که چېرې دغه قرآن کله چي پخواني مشرکانوونه
مانو پورته شوی وای نو دوی به خامخا هلاک شوي وو لکن الله پخپل رحمت بار بار ورته اورول او تر شلو
کالونو پوري يې ورته راوبلل (۳) ابن کثیر وايي چي د قناده وينا خورا د باريکي معنالرونکي ده هغه
الله پاک دخپل هغه لطف او مرحمت له مخي چي په خپلو بندگانو يې لری تل ددوی دعوت دخیر او ښېگني
لورته کوي که څه هم چي دوی تجاوزگران او مخ اړونکي دي هغوی ته امر کوي تر څو هغه کسان چي په

(۱) حاشیه شیخ زاده ۲۸۸/۳

(۲) د ابن کثیر مختصر ۲۸۴/۳

(۳) کبیر تفسیر ۱۹۵/۲۷

تقدیر کي یې هدایت لیکلی شوی ورباندې ایمان راوړي او په هغه چا باندې چي شقاوت یې په برخه وي دلیل او حجت شي (۱) ﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ﴾ او څومره ډېر مولهېرلي دي له انبياوو څخه په پخوانیو (خلکو) کي؟ دغه در رسول الله لپاره داده او تسلیت دی ﴿وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيِّ إِلَّا كَأَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَكْفُرَ بِهِ﴾ او نه به راتو دوی ته هیڅ نبي مګروو به هغوی چي په هغه (نبي) پوري به یې مسخرې کولې صاوي وایې چي پدې کي در رسول الله لپاره تسلا ده معنا دا چي ته مه خفه کېږه دا چي کوم چلند له تاسره کېږي له پخوانیو انبياوو عليهم السلام سره شوي دي (۲) ﴿فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا﴾ پس هلاک کړل موږ هغه (پخواني خلګ چي) سخت تر (وو) له دوی نه له جهته د قوت (او ځواک) يعني دمکې تر کفارو لاهېر قوي او سرغړونکي، باغيان وو ﴿وَمَقْنَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ﴾ او تېر شوی دی (څو ځايه په قرآن کریم کي) مثال ډېرو مېنيو خلکو (چي) د وروستنيو مکذبینو لپاره وعظ او پند شي. امام فخر رازي وایې چي دمکې کفارو د پخوانیو مکذبینو لاره بل په بله تعقیب کړه نو دوی دي له دې څخه ووېرېږي چي هغه څه ورته ونه رسېږي کوم چي پخوانیو ته رسېدلي وو د هغوی مثالونه خود دوی په وړاندې دي ﴿وَلَقَدْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ او قسم دی خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چي څوک دی هغه ذات چي پیدا کړي یې آسمانونه او ځمکه؟ (په دغه عجیبه او بدیع شکل باندې) ﴿لَيَقُولُنَّ حَلْفَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ﴾ نو خامخا به وایې دغه کفار خامخا چي پیدا کړي دي (ټول هغه الله چي) ښه غالب قوي (په انفاذ احکامو) ښه علیم دی (پخپل مخلوق باندې) قرطبي وایې چي دوی د الله جل جلاله په خلق او ایجاد اقرار کوي خو بیا هم له الله سره بل څوک په عبادت کولو کي شریکوي او دغه د دوی د جهل او حماقت ښه ده (۳) بیا الله پاک دوی ته خپل جلیل صفات چي په بشپړ قدرت او حکمت یې دلالت کوي داسي بیانوي چي ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾ الله هغه (ذات) دی چي تاسي ته یې ځمکه فرش ګرزولي (تر څو تاسي ورباندې واوسي) ﴿وَجَعَلَ لَكُم فِيهَا سُبُلًا﴾ او ګرزولي دي تاسي ته په دغي ځمکي کي لپارې (چي) تاسو د سفرونو په وخت کي ورباندې تګ راتګ کوی ﴿لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ لپاره ددې چي تاسي سمه لاره ومومی (د حکیم او خالق ذات قدرت وپېژنی هغه ذات چي دغه عجیبه نظام یې تیار کړی دی) ﴿وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ﴾ او هغه ذات چي نازلې کړي یې دي (له طرقة) د آسمانه اوبه په اندازه سره (څومره چي کفایت کوي او ورته اړتیا وي، بیضاوي وایې معنا دا چي په اندازه

(۱) مختصر ۲۸۵/۳

(۲) صاوي په جلالین ۴۴۰/۴

(۳) د قرطبي تفسیر ۲۴/۱۲

سره ڇي گهڻه وري وي اوتوان ونه رسوي (۱) ﴿فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْمَنًا﴾ پس ڙوندي ڪري دي موريه
 دغواو بوسره ڪلي مر (وڇه ڪلڪه ڇمڪه) ﴿كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ په شان ددغه ڙوندي ڪېدلو دڇمڪي
 راوبه ايسٽل شي تاسي (هم بيا ڙوندي له قبرونو څخه) ﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَرْوَاحَ كُلَّهَا﴾ اوهغه ذات ڇي
 پيدا ڪري يي دي (اصناف (انواع دمخلوقاتو) ٽول ددوي (له حيوانه، نباته اونور و شيانو څخه ابن عباس
 وايي ڇي ازواج معدا صناف اونواع لکه خوب، تريو، سپين، تور، نارينه، بنڃينه (۲) ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ
 الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْغَبُونَ﴾ اوگر زولي يي دي تاسي ته له بهريو اوله چار پايانو هغه ڇي تاسي پرې سپرېري
 (په سفرونو ڪي) ابن ڪثير وايي معنادا ڇي اهل اوتابع ڪري يي دي تاسي ته ترڇو غوڻي يي و خوري او
 ورباندي سپاره شي (۳) ﴿لِئَسْتُمْ عَلَى ظُهُورِهِ﴾ لپاره ددي ڇي سم برابر ڪڏهن تاسي په شاو (دهريو)
 دهغه دمركب ڪه بهري وي او ڪه اوبن يانور مراڪب ﴿ثُمَّ تَذَكَّرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ﴾
 بيا ياد ڪري تاسي (قلبا) نعمت درب خپل ڪله ڇي برابر ڪڏهن (سواره شي) پرهغه ﴿وَنَقُولُوا مُبْخَرٌ
 الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا﴾ او ووايي تاسي پاڪي ده هغه (لوي ذات) ته ڇي مسخر ڪري يي دي موريه دهغه
 (مذڪور له مراڪبو) ﴿وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ اونه وو موريه ده لره په ضبط ڪي راوستون ڪي (قادر په
 سپرېد لويي ڪه دالله تسخير نه وای) ﴿وَإِنَّا إِنَّا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ اوبهشڪه ڇي موريه درب خپل ته خامغا
 ورتلون ڪي يو (وروسته له مرگه بيضاوي په حاشيه ڪي ليکي ڇي مرادله يادولو دنعمت څخه په زړه
 تهرول اوتصور ڪول نه دي بلکه مقصد دادی ڇي ددي يادونه وکري ڇي دهغه دنعمت حصول دقادر علم
 حڪيم ذات په تدبير سره شوي ڇي دطاعت اوشکر مستوجب دي ڇڪه څوڪ ڇي داسوچ وکري ڇي انسان
 پداسي مرکب سپرېري ڇي ترده په قوت اوبدن ڪي خورا ستردي خوله ده سره دده لپاره اهل اوتابع دي
 هرلوري ته يي ڇي انسان بيابي بهول ڪهري او پدي ڪي سوچ وکري ڇي درياب اوباد (هوا) يي هم دانسان
 لپاره تابع دي سره له دي ڇي په دوارو ڪي خورا هيبت او وېره شته نودلته دالله تعالیٰ په معرفت، ڪبريا
 او عظمت ڪي مستغرق شي دالله بشپړ قدرت او حڪمت ور په ياد شي نودغه استغراق او يادونه يي دي ته
 راڪاري ڇي په تعجب سره ووايي: ﴿سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ (۴) ڪله ڇي الله
 تعالیٰ دمشرڪانو اعتراف يادونه وکري ڇي دوي هم وايي ڇي دڇمڪي او آسمان پيدا ڪون ڪي رب العلمين
 دي نو ورپسي يي دوي سفاقت اوجاهالت ڇي دغير الله عبادت کوي داسي بيان ڪر: ﴿وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ

(۱) دبيضاوي تفسير ۱۷۷/۲

(۲) دجمال حاشيه په جلالين باندې ۷۷/۴

(۳) دابن ڪثير مختصر دصابوني ليکنه

(۴) دشيوخ زاده حاشيه په بيضاوي باندې ۲۹۷۳

عِبَادِهِ جَزَاءً ﴿۱﴾ او گر زوي (مقرر وي کفار) الله ته له بند گانودده يوه برخه (اولاد چي ملانگونه دالله لوني وايي) ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ﴾ بېشکه چي (کفر) انسان خامخا بڼکاره ناشکړه دی (سترمنکړ او سرغړونکی دی بیضاوي وايي: معنا داچي کفران يې ظاهره او بڼکاره وي ځکه چي الله تعالی ته د اولاد نسبت کول دزيات جهل او دالله د عظيم شان د تحقير کولونښه ده) ﴿أَمْ أَلْبَسْنَاهُ لِبَاسًا﴾ (۱) او غوره کړی یی یا ست تاسی په زامنو؟ دغه دوی له حاله سره تعجب او انکار دی يعني آیا الله دخان لپاره لوني او تاسوته يې زامن غوره کړي دي؟ ابن کثيروايي چي دغه پر دوی باندي دانکار وروستی سرحد دی او بشپړ انکار ورپسې الله داسي بيانوي (۲) ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا حَزَبَ لِرِجْزَيْنِ مَثَلًا طَلَّ وَجْهُهُ مُتَوَدِّعًا وَهُوَ كَاطِبٌ﴾ حال داهر کله چي زېری ورکړی شي يود دوی نه په (زېږېدو دهغه) سره چي گر زولی يې دی رحمان ته مثل (چي دلونو نسبت يې ورته کړی نو) وگرزي مخ دده تک تور حال داچي دی به له غمه ډک وي. امام فخر رازي وايي مقصد له آيت شريف څخه ددوی د عقلونو سخافت دی چي هغه څېز چي له نقص څخه دغي مرتبې ته راتیت وي نو عقل سړی به يې څرنگه دالله جل جلاله لپاره اثبات کړي اود څښو عربو څخه روايت شوی چي ديوه سړي مېرمني لوروزېږوله نو ځاوند يې هغه کور پرېښود چېرې چي دده مېرمن اوسېدله (۳) ﴿أَوْ مَن بُنِئُوا فِي الْحِلْيَةِ﴾ (۲) آیا (دوی الله ته هغه څوک مقرر وي چي) لويولی شي په گېڼو کي (چي بنځينه دي) ﴿وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ﴾ حال داچي هغه په وخت د جگړو کي (رايه) نشي بڼکاره کولاي) يعني هغه داسي څوک دي چي د دعوی اثبات په وخت کي خپل مطلب نشي بيانولی (چي ضعيف الراي دی آیا دغه دالله له عظيم جناب سره نسبت کول مناسب دی؟ په التسهيل کي وايي چي مقصد له دې ټکو څخه په هغو کسانو باندي چي ويل به يې ملانکي دالله لوني دي رد کول دي لکه چي فرمايلي يې دي آیا تاسو الله ته دهغه چا نسبت کوی چي هغوی په سينگار او پسرول کي لويولی شي؟ دغه خود نقص صفت دی ورپسې يې يو بل نقص داسي بيانوي چي ﴿وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ﴾ يعني مېرمن کله چي له چاسره دعوی لري نشي کولای په بڼکاره توگه خپل دليل وړاندي کړي ځکه چي ناقصات العقل دي ډېر ځله بنځمني خپله خبره نشي سره بېلولای نو څرنگه به الله ته دداسي ناقص مخلوق نسبت سم وي؟ ابن کثيروايي چي مېرمن په صورت او معنا دواړو کي ناقصه ده د صورت او ظاهر نقص يې دگېڼې اوسينگار په کولو بشپړوي او پسرول او گېڼه اغوندي اوهر چي معنوي نقص يې دی هغه داچي عاجزه ضعيفه ده بری نشي موندلای لکه چي ځيني عربو پر هغه مهال کله چي به ورته دلور زېری ورکړی

(۱) دبیضاوي تفسیر ۱۷۷/۲

(۲) دابن کثیر مختصر ۲۸۲/۳

(۳) التسهيل ۲۲/۴

شوداسي ويل. دغه غبستلى اولادنه دى زوري يې په ژړاو گته يې په غلاكي ده (۱) ﴿وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ﴾
 الَّذِينَ هُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ إِنَّمَا ﴿اوگرزوي (کفار) پر بنسټ هغه چي دوى عباد الرحمن د الله بندگان دي بنسټي
 (لوني د الله) يو بل کفر چي ددوى دغه شنيع ويناده هغه دا چي د عربو کفارو به عقیده درلوده چي پر بنسټي
 اکمل العباد او په الله گراني دي هغوى بنسټينه دي دوى دغه حکم کاوو ﴿أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ﴾ آيا حضور
 (دغه کفار په وخت د) پيدا کېدلو ددغو پر بنسټو کي (چي بنسټي لونه پيدا شوي دي؟) (دغه ددوى د تجهيل
 بيان او پردوى باندي تهکم دی) ﴿سَتَكُنُّ شُهَدَائِهِمْ وَرُسُلُهُمْ﴾ ژردى چي و به ليکلى شي شاهدي
 ددوى او پوښتنه به (هم) ترې وکړى شي (په آخرت کي) يعني ژردى چي موږ به پر بنسټوته ددوى دروغجو
 شهادت ددوى په اعمالنامو کي دليکني امر صادر کړواودوى به له دې څخه په ورځ د قيامت کي
 وپوښتلى شي دغه ددوى لياره تهديد او اخطاردى مفسرين کرام وايي چي الله تعالى د عربو له کفارو
 څخه درې ناروا اقوال راوړل يودا چي دوى الله ته دا ولاد نسبت وکړ دوهم دا چي لوني يې ورته ثابته کړي
 اودريم دا چي معززو پر بنسټوته يې د بنسټينه نسبت يې له کومه علمي سند او برهانه وکړنو قرآن کریم ددوى
 درې سره اقوال نکذيب کړل بيا دوى يو بل بهتان او ضلالت هم ښکاره کړ چي دوى دغه عمل د الله جل
 جلاله په خوښه اورضا باندي کوي ﴿وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ﴾ او وايي دغه (مشرکان) که رحمان
 اراده فرمايلي وای نو عبادت به مونه ووکړى ددغو (باطلو معبودانو) دوى به دغه داستهزاء او ملنډو په
 توگه ويل يعني که الله نه غوښتلای نو موږ به ددغو ملانکو او بتانو عبادت نه کاوو څرنگه چي دغه د الله
 په مشيت باندي دي نو هغه له موږ څخه راضي دی. قرطبي وايي چي دغه يوه حق کلمه ده چي باطل
 ورباندي اراده شوى دى هر شى د الله په اراده تر سره کېږي خو مشيت له رضا څخه بېل دی او په مشيت
 باندي دليل نه نيول کېږي ځکه که چېرې دوى د بتانو پرځاى د الله عبادت کولای نو موږ به
 اړ وروپوهېدلو چي الله ورڅخه دغه غواړي (۲) نو الله ددوى تکذيب داسي فرمايي: ﴿مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ
 عِلْمٍ﴾ (نشنه دوى ته په دغي (خپلي وينا) هيڅ قدر علم او پوهه) يعني دوى ته په دغه وينا کوم برهان او
 حجت نشته دی ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ﴾ ندى دوى مگر دروغ وايي (خوشي چتي ښکاره) اتهکلونه جلوى
 ځکه چي الله پدې کفر راضي نه دی) ﴿أَمْ أَلَيْسَ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُتَمَتِّعُونَ﴾ (آيا ورکړى
 مودى دوى ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآنه) پس دوى په هغه کتاب منگولي څښونکي (دليل نيونکي
 دي) دغه پردوى باندي يو بل رد دی يعني آيا موږ پر دغو مشرکانو پخوا له دې قرآنه کوم کتاب نازل کړى
 دی چي دوى دهغه کتاب په توجيها تو غمل کونکي دي؟ امام فخر رازي وايي: معنادا چي آيا دوى دغه
 باطل په کوم بل کتاب کي چي له قرآنه پخوانازل شوي دي موندلى دی چي دوى ورباندي دليل

(۱) دابن کثير مختصر ۲/ ۲۸۷

(۲) دقرطبي تفسير ۱۲/ ۷۳

ونيسي(۱) ﴿بَلْ قَالُوا إِنَّا وَحَدَّثَنَا أَتَاءَنَا عَلَىٰ أَثَرٍ﴾ بلکه وايې دغه مشرکان بېشکه موږ موندلي مودی پلرونه خپل پريوې لاري (دين) باندې؛ (بل) داضراب لپاره دی چې له يوه کلام څخه بل ته لېږدي يعني دوی کوم عقلي او نقلي دليل په خپل زعم تېرولای نشي بلکه دوی اعتراف کوي چې دوی پرته دخپلو پلرونو له رانده تقليده بل دليل او حجت نلري. ابوالسعود وايې (أمة) دين اولاري ته وايې ځکه يې أمة بولي چې قصد کاوه شي(۲) ﴿وَإِنَّا عَلَىٰ أَثَرِهِمْ مُهْتَدُونَ﴾ او بېشکه موږ په قدمونو (پلونو) ددوی لاره موندونکي تلونکي يو ﴿وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ﴾ (او همداسي (ستا په شان) نه وولېږلي موږ پخوا له تانه په هيڅ قريه کلي کي کوم وېرونکی (له عذابه) يعني لکه چې دغه کفار دخپلو پلرونو او اجدادو بې له کومه دليله پلوي اود پلونو پيروي او اقتداء کوي همداسي د پخوانيو امتونو مکذبينو هم کول يعني پر هيڅ امت کي مي تر نادمځه کوم پيغمبر ندی استولی خو ﴿إِلَّا قَالَ مُتَّبِعُوا إِنَّا وَجَدْنَا ءَابَاءَنَا عَلَىٰ أَثَرٍ وَإِنَّا عَلَىٰ أَثَرِهِمْ مُقْتَدُونَ﴾ (مگروبه ويل هوسا او نعمت لرونکو (خلکو د هغو کليو) بېشکه موږ چې يو موندلي مودی پلرونه خپل پريوې لاري او بېشکه موږ په قدمونو ددوی اقتداء کونکي تلونکي يو) يعني هغو کسانو چې په سوکالي او آرام ژوند په بسياوو، شهوتونو او نعمتونو په دحق په لار کي د کړاوونو څخه منع کول نوبه دوی ويل چې زموږ پلرونه په کومه لاره تللي موږ هم په هغې تلونکي يو. بيضاوي وايې چې په آيت شريف در رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره تسليت اوډاډينه ده اوددې تنبيه ده چې په داسي چارو کي تقليد کول پخوانۍ گمراهي ده ددوی داسلافو هم کوم باوري سندنه وو چې دغسي يې کول اوداچي سوکاله او هوسا خلگ يې په ځانگړي توگه ياد کړل ځکه هغوی پخپل عيش او عشرت کي داسي ډوب وي چې هغه عيش او عشرت يې دغه رانده تقليد ته اړباسي(۳) (اودله يې (مقتدون) راوړ مخکښي يې (مهتدون) فرمايلي وودغه تفنن دی ددواړو معنا يوشی دی ﴿قَدْ أُولَوْا جَنَّتُكُمْ يَأْهَدِي مِمَّا وَحَدَّثُمْ عَلَيْهِ ءَابَاءُكُمْ﴾ (وبه ويل (نبي) دوی لره (آيا دخپلو پلرونو متابعت کوی؟) اگرکه راتگ کړي دي ماتاسي ته په بڼه لاره ښوونکي له هغه څه چې موندلي دي تاسي پر هغه شي باندې پلرونه ستاسي ﴿قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَاذِبُونَ﴾ (وبه ويل دوی بېشکه موږ چې يو په هغه (دين) چې تاسي په هغه سره لېږلي شوي ياست کافران يو) يعني موږ په توحيد، ، بعث او نشور ايمان نه لرو ﴿فَأَنقَضْنَا مِنْهُمْ فَاظُنُّوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ پس له دوی مو انتقام واخيست پس وگوره څرنگه ده آخره خاتمه ددرو غجن گڼونکيو؟

(۱) کبير تفسير ۲۰۷/۱۷

(۲) د ابوالسعود تفسير ۴۲/۵

(۳) ديضاوي تفسير ۱۷۸/۲

اللَّهُ تَعَالَى فَرَمَائِي: ﴿۱۷﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿۱۸﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿۱۹﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ، لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۰﴾ بَلْ مَنَعْتُهَا هَذَلِكَ وَأَبَاءَهُمْ حَقٌّ حَاءَهُمْ الْحَقُّ وَرَسُولُهُ مُبِينٌ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۲۲﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۲۳﴾ أَهَرُ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَيعَشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ سُلْخًا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۲۴﴾ وَلَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَفَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُوقِنَ أَنَّ هَذَا سِحْرٌ قَلِيلٌ ﴿۲۵﴾ وَرَخَرَفُوا وَإِنْ كُنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۲۶﴾ وَمَنْ يَمْشِ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفَيْضُ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿۲۷﴾ وَأَنَّهُمْ لَيَصْدُوهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿۲۸﴾ حَقٌّ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَنْتَهِ بَيْتِي وَبَيْتَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَيَلْسَ الْقَرْيَتَيْنِ ﴿۲۹﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۳۰﴾ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿۳۱﴾ فَإِنَّمَا يَهْدِيكَ إِلَهُكَ فَإِنَّمَا يَهْدِيهِمْ مُتَقَرِّبُونَ ﴿۳۲﴾ أَوْ تُرِيكَ الَّذِي وَعَدْتَهُمْ فَإِنَّمَا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ ﴿۳۳﴾ فَاسْتَمِيعْ بِالَّذِي أَوْحَى إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۳۴﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُنْشَرُونَ ﴿۳۵﴾ وَنُفِّلَ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجْمَعًا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ، إِلَهُةٌ يُعْبَدُونَ ﴿۳۶﴾ الزخرف: ۲۶ - ۴۰

مناسبت:

کله چي الله تعالى د مشرکانو د هغه رانده تقلید یادونه وکړه چي هغوی به دخپلو پلرونو او اجدادو کاوودلته یې د حنفاوو دامام حضرت ابراهیم خلیل الله بیان وفرمایو هغه چي عرب ورباندي ویاړي او خانونه هغه ته منسوبوي هوکي ابراهیم علیه السلام خوله خپله قومه اوتبره بېزاري اعلان کړه اود بتانو عبادت کول یې وغندل ددوی اود هغه ترمینځ به توپیر دلته څرگند شي اود ضلالت او هدايت ترمینځ مقایسه همدا سي د صواب او سم عقل اود هوا او هوس د منطق به یوله بله پرتله وشي لغتونه:

(براء) له بری څخه اخیستل شوی اوبېزاري ته وايي (عقه) نسل او ذوات. ابن شهاب وايي (عقب) زوی اولمسي ته ویل کېږي (سخریا) تابع په کارگمارل شوی (معراج) دمعراج جمع اوزینې ته وايي هغه چي انسان ورباندي لوړ څېړي (بطهرون) پورته کېږي څېړي (زخرف) له سرو اوسپینوزرو څخه گڼه او پسرول (بعش) چي مخ واپروي له (عش البصر) څخه اخیستل شوی کله چي سترگي کمزوري شي خلیل وايي چي (عش البصر) معنادا چي په ضعیف نظر کتل کوي تفسیر:

﴿وَذَقْنَا لِإِثْرِهِمْ لَأَيُّهُمْ وَقَوْمِهِ إِثْنِي بَرَاءً مِمَّا تَعْبُدُونَ﴾ او ياد کړه هغه وخت (ای محمده ۱) کله چې وویل ابراهيم خپل پلار (او مشرک) قوم خپل ته چې بېشکه زه بېزاره (جلا) یم له هغو (بتانو) چې تاسې يې عبادت کوي (پرته له الله) ﴿إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ﴾ (مگر هغه الله چې زه يې پيدا کړی یم پس بېشکه چې هغه الله به ثابت لري مایه هدايت (او حق دين خپل) باندې) يعنې هغه ذات چې زه يې له عدمه څخه وجود پيدا کړی به هغه به مې حق دين او د نېکمرغي لاري ته لارښوونه کوي ﴿وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ﴾ او ګرځولي وه (ابراهيم دغه کلمه (دتوحيد) تلپاتې په اولاد خپل کي (تل به به دوی کي موحدين وي) ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ لپاره ددې چې دوی بيرته راوګرځوي (له شرکه ايمان ته) مجاهد وايي ﴿وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ﴾ معنادا چې (لا اله الا الله) به ترقي مته پوري دده په اولاد کي يو څوک وايي (۱) ﴿بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ﴾ (دوی همغسې ونکړل) بلکه نفع ورکړي ده مادغو (دمکې خلکو) او پلرونو ددوی ته (چې دوی د ابراهيم عليه السلام نسل ووپه عمر او نعمت مو ونازول خودوی په نعمتونو او شهواني غوښتنو کي له توحيد څخه محروم او غافل شول) ﴿حَقَّ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ﴾ (تر هغه پوري چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانونکی (د شرعي احکامو) يعنې تر څو چې دوی ته قرآن راغی او هغه استازی چې رسالت يې څرګند او په معجزاتو باندې تښت شوی وومبعت شو امام فخر رازي وايي چې د آيت شريف نظم او پييلتوب دا چې کله دوی تقليد ته مخه کړه او دليل ته يې شا کړه پکې سوچ يې نه کړ نو دوی په اوږد ژوند او مهلت تېروتل او د چې الله دوی ته نعمتونه ورکړي ورباندې غره شول اوله حق څخه يې څنګ او اعراض وکړ (۲) ﴿وَلَمَّا حَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ﴾ (او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) وویل (کفارو) دا سحر (کوډي) دي) يعنې کله چې دوی ته قرآن کریم راغی تر څو يې د غفلت له خوبه راويښ کړي او د توحيد لوري ته يې لارښوونه وکړي نو په دې وخت کي دوی لانوره سرغړونه او ګمراهي زياته کړه ويې ويل چې دا کوډي دي ﴿وَلَنَا بِهِ كُفْرُؤٌ﴾ او بېشکه مو پر دغه قرآن کافران يو (نه يې منو چې دغه د الله کلام دی، ابو السعود وايي چې قرآن يې کوډي ونوماوو ورباندې کافران شول په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې يې ملنډي ووهلې نو دوی په ډومبني کفر باندې د حق معانده او استهزاء ورزياته کړه (۳) ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْفَرِيقَيْنِ عَظِيمٍ﴾ او وویل (کفارو) ولي نه نازلوه شي دا قرآن په يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دي چې دغه سړي هم) ډېر لوی دي (لکه وليد په مکه کي او عروة په طائف کي) مفسرين

(۱) د ابن کثير مختصر ۳/ ۲۸۸

(۲) کسر تفسير ۲۷/ ۲۰۸

(۳) د ابو السعود تفسير ۵/ ۴۳

گرام وايې چي د مشرکانو قصد له لوی سړي څخه په مکه کي (ولید بن مغیره) وپه طائف کي (عروة بن مسعود ثقفی) وو. دوی دغه مستبعد گنله چي قرآن کریم دي په یویتیم، فقیر او بیوزله محمد صلی الله علیه وسلم نازل شي اوداسي وړاند یزېې کاوو چي دادي په یوغت، مشرد مال او شتوپه خاوند نازل شي په دې گمان چي غت او مشر هغه دی چي مال دولت اوجاه، عظمت ولري) دغه په ټولو ځایونو او وختونو کي د زمانې د جهالو منطق دی مگر د حقیقي عظمت اولورتیا معیار د الله او هوښیارانو په نزد د نفس عظمت دی. دروح لوړوالی او اوچت والی دی او تر رسول الله (محمد صلی الله علیه وسلم) نو څوک دستراو عظیم ذات او پاکیزه اوچتي روح خاوند کېدای شي؟ ځکه نوالله تعالی ددوی تردید په دې وینا فرمایې ﴿أَمْ يَتَّقُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾ آیا دوی وېشي رحمت (نبوت) درب ستا (چي یو چانه نبوت ورکوي لکه چي دوی یې وړاند یز کوي چي فلانی غت او فلانی بدای ته دي ورکړل شي؟) ﴿عَنْ قَسَمَاتِهِمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (نه ده داسي بلکه پخپله) موږ وېشلی قسمت کړی مودی په مینځ ددوی کي معیشت ددوی په دغه دنیوي ژوندون کي (یعني موږ پخپل حکمت سره دغه بدای کړی اود ابل موفقیر او بیوزله کړی ددوی د مالونو او ارزاقو تر مینځ مو توپیر پیدا کړی کله چي د معیشت وېش (چي د برحقیر او ناخیزدی) موږ پخپل لاس کي اخیستی نو د نبوت د ورکولو چاري (چي خوراد عظمت او سترتوب چري دي) څرنگه به یې ددوی له خوا هشاتو او غوښتنو سره سمی عیار کړو؟! په التسهیل کي وايې لکه څرنگه چي موږ د معیشت د نیوي اسباب وېشلي هم داسي دیني مواهب وېشو کله چي خواري او حقیري وندي خوشي اوچتي نه پرېږدو نو سترې اود شرافت نه ډکي برخي به څرنگه خوشي اوچتي پرېږدو؟) ﴿وَرَفَعًا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾ او پورته کړي مودي ځيني ددوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کي (یعني په رزق روزي کي ځيني تر ځینو لوړوي دغه غني دی دغه فقیر او دغه هم متوسط الحال دی) ﴿لِنَسْخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا﴾ چي ونیسي ځيني ددوی (چي غټان غنیان دي) ځيني نور (چي فقیران بیوزلان دي) تابعان کارکونکي (تر څو د ژوندانه چاري سمبالبت و مومي، صاوي وايې دا چي الله خلک په رزق روزي کي سره متفاوت پیدا کړي تر څو ځيني له ځینو نورو څخه گټه واخلي که ټول په ټولو حالاتو کي سره یو ډول وای نو هیچا به د بل چا خدمت (چوپړ) نه کاوو نوبه د عالم نظام درهم او برهم شوی وای؟) ابو حیان وايې د الله تعالی جل جلاله دا کلام چي ﴿سُخْرِيًّا﴾ د سین په ضمه سره له تسخیر څخه اخیستل شوی او استخدام ته وایې له سخریه څخه نه دی چي د ملنډو په معنار اخی او حکمت پکي دادي چي ځيني دي ځینو نورو ته اړوي او خپلو منافعو ته دي پکي رسېږي که هر چا خپل ټول کارونه پخپله کولای طاقت به یې نه درلود او هلاک شوي به وو او پدي وینا کي ﴿عَنْ قَسَمَاتِهِمْ﴾ دلته ددې ښوونه شوي چي خلک دي په دنیا پسي منډي نه وهي په الله جل جلاله دي توکل کوي وېش الله فرمایلی دی قتاده وايې چي ته به یو ضعیف ناتوانه بې خولې او ژبي سړی ویني چي پراخه روزی الله ورباندې لوړولي

(١) التسهیل ٢٨/٤

(٢) د صاوي حاشیه ٢٨/٤

وي اويو ډېر د کار او هنر خاوند چي ژبغړاند او ژبه وروي روزي به يې ډېره تنگه او ژوند به يې سخت تېرېږي
 امام شافعي رحمه الله وېي: *ومن الليل لي القضاء وكونه * يؤس اللبيب وطيب يمشي الاحسن*.

يعني په الهي قضا باندې دغه دليل دی چي هوښياران فقران او احمقان به ايان وي ﴿وَرَحِمْتُ رَبِّكَ خَيْرٌ
 مِمَّا يَجْمَعُونَ﴾ او رحمت درب ستا (جنت) ډېر غوره دی له هغو (مالونو) چي دوی يې په دنيا کي ټولوي
 . بيا الله تعالى د دنيا د حقارت او سپک قدر داسي يادونه کوي چي: ﴿وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً
 لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُؤْيُوْنَهُمْ سُقْمًا مِّنْ يَّصَّرُ﴾ او که نه وی دغه (خطر) چي دا خلک يوه ډله (متفق
 په کفر) شي نو خامخا گرزولي به مو وو هغه چالره چي په رحمان کافر کېږي لپاره د کوټو د دوی چتونه
 (بامونه) له سپينوزرو (لوړ مزخرف قصرونه او ماڼۍ به مو ورکړي وي) ﴿وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ﴾
 اوزينې (به موهم له سپينو زرو ورجوړولي خو) په هغوسره به دوی خنلو ﴿وَلِيُؤْيُوْنَهُمْ أَنْزِلًا
 وَمُزْنًا عَلَيْهَا يَشْكَوْنَ﴾ او دپاره د کوټو د دوی (د سپينوزرو) دروازي به وي او تختونه (به وود سپينوزرو)
 چي پر هغوبه دوی تکیې وھلي وي ﴿وَزُخْرُفًا﴾ او (له سرو زرو او سپينو) به يې بامونه، دروازي
 او تختونه وو (۱) دغه دابن عباس رضی الله عنه وينا ده او ځيني مفسرين د (زخرف) معنا نور د زينت شيان
 لکه پردې، بالنستونه او نقوش اخلي ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا﴾ اونه دي داتول (مذکوره
 شيان) مگر متاع نفع ددغه ژوندون د دنيا (فاني دی چي موږ کفارو ته ورکړی دی ﴿وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ
 لِلْمُتَّقِينَ﴾ او (متاع نفع د آخرت (جنت) په نزد درب ستا لپاره د متقيانو دی) يعني جنت او هغه
 گرد نعمتونه اولذتونه چي بيان کول ورڅخه ممکن نه دي دغه په متقيانو پسې ځانگړي دي هيڅوک
 ورسره پکي گډون نلري مفسرين کرام وايي چي آيتونه د دنيا وي ژوندانه د حقارت څرگندولو لپاره
 راغلي دي او دغه يې د سپکتيا او خواري لويه نښه ده چي که چېرې دفتني خطر او ډېره نه وای نو موږ به
 کفار ورباندې مختص کړي وو د هغوی کوټې دروازي، زينې او چنونه (بامونه) به د سرو او سپينوزرو وو
 او کفارو ته چي دغه نعمتونه په دنيا کې ورکول شوي ځکه دوی داخروي ژوندانه څخه برخه نلري (الله
 جل جلاله پخپلو بندگ نو مهربان دی ځکه يې ځيني کفار بډايان او ځيني خواران کړي او ځيني مؤمنان يې
 بډايان، ځيني بېوزلان کړي دي په حديث شريف کي راځي که چيري د نسا د الله په نزد د غوماشي دوزر
 تول او ارزښت لرلای نو کافرت به يې داوبو يو غوړ پ قذري هم نه وو ورڅښلی (۲) زمخشري وايي که
 څوک داپوښتنه کوي چي کله الله تعالى دنيا کفرانو ته ددی لپاره زښته پرېمانه ورنکړه چي بيا به
 مسلمانان تول کافران شي نو خو مسلمانانو ته دي ورکړي وای چي پخپل دين يې منگولي لگولي وای زه
 وایم چي پدې کي د فساد ډېره ده ځکه بيا به خلک د دنيا لپاره په اسلام کي لکه منافقين دا خلبدل نو د الله

(۱) القرطبي ۸۷/۱۲

(۲) ترمذي او وايي چي حسن صحيح دی

حکمت پدي کي نغبتی دی چي دوي دلي بي وگرزولي يوه دله اغنيا، بله فقرآ، او فقری په عبادتي زيات کر(۱) ﴿وَمَنْ يَفْسُقْ عَنِ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ﴾ او هرڅوک چي اعراض کوي (سترگي پتوي) له ذکر(دقرآن او عبادت) درحمان څخه ﴿نُفِضَ لَهُ شَيْطَانًا مَّهُوً لَهُ قَرِينٌ﴾ مسلط به کړو موږ پر هغه باندی يوسفان پس هغه به له ده سره (دائمي) ملگری وي (چي گناهونو ته يې لمسوي) اوله سمي لاری يې کړوي (لکه چي الله فرمايې: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَوْرَهُمْ رَأً﴾ (مریم ۸۳) ﴿وَأَنَّهُمْ يُضِلُّوهُمْ عَلَى السَّبِيلِ﴾ او بېشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوي دغه (کفار خپل ملگری گمراهان) له لاری (دحق) څخه ﴿وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ﴾ او گومان کوي دغه (سترگي پتونکي کفار له حقه) داسي چي بېشکه دوي دسمي لاري موندونکي دي ﴿حَقٌّ إِذَا سَاءَ مَا﴾ تر هغه پوري چي موږ ته راشي (دغه کفر سره له خپه شیطان اندیواله چي په ځنځیرانو به نرلي وي) ﴿قَالَ يَلَيْتَ بَنِيَّ وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَنَفْسُ الْقَرِينِ﴾ نووبه وايې دغه (اعراض کونکی خپل ملگری ته) کاشکي چي وای په مینځ زما او مینځ ستا کي ليري والی له مشرقه تر مغربه پس بد ملگری يې (ته زما څکه چي زه دي بد مرغه کړم بطل دی رانه بښایسته کړ) طبري وايې چي دغه د تغليب له بابو دی لکه چي وايې قمران، عمران، ابوان نودلته مشرق په مغرب غلبه موندلي. ابوالسعید الخدری وايې کله چي کافر له خپل اندیوال سره یوځای راپاڅول شي نو به له هغه څخه نه بهلېږي ترڅو دوزخ ته ولوېږي ﴿وَلَنْ يَنْفَعَكُمْ أَلْبَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ﴾ (اوله سره به څه فائده ونه رسوي تاسي ته نن ورځ (له دې جهته) چي ظلم کړی دی تاسي (په شرک سره) داچي بېشکه تاسي (سره له خپلو ملگرو) په عذاب کي سره شریکان یی) يعني تاسو ته به د عذاب شرکت او گډون څه فائده ونه رسوي ځکه دهرچا لپاره خپله برخه او ونډه دی په التسهیل کي وايې معناداچي په عذاب کي گډون به دوي ته فائده مند نه وي اونه به هغه راحت مومي لکه چي په دنیا کي یوڅوک دمصیبت په وخت کي دبل چاپه گډون راحت پیدا کوي ځکه مصیبت او بلاچي کله عامه شي تخفیف پیدا کوي نوالله وفرمايل چي دوي ته د عذاب گډون کومه گټه نلري ﴿أَفَأَنْتَ تَسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْأَعْمَى وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (آيا پس ته به (ای محمده!) اورول وکړې کيوت ته یاسمه لاره به وښيي رڼدو ته او هغه چاته چي په ښکړه گمراهي کي وي)؟ يعني ای محمده آیات کولای شي چي دغه کفارچي لکه کانه اوړانده داسي دي واوروي اوسمه لاره وروښيي؟ بلکه نشي کولای نوکه دوي کافران پاني شي ته خوامه بدو مفسرين کرام وايې په آيت شریف کي در رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره تسلیت اوډاډینه ده ځکه هغه صلی الله علیه وسلم به ددوي ایمان ته په رابللو کي خورازيات زیار او کوښښ کاوو خودوي به له دې سره سره له حق څخه سترگي پتولي طفیان او ضلالت به یی زیاتاوو ﴿فَأَمَّا نَذَبْنَنَّا بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَفِعُونَ﴾ پس که بېول وکړو موږ خامخا په تاسره (پخوا له تعذیب د منکرانو) پس بېشکه

موربه دوی نه انتقام اخیسونکي بوا وروسته ساله وفاته) ﴿أَوْ مُرِنَّاكَ الْوَيْلَ وَعَذَّتْهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ﴾ یابه ونبوتاته (په ژوندستاکی) هغه (عذاب) چي له دوی سره یې وعده کوو پس بېشکه موربه (عذاب د) دوی قدریو (دوی زموږ دواک په قبضه کي دي له مورخه خلاصدلای نشي ابن عباس وايي الله تعالی جل جلاله د مشرک نو عذاب دبدریه ورځ رسول الله ته ورو لید، ابن کثیر وایي معنادا چي خامخابه موربه دوی ته عذاب ورکوو یا ستایه ژوند او یا ستاله وفاته وروسته او الله جل جلاله رسول الله ته تر هغو ژوند وړکړ ترڅو یې د دښمنانو په عذاب سترگی یخي شوې (۱) ﴿فَأَسْمِعْكَ يَقْنِیَ أُوحًیَ إِلَیْكَ﴾ پس منگولي بنځي کړه (ای محمده ۱) په هغه (قرآن) چي تاته وحی کړی شوی دی ﴿إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ بېشکه ته پرسمي لاری روان یې (هغه چي جنات النعیم ته رسېږي) ﴿وَأَنَّهُ لَذِکْرٌ لَّكَ وَلِقَویْكَ وَسَوْفَ تُشْلَوْنَ﴾ اودغه (قرآن) ذکر پند (عظیم شرف) دی تاته (ای محمده ۱) او قوم ستانه اوژدی چي پوښتنه به وکړی شي له تاسي (ددغه نعمت په قیامت کي) په التسهیل کي وایي چي دلته (ذکر) د شرف په معنی دی اود نبي علیه السلام قوم قریش او گرد عرب دي ځکه دوی په اسلام باندې د دنیا و آخرت شرف تر لاسه کړ اودغه بس دی چي دوی ختیز اولویدیځ فتح کړل او خلافت پاچهي ته ورسېدل (۲) اودغه قرآن د هر هغه چالپاره چي ایمان یې راوړی او متابعت یې کړی شرافت دی دغه آیت شریف دهغه آیت په څېر دی چي الله فرمایي ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَیْكُمْ كِتَابًا فِیهِ ذِکْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (الانبياء ۱۰) ﴿وَسَقُلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا﴾ او پوښتنه وکړه (ای محمده ۱) له هغه چانه چي لېږلی مودی پخوا له تاله رسولانوزموږ (دغه په فرضي توګه ویل شوي او په کلام کي محذوف شته هغه دا چي که بالفرض ته د توحید په هکله شکمن یې نو د پخوانیو پیغمبرانو څخه پدې هکله وپوښته (په شپه دمعراج یاله علم وواو کتابونو څخه یې) ﴿أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا یُعْبَدُونَ﴾ (آب مقرر کړي وو موږ یې له رحمانه نور معبودان چي عبادت به یې کاوو ؟) یعني آیا کوم پیغمبر هم د غیر الله د عبادت لپاره دعوت چلولی دی؟ آیت شریف لکه د الله جل جلاله دا وینا غوندي دی چي ﴿فَإِنْ كُنْتَ مِنْ شَكِّ مِمَّا أَرْسَلْنَا إِلَیْكَ فَتَلِ الَّذِیْنَ بَقَرْمُونَا لَکِتَابٌ مِنْ قَبْلِكَ﴾ یونمن: ۹۱ ابوالسعود وایي چي له آیت شریف څخه مراد ددي استشهاد دی چي انبیا وعلیهم السلام په توحید باندې اجماع لري او په دې تنبیه فرمایل دي چي دغه کوم نوی کار او بدعت نه دی چي ورسره دښمني وشي او یایې څوک تکذیب وکړي (۳) ابو حیان وایي ښکاري چي خطاب دی د اورېدونکي لپاره وي اودلته مجاز راغلی چي د انبیا وادیان وگورئ آیا په کوم یوه دین کي هم د بتانو عبادت کول راغلي دي؟ اودغه د شاعرانو د هغو ویناوو په څېر ده چي دوی له

(۱) د ابن کثیر محنصر ۲۹۰/۳

(۲) التسهیل لعلوم التنزیل ۲۹/۴

(۳) د ابوالسعود تفسیر ۴۵/۵

ورانو کليو او باندوسره خبري کوي او وايي چي: له ځمکي وپوښته، رودونه او نهرونه دي چا کيندلي وني چا درباندي کښنولي، مېوي يې چا ټولي کړي دي؟ که هغه په خوله خواب ورنکړي خود حل په ژبه پند او عبرت بيانوي او دغه ټول دمجازيه صنعت کي راغلي دي.

الله تعالی فرمايي:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ ۖ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَلَمَّا حَآءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿١٧﴾ وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْثَرُ مِنْ أُخْتَيْهَا ۖ وَآخِذَتْهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهُ السَّاحِرُ الْاَدْعُ لَا رَبَّكَ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْكَ إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ﴿١٩﴾ فَلَمَّا كُنُفُوا عَنْهُمْ الْعَذَابُ إِذَا هُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٢٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ ۖ قَالَ يَتَّبِعُونَ آلِيَّ مَنَ لِي مَلِكٌ ۖ وَمِنْهُمْ وَهْدٌ ۖ وَالْآنَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَعْيُنُ الْقَوْمِ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مِثْلُي وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٢٢﴾ فَنُوحِيَ إِلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۖ وَكَانَ أُولَٰئِكَ الْقَوْمَ الْعَالَمِيَّةَ مُقْتَرِبِينَ ﴿٢٣﴾ فَاسْتَحَفَّ قَوْمَهُ ۖ فَأَطَاعُوهُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَسْنَا مِنْهُمْ فَاعْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٢٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ﴿٢٦﴾ وَلَمَّا صُرِفَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٢٧﴾ وَقَالُوا ۖ أَلِهْمُنَا خَيْرًا ۚ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ ۖ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَبِيثُونَ ﴿٢٨﴾ إِن هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا ۖ لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَجْعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَئِنَّهُ لَئِيمٌ ۖ لَّيْلَعًا ۖ فَلَا تَحْتَرِكُ يَدَا ۖ وَأَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْتَفْسِمُونَ ﴿٣١﴾ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ ۖ إِنَّهُ لَكَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا

﴿٣٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ ۖ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٤﴾ الزخرف: ١٦ - ٦١

مناسبت:

کله چي قريشورسول الله ﷺ ته د نبوت په هکله پېغور ورکاوو چي دغه فقير يې وسه او بې جاه او جلال دی قرآن خوبه په يوبدای او دسترجاه او جلال په خاوند رانازلېدونواله ﷺ دلته د حضرت موسی عليه السلام او د فرعون د کيسې يادونه وکړه ترڅودې ته اشاره وکړي چي د عناد او طغيان منطق هروخت يوډول وي فرعون پخوا لا پخپل مال او سلطنت باندې د حق له بلني سرغړولی او د دليل يې وايو چي هغه نر موسی د زيات مال او جاه څښتن دی نو آيتونه دغه سی دليل او برهان سمه خوا بې نه تردیږي.

لغتونه: (يکون) له (نکث) څخه اخيستل شوی او عهد ماتولو ته وايي (مېي) سک او حمير خوار ته وايي (اسفوتا) موږ يې په غصه کړو (سفا) پېشوا مقصداء (بصرون) دصاد په زېر سره چغې وې او په ضمه سره يعنې خلک له ايمان اړوي (ا) او فراء وایي چي دواړه برابر دي (مغترون) امتراء شک کولو ته وايي

(اصحاح، لسان العرب والفاموس المحیط)

دنزل سبب

له مجاهد خخه روايت شوی وایې چي قریشوبه ویل محمد غواړي موږ دده داسي عبادت وکړو لکه چي
نصاراوو د عیسی بن مریم کاوو نواله دا آیت نازل کړ. ﴿وَلَمَّا شَرِبَ أَنْتُمْ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ
يَصِيدُونَ﴾

تفسیر:

﴿وَلَمَّا أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ﴾ (او خامخاپه تحقیق لېږلی موږ موسی سره له
(نېو) دلائلو (د قدرت) زموږ فرعون ته او مشرانو دده (فرعون) ته) یعني قسم دی چي په تحقیق سره
موږ موسی علیه السلام سره دده د نبوت د تصدیق د معجزاتو فرعون ته اودهغه قوم (اقباطو) ته لېږلی وو
﴿فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ پس وویل موسی بېشکه زه چي یم رسول درب العلمین یم (را استولی
بې یم چي تا وستا قوم یوازي دالله عبادت ته وبولم) ﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ﴾ پس کله چي
راغی موسی دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زموږ ناخاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زموږ) به سې خندل
(ملنډي به یې ورباندې وهلې. قرطبي وایې خکه به یې ورباندې خندل چي خپل پلویان وغولوي چي گني
دغه کوډي دي اودوی یې مخه نیولای شي الله فرمایې ﴿وَمَا يُرِيدُ مِنَ آيَةِ إِلَّا هِيَ أَكْثَرُ مِنْ حُجَّتِهَا﴾
اونه موبنوده دوی ته (هېڅ) دلیل) له دلائلو (عذاب) مگر چي هغه لوی ووله خوره ددوی (یعني له
پخواني عذاب لکه طوفان، ملخان، سپړي یوبه یې تربل ستر او څرگندوو. صاوي وایې معنادا چي هغه
وروستی به تر لومړني په اعجاز کي اوچت اولور وو چي کتونکي به داسي انگېرله چي دغه تر لومړني
غټ دی) ﴿وَآخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ اونیولي وو موږ دوی په عذاب سره دپاره ددې چي دوی
راوگرزي (له کفره خپله) ﴿رَقَالُوا بِآيَةِ السَّاحِرِ أَذْعَ لَكَ رَبِّكَ﴾ او وویل (قبطیانو موسی ته) ای کوډگره
وبوله زموږ لپاره رب خپل (چي دغه بلا او عذاب راڅخه پورته کړي) دابه یې هغه وخت وبل کله چي به یې
عذاب په سترگو ولید) ﴿بِمَا عَاهَدَ عِبْدَكَ﴾ په سبب دهغي وعدي (دالله) چي له تاڅخه ده (چي ستا
دعابه قبلوي) ﴿إِنَّا لَمُهْتَدُونَ﴾ بېشکه چي موږ خامخالاره موندونکي سو (که چسری ست په دعا عذاب
راڅخه پورته کړی شي مفسرین کرام وایې ددوی دغه وینا چي وایې ﴿بِآيَةِ السَّاحِرِ﴾ دسپکاوی لپاره
نه ده بلکه ددوی په گمان دغه دردوی او تعظیم دی خکه سحر ددوی دزمانې علم او هنروو اوبه نه گنل
کېدونودوی په دغه نامه دتعظیم لپاره ورته غږ کړ ابن عباس رضی الله عنه وایې معنادا چي ای عالم او سوهیالی
ذاته! ساحر په دوی کي دغتي مرتبې او مقام خاوندوو دوی به یې تعظیم کاوو ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ
إِذَا هُمْ بِنَكْثُوتٍ﴾ پس که چي لیري مو کړ له دوی نه عذاب (په دعا موسی عليه السلام سره) ناخاپه ماته کړه

دوی (هغه خپله کړی وعده او کفر او عصیان ته یې ملاوتړله) ﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ﴾ او غږ وکړ
 فرعون (په افتخار سره) پخپل قوم کې (کله چې د موسی څخه معجزاتي بې ولسې او په دې وورېدو چې
 دوی به مسلمانان شي) ﴿قَالَ يَتْلُوا آيَاتِ اللَّهِ لِيُكْذَّبُوا أَمْ لَا يُتَذَكَّرُونَ﴾ او غږ وکړ
 آيا نشته مالره ملک سلطنت دمصر اودغه ويالې چې بهرې (واصلي منبع بې نیل دی) لاندې تر (مانې)
 زما؟ قرطبي وايي چې ستړی ويالې سی څلوروي چې یوه سی (نهر الملک) بله یی (نهر طولون) یی
 (نهر د ماسط) او څلورم یې (نهر تیس) وو چې گردی له نسل څخه راجلا شوي وې قتاده وايي معناد چې
 د باغونو ويالې یې د فرعون ترمانی لاندې رواني وې (۱) ﴿أَلَا تُبْصِرُونَ﴾ آيا پس تاسي دغه نه وینئ؟
 (چې زما څومره لویې اوجاه او جلال دی او موسی څومره بېوزله خوار کوی او بې نوم او نښانه دی؟) ﴿أَنَا
 أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ﴾ بلکه زه به تریم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپک (او حقیر) دی (هیڅ
 جده او سلطان یې نشته) مقصد یې په دې ویناسره موسی (عليه السلام) وو ﴿وَلَا يَكَاذُ يَبُوءُ﴾ اونه دی نژدی (دې ته
 چې) صاف بیان (دمطلب) وکړي (نودرسالت لپاره به څرنګه دی مناسب وي؟ ابو السعود و یې چې
 فرعون دغه په موسی (عليه السلام) افتراء کوله اود هغه تنقیص یې دخلګوپه وړاندې څرګند اوو ځکه چې
 پخوا د هغه په ژبه کې لکنټ وو خوالله هغه ترې بېولی وو ځکه چې دعایې وکړه ﴿وَأَخْلَلْتُ عُقْدَهُ بَيْنَ لِسَانِي
 وَبِفَهْمِي قَوْلِي﴾ طه: ۲۷-۲۸ (۲) ﴿فَنُؤَلَّا أَلْفِي عَلَيْهِ أَسْوَرَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ﴾ ولي نه غورخول کېږي په ده باندې ونښي له
 له سرو زرو (چې دده کرامت او عزت ونښي او په نبوت یې دلالت وکړي) مجاهد وایي کله چې به دوی
 یوتن رئیس ټاکل نوبه یې دوه ونښي د سرو زرو ورپه لاس کړل اود سرو زرو طوق (وسام) به یې دریاس
 د څرګندولو لپاره ورپه غاړه کړ (۳) ﴿أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِكُ مَقَرِّيْنِ﴾ یا ولي نه دي راغلي له ده
 سره پرېنښتي پېوسته چې دده خدمت اوساتنه کوي اودده په رېښتولي تصدیق وي ابو حیان وایي چې
 فرعون خان په عزت او پاچهۍ وښايو او موسی (عليه السلام) یې له خانه سره پرته کړ چې د هغه بېوزلي او بېکسي
 یې څرګنده کړه او بیایې دا اعتراض وکړ چې که چېرې په رېښتیا پیغمبروی نو ولي یې پروردګار ونښي نه
 دي ورباندې لورولي او پرېنښتي یې مرستندوی ولي نه دي ورسره رااستولي؟! (۴) ﴿فَاسْتَحَفَّ قَوْمُهُ
 فَأَطَاعُوهُ﴾ پس سپک بې عقل وموند (فرعون) خپل قوم پس اطاعت یې وکړ د هغه (فرعون په ګمراهي
 دده کې) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ بېشکه چې دوی وویو قوم فاسقان (نود فاسق فرمان یې ومانو)
 ﴿فَلَمَّا ءَاسَفُونَا أَلَقْنَاهُمْ مِّنْهُمُ﴾ پس کله چې خفه یې کړو (په غضب یې کړو دوی موږ) نو انتقام

(۱) البحر المحيط ۲۲/۸

(۲) د ابو السعود تفسیر ۴۲/۵

(۳) د قرطبي تفسیر ۱۰۰/۱۲

(۴) البحر المحيط ۲۲/۸

واخيست موب له دوی نه) په سختريڼ عذاب باندی ﴿فَأَعْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ پس شرق دوب موکړل دوی ټول (په بحيره قلزم کي چي هيڅ يوموژوندی پرې نشود مفسرين کرام وايي فرعون پخپل عظمت اوسلفطان باندی غره شوچي ويالې يې ترمانۍ لاندې رواني دي نوالله په همغه خيزبندې چي ده ورباندې ویر کاوو هلاک کړهغه داچي دبحر په اوبو يې غرق کړاوپدې کي دااشاره هم شته چي څوک په يوخيزبندې غره وي په هغه به يې دالله له لوري هلاکت مقرر وي ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ﴾ پس وموگرزول دوی پېشوايان (لپاره دعبرت اخيستلو) اومثال لپاره دوروستنيو (کفارو په استحقاق دعذاب کي ترخود دوی له برخه ليک څخه پندواخلي اودوی ته داسي هلاکت او عذاب ونه رسېږي. مجاهدوايي معنا دا چې پېشوايان لپاره دقرشي کفاروچي دوزخ ته به يې بيايې اوعبرت لپاره دوروسته راتلونکودي (۱) ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾ اوکله چي وگرځاووشوزوی دمريمي مثل (پس) ناڅپه قوم ستا پرهغه (مثال) شورماشورد خوشحالتا کوي) يعني کله چي به په قرآنکريم کي دعيسي عليه السلام مثال يادشواود هغومعبودانو يادونه به وشوه چي پرته له الله يې مشرکان بولي نو قرشي مشرکانوبه چيفي اونارې سوري پيل کړې مفسرين کرام وايي کله چي رسول الله ﷺ دآيت شريف تلاوت کړچي ﴿إِنَّا نَكُفِّرُكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصْبُ جَهَنَّمَ﴾ (الانبيا ۹۸) نو (ابن الزبيري) وويل چي آبادغه يوازي زمورلپاره دی اوکه دگردو امتونو لاسره؟ نو رسول الله ﷺ وفرمايل دغه ستاسواوستاسود خدايانو (معبودانو) اوگردو امتونو لپاره دی نو ويې ويل چي زمادي په رب دکعبې قسم وي درڅخه ومي گټله! آيانصاري دمسيح عبادت نه کوی؟ وآيا يهوددعزير عبادت نه کوي؟ اوآيا فلانی قبيله دپرستو عبادت نه کوي که دغه ټول کسان په ورکي وي بيانوموږهم راضي يوچي زمورمعبودان دي هم په اورکي وي رسول الله ﷺ دوحی دراتلو په انتظارچپ پاتي شونودوی داسي وانگېرله چي په دليل کي بريالي شول مشرکانووخندل شورماشور يې جوړکړاونارې يې لوړي شوې (۲) نوالله ﷺ دآيت نازل کړچي ﴿إِنَّ الَّذِيكَ مَبَقَّتْ لَهُمْ مِنَّا لَحْشَقَ أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ (الانبيا ۱۰۱) قرطبي وايي که (ابن الزبيري) سوچ کړی وای بيا به يې اعتراض نه کاووڅکه چي الله تعالی فرمايلي دي ﴿إِنَّا نَكُفِّرُكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ﴾ داسي يې نه دي ويلي چي (ومن تعبدون) بلکه الله بتان بنودلي دي او داهغه څه دي چي عقول نلري. حضرت مسيح عليه السلام اويربستې يې مرادنه دي که څه هم چي هغوی هم معبودان وو (۳) ﴿وَقَالُوا أَلَهْمُثَا حَيْرًا هُوَ﴾ اووايې دغه (کفار) آيازمورمعبودان غوره دي اوکه هغه غوره دي؟ (هرکله چي عيسي په دوزخ کي شونو زموربتان دي هم (ورسره) په دوزخ کي وي ﴿مَا صَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا﴾ نه دی ترلی دوی دغه مثال نالره مگر محتض لپاره

(۱) دقرطبي تفسير ۱۰۲/۱۲

(۲) دقرطبي تفسير ۱۰۲/۱۲

(۳) نفس المرجع

دمجادلې خصومت جگړې (د مک برې لپاره نه د حق د غوښتلو لپاره) ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ ۱ بڼه دوی یو قوم جگړه کونکی دی چې د باطل په هکله سپین سرګي او لجاجت کوي) په النسهیل کې وايي معنادا چې دوی دغه مثل ستا لپاره یوازې دمجادلې په توګه راوړی هغه دا چې څوک په منظره کې خپل مقابل لوری مغلوبول غواړي ښکته هغه په حقه وی او که په باطله ؟ ابن الزبیری اودده ملګرو سبب لاندې خودا ښه معلومه وه چې د الله پدې وینا کې چې ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ دی عیسی علیه السلام نه راځي خودوی مغالطه کوله ځکه الله دوی په شدید خصومت سره وښایل چې ﴿قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ ۲ (۱) سی وبلل چې ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ﴾ ۳ ندي دغه (عیسی) مګر یو بنده دی چې موږ نعمت پرې کړی وو (نبوت مو ورکړی او په رسالت مو نازلوی وو هغه اله نه دی اونه یې زوی دی لکه چې نصراګمن کوي) ﴿وَعَمَلُهُ مِثْلَ آبْنِ مَرْيَمَ﴾ ۴ او ګرزولی مو وودی یو مثل (ښه دعبرت) لپاره د بني اسرائيلو چې د الله جل جلاله په قدرت باندې ورباندې دلیل ونیسي چې الله پاک هغه بې له پلاره پیدا کړی وو ادم زوی وايي معنادا چې هغه موبو عجیب عبرت ګرزولی وو لکه متل داسې به یاده ولکه چې آدم موبې مور او پلاره پیدا کړی همداسې مو عیسی علیه السلام بې پلاره پیدا کړی وو (۱) ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ﴾ ۵ او که اراده فرمایلي وای موږ نو خامخا ګرزولی به مو وې د تاسې پرځای پر ښې په ځمکې کې چې خلیفګان شوي به وو. مجاهد وايي معنادا چې ستاسې پرځای به هغوی د ځمکې تعمير او ودانول کول (۲) ﴿وَلَهُ، لَعَلَّكُمْ لِلشَّاعَةِ﴾ ۶ او بېشکه دغه (عیسی) خامخا علامه ښه ده دپاره د قیامت ځکه چې هغه به نژدې قیامت ته له آسمانه را کوزېږي ابن عباس او قتاده وايي چې حضرت عیسی علیه السلام د قیامت له علائمو څخه دی ځکه چې لږ دمخه تر قیامت به له آسمانه را ښکته کېږي ﴿فَلَا تَمُوتُ بِهَا﴾ ۷ پس شک مه کوئ تاسې په (راتلود) قیامت کې (هغه خامخا راتلونکی دی په حدیث شریف کې راځي چې نژدې دی تاسو ته دی عیسی بن مریم عادل قضاوت کونکی راشي) (۴) ﴿وَأَتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ ۸ (او تاسې متابعت وکړئ زما) (به دین کې) دغه لاره سمه برابره ده (چې هېڅوک نه پرې ګمراه کېږي) یعني ای محمده دوی ته ووايه چې زما هدایت او شریعت متابعت وکړئ دغه دین چې زه تاسو ورته رابولم سمه سېخه لاره ده ﴿وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُرٌّ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ ۹ اونه دي اړوي تاسې له دغې لارې بېشکه چې دغه (شيطان) تاسې نه ښکاره دښمن دی (چې ستاسې پلار یې لاله جنته څخه بریده راویوست اود نور جامی یې ترې وکښلې) ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ﴾ ۱۰ او کله چې راشي

(۱) النسهیل لعلوم التنزیل ۲۲/۴

(۲) کبیر مفسر ۲۲۲، ۲۷

(۳) لفرطی ۱۰۵/۱۲

(۴) رواه البحاري

عیسی په ښکاره دلانو سره وویل عیسی چې په تحقیق راغلی یم زه تاسي ته په حکمت (معجزاتو او نبوت شریعت سره څرنگه چې یې الهي حکمت غوښتنه او تقاضا کوي) ﴿وَلَا بُدَّ لَكُمْ بَقْصَ الَّذِي تَحْتَفُونَ فِيهِ﴾ او لپاره ددې چې بیان کړم تاسي ته ځيني له هغو احکامو چې وی تاسي چې اختلاف به مو کاو و په هغو کې (له ديني چارو څخه) ابن جزوي وايي دا چې ويې فرمايل ﴿تَقْصَ الَّذِي﴾ ټول يې ونه ويل ځکه چې انبياء عليهم السلام خوديني چاري ښيي دنيوي نه ښيي (۱) او طبري وايي (۲) معنا دا چې (د ديني امور) نه دنيوي (۳) ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا﴾ پس ووبرېئ له (عذاب د) الله اوزما اطاعت وکړئ يعني دالله داو امر وامتثال اوله نواهيو څخه اجتناب وکړئ اوزه چې کوم شرعي تکاليف درته ښيم په هغو کې مي اطاعت وکړئ ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ﴾ بېشکه الله هم هغه دی چې رب زما اورب ستا سودی پس عبادت کوئ يوازي ددغه (الله او حکم يې منئ) ابن کثير وايي معنا دا چې زه او تاسي دالله بندگان يو هغه ته محتاج او يوازي دهغه عبادت کونکي يو ﴿هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾ دغه لاره سمه برابره (د توحيد او شريعت ده کومه چې جنت النعيم ته رسېدونکي ده).

الله تعالی فرمايي:

﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلَيسَ ۖ هَذَا يَطْرُقُ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۚ﴾ (۲۵) ﴿الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ تَتَقُصُّهُمْ لَتَقِصَّ عَذْرُ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ۚ﴾ (۲۶) ﴿يَعْبَادُ لَا حَاقَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ۚ﴾ (۲۷) ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ۚ﴾ (۲۸) ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ۚ﴾ (۲۹) ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصَفَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۚ﴾ (۳۰) ﴿وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ﴾ (۳۱) ﴿لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ۚ﴾ (۳۲) ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۚ﴾ (۳۳) ﴿لَا يُغْنِي عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْسَوْنَ ۚ﴾ (۳۴) ﴿وَمَا تَلْتَمِسُهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ الظَّالِمِينَ ۚ﴾ (۳۵) ﴿وَنَادُوا بِمَلَكِكُمْ لِيَقْصِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَرْكُورٌ ۚ﴾ (۳۶) ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرُكُمْ لِلْحَقِّ كَرِهُونَ ۚ﴾ (۳۷) ﴿أَمْ أَمْرًا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ۚ﴾ (۳۸) ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلْ وَرُسُلًا لَدَيْهِمْ يَكْتَئِبُونَ ۚ﴾ (۳۹) ﴿قَدْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَالَمِينَ ۚ﴾ (۴۰) ﴿سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ۚ﴾ (۴۱) ﴿قَدْ رَهُمْ بِحُوصُولِ وَيَلْعَبُوا حَقِّ بُلُغُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ۚ﴾ (۴۲) ﴿هُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْعَلِيمُ ۚ﴾ (۴۳) ﴿وَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۚ﴾ (۴۴) ﴿وَلَا يَمْلِكُ الَّذِي

(۱) سهيل ۳۲، ۴

(۲) مختصر ابن کثير ۲۹۵، ۳

يَذْعَبُونَ مِنْ دُونِهِ أَسْفَعَةً إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَقْسِمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَيْسَ سَأَلُهُمْ مَنْ حَفَّهَتْهُمْ لِقَوْلِ اللَّهِ وَلَىٰ يُوَفِّيهِمْ ﴿٨٧﴾ وَقِيلَ لَهُ يَرْبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يَزْمُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَقْسِمُونَ ﴿٨٩﴾ ۝ انظر: ۱۵-۱۶ مناسبت:

کله چي الله ﷻ دعیسی ځای یادونه وکړه اود دعوت بلنه یې وښوده ورپسې یې د اهل کتب بوضلات ذکر کړ چي څرنگه یې په هکله ډلگۍ ډلگۍ شول او اختلاف یې خپل کړ ځینو به ویل چي هغه له دې ځینو به ویل چي هغه د الله زوی دی ځینو به ویل چي هغه د دريودریم دی بیا الله د قیامت کړاوونه او حالات بیانوي اود سورت پای د حق معبود چي واحد احد جل و علا ذات دی په صفاتو پای ته رسېږي لغتونه:

(الأحباء) د خلیل جمع او گران دوست ته وایې (غمرور) خوشحاله کېږي (اکواب) د کوب جمع هغه پیالې ته وایې چي لاستی نه لري (مسون) له رحمته څخه ناهیلې اوله ډېري ناامیدي غمجن ته وایې (ابرمو) معکم کړی دی (ابرام) احکام ته وایې (بوفکون) اړول کاووشي دنزول سبب:

مقاتل وایې مشرکانو په دارالندوة کې در رسول الله ﷺ د قتل توطنې جوړې کړې آن تردې چي دا خبره یې د ابو جهل په وړاندیز سره غوټه کړه چي له هري قبیلې څخه به یو تن در رسول الله ﷺ دوژلولپاره گډون کوي خو چي دهغه دوژلو په توریو ه قبيله متهم نسي (۱) (او بني عبدالمطلب بیادیت اخیستلو ته چمتو شي) تفسیر:

﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾ پس مختلف شول سره دغه قومونه (دنصاراوو) پخپل مینځ کې (په شان دعیسی ﷻ) کې ابن کثیر وایې چي ډلي ډلي شول ځیني هغه وو چي ویل به یې هغه د الله بنده او پیغمبر دی اودغه حق پرستان وو ځینو داسي ادعآ لرله چي هغه د الله زوی او ځینو پخپله الله بالو (تعالی الله عن قولهم علوا کبیرا) ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ إِلَيمٍ﴾ پس افسوس هلاک خرابي ده د پاره دهغو کسانو چي ظلم یې کړی دی (په باب دعیسی کې) له عذابو دورځي دردونکي (چي د قیامت ورځ ده) ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً﴾ آیا منتظر دي دغه (مشرکان مکذبان یعنی نه دي) مگر قیامت ته چي رابه شي دوی ته یو ناڅاپه ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ اود دوی به نه پوهېږي (په دنیوي چارو کې به غافل او اخته وي هله به پښېماني کوي چي پښېماني ورته کومه گټه نلري بیا الله جل جلاله د قیامت احوال داسي یدوي ﴿الْأَخْلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾ یاران دوستان په دنیا کې په دغه ورځ (د قیامت کې) ځیني د دوی له ځینو نورو سره به د ښمنان وي مگر (پاتې به وي) دوستي د متقیانو هغه چي محبت یې لږه وي ابن کثیر وایې هر محبت او صداقت چي لغير الله وي

دقيامت په ورځ به په دښمني بدلېږي مگر هغه چې خاص د الله لپاره وي هغه به تل تر تله وي (۱) ابن عباس وايي چې هره يارانه به په قیامت کې په دښمني بدلېږي پرته له متقيانو او ددوی د خوشحالولو او تعظيم لپاره الله فرمايې ﴿بِمَعَادٍ﴾ ای (زما) (مؤمنو) بندگانو (هغه چې د رب العممين لپاره موعبدت ترسره کړي دي) ﴿لَا حَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ﴾ نشته هېڅ ويره یرتاسي نن (پرسخته ورځ) اونه به تاسي غمجن کېږي (په هغه څه چې په دنيا کې درڅخه پاتې شوی دی) بيا يې تفسيرهسي فرمايې ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په آبتونوزموږ او وودوی مسلمانان (په دنيا کې) يعني هغوی چې د فرآکريم تصديق يې کړی وو او د الله حکمونو ته يې غاړه ايښي وه د الله طاعت يې کاوو ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾ ننوزی (ای زما) مؤمنانو بندگانو) جنه ته تاسي او (مؤمناني) ښځي ستاسي چې خوشحال به کړل شی (په نعمتونو د جنتونو باندې او د خوښۍ ښي ښانې به ستاسي په مخونو څرگندي شي) ﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ﴾ (گرزول کېږي به (د غلمانوله خوا) پردغو جنتيانو کاسې گلاسونه د سرو زرو (او طلايې) صراحی گڼي) يعني جنتيانو ته په زرینو کاسو کې خوراکونه راوړل کېږي او (زریني) پیالې به د شرابو ورته ډکي وړاندې کېږي مفسرین کرام وايي چې د جنتیانو د خوړلو کاسې او د څښلو لوبښي به گرد د سرو اوسپینو زرو وي لکه چې الله تعالی فرمايې: ﴿وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآيَةٍ مِنْ يَمِينٍ وَآخَرٍ كَأَنَّ قَوَارِيرًا﴾ الإنسان: ۱۰ په حدیث شریف کې راځي تاسي دورېښمو جامې مه اغوندی او د سرو سپینو زرو په کاسو او لوبښو کې خوراک مه کوئ او په زرینو گلاسونو کې څښاک مکوئ ځکه دغه ددوی (کفارو) لپاره په دنيا کې اوستاسي لپاره په آخرت کې دي (۲) ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ او وي به (دوی ته) په دغه (جنت) کې هغه څېزونه چې خواهش کوي دهغو نفسونه (ددوی) اوچي پرې خوند اخلي سترگي (ددوی چې قسما قسم لډانډاو مشتبهات او دډول ډول ښایسته مناظرې وي) ﴿وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ او تاسي به په دغه جنت کې تل همېشه اوسېدونکي یاست (هیڅکله به ځني نه وزی ابو السعود وايي چې دغه د نعمتونو بشپړاوی او د خوشحالي اکمال دی ځکه هر فاني نعمت ددې موجب وي چې د زوال ويره يې وي (۳) کله چې يې د جنت یادونه وکړه چې هغه د خوښي ځای دی نو بيا يې د هغه نعمتونه و ستایل لومړی يې د خوړلو او څښلو لوبښي وښودل ورپسې يې يو بشپړ بيان هسي زیات کړ چې ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ خود نعمت پشپړوالی يې په خلود او بقا سره بيان کړ او د نعمتونو حصر يې هسي و فرمایو چې گردشيان يا خود زرو نوغو ښتونکي (مشتهاء) وی او يا په سترگو باندې ښه لگېدونکي زړه راښکونکي

(۱) نفس المرجع السابق

(۲) متفق عليه.

(۳) د ابو السعود تفسير ۵ ۴۹

وی (۱) ﴿وَتِلْكَ لَعْنَةُ آلِيٍّ أُورِثْنَاهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ اودغه جنت دی هغه چي په میراث درکړن شوی دی هغه تاسوته په سبب دهغو (نېکو عملونو) چي تاسي به په دني کي کول ابن کثروايي معناد چي ستاسي نیک اعمال دالله درحمت سبب شول چي تاسي ته جنت درکول شوځکه پخپل عمل هيڅوک هم جنت ته نه داخلېږي بلکه دالله په فضل اومرحمت سره جنت ترلاسه کړي هوکي ددرجاتواومرتبوتفاوت دنېکواعمالوپه سبب شونی دی (۲) په حديث شريف کي راځي چي هريوستاسوته يوکورپه جنت کي دی اوبل کورپه دوزخ کي کافر دمؤمن هغه کورچي په دوزخ کي پېشته ترلاسه کوي اومؤمن بياد کافر هغه دجنت کورپه ميراث اخلي اودغه الله تعالی داوینادي چي فرمېي ﴿وَتِلْكَ لَعْنَةُ آلِيٍّ أُورِثْنَاهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (۳) ﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ (شته تاسي به په دغه (جنت) کي (نې غوره) مېوې ډېرې چي له هغوڅخه به يې خوري تاسي) يعني پرته دخوراک اوڅښاک له توکوډول ډول مېوې دفاکهي په توگه شته. مفسرين کرام وايي چي جنتيان به ځيني مېوې دجنت خوري اونوري به تل تر تله په ونوباندي خوړندي وي چي هيڅکله به هم کومه ونه پې مېوې نه ترسترگوکېږي ځکه که دکومي ونې مېوه وخوړل شي سمدستي به يې ځا نوره مېوه دکوي په حديث شريف کي راځي چي هيڅوک په جنت کي کومه مېوه نه غوڅوي خو پرځای يې سمدلاسه نوره مېوه رازرغونه شي (۴) کله چي الله دنېکمرغه خلکو حال بيان کړ ورپسې يې دبد مرغانو اواشرارونفجارو بيان هسي وفرمايو ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّهِينٍ﴾ بېشکه چي مجرمان (کافران) به په عذاب ددوزخ همېشه پاتي کېدونکي وي صاوي وايي چي مرادله مجرمينو څخه کافران دي ځکه چي دمؤمنانو په مقابل کي ذکر شوي دي ﴿لَا يُقَرَّرُ عَنْهُمْ﴾ نه به سپکاووشي له دوی څخه (عذاب) يوه شېبه هم) ﴿وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾ او دوی به په دغه عذاب کي نااميده (ناهيلي) وي (له هره خيره) ﴿وَمَا طُنَتْهُمْ وَلَئِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ﴾ اومورپر دوی ظلم ندی کړی وليکن دوی ووهمدوی ظالمان (چي ځانونه يې دتل ترنله عذاب مستحق کړل) ﴿وَنَادُوا بِمَلِكٍ لِّيَقْضِيَ عَاقِبَتَنَا رَبُّنَا﴾ او غږبه وکړي (دوزخيان) چي ای مالک (خازنه ددوزخ) حکم دي وکړي پرمورپر ستا (چي مړه شواوله دغه عذابه خلاص شو) ابن عباس وايي چي دوی ته به وروسته له يوزر کالو خواب ورکول شي (۵) ﴿قَالَ إِنَّكُمْ مِّنْكُمْ﴾ وبه وايي (مالک بښا وروسته له زروک لوددوی په خواب کي) چي بېشکه تاسي (ژوندي) پاتي کېدونکي يې (په دوزخ کي چي په هيڅ توگه ترې خلاصېدلای نشي) ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَئِنْ أَكْثَرُكُمْ لَيَحِقَّ كَذِبُهُمْ﴾ ځمخاپه تحقيق راغلي وو مور تاسي نه (دانبياوو په وسيله) په حق سره ولېکن زياتره ستاسي حق لره بد گڼونکي يې!

(۱) حاشیه شيخ زده علی البيضاوي ۳/ ۳۰۴

(۲) دابن کثير مختصر ۳/ ۲۹۲

(۳) أخرجه ابن أبي حاتم.

(۴) دابو السعود تفسير ۵/ ۴۹

(۵) دابن کثير مختصر

دغه خطاب دتقریع او توبیخ دی یعنی ای کفار و موپ تاسی ته په څرگند برهان سره راغلي وولیکن تاسو دالله له دین څخه کرکه او نفرت کاوو ځکه چې ستاسوله خوا هښاتو او شهوتونو سره په تکرکي وو. امام رازي وايي دغه لکه دپخواني مذکور علت غوندي دی او مقصد ددوی نفرت له قرآن کریم او محمد صلی الله علیه وسلم سره نښي او داچي له حق دین سره یې سخت بغض کاوو (١) ﴿أَمْ أَنْزَلْنَاهُ لَكُمْ مُبْرَمُونَ﴾ بلکه محکم کړی دی (کفار و د انبیاء و په خلاف) یو کار پس بېشکه موږ هم محکم کونکي یو (د خپل تدبیر چي د انبیاء و مرسته کوو) دلته کلام له قریشي کفارو څخه بیانېږي یعنی دغه مشرکان د محمد ﷺ په هکله چي کومه توطئه محکموي نو موږ خپل امر دده په نصرت او حمایت کي محکمو او کفر هلاکوو. مقاتل وايي چي دغه آیت ددوی دهغي توطئې په هکله کومه چي مشرکانو په دارالندوة کي سره غوټه کړه نازل شوی دی (٢) ﴿أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ﴾ (آیا گمان کونکي دي (کفار) چي بېشکه موږ نه اورو پتي خبري ددوی او پتي مشورې ددوی (نه ده داسي) یعنی آیا دوی دا گمان کوي چي ددوی په پتو رازونو او یا هغه پت دزړه په خوا لوز موږ اورېدل نشته؟ په التسهیل کي وايي چي (سر) هغه څه پت راز ته وايي چي سري یې له خپله خانه سره او یا بل چاته پت ووايي او (نجوی) بیا هغه وي چي پخپل مینځ کي وربندي خبري وکړي شي (٣) ﴿بَلْ وَرُمَلْنَا لَهُمْ بِكُتُبُون﴾ بلکه اورو یې اوزموږ رسولان (چي حفظه ملائکي دي) له دوی سره دي چي لیکي (تول اعمال ددوی) روایې کېږي چي دغه آیت شریف داخنس بن شریق او أسود بن عبد یغوث په هکله نازل شوی چي دوی دواړه یوځای شول اخنس وویل آیا الله زموږ پت راز اوري؟ هغه بل ورته وویل زموږ (نجوی) مشوره اوري او پت راز نه اوري (٤)

﴿قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْمَوَدِّينَ﴾ ووايه (ای محمده دوی ته!) که وي بالفرض والسقير لکه چي تاسي وایاست) رحمن نه ولد (زوی لور) پس زه به (دغه ولد لره) رومبی له عبادت کوکووم (خوانه تعالی جل جلاله نه زوجي او ولد څخه منزله دی قرطبي وايي ددې مثال هسي دی لکه چي ته یو چاته د مناظرې په وخت کي وايي که داستارايه په دلیل ثابته شي نوزه به لومړنی څوک یم چي عقیده به پرې کوم او دغه په استبعاد کي مبالغه او همدارنگه په کلام کي نرمښت دی (٥) طبري وايي چي دغه په کلام کي ملاطفه دی. بیضاوي وايي چي پدې کي د ولد د ثبوت او د هغه د عبادت په بشپړه توگه نفی شته هسي نه چي پدې سره دي د ولد د وجود او عبادت سم والی ښکاره شي بلکه له ولد څخه انکار د عناد له مخي نه دی شوی څوکه چېرې بالفرض وای نوبه په طریقه اولی سره خلکو په هغه اعتراف کاوو او نبي

(١) کبیر تفسیر ١٧/ ٢٢٧

(٢) د قرطبي تفسیر ١١٨/ ١٢

(٣) التسهیل ٣٣/ ٤

(٤) التسهیل ٣٣/ ٤

(٥) قرطبي ١١٨/ ١٢

عَلَيْهِ السَّلَامُ خُوبِهَ اَللهُ ﷻ اوهغه څه چې له الله سره نه ښايي ښه عالم دی (۱) ﴿سُبْحَنَ رَبِّكَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ رَبِّ الْمَرْشِدِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ پاكي ده رب د آسمانونو نه او (رب د) ځمکې ته رب د عرش نه له هغه څه
چې بې نوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شرک او نور عيوب دي) ﴿قَدَرَهُمْ يَحْضُوا وَيَلْقَوْنَ﴾ پسر بر سر پرده
دوی چې غوټې وهي (په جهل ضلال او باطلو خبرو) اولوي کوي (په دنب خپله کي) ﴿حَقٌّ يُلْقَوْنَ يَوْمَهُمُ
الَّذِي يُوعَدُونَ﴾ تر هغه پوري چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوی
ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کي د عذاب نو ژربه وويني چې د دوی حال او برخه لیک به څه وي؟)
﴿وَهُوَ الَّذِي فِي لِسْمَاءِ إِلَهٍ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ﴾ او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کي معبود دی
او په ځمکه کي معبود دی په التسهیل کي وايي معنادا چې هغه د ځمکي د اهل او د آسمان د اهل
معبود دی ابن کثیر وايي يعني هغه د هغه چا چې په آسمانونو او ځمکه کي معبود دی گردد هغه عبادت
کوي هغه ته غاړه اښودونکي او په وړاندې يې خضوع کونکي دي (۲) ﴿وَهُوَ الْغَلِيظُ الْقَلِيمُ﴾ (اوهم دی
دی ښه حکمت والا ښه عالم) يعني اوهم دی دی ښه حکمت والا په تدبير د خپل مخلوق او ښه عالم په
مصلحتونو دوی دغه لکه چې د الله په وحدانيت باندې دليل وي ﴿وَتَبَارَكَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ لَكَ الْتَمَتَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا﴾ او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکي
او د هر هغه څه چې په مينځ د دغودواړو کي دي (له انسانانو، پريانو او پرېښو څخه چې د دوی گردد
خالق، مالک او په کائناتو کي متصرف دی هيڅوک يې ممانعت او مدافعت نشي کولای) ﴿وَعِندَهُ عِلْمُ
السَّاعَةِ﴾ او (خاص) همده سره دی علم د قیامت (چې څه وخت به وي) ﴿وَالَّذِي تُرْمَعُونَ﴾ او (خاص) هم
دغه (الله) ته بيرته بېولې شي (ټول قیامت ته لپاره د جزاء چې هر چانه به پخپل عمل باندې جزا ورکړي
﴿وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَعَةَ﴾ او اختيار نلري هغه معبودان چې دوی يې عبادت کوي يې له
دغه (الله) د شفاعت (لکه چې منکران گمان کوي) ځکه چې شفاعت د الله په اذن باندې ترسره کېږي ﴿إِلَّا
مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَقْتُلُونَ﴾ مگر هغه څوک چې شاهدي يې ويلې وي (په ژبه) په حقه سره (ایمان يې
راوړی په پوهي او بصيرت نو د هغه شفاعت گټه لري) ﴿وَهُمْ يَقْتُلُونَ﴾ حال دا چې دوی پوهېږي (او علم
يې وی پر هغو باندې په زړه سره) چې شفاعت پرته د الله له اذنه نشي کېدای مفسرين کرام و يې چې
مراد له ﴿مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ﴾ څخه حضرت عیسی، عزير او ملائکه دي ځکه دوی د الله د وحدانيت او حق

(۱) دغه وینښنه اوسمه ده چایيا وېلي چې (ان) د (ما) په معنی دی يعني (ماکان للرحمن ولد) يعني الله لره ولد نشته بیا به کلام
دله بشپړ وېلل شي او سرته به پیل شي فقال ﴿فَأَمَّا أَوَّلُ الْعَذَابِ﴾ خودغه وینا کمزوري ده
(۲) مختصر ابن کثیر ۳/ ۲۹۸

شاهدي وېونکي دی نو د دوی شفيع د مؤمنانو لپاره گټور دی که څه هم دوی پرته له الله معبودان گڼل شوي دي ﴿وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ﴾ او قسم دی که وپوښتي ته دوی چي چا پيدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان) نو خامخاوبه و بې هر و مرو دوی چي الله (پيدا کړي دي دوی په دې اعتراف کوي چي الله خالق دی حوله دې سره سره د هغه چا عبادت کوي چي هغه په هڅه خپز قادر نه وي ﴿فَأَنَّا يُؤْمَكُونَ﴾ پس کوم طرف ته گرزول کېږي دغه (مشرکان له عبادت درحمان څخه عبادت دېتانونه؟ دغه نه بته جهل او پرېمانه نه پوهي ده) ﴿وَقِيلَ بَرَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ او (قسم دی) پردغي ويناد دغه (رسول) چي ای زما ربه بېشکه (دغه قریش مشرکان) يو قوم دی چي دوی ايمان نه راوړي (په قرآن اونه په رسالت زما باندې). قتاده وايي چي دغه ستاسود پيغمبر رسول الله ﷺ ويناده چي دخپل قوم شکايت خپل پروردگار نه وړاندې کوي (۱) ﴿فَأَصْفَحَ عَنْهُمْ وَقَدْ سَلَّمَ﴾ (پس مخ وگرزوه له دوی) او طمع پرې کړه له ايمان نه د دوی) او ووايه (ای محمده دوی ته غواړم له سره ستاسو) سلامتي يعني ای محمده له دوی څخه مخ وگرزوه. و د دوی د چلند په شان ورسره چلند مه کوه! صاوی وايي چي دغه له دوی څخه دبېزاري اولبري والي په هکله حکم دی کفارونه د سلام وراچولو په معنانه دی (۲) قتاده وايي الله لومړی خل په مخ اړولو او تېری کولو ورته حکم کړي او بيا يې له دوی سره د قتال کولو حکم ورته فرمايلي دي نو (صفح) په (سيف) سره منسوخ شوی دی (۳) ﴿فَقَوْفَ يَقْلَمُونَ﴾ پس ژردی چي پوه به شي دوی (په عاقبت د کفر، اجرام او نکذيب خپل دغه د مشرکانو لپاره وعيد او تهديد او در رسول الله ﷺ لپاره تسليت دی) (۴)

بلاغت:

پدې مبارک سورت کي چي د بدیع او بیان کومي ښکلاوي شته لنډيز يې دادی

۱- بلیغه تشبیه لکه ﴿حَمَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا﴾ يعني لکه مهد او فراش د تشبیه توری (ادات) او د شبه وجه حذف شوی بلیغه تشبیه گڼل کېږي

۲- تبعیه استعاره چي پدې کلام کي دی ﴿فَأَسْرَبًا بِهِ تَلَدَّةً مَبِينًا﴾ ځمکه يې تر باران او رېډلود مخه له مړه انسان سره مشابه گڼلی بيا يې په باران راپاڅولې نو پدې کي تبعیه استعاره ده.

۳- تاکید په (ان) او (لام) باندې سره د مبالغې له صیغې چي کله فرمایي ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ﴾ فعول او فعلیل دواړه د مبالغې صیغې دي

۴- تهکمي اسلوب د توبیخ او تقریع لپاره پدې آیت شریف کي چي ﴿إِمَّا أَخَذَ مِمَّا بَخَلُّوا سَاءَ وَأَصْفَنَكُمْ يَابَسِينَ﴾ او د بنین او بتات تر منځ د طباق صنعت دی

(۱) مختصر ۳، ۲۹۸

(۲) صاوی حاشه

(۳) قرطبی تفسیر ۱۲، ۱۲۴

(۴) د بوالسعود تفسیر ۵۱

- ۵- مرسل مجاز هلته چي فرمايې ﴿ وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ ﴾ مراد په کلمه سره هغه جمله ده چي ويلي يې وو ﴿ إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴾ نودلته په لفظ کي مجاز دی.
- ۶- استعاره پدې کلام کي چي: ﴿ أَفَأَنْتَ تُشِيعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي السُّمَى ﴾ کفار يې له کنوړندو سره د تمثيلي استعارې په راوړلو مشابه کړی دی.
- ۷- اشتقائي جناس دالله جل جلاله په دې کلام کي ﴿ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا ﴾ چي ددواړو ترمينځ د شکل او ځينو نورو تورو تغيير شته دی.
- ۸- حذف الايجاز پدې آيت کي ﴿ يَمْحَافُ مِنْ ذَهَبٍ وَكَوَابٍ ﴾ چي په حقيقت کي د اکواب من ذهب دی خو هغه حذف شوی ځکه چي پخوانی کلام ورباندې دلالت کوي.
- ۹- د عام يادونه وروسته له خاص څخه لکه داچي: ﴿ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ ﴾ وروسته له دې قوله چي ﴿ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِمِصَافٍ ﴾ د آيت تر پايه.
- ۱۰- د طباق صنعت لکه ﴿ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ مِرْمَرَهُمْ وَنَجْوَاهُمْ ﴾ ځکه مراد ځني پته او نېسکاره ده.
- ۱۱- زړه رانېکونکي سجع چي تکلف په کي نه وي لکه ﴿ كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴾ ﴿ مِنْ الْفُلِّ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴾ ﴿ وَإِنَّا إِنَّا رَبَّاءُ لِمُتَّقِلُونَ ﴾ او نورو پرداسي بديعي محسنات چي په دې سورت کي راغلي دي.

دالله جل جلاله په مرسته د الزخرف سورت تفسير بشپړ شو.

دالدخان سورت مکي اونه پنځوس آيتونه لري

دسورت په وړاندي.

دالدخان سورت مکي اودمکي سورتونو اهداف اوموخي لکه توحيد، رسالت اوبعث خبري ترڅوچي دایمان ستنې ټينگي او عقیده مضبوطه شي.

سورت په پیل کي له قرآن کریمه غږېږي هغه چي تلپاتي معجزه اوترهغوبه باقي وي خوچي دغه ځمکه اودهغې اوسېدونکي وي اوبیالله تعالی ته وردرومي دسورت په ترڅ کي دانبودل کېږي چي دغه پاک کتاب له ډېرو غوره د عمر شپو څخه په یوه ډېره مبارکه شپه چي دقدرشپه ده الله نازل کړی دی ددغي شپې شرف یې پدې څرگند کړی چي په هغې کي دخلکو چاري تدبیر مومي اودغه شپه پاک الله دهغه آسماني کتاب دران زلولولپاره چان کړي ده چي دتولو وروستنی کتاب اوپه وروستني پیغمبر حضرت محمد ﷺ رانازل شوی دی.

بیاد مشرکانو دریزد نوموړي کتاب په هکله څرگندوي چي دوی دهغه په باب شک، وشبهې لري سره له دې چي آیتونه یې روښانه اودلائل یې څرگندوي نودوی ته د سخت عذاب وېرونه ورکوي. ورپسې دفرعون او تبرخه یې پرده پورته کوي چي څرنگه دخپل طفیان او کفر داورشومه شول اوڅومره سخت عذاب ورته ورسېدوچي گڼ باغونه اومانۍ ترې پاتې شوې چينې، ویالې اونعمتونه یې گردبني اسرائیلوته په میراث ورسېدل اوبیادهغوی (بني اسرائیلو) تیت اوپرک کېدل او اختلاف راخلي کله چي یې دالله ﷻ داوامرو عصیان ته مخه کړه.

سورت دقریشي مشرکانوهغه انکارچي دبعث اوشورپه هکله یې لرل بیانوي دوی دبیرته راژوندي کېدلومرحله ډېره ليري اومستبعد گڼله ځکه یې نودپیغمبرانوتکذیب کاوو دلته داپه گوته کوي چي دوی په الله باندي ترهغوسرغړونکو امتونوگران نه دي چي پخوا یې دخپلوپیغمبرانوتکذیب کړی اوهلاک شوي دي دغه دمکذبینو هلاکول دالله ﷻ تېره لاره ده چي هیڅکله تغیرنه مومي. په پای کي سورت دنېکانواو فاجرانوبرخه لیک کاږي لکه چي دقرآنکریم اسلوب دی ترغیب اوترهیب سره یوځای راوړي اوتبشیر اوانذار سره نغاړي.

تسمیه اونومول یې:

ځکه یې دالدخان سورت بولي چي الله ﷻ دغه ددوی دوېروني لپاره یونښه را استولي ده دوی په سخته کاختي اولوبه کي پدې سبب اوسېدل چي درسول الله ﷻ تکذیب یې کاووالله ﷻ ورباندي لوگی راواستاوو چي نژدې وو گردهلاک شي بیالله پاک درسول الله ﷻ ددعاپه برکت وژغورل.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۱﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿۲﴾ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَكَةٍ ﴿۳﴾ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿۴﴾ مِمَّا يُفَرِّقُ كُلَّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿۵﴾ أَمْ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿۶﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۷﴾ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنُودَ ثَوَاقِبٍ ﴿۸﴾ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ الْآلَاءِ الْاُولَىٰ ﴿۹﴾ تِلْكَ هُمُ فِي شَكٍّ

له ابن مسعود رضي الله عنه ڏانهن ڄڻ ڏسجن ته ڇڻه روايت شوي واپس ڇي ڪله قريشوله رسول الله ﷺ ڇڻه سرغڙونه اوعصيان وکړن پيغمبر عليه السلام ورته ښهراوکره ڇي لکه د يوسف عليه السلام د کاخ تي غوندي وچک لي دي درباندي راشي هغه وودوي ته داسي کاخ تي ورسېده ڇي هډو کي سې وخورل اوسري به آسمان ته کنل دده او آسمان ترمينځ به لکه لوگي غوندي له لوري ورته څرگندېدونو الله ﷻ د آيت نازل کړ ڇي: ﴿فَارْتَفَعَ بِمِفْطَحِ الْمَلَأِ يَدُكَ الْمُبِينِ﴾ نودوي رسول الله ته راغلل اور رسول الله ته وويل شو ڇي (مضر) ته دعاوکره ڇي هلاک شول نور رسول الله استسقاء وکره اوباران واورېدو ڇي بيا د آيت نازل شو. ﴿إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكَ عَآدُونَ﴾ ڪله ڇي دوي به آسودگي اوسو کالي ورسېده بيرته پخواني حال ته ستانه شوونواله ﷻ د آيت نازل کړ ڇي ﴿يَوْمَ تَطُغُ الْبَطْشَةُ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْفِقُونَ﴾ (١)

تفسير

﴿حَمَّ﴾ له مقطعتو توروخه دی چي دفرآنکريم په اعجازباندې تنبيه ورکوي او تفصيل يې پخوانبر شوی دی ﴿وَالصِّكِّتِ الْمُنِينِ﴾ قسم دی پردغه کتب بڼکاره کونکي (فرق کونکي په مينځ د هدايت او ضلالت درون اعجاز او څرگندو حکامو څښتن د قسم خواب داچي ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُرَجَّةٍ﴾ بېشکه موږ نازل کړی مودی هغه په شپه برکت ناکه کي (چي ليله القدر در رمضان د ماشتي دی لکه چي الله فرمايې ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (البقرة ۱۸۵) ابن جزري وايې د قرآن کريم دنزول معناداچي يوځای د دنيا آسمان ته پکي رانازل شوی دی اوبيا حضرت جبرئيل په نبي عليه السلام باندې تونه تونه نازل او (۱) چابياويلي چي لومړنی ابتداء دنزول يې په ليله القدر کي شوي ده قرطبي وايې داچي برکت ناکه شپه يې وبلله ځکه چي الله پدې شپه کي پخپلو مخلوقاتو برکات او خيرات رانازلوي او ثوابونه ورکوي (۲) ﴿إِنَّا كُنَّا مُدِيرِينَ﴾ بېشکه موږ يو وېرونکي (په رالېږلو دغه قرآن ځکه چي زموږ شان دادی چي خلگ يې له اندار او د عذاب له وېرولو نه پرېږدو ترڅو چي ورباندې حجت قائم کړو ﴿فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ په دغه شپه کي بيانوه شی بېلاوه شي هر کار حکمتناک (داسي ټينگ چي نه بدلېږي) له ارزاقو د بندگانوله آجالو (د مرگ نېټو) اونورو ټولو چارو احوالو ددوی. ابن عباس وايې چي الله له يوه کاله تر بله پوري د ژوند، مرگ، رزق روزي فيصلې کوي مفسرين کرام وايې چي الله تعالی د قدر په شپه له لوح محفوظ څخه گردهغه شيان چي په دغه کال کي د بندگانوله روزي، اجل اونورو چارو که دخپروى او که دشمر مقرر شوي وي رااخلي اوليکي آن تردې چي يوسړی به په ښارونو کي گرزي نکاح به کوي اولاد به يې زېږي خونوم به يې په مړو کي لسکلی شوی وي (۳) ﴿أَمْرًا مِنْ عِندِنَا﴾ حکم زموږ له نزده يعني ټول هغه څه چي موږ يې په دغه شپه کي تقدير فرمايو او پرېستو ته د بندگانود چارو په هکله وحی کوو دغه حکم دی چي زموږ له لوري صادرېږي زموږ په علم او تدبير سره صورت نيسي ﴿إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾ بېشکه موږ لېږونکي د رسولانو (انبيو و چي بشر ته الهي احکام شرانعو ورسوي او د هدايت لاري ته يې راوبولي ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾ لپاره درحمت (او مهرباني پر خلکو) له رب ستا په البحر المحيط کي وايې چي د ظاهر راوړل چي (ربک) دی د ضمير پرځای چي فرمايلي يې وای (رحمة منا) ددې لپاره دی چي داوښي ربوبيت په بندگانو باندې درحمت او مهرباني غوښتونکي دي (۴) ﴿إِنَّا هُوَ السَّمِيعُ الْغَلِيمُ﴾ بېشکه الله هم دی دی ښه اورېدونکی (دټولو احوالو) ښه عالم دی په

(۱) التسهيل لعلوم التنزيل ۴/ ۳۴

(۲) تفسير القرطبي ۱۲/ ۱۳۲

(۳) د شمع زاده حاشيه په بيضاوی باندې ۳/ ۳۱۰

(۴) لبحر المحيط ۸/ ۳۳

(تولو احوالو افعالو د بندگانو) ﴿رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ اِن كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿﴾ (رحمت دی گردو ته له طرفه د) رب د آسمانو نو او ځمکې او (رب د) هغو شيانو چي په مينځ د دوی کی دی که چيري یی تاسي يقين کونکي) يعني که چيري ياست تاسي يقين کونکي ايمان راوړونکي ياست هغه ذات چي قرآن يې نازل کړی رب د آسمانو نو او ځمکې او مابينهمادی ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ نسته لائق د عبادت بل هيڅوک مگر هم دی دی چي ژوندي کوي او وژل کوي دغه (الله چي د کمال جلال به صفاتو متصف دی له ده پرته بل معبود نشته) ﴿رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ (دغه الله) رب ستاسي دی او رب د پلرونو رو مېنيو ستاسي دی (له پخوانيو امتونو څخه. امام رازي وايي له آيت څخه مقصود دی چي هرکله نازلونکی ذات د دومره زياتو صفاتو خاوند دی نو نازل کړی کتاب به يې اړو ورو د سترې مرتبې او شرف څښتن وي) ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ﴾ بلکه دوی په شک کي دي (له بحث څخه) چي لويي کونکي دي (په مؤمن به شيانو) يعني دوی يقين نه کوي پخپله دي وينا کي چي وايي الله زموږ خلق دی بلکه دوی لويي ورباندي کوي او ملنډي پرې وهي شيخ زاده وايي چي دلته د التفات صنعت راوړل شوی دی چي ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ﴾ ترڅو د دوی د شان تحقير وکړي او د خطاب له مقام څخه يې ليري کړي ځکه چي دوی کولای د لاندو او براهينو ته هيڅ نه گوري اونه هم د حق او باطل څيز ياد گڼو و تاواني تر مينځ توپير کوي (۱) کله چي الله تعالی د دوی د حمايت او طغيان شان و ستاينوي يې جيل حبیب ﷺ ته د التفات خطاب و فرمايو چي تسليت اوده ورکړي او دا ورته وښيي چي د دوی له ايمان راوړلو دي يې پروا شي ﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ پس منتظر اوسه (ای محمده دوی ته) په هغه ورځ چي راشي آسمان په ښکړه لوگي سره (چي هر څوک يې ويني. ابن مسعود ﷺ وايي چي کله د فریشوله رسول الله ﷺ څخه سر غرونه او عصيان اوج ته ورسېدو نو رسول الله ﷺ ورته ښه راو کړه ويي ويل اللهم اشد د وطأتک علی مضرو واجعلها عليهم سنین کسني يوسف) ای الله پر مضر باندې دي کړاونه سخت کړه او داسي کاځتي ورته راو له لکه چي د يوسف عليه السلام په زمانه کي (په مصريانو) راغلي وه همدا سي پردغو څکلو کاځتي راغلي آن تردې چي مرزگي يې و خورلې او يو تن به له بل سره غږېدوله پرېه لوگي څخه چي د ځمکي او آسمان تر مينځ به خپور وو متکلم به يې نه ليدلو او غږ به يې اورېدو (۲) او ابن عباس ﷺ وايي (د خان) تېر شوی نه دی هغه به تر قیامت لږ گړی دمخه راځي مسلمان ته به د زکام په ډول ورسېږي او د کافرانو منافقانو به کويړی پخې شي اولکه مست غوندي به وي نو لوگی به يې ختي

(۱) کبير تفسير ۲۷/ ۲۴۱

(۲) شيخ زاده ۳/ ۳۱۱

(۳) لبحر المحيط ۸/ ۲۴

اولر مونونه وردک کړي له سپوږمو، غوږونو او مقعد څخه به يې راوړي^(۱) ﴿يَعْمَى النَّاسُ هَذَا عَذَابُ
 آلِهَةٍ﴾ (چې پټ به کړي ټول مخلوق (و به وايې دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی) يعني کفا راو قریش
 به له هره لوري سره راو نغاړي ﴿رَبَّنَا أَكْرِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾ ای ربه زموږ لري کړه له موږ دغه
 عذاب بېشکه موږ ايمان راوړونکي يو (په محمد او قرآن باندې که دی عذاب لېري کړ بیضاوی وايې
 دغه ددوی له لوري د ايمان راوړلو ژمنه او وعده وه^(۲)) ﴿أَنْتُمْ الذِّكْرُ﴾ چېرې به نفع ورسوی دوی ته
 پند اخیستل (پس د عذاب له نزول دغه استبعاد دی يعني له کومه به دوی وروسته د عذاب له پورته
 کېدلو پند واخلي؟) ﴿وَقَدْ سَاءَ ثُمَّ رَسُولٌ مُّبِينٌ﴾ حال دا چې په تحقیق راغلی وودوی ته رسول ښکاره
 بیانونکی (چې په څرگندو معجزاتو سره يې ملاتړ شوی وو خوبياهم دوی ورباندې ايمان نه راوړ او نه
 يې متابعت وکړ) ﴿ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّوْا تَجْنُونَ﴾ بياهم داسي وگرزېدل دوی له هغه (اجابت در رسول
 څخه) او وویل (کفارو) ده ته ښودنه کړی شوي ده (د قرآن له بل چانه) دی لهېونی دی (نو آيا داسي قوم چې
 داسي ناولي صفتونه ولري بياهم ايمان راوړي؟ امام فخر رازي وايې چې دمکې کفارو د قرآن کریم په
 هکله چې در رسول الله په وسيله ورته راوړل شوی وو دوه رائي لرلې ځينو به ویل چې محمد دغه قرآن له بل
 چا څخه زده کوي او ځينو بيا ویل چې دی لهېونی دی پريان ورته د بېهوشي په حالت کې دغه کلام راوړي
^(۳) ﴿إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ﴾ بېشکه موږ لري کونکي يو ددغه عذاب لږ موده بېشکه ت سي
 بيرته گرزېدونکي يې کفر خپل ته امام رازي وايې مقصد له دې څخه دا تنبيه ده چې دوی پخپله وعده وفا
 نکوي د عجز په حالت کې زاری کوي الله بولي کله چې وېره ليري شي بيرته کفارو ډېرونو تقليد ته
 ورگرزي^(۴) (ابن مسعود وايې کله چې در رسول الله د دعا په برکت عذاب ځني پورته شو بيرته بيا نکذیب ته
 راوگرزېدل ﴿يَوْمَ يَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْقِمُونَ﴾ (ياد کړه) هغه ورځ چې و به نيسومو^(۵) (دغه کفار) په
 نيولو سختو لویو سره بېشکه موږ انتقام اخیستونکي يو (په دغه ورځ کې) ابن مسعود رضي الله عنه وايې چې
 ﴿الْبَطْشَةُ الْكُبْرَى﴾ دبدر ورځ ده او ابن عباس رضي الله عنه وايې چې دغه د قيامت ورځ ده بن کثير وايې
 ظاهر دادي چې دغه دي د قيامت ورځ وي که څه هم دبدر ورځ هم (بطشه) وه^(۵) امام رازي وايې دوهمه
 وينا تر نوروسمه ده ځکه چې دبدر ورځ هغو سترو اوصافو ته نشي رسدلای کوم چې دغه ورځ ورباندې
 لمانځل شوي بشپړ انتقام او کسات اخیستل خود قيامت په ورځ وي او دا چې په (کبری) سره يې وستايله

(۱) د ابن مسعود قول څرگند او ابو السعد غوره کړی دی او د نظم او سياق سره هم مناسب دی ابن کثير دواړه ويناوي راوړي دي
 او بيا يې د ابن عباس وينا غوره کړې او وايې چې ابن عباس ويلي دفعت ورده چې دغه دي د قيامت له نښانو څخه وي ابن

کثير ۳/ ۳۰۰

(۲) البيضاوي ۳/ ۳۱۲

(۳) کبير تفسير ۲۷/ ۲۴۴

(۴) نفع المرجع

(۵) مختصر ابن کثير ۳/ ۳۰۲

نودغه به ترگرد و سخت نيون وي جي دقيامت سره بندسي (۱) بياي قريشي كفار و ته هغه هلاڪتونه وڙه
 بادڪرل کوم جي فرعون او مصري قبطيانو ته رسدلي وو ﴿وَلَقَدْ مَتَنَّا قُلُوبَهُمْ قَوْمٌ فَزَعَوْكَ﴾
 او خامخا په تحقيقن ازمويلى وو موږ پخواله دوى نه قوم دفرعون (جي قبطين وو) ﴿وَسَاءَ لِمُؤْمِرُكُمْ﴾
 اورا غلى وو دوى ته رسول (موسى) عزتمند (په نزد دالله تعالى) يعني دوى ته دشراف حس
 اونسب خاوند جي دالله په بندگيانو كي دالله په نزد عزتمند بنده او كلیم الله وو را استول شوى وو ﴿أَنذَرْتُ
 إِلَىٰ عَذَابِ اللَّهِ﴾ (او وويل موسى فرعونيانو نه) جي وسباري تاسي په ماباندي بندگان دالله جي بني
 اسرائيل دي (۲) لکه جي الله تعالى فرمايبي ﴿وَأَنزِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تَعَذِّبْهُمْ﴾ (طه ۴۷) ﴿إِنِّي لَكُمْ
 رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ بيشڪه زه تاسي ته امانتڪر رسول یم (په وحى باندي په تكذيب تورن نه به تاسونه
 نصيحت کوم زمانصیحت ومنی) ﴿وَأَن لَّا تَقْلُوا عَلَى اللَّهِ﴾ (او وويل موسى فرعونيانو نه) جي سرکشي مه
 کوئ پراڻه (له طاعت څخه يي تکبر مکوئ) ﴿إِنِّي مَآئِكَ بِمُطَّلِنٌ مُّيِّنٌ﴾ بيشڪه جي زه را وڍونكى یم
 تاسي ته دبرهان دليل بنڪاره (جي هر هونيار سري ورباندي اعتراف کوي) ﴿وَإِنِّي عِذْتُ بِرَبِّكَ أَن
 تَزْحَمُوكَ﴾ (او وويل موسى فرعونيانو ته) جي بيشڪه زه پناه نيسم په رب خپل او په رب ستاسي له دي نه
 جي تاسي ماسنگسار ڪري. قرطبي وايي داسي معلوم ٿي لکه جي دوى دوزلو اخطار ور ڪري وي نو ده
 الله ته پناه يويه (۳) ﴿وَإِن لَّا تَرْفَعُوا إِلَىٰ مَآعِزِلُونُ﴾ نو که ايمان نه را وڍي تاسي (اي فرعونيانو) پرما پس (له
 ما) په خنګ شئ (تکليف او خورمه را کوئ زمالاره خوشي ڪري ابن کثير وايي معنادا جي زما په وړاندي
 رپړونه خنډونه مه جوړوئ په آرامه پربردئ جي الله زموراد ناسو نرمينځ فيصله وکړي ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ
 هَؤُلَاءِ قَوْمٌ تُجْرَمُونَ﴾ پس دعا وکړه (موسى) خپل رب ته داسي جي بيشڪه دغه (قبطيان) يو قوم دي
 گنهگار ان (کفران) نوله دوى څخه انتقام واخله ﴿فَأَنزِلْ بِمَآئِدِي لَيْلًا إِنَّا كُنتُمْ مُتَّبِعُونَ﴾ (نو و فرمايل الله
 تعالى موسى ته جي) پس بوزه بندگان زما دشپي بيشڪه تاسي (د قبطيانو) متبوع بي (هغوى درپسي
 درومي او په دي کي نه يي هلاڪت وي) ﴿وَأَنزِلْ الْبَحْرَ رَهَوًا﴾ او پربرده بحر سيندولار (ساکن) کوڅي
 کوڅي (کله جي ته تري پوري وزې) ﴿إِنَّهُمْ حُدَّ مُعْرَفُونَ﴾ بيشڪه دوى لښڪري دي ڏويي ڪري شوي
 (پدي سيند کي په السهيل کي وايي کله جي موسى عليه السلام تر سبند پوري ووت وبي غوبنڌل بيرته

(۱) کبيرنفسر ۲۷/۲۴۴

(۲) دغه دمحا دقول دي او دسهيل مؤلف عوره ڪري دي وابن عباس وايي معنادا جي اي دالله بندگانو مه ايمان و طاعت
 را ڪرن

(۳) دقرطبي نفسر ۱۲/۱۳۵

بې په لکړه ووهي ترخوبيرته سره پرله پورې شي نواله ځای ورنه امر وکړ چې همداسي بې پرېږده
خو فرعون ورگه شى سره له خبله قومه او پکې غرق شى او داحې الله پدې پندى خبرد رکړ ددې لپاره چې
خوپورې بې زړه مطمئن شي چې فرعون بن سى نبولای نشي اوله سرخه بې وژغورل شول وروسته بې
انته دهلاکت بيان داسي فرمايې ﴿كَرَّ تَرْكُوا مِنْ جَنْتٍ وَعُيُونُ وَرُزُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾ څومره ډېر پرېښودل
دوى له باغونو او(له) چينو (داوبو) او(له) فصلونو (چې ډول ډول مزروعات پکې وو) او(له)
خايونو بڼايسنه او غوره څخه قتاده وايې ﴿وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾ هغه د ناستي او هستوگني عمده ځايونه
دي(۱) ﴿وَنَعَمَ كَانُوا فِيهَا فَيَكِينٍ﴾ اوله نعمتونو (اوله هسي د هوسايي او آرام سامان) چې په
هغو(نعمتونو) کې خوشحال خوندور به وي امام رازي وايې چې الله تعالى دايان وکړ چې دوى له
غرقېدلو وروسته دغه پنځه شيان پرېښودل چې باغونه، چينې، فصلونه، بڼايسنه بڼکلي بڼکلي
او د ناستي ملاستي ځايونه و د عيش اوسوک لي سامانونه (نعمه العيش) دنون په زور سره دژوندانه
خلا او بڼکلا او هوسايي ته ويې (۲) ﴿كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ﴾ همداسي (هلاک کړل موږ له
مکذيبنو) او په ميراث مو ورکړل (دغه شيان) بل قوم (سبطيانو) ته دهغوى چې د قبطيانو چوپړيان (بني
اسرائيل) وو ابن کثيروايې چې مرادله دغه بل قوم څخه بني اسرائيل دي ځکه چې دوى د قبطيانو
فرعونيانو له غرقېدلو وروسته په قبطي مملوک توواکمن شول او دمصر ټول واک دوى ته ورکول شول که
چې الله تعالى فرمايې ﴿وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِي كَانُوا يُسْتَضَعُونَ مَشْرِقَ الْأَرْضِ وَمِغْرِبَهَا﴾
(الاعراف ۱۳۷) او الله تعالى بل ځای فرمايې ﴿كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ (الشعرا ۵۹) (۳) ﴿فَمَا بَكَتْ
عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ (پس ونه ژړل پردوى (يا په هلاکت ددوى) باندي آسمانونو او ځمکي) يعنې
غمگين او متاثر نشول ورباندي هيڅوک کله چې دوى غرق شول اوله مينځه لاړل ﴿وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ﴾
اونه وو دوى مهلت ورکړى شوي (تربل وخته پوري بلکه دوى ته عذاب په دنياکي هم ژر ورکول شو
قرطبي وايې چې کله په عربو کې کوم سردار او وتلى شخصيت ومړى نو دوى وايې چې آسمان او ځمکي
ورباندي وژړل يعنې دهغه مصيبت دومره عام وو چې گردوشيانو ته ورسېدو آن تردې چې ځمکو،
آسمانونو ورباندي وژړل پرېښناوه او ورباندي غمجن شول لکه چې شاعروايې: فإشجرات بورمالک مورقا*
کانت لم تجزع لموت طريف!

يعنې اى د خابوروني ولي دي پاني غوړېدلي لکه چې د طريف په مړينه خواشيني نه بې؟ دغه ﴿فَمَا
بَكَتْ...﴾ د تمثيل او تخييل په توگه مبالغه راغلي معن دا چې دوى خو هلاک شول خو غم يې چا په غم ونه

(۱) البحر المحيط ۸/ ۳۶

(۲) کبير تفسير ۲۷/ ۲۴۲

(۳) دابن کثير مختصر ۳/ ۳۰۲

بالو، چابياويلي چي دا کلام په حذف دمضاف باندې دی يعني علوي اوسفلي عالم چي داسې اوسېدونکي اودخمکي اوسېدونکي دي ددوی په مړينه او غرقېدلويي ونه ژړل^(۱) الله تعالی فرمايي:

﴿وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٢٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَی الْعَالَمِينَ ﴿٢٢﴾ وَأَنبَتْنَاهُمْ مِّنَ الْأَيْكَةِ مَا فِيهِ بَلْتَأْ مُبْتَلًى ﴿٢٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءَ لَيَقُولُونَ ﴿٢٤﴾ إِن هِيَ إِلَّا مَوْتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُشْرَبِينَ ﴿٢٥﴾ فَأَنزَلْنَا بِآيَاتِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٦﴾ أَهْمُ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُعَسِّعَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمُ أَهْلُكُكُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا يُحَرِّمُونَ ﴿٢٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَعِبٍ ﴿٢٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلٍ عَنْ مَوْلٍ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٣٢﴾ إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ﴿٣٣﴾ طَعَامُ الْأَشِيمِ ﴿٣٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٣٥﴾ كَغَلِّ الْحَمِيمِ ﴿٣٦﴾ خَذُوهُ قَاتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنَ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٣٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٣٩﴾ إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٤١﴾ فِي جَهَنَّمَ وَعُثُوبٍ ﴿٤٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَرْقٍ مُّتَقَيِّلِينَ ﴿٤٣﴾ كَذِبٌ وَذُجَنَّتُهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٤٤﴾ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فِتْكَهٍ ءَامِينٍ ﴿٤٥﴾ لَا يَدْخُلُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةُ الْأُولَىٰ وَوَقَّعَتْهُمُ عَذَابُ الْجَحِيمِ ﴿٤٦﴾ فَضَلَّأَ مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٤٧﴾ إِنَّمَا يَشْرَتْهُ بِلِسَانِكَ لَقَلَّهْمُ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٨﴾ وَزَيَّنَّا لَهُمْ مَّا يَرْفِقُونَ ﴿٤٩﴾﴾

الدخان: ۲۰ - ۵۹

مناسبت:

کله چي الله تعالی دفرعون دهلکت بيان وفرمايو ورپسې يې دخپلو هغو احساناتو يادونه وکړه کوم چي په بني اسرائيلو يې لورولي ووترخودالله دنعمتونو شکر اداکړي بيا الله تعالی دمکې کفار له خپل نيولواو انتقام څخه ووپرول دسورت پای يې دقيامت په ورځ دنېکمرغه (سعد وو) اوبد مرغه (اشقياوو) دحال په بيانولوسره بشپړکړي

لغتونه:

(عالي) متکبر او جبار ته وايي (بلا) ازموينست او امتحان (مشرين) له مرغه وروسته راپاڅېدل (قوم نع) قوم ديمن پاچا جوهرې وايي ديمن پاچهانوته تبايغه وايي اويويي (نع) بولي^(۲) د لغت پوهان وايي چي (نع) ديمني پاچهانولقب دی لکه چي (فيصره) دروم دپاچهانو او (اکاسره) دفرسيانو ب (حفاء)

د مسلمانانو د پاچهانو^(۱) (يوم الفصل) د قيامت ورځ (مولى) مرستندوى چاره ساز (المهل) ويلی شوي مس (الانهم) فاجر گنهگار (اعلوه) په سختي سره يې کش کړئ (سندس) نړي ورهېسم (استبرق) پند وړېښه (عين) غټ سترگي (رتقب) انتظار وکړه.

تفسير:

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنَ الْمَذَابِ الْمُهِينِ﴾ (او خامخا په تحقيق نجات مو ورکړ بني اسرائيلو ته له عذاب سپکونکي) چي قبطيانو به ورکاوو او فرعون به ددوی نارينه ماشومان وژل او نجوني به يې پرې بنودلي چي ددوی چوپړ ووهي او پخپله دوی به يې په درندو کارونو گمارل ﴿مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِنَ الْمُتْرَفِينَ﴾ چي له (طرفه د) فرعون وو بېشکه دغه (فرعون) وو سرکښه متکبر له حده تېرېدونکي سرغړونکو څخه. صاوي وايي دغه هم په بني اسرائيلو باندې د الله د نعمتونو شمېرل دي او مقصد ورڅخه رسول الله ﷺ ته تسلېت او ډاډينه ورکول دي چي الله جل جلاله به دی او مؤمنان د مشرکانو له زور زياتي څخه ژغوري ځکه مشرکان په جبروت او ځواک کي د فرعون او قوم مقام ته يې نه دي رسېدلي^(۲) ﴿وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمِنَا آلِيَّ إِبْرَءِيلَ﴾ او خامخا غوره کړي موو ددغه بني اسرائيل په علم خپل په خلکو (د زمانې ددوی) قتاده وايي چي غوره کړي يې وو ددوی د زمانې پر خلکو د رسول الله ﷺ په امت غوره نه وو ځکه چي الله تعالی فرمايې ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (آل عمران ۱۱۰) ﴿وَأَنبَيَّاهُمْ بِآيَاتِنَا مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ﴾ او ورمو کړ دوی ته له دلالتو (د قدرت خپل په لاس د موسی) هغه (خوارق) چي په هغو کي ښکاره ازموينه وه (چي چاپکي سوح کولای) امام رازي وايي چي دغه دلالت د قدرت لکه د بحر چاودل، دوریځي راتلل او پرې سیوری کول، من او سلوی ورته را نازلېدل او نور هغه ټول شیان چي له دوی پرته الله په هېچاهم نه وو پېرزو کړي^(۳) ﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ إِن هِيَ إِلَّا مَوْتَسَا الْأَوَّلَىٰ وَمَا تَحْنُ بِمُنْشَرِينَ﴾ (بېشکه دغه) کفار خامخا وايي چي نه دی دغه عاقبت زموږ مگر هم دا ډومبی مرگ زموږ دی (په دنیا کي) يعني دمکې کفار وايي چي خامخا زموږ هم دغه يو مرگ دی چي په دنیا کي يې وينود (هؤلاء) په کلمه کي ددوی تحقير او سپکاوی نغښتی دی مفسرین کرام وايي کله چي د سورت په پيل کي خبره دمکي کفارو په هکله وه ورپسې د فرعون او د هغه د تېر کيسه پسي راوړل شوه چي دوی هم لکه هغه غوندي په کفر او ضلالت باندې اصرار لري او پس بيرته دمکې کفارو ته خبره راغبرگه شوه او غرض له دغي ويناد دوی څخه چي وايي ﴿إِنَّ هِيَ إِلَّا مَوْتَسَا الْأَوَّلَىٰ﴾ د بېعت او نشور څخه انکار دی او وروسته يې پدې وينا سره له دغه انکار څخه تصريح وکړه چي ﴿وَمَا تَحْنُ بِمُنْشَرِينَ﴾ او نه بوموږ له

(۱) د قرطبي تفسير ۱۷/ ۱۴۴

(۲) د صاوي حاشیه په جلالین ۴۸/ ۲۰

(۳) کبير تفسير ۲۷/ ۲۴۸

راپورته کړی شویو (له قبور وڅخه) ﴿فَأَتُوا بِآبَائِنَا كُفْرًا صَدِيقِينَ﴾ پس ژوندی راولی پلرونه زموږ که چېرې یی تاسې صادقان (رښتیني) په دغه خپله وینا کې خطاب رسول الله ﷺ او مؤمنو ته دی 'ودعه' د تعجیز خطاب دی یعنې که تاسو پدې وینا کې چې هلته وروسته له دغه ژونده بل ژوند شته رښتونی یاست نو زموږ پلرونه راژوندی کړئ چې ستاسې په رښتینولي خبر را کړي امد فخر رری وایی چې کفارو د حشر او نشر د نفی کولو دلیل ووايو چې که چېرې بعث او نشور ممکن او معقول وي نو زموږ تر ژره زموږ مړه شوي پلرونه راژوندی کړئ ترڅو دغه ستاسو په دعوی باندې یو شاهدوی چې په قبور کې بعث او نشور شته (۱) قرطبي وایی چې ددغي وینا قائل ابو جهل وو ویې ویل ای محمد! که ته پخپل قول کې رښتونی یې نو زموږ له پلرونو څخه دوه تنه چې یو یې قصی بن کلاب وي هغه رښتیاگوۍ مری وو راپاڅوه موږ به ترې وپوښتو چې له مرگه وروسته به څه پېښېږي؟ (۲) ﴿أَهْمَ خَيْرٌ أَمْ قَوْمٌ تُبْعِ﴾ نو نه فرمایې (آیا دغه (فریش) غوره دي (په مال او قوت کې) که قوم د تبع؟ استفهام دانک راو تهديد لپاره دی یعنې آیا دوی دیمني پاچهانو تر تېر هغوی چې زیات مالونه او نعمتونه یې لرل غوره دي؟ ﴿وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَفَلَا يَكْفُرُونَ﴾ او هغه کسان چې پخوا تېر شوي له دغو (قوم د تبع لکه عادیان، ثمودیان) هلاک کړل موږ دوی (زېر او زېرمو کړل هستو گنځایونه مو وروړان کړل ابو السعد وایی چې مقصد له پخوانیو څخه عادیان، ثمودیان او ددوی امثال نور جبارې دي دوی تر دغو قریشو د زیات مال دولت خوندان وو چې هغوی هم هلاک شول نو دغه دمکې مشرکان خوبه اړو مړو هلاکېږي ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا يُجْرِمُونَ﴾ بېشکه دوی گنهگران وو (کافران منکرله بعث او نشوره) دغه د هلاکت لپاره علت دی او په دې کې د قریشو لپاره وعید او تهديد دی چې پردوی باندې به هم الله تعالی لکه د تېرو امتونو غوندې هلاکت راولي یې الله پاک دبعث په دلائلو داسې تنبیه فرمایې چې الله هغه ذات دی چې عالم یې په حقه سره پیدا کړی دی ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَإِغْيَابِك﴾ اونه دي پیدا کړي موږ آسمانونه او ځمکه او ټول هغه شیان چې په مینځ ددغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کونکي یو ﴿مَا خَلَقْنَاهُمْ إِلَّا بِأَنۡحَی﴾ (یعنې عبث) ندی پیدا کړي موږ دغه دواړه مگر په حقه سره (تر څو چې نېکو کار ته په احسان دده اوبه کار گنهگار ته په بدې دهغه جزاء ورکړو) ﴿وَلَیۡکُنَّ أَكْثَرُھُمْ لَا یَعْلَمُونَ﴾ ولیکن زیاتره ددغو (مشرکانو) په دي نه پوهېږي (نوله بعث او جزا څخه سترگي پټوي انکار کوي مفسرین کرام وایی الله تعالی بني نوع بشر پیدا کړی او دهغه د ژوندانه د اسبابو انتظام یې فرمایلی دی چې لوړ جت آسمان یې ورباندې درولی فرش یې ځمکه ورته غوړولی او عجائبات د مصنوعاتو او بدیع د مخلوقاتو یې په مینځ د سقف او مهد کې پیدا کړی دی او بایې په ایمن او طاعت مکلف کړي دي نو څښتو ایمان راوړی او څښتو کفر غوره کړی دی نو اړو مړو د جزاء اوسزا اړتیا شته ترڅو محسن او نیکو کار دخپل نیک عمل جزاء وویښی او منی

(۱) کبیر تفسیر ۲۴۹/۱۷

(۲) د قرطبي تفسیر ۱۴۴/۱۷

اوبه کړد خپل بد عمل سزا تر لاسه کړی او که دغه نعمت او جزاء نه وی بسا خود اېدا بڼې خوشی عېت کاردی والله له دې څخه منزله دی ځکه وروسه فرمایي ﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ بېشکه دغه ورځ د فصلې (قسامت په مېنځ د خلکو کي) وعده ده (جمع کولو) ددوی نولودی (چې په دغه ورځ به ددوی گردو حساب په بوه وخت کي کېږي لکه چي الله تعالی فرمایي ﴿يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَفْقِدُ بَنُوكُمْ﴾ (المعجزة ۳) ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْتِي عَنْ مَوْتِي شَيْئًا وَلَا هُمْ يُصْرُونَ﴾ هغه ورځ چي دفع به نشي کولای هېڅ دوست خپلوان له دوست خپله څخه هېڅ خبر (له عذاب) اونه به له دوی سره مدد وکړي شي (که څه هم چي خپلوان یې وي لکه چي الله فرمایي ﴿يَأْتِيهَا النَّاسُ أَتْفَاءُ رَبِّكُمْ وَأَخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْرِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ بَارٍ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا﴾ (المن ۲۳) ﴿إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ﴾ مگر هغه څوک چي الله پرې رحم وکړي ، استثناء متصل دی يعني هېڅ خپل به بل چاته مرسته نشي ورکولای پرته له هغه چا چي دوی مؤمنان وي هغوی ته به د سپارښت او شفاعت اذن ورکول کېږي (۱) چا بیا ویلي چي استثناء منقطع دی معنا دا چي په چا باندې الله رحم وکړي نو هغه ته بیا گټه رسېږي او شفاعت یې کېږي ابن عباس وايي مقصد له دغه چا څخه مؤمن دی ځکه چي دهغه لپاره ابييآ او پرښتې شفاعت کوي (۲) ﴿إِنَّهُ هُوَ الْغَرِيزُ الرَّحِيمُ﴾ بېشکه الله هم دی دی ښه غالب قوي (کسات اخیستونکی له دښمنانو) ډېر رحم والا (پخپلو اولیاوو باندې) کله چي د قیامت یادونه وشوه او دلانل یې راوړل شول ورپسې یې د دغي سختي ورځي صفتونه بیان اولومړی یې د کافرانو لپاره وعید او بې دښکانونو ابرارو لپاره زری وستایو چي تر هېب او تر غیب سره یوځای راشي ویې فرمایل ﴿إِنَّ شَحَرَتَ الزَّقُومِ طَعَامُ الْأَثِيمِ﴾ بېشکه (مېوه) ونی د زقوم خواړه ده (ډېر ولویو) گنهگارانو (کافرانو) دی (چي له دې سرته نور خواړه یې هډونشته ، ابو حیان وايي چي (اثیم) ډېر اثم کونکي ته وایي او تفسیر یې په مشرک سره کړی دی (۳) ﴿كَأَلْهَمْلٍ يَقْلِي فِي الْبَطُونِ﴾ په شان د مسو (او ژېړ) وېلي کړی شوی چي په گېډو کې اېستېږي ﴿كَأَلْهَمْلٍ الرَّحِيمِ﴾ په شان د ایشېدل راوېخوټېدونکو قرطبي وايي زقوم هغه ونه ده چي الله تعالی د دوزخ په مینځ کي پیدا کړي ده او ﴿وَالشَّحَرَةُ أُمَمٌ﴾ یې بلي ده کله چي دوزخ خان لوړه احساس کړي نو دغي ونې ته به پناه وروړي له هغې څخه به خوراک وکړي نو هغه به یې په گېډو کي لکه اېشېدلي اوبه راوختېږي الله دغه له وېلي شوي مسو او ژېړو سره نښه کړي ده مراد له اثم څخه ډجر گنهگ راوېخوټېدل دي ځکه چي هغه به وېل موږ ته محمد په دوزخ کي د زقوم د خوړلو تهدید را کوي خو دغه زقوم (مکهن) کوچي (مسکه) او خرمادی (۴) بیا به یې کوچي او خرمار او غوښتل او ملگرو ته به یې وېل راشي زقوم

(۱) البحر المحیط ۸ ۳۹

(۲) کبر تفسیر ۳۷ ۲۰۱

(۳) البحر المحیط ۸ ۳۹

(۴) القرطبي ۱۷ ۱۵۱

و خورتي هغه به يې زقوم بلل او په كلام الله باندې يې ملنډې وهلې الله تعالى به د دوزخ خزانو ته و
 فرمايې چې: ﴿ خَذُّوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴾ ونيسن دی پس راکاږئ دی (په زور سختي سره)
 برابر مينځ د دوزخ ته ﴿ ثُمَّ صَبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴾ بيا ورتوي کړئ پاس پر سر دده له عذاب
 دايشېدلواو بو ﴿ دُقْ لَكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴾ (وبه ويل شي) ده لره (وخکه) دغه عذاب
 بېشکه ته هم دغه ته عزت من غټ مشر (کافر) وي (پخپل زعم سره) دغه به داستهزآ او اهدنت په توگه ورته
 وويل شي عکرمه ﴿ وايې چې يوه ورځ رسول الله ﷺ له ابو جهل سره مخامخ شو رسول الله ﷺ ورته
 وويل چې ماته الله حکم کړی دی چې تاته ووايم ﴿ أَوَلَمْ لَكَ مَأْوَى ﴾ (القيمه ۳۴) ابو جهل ورته وويل په څه
 شي ماته تهديد راکوي؟ زمادي په الله سوگند وي نه ته اونه هم ستا پروردگار په ماهڅ کولای شي زه په
 بشپړه توگه ددغي وادي مشرا و دقوم عزت من يم نوالله دبدر په ورځ وواژه ذليل يې کړ او دغه آيت نازل
 شو ﴿ إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكْفَرُونَ ﴾ بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وی تاسي چې په ده کي به
 موشک کاوو (په دنيا کي نواوس يې وخکن) ﴿ أَمَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُعْصِرُونَ ﴾ (الطور ۱۵) کله چې الله
 د دوزخيانو حال بيان کړ ورپسې يې د جنتيانو احوال داسي راوړ چې ﴿ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴾
 بېشکه چې متقيان به په ځای دامن کي وي (له ټولو ناخوالو مکروهاتو) يعني هغه کسان چې په دنيا کي
 له الله څخه وېرېدل دالله او امريې پر ځای کول اوله نواهيو څخه يې ځان ژغورل نونن ورځ به دامن په ځای
 کي وي له آفاتو او تلخيو څخه به بې غمه وي په جنت کي به اوسي ځکه يې ورپسې وفرمايل ﴿ فِي جَنَّاتٍ
 وَعُيُونٍ ﴾ په جنتونو او چينو کي به وي (چې بهېري به) ﴿ يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ ﴾ چې غونډي
 به دوی (جامې) له ورېنمونازکو اوله پېرو ﴿ مُتَقَابِلِينَ ﴾ پداسي حال کي چې مخامخ به سره دست
 وي ترڅو يو د بل له مجلسه خوند واخلي ﴿ كَذَلِكَ وَرَزَجْنَهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴾ همدا سې به وي (بې تغيره
 او بې بديله) او ملگري به کړو موږ دوی ته له پېغلو سپين پوستو غټو (بنايسته) سترگوسره بياضوي
 وايې: معنادا چې يو ځای به کړو له دوی سره حوري (حوراء) يعني سپين پوستي (عيناء) يعني غټ
 سترگي (۲) اودا چې الله تعالى د دوی نعمتونه پدې وستايل ځکه چې باغونه او رواني ويالې اوچينې
 ترهر څه خوشحالونکي اوښه منظر جوړونکي دي غم ورباندې غلطېږي اوبيا يې پي مخي غټ سترگي
 حوري ورسره جوړه کړې ځکه چې دانسان دنېکمرغي او سعادت بشپړاوی په همدې دريو څرونو سره
 کېږي لکه چې ويل شوي دي درې څېزونو له زړه غم او خواشيني ليري کوي رواني اوبه، زرغونه ځمکه او
 بنايسته مخ، بسا يې د نعمتونو په زياتوالي کي وفرمايل ﴿ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ غَايِبَةٍ ﴾
 غواړي به دوی په دغه (جنت) کي له هر قسمه مېوې حال دا چې په امن کي به وي (له ضرره دموو)

(۱) القرطبي ۱۵۱۲

(۲) د بېستوي تفسير ۲ ۱۸۲

ناروغيو، بد هضمي اونکليف ستوماني خغه) ﴿لَا يَدْخُلُ فِيهَا الْمَوْتُ إِلَّا الْمَوْتَةُ الْأُولَى﴾ نه به
 خکي دوی په دغه (جنت) کي مرگ مگر خو هغه پو مېنی مرگ (چي په دنیا کي تېر شوی دی بلکه تل تر تله
 به په جنت کي ژوندوي) ﴿وَقَنَّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ﴾ اوو به ساتي (الله) دوی له عذاب د دوزخ خغه
 ﴿فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ﴾ له جهته د فضل له طرفه درب ستا (يعني تفضلا منه) ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ دغه
 (انعام او اکرام) همدا ډېر لوی بری دی (چي ترې پورته بل بری نشته) ﴿فَالَمَّا بَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ
 يَتَذَكَّرُونَ﴾ پس بېشکه همدا خبره ده چي آسان کړی مودی دغه (قرآن) په ژبه ستا (چي د عربو ژبه ده)
 دپاره ددې چي دوی پند واخلې ﴿فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ﴾ پس منتظر اوسه ته (هلاکت ددوی ته) دوی
 هم منتظر دي (هلاکت د) تانه (اوژردی چي ورته معلومه به شي چي بری او غلبه په دنیا او آخرت کي
 دچاپه برخه دی؟ پدې کي در سول الله ﷺ لپاره زېری او ددوی لپاره تهديد دی

بلاغت: پدې سورت کي چي د بيان او بدیع کومي ښکلاوي شته لنډه يزيې دادی:

- ۱- د مبالغې صیغې لکه ﴿السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ او ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ او ﴿الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾
- ۲- د طباق صنعت چي الله فرمایي: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ﴾ او همدارنگه ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتُنَا
 الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ﴾

۳- د ايمان او عقیدې لپاره د همت خوځول او تحریک لکه: ﴿إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾

۴- ایجاز یا الحذف لکه داچي: ﴿فَأَنزِلْ بَعَادَى﴾ په حقیقت کي (وقلنا بان اسر بعبادی) وو.

۵- لطیفه استعاره پدې کلام کي چي ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ يعني ددوی په
 هلاکېدلو هيڅ څيز هم تغيرونه موند اونه هم ددوی په له مينځه تللو ځمکه او آسمان خواشيني او غمجن
 شول، عرب د تعظيم په وخت کي وايي (بکت عليهم السماء والارض) يعني آسمان او ځمکي ورباندي
 وژړل او يادنيا ورباندي تياره شوه او د تحقير او سپکاوي لپاره وايي فلانی مر شو خو غرونو دده لپاره
 عجز او نياز و نکړ.

۶- د تعجيز اسلوب لکه: ﴿فَأَنزِلْنَا بَابًا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

۷- د تهکم او سخریې اسلوب لکه: ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾

۸- د غم او خفگان اظهار لکه چي فرمایي: ﴿كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ وَزُدُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ﴾ ؟

۹- مرسله مجمله تشبیه پدې کلام کي چي: ﴿كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَعَمَلِ الْحَمِيمِ﴾

۱۰- نياسته بي تکفه سجع هغه چي دکلام په رونق او جمال کي زيانوالی راوړلې لکه داچي ﴿يَا أَيُّهَا

مَجْرَتَ الرَّقُومِ طَعَامُ الْأَنْبِيَاءِ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَغَلَى الْحَبِيمِ حُدُودَهُ فَاغْنُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْحَبِيمِ ثُمَّ

صَبُّوا قَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَبِيمِ دُقْ بِإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٤﴾

دالله په مرسته د(الدخان) دسورت تفسیر بشپړ شو

د(الجاثية) سورت مکي او وروسته له (الدخان) څخه نازل شوی دی ۳۷ آیتونه لري
څوړلسم آیت یې مدني دی

د سورت په وړاندې:

جاثية مکي سورت دی اود نورو مکي سورتونو په شان د عقیدې په پراخ درشل کي موضوعات
څېړي، ایمان په الله تعالی دالله په وحدانیت ایمان په قرآن کریم همداراز د محمد ﷺ په نبوت او په
آخرت باندې ایمان راوړل او په بعث او جزا عقیده لرل بیانوي نژدې چي د سورت هغه محورچي ورباندې
راڅرخي دالله په وحدانیت باندې دلایل نېرول او براهین راوړل وي

سورت په پیل کي له قرآن کریمه غږېږي او مصدر یې ښیې چي هغه د عزیز غائب او حکیم ذات له
لوري دی هغه ذات چي دغه ستر او مجید کسب یې درحمت دلوریني لپاره بندگانونه رااستولی دی
ترڅو ددوی لپاره د خیر ښېگڼي او ښکمرغي دلاري موندلو لپاره بل مثال وي.

وروسته بیا په کثرتونو کي دالله د قدرت ښیې ښانې بیانوي په آسمانونو کي ښانې دي. په ځمکه
کي ښانې دي، د انسان او گردو حیواناتو او مخلوقاتو په پیدایښت کي دالله د قدرت ښانې شته، د شپې
او ورځي په ادلون بدلون کي د هواو وختسختیاو په اورښت کي ښانې دي، لنډه داچي په گردو شیانو کي
دالله په عظمت او جلال باندې گویا شواهد او په قدرت او وحدانیت باندې یې کونلي براهین او دلایل شته
او ورپسې آیتونه له دروغ گټونکو او مجرمانو څخه خبري کوي هغه کسان چي روښانه آیتونه یې اوري
خوله کبر او غضبان څخه ورباندې غوږنه گروي نو آیتونه دوی نه د دوزخ په تل کي د دردناکو عذابونو خبر
ورکوي

د سورت مبارک نور آیتونه دالله په بندگ نو باندې دالله د نعمتونو شمېر ښیې ترڅو چي شکر ادا کولو
ته یې وهڅوي او دالله په هغو نعمتونو کي چي ورباندې لوړولي یې دي سوچ وکړي او پدې وپوهېږي چي
یوازي الله تبارک و تعالی ددغو ظاهري او باطني نعمتونو خاوند دی او پرته له الله بل خالق او رازق نشته
بیادالله هغه اکرام چي په بني اسرائیلو یې فرمایلي وو بیانوي کوم چي دوی بیا په عصیان او انکار کولو
باندې ولمانځواو د غسي د طغیانگرو مجرمانو هغه دریځ چي د انبیاءو علیهم السلام په وړاندې یې خپل
کړی وو ښیې او دا خبره په ډاگه کوي چي دالله تعالی په عدل او حکمت کي محسنین او مجرمین سره
یوهول کېدای نشي اونه به اشرار د ابرارو غوندي مقام پیدا کړي له دې په وروسته بیا د
مشرکینو د ضلالت او گمراهي اسباب بیانوي چي دوی خپل نفسي خواهشات په الوهیت منلي چي ددوی
پوهي یې یو مخ ایزه له مینځه وړي نو حقیقي الله ته له سره لاره نشي موندلای
سورت په پای کي د قیامت دورځي عادلانه جزاء بیانوي کله چي خلک دوه ډلي وېشل کېږي یوه
ډله په جنب کي او بله په دوزخ کي لوېږي

تسميه اونومول يي:

دي سورت ته خكه جائيه وايي چي د حساب په ورځ به خلگ دومره كړاوونه وويي چي له ډېري وېري به په گوندوشي اود حساب انتظار به كوي او خلگوته به داسي خواشينونكي سختي ورسېږي چي كله يې په زړه هم نه تېرېدلې ﴿وَرَى كُلُّ أُمَّةٍ جَائِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَى إِلَى كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ په رېښه ده چي دغه خوراسخته ورځ ده چي ماشومان پكي بوداگان كېږي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿حَمْدٌ ۱﴾ تَزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۱﴾ إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۲﴾ وَفِي حَقِّكَ وَرَأَيْتُ مِنَ دَابَّةٍ مَّآيَتْ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۳﴾ وَالْخَيْلِ الْبَيْدِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَخْبَا فِي الْأَرْضِ بِقَدَرٍ مِّنْهَا وَتَضَرَّبِ الرِّيحُ مَّآيَتْ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۴﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوهَا عَلَيْكَ فَإِذَا قِيءَ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ وَأَبْنَيْتُمْ يَوْمُنَ ۵﴾ وَبَلِّ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمْرًا ۶﴾ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْزَلُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَيْنَهُ عَذَابُ الْعَذَابِ ۷﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ مَّآيَاتِ شَيْئًا أَخَذَهَا مَرْوًا أَوَّلَئِكَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۸﴾ مِنْ رَّأْيِهِمْ جَهَنَّمَ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا أُعْطُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَمَنْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۹﴾ هَذَا هُدًى وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ هُدًى مِنَ رَبِّهِمْ ۱۰﴾ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لَتَجْزِيَ الْفُلُوكَ فِيهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۱۱﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۱۲﴾ قُلْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۱۳﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۱۴﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ۱۵﴾ وَءَاتَيْنَاهُمْ يَاسِينَ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا أَخْلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِمْرُ نَبَأًا يَسْهُوًا ۱۶﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۱۷﴾ ثُمَّ حَقَّقْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيحَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۱۸﴾ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلَى الْمُتَّقِينَ ۱۹﴾ هَذَا بَصِيرَتُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۲۰﴾

الجنات: ۱ - ۲۰

لَعْنَتُهُ:

(يښ) خبروي تېتوي (نصريف) اړولوته وايي (ويل) هغه كلمه چي د عذاب او هلاکت لپاره استعمالېږي (الاک) ډېر دروغجن (ايم) ډېر گنهگار (رجر) سخت عذاب (يصر) له اصرار څخه اخيستل شوی او په ټينگار سره د يو کار کولو عزم ته اصرار وايي (بغني) دفع کول يا گټه رسول لکه چي الله فرمايي (ما أغنى عني ماليه) (الحاقه: ۲۸) (بصائر) نښي نښانې او دلائل

تفسير:

﴿ حَمَّ ﴾ له مقطعات تور و خه دی چي د قرآن کریم په اعجاز تنبیه ورکوي (١) ﴿ نَزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْغَيْزِ الْكَبِيرِ ﴾ (نازلېدل د کتاب له طرفه د الله دی چي دېر غالب قوي دی ښه حکمت والادی) یعنی دغه قرآن کریم د هغه الله له لوري نازل شوی چي غالب دی پخپله پاچهي کي د حکمت خاوند دی په خپله صنع کي هغه چي هېڅ کار به له حکمته او مصلحته نه کوي ورپسې الله تعالی د وحدانیت او قدرت دلائل داسي راوړي ﴿ إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّمُؤْمِنِينَ ﴾ بېشکه په پیدایښت د آسمانونو کي او په ځمکي کي خامخاهېر دلائل (د قدرت) دي مؤمنانوته (هغو کسانوته چي د الله په وجود او وحدانیت باور کوي) ﴿ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُتُّ مِنْ دَابَّةٍ لَّآيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾ او په پیدا کولو د هر یوه ستاسي کي او په هغه څه کي چي خواره کړي دي الله په ځمکه کي (له هر ډول خوځېدونکو) دېر دلائل (د قدرت او استدلال) دي لپاره د هغه قوم چي (په قدرت درې العالمین) یقین کوي ﴿ وَأَخْلَفُوا بِالْأَيْمَانِ الَّتِي نَذَرُوا ﴾ او په اختلاف د شپې او دورځي (په تیاره اورنا چي تل یو په بل پسې راځي ستومانې او خلل پکي نه راځي او په دېر دقیق نظام سره اوړي راوړي) ﴿ وَمَا أَرْزَلَهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ ﴾ او په هغه کي چي الله نازل کړي دي له (طرفه د) آسمانه له (اسباب د) رزق (بارانه) هغه چي په هغه سره د بشر معاش او رزق تأمینېږي. ابن کثیر وایي چي الله تعالی باران په رزق و نو ماوو ځکه په هغه سره رزق پیدا کېږي (٢) ﴿ فَأَنبَأَهُ الْآرَضُ بَعْدَ مَوْتِهَا ﴾ پس الله ژوندي کړه په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالي) دهغې (نوکسماقسم فصلونه مېوې او نباتات یې رازرغونه کړل) ﴿ وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ ﴾ او په بدلولو د بادونو (په یو قسم بل قسم سره له شماله جنوب ته اوله سرو څخه گرموته) ﴿ ءَايَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾ (دلائل (د قدرت) دي لپاره د (هغه) قوم چي عقل چلوي) یعنی په دې گردو څېزونو کي ښکاره ښی نښانې دي چي د الله په وجود او وحدانیت گواهي ورکوي لپاره د هغه قوم چي روښانه عقول او رڼا بصیرتونه لري صاوي وایي چي الله تعالی شپې دلائل په دریو آیتونو کي بیان کړي لومړی آیت یې په (للمؤمنین) پای ته رسولی دوهم یې په (یوقنون) باندې او دریم یې په (یعقلون) سره بشپړ کړی دی ددوی تر مینځ بدلون او توپیر پدې ډول کېږي چي انسان کله آسمانونه او ځمکي گوري او پکي سوچ کوي دې پایلي او نتیجه یې ته رسېږي چي خامخادغه یو پیدا کونکی لري او په وجود یې باور او ایمان راوړي کله چي بیا د خپل ځان او نورو پیدا یښت کي سوچ کوي دغه باور او ایمان یې پخپري اویقین ته رسي او چي کله بیا په گردو پېښو حوادثو او کائناتو کي نظر ځغلوې نو عقل یې بشپړېږي او علم او پوهه یې ټینګار او استحکام مومي (٣) ﴿ يٰۤاَيُّهَا عَلَيْنَا بِالْحَقِّ ﴾ دغه (علامې د قدرت لوی)

(١) د ګوره تفصیل د دغې څېړنې د البقره سورت د پیل په تفسیر کي

(٢) د ابن کثیر مختصر ٣/ ٣٠٨

(٣) په جلالین باندې د صاوي حاشیه ٢٣/ ٤

دلالت (د قدرت) د الله دی حي موبی به تابندی لولو (ای محمده!) په حقه سره (داسی څرگنده دی چې هېڅ پتوالی او غموض پکې نشته) ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ﴾ پس پر کومه یوه خبره پس له خبرې د الله (فرآن) او پس له دلالتو (د قدرت) د الله به دوی ایمان راوړی؟ (بلکه نه به راوړی مقصد د دوی دهغه تکذیب چې د فرآن کرم په وړاندې به درلود استعظام (لویوالی) دی یعنی سره له ښکاره بیا او اعجازه دوی ورباندې ایمان نه راوړی) ﴿مَنْ لَمْ يَكُنْ أَفَّاكًا أَتَمَّ﴾ خرابي هلاک افسوس دی هر دروغ تروڼکي گنهگرتنه امام رازی وايي دغه سترو عید دی او (افاک) د دروغ تروڼکي (الیم) خورازیات گنهگرتنه وايي (١) ﴿يَتَمَعَّ آيَاتُ اللَّهِ تَنْلَى عَلَيْهِ﴾ چې اوري آیونه د الله چې لوستل کېږي پرده (خور) ترگذراند (خور) ښکاره او روښانه ﴿ثُمَّ يُعِزُّ مُسْتَكِرًّا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا﴾ بیا لاینه کلک شي په کفر خپل پدې حال کې چې مسکبر (گرزېدونکی) وی له ایمانه) لکه چې نه یې دي اورېدلي هغه (آیتونه د قرآن) ﴿فَنَزَّلْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ پس زېری ورکړه ده ته (ای محمده) په عذاب دردناک سره. دغه به بشارت ونوماوو چې پردوی باندې تهکم واستهزاء وشي ځکه زېری او بشارت خود خوشحالونکي خبرلپاره راځي په التسهیل کې لیکي حي عطف بی (ثم) نه توري سره راوړچې د اصرار سترتوب وښيي چې سره له دې چې د الله آیتونه اوري خوب هم کفر غوره کوي دغه له عقل او طبیعت څخه د پرلیري دی (٢) مفسرین کرام وايي دغه آیونه د (نضربن حارث) په هکله نازل شوی هغه به د عجمو خبرونه اخیستل او راغونډول بیا به یې خلک د فرآن کریم له اورېدلو څخه ورباندې مشغولول د آیت حکم عام او د هر هغه چالپاره چې داسي کوي ثابت دی ﴿وَإِذَا عَلَّمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا أَخَذَهَا هَرُؤًا﴾ او کله چې پوه شي له آیتونو دهغه کتاب چې په محمد (ص) باندې نازل شوی (قرآن) زموږ پریوځه شي نونسي یې په ټوکو او مسخرو دغه (دروغجنان مسکبران او استهزاء کونکي) ﴿أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ (ته دوی ته عذاب سپکونکی) یعنی دغو په قرآن باندې ملنډي وهونکو ته سخت عذاب سره له سپکاوي او اهانته انتظار باسي ﴿فَمِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ﴾ وروسه له (مرگه) ددوی دوزخ دی) یعنی ددوی په وړاندې دوزخ دوی ته سترگي په لاردی ځکه چې دوی به دنیا کې له حق څخه تکبر کاوو ﴿وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا﴾ او دفع به نکړي له دوی نه هغه خزانچې کسب یې کړی وی دوی هېڅ خبر (له عذابه) یعنی دوی ته به ددوی دنیاوي املاک لکه مال او اولاد څه گټه وروڼه رسوي ﴿وَلَا مَا أَغْدَرُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ﴾ اونه (به دفع کوي) هغه بتان چې دوی یې له الله دوستان نیولي دي (و به دنیا کې به یې عبادت کاوو) ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ اوښته دوی ته عذاب دېر لوی (تلپتي دردناک ابو لسعود وايي چې د نفی په مینځ کې نفی راوړل چې ﴿وَلَا مَا أَغْدَرُوا﴾ سره له

(١) کبر عسر ٢٧، ٢٨

(٢) التسهیل ٣٨، ٣٩

دې چې دېت نوگې نه رسول خوبښخي څرگند او تر مال اولاد ښکړه پرېته دې ددې لپاره سوي چې دوی به عقیده لرله دغه بیان به د قیامت په ورځ زموږ شفاعت کوي همداراز پدې کې د دوی باندې تهکم واستهزاه هم راغلي ده ﴿ هَذَا هَدَىٰ ۖ دغه (قرآن کامل) هدايت دی (چې) څوک ورباندې ایمان راوړي ویلوی به وکړي ﴾ ﴿ وَلَیْدِیْنَ کَفَرُوْا یَثَابَتْ رَیْبُهُمْ ۖ او هغه کسان چې کافران شوی دی په آبنو نو درې خپل (قرآن کریم) باندې سره له څرگندوالي به پدې کې د دوی د کفر زیات شفاعت اود حل بدوالي او فضايت دی ﴿ لَمْ یَلْمِ عَدُوٌّ مِنْ یَحْزِرِ اَیُّهُ ۖ شته دوی ته عذاب له (هغه) ډیر سخت (عذاب) درد رسونکي څخه زموږ شری و بهی چې رجز سحت عذاب به وایې او مراده ﴿ یَثَابَتْ رَیْبُهُمْ ۖ حجه قرآن دی ﴾ له دې وروسته کله چې الله دوی ته به قسم قسم عذابونو بهیدو وکړ ستر نعمونه ورپه یادوی ترڅو چې شکرې ادا کړي اود الله موحد ومني فرمې ﴿ اَللّٰهُ اَلَّذِیْ سَخَّرَ لَکُمْ تَحَرَ ۖ الله هغه د ب دې چې مسخر کړې بهی دی (په حکمت و قدرت خپل) ناسې نه بحر سیند (سره له لویوالي) دهغه او روړوالي بهی ﴾ ﴿ تَخَرَّیْ لَقَدْ یَبِیْ یُتْرَوِ ۖ چې گرزې بهی په دغه (بحر) کې به امر حکه د الله سره (برته له دې چې) پکې ډوبې شي امام فخر رازی وایې چې داوبو مخ بهی داسې ښوی پیداکړی دی چې بهی ورباندې درومي اولرگي ته بهی داسې ځانگړتیا وربښلي چې داوبو په سرگړي اودغه له یواله پرته ډبل چاپه واک او ځواک کې نشته ﴿ وَلَیْتَمَوُا مِنْ فَضْلِهِ ۖ اولپاره ددې چې طلب کوي تاسی د الله له فضله (په سوداګري کولو، ملغلري لولو او مرجان او ماهیانو له بحره رااستلو سره) ﴿ وَتَقْلُکُمْ تَشْکُرُوْنَ ۖ اولپاره ددې چې شکرې وباسئ (په نعمتونو او مهربانیو باندې قرطبي وایې الله تعالی د خپل بشپړ قدرت او په بندگانو باندې ډیوره نعمت یادونه وکړه و دایې بیان کړل چې دغه گردد الله فعل، خلقت، انعم او احسان دی ﴿ وَسَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمَوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ ۖ اوبه کار لگولی مسخر کړی بهی دې ناسې ته هر هغه شیان چې په آسمانونو کې دي (لکه لمر، ستوري او سپوږمۍ) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، سندونه، غرونه، خاوره، حیوانات او نور) بول (تابع) له (طرفه د) الله (دي) ﴿ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّتَفَكَّرُوْنَ ۖ بسنکه به دغه (سخن) کې د مخلو دی دلایل (د قدرت) دي لپاره دهغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې) بیدانه له دغه بدیع صنعتونو څخه د الله په قدرت او وحدت نیټ باندې دلیل نیسي او ورباندې ایمان راولي کله چې الله تعالی د خپل قدرت توحید او حکمت دلایل وښودل وربښي د ښو خلاقو ونکو کړو وړو د فضائلو ښوونه هسي کوي چې ﴿ قُلْ لِلّٰهِیْنَ مَمْنُوْا یَعْبُرُوْا لِیَدِیْکَ لَا یَرْحُوْنَ

۱۰ الکشاف ۴: ۲۳۷

۱۱ کسر معسر ۲۷: ۳۷۲

۱۲ د قرطبي معسر ۱۶: ۱۷۰

أَيَّامَ اللَّهِ (۱) (ووايه (ای محمده) هغه کسانوته چي ايمان يې راوړی دی چي بښنه وکړي (دآزار) هغو کسانوته چي هيله نلري دورځو (دحوادثو، وقائعود) الله (يعني کفاروته دي دهغوبدو افعالو او تېريو مغفرت وکړي چي له هغوی نه صادر شوي وي مقاتل وايي. له کفارو څخه يوه تن عمر (۲) ته په مکه کي ښکښل وکړل عمر (۳) وغوښتل چي هغه ته دخپل بد عمل سزا ورکړي نو الله (۴) دعفوي او تجاوز امر صادر کړ او دا آيت شريف نازل شو (۱) او مرادله (۲) لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ (۳) څخه دادی چي دوی دالله له نيولو او عذاب څخه نه و پرېږي ځکه چي دوی په آخرت هډوايمان نلري اونه دالله سره دپيوستون هيله لري. ابن کثيروايي چي: مسلمانانوته ددې حکم شوی دی چي د مشرکانو او هل کتاب په آزارونو دي صبر وکړي او ودي زغمي ترڅو دهغوی زړونه رامات شي څو کله چي هغوی پخپل کفر او عناد باندې اصرار وکړنو الله بيا ورته د جلا د او جهاد مارېينه وکړه (۲) (لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (دپاره ددې چي الله جزاء ورکړي هغه قوم ته پر هغه چي وو دوی چي کسب به يې کاوو) پدې کي وعيد او تهديد دی يعني ددې لپاره چي کفارو مجرمانوته ددوی دگناه او جرم په سبب جزا ورکړي او تنکير د تحقير لپاره دی (۳) مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا (۴) هر هغه څوک چي وکړي (کوم کار) نیک نو (وکرده دا کار) لپاره د (نفعي د) ځان او هر هغه څوک چي وکړي (کوم کار) بد پس پر هم ده ده (و بال او ضرر يې) بل چاته يې گته او ضرر نه رسي (۵) ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ (۶) بيا خاص رب ست سي ته به بېول کېږي (په قيامت کي لپاره د جزا د اعمالو ښکو کار ته دنېکي جزاء او بد کار ته د بدې سزا کله چي الله د عمومي نعمتونو يا دونه و فرمايله ورپسې يې د خصوصي نعمتونو بيان داسي زيات کړ چي په بني اسرائيلو يې لوړولي وو: (۷) وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ (۸) او خامخا په تحقيق ورکړی وو موږ بني اسرائيلوته کتاب (تورات) او حکم (په تورات په مينځ د خلکو کي اونبوت (موسی او هارون ته له دوی نه) (۹) وَزَقَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ (۱۰) او روزي مو ورکړي وه دوی ته له پاکو حلالو څيزونو څخه (لکه من او سلوی يا نور خوراكي او څښاکي توکي غذاگاني او مېوې) (۱۱) وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ (۱۲) او فضيلت ورکړی وو موږ دوی ته په خلکو (د زمانې خپلي) صاوي وايي مقصد له دې څخه د رسول الله (ﷺ) تسليت او د دينه ده لکه چي ويلي يې دي ای محمده ته دخپل قوم په کفر مه غمجن کېږه! ځکه چي موږ بني اسرائيلوته د پرسترنعمتونه او کتاب ورکړی وو خودوی د نعمتونو نشکري وکړه او پخپل کفر يې اصرار او ټينگار وکړ همدا سې ستا قوم هم دی (۱۳) (وَأَيُّنَهُمْ يَتَتْبَتِ مِنَ الْأَمْرِ) (۱۴) و ورکړی وو موږ دوی ته ښکاره دلائل له امره او (له ديني احکامو) يعني دوی ته مود شريعت چاري او د محمد (ﷺ) په هکله په

(۱) کبير تفسير ۲۷/۲۲۳

(۲) د ابن کثير مختصر

(۳) د صاوي حاشيه په جلالين

بشپړه توگه بيان كړی وو. ابن عباس وايي چې ﴿يَنْتَقِزُ مِنَ الْأَمْرِ﴾ يعني دمحمد ﷺ په باب معلومات اودنبوت شواهد يې موږ ورته بنودلي ووچي له تهامه څخه به يشرې ته هجرت كوي اوهغه خلك به يې ملاتړ اونصرت كوي (١) ﴿فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْوَلَدُ﴾ پس دوی اختلاف ونكړ مگرپس له هغه چې راغی دوی ته علم (په صدق دنبوت دده) ﴿بَقِيَا بَيْنَهُمَا﴾ له جهته دهغه ضداوعناده چې ددوی په مينځ كي وو(اودرياست او واكمني غوښتنه يې درلوده. امام فخر رازي وايي چې مقصودله دغه حالت څخه تعجب دی ځكه چې په يو څېزباندي علم راتلل اختلاف له مينځه وړي اودلته بيا دپوهي اوعلم شتون دا اختلاف سبب شوځكه چې ددوی مقصد داسي علم نه ووچي اختلاف دي له مينځه يوسي بلكه ددوی مقصد د رياست غوښتل اورو مبى كېدل ووځكه نوچي كله وپوهېدل عنادته يې مخه كړه (٢) ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ بېشكه رب ستا به حكم وكړي په مينځ ددوی (اوستاسي) كي په ورځ دقيامت په هغه شي كي چې وودوی چې په هغه كي به يې سره اختلاف كاوو) يعني الله به د قيامت په ورځ دخپلو بندگانوترمينځ فيصلې وكړي په هغوديني چاروكي چې دوی به يې په هكله يوله بل سره اختلاف كاوو په آيت شريف كي دمشركانولپاره زجر دی چې دهغو تېروسرغړونكو امتونو تگلاره دي نه تعقيبوي ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا﴾ بيا مو وگرزولې ته ولاړپه شريعت ارته لاره له كاره ددين پس دهغه متابعت وكړه (كوم چې تاته دسم دين وحی كاروشي) ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (اومتابعت مكوه دآرزوگانودهغوكس نوچي دوی نه پوهېږي (په حقيقت دتوحيد) يعني د مشركانو گمراهانو دآرزوگانو متابعت مكوه بېضاوي وايي معناداچي دهغو جاهلانوچي دخپلو خواهشاتو تابع وي رايه مه منه دغه قريشي سرداران ووچي ورته ويل به يې: دخپلو پلرونودين ته راستون شه! (٣) ﴿إِنَّهُمْ لَنْ يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً﴾ بېشكه چې دوی له سره به دفع نه كړي له تا(له عذاب د) الله هيڅ شی (كه چېري ته ددوی دغوښتنوپلوي وكړې) ﴿وَأَنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ اوبېشكه چې ظالمان ځيني ددوی دوستان (كارساز) دي دخينو نورو(په دنياكي اوپه آخرت كي ددوی كارخوړونكي اودوست نشته) ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾ اوالله ولي دوست دمتقيانودی(په دنيا اوآخرت كي) ﴿هَذَا بَصِيرَتُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دروښنايې اورنادي(لپاره دخلكو اوهدايت لارښوونه اورحمت دی لپاره دهغه قوم چې يقين راوړي(په بعث باندي).

(١) دجمل حاشيه ١١٢/٤

(٢) كبير تفسير ٢٧٥/٢٧

(٣) حاشيه شيخ زاده ٣٢٣/٣

الله تعالیٰ فرمائی

إِنَّمَا حَسِبَ الَّذِينَ أَحْرَجُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَعْمَهُمْ كَأَنَّهُمْ مَأْمُونُونَ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءٌ نَجَاهُكُمْ وَمَنَّاكُمْ
 سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالْحَقَّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
 ﴿٢٢﴾ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَصْلَهُ اللَّهُ عَنِ عِلْمٍ رَّحِمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَفَّيْهِ وَجَعَلَ عَنِ نَصْرِهِ عِشْرُونَ مِثْقَالَ نَجْدٍ
 اللَّهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقُلُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْدِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ
 ﴿٢٤﴾ وَإِذَا نُنَادِيكَ عَلَيْهِمْ مَائِنًا يَمُوتُ مَا كَانَ حُجَّتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَأَنْتَوَا يَا بَنِي آدَمَ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُجِيبُكُمْ ثُمَّ يُمْسِكُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ تَمُوتُ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَبِیَوْمِ تَقُومُ السَّاعَةُ يُؤْمِدُ
 بِحَسْرَةِ الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٧﴾ وَنَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ حَائِلَةٌ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْرَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَذَا كِتَابُنَا يَنْطَلِقُ عَلَيْكُمْ
 بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَمَا إِلَٰهٌ إِلَّا اللَّهُ وَمَا نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ وَاعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ فَبْدَلْهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ
 الْقَوْرُ الْمُنِيرُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَمْ تَكُنْ أَتَنبِئُهُمْ أَنَّهُمْ قَوْمٌ مَّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ
 حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظَرُوا إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُتَّبِعِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَّلْهُمُ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ
 بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَسْأَلُكَ كَمَا نَسِيتَ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَأْوَتُكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمُ مِنْ نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَلِكَ
 بِأَنَّهُمْ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً هُمْ يُعْرَفُونَ فَالْيَوْمَ لَا يُجْرَوْنَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يَسْتَعِينُونَ ﴿٣٥﴾ فَبِئْسَ الْاَلِهَةُ رَبِّ السَّمَوَاتِ
 وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبَرِيَّاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

الجانیه: ۲۱ - ۳۷

مناسبت:

كله چي الله تعالى دینی اسرائیلو ضلالتونه او گمراهی بیان کړې اودایې ونښودل چي قرآن کریم
 رڼا او هدایت دی ورپسې یې زیاته کړه چي مؤمن او کافر سره برابر نه دي اونه هم نیکو کړله بدکاره سره
 پرتله کدای شي دغه عدم مساوت په دنیا و آخرت دواړو کي شته له دې وروسته بیا په بعث او نشور
 دلائل وړاندې کوي

لغتونه:

احترج (خارج کړی) چي تر سره کړی یې دی له اجسراح څخه اخیستل سوی او جارحه هم له دغې کلمې څخه دی
 غنوه (سړه) مخ پوښی، برغولی حنة به گوندو (سبح) موږ لیکونښخ دیو څېز تدوین اولیکلو ته وایې
 (حق) نزل سوا او چاپېر وگرزیدو (یسعون) د الله رحمت څو ښه کول (الکبرياء) عظمت پاجهني او جلال ته

وایی

دنزل سبب:

روايت ڪري ڇي ابو جهل يوه شپه په بيت الله شريفه طواف ڪاڙو او ولسدين معبره ورسره وو نوڊ رسول الله ﷺ په شان ڪي يې خبري اترې پبل ڪري ابو جهل وويل زمادي به الله سوگندوي ڇي زه يدي ښه پوهيم هغه رښتوني دي وليدورته وويل ڇي نه، ته په څه توکي ورباندي پوهنډلي يې؟ ابو جهل ور غبرگه ڪړه ڇي اي د عبد شمس پلاره موږ هغه په هلکتوب ڪي لاصدق او امن بالواو ڪله ڇي يې عقل بشپړاوسريتوب ته ورسيدونو موږ يې دروغجن او خائن بولو! زمادي به الله سوگندوي ڇي زه ښه پوهيم هغه صادق دي نو وليدورته زيان ڪړه بياولي ورباندي ايمان نه راوړي هغه ورته وويل ڇي بيا به د قريشونجونې وايي ڇي: مادا بوطالب ديتيم وراره متابعت او بيروي ديوې مري دودې لپاره وکر زمادي په لات او غزى سوگندوي زه به يې هيڅکله هم متابعت ونکړم اونه به ورباندي بمان راوړم

(۱) نودغه آيت شريف نازل شو ڇي ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوًى وَأَصْلَحَ اللَّهُ عَلَىٰ عِزِّهِ وَخَنِمَ عَنِ تَمِيمٍ وَفَبِئْسَ دَابَّاءٌ﴾

د آيت نرپايه

تفسير: ۱۱

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ﴾ (استفهم دانکار لپاره دي) آگمان کوي هغه کس ڇي بدکارونه يې ګري دي (کفار دي) ﴿أَن يَخْلَعَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ ڇي وبه ګرزوو موږ دوي په شان دهغو کس نو ڇي ايمان يې راوړي دي او ګري يې دي ښه (عملونه) ﴿سَوَاءٌ نَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ﴾ برابر (او يوشاني) به وي ژوندون ددوي او مرګ ددوي (بلکه ندي بربر مؤمنان له کفار ورسره نه په دنا ګي اونه هم په آخرت ګي ځکه مؤمنان په تقوي او طاعت ګي ژوند کوي وکفار به ناولسبا او معصيب ګي شپې ورځې سبا کوي ددوي ترمينځ خوراسترواړي دي لکه څي الله فرمايي ﴿أَفَنسَآءُ كَانُوا مُؤْمِنًا كَمَا كَانُوا فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ﴾ (السجده ۱۸) مجاهدوايي مؤمن په ايمان مري نه يم رښه خبري او کفر بيا په کفر مري او په کفر راپاخول ګري (۲) ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ بدې هغه څي دوي حکم کوي (څي دابراږدي) ابن کثيروايي معنا دا ځي ددوي دغه گمان پر موږ او زموږ پر عدل باندې ناروا گمان دي ڇي موږ به د کفارو فجارو او مؤمنينو ابرارو ترمينځ يوشانته بربري منولکه ڇي له اغزي څخه انګورنشي تر لاسه کېدای همداسي فجار د ابرارو منزلت نشي تر لاسه کولای (۳) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالْمَلٰٓئِكَةَ﴾ او پيدا کړي دي الله آسمانونه او ځمکه پر حقه باندې (ترڅو ځي پر دوي باندې دخپل قدرت او وحدانيت دلالت وکړي) ﴿وَلَنُجْزِيَ كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ لپاره ددې ځي

(۱) مقابل روايت ګري القرطبي ۱۷۰/۱۲

(۲) القرطبي ۱۲۲

(۳) دابن کثير مختصر ۲ ۳۱۱

جزا ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی یې وي او پردوی به ظلم ونکړی شي (چې د مؤمن له ثوابه څه لږ شي او یاد کافر په عذاب څه ورزیات شي) شیخ زاده وایي: کله چې الله آسمانونه او ځمکې د حق داظهار لپاره پیدا کړې او د هغوی پیدایښت د الله د حکمت او عدل غوښتنه وه نوله دې څخه د لازمې چې د مظلوم لپاره دې له ظالم څخه کسات واخلي نو پدې باندې د حشر او بعث، نشور شوت

کېږي (۱) ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ﴾ آیا پس وینې ته هغه څوک چې نیولی وي ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل) یعني ای محمده دهغه چاله حاله خبرا کړه چې خپل خواش یې معبود گرزولی او د الله عبادت یې پرې ایښی وي ۱۱ په البحر المحيط کې وایي معنادا چې هغه دخپل خواش منونکي وي هر لوري ته چې یې بولي دی یې پلوي او متابعت کوي (۲) ابن عباس وایي: معنادا چې دغه کافر دین

د خپل خواش په غوښتنه جوړوي هر څه چې یې خواش وي دهغه متابعت کوي ﴿وَأَسْأَلُ اللَّهَ عَنْ عِلْمٍ﴾ (او گمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې) یعني الله دغه بد مرغه پداسي حال کې چې په حق باندې پوه وي او جاهل نه وي گمراه کړی وي دا تر هغه ډېر بد تردی چې څوک په ناپوهي کې گمراه شي ځکه له پوهي

سره گمراهي د عناد پایله او نتیجه وي لکه چې الله فرمایي: ﴿وَحَمَدُوا بِهَا وَاسْتَفْتَنَاهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلُمًا وَعُلُوًّا﴾

(النمل ۸۴) ﴿وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَفِيهِ﴾ او مهربی لگولی دي په غوږونو دده اوزره دده (چې مواعظ ورباندې

اغیزه نه کوي اونه هم په آیاتونو او نذرو کې سوچ کوي) ﴿وَجَمَلَ عَلَى بَصَرِهِ غَشْوَةً﴾ او گرزولی یې وي په

سترگودده پرده (سمه لاره نه ویني اونه هم دلیل اوري چې لاره وروښيي) ﴿فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ﴾ (پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (گمراه کولود) الله؟ یعني څوک کولای شي چې هغه ته سمه لاره

وروښيي وروسته له دې چې الله گمراه کړي دی؟ ﴿أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ پس آیاتاسي پندنه اخلی؟ (ای خلکو

صاوي وایي: الله کفار په څلورو صفتونو ستایلي یو دا چې د نفسي خواشاتو عبادت کوي دوهم دا چې گمراهي یې له پوهي سره سره غوره کړي دریم دا چې په غوږونو او زړونو یې مهر لگېدلی او څلورم دا چې په سترگو یې پردې دي او دا هر صفت د ضلالت او گمراهي غوښتونکی دی نو په هیڅ توگه دوی ته

لارښوونه ممکن نه ده (۳) بیا الله تعالی د مشرکانو له قیامت څخه شبه او انکار داسي بیانوي چې: ﴿وَقَالُوا

مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا﴾ (او وایي (کفار) نشته ژوندون مگر همدغه ژوندون زموږ دی په دغې دنیا کې چې مړه کېږو او ژوندي کېږو) یعني مشرکان وایي چې له دغه ژونده پرته بل ژوند هېڅ نشته دغه دنیا وي ژوند دی چې مړه کېږي ځیني زموږ او ژوندي کېږي پکې ځیني زموږ نور نه بعث اونه حشر شته ابن کثیر وایي چې دغه د دهریانو ویناده چې عربي مشرکان یې هم ملگري شوي اوله معاد څخه انکار کوي ددوی مراد دادی چې له دې نه بغیر کوم بل ژوند نشته دغه د دهری فلاسفه ووحکماوو عقیده

(۱) شیخ زاده په بیضاوي ۳/۳۲۵

(۲) البحر المحيط ۸/۴۸

(۳) د صاوي حاشیه په جلالین باندې ۴/۲۷

ده هغوی چي له خالق څخه منکر دي او پدې باور دي چي هر درې دېرش زره کاله وروسته هر څيز خپلي اصلي بني ته رجوع کوي گرزي (۱) ﴿وَمَا يَهْلِكُ إِلَّا الدَّهْرُ﴾ اونه موهلا کوي مگر زمانه (تېرېدل چي شپې ورځي تېرېږي امام رازي وايي دوی داسي انگېري چي دژوند او مرگ لپاره موجبات دغه د طبيعت تاثيرات اود افلاکو خوځښتونه او حرکات دي اود خالق مختار وجود ته اړتيا نشته نودغه ډلگي ددووانکارونو اجتماع کوي يوداچي له الله څخه منکر اودوهم داچي وايي: بعث اوشور نشته (۲) الله تعالى ددوی په ترديد کي داسي فرمايې ﴿وَمَا لَكُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ او نشته دوی ته (په دغه نسبت کولو دمرگ زمانې ته) هيڅ قدر علم (نه دوی عقلي سندلري اونه هم نقلي ځکه نو بې له علمي سنده ، دليل او شاهده دالله له وجوده انکار کوي ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾ نه دي دوی مگر گمان کوي (اواټکل چلوي وهم اوخيال خغلوي يقين پکي ځای نلري) ﴿وَأَمَّا ثُلَّةٌ عَلَيْهِمْ أَهْنَاءٌ يَتَسَاءَلُونَ﴾ (اوهرکله چي ولوستل شي پردغو(کفارو) آيتونه د(قرآن) زمورېنکاره) يعني کله چي مشرکانو ته په بعث اوشور باندې مشتمل ښکاره آيتونه ولوستل شي ﴿مَا كَانَ حُجَّتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَتُؤَيِّنُ بَنَاتِنَا لِمَنْ كُنْتُمْ مَدْعَوِينَ﴾ نونه وي حجت دليل ددوی مگر داچي وايي راولن پلرونه زمورېنکاره چي تاسي رښتيني يي (پدغه خپله وينا کي چي له مرگه وروسته ژوند شته) ددوی دغي وينا ته يې دتهکم په توگه دليل او حجت ووايو ﴿قُلِ اللَّهُ يُجِيبُكُمْ ثُمَّ يُثَبِّتُ﴾ (روايه (ای محمده ا دوی ته) چي الله ژوندي کوي تاسي بيا الله مړه کوي تاسي) يعني الله هغه ذات دی چي تاسي ته له نطفې څخه ژوند درکوي او هغه ذات دی چي کله موتا کلي موده راشي تاسو مړه کوي داسي نه دی لکه چي تاسو گمان کوي چي موږ دهر اوزمانه پيدا کوي اومړه کوي موږ ﴿ثُمَّ يَحْتَمِلُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْفَيْصَةِ لَا رَبَّ فِيهِ﴾ بيا به سره ټولوي تاسي ورځي دقيامت ته چي نشته هيڅ شک په (راتلود) هغې کي ځکه هغه څوک چي په لومړي پيداينست قادروي هغه په اعاده باندې هم قدرت لري اود حکمت تقاضا وغوښتنه داده چي گرد خلگ دي دقيامت په ورځ هغه چي دهغې په راتلو کي هېڅ شک نشته را پاخول شي او خپله جزاء دي هر څوک تر لاسه کړي ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ وليکن زياتره (کافران) خلگ نه پوهېږي ځکه چي جاهلان او په دليل او تفکر کي تقصير لرونکي وي دالله قدرت ورته معلوم نه دی نوله بعث او جزاء څخه انکار کوي بيا الله دحشر او نشر امکان بيانوي اود قیامت دورځي احوال په تفصيل سره ښيي چي ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ او خاص الله لره دی سلطنت دآسمانونو اود ځمکي (علوي اوسفلي کائناتو) ﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُؤَيِّدُ بَنُحَسْرٍ الْمُبْطِلُونَ﴾ او په هغه ورځ کي چي قیامت ودرېږي نو په دغه ورځ به زیان کاره شي مبطلان (کافران) ﴿وَنَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً﴾ اووبه وښي ته (ای مخاطبه په

(۱) دابن کثير مختصر ۳/ ۳۱۱

(۲) کبير تفسير ۱۷/ ۱۷۵

نحوه ده

قيامت کي) هر اُمت ناست په ځنگونو (له ډېري وېري او هېسته لکه چي مدعيان د حاکم په وېسي به ځنگونو عاجز او په خوف کي ډوب ناست وي. ابن کثير وايي دا په هغه وخت کي کله چي همدا روستي شي او هغه چغه وکړي ساوکاري نو هيڅوک به پاتي نشي مگر چي په گوندو به شي (۱) ﴿ثُمَّ نَلَّ الْمُنَافِقِينَ﴾
 کتېب ۴. هر بوامت به رابللي شي په طرف د کتاب اعمالنامي خپلي (نووبه ويلي شي دوی به له دنده نه
 نعلی چي) ﴿إِنَّ يَوْمَ تُخْرَجُونَ مِنْكُمْ تَعْمُونَ﴾ نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسي ته د) هغو اعمالو چي وی ناستي
 چي کول به مو (په دنيا کي له خيراو شر څخه) ﴿هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ﴾ دغه کتاب زمونږ دی خبری
 کوي (او شاهدي وايي) پراعمالود) تاسي باندې په حقه سره (چي نه پکي زیاتوب شته اونه نقصان به
 التسهیل کي وايي چي) که څوک پوښتي چي څرنگه یې د کتاب یو ځل دوی ته نسبت وکړ او بل ځل یې له
 ته؟ ځواب دا چي دوی ته یې نسبت پدې وکړ چي ددوی عملونه پکي لیکل شوي دي او الله نه یې څکه
 نسبت وکړ چي هغه یې مالک دی او پرښتو ته یې د لیکلو امر هم هغه فرمایلي دي (۲) ﴿إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ
 کُتُبًا نَقُولُ﴾ بېشکه موږ وو چي امر به مو کاوو په لیکلو سره د هغه څيز چي وی تاسي چي کول به مو (په
 دنيا کي) مفسرين کرام وايي چي (نستسخ) دلته د (نکتب) په معنادی اونسخ په اصل کي له یوه څخه
 بل ته نقل کولو ته وايي ابن عباس ؓ وايي: پرښتي د بڼې د مواعمال لیکي او بيا یې آسمان ته وچتوي
 او بيا له هغو موکلو پرښتو سره مخامخ کېږي کومي چي د دغو اعمالنامو (چي حفظه وولیکلي) به د روان
 گمارلي شوي دي دوی ته له لوح محفوظ څخه په هر ليله القدر کي هغه څه څرگندېږي کوم څه چي الله
 ترې خوا له پيداينست د بندگانو لیکلي (نو د پرته کولو په وخت کي) نه یو حرف زیاتېږي نه کمېږي همدغه
 استنساخ دی ابن عباس به ويل: آيا تاسو عرب نه یاست؟ آيا استنساخ پرته له اصل څخه کېدای شي
 ؟ (۳) له دې وروسته الله پاک د مطيعانو او عاصیانو احوال داسي بيانوي چي: ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا
 الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ﴾ پس هر هغه کسان چي ايمان یې راوړی وي او کړي یې دي ښه
 (عملونه) پس تني باسي دوی رب ددوی په رحمت (جنت) خپل کي (جنت ته) یې رحمت څکه ووايو چي
 دا هسي ځای دی چي هلمه د الله رحمت نازلېږي ﴿ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ دغه (ننوتل جنت ته) همدغه
 ښکاره بری دی (چي ترې پورته بری نشته) ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَتِي تُلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ او هر چي هغه
 کسان چي کافران شوي دي (وبه ويل شي دوی ته داسي) آيا نه ووايتونه (د قرآن) زما چي لوستل کېدل
 پر تاسي باندې؟ دغه به دوی ته د توبيخ او تقريع په توگه وويل شي) ﴿فَأَمَّا تَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا تُجْرِمُونَ﴾ پس
 تکبر مو وکړ (ايمان مو پرې نه راوړ) له اورېدلو څخه مو څنگ وکړ (اووی تاسي قوم گنهگاران (کافران

(۱) د ابن کثير مختصر ۳ ۳۸۲

(۲) التسهیل لعلوم النزيل ۴ ۴۰

(۳) البحر المحيط ۸ ۵۱

غرق په گناه کي) ﴿وَلَا يَقِيلُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾ او هر کله چي وبه ويل شو (تاسي به ای کفارو چي) بېشکه چي وعده دالله حقه ده (بعث او نشور خامخاشته) ﴿وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ او قیامت (راتلونکی دی) شک پکي نشته ﴿قُلْتُمْ مَا نَذَرِ مَا السَّاعَةُ﴾ نو وبه ويل تاسونه پوهېږو چي قیامت څه شی دی؟ (آباهغه حق دی که باطل؟ بیضاوي وایې دغه به دوی داستغراب تعجب اوزبات انکار په ډول ويل) ﴿إِنْ تَطْرُقُ الْأُطُنَا﴾ گمان نه کوو مگر لږ گمان (یعني موږ ورباندي باور نلرو خوله خلکو اورو چي قیامت شته نو موږ یې توهم کوو) ﴿وَمَا مَحْنُ يُمْسِيْفِيكَ﴾ اونه یو موږ یفین راوړونکي (په راتلونکي قیامت همدغه یې د قیامت دانکار لپاره تاکید دی) ﴿وَبَدَأْتُمْ سَيِّئَاتٍ مَا عَمِلُوا﴾ او بېکاره به شي (په قیامت کي) دوی ته ناکاره والی بدي (جزاوي) دهغو (بدو) اعمالو چي دوی کړي وو (په دنیا کي) ﴿وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ او چاپېر (نازل) به شي پردوی (عذاب د) هغه څه چي وودوی په هغه پوري به یې مسخري کولې (په دنیا کي) ﴿وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسِفُكُمْ كَمَا نَسِفْنَا لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا﴾ او وبه ويل شي چي نن ورځ به هېر کړو (پرې به ږدو) موږ تاسي (په دوزخ کي) لکه چي تاسي هېر کړی وو ملاقات ددغي ورځي ستسي (چي دیوم الميعاد لپاره موږ طاعتو توبنه نه وه برابره کړي) ﴿وَمَا وَنَكُمُ النَّارُ﴾ او ځای ساسي اوردی ﴿وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾ او نشته تاسوته هیڅوک له مددگارانو (چي ترې خلاص مو کړي) ﴿ذَلِكُمْ بِأَنكُمْ أَكْثَرْتُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ هُودًا﴾ دغه (تعذیب له دې سببه دی) چي بېشکه تاسي نیولې وو آیتونه (دقرآن د) الله په ټوکوسره ﴿وَعَزَّزْنَا الْهَيْؤَةَ الدُّنْيَا﴾ او مغرور کړي وی تاسي دغه ژوندون د دنیا (چي تردې یې راوړسولی چي گمان مونه کاووله دې ژونده پرته دي بل ژوند بعث او نشور هم وي) ﴿فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَنْصَفُونَ﴾ نو نن ورځ به نه دوی له دوزخه ایسنلی شي اونه به ددوی عذر قبول او (توبه منلی) شي ځکه په دغه ورځ توبه او طاعت نفع نه رسوي ﴿فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (پس خاص الله لره دي ټوله ثنائیت چي رب د آسمانونو او رب د ځمکي دی رب د ټولو عالمیانو دی) یعني خاص الله لره حمد دی بل هیڅوک د حمد مستحق نه دی یوازي هغه ذات د حمد مستحق دی چي خلو مالک د گردو کانه تودی ﴿وَلَهُ الْكِبَرِيَّةُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ او خاص الله لره ده لویي په آسمانونو او ځمکي کي (د عظمت و جلال بقاء او کمال په علویانو او سفلیانو کي الله لره دی) ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ او هم دی دی ښه غالب قوي (چي مغلوب بدلای نشي) ښه حکمت والا (پخپل صنع ، فعل او نښه کي چي هڅه کاري له مصلحته نه کوی)

بلاغت . پدغه سورت کي چي دبلاغت بیاني او بدیعي کومي ښکلاوی شته لنه نښي دادی

۱- تاکید په ان اولام سره لکه ﴿إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ﴾ ځکه چې مخاطبین د الله له وحدانیت منکر دي.

۲- د مبالغې صیغه لکه ﴿وَنَزَّلْنَا لُكُلًا مِّنَ السَّمَاءِ﴾ ځکه چې فعال او فعلیل د مبالغې صیغې دي.

۳- تهکمي اسلوب پدې کلام کې ﴿فَبَشِّرْهُ بِمَذَاقٍ أَلِيمٍ﴾ ځکه بشارت اوزېری د خوښې او ښېګڼې لپاره وي دلته داستهزآء لپاره راوړل شوی دی.

۴- مرسل مجاز لکه چې فرمایې: ﴿وَمَا أَرْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ﴾ رزق یعني باران او علاقه یې مسببت دی ځکه رزق خوله آسمانه، نه رانازلېږي بلکه باران راوړي چې درزق، روزي سبب دی.

۵- مرسله تشبیه لکه ﴿يُصِرُّ مُتَنَكِّرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا﴾ یعني لکه چې د قرآن آیتونه یې اورېدلي نه وي.

۶- مبالغه د مصدر په راوړلو سره لکه دا چې: ﴿هَذَا هُدًى﴾ لکه چې قرآن له ډېره روښانه دلیل پخپله هدایت وي.

۷- د اطناب صنعت د لفظ په تکرار ولسره چې فرمایې: ﴿سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ... وَسَخَّرَ لَكُمَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ترخودامتنان اظهاروشي.

۸- سلبې طباق لکه: ﴿فَاتَّبَعَهَا وَلَا تَنبَغِ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾.

۹- مرسل مجاز په دې آیت کې: ﴿فِيَدْخُلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَةٍ﴾ په رحمت یعني په جنت کې ځکه چې هغه د رحمت ځای دی.

۱۰- د طباق صنعت چې فرمایې: ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ... وَمَنْ أَسَاءَ فَلِنَفْسِهِ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكَ تُرْجَعُونَ﴾ او همداسې د ﴿نُفُوتٌ وَنَحْيَا﴾ او ﴿يُحْيِيكَز... يُمَيِّتُكَز﴾ ترمینځ چې راغلی دی.

۱۱- تصریحي استعاره چې کله فرمایې: ﴿هَذَا كِتَابُنَا يُنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ﴾ یعني شاهدي وایې پرتاسواستعاره دلته تر حقیقت لازياته ابلغ ده ځکه چې د کتاب شاهدي په خپل بیان سره دانسان ترشاهدي په ژبه سره ډېره قوي ده.

۱۲- د التفات صنعت لکه: ﴿فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا﴾ دلته التفات دی چې له خطاب څخه غیبت ته راغلی ترخودوی د خطاب له مرتبې څخه وغورځوي.

۱۳- تمثیلي استعاره پدې آیت کې چې: ﴿الْيَوْمَ نَسْخَرُكَ نَارًا نَّيْمَةً لِّقَاءِ يَوْمِكَز هَذَا﴾ د دوی پرېښودل به داسې وي لکه چې یو محبوس په یو داسې ځای کې پرېښودل شي چې د بند یخاني د مسئولینو له پامه وغورځي او د خوراک څښاک توکي ورته نه رسېږي ترڅو چې هلاک شي او دغه تمثیلي استعارې په توګه راغلی دی مقصد له آیت شریف څخه دا چې په عذاب کې پرېښودل شي او د هیر شوی محبوس چلند به ورسره وشي ځکه الله تعالی خوله نسیان څخه منزله او پاک کړي. د المجازیة تفسیر لپاره.

د احقاف سورت مکي دی او پنځه دېرش آيتونه لري.

د سورت په وړاندې:

دغه سورت مکي او اهداف يې گردسره لکه دنورومکي سورتونو په شان د عقيدې اصول لکه وحدانيت ، رسالت او بعثت او جزاء دی د سورت محور رسالت اورسول په خواوشاراخرخي ترڅو محمدي رسالت ثابت او د قرآن کریم رښتنولي وښيي.

په پيل کي سورت له قرآن عظيم څخه غږېږي هغه چي د الله له لوري په حقه رانازل شوی دی ورپسې د بتانو خبري رااخلي هغوی چي مشرکانو يې عبادت کاوو او گمان يې درلود چي دغه معبودان به د الله په وړاندې ددوی شفاعت کوي نو ددوی گمراهي په گوته کوي چي دوی دهسي څېز عبادت کوي چي نه اوري نه گټه رسوي او بيا د مشرکانو هغه شک او شبه راوړي چي دوی د قرآن کریم په هکله لرله هغه په / کوتلي دليل او برهان سره تردیدوی.

ورپسې دبشریت دوی نمونې د هدايت او ضلالت له نظره ښيي چي د یوه صالح نیکوکاره او مستقیم د فطرت په لاره له مور او پلاره سره نېکي کونکي زوی په بڼه چي هرڅومره يې عمر زیاتېږي تقوی او صلاحیت يې ورسره نوردهږي اوله مور او پلار سره يې نېکي او احسان اوج ته رسېږي یوه بله نمونه يې د بد مرغه ، او منحرف له فطرت او دمور او پلار آزاری زوي ښيي کوم چي له ایمان بهراره او په ایمان پسې توکي مسخرې کوي بعثت او نشور په دروغولیکه کوي سورت د دواړو انجام بیانوي . بیا ورپسې سورت د هود علیه السلام کیسه له خپله قومه عادیاو سره رااخلي هغوی چي په ښارونو کي يې طفیان پیل کړی او پخپل قدرت او ځواک غره وو ترڅو چي الله تعالی دوی په باد او هوا باندې هلاک کړل او پدې کي د قریشي کفارو لپاره غوږ وهنه ده چي طفیان ته يې لاس اوږد کړی او د الله له اوامرو څخه يې استکبار کړی د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب يې کړی دی.

په پای کي سورت د څو تنو پېریانو د کیسې یادونه کوي چي قرآن کریم ته يې غوږ کېښود و ورباندې ایمان يې راوړ او بیا خپل قوم ته ستانه شول چي هغوی ووېروي او ایمان ته بلنه ورکړي او پدې کي د معاندو انسانانو لپاره یادونه ده چي پېریانان تردوی له مخه په اسلام مشرف شوي دي.

تسمیه او نومول يې:

دغه سورت په (احقاف) ځکه ونومول شو چي (احقاف) د عادیاو هستوگنځی دی کوم چي الله هغوی ددوی د طفیان او جبروت په نتهجه کي هلاک کړل ددوی دغه مساکن د یمن په ځمکه کي وو.

﴿وَأَذْكُرْ أَهْلًا عَادٍ إِذْ أَنْذَرْنَاهُمْ بِالْأَحْقَافِ﴾ د آیت تر پایه

د پنځم ټوک پښتو صفوة التفاسير د سورتونو او آيتونو نوملړ

د العنكبوت سورت تفسير له ۴۲- آيته بيا تر ۲۹ پوري	۱۳۹۷ مخ
د الروم سورت	۱۴۰۲ مخ
د الروم سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۱۹ پوري	۱۴۰۷ مخ
د الروم سورت تفسير له ۲۰- آيته بيا تر ۴۰ پوري	۱۴۱۳ مخ
د الروم سورت تفسير له ۴۱- آيته بيا تر ۲۰ پوري	۱۴۲۰ مخ
د لقمان سورت	۱۴۲۷ مخ
د لقمان سورت تفسير له ۱- آيته بيا تر ۱۱ پوري	۱۴۲۸ مخ
د لقمان سورت تفسير له ۱۲- آيته بيا تر ۱۹ پوري	۱۴۳۳ مخ
د لقمان سورت تفسير له ۲۰- آيته بيا تر ۳۴ پوري	۱۴۳۸ مخ
د السجدة سورت	۱۴۴۴ مخ
د السجده سورت تفسير له اول- آيته بيا تر ۱۷ پوري	۱۴۴۵ مخ
د السجده سورت تفسير له ۱۸- آيته بيا تر ۳۰ پوري	۱۴۵۰ مخ
د الأحزاب سورت	۱۴۵۲ مخ
د الاحزاب سورت تفسير له اول- آيته بيا تر ۲۰ پوري	۱۴۵۸ مخ
د الاحزاب سورت تفسير له ۲۱- آيته بيا تر ۳۵ پوري	۱۴۶۹ مخ
د الاحزاب سورت تفسير له ۳۶- آيته بيا تر ۵۲ پوري	۱۴۷۹ مخ
د الاحزاب سورت تفسير له ۵۳- آيته بيا تر ۷۳ پوري	۱۴۸۹ مخ
د سبأ سورت	۱۵۰۰ مخ
د سبأ سورت تفسير له اول آيته بيا تر ۱۴	۱۵۰۱ مخ
د سبأ سورت له ۱۵- آيته بيا تر ۳۳ پوري	۱۵۰۸ مخ
د سبأ سورت له ۳۴- آيته بيا تر ۵۴ پوري	۱۵۱۷ مخ
د الفاطر سورت	۱۵۲۷ مخ
د الفاطر سورت له اول- آيته بيا تر ۱۴ پوري	۱۵۲۷ مخ
د الفاطر سورت له ۱۵- آيته بيا تر ۳۱ پوري	۱۵۳۲ مخ
د الفاطر سورت له ۳۲- آيته بيا تر ۴۵ پوري	۱۵۴۳ مخ
د يس سورت	۱۱۵۱ مخ
د يس سورت تفسير له اول- آيته بيا تر ۳۲ پوري	۱۵۵۲ مخ
د يس سورت له ۳۳- آيته بيا تر ۵۸ پوري	۱۵۶۱ مخ
د يس سورت له ۵۹- آيته بيا تر ۸۲ پوري	۱۵۷۱ مخ
د الصافات سورت	۱۵۸۰ مخ

دینحکم تہوک پینتو صفوۃ التفاسیر دسورتونو او آیتونو نوملہ

د الصافات سورت تفسیر له- اول آیتہ بیا تر ۲۱ پوري	۱۵۸۱ مخ
د الصافات سورت تفسیر له ۲۲- آیتہ بیا تر ۱۱۳ پوري	۱۵۹۱ مخ
د الصافات سورت تفسیر له ۱۱۴- آیتہ بیا تر ۱۸۲ پوري	۱۶۰۰ مخ
د ص سورت	۱۶۰۹ مخ
د ص سورت تفسیر له اول- آیتہ بیا تر ۲۲ پوري	۱۶۱۰ مخ
د ص سورت تفسیر له ۲۷- آیتہ بیا تر ۵۴ پوري	۱۶۲۰ مخ
د ص سورت تفسیر له ۵۵- آیتہ بیا تر ۸۸ پوري	۱۶۲۷ مخ
د الزمر سورت	۱۶۳۴ مخ
د الزمر سورت تفسیر له اول آیتہ بیا تر ۲۰ پوري	۱۶۳۵ مخ
د الزمر سورت تفسیر له ۲۱- آیتہ بیا تر ۳۱ پوري	۱۶۴۴ مخ
د الزمر سورت تفسیر له ۳۲- آیتہ بیا تر ۵۲ پوري	۱۶۴۹ مخ
د الزمر سورت تفسیر له ۵۳- آیتہ بیا تر ۸۵ پوري	۱۶۵۲ مخ
د الغافر سورت	۱۶۶۵ مخ
د الغافر سورت تفسیر له اول- آیتہ بیا تر ۲۲ پوري	۱۶۶۷ مخ
د الغافر سورت تفسیر له ۲۳- آیتہ بیا تر ۴۲ پوري	۱۶۷۴ مخ
د الغافر سورت تفسیر له ۴۷- آیتہ بیا تر ۷۲ پوري	۱۶۸۳ مخ
د الغافر سورت تفسیر له ۷۷- آیتہ بیا تر ۸۵ پوري	۱۶۸۹ مخ
د فصلت سورت	۱۶۹۵ مخ
د فصلت سورت تفسیر له اول آیتہ بیا تر ۱۸ پوري	۱۶۹۶ مخ
د فصلت سورت تفسیر له ۱۹- آیتہ بیا تر ۲۸ پوري	۱۷۰۲ مخ
د فصلت سورت تفسیر له ۳۹- آیتہ بیا تر ۵۴ پوري	۱۷۰۸ مخ
د الشوری سورت	۱۷۱۲ مخ
د الشوری سورت تفسیر له ۱- آیتہ بیا تر ۱۸ پوري	۱۷۱۸ مخ
د الشوری سورت تفسیر له ۱۹- آیتہ بیا تر ۳۱ مخ	۱۷۲۵ مخ
د الشوری سورت تفسیر له ۳۲ آیتہ بیا تر ۵۳ پوري	۱۷۳۲ مخ
د الزخرف سورت	۱۷۴۰ مخ
د الزخرف سورت تفسیر له اول آیتہ بیا تر ۲۵ پوري	۱۷۴۱ مخ
د الزخرف سورت تفسیر له ۲۲ آیتہ بیا تر ۴۵ پوري	۱۷۴۸ مخ
د الزخرف سورت تفسیر له ۴۲- بیا تر ۲۴ پوري	۱۷۵۴ مخ
د الزخرف سورت تفسیر له ۲۵- بیا تر ۸۹ پوري	۱۷۶۰ مخ

صفوة التفاسير 5 توك
د نصير احمد حمدي
لخوا سكين او pdf سو
تاريخ. ۲۷-۱۱-۱۳۹۸
واتساپ ۰۷۴۹۸۴۹۵۶۹
د دعا محتاج حمدي!